

K

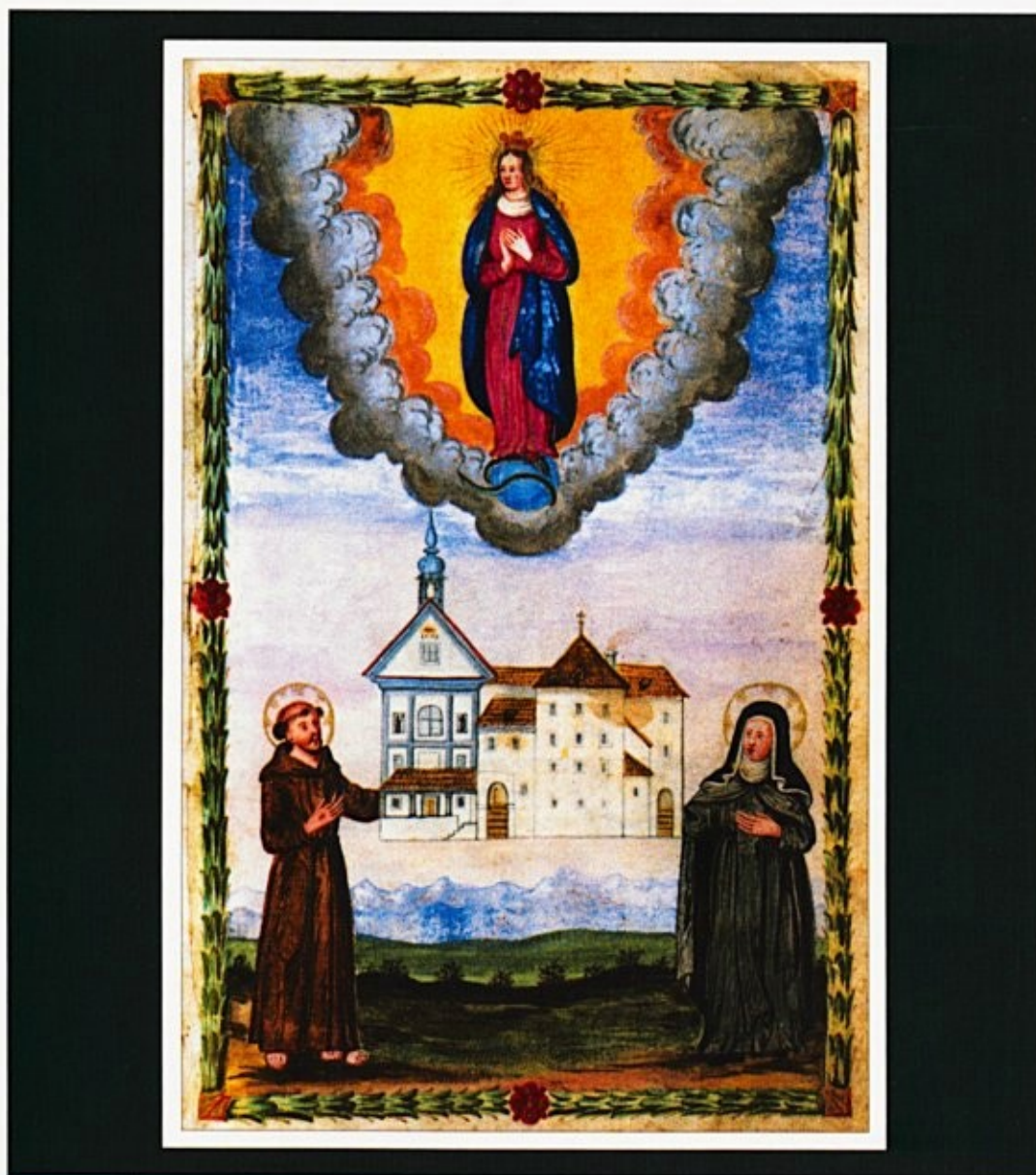
II 573/2003

120030608,2

COBISS

arhivi

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Letnik 26, št. 2 *Ljubljana 2003*

arhivi

UDK 930.25 (497.12) (05)

UDC 930.25 (497.12) (05)

ISSN 0351-2835

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije

Zeitschrift des Archivvereins und der Archive Sloweniens

Gazzetta dell'Associazione archivistica e degli archivi in Slovenia

The Gazette of the Archival Association and Archives of Slovenia

© 2003 Arhivsko društvo Slovenije

Izdalo in založilo Arhivsko društvo Slovenije

Uredništvo: Zvezdarska 1, p.p. 21, SI-1127 Ljubljana

telefon: (01) 241 42 00

telefaks: (01) 241 42 69

e-pošta: matevz.kosir@gov.si

Glavni in odgovorni urednik: dr. Matevž Košir (Ljubljana)

Tehnična urednica: Tatjana Šenk (Ljubljana)

Uredniški odbor: Zdenka Bonin (Koper), dr. Jože Ciperle (Ljubljana), Marija Hernja-Masten (Ptuj), Jozo Ivanovič (Zagreb), Andrej Nared (Ljubljana), dr. Alfred Ogris (Celovec), Blaž Otrin (Ljubljana), mag. Slavica Tovšak (Maribor), Ivanka Uršič (Nova Gorica), mag. Ivanka Zajc-Cizelj (Celje)

Redakcija te številke je bila zaključena 1. 12. 2003

Revija izhaja dvakrat letno. Cena posamezne številke je 3000 SIT.

Lektorica: dr. Irena Avsenik

Prevodi: Bojana Šuper (angleščina), Wolfgang Zitta (nemščina), Anna Nizza (italijanščina)

Fotografska dela: Tatjana Rodošek

UDK: Alenka Hren

Izdajo so omogočili: Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport in Arhivsko društvo Slovenije

Poslovni račun: NLB d.d. Ljubljana, 02083-0019446150

Računalniški prelom in oblikovanje: Franc Čuden, MEDIT d.o.o., Notranje Gorice

Tisk: Grafika - M s.p.

Naklada: 500 izvodov

***Na naslovnici: Zgodnejša upodobitev samostana klaris v Škofji Loki.
(Arhiv uršulinskega samostana Sveti duh pri Škofji Loki)***

arhivi

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Letnik 26, št. 2

Ljubljana 2003

Na predhodni strani: Zmajski most v Ljubljani, detajl 1952.
Foto: Vlastja Simončič. (ZAL, Fototeka D7/563)

KAZALO

ČLANKI IN RAZPRAVE

Daniela Juričič Čargo , Prispevek za bibliografijo Istre – Pazinska grofija v 20. stoletju	243
András Sipos , Arhivi na Madžarskem v obdobju tranzicije	251
Jelka Melik , Delovanje in dediščina sodišča združenega dela pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter starostnega zavarovanja kmetov v SR Sloveniji	255
Natalija Glažar , Sodelovanje arhivskih služb v Evropski uniji	259
Miroslav Novak , Ob 100-letnici izvajanja načrtne arhivske dejavnosti in ob 70-letnici delovanja profesionalne arhivske ustanove v Mariboru	265
Jure Maček , Izobraževanje v tekstilni stroki v Mariboru od leta 1952 do odprave vajeniškega sistema	277

IZ PRAKSE ZA PRAKSO

Priporočilo Sveta Evrope glede dostopa do arhivskega gradiva	297
Priporočilo Sveta Evrope glede dostopa do uradnih dokumentov	299

IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK

Igor Filipič , Zapisniki duš v Škofijskem arhivu Maribor	303
Marjan Vogrin , Izgubljena in najdena najstarejša matična knjiga župnije Renče	311
Damjan Hančič , Kronika in nekrolog loškega samostana klaris – 18. stoletje	315
Vlasta Tul , Gradivo tolminskega učiteljišča v čezmejnem goriškem državnem arhivu	329
Barbara Pešak Mikec , Novo gradivo za zgodovino higienskih razmer v Ljubljani	335
Barbara Pešak Mikec , Od svetega Krištofa do Žal	341

O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

Poročilo o delu Arhivskega društva Slovenije od oktobra 2002 do oktobra 2003 (Aleksandra Pavšič Milost)	347
21. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Koper (Metka Gombač)	348
39. posvetovanje Hrvaškega arhivskega društva, Gospić (Polona Mlakar)	351
16. posvetovanje arhivskih delavcev Bosne in Hercegovine, Tuzla (Gasper Šmid, Nada Čibej)	352
74. nemško arhivsko zborovanje, Chemnitz (Sonja Anžič, Brane Kozina, Matevž Košir)	354
Potujoča konferenca Društva madžarskih arhivskih delavcev, Szolnok (Gordana Šövegeš)	356
Arhivčkovi na Turškem in Nemškem, strokovni ekskurziji Arhivskega društva Slovenije (Mija Mravlja)	358

O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJIH

Mednarodni simpozij Razstavljanje arhivskega in knjižničnega gradiva ter likovnih del na papirju, Ljubljana (Jedert Vodopivec, Natalija Glažar)	367
Posvetovanje DOK_SIS 2003, Kranjska gora (Vesna Gotovina, Žarko Štrumbl)	372
36. konferenca okrogle mize arhivov CITRA, Marseille (Natalija Glažar)	374
Mednarodna konferenca Politični pritisk in arhivsko gradivo, Liverpool (Saša Serše)	383
Mednarodni kolokvij o srednjeveških vezavah, Pariz (Blanka Avguštin Florjanovič, Jedert Vodopivec)	387
Tridnevna konferenca o konserviranju in restavriranju različnih materialov, Newcastle (Lucija Planinc)	388
13. mednarodni arhivski raziskovalni tabor, Hodoš, Pankasz, Nagyrákos (Gordana Šövegeš)	391
Poročilo o svetovni konferenci mednarodne federacije televizijskih arhivov FIAT/IFTA, Bruselj (Aleksander Lavrenčič)	392
Repetitio mater studiorum (Aleksander Žižek)	395

OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH***PUBLIKACIJE***

Hraniti in ohraniti: 100 let načrtnega zbiranja in ohranjanja arhivskega gradiva ter 70 let delovanja profesionalne arhivske ustanove v Mariboru – jubilejni zbornik (Mojca Horvat)	397
Tone Krampač, Vodnik po matičnih knjigah Nadškofijskega arhiva Ljubljana (Jure Volčjak)	399
Zdenka R. Bonin, Inventar Zbirke listin v Pokrajinskem arhivu Koper (Nada Čibej)	401
Mirela Slukan Altič, Katastar Istre 1817-1960 (Alenka Kačičnik Gabrič)	402
Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja (Mojca Horvat)	404
Janez Gregor Dolničar, Zgodovina ljubljanske stolne cerkve, Ljubljana 1701-1714 (Lilijana Žnidaršič Golec)	407
Dr. Fran Vilijem Lipič, Topografija c.-kr. deželnega glavnega mesta Ljubljane (Saša Serše)	409
Sonja Anžič, Skrb za uboge v deželi Kranjski: socialna politika na Kranjskem od srede 18. stoletja do leta 1918 (Katarina Keber)	411
Splošno žensko društvo 1901-1945, od dobrih deklet do feministk (Tatjana Šenk)	412
Hacquetov zbornik (Matevž Košir)	414
Klementina Možina, Knjižna tipografija (Iztok Ilich)	415
Dr. Mira Cencič, Moč domoljubja – biografija o tigrovcu Antonu Rutarju (Jurij Rosa)	416
Šolska kronika (Vlasta Tul)	418

TUJI ČASOPISI IN REVIIJE

Arhivski vjesnik (Darinka Drnovšek)	421
Rassegna degli Archivi di stato (Zdenka Bonin)	424
Vjesnik državnog arhiva u Rijeci (Vlasta Tul)	425
Šest številčk časopisa "Arhivska praksa" ob šesti obletnici arhivskih strokovnih posvetovanj v Tuzli (Miroslav Novak)	428
Der Archivar (Sonja Anžič)	430
The American Archivist (Milica Trebše Štolfa)	433

RAZSTAVE

Marko Polenšek, Novo mesto je bilo... O letalskih napadih na Novo mesto med drugo svetovno vojno (Marjan Brezovar)	439
Katalogi k razstavam v Pokrajinskem arhivu Maribor (Mojca Horvat)	440
Letos 195 let, kmalu 200-letnica I. gimnazije Celje (Gorazd Babič, Jure Zupanc)	441
Slovenska mesta v kitajskih dimenzijah. Razstava Arhiva Republike Slovenije v Pekingu (Andrej Nared)	442

OSEBNE VESTI

Pavel Miklič – šestdesetletnik (Vladimir Kološa)	445
In memoriam dr. Tone Ferenc (Marjeta Adamič, Marija Oblak Čarni)	446
In memoriam dr. Marija Verbič (Marija Oblak Čarni)	447

NOVE PRIDOBITVE ARHIVOV V LETU 2002	449
--	-----

BIBLIOGRAFIJA ARHIVSKIH DELAVCEV V LETU 2002	455
---	-----

INHALTVERZEICHNIS**INDICE****INDEX****AUFSÄTZE UND ABHANDLUNGEN****ARTICOLI E TRATTATI****ARTICLES AND PAPERS**

- Daniela Juričić Čargo, Beitrag zur Bibliographie Istriens – Die Grafschaft Pazin im 20. Jahrhundert 243
Contributo alla bibliografia dell'Istria – la contea di Pazin nel XX secolo
 Contribution to the bibliography of Istria – Pazin County in the 20th century
- András Sipos, Die Archive in Ungarn in der Zeit der Transformation 251
Archivi in Ungheria nel periodo di transizione
 Hungarian archives during transition
- Jelka Melik, Tätigkeit und Erbe des Gerichts der assoziierten Arbeit der Renten- und
 Invalidenversicherung und der Altersversicherung der Bauern
 in der Sozialistischen Republik Slowenien 255
*Attività ed eredità del Tribunale del lavoro dell'assicurazione pensionistica
 ed invalida nonchè dell'assicurazione previdenziale dei contadini nella
 Repubblica socialista di Slovenia*
 Activities and heritage of the court of associated labour for pension and disability
 insurances and old-age insurance for farmers in SR Slovenia
- Natalija Glažar, Die Kooperation archivalischer Dienste in der Europäischen Union 259
Collaborazione degli uffici archivistici nell'Unione Europea
 Participation of the Archives in the European Union
- Miroslav Novak, Zum 100-jährigen Jubiläum der Ausführung planmäßiger archivalischer Tätigkeit
 und zum 70-jährigen Jubiläum der Tätigkeit der professionellen archivalischen
 Einrichtung in Maribor 265
*In occasione dei 100 anni della programmazione dell'attività archivistica
 e dei 70 anni di attività dell'ente archivistico professionale a Maribor*
 100th anniversary of the implementation of the planned archival activities and 70th
 anniversary of the professional archive institution in Maribor
- Jure Maček, Textiltechnische Fachschulen in Maribor vom Beginn der 50er Jahre
 bis zum Ende des Lehrlingssystems 277
*Istruzione tessile a Maribor dall'inizio degli anni cinquanta alla fine
 del sistema degli apprendisti*
 Education in textile profession in Maribor from 1952 to the end of the apprenticeship system

AUS DER PRAXIS FÜR DIE PRAXIS**DALLA PRASSI PER LA PRASSI****FROM PRACTICE FOR PRACTICE**

- Empfehlung zur europäischen Politik des Zugangs zu den Archiven 297
Suggerimento sulla politica europea di accesso agli archivi
 Recommendation of the Committee of Ministers to member States on a European policy on acces to archives
- Empfehlung des Zugangs zu amtlichen Informationen 299
Suggerimento per l'accesso alle informazioni ufficiali
 Recommendation of the Committee of Ministers to member States on a European policy on acces
 to official information

AUS DEN ARCHIVBESTÄNDEN UND SAMMLUNGEN**DAI FONDI ARCHIVISTICI E DALLE RACCOLTE****FROM THE ARCHIVAL FONDS AND COLLECTIONS**

- Igor Filipič, Seelenprotokolle im Bischöflichen Archiv Maribor 303
Verbali delle anime nell'archivio vescovile di Maribor
 Lists of parishers in the Diocesan Archive of Maribor

Marjan Vogrin,	Das verloren gegangene und wieder gefundene älteste Personenstandsregister der Pfarrei Renče ..... 311 <i>Il registro parrocchiale più antico, perso e ritrovato, della parrocchia di Renče</i> The oldest public register of Renče parish lost and found
Damjan Hančič,	Chronik und Nekrolog des Klarissenklosters Škofja Loka – 18. Jahrhundert ..... 315 <i>Cronaca e necrologia del monastero delle clarisse di Loka – XVIII secolo</i> Chronicle and necrology of Poor Clares in Škofja Loka – the 18 th century
Vlasta Tul,	Das Material der Lehrerbildungsanstalt Tolmin im grenzüberschreitenden Staatsarchiv von Görz ..... 329 <i>Materiale del magistero di Tolmino nell'archivio statale di Gorizia al di là del confine</i> Archive material of the Tolmin College in the cross-border state archives in Gorizia
Barbara Pešak Mikec,	Neues Material für die Geschichte der hygienischen Verhältnisse in Ljubljana ..... 335 <i>Nuovo materiale per la storia delle condizioni igieniche a Lubiana</i> New material from the history of sanitation in Ljubljana
Barbara Pešak Mikec,	Vom heiligen Christophorus zum Zentralfriedhof Žale ..... 341 <i>Da san Cristoforo a Žale</i> From St. Christopher to Žale

**TÄTIGKEIT DES ARCHIVVEREINS SLOWENIENS
LAVORO DELLA SOCIETÀ ARCHIVISTICA SLOVENA
ACTIVITIES OF THE ARCHIVAL ASSOCIATION OF SLOVENIA**

Tätigkeitsbericht des Archiv Vereins Sloweniens von Okt. 2002 bis Okt. 2003 (Aleksandra Pavšič Milost) ..... 347 <i>Relazione sul lavoro della società archivistica slovena da ottobre del 2002 a ottobre del 2003</i> Report on the work of the Archival Association of Slovenia from October 2002 to October 2003
21. Tagung des Archiv Vereins Sloweniens (Metka Gombač) ..... 348 <i>La XXI assemblea archivistica slovena</i> 21 st meeting of the Archival Association of Slovenia
39. Konferenz des Kroatischen Archiv Vereins (Polona Mlakar) ..... 351 <i>La XXXIX consultazione della società archivistica croata</i> 39 th deliberations of the Archival Association of Croatia
16. Konferenz der Archivare aus Bosnien und Herzegowina (Gašper Šmid, Nada Čibej) ..... 352 <i>La XVI consultazione degli impiegati archivistici della Bosnia ed Erzegovina</i> 16 th deliberations of the archivists of Bosnia and Herzegovina
74. Deutsche Archivtag (Sonja Anžič, Brane Kozina, Matevž Košir) ..... 354 <i>Le LXXIV giornate archivistiche tedesche</i> 74 th meeting of the German archives
Wanderkonferenz des Vereins der ungarischen Archivare (Gordana Šövegeš) ..... 356 <i>Conferenza itinerante della società degli impiegati archivistici ungheresi</i> Travelling Conference of the Association of Hungarian Archivists
Mitglieder des Archiv Vereins Sloweniens in der Türkei und in Deutschland, Fachexkursionen (Mija Mravlja) ..... 358 <i>Arhivčkovi in Turchia e in Germania, Escursione di studio della Società archivistica slovena</i> Archives in Turkey and Germany, Expert excursions of the Archival Association of Slovenia

**TÄTIGKEIT DER ARCHIVE UND TAGUNGEN
SUL LAVORO DEGLI ARCHIVI E DELLE CONFERENZE
THE ARCHIVES' ACTIVITIES AND CONFERENCES**

Internationales Symposium: Die Ausstellung von Archiv- und Bibliotheksmaterial und künstlerischen Arbeiten auf Papier, Ljubljana (Jedert Vodopivec, Natalija Glažar) ..... 367 <i>Simposio internazionale Mostra del materiale archivistico e bibliotecario e delle arti grafiche su carta, Lubiana</i> Exhibiting archival and library material and works of art on paper, international symposium, Ljubljana
--

Konferenz: Systeme zur Administration von Dokumenten – DOK_SIS 2003, Kranjska gora (Vesna Gotovina, Žarko Štrumbi)	372
<i>Consultazione Sistemi per la gestione dei documenti – DOK_SIS 2003, Kranjska gora</i> Systems for document management deliberations, – DOK_SIS 2003, Kranjska Gora	
Die Akzeptanz der Archive durch die Gesellschaft – 36. Round-Table-Konferenz CITRA, Marseille (Natalija Glažar)	374
<i>In che modo la società accetta gli archivi – XXXVI conferenza della tavola rotonda degli archivi CITRA, Marsiglia</i> How does society perceive archives? – 36 th International Conference of the Round Table on Archives (CITRA), Marseille	
Internationale Konferenz: Politischer Druck und Archivmaterial, Liverpool (Saša Serše)	383
<i>Conferenza internazionale Pressione politica e materiale archivistico, Liverpool</i> International conference Political pressure and the archive record, Liverpool	
Internationales Kolloquium über mittelalterliche Einbände, Paris (Blanka Avguštin Florjanovič, Jedert Vodopivec)	387
<i>Conferenza internazionale sulle rilegature medievali, Parigi</i> International colloquium on medieval binding, Paris	
Dreitägige Konferenz über die Restaurierung und Konservierung verschiedener Materialien, Newcastle (Lucija Planinc)	388
<i>Conferenza di tre giorni sul restauro e la conservazione di materiali vari, Newcastle</i> Three-day-conference on preservation and restoration of various materials, Newcastle	
13. Internationales Forschungslager Hodoš (Gordana Šövegeš)	391
<i>13 campo internazionale di ricerca archivistica</i> 13. International Research Camp	
Bericht über die Weltkonferenz der Internationalen Föderation der Fernseharchive FIAT/IFTA (Aleksander Lavrenčič)	392
<i>Relazione sulla conferenza mondiale della federazione mondiale degli archivi televisivi FIAT/IFTA</i> Report on the World Conference of the International Federation of Television Archives FIAT/IFTA	
Repetitio mater studiorum (Aleksander Žižek)	395
<i>Repetitio mater studiorum</i> Repetitio mater studiorum	

**REZENSIONEN UND BERICHTE ÜBER PUBLIKATIONEN UND AUSSTELLUNGEN
VALUTAZIONI RAPPORTI SULLE PUBBLICAZIONI E SULLE RASSEGNE
REVIEWS AND REPORTS OF THE PUBLICATIONS AND EXHIBITIONS**

**ZEITUNGEN
PUBBLICAZIONI
PUBLICATIONS**

Hraniti in ohraniti: 100 let načrtnega zbiranja in ohranjanja arhivskega gradiva ter 70 let delovanja profesionalne arhivske ustanove v Mariboru – jubilejni zbornik (Mojca Horvat)	397
Tone Krampač, Vodnik po matičnih knjigah Nadškofijskega arhiva Ljubljana (Jure Volčjak)	399
Zdenka R. Bonin, Inventar Zbirke listin v Pokrajinskem arhivu Koper (Nada Čibej)	401
Mirela Slukan Altič, Katastar Istre 1817-1960 (Alenka Kačičnik Gabrič)	402
Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja (Mojca Horvat)	404
Janez Gregor Dolničar, Zgodovina ljubljanske stolne cerkve, Ljubljana 1701-1714 (Lilijana Žnidaršič Golec)	407
Dr. Fran Vilijem Lipič, Topografija c.-kr. deželnega glavnega mesta Ljubljane (Saša Serše)	409
Sonja Anžič, Skrb za uboge v deželi Kranjski: socialna politika na Kranjskem od srede 18. stoletja do leta 1918 (Katarina Keber)	411
Splošno žensko društvo 1901-1945, od dobrih deklet do feministk (Tatjana Šenk)	412
Hacquetov zbornik (Matevž Košir)	414
Klementina Možina, Knjižna tipografija (Iztok Ilich)	415
Dr. Mira Cencič, Moč domoljubja – biografija o tigrovcu Antonu Rutarju (Jurij Rosa)	416
Šolska kronika (Vlasta Tul)	418

AUSLÄNDISCHE ZEITUNGEN UND ZEITSCHRIFTEN
GIORNALI E RIVISTE STRANIERI
FOREIGN NEWSPAPERS AND MAGAZINES

Arhivski vjesnik (Darinka Drnovšek)	421
Rassegna degli Archivi di stato (Zdenka Bonin)	424
Vjesnik državnog arhiva u Rijeci (Vlasta Tul)	425
Šest številčk časopisa "Arhivska praksa" ob peti obletnici arhivskih strokovnih posvetovanj v Tuzli (Miroslav Novak)	428
Der Archivar (Sonja Anžič)	430
The American Archivist (Milica Trebše Štolfa)	433

AUSSTELLUNGEN
MOSTRE
EXHIBITIONS

Marko Polenšek, Novo mesto wurde ... Über die Fliegerangriffe auf Novo mesto während des Zweiten Weltkriegs (Marjan Brezovar)	439
<i>Marko Polenšek, Novo mesto era... Sugli attacchi aerei a Novo Mesto durante la seconda guerra mondiale</i>	
Marko Polenšek, Novo mesto was... On the air raids on Novo mesto during WWII	
Kataloge zu Ausstellungen im Regionalarchiv Maribor (Mojca Horvat)	440
<i>Cataloghi delle mostre dell'archivio regionale di Maribor</i>	
Catalogues to the exhibitions in the Regional Archives of Maribor	
Heute 195 Jahre, bald 200-jähriges Jubiläum des I. Gymnasiums Celje (Gorazd Babič, Jure Zupanc)	441
<i>Quest'anno 195 anni e a breve il bicentenario del primo ginnasio a Celje</i>	
This year 195 years, soon the 200 th anniversary of I. gimnazija Celje	
Die slowenischen Städte in chinesischen Dimensionen. Ausstellung: Das Archiv Sloweniens in Peking (Andrej Nared)	442
<i>Le città slovene in una dimensione cinese. Mostra a Pechino dell'Archivio della Repubblica di Slovenia</i>	
Slovene towns in Chinese dimensions. The exhibition of the Archives of the Republic of Slovenia in Beijing	

PERSONALIEN
NOTIZIE PERSONALI
PERSONALIA

Pavel Miklič – Sechziger (Vladimir Kološa)	445
<i>Pavel Miklič – in occasione dei sessant'anni</i>	
Pavel Miklič – 60 years old	
In memoriam Dr. Tone Ferenc (Marjeta Adamič, Marija Oblak Čarni)	446
<i>In memoriam dr. Tone Ferenc</i>	
In memoriam Tone Ferenc PhD	
In memoriam Dr. Marija Verbič (Marija Oblak Čarni)	447
<i>In memoriam dr. Marija Verbič</i>	
In memoriam Marija Verbič PhD	

NEUERWERBUNGEN DER ARCHIVE 2002 .....

NUOVE ACQUISIZIONI DEGLI ARCHIVI 2002

THE ARCHIVES' NEW ACQUISITIONS 2002

BIBLIOGRAPHIE DER ARCHIVARE 2002 .....

BIBLIOGRAFIA DEGLI ARCHIVISTI 2002

BIBLIOGRAPHY OF ARCHIVISTS 2002

Navodila avtorjem prispevkov za ARHIVE

1. ARHIVI, Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije so osrednja slovenska arhivska revija, ki spremlja širok spekter arhivskih vprašanj. V njej objavljamo prispevke s področja arhivistike, (upravne) zgodovine, zgodovinskih pomožnih ved, vede o virih, arhivske teorije in prakse ter vsakdana slovenskih arhivov.
2. Prispevke sprejema uredništvo na naslov: Uredništvo Arhivov, Arhivsko društvo Slovenije, Zvezdarska 1, 1000 Ljubljana; tel. (01) 24 14 214, e-pošta: matevz.kosir@gov.si.

Pri tem prosimo, da se držite sledečih navodil:

- ☞ Prispevki morajo biti oddani v dvojni obliki: v elektronski obliki in odtisnjeni na papir (razmik 1,5 vrstice).
- ☞ Prispevki za rubrike *Članki in razprave*, *Iz prakse za prakso* in *Iz arhivskih fondov in zbirk* naj obsegajo do 1,5 avtorske pole (24 standardnih strani), za ostale rubrike pa pol avtorske pole (8 strani).
- ☞ Prispevki za rubrike *Članki in razprave*, *Iz prakse za prakso* in *Iz arhivskih fondov in zbirk* morajo obvezno vsebovati izvleček v obsegu do 250 besed in ključne besede, primerne za indeksiranje.
- ☞ Avtor naj navede svoj polni naslov, naziv oz. poklic, delovno mesto in naslov ustanove, kjer je zaposlen, tel. številko in e-pošto.
- ☞ Slikovno gradivo (fotografije, mikrofilmski posnetki, skenirano gradivo, izjemoma tudi dobre fotokopije) mora biti obvezno priloženo posebej. Slikovno gradivo naj bo označeno s številko podnapisa. Podnapisi z navedbo nahajališča vira naj bodo priloženi na posebnem listu.
- ☞ Uredništvo ima pravico prispevke jezikovno lektorirati; lektorske popravke navadno vnesejo avtorji sami. Korekture načeloma opravi uredništvo.
- ☞ Prispevkov ne vračamo; o zavrnjenih prispevkih avtorje obvestimo.
- ☞ Avtorje prosimo, da upoštevajo zgornja navodila. Ob morebitnih nejasnostih je uredništvo na voljo za pojasnila.

Ljubljana, 04. 06. 2003

Uredništvo Arhivov

Članki in razprave

UDK 016:94(497.5 Pazin)
Prejeto: 1. 12. 2003

Prispevek za bibliografijo Istre – Pazinska grofija v 20. stoletju

DANIELA JURIČIĆ ČARGO

mag., višja svetovalka – arhivistka, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

Avtorica v razpravi daje pregled historiografskih del, ki zadevajo Pazinsko grofijo (ali Pazinsko knežijo) in so nastala v 20. stoletju. Po opredelitvi zgodovinskega pojma Pazinske grofije razdeli prispevek na dve časovni obdobji. Do konca druge svetovne vojne so svoje raziskave objavljali večinoma istrsko-italijanski avtorji, po drugi svetovni vojni pa se krog raziskovalcev razširi, teme, ki jih avtorji obdelujejo, postanejo bolj raznolike in bolj kritično obdelane.

KLJUČNE BESEDE: Pazinska grofija, bibliografija, historiografija

ABSTRACT

CONTRIBUTION TO THE BIBLIOGRAPHY OF ISTRIA – PAZIN COUNTY IN THE 20TH CENTURY

Pazin County in Istria first appeared in the 14th century as a separate administrative unit within the Austrian estates. It saw its greatest development in the period when the area was governed by the Counts of Gorizia. It remained a separate unit till the French occupation in the 19th century. The historical records about Pazin County can be divided into the period before the end of the WWII, and the post-war period. In the earlier period, research into the history of Pazin County was mainly conducted by Istro-Italian authors. They focused on political and administrative issues. In that time, the Documented history of Pazin County monograph was written by Camillo de Franceschi. It discusses the political, administrative, social, economic, colonial, religious and cultural history of the land and has remained one of the fundamental works to this day. After the WWII, the circle of researchers spread. The studies conducted by several Croatian and Slovene authors appeared, showing more variety in topic than before. Numerous sources were being published but the research was largely influenced by the personal preferences and interests of individual authors. There was little systematisation as to categorising and publishing historical sources. Consequently, there is still no holistic and modern historical synthesis describing the County. In the future more attention should therefore be given to the sources and their selective publishing.

KEY WORDS: Pazin County, bibliography, historiography

Opredeleitev pojma

Pazinsko grofijo (ali Pazinsko knežijo) v časovnem in teritorialnem zgodovinskem okviru označujemo kot pokrajino, ki se je kot "Graffschaft ze Mitterburg" prvič pojavila leta 1379 v listini avstrijskega vojvode Leopolda.¹ V ustavnopravnem pomenu so se posestva okrog Pazina začela razvijati v posebno pokrajino v obdobju oblasti goriških grofov. Teritorialni razvoj pose-

stev goriških grofov v Istri se je večinoma končal konec 13. in v začetku 14. stoletja.² V istem času se je začela oblikovati posebna uprava nad temi posestvi. Tudi po letu 1374, ko je pokrajina prešla v roke Habsburžanov, se sodna, upravna in finančna uprava v Pazinski grofiji niso bistveno spremenile. Pazinska grofija je ostala posebna upravna enota v okviru avstrijskih posestev v Istri vse do francoske okupacije, oziroma ustanovitve

¹ 1379., XII., 30., Gradec.

² Prim: P. Štih: Goriški grofje in njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1997, str. 85-94.

Ilirskih provinc 14. oktobra 1809. Obsegala je približno 3/4 avstrijskih posestev v Istri. Preostalo tretjino so predstavljali Kastavsko gospostvo, gospostva Lupoglav, Kožljak (Belaj), Kršan, nekatera manjša neplemiška posestva, posestva pičenske škofije ter pavlinskih samostanov v Čepiću in Sv. Petru u Šumi. Največje ozemeljske spremembe je Pazinska grofija doživljala v srednjem veku, v dobi vladavine goriških grofov ter tja do prve polovice 16. stoletja, ko je po avstrijsko-beneški vojni in z mirom v Trentu leta 1535 posest dobila več ali manj dokončno obliko. Po urbarju iz leta 1597 je Pazinsko grofijo sestavljalo 25 komunov (Beram, Boljun, Borut, Botonega, Brseč, Brest, Cerovlje, Gračišće, Grdoselo, Kaščerga, Kringa, Kršikla, Lindar, Lovran, Pazin, Pazinski Novaki, Pićan, Previž, Stari Pazin, Tinjan, Trviž, Vranja, Zamask, Zarečje in Žminj). Po ukinitvi pičenske škofije konec 18. stoletja so v sestavo Grofije prišli še Golgorica, Škopljak in Tupljak.

Obdobje do konca druge svetovne vojne

Preučevanju preteklosti Pazinske grofije so se avtorji v dvajsetem stoletju posvečali v dveh večjih obdobjih. V prvem, ki ga končuje druga svetovna vojna, so preteklost Pazinske grofije raziskovali večinoma istrsko-italijanski zgodovinarji, ki so se naslanjali na svoje raziskave in na raziskave starejših istrsko-italijanskih avtorjev iz druge polovice 19. stoletja.³ V tem obdobju so bile raziskave avtorjev, kot so Camillo de Franceschi⁴, Silvio Mitis⁵ in Giovanni de Vergottini,⁶ usmerjene k politično-pravni zgodovini oziroma izvoru, začetkom in politično-upravnemu razvoju Pazinske grofije. Čeprav natisnjena šele leta 1963, v to obdobje sodi tudi doslej edina objavljena monografija o Pazinski grofiji: Dokumentirana zgodovina Pazinske grofije Camilla de Franceschija.⁷ Čeprav je z današnjega kritično-zgodovinskega stališča to delo pomanjkljivo, pristransko in je marsikatera avtorjeva teza že

ovržena, še vedno velja za temeljno zgodovinsko delo o preteklosti Pazinske grofije in notranosti istrskega polotoka. Avtor je v delu poleg politično-pravne obdelal še socialno, gospodarsko, kolonizacijsko, cerkveno in kulturno problematiko te obmejne pokrajine od prve omembe imena Pazin leta 983 vse tja do druge polovice 19. stoletja. V knjigi je obdelana tudi zgodovina nekaterih drugih avstrijskih posestev v Istri, ki so bila zunaj upravnega aparata Pazinske grofije, kot so gospostva Lupoglav, Kršan, Kožljak in druga.

V tem obdobju do druge svetovne vojne so svoje raziskave objavljali tudi nekateri hrvaški, slovenski in avstrijski avtorji, vendar so bile te raziskave omejene na en naslov ali dva. Hans Pirchegger⁸ je obdelal ozemeljski razvoj avstrijskih posestev v Istri, Miroslav Premrou⁹ je dvakrat pisal o pičenski škofiji, Franjo Bučar¹⁰ o reformaciji med Hrvati v Istri, Anton Furlan¹¹ o zgodovini pazinskega frančiškanskega samostana, Rudolf Strohal¹² o pravnem življenju Hrvatov v avstrijski Istri, o Boljunu v 16. in 17. stoletju ter o boljunski kroniki Vincenca Frljanića. Milko Kos¹³ je objavil dvajset srednjeveških istrskih (in pazinskih) listin ter napisal študijo o "Istarskem razvodu", srednjeveškem dokumentu o razmejevanju v Istri. Leta 1924 sta izšla dva pregleda istrske zgodovine (Bernarda Benussija¹⁴ in Da-

³ Kot so Pietro Kandler, Carlo de Franceschi, Bernardo Schiavuzzi in drugi.

⁴ C. de Franceschi: Mainardo Conte d'Istria e le origini della Contea di Pisino, v: Atti e memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria (dalje: AMSI), zv. XXXVIII, fasc. 1, Parenzo 1926, str. 33-53.

⁵ S. Mitis: La Contea di Pisino dal decimosesto al decimonono secolo, v: AMSI, zv. XVIII, fasc. 3-4, Parenzo 1902, str. 380-403; zv. XIX, fasc. 1, Parenzo 1903, str. 56-146.

⁶ G. de Vergottini: Lineamenti storici della costituzione politica dell'Istria durante il Medio Evo, Roma 1925; isti: La costituzione provinciale dell'Istria nel tardo Medio Evo, v: AMSI, zv. XXXVIII, fasc. 2, Parenzo 1926, str. 81-127, in nadaljevanje v zv. XXXIX, fasc. 1, Parenzo 1927, str. 11-60; isti: Per la revisione delle liste cronologiche per l'Istria medievale (Prospetto delle singole autorità investite di pubblici poteri e note esplicative), v: AMSI, zv. XLIX, fasc. 1-2, Pola 1937, str. 47-70.

⁷ C. de Franceschi: Storia documentata della Contea di Pisino, v: AMSI, Nuova serie, zv. X, XI, XII, Venezia 1963.

⁸ H. Pirchegger: Überblick über die territoriale Entwicklung Istriens, v: Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer I/4, Wien 1929.

⁹ M. Premrou: Serie dei vescovi petinensi dal 1573-1798 secondo gli atti concistoriali dell'Archivio Segreto Vaticano, Trieste, Tip. Del Lloyd Triestino, 1930; isti: La sedivacanza dell'episcopato petinese nel 1621-1625 con documenti vaticani e annotazioni, Trieste, Officine Grafiche Della Editoriale Libreria, 1932.

¹⁰ F. Bučar: Reformacija među Hrvatima po Istri, v: Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva, zv. XIX, Zagreb 1917, str. 169-186.

¹¹ A. Furlan: Povijest franjevačke crkve i samostana u Pazinu, Pazin 1913. Knjiga ima publicistični pomen in nima večje znanstvene vrednosti.

¹² R. Strohal: Nešto o pravnom životu hrvatskoga naroda u centralnoj Istri u 16. i 17. vijeku, v: Mjesečnik pravničkog društva za 1911. godinu, Zagreb 1911, str. 777-794; isti: Mjesto Boljun u Istri koncem 16. i početkom 17. stoljeća, v: Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena XXIII, JAZU, Zagreb 1918, str. 215-231 (razprava je izšla kot monografska publikacija v Zagrebu leta 1919, tisk Nadškofijske tiskarne, pretisk tega dela je objavljen tudi v Zborniku općine Lupoglav '99, Lupoglav 1999, str. 179-196); isti: Anali ili kronika boljunskog plovana Vincenca Frljanića i njegova nastavljača Ivana Križanića, v: Kršćanska škola XVII, št. 1-2, Zagreb 1910.

¹³ M. Kos: Doneski k zgodovini Istre v srednjem veku, v: Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva, zv. XVIII, Zagreb 1916, str. 1-28; isti: Studija o istarskom razvodu, Rad JAZU, knjiga 240, Zagreb 1931, str. 105-203.

¹⁴ B. Benussi: Istria nei suoi due millenni di storia, Trieste 1924. V tej knjigi je avtor največ pozornosti namenil nastanku in zgodovinskemu razvoju Pazinske grofije na podlagi svojih starejših raziskovanj. U delu je v celoti izpuščen pregled cerkvene zgo-

neta Gruberja¹⁵). V obeh knjigah je zgodovina Pazinske grofije obdelana v veliko manjši meri kot beneški del Istre.

Za to prvo obdobje lahko na splošno ugotovimo, da zgodovinarje ni močno zanimala preteklost notranjosti Istrskega polotoka (izjema je omenjeno delo Camilla de Franceschija). To predvsem velja za hrvaške, slovenske in avstrijske avtorje. Glede italijanskih je treba omeniti, da je je bilo tudi njihovo zanimanje le pičlo, če ga primerjamo s sočasnim sistematskim delom pri preučevanju in objavljanju beneških virov, oziroma virov za zgodovino beneške Pokrajine Istre.¹⁶ Znanstveno vrednost objavljenih del pogosto zmanjšujejo politično-nacionalno-domoljubno usmerjena in iz istega razloga pogosto odvržena zgodovinska dejstva, povečuje pa jo objava nekaterih zanimivih zgodovinskih virov, ki so se v poznejšem obdobju izgubili in današnjim generacijam zgodovinarjev niso dostopni v izvirniku.¹⁷

Obdobje po drugi svetovni vojni

V začetnem obdobju po drugi svetovni vojni, z razvojem hrvaškega in slovenskega zgodovinskega, preteklost Pazinske grofije vse bolj zanima hrvaške in slovenske, manj pa italijanske avtorje. Splošni pregledi hrvaške zgodovine v tem obdobju zgodovine Pazinske grofije še vedno ne obravnavajo (kot na primer v delih Ferda Šišića¹⁸ in Nade Klaić¹⁹), ali jo površno obdelujejo (v delih Nade Klaić,²⁰ Ratka Rojnič,²¹ Trpimirja Macana²²). Nekatere temeljne zgo-

vinske smernice v razvoju Pazinske grofije (posebej v njeni zvezi s Kranjsko) sta v svojih pregledih slovenske zgodovine obdelala Bogo Grafenauer²³ in Milko Kos,²⁴ Sergij Vilfan pa nekatere pravne poglede v "Pravni zgodovini Slovencev".²⁵ Poleg splošnih zgodovinskih pregledov po drugi svetovni vojni, so zgodovino Pazinske grofije v kratkih črtah obravnavali tudi nekateri strokovni zborniki²⁶ in knjige publicistične narave.²⁷ Avtorji pregledov istrske zgodovine tudi po drugi svetovni vojni Pazinski grofiji niso namenili posebne pozornosti.²⁸

Po letu 1960 se kot pomemben napredek v primerjavi z obdobjem pred drugo svetovno vojno začnejo pojavljati za zgodovino Pazinske grofije zelo pomembne, kritične objave zgodovinskih virov²⁹ ter kritične ocene in pregledi vsebine nekaterih virov.³⁰ Na žalost tukaj ne gre za

dovine (rovinjski Center za zgodovinska raziskovanja je objavil pretisk te knjige v seriji Collana degli Atti, Centro di ricerche storiche di Rovigno, št. 14, Venezia-Rovigno 1997).

¹⁵ D. Gruber: Povijest Istre, Zagreb 1924.

¹⁶ V drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja so se v publikaciji AMSI sistematično objavljali viri o beneški Istri iz Državnega arhiva v Benetkah.

¹⁷ Zgodovinske vire so si avtorji pogosto "prisvajali" in so zdaj po številnih privatnih zbirkah. Tako na primer Camillo de Franceschi v Dokumentirani zgodovini Pazinske grofije omenja vire "v moji lasti". Na vprašanje vračanja takšnih listin v pristojne arhivske ustanove je opozoril Vjekoslav Bratulić. Prim.: V. Bratulić: Camillo de Franceschi, Storia documentata della Contea di Pisino, v: Jadranski zbornik (dalje: JZ), VI, Rijeka-Pula 1966, str. 462.

¹⁸ F. Šišić: Pregled povijesti hrvatskog naroda (predelal dr. Jaroslav Šidak), Matica hrvatska, Zagreb 1977.

¹⁹ N. Klaić: Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku, Školska knjiga, Zagreb 1976.

²⁰ N. Klaić: Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku, Školska knjiga, Zagreb 1971.

²¹ Poglavlja o zgodovini Istre v delu Zgodovina narodov Jugoslavije I., Zagreb 1953 (redakcija Bogo Grafenauer, Dušan Perović, Jaroslav Šidak) ter Zgodovina narodov Jugoslavije II., Zagreb 1959 (redakcija Branislav Đurđev, Bogo Grafenauer, Jorjo Tadić) podpisuje M. Rojnić.

²² T. Macan: Povijest hrvatskoga naroda, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1992.

²³ B. Grafenauer: Zgodovina slovenskega naroda, Kmečka knjiga, Ljubljana (zv. 2, 1955; zv. 3, 1956), Glavna zadružna zveza, Ljubljana (zv. 4, 1961; zv. 5, 1962).

²⁴ M. Kos: Zgodovina Slovencev, Slovenska matica, Ljubljana 1955; isti: Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev (izbrane razprave), Slovenska matica, Ljubljana 1985.

²⁵ S. Vilfan: Pravna zgodovina Slovencev, Slovenska matica, Ljubljana 1996.

²⁶ Prim.: Slovensko Primorje in Istra: boj za svobodo skozi stoletja, Beograd 1953 (o Istri je pisal M. Kos, str. 40-62); zbornik Patriarhi, Skira, Milano 2000 (kratko zgodovino Pazinske grofije je predstavil P. Štih, str. 265).

²⁷ Takšne so knjige: T. Ujčić, V. Ujčić: Pazin, Beram, Boljun..., Pula 1953; Pazin, monografija ob 1000-letnici prve omenbe Pazina, Skupština občine Pazin, Jugoslavenska revija Beograd, 1982 (o pazinskem gospostvu je Petar Strčić pisal na straneh 40-68); L. Bari: L'Istria ieri et oggi: note geografiche, storiche e etniche, Italo Svevo, Trieste 1984; D. Alberi: Istria (storia, arte, cultura), Lint, Trieste 1997.

²⁸ V. Bratulić: Pregled povijesti Istre, Pula 1953; T. Peruško: Knjiga o Istri, Školska knjiga, Zagreb 1968; D. Darovec: Pregled zgodovine Istre, Primorske novice, Koper 1992.

²⁹ Zgodovinske vire so objavljali tudi starejši avtorji (Camillo de Franceschi, S. Mitis in drugi), navadno kot priloge k razpravam, ali kot njihov dodatek (npr. v Dokumentirani zgodovini Pazinske grofije C. de Franceschija). Gre bolj ali manj za razne privilegije in listine, ki urejajo upravno-prave posle v Pazinski grofiji.

³⁰ V tej kategoriji prevladujejo prikazi vsebine glagolskih rokopisov. Prim.: B. Fučić: Grdoselski ulomak. Prilog kulturnoj geografiji istarskog glagolizma. v: Starohrvatska prosvjeta, serija III, zv. 7, Zagreb 1959, str. 185-213 (opis epigrafskega glagolskega spomenika Grdoselski napis); B. Grabar: Pazinski fragmenti, v: Istra, let. 16, št. 1-2, Pula 1978, str. 21-26 (opis glagolskih fragmentov iz Pazina); A. Badurina: Iluminacije istarskih glagolskih rukopisa, v: Istra, let. 18, št. 3-4, Pula 1980, str. 33-44 (seznam ohranjenih iluminiranih rokopisov, ki so nastali ali so bili v uporabi v Istri, zapis B. Fraščića iz Lindara s 130 listi njegovega psaltirja iz leta 1463); I. Grah: Pazinski kraj u izvještajima pičanskih i porečkih biskupa Svetoj Stolici, v: Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu (dalje: VHARP), zv. XVI, Pazin-Rijeka 1983, str. 201-218 (vsebina relacij 18 pičenskih škofov od leta 1588 do 1780); M. Jašo-P. Strčić: O najstarijoj

njihovo sistematično evidentiranje ali objavljanje. Vse tovrstne objave so sad osebnih interesov avtorjev in so le redko del načrtnega raziskovanja pristojnih ustanov. Objave virov so omogočili iziditi več vodnikov in inventarjev arhivskega gradiva posameznih arhivskih institucij na Hrvaškem, v Italiji, Avstriji in Sloveniji, v novejšem času pa tudi pregledi nekaterih posebnih skupin gradiva (pregled gradiva cerkvenih arhivov Istre,³¹ popisi matičnih knjig,³² vsebina in struktura gradiva bratovščin v Istri,³³ pregled glagolskih dokumentov z območja Pazina,³⁴ pregled arhivskega gradiva o Pazinski grofiji v fondih Arhiva RS,³⁵ prikaz katastrskih planov³⁶). Delno se na območje Pazinske grofije navezuje tudi pregled arhivskega gradiva današnje občine Lupoglav.³⁷ V poskusu, da se zberejo vsi objavljeni viri za zgodovino Istre, so kot gradivo za interno uporabo tiskani tudi štirje zvezki Prispevkov za bibliografijo objavljenih virov za zgodovino Istre,³⁸ v katerih so svoje mesto našli objavljeni viri za zgodovino Pazinske grofije.

Objavljeni zgodovinski viri so različne narave.

- matičnoj knjizi iz Lindara u Istri (1590.-1648.), v: *Historijski zbornik*, 47 (1994), Zagreb 1994, str. 37-49; isti: O lindarskoj glagoljskoj matiči krštenih u Arhivu HAZU, v: *Lindarski zbornik*, Koordinacija ogranaka Matice Hrvatske, Pazin 1999, str. 29-3; D. Vlahov: *Glagoljski zapisi u bratovštinskoj knjizi iz Vranje s početka XVII. stoljeća*, v: *Zbornik općine Lupoglav 97*, Poglavarstvo općine Lupoglav, Lupoglav 1997, str. 57-68.
- 31 I. Grah – J. Jelinčić: *Kratak pregled građe crkvenih arhiva Istre*, v: *VHARP*, zv. XXII, Pazin-Rijeka 1980, str. 256-282.
- 32 J. Jelinčić: *Matične knjige s područja Pazinštine do 1945.* (1949.) godine, v: *Vjesnik istarskog arhiva* (dalje: VIA), zv. 2-3 (1992-93), Pazin 1994, str. 253-275; isti: *Matične knjige župe Cerovlje s posebnim osvrtom na matičnu knjigu krštenih 1710.-1790. i matičnu knjigu umrlih 1785.-1847.*, v: *Cerovljanski zbornik*, Knjižnica acta 5, Skupština udruga Matice Hrvatske Istarske županije, Pazin 1999, str. 143-160; D. Vlahov, *Matične knjige u Povijesnom arhivu u Pazinu*, v: VIA, zv. 2-3 (1992-93), Pazin 1994, str. 277-309.
- 33 A. Štoković: *Bratovštine u središnjem dijelu Istre (osvrt na sadržaj i strukturu arhivske građe)*, v: VIA, zv. 2-3 (1992-93), Pazin 1994, str. 49-63.
- 34 J. Bratulić, *Pregled glagoljskih dokumenata s područja Pazinštine*, v: VIA, zv. 2-3 (1992-93), Pazin 1994, str. 311-315.
- 35 E. Umek: *Arhivsko gradivo za območje Reke, Istre, Hrvaškoga Primorja in otokov v Arhivu SR Slovenije*, v: *VHARP*, zv. XXIII, Pazin-Rijeka 1980, str. 237-240; D. Juričić Čargo: *Arhivska građa za povijest Pazina i Pazinske grofovije u upravnim fondovima Arhiva RS 1492.-1783.*, v: VIA, zv. 2-3 (1992-93), Pazin 1994, str. 213-251; ista: *Arhivsko gradivo o Pazinski grofiji v Arhivu RS 1474-1783*, v: *Annales*, zv. 6, *Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper* 1995, str. 197-202.
- 36 M. Hammer: *Katastarski planovi u Državnom arhivu u Pazinu*, v: *Istarski geodet*, let. 3, št. 1, Pazin 2000, str. 24-29.
- 37 J. Jelinčić: *Arhivsko gradivo o području današnje općine Lupoglav do 1945. godine*, v: *Zbornik općine Lupoglav 97*, Poglavarstvo općine Lupoglav, Lupoglav 1997, str. 69-106.
- 38 M. Bertoša et al.: *Prilozi za bibliografiju objavljenih izvora za povijest Istre*, Zagreb, JAZU; Rijeka, Zavod za povijesne znanosti, zv. 1 (1977), zv. 2 (1978), zv. 3 (1979), zv. 4 (1981).

Največ je urbarjev,³⁹ v novejšem času pa glagolskih rokopisov z območja Pazinske grofije.⁴⁰ Josip Bratulić je za kritično objavo pripravil besedilo tako imenovanega "Istarskega razvoda",⁴¹ Milko Kos⁴² pa pet razmejitvenih listin iz 15. stoletja.

Objavljena so še nekatera poročila pičenskih škofov Svetemu sedežu⁴³ ter prevedena ena škofovska vizitacija poreških škofov.⁴⁴ Giovanni Netto je objavil odlomke iz dnevnika Marina Sanuda o beneško-avstrijski vojni leta 1508 in skico beneškega pohoda,⁴⁵ Miroslav Bertoša⁴⁶ del gra-

39 V. Bratulić: *Urbari pazinskog feuda (16. stoljeća)*, v: *VHARP*, zv. VIII-IX, Rijeka 1963-64, str. 139-204; zv. X, Rijeka 1965, str. 245-290. (avtor je objavil te urbarje in urbarialne zapise: pregled prihodkov in odhodkov pazinskega fevda za obdobje od 1509 do 1525; dohodke pazinskega kapetana Jakoba Dürerja za leto 1528 po posameznih komunih; prihodke od kazni 1525-1528; urbar Pazinske grofije iz leta 1578 ter reformirani urbar Pazinske grofije iz leta 1597); D. Klen: *Urbar Pazinske grofovije (1498.)*, v: *VHARP*, zv. XIV, Rijeka 1969, str. 53-159; I. Grah: *Urbar pičanske biskupije (1617.-1621.)*, v: *VHARP*, zv. XVI, Pazin-Rijeka 1971, str. 263-283.

40 A. Badurina: *Boljunski glagoljski rukopisi*, *Historijski arhiv Pazin*, Posebna izdanja 11, *Glagoljski rukopisi 1*, Pazin 1992 (vsebuje popis boljunskih glagolskih knjig v arhivu HAZU v Zagrebu ter besedilo knjige računov cerkvenih posestev v *Bratovštinski knjigi iz Vranje od 1595 do 1660*); B. Fučić: *Grdoselska kronika*, v: VIA, zv. 2-3 (1992-93), Pazin 1994, str. 137-164; D. Vlahov: *Glagoljski rukopis iz Vranje u Istri (1609-1633)*, *Povijesni arhiv Pazin*, Posebna izdanja 12, *Glagoljski rukopisi 2*, Pazin 1996 (vsebuje prepis in transliteracijo glagolskih zapisov v *bratovštinski knjigi iz Vranje od 1609 do 1727*); isti: *Tri glagoljske isprave iz Brseča s kraja 16. i početka 17. stoljeća*, v: *Vjesnik Povijesnog arhiva u Rijeci*, zv. 37, Rijeka 1995, str. 8-22 (vsebuje transliteracijo besedila listin – popisov dot mlado-poročenk iz Brseča in razdelitev notranje strukture listin).

41 J. Bratulić: *Istarski razvod*, Čakavski sabor, Pula 1978; isti: *Istarski razvod*, IKK "Grozđ", Pula 1989.

42 M. Kos, *Pet istarskih razvoda iz 15. stoljeća*, v: *JZ*, zv. I, Pula-Rijeka 1956, str. 189-217 (vsebuje prevode razmejitvenih listin za Sv. Ivanac in Gračišće (26. 7. 1405), za Lupoglav in Brgradac (20. 7. 1423 in 27. 6. 1434), za Šumber in Kršan (13. 12. 1440) ter za Gologorico in "Tremaun" (19. 2. 1472)).

43 I. Grah: *Izvjestaji pičanskih biskupa Svetoj Stolici: 1589-1780*, v: *Croatia Christiana Periodica*, let. IV, št. 6, Zagreb 1980, str. 1-25 (avtor je objavil poročila škofov Jurija Reitgartlerja in Antona Zare, relacije škofov Pompeja Coroninija, Antona Marenzija, Franca Vaccana, Andreja Raunacha, Petra Gausa, pisma škofa Jurija Marottija, relacije škofov Bonifacija Cecottija, Antonija de Piccardija ter zapisnik sinode pičenske škofije z dne 30. decembra 1594); isti: *Prve sačuvane relacije istarskih biskupa Svetoj Stolici*, v: *VHARP*, zv. XXX, Pazin-Rijeka 1988, str. 79-89 (med drugim je objavljena tudi relacija pičenskega škofa Jurija Reitgartlerja iz leta 1589).

44 J. Jelinčić: *Jedna biskupska vizitacija pazinskoj župi*, v: *Istarska danica*, Pula 1977, str. 73-77 (prevod vizitacije poreškega škofa F. Polesinija v Pazinu leta 1780).

45 G. Netto: *La campagna istriana della primavera 1508 nel diario di Marin Sanudo*, v: *AMSL Nuova serie*, zv. XXV, Trieste 1977, str. 361-382.

46 M. Bertoša: *Nemirne granice knežije (Građa u Državnom ar-*

diva Državnega arhiva v Benetkah o obmejnih sporih. Kot del projekta objave virov za zgodovino gozdarstva na Slovenskem je objavljen tudi Gozdni red za Istro, Furlanijo in Kras.⁴⁷ Pri preučevanju politične zgodovine Pazinske grofije je treba upoštevati tudi objavljene dokumente Kranjskega deželnega zbora.⁴⁸

V drugi polovici 20. stoletja so bila zaradi povečanega interesa znova tiskana nekatera historio-grafska dela iz 17. stoletja. Nekatera takšna dela so bila prevedena, v vseh pa je predstavljena tudi Pazinska grofija. Leta 1968 je tiskano delo Prospera Petronia "Duhovna i posvetna pričevanja o Istri",⁴⁹ nastalo na podlagi Zgodovinskih komentarjev o Istri novigrajskega škofa Tommasinija. Tommasinijevi "Komentarji" so bili znova tiskani v slovenskem prevodu leta 1993.⁵⁰ Leta 1970 je Zvonimir Sušić⁵¹ prevedel nekaj poglavij o Istri in Istranih iz dela "Slava vojvodine Kranjske" Janeza Vajkarda Valvasorja, leta 1999 pa je Eva Holz⁵² objavila prevode vseh poglavij iz Valvasorjeve "Slave", ki se navezujejo na avstrijsko Istro.

Tudi po drugi svetovni vojni je zanimanje avtorjev večinoma ostal pri politično-upravnih temah, vendar so raziskovanja zgodovine Pazinske grofije in cele Istre postala bolj objektivna, postopno so se osvobodila starodavnih nacionalizmov različnega izvora, čeprav je bilo njihov vpliv še čutiti v delih avtorjev v zgodnjih pet-

desetih in šestdesetih letih. Takrat je večinoma hrvaškimi in slovenskimi avtorjem uspelo popraviti ali dopolniti dela starejših, navadno italijanskih avtorjev. V teh letih so svoja raziskovanja o Pazinski grofiji objavljali "pionirji" hrvaške istrske zgodovine, kot sta Vjekoslav Bratulić in Danilo Klen. Njuna raziskovanja in raziskovanja drugih avtorjev so bila usmerjena k preučevanju naselitve Slovanov⁵³ in slovanstva Istre⁵⁴, organizaciji kmečkih občinskih skupnosti v Pazinski grofiji⁵⁵ ter k nekaterim gospodarskim⁵⁶ in pravnim⁵⁷ vprašanjem. Kulturno dediščino Pazinske grofije je v tem času obdeloval Branko Fučić.⁵⁸

Od sedemdesetih let 20. stoletja se je število avtorjev in objavljenih raziskav o Pazinski grofiji zelo povečalo. Rezultate svojih raziskovanj so spet začeli objavljati italijanski avtorji, preteklost Pazinske grofije je vse bolj zanimala tudi mlajše slovenske zgodovinarje. Razen raziskav iz politične, upravne in pravne zgodovine, so se začeli pojavljati raziskovanja iz gospodarske in socialne zgodovine, zgodovine meroslovja, kartografske razprave, toponomastične razprave, razprave iz cerkvene zgodovine.

Preglede upravnega in političnega razvoja Pazinske grofije je objavilo več avtorjev: o genezi Pazinske grofije, njenem srednjeveškem razvoju pod goriškimi grofi in funkciji vicecomesa v upravi Pazinske grofije pod goriško upravo je pisal Peter Štih.⁵⁹ Kratak pregled upravnega razvoja

hivu u Veneciji o graničnim sukobima i sporovima između mletačke Pokrajine Istre i Istarske knežije), v: VHARP, zv. XXVI, Pazin-Rijeka 1983, str. 9-79 (avtor je objavil 12 dokumentov o obmejnih sporih med letoma 1588 in 1750).

47 Gozdarski red za Istro, Furlanijo in Kras (uredil B. Anko), Viri za zgodovino gozda in gozdarstva na Slovenskem, zv. VI, Ljubljana 1989.

48 M. Verbič: Deželnozbornski spisi kranjskih stanov I. (1499-1515), Publikacije Arhiva RS Slovenije, Viri 1, Ljubljana 1980; ista: Deželnozbornski spisi kranjskih stanov II. (1516-1519), Publikacije Arhiva RS Slovenije, Viri 2, Ljubljana 1986. Med drugim so objavljene razne cesarske listine in dekreti, inštrukcije deželnim stanovom ter sklepi zasedanja kranjskega deželnega zbora.

49 P. Petronio: Memorie sacre e profane d'Istria (uredil G. Borri), Italo Svevo, Trieste 1968.

50 F. G. Tommasini: Zgodovinski komentarji o Istri. Prevedel Sergij Šlenc (iz latinščine Renata Hrovatič, Agata Šega), Založba Kres, Ljubljana 1993.

51 Valvasor o Istranima, prevedel Z. Sušić (prevodi iz II. knjige "Slave"), v: Dometi, let. 3, št. 5, Rijeka, maj 1970, str. 87-99; Valvasor o Istri (1), prevedel Z. Sušić (prevodi iz XI. knjige "Slave" o mestih, trgih, samostanih, župnijah), v: Dometi, let. 3, št. 9, Rijeka, september 1970, str. 116-122; Valvasor o Istri, prevedel Z. Sušić (prevodi iz XI. knjige Slave o mestih, trgih, samostanih, župnijah), v: Dometi, let. 3, št. 10, Rijeka, oktober 1970, str. 69-87.

52 Janez Vajkard Valvasor: Slava vojvodine Kranjske, Peti del: Istra (prevedla E. Holz), v: Stari krajepisi Istre (uredil D. Darovec), Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, Koper 1999, str. 173-264.

53 V. Bratulić: O vremenskom kontinuitetu naseljenosti Slavena u srednjoj Istri. Neki prilozi i tumačenja, v: JZ, zv. I, Pula-Rijeka 1956, str. 99-118; isti: Istraživanja vremenskog kontinuiteta naseljavanja na sektoru Tinjan-Sveti Petar u Šumi-Pazin, v: Ljetopis JAZU, zv. 61, Zagreb 1956, str. 223-233; isti: Rovinjsko selo. Monografija jednog istarskog sela, Jadranski institut JAZU, Zagreb 1959 (v uvodu je avtor obdelal tudi etnični sestav in priseljevanje novega prebivalstva v avstrijski del Istre).

54 M. Despot: Strana svjedočanstva o slavenstvu Istre od XVI-XVIII stoljeća, v: Riječka revija, zv. IV/2, Rijeka, marec-april 1955, str. 84-87 (odlomak iz poročila beneškega posrednika Taddea Vica pri pogajanjih o nakupu Pazinske grofije, o prebivalcih Pazinske grofije iz leta 1640).

55 V. Bratulić: Funkcije župana u općinskim zajednicama na području Pazinske grofovije (XVI-XVII stoljeće), v: JZ, zv. VII (1966-69), Pula-Rijeka 1969, str. 147-160.

56 V. Bratulić: "Zatke" i "zatkari" u 16. stoljeću u Istri, v: JZ, zv. IV, Pula-Rijeka 1960, str. 307-310; D. Klen: Iz prošlosti Gračišća, v: Bulletin JAZU, let. VIII, št. 1, Zagreb 1960, str. 1-7 (objava besedila o plemičih-kmetih v urbarju Pazinske grofije iz leta 1498).

57 S. Vilfan: Valvasorjevo poročilo o županskih sodiščih, v: Glasnik muzejskega društva za Slovenijo, zv. 24, Ljubljana 1943, str. 84-89.

58 B. Fučić: Petar Beračić, "Fundator" u Gračišću, v: Bulletin JAZU, let. VIII, št. 1, Zagreb 1960, str. 8-11 isti: Gospodin u Kožlak, v: Bulletin JAZU, let. VIII, št. 1, Zagreb 1960, str. 33-44; isti: Sv. Petar u Trvižu, Bulletin JAZU, let. X, št. 3, Zagreb 1962, str. 157-168.

59 P. Štih: Goriški grofje in geneza Pazinske grofije, v: Acta

Pazinske grofije je napisala Daniela Juričić.⁶⁰ Eva Holz je pisala o uradnikih Pazinske grofije v drugi polovici 18. stoletja.⁶¹ Svoje poglede na politični, upravni in gospodarski razvoj Pazinske grofije in njeno umeščenost v avstrijski (in kranjski) politični prostor so predstavili Eva Faber,⁶² Eva Holz,⁶³ Egidio Ivetic⁶⁴ in Daniela Juričić Čargo.⁶⁵

Nekatere pravne poglede na razvoj pazinskega fevda (posebej na pomen listine kralja Otona II. in na prvo omembo Pazina v pisnih virih) ter vprašanje županskih sodišč so obdelovali Danilo Klen,⁶⁶ Lujo Margetič⁶⁷ in Sergij Vilfan.⁶⁸

Etnične in socialne razmere v Pazinski grofiji v novem veku so obdelovali Miroslav Bertoša,⁶⁹

Vjekoslav Bratulić,⁷⁰ Ivan Grah,⁷¹ Danilo Klen⁷² in Janez Šumrada.⁷³

Gospodarske teme iz preteklosti Pazinske grofije so zanemarljivo obdelane. Če izvzamemo razprave, ki so nastale ob objavah urbarjev, sta to problematiko obdelovala Danilo Klen⁷⁴ ter v novejšem času Eva Holz.⁷⁵ Med gospodarske teme lahko prištejemo tudi več razprav⁷⁶ in monografijo⁷⁷ Zlatka Herkova o merah, ki so jih uporabljali v Istri in Pazinski grofiji.

Tukaj je treba vsekakor omeniti tudi odličnega istrskega zgodovinarja Miroslava Bertošo. Čeprav je njegov neposredni raziskovalni interes usmerjen proti nekdanji beneški Istri, v svojih številnih monografijah in razpravah⁷⁸ Pazinske gro-

- Histriae III, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper 1994, str. 55-70; isti: Institucija vicecomesa v upravni strukturi Pazinske grofije v času Goriških grofov, v: *Annales, Anali koprškega primorja in bližnjih pokrajin*, let. 4, št. 5, Koper 1994, str. 203-208; isti: Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1997.
- ⁶⁰ D. Juričić: Pregled upravnega razvoja Pazinske grofije v letih 1374-1809, v: *Acta Histriae I*, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper-Milje 1993, str. 61-70.
- ⁶¹ E. Holz: Uradništvo v avstrijskem delu Istre v 18. stoletju, v: *Acta Histriae VII* (Prispevki z mednarodne konference: Sistemi oblasti in oblasti inštitucij, teorija in praksa držav evropskega Sredozemlja v novem veku s posebnim ozirom na jadransko območje), Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, Koper 1999, str. 505-524; ista: Uradniška čast v 18. stoletju, *Razmere v avstrijski Istri v času vlade Marije Terezije*, v: *Acta Histriae IX* (Prispevki z mednarodne konference Čast: identiteta in dvoumnost neformalnega kodeksa, Sredozemlje 12.-20. stoletje), Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, Koper 2000, str. 207-224.
- ⁶² E. Faber: Vom Schicksalverlauf einer Grenzregion in der Neuzeit am Beispiel Istriens, v: *Carinthia I*, let. 187, Klagenfurt 1997, str. 283.
- ⁶³ E. Holz: Nekaj besed o avstrijski Istri v Valvasorjevi Slavi vojvodine Kranjske, v: *Stari krajepisi Istre* (uredil D. Darovec), Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, Koper 1999, str. 163-173.
- ⁶⁴ E. Ivetic: L'Istria moderna (un'introduzione ai secoli XVI-XVIII); *Collana degli Atti, Centro di ricerche storiche-Rovigno*, št. 17, Trieste-Rovigno 1999.
- ⁶⁵ D. Juričić Čargo: O odnosih kranjske dežele in habsburške Istre v kranjskih virih 16. stoletja, v: *Annales*, št. 14, series historia et sociologia 6, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper 1998, str. 167-178.
- ⁶⁶ D. Klen: Prvi spomen imena Pazin, v: *Pazinski memorijal* (dalje: PM), zv. 9, Pazin 1979, str. 333-336.
- ⁶⁷ L. Margetič: Iz pazinske prošlosti (U povodu tisućljeća prvoga spomena Pazina), v: PM, zv. 18, Pazin 1989, str. 45-53.
- ⁶⁸ S. Vilfan: Pravna ureditev Kranjske po Valvasorjevi Slavi, v: *Valvasorjev zbornik*. Ob 300. obletnici izida Slave vojvodine Kranjske, Slovenska akademija znanosti i umetnosti, Ljubljana 1990, str. 32-48 (na straneh 39-40 govori o Valvasorju in kmečkih sodiščih oziroma nižjem civilnem sodstvu kmečkih svetov v komunih Pazinske grofije).
- ⁶⁹ M. Bertoša: Mletačke arhivske vijesti o buni seljaka u Pazinskoj grofoviji 1653. godine, v: *VHARP*, zv. XVIII, Pazin-Rijeka 1973, str. 153-160.

- ⁷⁰ V. Bratulić: O nekim općim i posebnim problemima etničkog sastava Istre u prošlosti, v: *Zbornik radova Susreti na dragom kamenu* 4, Pula 1972, str. 66-77.
- ⁷¹ I. Grah: Nekoliko vijesti o pićanskoj buni 1653. godine u izvještajima pićanskih biskupa "ad limina", v: *VHARP*, zv. XXI, Pazin-Rijeka 1977, str. 351-354.
- ⁷² D. Klen: Pazinska isprava od 22. novembra 1409. godine, v: *VHARP*, zv. XXI, Pazin-Rijeka 1977, str. 263-278.
- ⁷³ J. Šumrada: Podložniško prebivalstvo komornega gospostva Pazin v tridesetih letih 16. stoletja, v: *VHARP*, zv. XXVI, Pazin-Rijeka 1983, str. 81-101.
- ⁷⁴ D. Klen: Ekonomsko značenje razvođenja u Istri i Istarskog razvoja napose, v: *Istra*, let. 14, št. 3-4, Pula 1976, str. 41-47.
- ⁷⁵ E. Holz: Kako so živeli v avstrijskem delu Istre ob koncu 18. stoletja, v: *Jadranski koledar* 1990, Trst 1990, str. 109-112; ista: *Istrske zdrahe ob koncu 18. stoletja*, v: *Kronika*, časopis za slovensko krajevno zgodovino, let. 37, št. 1-2, Ljubljana 1989, str. 52-58 (avtorica razpravlja o težavah pri graditvi ceste iz Kastava prek Učke do Vranje); ista: *Poglavitne prometne povezave v avstrijski Istri v 18. stoletju*, v: *Annales, Anali istrske in mediteranske študije*, let. 7, št. 10, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper 1997, str. 125-138.
- ⁷⁶ Z. Herkov: Prinosi za upoznavanje naših starih mjera za dužinu i površinu, v: *Zbornik historijskog instituta JAZU*, zv. 7, Zagreb 1974, str. 61-91, in nadaljevanje, zv. 8, Zagreb 1977, str. 143-215; isti: O istarskim šupljim mjerama od kraja XVIII. do polovice XIX. stoljeća, v: *JZ*, zv. 10, Rijeka-Pula 1978, str. 353-392; isti: Još nešto o stanim mjerama Hrvatskog primorja i Istre, v: *JZ*, zv. 11 (1979-81), Pula-Rijeka 1983, str. 219-254 (v tej razpravi je avtor posebej obdelal mere, ki so se uporabljale v Lupoglavu in Pazinu, na podlagi urbarjev iz 16. stoletja).
- ⁷⁷ Z. Herkov: Mjere Hrvatskog primorja s osobitim osvrtom na solne mjere i solnu trgovinu. Posebno izdanje *Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 4, Rijeka 1971.
- ⁷⁸ M. Bertoša: Etničke prilike u Istri u XV i XVI stoljeću, v: *Istra*, let. 13, št. 7-8, Pula 1975, str. 87-91 (o etničnim razmerah v Pazinski grofiji, str. 90 in 91); isti: *Istra u plamenu uskočkog rata*, v: *Istra*, let. 13, št. 3, Pula 1975, str. 49-65; isti: *Političke prilike i granični sukobi u Istri u doba nastanka Istarskog razvoda*, v: *Istra*, let. 14, št. 6-7, Pula 1976, str. 10-15; isti: *Gospodarsko stanje u Istri nakon uskočkog rata*, v: *Historijski zbornik*, zv. 29-30/1976-77, str. 209-223; isti: *Društvene strukture u Istri (16.-18. stoljeće)*, v: *Društveni razvoj u Hrvatskoj (od 16. do početka 20. stoljeća)*, urednica M. Gross, Zagreb 1981, str. 127-152; isti: *Između gospodarske kategorije i socijalne napetosti: sukobi na mletačko-avstrijskoj granici u Istri od XVI. do XVIII. stoljeća*, v: *Problemi sjevernog Jadrana*, zv. 5, Rijeka

fije ni izključil iz svojega znanstvenega interesa, pač pa jo je (v glavnem na osnovi beneških virov) obdelal kot usodno povezano z beneško Istro.

Tudi zanimanje za cerkvene zgodovinske teme⁷⁹ v obdobju po drugi svetovni vojni lahko ocenimo kot nezadovoljivo, čeprav so, kot je bilo že omenjeno, objavljeni tudi nekateri pomembni dokumenti pičenskih škofov.⁸⁰ Med cerkvene teme lahko prištejemo biografije pičenskih škofov,⁸¹ pregledne članke in razprave o reformaciji v Pazinski grofiji,⁸² razpravo Ane Lavrič⁸³ o

verski podobi Istre ter razpravo o zgodovini pazinskega frančiškanskega samostana.⁸⁴

Ob koncu 20. stoletja je opazen povečan interes za raziskovanje lokalne zgodovine, oziroma zgodovine posameznih manjših območij, naselij ali komunov nekdanje Pazinske grofije. Med prvimi je že leta 1976 tiskana publikacija Ante Šonje o Žminju i Žminjštini.⁸⁵ Čeprav je publikacijo napisal ugleden znanstvenik, je zgodovina Žminja prikazana popularno-znanstveno. Leta 1997 je na podoben način tiskana knjiga o preteklosti Tinjana⁸⁶ ter bolj temeljito obdelana zgodovina Pazinskih Novakov.⁸⁷

Številna objavljena dela iz lokalne istrske zgodovine se začnejo pojavljati od devetdesetih let 20. stoletja, v obliki znanstvenih zbornikov, v katerih so poleg zgodovinskih tem svoje mesto našli tudi razprave iz zgodovine umetnosti, etnologije, lingvistične in arhitekturne razprave, naravoslovni in drugi prispevki. Za Pazinsko grofijo so zanimivi "Lindarski zbornik"⁸⁸ iz leta 1996, "Cerovljanski zbornik"⁸⁹ iz leta 1999 ter delno "Zbornik občine Lupoglav".⁹⁰ S kvarnerske strani je za lokalno zgodovino zanimiv zbornik "Liburnijske teme", v katerem se je obdelovala

1985, str. 89-146; isti: Istarska knežija: gospodarski nazadak, feudalni pritisci i seljački odpor, v: Mletačka Istra u XVI. i XVII. stoljeću II, Pula 1986, str. 407-413 (isto besedilo v razširjeni izdaji monografije Istra: Doba Venecije (XVI.-XVIII. stoljeće), Pula 1995, str. 756-760); isti: Zlikovci i prognanici (socijalno razbojništvo u Istri u XVII. i XVIII. stoljeću), Pula 1989. Omenjene so samo nekatere najpomembnejše razprave in monografije, v katerih je avtor pri raziskovanju zgodovine beneškega dela Istre prikazoval tudi zgodovino Pazinske grofije.

79 Med cerkvenozgodovinske teme so vključene razprave o pičenski škofiji, edini istrski škofiji s sedežem v Pazinski grofiji, razprave o župnijah s sedežem v Pazinski grofiji, frančiškanskem samostanu v Pazinu ter razprave o bratovščinah, ki so delovale na območju Pazinske grofije. Iz razprave so izključena dela o pavlinskih samostanih Blažene Device na Jezeru – Čepić in Sv. Petar u Šumi, ker so bila njihova posestva izvzeta iz upravnega aparata Pazinske grofije.

80 Glej opombo 43.

81 F. M. Dolinar je objavil več biografij pičenskih škofov v delu Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1648 bis 1803, Ein biographisches Lexicon (uredil Erwin Gatz), Berlin 1990 (v leksikonu so objavljene biografije pičenskih škofov Pavla Budimirja (str. 52-53), Bonifaciusa Cecottija (str. 60), Petra Antona Gausa pl. Homberga (str. 146), Antonija Marenzija (str. 294-296), Jurija Franza Xavera Marottija, koadjutora (str. 296), Aldraga Antonija de Piccardija (str. 342), Andreja Daniela barona Raunacha (str. 363), Janeza Markusa Rosettija (str. 401), Pavla de Taurisa-Jančića (str. 501), Franca Maximiliana Vaccana (str. 530-531). V naslednjem zvezku leksikona Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648, Ein biographisches Lexicon (uredil Erwin Gatz), Berlin 1996 pa so objavljene biografije pičenskih škofov Michaela Altkinda (str. 20), Daniela Barba (str. 32), Janeza Barba (str. 32-33); Kasperja Bobecka (str. 61-62), Pompeja Coroninija (str. 112-113), Jurija Maningera pl. Kirchenberga (str. 455), Martina pl. Mannsberga (str. 455-456), Janeza Pascasiusa (str. 518), Janeza Zacharie Petkovića (str. 525), Jurija Reitgartlerja (str. 576-577), Jurija Slatkonje (str. 668-669), Karla Weinbergera (str. 743), Antonija Zare (str. 770). B. Ziliotto: La vita e l'opera di Antonio Zara nel quadro della Controriforma asburgica, v: AMSI, Nuova serie, zv. II, Venezia 1952, str. 172-199.

82 F. Schuller: La riforma in Istria, v: Pagine Istriana (dalje: PI), III. serie, št. 4, Trieste 1950; A. Miculian: Contributo della storia della riforma protestante in Istria I., v: Atti del Centro di ricerche storiche-Rovigno (dalje: ACRSR), zv. X (1979.-80.), Rovigno 1980, str. 215-230; isti: La riforma protestante in Istria (VIII). La contea di Pisino e la diocesi di Pedena nel XVI e XVII secolo, v: ACRSR, zv. XVII (1986-87); Rovigno 1987, str. 215-238; isti: Protestantska reformacija u Pazinskoj grofoviji, v: PM, zv. 18, Pazin 1989, str. 55-61; Lj. A. Maračić: Protestantizam u Istri, v: Nova Istra, let. IV, zv. XIII, št. 2-3, Pula 1999, str. 196-214.

83 A. Lavrič: L'immagine religiosa dell'Istria prima della caduta della Serenissima, v: L'area alto-adriatica dal riformismo veneziano all'età napoleonica (urednik Filiberto Agostini), Marsiglio, Venezia, 1998, str. 473-491.

84 G. Štokalo: Pet stoljeća franjevačkog samostana u Pazinu (1481.-1981.), v: Petsto godina franjevačkog samostana u Pazinu 1481-1981, Franjevački samostan Pazin, Pazin 1981, str. 15-24.

85 A. Šonje: Žminj i Žminjština, Katedra čakavskog sabora Žminj, Žminj 1976.

86 E. Depiero, H. Defar: Tinjan i njegova prošlost, Općina Tinjan, Tinjan 1997.

87 J. Šiklič: Pazinski Novaki, Matica hrvatska, ogranak Pazin, Pazin 1997.

88 Lindarski zbornik (Zbornik referatov z znanstvenega posvetovanja ob 110. obletnici ustanovitve Hrvaške čitalnice v Lindarju, Lindar, 14. novembra 1993), Knjižnica acta 2, Koordinacija istarskih ogranaka Matice hrvatske, Pazin 1996. V Lindarskem zborniku so o zgodovini Lindara v časovnem okviru zgodovinskega obstoja Pazinske grofije pisali M. Bertoša: Povijesni fragmenti o Lindaru (od srednjeg vijeka do početka XIX. stoljeća), str. 11-28 (isto temo je avtor obdelal tudi v Historijskem zborniku, zv. 49, Zagreb 1996, str. 177-192); J. Jelinčić: Arhivska građa o Lindaru s posebnim osvrtom na lindarska prezimena, str. 49-54.

89 Cerovljanski zbornik (Zbornik referatov z znanstvenega posvetovanja "Cerovlje in okolica od prazgodovine do danes", Cerovlje, 20. junij 1998), Knjižnica acta 5, Skupština udruga Matice hrvatske Istarske županije, Pazin 1999. O zgodovini Cerovlja (v okviru zgodovinskega obstoja Pazinske grofije) so pisali: G. Labinjan: Prilozi za povijest Cerovlja i okolice od srednjeg vijeka do 1918. godine, str. 45-58; I. Grah: Hod kršćanstva na području današnje općine Cerovlje, str. 103-112; J. Jelinčić: Matične knjige župe Cerovlje s posebnim osvrtom na matičnu knjigu krštenih 1710.-1790. i matičnu knjigu umrlih 1785.-1847., str. 143-160.

90 Zbornik občine Lupoglav 97 in Zbornik občine Lupoglav 99.

tudi preteklost Lovrana.⁹¹ Tudi v časopisu za književnost, kulturne in družbene teme "Nova Istra" najdemo objavljene prispevke iz lokalne zgodovine. Tako je leta 2000 objavljeno nekaj zgodovinskih razprav o Gračišču⁹² in Tinjanu.⁹³

Toponomastičnih razprav o Pazinski grofiji ni veliko: prvo je objavil Miroslav Bertoša leta 1963.⁹⁴ Več razprav o etimologiji in postanku imen nekaterih naselij v Pazinski grofiji sta objavljala še Mario Doria⁹⁵ in Just Ivetac.⁹⁶

Na koncu je treba omeniti kartografske monografije in razprave, izmed katerih se nekatere neposredno navezujejo na Pazinsko grofijo ali avstrijsko Istro, v drugih pa je predstavljena cela Istra. Luciano Lago in Claudio Rossit sta leta 1981 objavila monografijo z naslovom "Descriptio Histriae",⁹⁷ druga kartografska dela s pretiski zemljevidov Istre pa podpisujejo L. Lago – C. Rossit,⁹⁸ Miha Debeljuh⁹⁹ in A. Depoli.¹⁰⁰

Sklep

Če skušamo ovrednotiti celotni historiografski opus dvajsetega stoletja, ki se navezuje na Pazinsko grofijo, se ne moremo izogniti primer-

janju le-tega s historiografskim opusom o beneški pokrajini Istri. Sistematično evidentiranje in objavlanje zgodovinskih virov o beneški Istri, ki se je začelo v 19. in je trajalo tudi v 20. stoletju, je obrodilo sadove v številnih objavljenih raziskavah, ki so obogatile naša spoznanja o preteklosti tega dela istrskega polotoka. Čeprav objavljenih del o preteklosti Pazinske grofije ni malo, in večinoma gre za znanstvene publikacije in razprave (publicistična dela so razmeroma maloštevilna), jih ne moremo oceniti kot zadovoljive, ker je njihova temeljna značilnost razdrobljenost in kot je bilo že omenjeno, so bila zgodovinska raziskovanja tudi bolj ali manj prepuščena interesom posameznih avtorjev. Razen tega bi lahko rekli, da sistematičnega dela v raziskovanju in objavlanju zgodovinskih virov o Pazinski grofiji sploh ni bilo. Prvi in temeljni razlog je brez dvoma nepoznavanje le-teh, ker so zaradi posebnega zgodovinskega razvoja pazinskega fevda danes "razmetani" po številnih arhivskih institucijah na Hrvaškem,¹⁰¹ v Avstriji, Italiji, na Madžarskem, v Nemčiji in v Sloveniji.¹⁰² Preučevanje takšnih virov je zahtevnejše in seveda dražje. Razen tega manjka sistematično delo z že znanimi (in delno objavljenimi) viri. Posledice so znane: na začetku 21. stoletja so ostala nerešena številna vprašanja iz preteklosti Pazinske grofije, kot so populacijska (posebno tista o vplivih vojn na populacijsko in gospodarsko stanje v Grofiji, o migracijah in premikih prebivalstva, priseljevanju novega prebivalstva in njegovem vplivu na splošne gospodarske in socialne razmere in podobno), gospodarska (vprašanje trgovine, prometa, poljedelske proizvodnje in razvoja živinoreje, izkoriščanja gozdov), pravna in druga vprašanja.

Zaradi omenjenega bi bilo treba v prihodnosti večjo pozornost posvetiti zbiranju in objavlanju zgodovinskih virov in njihovemu vnovičnemu vrednotenju. Posebej zaradi pomanjkanja primarnih virov, nastalih na ozemlju Pazinske grofije, je večjo pozornost treba nameniti virom, razmetanim v več ustanovah po Evropi, pa čeprav se navezujejo le na eno majhno območje ali kratko časovno obdobje, saj bodo za preučevanje zgodovine Pazinske grofije brez dvoma velike vrednosti. Šele po sistematično opravljenem delu bo lahko nastala neka celovita in sodobna zgodovinska sinteza o preteklosti notranjosti istrskega polotoka.

⁹¹ Liburnijske teme, Katerdra čakavskog sabora Opatija, Opatija 1987. L. Margetić: Povijesno-pravni aspekti staroga Lovrana, str. 55-67; V. Ekl: Iz lovranskog srednjevjekovlja, str. 193-201.

⁹² Nova Istra, let. V., zv. XV., št. 1-2, Pula, pomlad-poletje 2000. Teme o Gračišču v tej številki podpisujejo K. Buršič-Matijašić, A. Starac, S. Trogrlič, I. Grah, D. Dukovski, R. Pernić in J. Šiklič.

⁹³ S. Bertoša: Neki podaci o prošlosti Tinjanštine od XVII. do XIX. stoljeća s posebnim osvrtom na migracije prema Puli, v: Nova Istra, let. V., zv. XVI., št. 3-4, Pula, jesen-zima 2000, str. 189-195.

⁹⁴ M. Bertoša: Neki toponimi pazinskog područja, v: Riječka revija, let. XII, št. 9, Rijeka 1963, str. 698-703.

⁹⁵ M. Doria: Rassegna linguistica giuliana. Etimi e toponimi triestini e istriani. v: PI, Quarta serie, let. XXXII, št. 38, Trieste 1975, str. 29-33 (etimološki izvor imena Pazin); isti: Rassegna linguistica giuliana. Etimi e toponimi triestini e istriani. v: PI, Quinta serie, let. XLII, št. 4, Trieste 1978, str. 24-29 (etimološki izvor imena Antignana in Antignano oziroma Tinjan); isti: Rassegna linguistica giuliana. Etimi e toponimi triestini e istriani. v: PI, Quinta serie, let. XLIV, št. 8-9, Trieste 1980, str. 41-48 (etimološki izvor imena Bogliuno oziroma Boljun); isti: Il toponimo istriano "Caschierra", v: AMSI, Nuova serie, zv. XXV, Trieste 1977, str. 309-313 (o postanku imena Kaščerga).

⁹⁶ J. Ivetac: Istarski toponimi, Istarska naklada, Pula 1982.; isti: Toponimi Pazina i okolice, v: PM, 19, 1989, str. 269-273.

⁹⁷ L. Lago-C. Rossit: Descriptio Histriae, Collana degli Atti-Centro di ricerche storiche-Rovigno, Trieste 1981.

⁹⁸ L. Lago-C. Rossit: Le raffigurazioni della penisola istriana negli atlanti cinquecenteschi dell'Ortelio, De Jode e Mercatore (Nota preliminare ad un saggio di cartografia storica), v: ACRSR, zv. IX, Fiume-Trieste, 1978-79, str. 92-179.

⁹⁹ M. Debeljuh: Istra u opisima i crtežima iz 17. stoljeća, v: Istarski mozaik, št. 4-5, Pula 1967, str. 250-254.

¹⁰⁰ A. Depoli: Il cartografo Giovanni Clobucciaric-Clabuciaris ed i suoi schizzi dell'Istria austriaca (1601-1606), v: PI, Terza serie, let. IX, št. 32, Trieste 1958, str. 13-23.

¹⁰¹ Na primer v državnih arhivih v Pazinu, na Reki in Zagrebu, ali v Arhivu HAZU v Zagrebu.

¹⁰² V Avstriji je, kar se tiče arhivskega gradiva o Pazinski grofiji, nedvomno najbogatejši Deželni arhiv v Gradcu, za njim pa Državni arhiv na Dunaju. V Sloveniji je treba konzultirati gradivo Arhiva Republike Slovenije, v Italiji Državnih arhivov v Benetkah, Trstu, Vidmu, Tajnem vatikanskem arhivu, če naštejemo le nekatere pomembnejše arhivske institucije.

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

Za objavo prispevka INZ ni pridobil soglasja avtorja

UDK 347.7:369-058.244(497.4)

Prejeto: 29. 10. 2003

Delovanje in dediščina sodišča združenega dela pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter starostnega zavarovanja kmetov v SR Sloveniji

JELKA MELIK

doc. dr., višja svetovalka – arhivistka, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

V sodni sistem so bila z ustavo leta 1974 uvedena samoupravna sodišča kot družbeni organi. Nova sodišča naj bi delovala predvsem kot sodišča združenega dela, arbitraže, razsodišča ali poravnalni sveti. Delovanje prvih, sodišč združenega dela, sta uredila zvezni in republiški zakon, oba sprejeta v letu 1974. Slovenski zakon je v Sloveniji predvidel dve vrsti sodišč združenega dela: splošna in posebna. Splošna sodišča združenega dela so bila ustanovljena z zakonom samim, za posebna sodišča združenega dela pa je dajal zakon možnost, da jih ustanovijo samoupravne interesne skupnosti na področju družbenih dejavnosti. Tako sta Skupščina skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Socialistični Republiki Sloveniji in Skupščina skupnosti starostnega zavarovanja kmetov v SR Sloveniji sprejeli Sklep o ustanovitvi, organizaciji in delovnem področju sodišča združenega dela pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter starostnega zavarovanja kmetov v SR Sloveniji. Sodišče, katerega naloga je bila zagotovitev sodnega varstva v sporih o samoupravnih pravicah in obveznostih, je začelo svojo pot 1. 1. 1978 in jo končalo 13. 5. 1994. Njegovo dediščino moramo ohraniti.

KLJUČNE BESEDE: sodišča, samoupravna sodišča, sodišča združenega dela, skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja, skupnost starostnega zavarovanja kmetov

ABSTRACT

ACTIVITIES AND HERITAGE OF THE COURT OF ASSOCIATED LABOUR FOR PENSION AND DISABILITY INSURANCES AND OLD-AGE INSURANCE FOR FARMERS IN THE SOCIALIST REPUBLIC OF SLOVENIA

With the constitution adopted in 1974, self-managing courts were introduced to the judicial system as community bodies. They were to act mainly as courts of associated labour, courts of arbitration, arbitral tribunals or conciliation councils. The functions of the courts of associated labour were regulated by the federal and state act, both adopted in 1974. The state act provided for two types of courts in Slovenia: general and specific. General courts of associated labour were established with the act itself. As regards specific courts of associated labour, the act created a possibility for them to be formed by the self-managing communities of interests within the field of social activities. Thus the General Assembly of the Pension and Disability Insurance Institute of the Socialist Republic of Slovenia and the General Assembly of the Old-Age Insurance Institute for Farmers of SR Slovenia adopted an Act on establishment, organisation and field of work of the court of associated labour for the pension and disability insurances and the old-age insurance for farmers in SR Slovenia. The court, whose task was to ensure judicial protection in conflicts about the self-managing rights and obligations, came into being on 1st January 1978 and ceased to exist on 13th May 1994. Its heritage has to be preserved.

KEYWORDS: courts, self-managing courts, courts of associated labour, Pension and Disability Insurance Institute, Old-Age Insurance Institute for Farmers

V zadnjem obdobju socialistične družbene ureditve v Sloveniji, ki ga zamejujeta letnici ustav 1974 in 1991, so bila v sodni sistem poleg rednih sodišč kot organov državne oblasti uvedena tudi samoupravna sodišča kot družbeni organi. Zvezna, pa tudi slovenska ustava iz leta 1974 sta namreč spremenili in dopolnili določila o sodstvu v smislu močnejše prilagoditve samoupravnemu družbenemu sistemu.¹ Sodišča imajo odtlej širšo nalogo: "Sodišča varujejo svoboščine in pravice občanov in samoupravni položaj delovnih ljudi in samoupravnih organizacij in skupnosti ter zagotavljajo ustavnost in zakonitost."² Nova sodišča naj bi delovala predvsem kot sodišča združenega dela, arbitraže, razsodišča ali poravnalni sveti.³ Določeno je bilo, da opravljajo sodno funkcijo, v okviru svoje pristojnosti seveda, enakopravno z rednimi sodišči in zato so tudi zanje veljala vsa ustavna načela, kot javnost obravnavanja, udeležba občanov pri sojenju, izvršljivost odločb, pravica reformacije le po višjem sodišču, neodvisnost, vezanost na ustavo, zakone in samoupravne splošne akte. V nasprotju z rednimi sodišči naj bi se samoupravna sodišča po pravilu ustanovila s samoupravnim aktom, lahko tudi s sporazumom strank skladno z ustavo in zakonom in le izjemoma neposredno z zakonom.⁴ Zakon oziroma akt o ustanovitvi sodišča mora, je določala ustava, urediti pristojnost, sestavo in organizacijo samoupravnega sodišča ter prav tako postopek pred tem sodiščem.⁵ Samoupravna sodišča naj bi delovala na vseh področjih, ki so jih delovni ljudje v okviru združenega dela samoupravno urejali, ali pa tudi odločali v sporih o pravicah, s katerimi so prosto razpolagali, kolikor seveda zakon ni določil, da nekatere vrste sporov rešujejo redna sodišča.⁶

Ustava SFRJ je točneje opredelila samo eno vrsto samoupravnih sodišč, in to sodišča združenega dela ter naložila, da se z zveznim zakonom določijo načela o ustanovitvi, pristojnosti in sestavi sodišča ter o načelu postopka pred njimi.⁷ Ta izjemna zahteva je najverjetneje izvirala iz potrebe po enakih rešitvah v federaciji. Namen sodišč združenega dela je bil varovati samoupravna razmerja v smislu ustavnih načel. V ospredju je bil torej samoupravni sistem, temu pa se je moral podrediti interes prizadetega posameznika in prav to jih je razlikovalo od rednih sodišč.⁸

Funkcionalno pristojnost sodišč združenega dela je zvezna ustava takole opredelila: "Sodišče združenega dela odloča o tem, ali so pogoji za organiziranje temeljnih organizacij združenega dela in delovnih skupnosti, in o zahtevah za varstvo pravice dela z družbenimi sredstvi ter drugih samoupravnih pravic in družbene lastnine in rešuje spore o organiziranju in izločitvi temeljnih organizacij združenega dela, o spojitvi, pripojitvi in razdelitvi organizacij združenega dela, o sklepanju in izvajanju samoupravnih sporazumov o združevanju in o medsebojnih razmerjih v združenem delu, kot tudi druge z zakonom določene vrste sporov iz družbenoekonomskih in drugih samoupravnih razmerij."⁹

Delovanje sodišč združenega dela sta uredila zvezni in republiški zakon, oba sta bila sprejeta v letu 1974.¹⁰ *Zvezni zakon* je kot temeljna načela predvsem poudaril, da je delo sodišč združenega dela javno, da se postopek začne na predlog udeležencev in da nadaljnji postopek vodi sodišče po uradni dolžnosti, da mora imeti vsak udeleženec možnost izjaviti se o navedbah, predlogih in zahtevkih drugih udeležencev, da sodijo sodišča v senatih, da odločajo praviloma na podlagi ustne, neposredne in javne obravnave, da je mogoče odločbe sodišča izpodbijati s pravnim sredstvom, da se praviloma v postopku uporabljajo določbe zakona o pravnem postopku (od 2. do 24. poglavja) in da mora sodišče pred ustanovnim sodiščem začeti postopek za oceno ustavnosti oziroma zakonitosti, kadar je mnenja, da predpis ali splošni akt, ki bi ga bilo treba uporabiti, ni skladen z ustavo oziroma zakonom.¹¹ Sodišča združenega dela naj bi se kot sodišča prve stopnje ustanovila za eno ali več občin ali za republiko oziroma avtonomno pokrajino.¹² V republici oziroma avtonomni pokrajini naj bi se ustanovilo tudi sodišče druge stopnje kot najvišje sodišče za reševanje sporov iz samoupravnih in drugih določenih družbenoekonomskih odnosov.¹³ Za odločanje v sporih o samoupravnih pravicah in obveznostih s posameznih področij družbenoekonomskih odnosov pa je zakon dajal možnost ustanovitve posebnega sodišča združenega dela prve stopnje.¹⁴ Zvezni zakon je tudi določil, da se z republiškim oziroma pokrajinskim zakonom uredi ustanavljanje, se-

¹ 92. in 217. člen ustave SFRJ in 117. ter 272. člen ustave SRS.

² 218. člen ustave SFRJ in 272. člen ustave SRS.

³ 225. člen ustave SFRJ in 279. člen ustave SRS.

⁴ 223. člen ustave SFRJ in 278. člen ustave SRS.

⁵ 223. člen ustave SFRJ in 278. člen ustave SRS.

⁶ 224. člen ustave SFRJ in 280. člena ustave SRS.

⁷ Člen 226.

⁸ Ivan Justin, *Pravosodje v SFR Jugoslaviji, Oris organizacije in pristojnosti s poudarkom na samoupravnem sodstvu*, Maribor 1979, str. 89-99.

⁹ 226. člen ustave SFRJ. Funkcionalno pristojnost sodišč združenega dela je določil tudi 281. člen ustave SRS.

¹⁰ Uradni list FLRJ 24/74 in Uradni list SRS 38/74.

¹¹ Členi Zakon o sodiščih združenega dela, Uradni list FLRJ, št. 24/74, členi 5-13.

¹² Zakon o sodiščih združenega dela, Uradni list FLRJ, št. 24/74, člen 14.

¹³ Zakon o sodiščih združenega dela, Uradni list FLRJ, št. 24/74, člen 15.

¹⁴ Zakon o sodiščih združenega dela, Uradni list FLRJ, št. 24/74, člen 14.

stavo, sedež, pristojnost in organizacijo sodišč združenega dela.¹⁵

Slovenski zakon je v Sloveniji predvidel dve vrsti sodišč združenega dela: splošna in posebna. Splošna sodišča združenega dela so bila ustanovljena z zakonom samim, za posebna sodišča združenega dela pa je zakon dajal možnost, da jih ustanovijo samoupravne interesne skupnosti na področju družbenih dejavnosti. Tako sta Skupščina skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Socialistični Republiki Sloveniji in Skupščina skupnosti starostnega zavarovanja kmetov v SR Sloveniji sprejeli¹⁶ Sklep o ustanovitvi, organizaciji in delovnem področju sodišča združenega dela pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter starostnega zavarovanja kmetov v SR Sloveniji.¹⁷ Sodišče združenega dela pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter starostnega zavarovanja kmetov v SR Sloveniji je bilo ustanovljeno za zagotovitev sodnega varstva v sporih o samoupravnih pravicah in obveznostih iz – kakor pove že ime – pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter starostnega zavarovanja kmetov v SR Sloveniji¹⁸ in je začelo delovati 1. 1. 1978.¹⁹

Sodišče je delovalo kot samostojen družbeni organ in je kot samostojno sodišče opravljalo sodno funkcijo na prvi stopnji.²⁰ O pritožbah zoper odločbe sodišča je odločalo sodišče združenega dela SR Slovenije.²¹ Sodišče je imelo tudi nalogo spremljati in proučevati družbene odnose in pojave, ki so bili pomembni za uresničevanje njegove dejavnosti, ter dajati ustrezne predloge.²² Za svoje delo je bilo odgovorno skupščinam skupnosti in jim je bilo dolžno vsaj enkrat na leto poročati o svojem delu.²³ Sodišče je imelo predsednika, ki je predstavljal in zastopal sodišče, ter pet sodnikov, ki so bili v delovnem razmerju pri sodišču. Sodniško funkcijo pa je pri

sodišču opravljalo tudi več sodnikov iz vrst "delovnih ljudi in občanov."²⁴

Sodišče je glede na naravo svojega dela in skladno z nalogami, ki jih je opravljalo, delilo zadeve na več skupin in vodilo pisarniško poslovanje po vzoru splošnih sodišč združenega dela. Za vsako skupino zadev je vodilo vpisnike kot glavne evidence in glede na predlagatelje postopkov tudi imenike. Pri sodišču so vodili vpisnike:

- Sp vpisnik – za pokojninske zadeve;
- Sz vpisnik – za zadeve sodnega varstva pravic iz zdravstvenega zavarovanja;
- Si vpisnik – za invalidske zadeve;
- Sr vpisnik – za regresne zahtevke;
- Sf vpisnik – za finančne zadeve oziroma denarne zahtevke;
- R vpisnik – za nepopolne vloge.

Razen navedenih vpisnikov je sodišče vodilo tudi vpisnik za zadeve sodne uprave (Su).

Na podlagi Zakona o delovnih in socialnih sodiščih²⁵ so bila ustanovljena delovna in socialna sodišča. Prenehal je veljati Zakon o sodiščih združenega dela, tako da je Sodišče združenega dela pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter starostnega zavarovanja kmetov v SR Sloveniji prenehalo delovati z dnem 13. 5. 1994.

V prvi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja je nova slovenska zakonodaja postopno odpravljala "socialistične posebnosti" v pravosodju, ostali pa so metri in kilometri gradiva v kletih raznih sodišč. Arhiv obravnavanega sodišča je shranilo na novo ustanovljeno Delovno in socialno sodišče v Ljubljani. Zde se nam mrtvi, neuporabni stari papirji. Morda je res tako. Morda pa oživi nekega dne tudi dediščina teh sodišč, podobno kot je oživela tista iz obdobja med drugo svetovno vojno in po njej. Iz istih razlogov skoraj gotovo ne. Toda obstajajo še drugi razlogi, ki so sicer bili v zgodovini le malokrat, celo le izjemoma, vzrok za proučevanje arhivskega gradiva, da bi se namreč kdo skušal iz preteklosti nekaj naučiti. Arhivisti moramo računati tudi na to redko možnost, ki jo sicer tako radi, a neuspešno ponavljamo v svojo reklamo. Prav je, da si ne pustimo vzeti upanja, temveč resno in skrbno pristopimo k valorizaciji. Kaj ohraniti, da bi ostalo bistvo, srčika ostaline tega posebnega sodišča združenega dela, evropska in celo svetovna posebnost? Razmišljanja v tej smeri so privedla do tega sklepa: ARHIVSKO GRADIVO SODIŠČA ZDRUŽENEGA DELA POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA TER STAROSTNEGA ZAVAROVANJA KMETOV V SR SLOVENIJI predstavljajo:

¹⁵ Zakon o sodiščih združenega dela, Uradni list FLRJ, št. 24/74, člen 4.

¹⁶ Prva na seji dne 17. 3. 1977 in druga na seji dne 22. 3. 1977.

¹⁷ Uradni list SRS št. 7/77.

¹⁸ Sklep o ustanovitvi, organizaciji in delovnem področju sodišča združenega dela pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter starostnega zavarovanja kmetov v SR Sloveniji, člen 1.

¹⁹ Sklep o ustanovitvi, organizaciji in delovnem področju sodišča združenega dela pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter starostnega zavarovanja kmetov v SR Sloveniji, člen 24.

²⁰ Sklep o ustanovitvi, organizaciji in delovnem področju sodišča združenega dela pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter starostnega zavarovanja kmetov v SR Sloveniji, člen 2.

²¹ Sklep o ustanovitvi, organizaciji in delovnem področju sodišča združenega dela pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter starostnega zavarovanja kmetov v SR Sloveniji, člen 3.

²² Sklep o ustanovitvi, organizaciji in delovnem področju sodišča združenega dela pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter starostnega zavarovanja kmetov v SR Sloveniji, člen 4.

²³ Sklep o ustanovitvi, organizaciji in delovnem področju sodišča združenega dela pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter starostnega zavarovanja kmetov v SR Sloveniji, člen 5.

²⁴ Sklep o ustanovitvi, organizaciji in delovnem področju sodišča združenega dela pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter starostnega zavarovanja kmetov v SR Sloveniji, člen 13 in 17.

²⁵ Uradni list RS 19/94.

- vsi sodni spisi, ki so vpisani v vpisnik: Su;
- deli sodnih spisov (ovitek spisa, popis spisa, predlog za sodno varstvo, odločba prve stopnje ter morebitno pravno sredstvo in odločba druge stopnje), ki so vpisani v vpisnik: Sp, Sz, Si, Sr in Sf;
- vpisniki: Su, Sp, Sz, Si, Sr in Sf s pripadajočimi imeniki.

Menim, da bo tako mogoče zapuščino sodišča dobro in pregledno ohraniti ter zapustiti zanamcem možnost vpogleda v položaj in vlogo tega posebnega sodišča v družbi na eni strani in na

drugi strani v delovanje samoupravljanja in položaj posameznika v njem. Prvi pogled nam bodo omogočili spisi iz vpisnika Su, ki nam kot vsi podobni dokumenti pravosodne uprave odstirajo družbeno pomembnost določenega pravosodnega organa. Gradivo bomo zaradi občutljive vsebine ohranili v celoti. Drugi pogled pa nam bodo zagotovili sodni spisi, ki so nastali ob opravljanju temeljne dejavnosti sodišča. Ohranili bomo le bistveni del spisa, ki nam ponuja povsem dovolj za zadovoljitev naših potreb.

Mednarodni simpozij "Razstavljanje arhivskega in knjižničnega gradiva ter likovnih del na papirju, standardi materialnega varovanja", Ljubljana, 5. in 6. junija 2003. Med sprejemom za udeležence simpozija na Ljubljanskem gradu. Od leve proti desni: Anja Michas, Ted Steemers, Jedert Vodopivec, Ivo Nemeč in Herko Saksida.

UDK 930.25(497.4:4)

Prejeto: 24. 11. 2003

Sodelovanje arhivskih služb v Evropski uniji

NATALIJA GLAŽAR

mag., svetovalka direktorja, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

Resolucija Sveta EU z dne 6. maja 2003 o arhivih držav članic je najpomembnejši dokument v zadnjih desetih letih na področju sodelovanja arhivov v Evropski uniji. Na podlagi tega dokumenta se je začel projekt izdaje nove verzije publikacije, imenovane Črna knjiga ("Black book"), ki bo dala pregled stanja arhivov v Evropski uniji in usmeritve za nadaljnje sodelovanje. Prva izdaja publikacije Črne knjige (z naslovom "Arhivi v Evropski uniji. Poročilo skupine strokovnjakov o sodelovanju arhivov") je izšla v letu 1994 pod pokroviteljstvom Evropske komisije.

KLJUČNE BESEDE: arhivi, Evropska unija, Črna knjiga, arhivska zakonodaja

ABSTRACT

PARTICIPATION OF THE ARCHIVES IN THE EUROPEAN UNION

The Council Resolution of 6th May 2003 on the member states archives is the most important document concerning the cooperation between archives in Europe in the last ten years. On the basis of this document, the project of updating the publication called "The Black Book" was initiated. The Black Book gives an overview of the archive situation in the European Union and provides incentives for further cooperation. It was first published in 1994 by the European Commission, under the title "Archives in the European Union, Report by a group of experts on the cooperation of archives".

KEY WORDS: archives, European Union, Black Book, archive legislation

V času, ko se Slovenija pridružuje polnopravnemu članstvu EU, pa tudi zadnja leta v njenem pripravljalnem obdobju so postali zelo aktualni številni dokumenti Evropske skupnosti, ki posegajo tudi na arhivsko strokovno področje. Številni izmed njih, ki so sestavni del celotnega pravnega reda EU (*acquis communautaire*), se sicer ne navezujejo izključno na arhivsko področje, pač pa delno posegajo v arhivski sektor,¹ zaradi posameznih specifičnih področij arhivske dejavnosti. Namen tega prispevka ni predstaviti pregleda in analize dokumentov Evropske unije, ker bo to pripravljeno v eni prihodnjih števil, pač pa prikazati zadnje aktualne dejavnosti, ki potekajo v prostoru Evropske unije in temeljijo na nekaterih najpomembnejših dokumentih.

Prva Resolucija Sveta EU in prva izdaja Črne knjige

Na mednarodnem področju nastajajo pobude in oblike za sodelovanje med arhivskimi službami različnih držav. Tako je v okviru Evropske unije že v letu 1991 nastala pobuda za sodelovanje v arhivskem sektorju držav članic. Prva resolucija, ki je zadevala to področje, je bila "Resolucija Sveta in ministrov kulture o dogovoru, ki zadeva arhive, na srečanju Sveta 14. novembra 1991" ("Resolution of the Council and the Ministers of Culture, meeting within the Council of 14 November 1991 on arrangements concerning archives").² Osrednji namen resolucije je bil dati legalno podlago ter vzpodbuditi raziskavo o stanju in možnih poteh večjega sodelovanja na področju arhivske

¹ Direktiva o pravni zaščiti zbirk podatkov (11. 3. 1996), Direktiva o harmonizaciji določenih vidikov avtorskih in sorodnih pravic v informacijski družbi (22. 5. 2001), Direktiva o ponovni uporabi in komercialni uporabi javnih dokumentov (predlog, 5. 6. 2002), Uredba o javnem dostopu do dokumentov Evropskega parlamenta, Sveta in Komisije (30. 5. 2001), Priporočilo za dostop do javnih arhivov (osnutek), Resolucija Sveta o zaščiti jutrišnjega spomina – zaščiti digitalnih vsebin za prihodnje generacije (25. 6. 2002), Uredba Sveta o izvozu kulturnih dobrin (3911/1992).

² Uradni list Evropske skupnosti, No. C 314, 05/12/1991.

politike in prakse med državami članicami Evropske unije. Imenovana skupina strokovnjakov iz vseh držav članic pa naj bi pripravila poročilo o stanju in možnostih sodelovanja nacionalnih arhivskih služb držav članic EU ter njihovo sodelovanje na ravni Evropske skupnosti. Poročilo v obliki publikacije je pripravilo osemindvajset nacionalnih arhivskih strokovnjakov iz dvanajstih držav, v sodelovanju s predstavniki Evropske komisije in drugih institucij EU.³ Publikacija je izdal generalni sekretariat Evropske komisije v letu 1994 z naslovom "Arhivi v Evropski uniji. Poročilo skupine strokovnjakov o sodelovanju arhivov" ("Archives in the European Union. Report of the Group of Experts on the Coordination of Archives"), v praksi pa je imenovana tudi kot Črna knjiga ("Black Book"). Publikacija je v dveh poglavjih zajela:

a) v letu 1994 obstoječo organizacijo arhivskih služb v tedaj dvanajstih državah članicah EU,⁴

b) arhivska področja, na katerih sta mogoča koordinacija in sodelovanje.

Zadnje poglavje zajema deset področij, ki so jih v začetku devetdesetih let označili kot odločilna za medarhivsko sodelovanje. Ta pa so: upravljanje z zapisi, valorizacija in izločanje, materialno varstvo arhivskega gradiva, praktični pogoji dostopa do arhivskega gradiva, nacionalna zakonodaja in dostop do arhivskega gradiva, upravljanje in hrambo računalniškega arhivskega gradiva, izmenjava arhivskih informacij in računalniških povezav med državami članicami, usposabljanje arhivistov in priznavanje diplom, zasebno arhivsko gradivo, arhivsko gradivo Skupnosti ter Skupnost in arhivsko gradivo v Evropi. Publikacija je bila objavljena v enajstih uradnih jezikih. Kljub skokovitemu razvoju arhivske stroke za nekatera poglavja Črne knjige velja, da še vedno pomenijo uporabna strokovna priporočila in usmeritve. To velja tudi za priporočila za zasebno arhivsko gradivo in za razvijanje sodelovanja med javno arhivsko službo in zasebniki. Med priporočili predlagajo⁵:

a) povečati število inventarjev o obstoječem zasebnem arhivskem gradivu v različnih državah članicah;

b) čim bolj širiti informacije o tistem zasebnem gradivu, ki ima pomen za nacionalno zgodovino, če je mogoče z uporabo računalniških omrežij;

c) vzpostaviti ali razviti sistem izmenjave z mikrofilmi dokumentov, ki so lahko pomembni tudi za zgodovino drugih dežel in ne smotistih, v katerih se gradivo hrani;

d) vzpostaviti politiko davčnih olajšav, zato da se prepreči izginjanje ali neupravičeno gibanje zasebnega arhivskega gradiva;

e) zagotoviti sistem, ki sankcionira kršitev standardov o gibanju arhivskega gradiva v Evropi;

f) vzpodbujati aktivnosti vrednotenja, ki se navezujejo na zasebno dokumentarno dediščino, zato da se lastnike ozavesti o potrebi primerne zaščite in varovanja te dediščine;

g) vzpodbuditi vse oblike sodelovanja med nacionalnimi arhivi in raziskovalnimi združenji ter centri, ki lahko vodijo k aktivnosti varovanja in vrednotenja zasebne arhivske dediščine.

Zelo pregledno in še vedno aktualno je tudi poglavje o urejenosti javne arhivske službe taktirnih držav članic EU⁶ "Sedanja organizacija arhivov držav članic" (The Present Organisation of Archives in the Member States),⁷ z opisom njihovih pristojnosti, pripadnosti nadrejenim državnim strukturam ter urejenosti arhivov regionalnih in lokalnih skupnosti. Nacionalne arhivske zakonodaje in predvsem njihova določila za dostop so opisani v poglavju "Nacionalna zakonodaja in dostop do arhivskega gradiva" ("National Legislation and Access to Archives").⁸ Poglavji, ki obravnavata upravljanje in hrambo digitalnih arhivov ter izmenjavo arhivskih informacij prek računalniških povezav, sta bili pisani v pogojih razvoja v začetku devetdesetih let, zato sta z današnjega vidika nekoliko zastareli. Vsekakor pa pomenita začetek ekspresivnega razvoja izmenjave praks in pisanja priporočil za hrambo digitalnih arhivov, ki je ravno pod pokroviteljstvom Evropske komisije doživel v naslednjih letih izjemen razmah. Poglavje o materialnem varstvu ("The material preservation of archives") je kljub razvoju specializacij na posebnih področjih še vedno aktualno, ker je zagotavljanje osnovnih materialnih pogojev, skupaj z ustreznimi gradbenimi investicijami, še vedno pogoj za kakovostno izvajanje številnih mednarodnih priporočil. Kljub vsemu opisanemu je v splošnem arhivski sektor doživel toliko sprememb in strokovnega napredka, da je v letu 2001 nastala potreba po izdaji druge različice Črne knjige, o čemer nekoliko pozneje.

Po objavi Črne knjige so kot pozitivni odmev na dogajanje v letu 1994 sledili "Sklepi Sveta iz 17. junija 1994, ki zadevajo večje sodelovanje na področju arhivov" (Council conclusions of 17 June 1994 concerning greater co-operation

³ Evropskega univerzitetnega inštituta v Firencah (IUEF), Centralnega arhiva Sveta, Evropskega parlamenta, Evropskega računskega sodišča, Ekonomskega in socialnega odbora ter Službe za publikacije (Archives in the European Union, 1994, str. 100-101).

⁴ V obdobju priprave publikacije še niso bile članice Avstrija, Finska in Švedska. Te so pristopne pogodbe podpisale v letu 1994 in postale članice leta 1995.

⁵ Archives in the European Union, 1994, str. 73.

⁶ Belgija, Danska, Nemčija, Grčija, Španija, Francija, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Portugalska, Združeno kraljestvo.

⁷ Archives in the European Union, 1994, str. 3-10.

⁸ Archives in the European Union, 1994, str. 32-44.

in the field of archives").⁹ Sklepi sveta določajo tudi vzpodbujanje: a) izmenjave študentov in arhivistov pri strokovnem usposabljanju prek akcijskih programov Skupnosti, b) priprave publikacij in pripomočkov v uradnih jezikih Skupnosti (kot rezultati raziskav in tehničnih pripomočkov za varstvo in restavriranje arhivskega gradiva) ter c) uporabo različnih tehnologij pri objavi informacij o arhivskem gradivu. Med sklepi Sveta je bilo tudi določilo o organiziranju multidisciplinarnih forumov, posvečenih problematiki strojno berljivih zapisov, kar je privedlo do organizacije treh Forumov DLM.¹⁰ Opisana Resolucija Sveta in ministrov kulture iz leta 1991 in Sklepi Sveta iz leta 1994 sta še vedno v veljavi in pričakujem, da bosta oba dokumenta v prihodnjih letih tudi dobila uradni slovenski prevod in bosta na ta način sestavni del celotnega korpusa Evropske zakonodaje v slovenskem prevodu.¹¹ Oblike sodelovanja, ki so se razvile v naslednjih skoraj desetih letih, pa so na temelju Resolucije, Črne knjige in Sklepov Sveta celo presegle okvir same Evropske unije, saj so bile v koordinativne dejavnosti, kot je na primer Forum DLM, vključene in vabljene tudi druge države-nečlanice, in so se posamezne dejavnosti razširile po vsej Evropi (na primer razširjenost publikacij INSAR).

Resolucija Sveta EU kot temelj sodelovanja arhivov v Evropski uniji

Potreba po novih oblikah sodelovanja, napredek arhivske stroke na številnih področjih, pa tudi novo članstvo držav EU, skupaj s pričakovanimi desetimi državami pristopnicami v letu 2004 so povzročili željo in nujnost za pripravo novega poročila o arhivih oziroma za novo izdajo Črne knjige. Ob prvih predlogih v letu 2001 pri sprejetju Lundske/Bruseljske resolucije nacionalnih arhivistov¹² je bil koncept zasnove Črne knjige omejen na opis takratnih petnajstih držav članic EU. Ker pa se je sprejem resolucije Sveta

EU, ki je bila potrebna za pripravo nove različice Črne knjige precej zavlekel¹³ in je bila Resolucija sprejeta šele v letu 2003, v obdobju grškega predsedovanja EU, se je s časovnim zamikom približal tudi datum sprejetja novih desetih članic EU. S to novo okolščino se je interes Evropske komisije, ki je izdajateljica te publikacije, glede poročila o arhivskem sektorju razširil tudi na vključitev pridruženih članic, oziroma se tudi sam izid knjige pričakuje do sredine junija 2004, to je po sprejetju novih članic v EU.¹⁴

Resolucija Sveta 6. maja 2003 o arhivih držav članic ("Council Resolution of 6 May 2003 on archives in the Member States"),¹⁵ sprejeta v obdobju grškega predsedovanja EU, je temeljna listina in podlaga za sodelovanje v arhivskem sektorju v Evropski uniji. Resolucija je bila resda potrebna za začetek projekta Črne knjige, vendar pa je sama vsebina resolucije dosti širša in daje temelj za vse oblike sodelovanja na različnih področjih arhivskega sektorja. Resolucija je prevedena in objavljena v enajstih uradnih jezikih EU. Opisala bom njene najpomembnejše vsebinske poudarke. Resolucija, sklicujoč se na Resolucijo iz leta 1991, Sklepe Sveta iz leta 1994, vabi Evropsko komisijo, da imenuje skupino strokovnjakov držav članic in pridruženih članic za pripravo nove različice Črne knjige. Vsebinsko v petih točkah postavlja zahteve, ki naj bi jih poročilo zajelo:

- opis stanja javnih arhivov;
- opis posledic razvoja, ki je rezultat zadnjih let na področju arhivov, skupaj z novimi tehnologijami;
- vzpodbujanje konkretnih dejavnosti:
  - a) pospeševanje ustreznih ukrepov za preprečevanje škode v arhivih v naravnih katastrofah, kot so poplave, ter restavriranje takih dokumentov in arhivskega gradiva,
  - b) krepitev vseevropskega sodelovanja na področju avtentičnosti, dolgoročne hrambe in razpoložljivosti elektronskih dokumentov in arhivskega gradiva,
- doseganje koordinacije, izmenjave informacij in prakse med arhivskimi službami;
- raziskava možnosti nadaljnje integracije omenjene skupine strokovnjakov z drugimi odločilnimi aktivnostmi na tem področju na evropski ravni, še posebno Akcijski načrt e-Evropa.

⁹ Uradni list Evropske unije, C 235, 23/08/1994.

¹⁰ Več o tem Hans Hofmann: "Pot do boljše usklajenosti arhivskih dejavnosti v Evropski uniji: dosežki in pričakovanja", Arhivi, 2003, let. 26, št. 1, str. 33-35.

¹¹ Na spletni strani Službe Vlade za evropske zadeve si je mogoče ogledati prevode primarne zakonodaje EU (tj. temeljne zakonodaje EU, h kateri sodijo ustanovitvene pogodbe in njihove dopolnitve). Opisani dokumenti, ki se nanašajo na arhivsko področje pa sodijo k sekundarni zakonodaji. Ta je mnogo obsežnejša, zato bodo objave prevodov na spletu mogoče šele v prihodnjih letih (domnevno na spletni strani Službe Vlade za zakonodajo).

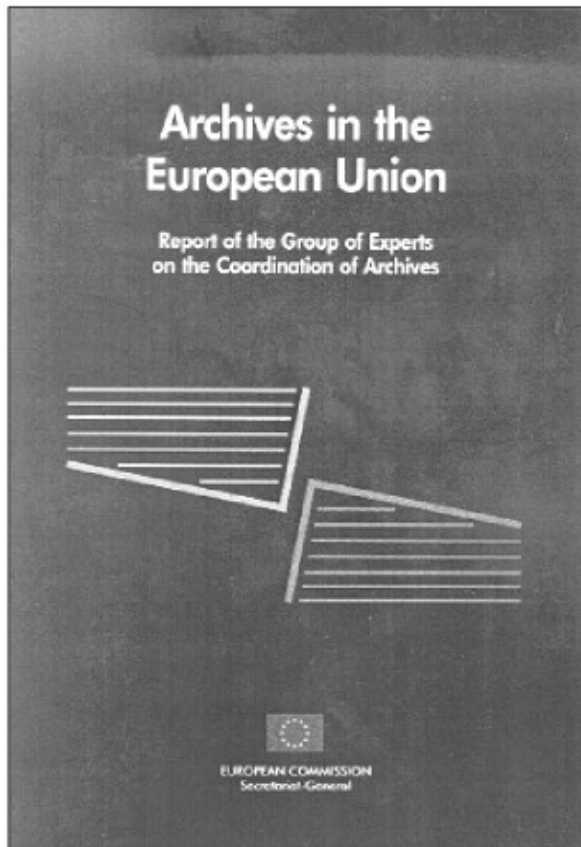
<http://www.gov.si/svez/> (glej: Primarna zakonodaja Evropskih skupnosti v slovenskem jeziku).

¹² Tu gre za dve resoluciji, ki so ju sprejeli direktorji nacionalnih arhivov držav članic in pridruženih članic (EBNA – European Bureau of National Archivists) na dveh sestankih: 4. 4. 2001 v Lundu (Švedska) in 22. 11. 2001 v Bruslju. Gre za predlog Resolucije Sveta o boljši arhivski usklajenosti v Evropi.

¹³ Osnutek resolucije ni bil sprejet v obdobju švedskega, belgijskega, španskega in danskega predsedovanja EU.

¹⁴ Iz tega razloga besedilo knjige ne bo več omenjalo pridruženih članic, pač pa zgolj 25 članic EU.

¹⁵ Uradni list Evropske unije, C 113/2, 13. 5. 2003 (http://www.europa.eu.int/eur-ex/en/consleg/ind/en_analytical_ndex_16.html, glej področje kulture ali http://www.europa.eu.int/eurlex/en/lif/reg/en_register_1640.html, glej dokument 32003G0513 (01))

Prva izdaja Črne knjige z naslovom Arhivi v Evropski uniji, ki jo je izdal Generalni sekretariat Evropske komisije v letu 1994.

Na podlagi sprejete Resolucije se je začelo delo tako pri projektu nove različice Črne knjige, kot tudi pri nadaljevanju dejavnosti Foruma DLM, to je oblikovanja posebne skupine, imenovane EEIG ("European Economic Interest Group").

Atenska deklaracija in posebna pozornost namenjena zaščiti pred naravnimi nesrečami

Značilno je, da je v letu 2003 postalo v arhivskem sektorju v Evropi izjemno aktualno področje materialnega varstva in zaščite arhivskega gradiva, še posebno v naravnih katastrofah, kot so poplave. V letu 2002 je namreč zaradi poplav precej evropskih arhivov utrpelo škodo na arhivskem gradivu (Češka,¹⁶ Nemčija); v letu 1997 pa je takšno škodo utrpela Poljska. Iz tega razloga nastajajo pobude za organiziranje arhivskih služb v Evropi, ki bi si na tak način tudi priskočile na

¹⁶ Iz poročila iz Češke (13. 12. 2002) je razvidno, da ni bilo poškodovano gradivo državne arhivske službe, pač pa predvsem arhivsko gradivo, ki ga hranijo druge ustanove, kot so nacionalna knjižnica, akademija znanosti, različni muzeji, inštituti, nekatera ministrstva in državni uradi. Skupno v 23 različnih ustanovah.

pomoč. Tako so direktorji nacionalnih arhivov na sestanku v Atenah 5. – 6. junija 2003 (v obdobju grškega predsedovanja EU) sprejeli "Atensko deklaracijo o varovanju arhivskega gradiva pred poškodbami v Evropi" ("Declaration on damage prevention to archives in Europe"). V petih točkah so izrazili, da je potrebno:

- v namensko zgrajenih objektih hraniti arhivsko gradivo na tak način, da se čim bolj prepreči nevarnost poplav in drugih katastrof;
- uvesti vse obstoječe tehnične ukrepe in organizacijske korake, da se prepreči ali omeji izguba ali poškodovanje arhivskega in dokumentarnega gradiva;
- pripraviti in izobraziti arhivsko osebje na področju materialnega varovanja v primeru takih naravnih nesreč v posebnih tečajih za usposabljanje, zato da se naglo in primerno ravna v teh okoliščinah;
- z uporabo svetovnega spleta vzpostaviti in posodabljati ustrezno znanje in izkušnje strokovnjakov tega področja v celotni Evropi. Nadalje, da bi dosegli dobro prakso, nabaviti primerno opremo ter sodelovati z javnimi in specializiranimi ustanovami, ki se ukvarjajo z upravljanjem tovrstnih naravnih nesreč ter z restavriranjem poškodovanih dokumentov in arhivskega gradiva;
- poudariti potrebo po ustanovitvi "evropske povezave za predstavitev in upravljanje naravnih nesreč" ter raziskati možnost za ustanovitev koordinacijskega centra, ki bi hitro angažiral strokovnjake in specializirane osebe na tem področju.

Opisana Atenska deklaracija bo imela eno osrednjih mest tudi pri vsebinski zasnovi Črne knjige, kajti predvideva način sodelovanja in organiziranja arhivov v EU v primeru naravnih nesreč.

Nova izdaja Črne knjige – poročila o arhivih v EU

Poročilo ali nova različica Črne knjige, ki naj bi jo pripravila skupina strokovnjakov iz petindvajsetih držav, ne sme biti zgolj posodobljena različica prve izdaje te knjige v letu 1994, s trinajstimi novimi članicami EU (10 pridruženih članic in 3 zadnje pridružene članice EU: Avstrija, Švedska, Finska), pač pa mora biti odraz vsebinskega razvoja arhivske prakse in znanosti ter strateški prikaz možnih področij sodelovanja in napredka. Slovenija kot pridružena članica sodeluje pri tem projektu (Arhiv Republike Slovenije), posebej pa smo bili tudi povabljeni k delu uredniškega odbora¹⁷ Črne knjige. Projekt bo namreč

¹⁷ Slovenija je bila povabljen, da kot članica sodeluje v uredniškem odboru na plenarnem zasedanju vseh držav članic in prihodnjih članic za ta projekt, 14. oktobra 2003 v Bruslju. V uredniškem odboru so predstavniki arhivske službe držav: Francija, Združeno kraljestvo, Nemčija, Švedska, Belgija, Špa-

potekal z delom treh delovnih skupin: uredniškega odbora, posebne skupine (Drafting group),¹⁸ zadolžene za skupno strategijo in smernice za povečano sodelovanje arhivov v Evropi, ter skupine piscev (le da tu ne bodo avtorski prispevki za posamezna poglavja, pač pa besedila, ki jih bodo posamezni pisci prispevali k skupinskemu delu). Uredniški odbor predvideva, da naj bi knjigo izdali v treh jezikih (v angleškem, francoskem in nemškem). Namen tega uredniškega odbora je priprava uredniških pravil za pisce besedil, uredniški pregled prispelih tekstov ter uredniška priporočila, usmeritve, sugestije piscem za morebitne korekcije, zato da se besedila oblikuje v skupno celoto – objavljeno knjigo ali morda celo elektronsko različico objave. Trenutna struktura vsebine, ki se predvideva za Črno knjigo je takšna:

1. del: Organizacija arhivskega sektorja v Evropi:
  - Arhivi in evropske ustanove;
  - Javni arhivi v državah članicah;
  - Odnosi med javno upravo in arhivsko službo (vključeval naj bi tudi temo "prioritete arhivske aktivnosti in potrebni viri");
  - Zasebno arhivsko gradivo.
2. del: Dostop do arhivskega gradiva: zakonski, tehnični in strokovni vidiki:
  - Zakonodaja: Dostop do informacij in do arhivskega gradiva, Zaščita podatkov, Avtorske in sorodne pravice, Nedostopnost gradiva ("Classification"), Zelena knjiga o dostopu do informacij v javnem sektorju (vključena bo tudi tema "izvoz kulturnih dobrin");
  - Pomagala za iskanje gradiva;
  - Dostop prek spleta in nova iskalna orodja;
  - Evropski projekti povezav (skupaj s temo Akcijski načrt e-Evropa);
  - Praktični vidiki dostopa (čitalnice ipd.);
  - Valorizacija in izločanje dokumentov;
  - Upravljanje z zapisi.
3. del: Vloga arhivista:
  - Arhivist kot varuh preteklosti in spomina družbe;
  - Kulturna vloga arhivista;
  - Arhivist kot posrednik informacij in njegovo razmerje z javnostjo;
  - Vloga stroke za podporo demokracije;
  - Usposabljanje s poudarkom na prihodnjih potrebah;
  - Priznavanje diplom po vsej Evropi: kariera arhivista.
4. del: Zaščita in varovanje:
  - Zgradbe (standardi);
  - Ohranjanje dokumentov (tradicionalnih in na elektronskih medijih), tu naj bi bila vključena tudi tema "kraja arhivskih dokumentov in koordinacija zaščite";
  - Avtentičnost elektronskih dokumentov.
5. del: Prihodnje usmeritve (dejavnosti predvidene v Resoluciji Sveta EU z dne 6. maja 2003).
6. del: Sklepi.
7. del: Priloge.

Med predlogi za vsebinsko dopolnitev strukture so bili: a) tematika o standardih, pripravljena kot poseben prispevek (s poudarkom na standardih o pisarniškem poslovanju) ali kot navedba povezav v prilogah; b) področje filmskega in kinotečnega gradiva kot poseben prispevek, v povezavi z osnutkom nove Resolucije o depozitu kinematografskih del v Evropski uniji (prispevek se pričakuje iz Nemčije, Bundesarchiv) in c) tematika o odpiranju gradiva v nekdanjih socialističnih režimih, kot opis vloge arhivske službe za uveljavljanje pravic oškodovancev v drugi svetovni vojni in v povojnih represivnih režimih (na tisoče vlog strank in državljanov v celotni vzhodni Evropi). Pri tem gre za veliko pomoč državljanom, za deklasifikacijo gradiva, ki je bilo pod zaporo, in za zelo pozitivno oceno arhivskih organizacij v družbi in tudi v državnih upravah; to je prispevek novih prihodnjih držav članic EU v poglavju knjige "dostop" (prispevek se pričakuje iz Poljske). Med pomembnimi tematikami, predstavljenimi v Črni knjigi, bo tudi dejavnost Foruma DLM, sklepi in pridobitve zadnjega Foruma v Barceloni 2002 (predvsem prihodnji standard MoReq¹⁹) ter njegovih rednih in spremljajočih dejavnosti – predvsem ustanovitev skupine "DLM Network EEIG" ("European Economic Interest Group").

Delo piscev posameznih poglavij bo temeljilo na vprašalnikih, ki jih je izpolnilo 25 držav, oziroma njihove osrednje državne arhivske službe (nacionalni arhivi), skupno 57 vprašanj pa je zajemalo vsa področja zgoraj opisanih poglavij knjige. Knjiga bo v uvodu imela temeljno besedilo, ki bo izražalo skupno željo po novih strategijah, ter prikaz tistih področij, kjer je pričakovana nagel nadaljnji razvoj. Uradni naslov nove izdaje Črne knjige še ni izbran, pričakuje pa se, da bo tudi naslov odražal usmerjenost v prihodnost.

nija, Nizozemska, Litva in Slovenija ter predstavnik Evropske komisije.

¹⁸ V posebni skupini za strategijo razvoja ("Drafting group") so države: Francija, Združeno kraljestvo, Nemčija, Portugalska, Irska, Češka, Litva ter predstavnik Evropske komisije.

¹⁹ Model Requirements for the Management of Electronic Records, INSAR, European Archives News, Supplement VI, 2002. Več o tem v prispevku N. Glažar, V. Drobňjak in Ž. Bizjak: Digitalni arhivi in zahteve za njihovo upravljanje, v zborniku DOK_SIS 2003, Kranjska Gora 2003, str. 16-IV – 30-IV.

*Mednarodni simpozij "Razstavljanje arhivskega in knjižničnega gradiva ter likovnih del na papirju, standardi materialnega varovanja", Ljubljana, 5. in 6. junija 2003.
Udeleženci simpozija med odmorom v novem delu Narodne galerije.*

UDK 930.251(497.4 Maribor)(091)
Prejeto: 24. 11. 2003

Ob 100-letnici izvajanja načrtne arhivske dejavnosti in ob 70-letnici delovanja profesionalne arhivske ustanove v Mariboru

MIROSLAV NOVAK

dr., arhivski svetovalec, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, SI-2000 Maribor

IZVLEČEK

Avtor je v prispevku orisal temelje razvoja arhivske dejavnosti na mariborskem območju, ki se odraža predvsem v prizadevanjih Zgodovinskega društva Maribor za varovanje in ohranjanje slovenske kulturne dediščine, še posebej arhivskega gradiva. V tem okviru so bili pomembni desetletni napori za vzpostavitev javne mariborske arhivske institucije, ki so jo ustanovili šele leta 1933 in jo poimenovali Banovinski arhiv v Mariboru. V letih od 1941 do 1952 je bil arhiv priključen Pokrajinskemu muzeju Maribor, od leta 1952 pa je samostojna institucija z nazivom Pokrajinski arhiv Maribor. Skozi celotno obdobje izvajanja načrtne in profesionalne arhivske dejavnosti moremo na obravnavanem območju slediti številnim arhivskim strokovnim izzivom in problemom. Opozoriti pa je treba na tiste, ki so povezani z zagotavljanjem ustreznih arhivskih prostorov za izvajanje materialnega varstva ter strokovne obdelave in uporabe raznovrstnega in bogatega arhivskega gradiva.

KLJUČNE BESEDE: Pokrajinski arhiv Maribor, Banovinski arhiv Maribor, Zgodovinsko društvo Maribor, Pokrajinski muzej Maribor, arhivsko gradivo, arhivska dejavnost

ABSTRACT

*100TH ANNIVERSARY OF THE IMPLEMENTATION OF THE PLANNED ARCHIVAL ACTIVITIES
AND 70TH ANNIVERSARY OF THE PROFESSIONAL ARCHIVE INSTITUTION IN MARIBOR*

The author describes the foundations for the development of archival activities in the Maribor area that can primarily be seen in the efforts of the Historical Society of Maribor to protect and preserve Slovene cultural heritage, especially archive materials. Within this framework, the efforts to establish a public archive institution in Maribor, lasting several decades, were particularly important. The institution was founded as late as in 1933 and named the Ban's Archives of Maribor. From 1941 to 1952, the Archives were part of the Regional Museum. Since 1952 they have been an independent institution called the Regional Archives of Maribor. Throughout the period of implementation of professional archiving activities, many professional challenges and difficulties can be traced. Particularly important are those connected to providing suitable space for the preservation of the archive material, appropriate expert processing and the use of the diverse and rich archive materials.

KEY WORDS: Regional Archives of Maribor, Ban's Archives of Maribor, Historical Society of Maribor, Regional Museum of Maribor, archive material, archival activities

1. Uvod

Arhivska dejavnost je v Mariboru dobila potrebni temelj šele sredi 19. stoletja, ko so s preselitvijo lavantinske škofije iz Št. Andraža v Maribor k nam preselili tudi staro, bogato in za širši prostor pomembno arhivsko gradivo. Potrebe in želje po ohranjanju kulturne dediščine s po-

sebnim poudarkom na lokalno pomembnih arhivalijah je konec 19. stoletja mogoče slediti v kratkem obdobju obstoja Lavantinskega škofijskega muzeja, ki je bil ustanovljen leta 1896 ter leta 1902 ustanovljenega nemškega Muzejskega društva. Prvi si je prizadeval za ohranjanje dokumentacije škofijske provenience, člani Muzejskega društva pa so zbirali samo tisto arhivsko

gradivo, ki se je navezovalo neposredno na mesto Maribor in njegovo ožjo okolico.

Mariborski intelektualci slovenskega rodu so leta 1903 ustanovili Zgodovinsko društvo za Slovensko Štajersko. To sprva ni imelo statusa javne ustanove, zato ni smelo zbirati vsega arhivskega gradiva, ampak le gradivo privatnega izvora, še posebej zapuščine štajerskih kulturnih delavcev. Prvi tovrstni prevzem so opravili kmalu po prezgodnji smrti prvega predsednika Mateja Slekovca, ki je društvu zapustil svojo knjižnico ter obsežno zbirko svojih zgodovinskih spisov in pripomočkov. Poleg tega so si člani društva prizadevali za pridobivanje pomembnih listin in občinskih arhivov. Poskusili so z akcijo za zaščito arhivskega gradiva na terenu, ni pa jim uspelo več izdati navodil za urejanje rodbinskih, občinskih, župnijskih in dekanjskih arhivov. So pa že leta 1909 sklenili, da bodo publicirali arhivsko gradivo. Zamisel so lahko uresničili šele leta 1930 z Arhivom za zgodovino in narodopisje, ki je izhajal kot priloga Časopisa za zgodovino in narodopisje.

2. Ustanovitev in delovanje Banovinskega arhiva v Mariboru

Zamisel o ustanovitvi javnega arhiva v Mariboru je nastala že pred prvo svetovno vojno, vendar jo je vojna vihra začasno ustavila, ne pa tudi pretrgala. Že konec novembra 1918 so člani Zgodovinskega društva v posebni spomenici od Narodne vlade za Slovenijo zahtevali, da začne postopke pridobivanja tistih arhivov iz Gradca in Dunaja, ki se navezujejo na zgodovino slovenske Štajerske.

Kljub številnim organizacijskim problemom pa je bil dotok arhivskega gradiva v arhivska skladišča Zgodovinskega društva iz leta v leto večji. Konec dvajsetih let so se prizadevni člani Zgodovinskega društva znova zavzeli za samostojno arhivsko ustanovo v Mariboru. To so formalno ustanovili 19. junija 1929 in jo poimenovali Mariborski oblastni arhiv. Vendar ustanova ni mogla zaživeti, ker so mariborsko oblast ukinili. Postopke ustanovitve so morali ponoviti in šele 24. junija 1932 so namestili Franja Baša za "banovinskega arhivarja Zgodovinskega društva v Mariboru". 29. aprila leta so 1933 sprejeli Poslovnik Banovinskega arhiva v Mariboru in s tem dejansko ustanovili mariborsko arhivsko institucijo. "Javni znanstveni in prosvetni ustanovi" je bilo dodeljeno teritorialno delovno področje, določene so ji bile naloge, institucija je dobila svoj sedež. Delovno območje Banovinskega arhiva je po takratnem poslovniku obsegalo vso nekdanjo slovensko Štajersko, jugoslovanski del Koroške in Prekmurje. Tega leta sta predali novi arhivski ustanovi svoje arhivalije Zgodovinsko in Muzejsko društvo v Mariboru. S posebno dotacijo, ki so jo dobili od ustanovitelja, so v arhivu

nabavili potrebne arhivske predalnice, fascikle, vrečice in kartoteko ter s tem tako ustvarili prvotno arhivsko in materialno-tehnično podlago mariborske profesionalne arhivske institucije.

V obdobju od prvih idej zbiranja in ohranjanja arhivskega gradiva v Mariboru do nacistične okupacije leta 1941 lahko sledimo različnim sistemom klasifikacije zbranega arhivskega gradiva. Tistega, ki ga je vzpostavil Avgust Stegenšek, danes ni več mogoče restavrirati. Znan pa je sistem, ki ga je vzpostavil Franc Kovačič. Ta je celoto zbranega arhivskega gradiva organiziral v sedem zbirk (listine, urbarji, akti, rokopisi in literarna dela, zbirka biografskih podatkov, razglasi in dokumenti prve svetovne vojne, gradivo društva in vabila). Prav tako ni ohranjen sistem, ki ga je vzpostavil Franjo Baš leta 1934. Njegovo delo pa vendarle lahko vsaj delno rekonstruiramo iz Glavnega kataloga Banovinskega arhiva. Dobro zastavljeno arhivsko strokovno delo Banovinskega arhiva v Mariboru je ustavila nacistična okupacija. Leta 1941 je Banovinski arhiv prenehal obstajati kot samostojna ustanova. Zbrano arhivsko gradivo in minimalne arhivske dejavnosti so organizirali oddelek mariborskega muzeja. Veliko večino njegovih predvojnih strokovnih pristojnosti in dejavnosti pa so do konca vojne prešle na Reichgauhauptarchiv v Gradcu.

3. Razvoj arhiva v povojnem obdobju

V arhivu, ki je po osvoboditvi ostal v sklopu muzeja, je vse do leta 1958 služboval Karel Pišec kot edini strokovni delavec. Kljub vojnim opustošenjem je na terenu ostalo še veliko arhivskega gradiva nemške in madžarske okupacijske uprave, pa tudi ohranjeni dokumenti starojugoslovanske in celo staroavstrijske uprave, za katere je bilo treba poskrbeti v okviru možnosti. Poleg tega je bilo treba spet urediti arhivsko gradivo nekdanjega Banovinskega arhiva, ki je bilo med seboj pomešano zaradi bombnih eksplozij, opravljati zunanjo arhivsko službo, prevzemati arhivsko gradivo predvsem pa zavarovati arhivalije na terenu. Do leta 1948 jim je uspelo urediti skladiščne prostore v bastiji mariborskega gradu. Strokovno urejevalno delo so zastavili na podlagi upoštevanja načela vzpostavitve prvotne ureditve arhivskega gradiva. K razvoju arhivske dejavnosti v Mariboru je pripomoglo tudi dejstvo, da je v tem času arhivski oddelek Pokrajinskega muzeja postal strokovno podrejen Osrednjemu državnemu arhivu Slovenije, hkrati pa je opravljal dela pooblaščenca za izvajanje arhivskih strokovnih nalog na območju severovzhodne Slovenije. Že od leta 1950 si je mariborski arhiv prizadeval za osamosvojitve od muzeja in pri tem ga je podpiral tudi Osrednji državni arhiv Slovenije.

Pogled v dvorano na proslavi ob 70-letnici arhiva v Mariboru

S 1. januarjem 1952 je Mestni ljudski odbor Maribor izločil arhiv iz Pokrajinskega muzeja Maribor, posebna komisija je razmejila premičnine in nepremičnine, Karel Pišec je postal vršilec dolžnosti ustanove, ki se je imenovala Državni arhiv Slovenije – podružnica Maribor. Na podlagi splošnega zakona o državnih arhivih iz leta 1950 bi lahko mariborski arhiv imel le naziv in status mestnega arhiva. Razmere, ki so se oblikovale na območju severovzhodne Slovenije po drugi svetovni vojni, pa so kazale na to, da je to vsekakor regionalnega pomena. V eni od različic osnutkov republiškega zakona je bilo predvideno teritorialno delovno področje, ki je bilo enako predvojnemu Banovinskemu arhivu, pa tudi Republiški svet za kulturo je z oblikovanim nazivom skušal poudariti njegov regionalni pomen. Njegovo veliko pristojno območje se je prvič skrčilo potem, ko so ustanovili arhiv na Ptujju leta 1955, še bolj pa leta 1956, ko začne delovati Zgodovinski arhiv v Celju. Odtlej dalje je arhiv omejen še na danes pristojno območje. Leta 1963, to je tri leta pred sprejemom prvega slovenskega arhivskega zakona, je mariborski arhiv s statutom dobil svoj današnji naziv, Pokrajinski arhiv Maribor.

V začetku šestdesetih let so se v arhivu izboljšale delovne razmere tudi na račun večanja števila zaposlenih. Okrepitev predvsem s fakultetno izobraženimi delavci je omogočala, da so

lahko reševali vedno več nalog, tudi na njihovo lastno pobudo. V ta kontekst moramo šteti tudi dejavnosti povezane z zavarovanjem arhivskega gradiva lavantinske škofije. Leta 1965 je mariborska škofija sklenila pogodbo o deponiranju svojega arhiva v Pokrajinskem arhivu Maribor in je imenovala svojega arhivarja Jakoba Richterja, ki ga je arhiv nastavil za svojega uslužbenca. S tem so dolgoročno rešili problem varovanja in ohranjanja pomembnega dela mariborske kulturne dediščine.

Od leta 1963 je začel arhiv sistematično razvijati zunanjo službo in dejavno sodelovati z ustvarjalci arhivskega gradiva, poglobljeno je začel tudi raziskovati različne zgodovinske teme, strokovno pa ob pomoči zunanjega sodelavca Frana Gumilarja arhivsko gradivo madžarskega izvora. Na sistemskem področju so oblikovali svoj statut. Ustanoviteljske pravice je opravljala skupščina okraja Maribor. Potem ko je bil ta leta 1965 odpravljen, so ustanoviteljske pravice prešle na Mestni svet mesta Maribor. Kljub temu da je republiški zakon o arhivskem gradivu in o arhivih iz leta 1966 oblikoval obveze posameznih občin, da ustanovijo posamezno ali skupaj arhivsko ustanovo, tega takrat niso izvedli do konca. Na drugi strani pa zakon v tem kontekstu ni zavaroval interesa arhiva po stalnem pristojnem območju, zato so tega dokončno izdelali 1967 v okviru Skupnosti arhivov.

Nagovor ministrice za kulturo Andreje Rihtar

Arhiv je v tem času vse bolj prevzemal naloge s kulturno-prosvetnega in znanstveno-raziskovalnega področja. Pripravljene razstave arhivskega gradiva, objavljeni znanstveni prispevki v strokovnih revijah in znanstvenih publikacijah, sodelovanja na arhivskih strokovnih zborovanjih in simpozijih so omogočili, da si je arhiv končno pridobil potreben atribut kulturne in zgodovinske ustanove. V začetku sedemdesetih let so začeli s procesom evidentiranja arhivskega gradiva v avstrijskih arhivih, kar je omogočilo, da se je leta 1975 začelo izdajanje Gradiva za zgodovino Maribora, ki ga vse do danes pripravlja Jože Mlinarič. Na arhivskem strokovnem področju je enega izmed večjih projektov v tem času pomenil popis arhivskih fondov in zbirk za slovenski del serijske publikacije Arhivski fondi in zbirke v arhivih in arhivskih oddelkih v SFRJ. Delo z elaboratom je bilo končano leta 1976. Drugi večji projekt sredi sedemdesetih let je bil sodelovanje pri izvajanju arhivske konvencije. Arhiv je Avstriji zagotovil kopije za 35.000 strani iz fonda velikovškega okrajnega glavarstva iz let 1919-1920.

Konec leta 1970 se je sedež arhiva preselil iz mariborskega gradu na zdajšnjo lokacijo na Glavnem trgu, vendar vseh delavcev še ni bilo mogoče preseliti na novo lokacijo. To se je v veliki meri zgodilo šele leta 1976, ko sta na gradu ostala samo oddelek za starejše arhivsko gradivo in knjižnica. To so na novo lokacijo preselili šele potem, ko so konec sedemdesetih let

usposobili sedanje prostore čitalnice in knjižnice. Dokončno pa se je arhiv iz bastije izselil šele v drugi polovici devetdesetih let.

V letih od 1979 je arhiv začel aktivno delovati na strokovnem področju kot organizator vsakoletnih posvetovanj, ki so v javnosti znana pod imenom "Sodobni arhivi", tega leta pa je tudi razširil delovno področje strokovnega dela na področje dužbenopolitičnih organizacij.

Zakon o naravni in kulturni dediščini iz leta 1981 je prinesel nekatere novosti v strokovno delo. Predvsem pa je na samo dejavnost blago dejno vplivalo poenostavljanje večinskega financiranja prek Kulturne skupnosti Slovenije, zdaj Ministrstva za kulturo Republike Slovenije, preostali del sredstev pa so prispevale občine – ustanoviteljice Pokrajinskega arhiva Maribor. Njihovo število se je sčasoma spreminjalo, vendar je pristojno območje arhiva ostalo nespremenjeno.

Sedanjo organizacijsko obliko in pristojnosti pa je Pokrajinski arhiv Maribor dobil na podlagi Zakona o arhivskem gradivu in arhivih iz leta 1997 in ustanoviteljskih aktov iz leta 2003. Na tej podlagi ustanoviteljske pravice v celoti izvaja Vlada Republike Slovenije.

Pokrajinski arhiv Maribor opravlja svojo dejavnost za območje upravnih enot: Dravograd, Gornja Radgona, Lenart, Lendava, Ljutomer, Maribor, Murska Sobota, Pesnica, Radlje, Ravne na Koroškem, Ruše, Slovenj Gradec, Slovenska Bistrica, oziroma 54 lokalnih skupnosti. Tako neposredno opravlja svoje poslanstvo za 422.000 prebivalcev s pristojnega območja, oziroma za skoraj trideset tisoč potencialnih ustvarjalcev arhivskega gradiva.

4. Prizadevanja za ustrezne arhivske prostore

Že Zgodovinsko društvo se je pri zbiranju arhivskega gradiva soočilo z temeljnim problemom arhivske dejavnosti, to je s pomanjkanjem ustreznih skladiščnih prostorov. Težave so reševali tako, da so arhivsko gradivo večkrat preseljevali. Z večanjem količine prevzetega arhivskega gradiva so se ti problemi samo kopičili in še danes niso popolnoma rešeni.

Sprva je bilo arhivsko gradivo hranjeno skupaj z drugimi zbirkami v dijaškem semenišču, Mladinska 12, nato od leta 1909 do leta 1913 v Narodnem domu, Kneza Koclja 9. Leta 1913 so ga morali preseliti v prostore na Koroški cesti 10. Konec dvajsetih let je bilo za kratko dobo deponirano v zgradbi nekdanje oblastne palače v današnji Ulici heroja Tomšiča, nato pa preseljeno v takrat bližnjo stavbo Zdravstvenega doma v Mladinski ulici 3. Prvi prostori na novo ustanovljenega banovinskega arhiva so bili na tedanjem sreskem načelstvu Maribor – levi breg, danes stavba Heroja Staneta 1. Leta 1938 so mu bili dodeljeni prostori v mariborskem gradu,

Grajska ulica 2, in sicer bastija ter pet sob grajskega trakta, od koder se je arhiv dokončno izselil šele v drugi polovici devetdesetih let. Leta 1960 je Pokrajinski arhiv Maribor dobil sedanjo stavbo na Glavnem trgu 6 in 7, ki so jo prenovili od leta 1963 s presledki več kot dve desetletji. Tako so omogočili, da so danes na 1400 kvadratnih metrih uporabne površine uprava arhiva, strokovne službe, čitalnica s knjižnico, knjigoveška delavnica ter arhivska skladišča za del arhivskega gradiva. Preostalo arhivsko gradivo je bilo od osemdesetih let dalje v arhivskih skladiščih na različnih lokacijah: v stavbi nekdanje RTV na Koroški 19 oziroma Vojašniškem trgu 4, kjer je bilo na razpolago 220 kvadratnih metrov skladiščnih prostorov. Arhivsko gradivo je bilo hranjeno tudi v nekdanjem vojaškem objektu na Tržaški cesti 26, nato na Glavnem trgu 17b, kjer je bilo na razpolago 550 kvadratnih metrov. Skladno z zahtevami inšpektorja za arhivsko dejavnost smo v letih 2001/02 vzpostavili obsežno arhivsko skladišče na lokaciji Jadranska cesta 27, kjer skladiščni prostor obsega tisoč kvadratnih metrov. Na račun tega smo opustili lokaciji Glavni trg 17b in Vojašniški trg.

V devetdesetih letih smo v Pokrajinskem arhivu v Mariboru uredili tudi dve izpostavi, in to za Pomursko in Koroško. Prostor izpostave za pomursko regijo so bili sprva nekaj let na lendavskem gradu, od leta 2002 pa so v Dolini pri Lendavi, kjer je urejenih in sodobno opremljenih 160 kvadratnih metrov uporabnih prostorov. Enota za Koroško je imela svoje prostore najprej na gradu v Ravnah na Koroškem. V letu 2003 smo jo preselili na lokacijo Čečovje 12a, v prostore Upravne enote. Te je v celoti uredila in opremila Občina Ravne na Koroškem.

5. Pridobivanje arhivskega gradiva

Že kmalu po ustanovitvi Zgodovinskega društva je članom uspelo pridobiti rokopisno gradivo iz zapuščin štajerskih kulturnih delavcev. Po prvi svetovni vojni je v procesu reorganizacije mariborskih kulturnih ustanov Zgodovinsko društvo Maribor prevzelo arhivalije, ki jih je zbralo Muzejsko društvo Maribor. Tako so se že sredi dvajsetih let člani Zgodovinskega društva lahko pohvalili z obsežno zbirko arhivskega gradiva, v kateri je bilo mogoče najti 161 kosov listin, ki so bile delno v prepisih, delno v izvornikih, 12 kosov urbarjev, akte, ki so še čakali na ureditev, 346 kosov rokopisnih in literarnih del, bogato in urejeno zbirko biografskih podatkov tako imenovane Slekovčeve kartoteke, obsežno zbirko raznih razglasov in drugih dokumentov, ki se je navezovala na vojno in povojno obdobje, ter zbirko društvenih razglasov in vabil na različne prireditve.

Z vzpostavitvijo Banovinskega arhiva v Mariboru je Franjo Baš dosegel, da sta Zgodovinsko

društvo Maribor in Muzejsko društvo Maribor predala zbrano arhivsko gradivo v pristojno arhivsko ustanovo. To se je zgodilo že leta 1933. Obe ustanovi sta takrat v arhivu svoje gradivo samo deponirali za eno desetletje in šele po tem je prešlo v njihovo last. V primeru preselitve ali zaprtja arhiva, bi gradivo moralo ostati v Mariboru in bi zopet pripadlo predajnikom.

V tridesetih letih je arhiv na podlagi sporazumov, sklenjenih po Trianonski pogodbi pridobil precej gradiva Železne in Zalske županije, ki se je navezovalo na Prekmurje in Medmurje. Med večje pridobitve arhivskega gradiva v tem obdobju moramo šteti še gradivo gornjegrajskega posestva. Analiza takrat sprejetega gradiva kaže, da se je struktura fondov po letu 1933 začela spreminjati. Poleg zapuščin in zbirk so začeli prevzemati nekatere večje graščinske, občinske in izjemoma tudi sodne fondе.

V dobi okupacije je arhivsko strokovno delo v Mariboru skoraj zamrlo. Arhivski oddelk pri mariborskem muzeju je v tem času prevzel le nekaj dokumentov, ki mu jih je odstopila okupacijska občinska uprava v Mariboru, delni prevzem arhivskega gradiva steklarne iz Josipdola pa je bilo naključje. V tem času so bili zelo dejavni v Reichsgauarchivu v Gradcu; pospešeno so evidentirali arhivsko gradivo na območju slovenske Štajerske, nato so ga prepeljali v Maribor, Celje in na Ptuj, od tam pa so ga poleti v letih 1943 in 1944 odvažali v zasilna skladišča na Zgornjem Štajerskem. Posebno akcijo zbiranja matičnih knjig na spodnještajerskem območju so izvajali pooblaščenca Državnega rodoslovnega urada iz Berlina, najprej samostojno, nato pa so delo uskladili z graškim arhivom. Zbrane matične knjige so tako kot preostalo arhivsko gradivo odpeljali na Zgornje Štajersko.

Mariborskemu arhivu kot oddelku mariborskega muzeja so bile v obdobju neposredno po drugi svetovni vojni zaupane večje pristojnosti. Opravil je veliko strokovnih nalog, med drugim tudi prevzemanje arhivskega gradiva in akcije vračanja arhivalij, ki jih je odpeljala okupacijska uprava, vendar ne s svojo pobudo, ampak v akcijah, ki so jih vodili pooblaščenca ustanov za varstvo kulturne dediščine. Ti so tudi odločali, kam je bilo zbrano gradivo posredovano, prav zato ne preseneča, da se je tovrstnega arhivskega gradiva zelo malo ohranilo v Mariboru.

Po ustanovitvi Osrednjega državnega arhiva Slovenije in vzpostavljenih povezav med mariborskim muzejem oziroma njegovim oddelkom arhivom s Federalnim zbirnim centrom in pozneje tudi Osrednjim državnim arhivom se začena obdobje dejavnega prevzemanja v Mariboru in okolici ter dogovarjanja za prevzeme, predvsem v Slovenski Bistrici in v Prekmurju.

V tem času so tako prevzemali gradivo ljudskih odborov, katerih sedeži so bili v Mariboru, nacionaliziranega gospodarstva, pravosodja (npr.

stare zemljiške knjige). To so bili obsežni prevzemi, med njimi naj opozorim samo na 143 zabojev graščinskih, trških in župnijskih arhivalij, ki so bile vrnjene iz Avstrije leta 1949. V petdesetih letih so nadaljevali prevzemanje arhivskega gradiva s področij pravosodja, krajevnih ljudskih odborov in odpravljenih kreditnih zavodov z mariborskega območja, pa tudi nekaj gradiva zasebne provenience (npr. Josip Mravljak).

Leta 1959 je arhiv moral na podlagi sklepa okrajnega sveta za prosveto in kulturo odstopiti novemu muzeju narodne osvoboditve vse arhivalije partizanskega izvora in okupacijske provenience z izjemo tistih, ki so nastale ob delovanju okupatorjeve civilne uprave, prevzel pa je arhivsko gradivo dravograjskega sreza, edinega tovrstnega ohranjenega arhivskega fonda s tega področja. S prevzemom arhivskega gradiva mariborske klasične in realne gimnazije pa so postavili temelje arhivskemu gradivu s področja šolstva v Pokrajinskem arhivu Maribor.

Razpustitev Okrajnega ljudskega odbora Maribor leta 1965 in Gospodarske zbornice Maribor pomeni enega največjih vezanih prevzemov arhivskega gradiva v zgodovini mariborskega arhiva.

Pomembno dopolnitev je leta 1975 dobila knjižnica v arhivu, ki je od občinskega sodišča v Lendavi prevzela celoto madžarskih uradnih tiskov. Ta pridobitev je pomenila pomembno obogatitev za celotno slovensko arhivsko teorijo in prakso, saj tovrstnih virov in pomagal v slovenskih arhivih skoraj ni bilo mogoče najti.

V devetdesetih letih sledimo drugemu večjemu pritoku gradiva, predvsem s področij gospodarstva (stečajji), družbenopolitičnih organizacij (razpustitve), ter uprave (reorganizacije). V tem obdobju je bilo v arhivska skladišča prevzeto nekaj sto tekočih metrov arhivskega gradiva na leto, kar je pomenilo velike obremenitve tako za zaposlene, kakor tudi za dejavnosti, povezane z iskanjem potrebnih skladiščnih zmogljivosti.

6. Razvoj dejavnosti arhiva

V začetku dvajsetega stoletja je bilo arhiviranje pomembne dokumentacije izvedeno v okviru Zgodovinskega društva, pa še to združeno z bibliotekarsko dejavnostjo. Vse te dejavnosti je opravljal le en človek. Kmalu po prvi svetovi vojni so osamosvojili knjižnico in jo profesionalizirali, arhivska dejavnost pa je ostala v tem času na ravni prostovoljnih aktivnosti. Z nastavitvijo prvega arhivarja se dejansko začenja razvijati dejavnost, pa še to v okviru danih možnosti. Ta čez nekaj let zatone v letih okupacije. Novemu zagonu dejavnosti sledimo šele po drugi svetovni vojni. S prevzemi arhivskega gradiva od druge polovice petdesetih let se je količina arhivskega gradiva povečala, to pa je zahtevalo več strokovnega, administrativnega in tehničnega osebja.

Po letu 1962 so v ustanovi razmejili upravne in strokovne službe. Delovnih področij pa niso organizirali na podlagi arhivskih strokovnih postopkov, ampak na podlagi skupin sorodnih fondov in zbirk, za katere so se vse faze opravljale v okviru enega delovnega mesta. Institucija se je začela kadrovske krepiti in sredi devetdesetih dosegla 23 zaposlenih. V obdobju največjih prevzemov arhivskega gradiva zaradi stečajev je bilo v te aktivnosti vključenih še do 17 javnih delavcev. Analiza strukture zaposlenih kaže na to, da je v arhivu v letu 2003 večina zaposlenih z visoko ali višjo strokovno izobrazbo, med njimi eden z osmo stopnjo in dva z deveto.

Poleg osnovne dejavnosti, urejanja, varovanja in hranjenja arhivskega gradiva so mariborski arhivisti kmalu po ponovni osamosvojitvi začeli izvajati zunanjo službo, organizirati razstave, izdajati publikacije, se povezovati z arhivskimi kolegi doma in v tujini ter tako skrbeli za prenose znanja v arhivsko ustanovo, pa tudi za njegovo posredovanje v različnih oblikah na celotno pristojno območje. Te aktivnosti pa je ob strokovnem interesu v veliki meri omogočila in narokovala tudi lega pristojnega območja, ki v sosednji Avstriji meji na tri arhive – Celovec, Gradec in Železno; v sosednji Madžarski na dva arhiva – Sombotel in Zalaegerseg; v sosednji Hrvaški na arhiv v Varaždinu, doma pa meji na Zgodovinski arhiv na Ptuj in Zgodovinski arhiv v Celju. Pokrajinski arhiv Maribor tako skupno meji na osem arhivov in na tri države.

Nagovor župana Mestne občine Maribor Borisa Soviča na proslavi ob 70-letnici arhiva v Mariboru.

Znotraj dejavnosti so glede na značilnosti arhivskega gradiva organizirali oddelke, med temi tudi knjižnico in čitalnico. Izvajati so začeli tudi aktivnosti na prosvetnem in znanstveno-raziskovalnem področju.

Na področju materialno tehničnega varovanja je treba ugotoviti, da so začeli sistemsko opremljati arhivska skladišča z namensko opremo že od ustanovitve Banovinskega arhiva dalje. Poseben projekt v tem kontekstu je pomenilo opremljanje bastije s približno 1200 tekočimi metri lesenih polic še pred osamosvojitvijo arhiva. Velik kakovostni preskok pa je prehod z lesenih na kovinske police, ki se je zgodil vzporedno z prenovo in opremljanjem skladišč na lokaciji Glavni trg 6 in 7. Prizadevanja za ustrezno opremo arhivskih skladišč je mogoče spremljati prek ugotovitve, da so leta 1993 v arhivu imeli le še kakšnih deset odstotkov arhivskega gradiva na lesenih policah, in še tega so do leta 2000 preselili na kovinske police. Drugi pomemben pokazatelj strokovnih aktivnosti pa je opremljanje arhivskega gradiva s potrebno tehnično opremo. V Pokrajinskem arhivu Maribor so konec sedemdesetih standardizirali osnovne vrste arhivskih tehničnih enot, ob tem pa so razvili nekaj tipov posebne opreme za nestandardne oblike arhivskega gradiva (fotografije, listine itd.). Tehnično opremljanje arhivskega gradiva smo v začetku devetdesetih let sistemsko računalniško podprli in tako dobili pregled arhivskega gradiva do ravni tehničnih enot. Logično nadaljevanje strokovnega dela na tem področju pomeni zajemanje podatkov o arhivskem gradivu in o ustvarjalcih, skladno s pozitivno arhivsko zakonodajo in mednarodnimi arhivskimi strokovnimi standardi.

Večina arhivskega gradiva, ki ga hranimo v arhivu, je oblikovana v arhivske fonde, kar pomeni upoštevanje načela izvora in celotnosti prevzetega arhivskega gradiva. V nasprotju z arhivskimi fondi pa za arhivske zbirke to ni pomembno. Le-te nastajajo na podlagi upoštevanja pertinenčnega načela, kar pomeni, da gradivo zbiramo glede na obliko, vsebino, čas nastanka, tehnologijo in podobno. Arhivski fondi in arhivske zbirke so v praksi lahko zelo obsežne in nepregledne, zato v procesih njihove obdelave oblikujemo in določamo nižje, soodvisne in logično zaokrožene enote strokovne obdelave arhivskega gradiva, kot so podfondi, serije, podserije, arhivske enote ter posamezni dokumenti.

7. Značilnosti arhivskega gradiva

Arhivsko gradivo, ki ga hranimo v naših arhivskih skladiščih, lahko predstavimo na podlagi različnih izhodišč in z različnih zornih kotov. Pri tem moramo upoštevati njegovo temeljno značilnost, to je unikatnost, ki pri posploševanju in njegovem opisovanju lahko povzroča kar precej

zapletov. Odmisliti moramo mnogo značilnosti, ki dajejo arhivskemu gradivu na mikroravni pečat pomembnosti za znanstvenoraziskovalne, kulturne ali druge namene.

Ker je Pokrajinski arhiv Maribor pristojen za široko področje dejavnosti na regionalni ravni, ugotavljamo, da so s posameznih področij in območij ohranjene različne količine arhivskega gradiva. Količina ohranjenega arhivskega gradiva je odvisna predvsem od splošne pomembnosti ustvarjalcev, obsega nastalih in ohranjenih dokumentov v nekem prostoru ali času, pa tudi od frekvence predajanja arhivskega gradiva pristojni arhivski ustanovi ter ne nazadnje od bolj ali manj naključnih okoliščin, da se je neko gradivo sploh ohranilo in bilo predano v arhiv, kar velja predvsem za gradivo iz časov, ko ni bilo vzpostavljenih varoval na podlagi zakonodaje s področja arhivske dejavnosti.

Po količini je daleč največ gradiva ohranjenega s področja uprave, temu sledi gradivo s področja pravosodja, nato je po količini dobro ohranjeno gradivo s področja gospodarstva, temu sledijo nekoliko manjše količine arhivskega gradiva s področij šolstva, političnih organizacij, privatnih provenienc in ne nazadnje starejšega gradiva, ki je nastalo pred letom 1850.

S stališča vrst nosilcev podatkov v našem arhivu močno prevladuje papir različnih gramatur, različnih formatov in tudi različnih oblik. Največ je gotovo formata A4. Najdemo tudi pavso papir, ki nam zaradi loma povzroča mnogo arhivskih strokovnih problemov. V tem kontekstu naj omenimo še nekaj tisoč razglednic in fotografij ter drugih upodobitev na kartonu. Poleg papirja imamo skoraj 800 listin na pergamentu, kot zelo znamenitem in dragocenem starejšem in dokaj trpežnem nosilcu podatkov. Dokumentov, zapisanih na papirusu, v naših arhivskih skladiščih ne hranimo. Od novjših nosilcev informacij naj omenim še mikrofilm, ki ga uporabljamo predvsem kot kompliment obstoječemu arhivskemu gradivu. Drugi nosilci pa so bolj ali manj raritete.

Celota arhivskega gradiva Pokrajinskega arhiva Maribor je z vsebinskega stališča razdeljena v devet skupin, vsaka skupina pa je razdeljena še na podskupine, ki obsegajo ustvarjalce oziroma njihovo arhivsko gradivo na podlagi njihovega statusa, dejavnosti oziroma poslanstva.

Prva skupina združuje arhivsko gradivo ustvarjalcev s področja uprave. V drugi skupini je organizirano arhivsko gradivo, ki je nastalo pri ustvarjalcih s področja pravosodja. V tretjo skupino sodijo ustvarjalci arhivskega gradiva s področja vojaštva, vendar pri nas ni tovrstnih fondov in zbirk, posamezne dokumente s tega področja je pri nas mogoče najti v različnih fondih in zbirkah, pa še to le v fragmentih. Četrto skupino sestavljajo fondi in zbirke ustvarjalcev arhivskega gradiva s področja izobraževanja,

kulture in znanosti. V peti skupini so fondi in zbirke ustvarjalcev s področij sociale in zdravstva. V šesto skupino se uvrščajo fondi in zbirke ustvarjalcev s področij gospodarstva in bančništva. V sedmo skupino so razvrščeni ustvarjalci arhivskih fondov s področij političnega, kulturnega in športnega življenja. V osmo skupino spadajo arhivski fondi in zbirke, ki so nastali pri delovanju različnih verskih skupnosti. Ta skupina je bila v Pokrajinskem arhivu Maribor zelo aktualna v obdobju, ko je v tem okviru deloval oddelk Škofijski arhiv. Z njegovo osamosvojitvijo se je gradivo s tega področja močno skrčilo le na nekaj fondov protestantske in židovske ter rimskokatoliške provenience. V deveto skupino so uvrščene specifične pojavne oblike in vsebine arhivskega gradiva. Mednje se uvršča tudi najstarejše arhivsko gradivo graščin, zemljiških gospostev in veleposesti, privatni rodbinski, družinski ter osebni fondi in zbirke; različne zbirke, med njimi naj opozorimo na zbirko srednjeveških listin, ki so nastale med letoma 1246 in 1865, Normalia – patenti, kurende, cirkularna in pastirska pisma 1626-1861, zbirka Collectanea in Collectanea nova ter tematsko zaokrožene zbirke arhivskih dokumentov, kot so razglednice, mikrofilmi, dokumenti prevratne dobe, drobni tiski, fototeka, zemljevidi, gramofonske plošče in podobno.

Ce pogledamo celoto arhivskega gradiva s stališča statusa ustvarjalcev, ugotovimo, da je nastalo predvsem pri nižjih in srednjih upravnih, pravosodnih ali šolskih organih – nekako do ravni okrajev oziroma okrožij. Gradivo višjih tovrstnih instanc je mogoče najti za starejše obdobje v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu, Koroškem deželnem arhivu v Celovcu ali najvišje instance v Državnem arhivu na Dunaju. Za pristojno območje z levega brega reke Mure pa je treba za starejše obdobje kombinirati naše gradivo z arhivskim gradivom, ki ga hranijo kolegi v Zalaegerzsegu, Sombotelu in Železnem, ter gradivo najvišjih instanc, ki ga najdemo v Budimpešti. Poleg tega naj omenim samo še nekaj lokacij arhivov, ki so na različne načine povezani z našim območjem: Rim, Salzburg, Zagreb, Trst, Videm. Za obdobje med vojnama in za povojno obdobje pa hrani arhivsko gradivo višjih instanc Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani, kar veliko gradiva pa bo treba iskati še v Beogradu in po drugih glavnih mestih nekdanjih republik, kolikor je še ohranjeno.

Danes hranimo v Pokrajinskem arhivu Maribor skupaj več kot dva tisoč arhivskih fondov skupne količine več kot trinajst tisoč tekočih metrov arhivskega gradiva za celotno pristojno območje.

8. Dejavnost danes

Pokrajinski arhiv Maribor skladno z 9. čle-

nom Zakona o arhivih in arhivskem gradivu varuje javno arhivsko gradivo državnih organov, organizacijskih enot državnih organov, izvajalcev javnih pooblastil oziroma javnih služb, ki jih zagotavlja država in ki opravljajo dejavnost na območju ene ali več lokalnih samoupravnih skupnosti ter nastaja na območju regionalnega arhiva. Skladno z 11. členom v okviru javne službe vrednoti dokumentarno gradivo pri javnopravnih osebah, daje pojasnila v zvezi z dolžnostmi ustvarjalcev arhivskega gradiva, izvaja strokovni nadzor in usposablja delavce, ki delajo z dokumentarnim gradivom, zbira in strokovno obdeluje javno in zasebno arhivsko gradivo, izdeluje inventarje, vodnike in druge pripomočke za uporabo arhivskega gradiva, skrbi za njihovo objavljanje in objavlanje arhivskih virov, hrani in materialno varuje arhivsko gradivo, vodi evidence javnega in zasebnega arhivskega gradiva, izdeluje vodnike in druge pripomočke o arhivskem gradivu, ki ga hranijo v tujini in se navezuje na Slovenijo in Slovence, ter dopolnjuje svoje lastne arhivske fonde in zbirke z reprodukcijami tega gradiva, evidentira zasebno arhivsko gradivo pravnih in fizičnih oseb, sodeluje z lastniki zasebnega arhivskega gradiva, strokovno svetuje in izvaja strokovni nadzor, daje arhivsko gradivo v uporabo, izdaja prepise oziroma kopije dokumentov ter potrdil na podlagi ohranjenih dokumentov, posreduje kulturne vrednote v zvezi z arhivskim gradivom, opravlja raziskovalne naloge na področjih arhivistike, zgodovine in drugih ved, povezanih z arhivskim gradivom, izdaja publikacije.

Na podlagi tega so dejavnosti in pristojnosti v instituciji organizirane v splošni in strokovni službi na lokaciji v Mariboru ter v dveh dislociranih delovnih enotah, v Lendavi in v Ravnah na Koroškem. Strokovna služba pokriva celote dejavnosti ohranjanja in varovanja arhivskega gradiva s področij uprave, pravosodja, družbenih dejavnosti, gospodarstva, političnega in družabnega življenja, starejšega arhivskega gradiva ter podpore posredovanja arhivskega gradiva v upravnopravne oziroma poslovne namene ali kot oblike kulturne dediščine, ter informatiko. Splošno službo sestavljajo tajništvo, računovodstvo, knjigovodsko-restavratorsko-konservatorska delavnica, hramba in vzdrževanje arhivskega gradiva ter vzdrževanje prostorov in opreme.

Za logično obvladovanje množice podatkov iz arhivskega gradiva izdelujejo informativna pomagala, ki so tako klasična, kakor tudi tista, ki so realizirana ob pomoči sodobne informacijske tehnologije. Najpomembnejši pripomoček za raziskovanje arhivskega gradiva na ravni arhivskih fondov in zbirk v arhivih so Vodniki po fondih in zbirkah. Na nižjih ravneh popisovanja so to popisi, inventarji, indeksi, informacijske kartice, delovodniki, kazala, različne zbirke podatkov in drugo. Kot informativna pomagala se pojavljajo

tudi objave arhivskih virov v najrazličnejših klasičnih ali elektronskih oblikah.

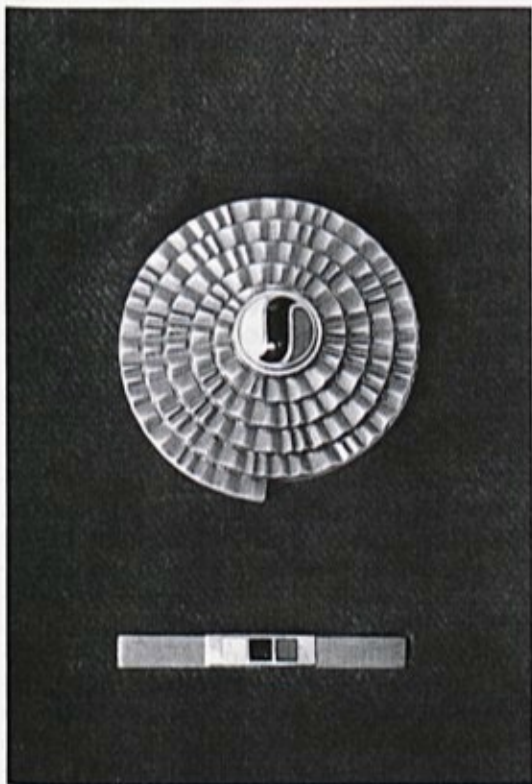
Ideje opravljanja arhivske zunanje službe, to je izvajanje obiskov in svetovanje pri ustvarjalcih gradiva, najdemo že pri članih zgodovinskega društva. V okviru možnosti jo je opravljal tudi banovinski arhivar. Sistematično so službo začeli v arhivu opravljati še pred sprejemom prvega slovenskega arhivskega zakona leta 1966, ko to postane z zakonom predpisana aktivnost. Na tem področju so se oblikovala prizadevanja za vzpostavitev arhivskih oddelkov v delovnih organizacijah ter s tem tesno povezano izobraževanje delavcev, ki delajo z arhivskim in dokumentarnim gradivom pri ustvarjalcih. Doslej smo usposobili več kot štiristo oseb, ki so postale ali so bile varuhi dokumentacije pri ustvarjalcih. Veliko je bilo narejenega na področju zagotavljanja ustreznih postopkov in sredstev materialnega varovanja nastale dokumentacije.

Na področju mednarodnih aktivnosti lahko v preteklosti mariborskega arhiva ločimo dve osnovni smeri, ki sta se v večji meri razvili v drugi polovici 20. stoletja.

Eno od teh smeri pogojujejo vsebinsko-raziskovalne danosti arhivskega gradiva, še posebej višjih upravnih, sodnih in drugih instanc, ki se navezujejo na pristojno območje, a izvirnega arhivskega gradiva po načelu izvora ne morejo

hraniti v Pokrajinskem arhivu Maribor. Prav zato je mariborski arhiv navezal dobre stike z vsemi sosednjimi arhivi, tudi z arhivi na Dunaju in v Budimpešti. Skupne akcije, kot na primer izmenjave razstav, izdajanje in izmenjave publikacij, izmenjave strokovnih izkušenj, sodelovanja pri skupnih projektih, strokovnih srečanjih in drugih oblikah izobraževanja, so bile izvedene tako z avstrijskimi – še posebej štajerskimi in koroškimi, hrvaškimi, pa tudi madžarskimi kolegi. S temi od leta 1991 organizirajo unikatne skupne mednarodne arhivske raziskovalne tabore, na katerih dijaki in študenti pod vodstvom arhivistov evidentirajo in zbirajo gradivo po domačijah na slovensko-madžarskem obmejnem območju.

Druga smer mednarodnega sodelovanja so transferi znanj s področja arhivskih strokovno-tehničnih problemov. Že v drugi polovici sedemdesetih let so začeli serijo vsakoletnih posvetovanj o strokovno-tehničnih vprašanjih v arhivih "Sodobni arhivi". Te aktivnosti so vzpodbudile ustanovitev Arhivskega centra za strokovno-tehnična vprašanja pri Pokrajinskem arhivu Maribor, ki se je leta 1992 preimenoval v Mednarodni inštitut arhivskih znanosti in nato leta 2001 prešel pod Univerzo v Mariboru. V tem okviru je bilo organiziranih več posvetovanj, okroglih miz, izmenjav arhivskih strokovnih delavcev ter bilo izdano več publikacij.

Priznanje s častnim znakom svobode Republike Slovenije Pokrajinskemu arhivu Maribor

Pokrajinski arhiv Maribor mora in more prek svojih servisov izpolnjevati zahteve sodobne družbe, tako na področju zadovoljevanja kulturnih, pa tudi upravno-pravnih in drugih potreb na podlagi ohranjene dokumentacije. Te izvajajo prek različnih dejavnosti v arhivski knjižnici in čitalnici, na oddelku uporabe gradiva v upravne in poslovne namene, v dveh razstavnih prostorih, in posredno tudi v restavratorski delavnici ter na oddelku za informatiko.

Knjižnica Pokrajinskega arhiva Maribor ima več kot petnajst tisoč inventarnih enot in je uvrščena med specialne knjižnice. Uporabljajo jo zaposleni in raziskovalci z različnih področij. Osrednji del knjižnice predstavlja knjižni sklad, ki ga sestavlja knjižno in neknjižno gradivo. Knjižno gradivo je omejeno predvsem na področja narodne, regionalne in lokalne zgodovine ter arhivistike in drugih pomožnih ved. Neknjižno gradivo sestavljajo zbirke fotografij, razglednic, plakatov, zemljevidov, drobnih tiskov, mikrofilmskih posnetkov arhivskega gradiva in zvočnih zapisov. Od avgusta leta 1995 je knjižnica vključena v sistem COBISS-Kooperativni on-line bibliografski sistem in servisi. Podatke o gradivu posredujemo z dostopnih elektronskih katalogov. V arhivski čitalnici imamo na razpolago petnajst sedežev za obiskovalce, omogočamo pa tudi izdelovanje reprodukcij tistih dokumentov, ki so za to primerni. Od leta 2002 v arhivski čitalnici deluje tudi "e-točka".

Številni uporabniki se takrat, ko poiževedujejo za dokumenti s katerimi bi ščitili, uveljavljali ali dokazovali pravice v različnih postopkih, sploh prvič srečajo z arhivom kot institucijo. Njihovo število skozi celotno zgodovino niha, a se je v desetletju od 1992 do 2002 povečalo od nekaj več kot tisoč na skoraj tri tisoč na leto. V zadnjih desetih letih so se v okviru opravljanja teh aktivnosti izoblikovale štiri tipične skupine uporabnikov tega servisa: uporabniki, ki skušajo poravnati krivice, povzročene v letih druge svetovne vojne in neposredno po njej; uporabniki, ki si urejajo pokojninska in invalidska zavarovanja; uporabniki, ki urejajo premoženjsko pravna stanja; ter uporabniki, ki si urejajo dokumentacijo v zvezi z izobrazbo.

Arhiv je že od začetka šestdesetih let začel prirejati tudi razstave arhivskega gradiva. Prvo so postavili leta 1958 v avli takratne Študijske knjižnice. Od leta 1983 arhivsko gradivo razstavljajo v svojem lastnem razstavišču "Archivum". V devetdesetih letih so usposobili še dodatni razstavnih prostor z imenom "Had". V arhivu tako poprečno organizirajo do deset različnih razstav na leto. Sodobna arhivska razstavna dejavnost mariborskega arhiva pa ni omejena zgolj na prostore, ki so zato predvideni, ampak skušajo arhivsko gradivo skladno z možnostmi posredovati v primernih prostorih tako v domovini, kakor tudi v tujini.

Pomembna aktivnost mariborske arhivske institucije je tudi strokovno izobraževanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom. Na ta način so vzpostavili neposredne povezave med ustvarjalci in pristojno arhivsko institucijo. Od leta 1983 do leta 2002 je v pristojnem arhivu opravilo izpite strokovne usposobljenosti več kot štiristo oseb.

V Pokrajinskem arhivu Maribor je močno razvita tudi publicistična dejavnost. Delavci arhiva so doslej izdali tri pregledne fondov in zbirk ustanove; dva v okviru publikacij, v katerih so bili predstavljeni vsi slovenski splošni arhivi (1965, 1984), tretji vodnik po fondih in zbirkah iz leta 1990 pa je samostojna publikacija arhiva. Leta 1975 so začeli izdajati prvo serijsko publikacijo, Gradivo za zgodovino Maribora. Doslej je izšlo 28 zvezkov dokumentov starejšega izvora. Od leta 1982, ko je arhiv začel izdajati inventarje svojih fondov, je izšlo osem zvezkov v tej seriji. Tretja publikacija so Katalogi od leta 1984 v osemnajstih zvezkih in četrta Viri iz leta 1985 (doslej je izšlo enainvajset zvezkov). Publikacija z gradivom s Posvetovanj o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih, Arhivi-Sodobni arhivi je peta serijska publikacija mariborskega arhiva s sedemindvasetimi zvezki, šesta je serija Atlanti z enajstimi zvezki, ki so namenjeni mednarodni strokovni javnosti. Od leta 2002 je vzpostavljena serija z naslovom Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja in jo do danes sestavljata dva zvezka.

Delavci pokrajinskega arhiva svoje prispevke objavljajo še v številnih strokovnih, poljudnih in drugih publikacijah, časopisih, zbornikih s področij arhivistike, zgodovinopisja in informatike. Njihovi rezultati dela so dostopni prek knjižničnega informacijskega sistema COBISS.

Od leta 1991 v arhivu opravljajo tudi knjižgoveško-restavratorsko dejavnost. Pri tem posvečajo posebno pozornost aktivnostim zaščite arhivskega gradiva ter izdelavi posebne opreme in popravilu vezanih arhivalij. Delavnica je opremljena z osnovnimi stroji in pripomočki, kot so škarje za lepenko, rezalni stroj, stiskalnica za papir, broširni stroj, napenjače, drobno knjižgoveško orodje.

V Pokrajinskem arhivu Maribor je bil vzpostavljen oddelk za informatiko z namenom, da izvaja in zagotavlja računalniško-informacijske ter s tem povezane aktivnosti za podporo arhivskega strokovnega dela, izobraževanja in raziskovanja. Arhivski informacijski sistem temelji na sodobni informacijski tehnologiji. Celotna računalniška oprema je med seboj povezana v lokalno omrežje, to pa je priključeno na Slovensko akademsko raziskovalno omrežje. Vsa delovna mesta v arhivu so opremljena z osebnimi računalniki. Štirje strežniki že nekaj časa zagotavljajo stabilni temelj delovanja celotnega informacijskega sistema.

Arhivske strokovne dejavnosti vključujejo obdelavo, varovanje in hranjenje ter posredovanje vsebin arhivskega gradiva. Posebno pozornost posvečamo različnim raziskavam s področij arhivistike, zgodovinopisja, dokumentalistike in drugih družboslovnih ved, evidentiranju arhivskega gradiva doma in v tujini ter izobraževanju in ozaveščanju javnosti s posebnim poudarkom na varovanju in ohranjanju arhivskega gradiva. Vsebine in oblike arhivskih dokumentov predstavljamo širši javnosti tako, da omogočamo neposredno študijsko in raziskovalno delo v arhivski čitalnici, posredujemo prepise ali kopije originalnih dokumentov, organiziramo razstave arhivskega gradiva v svojih lastnih razstavnih prostorih ali drugod, izvajamo izobraževalne tečaje in predavanja v okviru posebnih izobraževalnih ur za šoloobvezno mladino, dijake, študente in druge obiskovalce. Vse aktivnosti izvajamo na lokacijah v Mariboru ter na dislociranih enotah za Koroško in Prekmurje.

9. Sklepne misli

Od začetkov ohranjanja pomembne dokumentacije pa vse do danes lahko na pristojnem območju Pokrajinskega arhiva Maribor sledimo trem celotam zavedanja o pomembnosti arhivskega gradiva in izvajanja neposrednih arhivskih strokovnih aktivnosti. Prva celota je bila uresničena zaradi zavarovanja privilegijev in pravic oziroma dokazovanja resničnih dogodkov in dejstev iz upravnega, sodnega, poslovnega ali vsakdanjega življenja. Aktivna skrb za nastalo ali pridobljeno dokumentacijo je bila na tej ravni tesno povezana s samimi ustvarjalci in je bila pri njih tudi najbolj razvita. Na našem območju je moč temu sistematično slediti vse od sredine 12. stoletja dalje.

Drugo celoto predstavlja množica prostovoljnih dejavnosti posameznikov, ki so bili od začetka 20. stoletja organizirani v okviru Zgodovinskega društva Maribor. Ti so evidentirali, vrednotili ter v izvornikih ali prepisih pridobivali pomembne dokumente z območja celotne Slovenske Štajerske. Zbrano dokumentacijo so hranili v okviru društvenega arhiva. S svojimi dejavnostmi so popularizirali pomen varovanja in ohranjanja arhivskega gradiva in s tem neposredno vzpostavili temelje profesionalizacije arhivske stroke na celotnem območju severovzhodne Slovenije.

Tretjo celoto predstavlja sama profesionalizacija arhivskega strokovnega dela v okviru pristojne mariborske arhivske institucije. Ta se je razvijala skladno z obstoječimi strokovnimi potenciali, predvsem pa s finančnimi in organizacijsko-tehničnimi možnostmi. V tem kontekstu so izgrajevali potrebna izhodišča, ki so neposredno vplivala na materialno-tehnični napredek ter na splošni razvoj arhivske teorije in prakse,

ne samo v profesionalni arhivski ustanovi, ampak tudi v arhivih in arhivskih oddelkih ustvarjalcev, predvsem s področij uprave, pravosodja, šolstva, sociale in zdravstva ter gospodarstva.

Množice strokovnih dejavnosti, doseženi rezultati in uspehi strokovnega dela, ki se kažejo v količini zbranega in ohranjenega arhivskega gradiva, množici posredovanih informacij, objavah kulturnih, znanstvenih in strokovnih informacij s področja arhivske teorije in prakse, pa tudi na področju posredovanja kulturnih dobrin, postavlja regijsko institucijo kot ustanovo, ki varuje in hrani pomemben del slovenske arhivske dediščine, s tem pa uresničuje tudi poslanstvo enega od garantov stabilnosti sodobne družbe.

Viri in literatura

Čeh, S. (2001). Vpliv zakonodaje na delo z uporabniki za upravne in poslovne namene. V M. Kafol, ... et al (Ur.), *Arhivi in uporabniki-Arhivi in zgodovinopisje* (str. 94-96). Ptuj: Arhivsko društvo Slovenije.

Klasinc, P. P. (1993). Uvodni referat: Petnajst posvetovanj o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih in 60-letnica Pokrajinskega arhiva Maribor. V P. P. Klasinc, ... et al (Ur.), *Sodobni arhivi '93: Zbornik XV. posvetovanja o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih* (str. 10-22). Maribor: Mednarodni institut arhivskih znanosti, Pokrajinski arhiv Maribor.

Klasinc, P. P. (1994). Pokrajinski arhiv v Mariboru in tradicija zbiranja arhivskega gradiva v našem prostoru od začetkov do danes. V P. P. Klasinc, ... et al (Ur.), *Sodobni arhivi '94: Zbornik XVI. posvetovanja o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih* (str. 195-199). Maribor: Mednarodni institut arhivskih znanosti, Pokrajinski arhiv Maribor.

Kramberger, F. (1993). Anton Martin Slomšek. Inventarji 5. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Leskovec, A. (1983). Mariborski arhiv in ustvarjalci gradiva : (ob 50 letnici javne ustanove). V P. P. Klasinc ... et al (Ur.), *Sodobni arhivi '83: Zbornik XVIII. posvetovanja o strokovnih in tehničnih vprašanjih* (str. 10-22). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, Arhivsko društvo Slovenije, Zveza arhivskih delavcev Jugoslavije.

Leskovec, A. (1983). Od osvoboditve do danes. 50 let Pokrajinskega arhiva Maribor (str. 13-25). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor

Leskovec, A. (1983). Referat za gradivo uprave. 50 let Pokrajinskega arhiva Maribor 1933-1983 (str. 69-71). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Leskovec, A. (1991). Mestna občina Maribor. Inventarji 4. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Mlinarič, J. (1975). Gradivo za zgodovino Maribora. Listine 1259. Zvezek 1. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Mlinarič, J. (1983). Referat za gradivo izpred 1850. 50 let Pokrajinskega arhiva Maribor 1933-1983 (str. 57-61). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Mlinarič, J. (1987). Zbirka Listin 1246-1865. Viri 3. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Novak, M. (2000). Arhivi med preteklostjo in prihodnostjo. V V. Stavbar (Ur.), Tradicionalni mediji v sodobni informacijski družbi: Strokovno

posvetovanje ZBDS (str. 48-62). Maribor: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Od začetkov do osvoboditve. (1983). V 50 let Pokrajinskega arhiva Maribor (str. 9-11). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor.

Zakon o arhivskem gradivu in arhivih. (1997). Ur. l. RS, št. 20/1997, popravek Ur. l. RS, št. 32/1997.

UDK 377:677(497.4 Maribor)"1952/1962"
Prejeto: 6. 11. 2003

Izobraževanje v tekstilni stroki v Mariboru od leta 1952 do odprave vajeniškega sistema

JURE MAČEK

arhivist, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, SI-2000 Maribor

IZVLEČEK

Leta 1952 je Zvezna uredba o strokovnih šolah uzakonila in priznala organizacijo strokovnega šolstva, kot je bila vzpostavljena v prvih letih po drugi svetovni vojni. Priznala je dva glavna tipa nižjih strokovnih šol: vajenske šole in strokovne šole s praktičnim poukom. Takšno ureditev je potrdil tudi Splošni zakon o šolstvu leta 1958. Dolžnosti in pravice vajencev so bile določene z Zvezno uredbi o vajencih leta 1952. Kljub prizadevanjem prosvetnih in političnih oblasti je bilo nižje strokovno šolstvo v primerjavi s preostalim šolstvom zapostavljeno. To se je kazalo v nenehnih prostorskih težavah ter pomanjkanju kvalificiranih učiteljev in učnih pripomočkov. Za izobraževanje visokokvalificiranih delavskih kadrov so se postopoma razvile mojstrske šole. Šele v začetku šestdesetih so nastale večje spremembe. Zaradi številnih težav in neučinkovitosti vajenskega sistema, predvsem zaradi preslabe povezave z gospodarstvom je bil le ta odpravljen in začelo se je uvajati poklicno izobraževanje.

KLJUČNE BESEDE: nižje strokovno šolstvo, vajenske šole, strokovne šole, mojstrske šole, vajeniški sistem izobraževanja

ABSTRACT

EDUCATION IN TEXTILE PROFESSION IN MARIBOR FROM 1952 TO THE END OF THE APPRENTICESHIP SYSTEM

In 1952, the federal regulation on professional schools recognised and enacted the organisation of the professional school system as it was formed in the first few years after the WWII. It recognised two main types of elementary professional schools: apprenticeship schools and technical schools with practical courses. This arrangement was also confirmed by a general act on school system in 1958. The duties and obligations of apprentices were stipulated by the Federal Act on Apprentices in 1952. Despite the efforts of secular and political authorities, the elementary professional schools were neglected compared to other schools. This reflected in the continuous problems with space, lack of qualified teachers and insufficient teaching aids. For education of highly qualified specialists, craft schools gradually developed. Only in the beginning of the 1960's did some bigger changes occur. Due to numerous difficulties and inefficiency of the apprenticeship system and mainly due to poor links to the economy sector, this system was abolished and vocational education was introduced.

KEY WORDS: professional schools, apprenticeship schools, craft schools, education

1. Uvod

Prispevek je nadaljevanje članka Razvoj nižjega strokovnega šolstva – na primeru oblačilne stroke v Mariboru po drugi svetovni vojni.¹ Prvo obdobje po drugi svetovni vojni, le-to traja do

leta 1952, so zaznamovala prizadevanja za vzpostavitev in organizacijo sistema izobraževanja v obrtni stroki. Posamezne strokovne šole so nastajale glede na dejanske potrebe hitro rastoče obrti ali industrije, brez medsebojne usklajenosti in sodelovanja obeh. V prvih letih po vojni sta se oblikovala dva tipa šol. To so bile šole, ki so jih obiskovali učenci s sklenjeno učno pogodbo z obrtnikom ali podjetjem in v katerih je potekal

¹ Jure Maček: Razvoj nižjega strokovnega šolstva – na primeru oblačilne stroke v Mariboru. V: Arhivi XXV, št. 2, str. 43.

tudi strokovni pouk, in pa industrijske šole pri posameznih podjetjih, ki so same organizirale izvajanje praktičnega pouka. V prvih so se šolali vajenci predvsem za potrebe obrti, v drugih pa učenci za delo pri strojih v večjih tovarnah tekstilne industrije. Najprepoznavnejša značilnost tega obdobja je ta, da je razvoj strokovnega šolstva potekal brez oprijemljive zakonodaje.

V Mariboru so takoj po drugi svetovni vojni delovale te tekstilne šole:

Ženska strokovna nadaljevalna šola oblačilne obrti (1945-1947);

Moška strokovno nadaljevalna šola za oblačilno obrt (1946-1947);

Strokovno nadaljevalna šola oblačilne obrti (1947-1948);

Šola učencev v gospodarstvu za oblačilno stroko (1948-1952);

Industrijska tekstilna šola (1947-1953).

2. Spremembe v nižjem strokovnem šolstvu v petdesetih letih

Leto 1952 pomeni prelomnico v razvoju strokovnega šolstva v Sloveniji. Kot rezultat sedmih let razvoja strokovnega šolstva se je izoblikovala zamisel strokovnega izobraževanja, ki ga je uzakonila zvezna uredba o strokovnih šolah leta 1952. Uredba je v uvodu določila, da se v strokovnih šolah izobražujejo kadri kvalificiranih delavcev ali obrtnih pomočnikov, visokih kvalificiranih delavcev oziroma obrtnih mojstrov in srednji strokovni kadri. Uveljavila in potrdila je več organizacijskih oblik šolanja, ki so nastale v prvem obdobju po osvoboditvi:

- vajenske šole;
- strokovne šole s praktičnim poukom;
- mojstrske šole;
- srednje strokovne šole;
- delavski oddelki v srednjih strokovnih šolah.

Prva dva tipa šol sta bila namenjena izobraževanju kvalificiranih delavcev ali obrtnih pomočnikov. V vajenskih šolah, ki so se delile na vajenske šole po strokah, naj bi se izobraževali vajenci določene stroke ali drugih sorodnih poklicev. Te šole so obiskovali učenci vse leto. Od vajenskih šol po strokah so se razlikovale mešane vajenske šole, na katerih so se šolali vajenci različnih obrti in poklicev. Na periodičnih vajenskih šolah pa je pouk trajal strnjeno tri ali štiri mesece. Poglavitna značilnost vseh treh tipov vajenskih šol je bila, da so učenci sklenili učno pogodbo s podjetjem, v katerem so opravljali prakso. Druga kategorija šol so bile strokovne šole s praktičnim poukom; te so se glede na področje in stroko izobraževanja delile na industrijske, rudarske, kmetijske, gostinske in druge. Učenci teh šol večinoma niso sklepali učnih pogodb. Njihov pravni status je bil enak učencem drugih šol. Opozorim naj, da prav na področju oblačilne stroke v Mariboru pogosto ne moremo

jasno razlikovati med obema vrstama šol. Strokovne šole s praktičnim poukom so večkrat prevzele nekatere značilnosti vajenskih šol in nasprotno. Mojstrske šole so bile namenjene izobraževanju visokokvalificiranih delavcev. Nanje so se lahko vpisali vsi, ki so najmanj tri leta delali kot kvalificirani delavci ali obrtni pomočniki. Srednji strokovni kader pa naj bi se izobraževal na srednjih strokovnih šolah.²

Hkrati z uredbo o strokovnih šolah je izšla tudi uredba o vajencih, ki je nadomestila zakon o vajencih iz leta 1946. Prinesla je več novosti, ki so vplivale na izboljšanje položaja vajencev. V primerjavi z zakonom iz leta 1946 je zaostrila pogoje za sklenitev vajeniške pogodbe. Vajenec je moral po novih določilih končati sedemletko ali osemletko oziroma nižjo gimnazijo, ali pa je moral imeti vsaj nižjo izobrazbo, to je najmanj štiri razrede osnovne šole.³ Natančneje je določila pravice in obveznosti vajencev, pri čemer se je obremenitev vajencev nekoliko zmanjšala. Povečalo se je število prostih dni. Po novi uredbi so bili upravičeni do tridesetih dni dopusta med poletnimi počitnicami in sedmih dni med zimskimi šolskimi počitnicami. Zmanjšala se je tudi tedenska obremenitev. V prvem letu vajenci naj ne bi imeli več kot 42 ur teoretičnega in praktičnega pouka na teden, v drugem letu 45 in v tretjem 48.⁴

Z obema uredbama je bil znova natančneje urejen sistem izobraževanja vajencev, za učence strokovnih šol s praktičnim poukom pa je natančnejša regulacija še vedno manjkala. V delu uredbe o strokovnih šolah, ki govori o šolah s praktičnim poukom, najdemo le določbo o najnižji predizobrazbi; ta je bila enaka izobrazbi, predpisani za vajence.⁵

Uredba o strokovnih šolah je zmanjšala formalne pristojnosti centralnih oblasti na področju šolstva. Decentralizacija je bila skladna z družbenimi spremembami, ki so bile značilne za začetek petdesetih letih in so se odražale zlasti pri prehodu gospodarskih organizacij na sistem družbenega samoupravljanja. Kljub temu da je bila na novo določena vloga že obstoječih šolskih svetov, sestavljenih iz vseh učiteljev na šoli, šole še niso postale samoupravne delovne organizacije v pravem pomenu besede. Člani sveta so zdaj pridobili več pristojnosti in tudi odgovornosti pri vodenju šole in strokovnih vprašanjih. Z uredbo je bil uveden nov organ upravljanja, in sicer šolski odbor, ki naj bi bili v pomoč učiteljskemu svetu pri uresničevanju učnih in vzgojnih nalog. Za delo strokovnih šol in njihovo povezavo z gospodarstvom je zelo pomembna

² UL FLRJ z dne 25. 7. 1952, št. 39, str. 739.

³ UL FLRJ z dne 25. 7. 1952, št. 39, str. 734.

⁴ Prav tam, str. 735.

⁵ UL FLRJ z dne 25. 7. 1952, št. 39, str. 740.

določba o sestavi šolskega odbora. Šolske odbore bi naj odslej sestavljali upravitelj oziroma ravnatelj šole, zastopnika učiteljskega sveta, zastopniki prizadetih gospodarskih podjetij, okrajnih zbornic, družbenih organizacij in strokovnih združenj ter drugi državljani, ki bi lahko kakor koli pripomogli k napredku dela v šoli. V šolskih odborih strokovnih šol, ki so delovale pri podjetjih, bi lahko sodelovali še zastopniki upravnega odbora podjetja, sindikalne podružnice in pa strokovnjaki iz proizvodnje, ki bi jih določil delavski svet podjetja.⁶ Uredba je dala le splošne smernice in oblikovala pogoje za članstvo v šolskem odboru. Ustanovitelji šole so še naprej ohranili možnost, da glede na lokalne okoliščine in specifične razmere sami določijo najprimernejšo sestavo šolskega odbora.

Z uredbo se je zmanjšala pristojnost republiških organov za šolstvo, razširila pa se je pristojnost ustanovitelja šole in krajevnih oziroma mestnih ljudskih odborov. Nanje je prešlo nadzorstvo nad vsemi strokovnimi šolami, izvajanje učnih načrtov in programov ter nadzor nad vsemi upravnimi posli na prvi stopnji, ki so bili povezani s strokovnimi šolami.⁷ Določila je, da strokovne šole po pravilu ustanavljajo okrajni in mestni ljudski odbori. Ustanovitev strokovnih šol s praktičnim poukom ter mojstrskih in srednjih strokovnih šol ni bila mogoča brez soglasja republiškega organa, pristojnega za prosveto, znanost in kulturo. Ta je tudi sam imel pristojnost ustanavljanja vseh strokovnih šol, razen vajeniških šol, saj so bile te izključno v pristojnosti ljudskih odborov. Drugi ustanovitelji, ki so skladno s potrebami gospodarstva lahko ustanavljali strokovne šole, so bili še podjetja, obrtne, trgovinske in gostinske zbornice, gospodarska združenja, republiški organi državne uprave in druge zvezne ustanove.⁸

Prosvetne oblasti so bile prepričane, da je osrednji pomen uredbe vzpostavitev razmer za zmanjšanje dosedanjega prepada med strokovno šolo in tovarno. Ta je dolgo pomenil največjo, pogosto nepremagljivo oviro pri vzpostavljanju učinkovitega in uspešnega sistema strokovnega izobraževanja. Z izvajanjem uredbe bi bile po mnenju oblasti ustvarjene razmere za povečanje vpliva tovarne na šolo in za tesnejše sodelovanje med ustanovama. Sestava šolskega odbora z vsemi zainteresiranimi za vzgojo delavskega kadra naj bi odločilno pripomogla k uresničitvi teh prizadevanj. Šolski odbori – kot kolektivna vodstva – naj bi bolj ali manj samostojno reševali šolska in vzgojna vprašanja. Druga značilnost, ki jo je prinesla odredba, je večja odgovornost okrajnih in mestnih ljudskih odborov. Sveti za

prosveto pri OLO so doslej posegali le v vajeniške šole, ne pa v industrijske in srednje strokovne šole. S prehodom vseh šol na ljudske odbore oziroma njihove svete za prosveto so ljudski odbori prevzeli skrb in odgovornost za vse šole na terenu. Dobili so tudi možnost operativnega poseganja v delo šol. *"Kot organ oblasti na teritoriju okraja bo odgovoren za vso vzgojno in izobrazbeno plat učencev, reševal bo njihove probleme, kakor problem ostale mladine."*⁹

Skladno z novo uredbo o strokovnih šolah se je Šola učencev v gospodarstvu v začetku šolskega leta 1952/53 preimenovala v Vajensko šolo oblačilne stroke.¹⁰ Po mnenju pisca kronike so bile vajeniške šole v primerjavi s preostalimi šolami še vedno zapostavljene in premalo upoštevane. Resničnost takšne navedbe nedvomno potrjuje podatek, da so vse vajenske šole v Mariboru, in pri tem ni bila Vajenska šola za oblačilno stroko nikakršna izjema, večinoma gostovale v različnih šolskih poslopih. To jih je sililo v nenehno podrejanje volji gostitelja. Ni bilo redko, da so učenci sedeli na stolčkih, ki so bili namenjeni osnovnošolcem. Za nemoten razvoj in napredek bi vajenske šole nujno potrebovale svoje poslopje, ki bi ustrezalo specifičnim potrebam izobraževanja vajencev. Kakovost pouka bi lahko izboljšali le s šolskimi delavnicami, v katerih bi učitelji za strokovne predmete tudi praktično pokazali nekatere postopke, ki jih sicer vajenci v delavnici niso videli. Zaradi gostovanja na različnih šolah je pouk večinoma potekal popoldne. Učenci so v šolo prihajali že utrujeni, telesno in duševno izčrpani, to pa je vplivalo na manjšo pozornost pri pouku in zniževalo dejavnost učencev. Problem je predstavljala tudi organiziranost pouka, ki so ga izvajali dvakrat na teden po sedem ur. Vajenci so težko sledili sedmim uram pouka. Dejstvo, da je bil vajenec v šoli le dvakrat na teden, je povzročilo tudi zmanjšanje vpliva vzgojnega dela šole na vajenca. Prevladovati je začel vpliv mojstrske delavnice, ki pa je bil v marsičem škodljiv. Vztrajanje učiteljev za uvedbo pouka trikrat na teden je obrodil sadove. Še pred koncem leta 1952 je pouk potekal trikrat na teden, to pa je takoj povzročilo izboljšanje učno-vzgojnih rezultatov. Ob začetku šolskega leta se je šola preselila na Miklošičevo ulico, pozneje pa znova na Aškerčevo ulico in še na nekatere druge lokacije.¹¹

⁶ UL FLRJ z dne 25. 7. 1952, št. 39, str. 738.

⁷ Prav tam, str. 739.

⁸ Prav tam.

⁹ Bertonec Ivan: Kaj nam prinašajo novi predpisi o strokovnih šolah? V: Prosvetni delavec, 5. 9. 1952, št. 13, str. 1.

¹⁰ Objave sveta za prosveto in kulturo LRS, 1952, št. 6, str. 17.

¹¹ Kronika Vajeniške šole oblačilne stroke (dalje: Kr. VŠOS), PAM, fond Šolski center za oblačilce in frizerje (dalje: ŠCOF), str. 1-3.

Učenci 3.a razreda Vajenske šole za oblačilno stroko v Mariboru, šolsko leto 1955/56

Uredba o vajencih je določila minimalno izobrazbo, ki je bila potrebna za sklenitev vajenske pogodbe in predvidela, da natančnejše pogoje za posamezne poklice in obrti predpišejo organi, pristojni za prosveto in kulturo v soglasju z organom, ki je pristojen za gospodarstvo na republiški ravni. Kljub temu natančnejši pravni predpisi niso izšli vse do leta 1957, ko je bila sprejeta republiška odredba o predizobrazbi vajencev in učencev strokovnih šol s praktičnim poukom. Vajenske šole so se delno držale navodila o pogojih za sklenitev učne pogodbe v obrti iz leta 1952, ki je natančneje določalo predizobrazbo za posamezne poklice. Za vajence oblačilne stroke je bila predpisana minimalna izobrazba, to je končani šesti razred osemletne šole ali drugi razred nižje gimnazije. Vsi tisti vajenci, ki niso imeli predpisane izobrazbe in so imeli en razred manj, so morali opraviti preizkus iz znanja slovenščine in računstva.¹² Navodilo Sveta za prosveto in kulturo ob začetku šolskega leta 1953/54 je dopustilo še eno izjemo, saj je določilo, da lahko s privoljenjem Tajništva za prosveto in kulturo pri pristojnem ljudskem odboru

opravljajo sprejemne izpite tudi tisti učenci, ki so imeli dva razreda nižjo izobrazbo od predvidene.¹³

Čeprav se je raven izobrazbe postopno vendarle dvigovala, so še v šolskem letu 1955/56 na Vajenski šoli oblačilne stroke sprejemali učence celo z manj kot dvema razredoma gimnazije, na podlagi opravljenega izpita. Vodstvo šole se je dobro zavedalo, da učenci s tako nizko predizobrazbo težje sledijo pouku. Analize so potrdile, da je prav med temi učenci največ tistih, ki razreda niso izdelali.¹⁴

V prosvetnih krogih je bila predizobrazba vajencev zanimivo strokovno vprašanje, ob katerem so se pojavljala zelo različna stališča in celo povsem nasprotujoča si mnenja. V razpravah sta bila pogosta dva skrajna pogleda. Številni so postavljali prevelike zahteve, saj so bili prepričani, da predpisana predizobrazba ni nikoli dovolj visoka. Zagovarjali so celo to, da nekatere vajenske šole niso enako obravnavale učencev, ki so končali nižjo gimnazijo, in učencev z osemletno osnovno šolo. Takšne šole so kot pogoj predpi-

¹² Objave sveta za prosveto in kulturo LRS, 1952, št. 3, str. 4.

¹³ Navodila ob pričetku šolskega leta 1953/54, PAM, fond: MLO MB 1945-1955, AŠ 3006.

¹⁴ Kr. VŠOS, PAM, fond ŠCOF, str. 88.

sovale le končano nižjo gimnazijo. Po drugi strani pa ni bilo malo prosvetnih delavcev, ki so se strinjali z včasih že nerazumnim zmanjševanjem zahtev. Med zagovorniki nižje predizobrazbe so prevladovala mnenja, da je za nižjo strokovno šolo primeren vsak, ne glede na formalno izobrazbo, in da je samo praksa "edina in najbolj veljavna."¹⁵

Kakšna je bila resnična izobrazba učencev, ki so se vpisali na vajenske šole? Zgovorni so podatki raziskave o predizobrazbi vajencev, opravljeni na republiški ravni v šolskem letu 1954/55.¹⁶

Tabela 1: Predizobrazba vajencev

IZOBRAZBA	1. RAZRED	2. RAZRED	3. RAZRED	POV-PREČNO
manj kot 4 razredi OŠ	0,1	0,3	0,3	0,2
4 razredi OŠ	11,5	10,6	11,2	11,1
5 razredov OŠ ali 1 razred gimn.	17,6	20	21,8	19,4
6 razredov OŠ ali 2 razreda gimn.	33,3	31,5	32,7	32,5
7 razredov OŠ ali 3 razredi gimn.	16,1	18,2	25,9	19,3
8 razredov OŠ ali 4 razredi gimn.	21,1	19	7,3	16
več kot 4 razredi gimn.	0,3	0,4	0,8	0,5

Kot je razvidno iz navedenih podatkov, je povprečno – za vse tri razrede vajenske šole – nad trideset odstotkov vajencev končalo največ pet razredov osnovne šole ali en razred gimnazije. Vajenci so večinoma sklepali vajenske pogodbe, ko so končali osemletno učno obveznost. To pomeni, da je bilo med vajenci več kot trideset odstotkov takih, ki so trikrat padli v osnovni šoli.¹⁷ Tabela sicer kaže, da se je izobrazba vajencev iz leta v leto nekoliko

izboljševala, vendar je ostal napredek le majhen. Najštevilčnejša skupina vajencev je končala le šest razredov osnovne šole, to pa je bila prav gotovo preskromna podlaga za uspešno izobraževanje v nižjih strokovnih šolah.

Prosvetna oblast si je sicer prizadevala z natančnejšimi pravnimi predpisi formalno določiti zahtevano izobrazbo za posamezne stroke in poklice. Pri tem pa je morala upoštevati vso zapletenost in večplastnost vprašanja strokovne predizobrazbe. Sprejemanje vajencev namreč ni bilo zgolj gospodarsko vprašanje, ampak je imelo tudi širše vzgojne in socialne posledice. Z ostrejšimi kriteriji bi številnim mladim, ki so končali šolsko obveznost, onemogočili zaposlitev in tako povzročali številne socialne probleme. Pri določanju predizobrazbe se prosvetna oblast ni mogla izogniti podatku, da je le tretjina učencev, ki so se vpisali v osnovno šolo, uspešno končala vseh osem razredov osnovne šole ali četrti razred nižje gimnazije. V prid nižjemu kriteriju je bilo še dejstvo, da je v mnogo poklicih primanjkovalo naraščaja. Kot smo že ugotovili, je bil to pogosto najpomembnejši razlog za sprejemanje učencev z nižjo izobrazbo. Po drugi strani pa je vsesplošni napredek v gospodarstvu in znanosti od delavca zahteval vedno več teoretičnega znanja in sposobnosti. Zaostrenim kriterijem v šoli in zahtevnejšim programom vajenci s prenizko predizobrazbo ne bi bili kos. Po dolgotrajnih razpravah je bila leta 1957 le izdana odredba o predizobrazbi vajencev in učencev strokovnih šol s praktičnim poukom. Določila je šest razredov osnovne šole kot najnižjo izobrazbo in v nekaterih strokah dvignila zahtevano predizobrazbo vajencev.¹⁸ Po odredbi je kar 66 odstotkov vseh navedenih poklicev zahtevalo šestletno izobrazbo. V teh poklicih se je šolala večina vseh vajencev. To pomeni, da je kar 77 odstotkov vseh vajencev v Sloveniji moralo končati šest razredov osnovne šole za sprejem na vajensko šolo. Po drugi strani pa je le petnajst odstotkov poklicev zahtevalo končanih osem razredov osnovne šole, in v to kategorijo se je uvrščalo le osem odstotkov vajencev. Glede na to da je le manjšina učencev uspešno končala osmi razred osnovne šole ali četrti razred nižje gimnazije, so bile prosvetne oblasti prepričane, da sprejeta predizobrazba ustreza stvarnim razmeram in zahtevam.¹⁹

V tekstilni stroki so sedem razredov splošno izobraževalne morali končati le učenci, ki so se šolali za apreterje, barvarje, belilce in tekstilne tiskarje. Za druge tekstilne poklice je ostala v veljavi predizobrazba šestih razredov splošno izobraževalne šole. Zaradi pomanjkanja kadra in nekaterih drugih opravičljivih razlogov, kot so

¹⁵ Ivan Bertoncelj: Problemi vajenske mladine, Ljubljana 1954, str. 15-16.

¹⁶ Franc Jalen: Ob izidu odredbe o predizobrazbi vajencev. V: Prosvetni delavec, 29. 4. 1957, št. 8, str. 1.

¹⁷ Osemletna obveznost pomeni, da učenec osem let obiskuje šolo, ne glede na to, koliko razredov v resnici konča.

¹⁸ UL FLRJ z dne 25. 7. 1957, št. 26, str. 420.

¹⁹ Franc Jalen: Ob izidu odredbe o predizobrazbi vajencev. V: Prosvetni delavec, 29. 4. 1957, št. 8, str. 1.

bile zdravstvene in socialne težave vajencev, so lahko šole še naprej spregledale eno stopnjo izobrazbe. V takšnem primeru je vajenec moral opraviti izpit iz slovenskega jezika in računstva.²⁰ Z namenom poenotenja programa sprejemnih izpitov je Svet za prosveto in kulturo natančneje določil minimalno znanje, ki so ga morali na preizkusu pokazati kandidati. Z nižjo stopnjo izobrazbe so bili tako na vajensko šolo sprejeti vsi, ki so dokazali znanje branja ter razumevanje prebranega odstavka in desetiškega sistema. Prav tako so morali brez napak napisati tri stavke ter obvladati štiri računske operacije z reševanjem uporabnih nalog s preprostim sklepom.²¹

Skladno z novimi predpisi je bil na Vajenski šoli za oblačilno stroko izvoljen Šolski odbor. Sprva so ga sestavljali zastopniki staršev in predavateljskega zbora ter predstavniki obrtnikov, to je krojačev in čevljarjev.²² Namen Šolskega odbora pa ni bil le uresničevanje učnih in vzgojnih nalog, ampak naj bi ta skrbel predvsem za tesnejše sodelovanje med šolo in gospodarstvom. Mnenje prosvetnih oblasti je bilo, da je njegova najpomembnejša naloga neposredno povezovanje šole z različnimi organizacijami, organi in državljanji zunaj šole. Šolski odbor naj bi tako postal temeljni organ družbenega upravljanja na šoli.

Zaradi ne povsem dorečene odločbe o šolskih odborih v uredbi o strokovnih šolah je problematika upravljanja v prosvetnih ustanovah, glede na zahtevano večjo demokratizacijo, postajala vedno bolj aktualna. O uvajanju družbenega upravljanja prek šolskih odborov so razpravljali na vseh ravneh in v vseh prosvetnih organih. Posebno mesto je zaradi svoje občutljivosti zavzemalo upravljanje v vajenskih šolah. Osnovno mnenje prosvetnih delavcev je bilo, da se pri upravljanju v vajenskih šolah ne sme podreti temeljno načelo, ki naj bi zagotovilo sodelovanje pri upravljanju in vodstvu šole vsem tistim, ki so za kader, šolo, vzgojo in izobrazbo neposredno zainteresirani. Prosvetne oblasti so poudarjale načelo, "da je šola stvar ljudstva, ne poedincev, ki bi narekovali sistem, učni načrt, vzgojo, evidence, število vpisa ..."²³

V razpravah so se postopno izoblikovali napotki za sestavo šolskega odbora, ki naj bi jih upoštevale vse vajenske šole, čeprav je bilo pri imenovanju odbora seveda treba upoštevati razlike v pomenu in obsegu šol (republiške, okrajne). Šolski odbor vajenskih šol naj bi tako sestavljale vse osebe z interesom za vzgojo kadra

in vsi tisti, ki lahko pripomorejo k napredku dela in vzgoje strokovnih kadrov. To so:

- predstavniki podjetij;
- zastopniki obrtnih, trgovskih, gostinskih zbornic;
- člani sindikata obrtnih delavcev;
- predstavniki množičnih organizacij in strokovnih društev;
- zastopniki ljudskih odborov;
- zastopniki šole.

Predlagane so bile tudi smernice za oblikovanje šolskega odbora na šolah za učence s praktičnim poukom. Šolski odbor teh šol naj bi sestavljali:

- člani učiteljskega zbora;
- zastopniki ustanovitelja (podjetja ali gospodarskih združenj, zbornic);
- predstavniki staršev;
- zastopniki sveta za prosveto OLO;
- člani okrajnih zbornic;
- predstavniki društvenih organizacij in strokovnih združenj.²⁴

Na Vajenski šoli za oblačilno stroko so upoštevali priporočila in v naslednjih letih okrepili šolski odbor še s predstavniki Obrtne zbornice in Sindikata tekstilnih delavcev. V letu 1954/55 se je sestava odbora ustalila pri devetih članih, in sicer so šolski odbor sestavljali predstavniki šole, delodajalcev, staršev, sindikata tekstilnih delavcev, obrtne zbornice in organizacij.²⁵ Tako sestavljeni odbor, v katerem so bili predstavniki vseh zainteresiranih organizacij za vzgojo vajencev tekstilne stroke, je pomembno pripomogel k boljšemu povezovanju šole z organizacijami in podjetji zunaj šole. Predvsem pa je s sodelovanjem vseh članov omogočil lažje in racionalnejše reševanje konkretnih strokovnih vprašanj na področju vajenskega šolstva oblačilne stroke. Pripomogel je k strokovnejšemu in s potrebami gospodarstva bolj usklajenemu izobraževanju vajencev. Le splošno formulirane pristojnosti šolskih odborov na področju učnih in vzgojnih problemov, kot jih je določila Uredba o strokovnih šolah, je natančneje določil splošni zakon o vodstvu šol iz leta 1955, ki je za vse splošno izobraževalne in strokovne šole opredelil pristojnosti pri vodenju šole po načelih o družbenem vodstvu. Zakon je določil, da šole neposredno vodijo šolski odbor, učiteljski zbor in upravitelj oziroma ravnatelj. Med najpomembnejšimi nalogami šolskega odbora so bile skrb za celotno življenje in delo šole, skrb za izboljšanje materialnih in drugih razmer za delo šole, izdelava predloga predračuna dohodkov in izdatkov. Posebno zanimiva so določila, ki se navezujejo na strokovne šole. Šolski odbor strokovne šole je bil med drugim odgovoren za strokovni napredek

²⁰ UL FLRJ z dne 25. 7. 1957, št. 26, str. 420.

²¹ Navodila ob pričetku šolskega leta 1954/55, PAM, fond MLO MB 1945-1955, AŠ 3006.

²² Kr. VŠOS, PAM, fond ŠCOF, str. 10.

²³ Ivan Bertoneclj: Problemi vajenske mladine, Ljubljana 1954, str. 34-36.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Kr. VŠOS, PAM, fond ŠCOF, str. 58.

in ustvarjanje ustreznih okoliščin za praktično delo učencev strokovnih šol ter za delovne razmere vajencev. Prevezel je še najpomembnejše naloge, to je za tesnejšo povezavo šole z gospodarskimi in drugimi organizacijami. Sestava šolskih odborov strokovnih šol se je po določbah zakona nekoliko razlikovala od splošno izobraževalnih šol, saj naj bi odbore le-teh sestavljali še zastopniki vseh gospodarskih organizacij in združb, ki so bile zainteresirane za izobraževanje na strokovnih šoli.²⁶ V resnici so bile z Zakonom o vodstvu šol le potrjene smernice sestave odborov, ki pa so jih na vajeniških šolah že večinoma uresničili.

Predmetnik se je na Vajeniški šoli oblačilne stroke v primerjavi z obdobjem pred letom 1952 le malo spremenil. V njem ni bilo več predmeta osnove elektrotehnike, namesto tega so uvedli predmet moralna vzgoja. Skladno z navodili so število ur teorije v prvem letniku zmanjšali na 15, v drugem prav tako na 15, tretji letniki pa so imeli 17 ur teoretičnega pouka na teden.²⁷ Glede na določbe o skupnem številu ur na teden (Uredba o vajencih) so tako imeli prvi letniki največ 27 ur praktičnega dela, drugi letniki 30 ur, v tretjem letniku pa so učenci 31 ur preživeli v delavnici. Ugotovimo lahko, da se je število ur teorije zlasti v drugem in tretjem letniku v primerjavi s prejšnjimi leti zmanjšalo v prid praktičnemu delu.²⁸ Tako so bile po eni strani izpolnjene zahteve "proizvodnje", ki je zagovarjala znižanje števila ur teoretičnega pouka in povišanje števila ur praktičnega dela, po drugi strani pa je bilo kljub povečanemu obsegu praktičnega dela glede na teoretični pouk – zaradi manjše skupne obremenitve – število ur praktičnega dela nekoliko okrnjeno.²⁹ Določila o zmanjšanju obremenitve vajencev so zato nalletela na nerazumevanje med mojstri in sprožila val ogorčenja v obrtnem sektorju.

V strokovnih krogih so se pojavljala različna mnenja in razmišljanja, kakšno naj bi bilo najprimernejše razmerje med teoretičnim in praktičnim izobraževanjem. Pisec kronike Albin Preskar je večkrat poudarjal, da vajenec potrebuje širšo teoretično izobrazbo in da ga je treba vzgojiti v širše razgledanega državljana.³⁰ Drugi so takšnim pogledom nasprotovali, saj so bili prepričani, da se mora učenec naučiti predvsem ročne spretnosti, kar naj bi bil po določitih Uredbe o strokovnih šolah edini cilj vajenskih in strokovnih šol s praktičnim poukom. "Učiti na-

šega učenca nečesa, kar v življenju ne bo potreboval zgolj zaradi bistrivitve uma ali dviga kulturnosti, mislim, da je napačen trud. Teoretično znanje naj dopolnjuje učenčevo znanje praktičnega dela in ne obratno, kot nekateri mislijo. Sola, ki hoče nekaj drugega, je zgrešila svoj smoter."³¹

Težav ni povzročalo le nedorečeno razmerje med teoretičnim in praktičnim poukom, pač pa je bilo učenje v delavnici še vedno zelo nesistematično. Učenec je bil še vedno velikokrat zaposlen le z delom, ki je kot naročilo prišlo v delavnico, ne glede na izobraževalno vrednost oziroma potrebo. Brez učnega načrta v delavnici ni bilo mogoče uvesti sistema, ki bi delodajalca silil, da učenca vsako leto nauči točno določene faze dela. Nihče se ni resneje ukvarjal s prakso, pa tudi raziskave, ki bi pokazale, kaj mora učenec v praksi v nekem letu sploh osvojiti, niso bile opravljene. Prav tako nista bili jasno zaokroženi sliki zahtevanega znanja in kvalifikacij delavca v nekem poklicu. V takšnih razmerah v prosvetni stroki dejansko ni bilo nikogar, ki bi lahko natančno določil, koliko teorije oziroma prakse rabi učenec. Povsem zanemarjeno je bilo tudi preučevanje in ugotavljanje psiholoških zmogljivosti vajencev, njihovih interesov in vzgojnih dejavnikov.³²

Za katere poklice so se šolali vajenci na Vajeniški šoli za oblačilno stroko? Vajenci tekstilne stroke so lahko postali moški krojači, ženski krojači, šivilje za perilo, modistinje in dežnikarice. V usnjarski stroki pa so se šolali za čevljarje in izdelovalce zgornjih delov. Po uspešno opravljenem zaključnem izpitu na šoli, ki je obsegal zgolj teoretični del, so bili pripuščeni k pomočniškemu izpitu pri Obrtni zbornici. Žal ni bila redkost, da so po opravljenem pomočniškem izpitu številni ostali brez dela pri mojstrih.³³ Vajenci so torej morali opravljati najprej zaključni izpit, s katerim so končali šolo, in nato še pomočniški izpit. Uredbi o vajencih in strokovnih šolah se na tem področju razlikujeta in si nasprotujeta. Medtem ko je Uredba o vajencih določila, da se vajencu prizna izobrazba kvalificiranega delavca ali obrtnega pomočnika že po opravljenem zaključnem izpitu,³⁴ pa je Uredba o strokovnih šolah predpisala, da vajenci šele, ko končajo šolo – z zaključnim izpitom – dobijo pravico opravljati strokovni izpit za kvalificiranega delavca oziroma obrtnega pomočnika.³⁵ Enako je določil že Pravilnik o opravljanju pomočniških izpitov, sprejet na podlagi zakona o

²⁶ UL FLRJ z dne 16. 3. 1955, št. 11, str. 136.

²⁷ Kr. VŠOS, PAM, fond: ŠCOF, str. 19.

²⁸ Glej prispevek Jureta Mačka: Razvoj nižjega strokovnega šolstva – na primeru oblačilne stroke v Mariboru po drugi svetovni vojni. V: Arhivi XXV, št. 2, str. 48.

²⁹ Pred to spremembo so učenci namreč imeli v prvem in drugem letniku 33 ur, v tretjem pa 31 ur praktičnega dela.

³⁰ Kr. VŠOS, PAM, fond: ŠCOF, str. 67.

³¹ V. Juvanec: Nekaj o učnih načrtih vajenskih in industrijskih šol. V: Prosvetni delavec, 5. 5. 1953, št. 9, str. 2.

³² Ivan Bertonec: Problemi vajenske mladine, Ljubljana 1954, str. 21-22.

³³ Kr. VŠOS, PAM, fond: ŠCOF, str. 23.

³⁴ UL FLRJ z dne 27. 7. 1952, št. 39, str. 736.

³⁵ UL FLRJ z dne 25. 7. 1952, št. 39, str. 740.

obrtništva.³⁶ Pri opravljanju zaključnih in pomočniških izpitov so zaradi nejasnih pristojnosti pogosto nastajali nesporazumi. Dogajalo se je, da je izpitna komisija pri izpitu za pomočnika vajence izpraševala enaka teoretična vprašanja kot na zaključnem izpitu. Da bi se izognili podobnim nesoglasjem in podvajanju, je izšlo navodilo obrtne zbornice, ki je poudarilo, da se naj teoretični del pomočniškega izpita nanaša le na obrtno stroko in da naj ne obsega vprašanj iz predmetov, iz katerih je kandidat odgovarjal že na zaključnem izpitu. Zaradi lažjega usklajevanja je navodilo še priporočilo, da bi pri pomočniških izpitih pri obrtnih zbornicah sodeloval predstavnik šole in pri zaključnih izpitih na šoli organ obrti.³⁷

Za učence na strokovnih šolah s praktičnim poukom pa je Uredba o strokovnih šolah določala, da že po opravljenem zaključnem izpitu pridobijo izobrazbo kvalificiranega delavca.³⁸ V praksi je to pomenilo, da so učenci teh šol opravili le zaključni izpit iz teorije in praktičnega dela. Tistim, ki so uspešno opravili zaključni izpit, je izpitna komisija priznala izobrazbo za izučenega delavca.³⁹

Problem, ki je postajal iz leta v leto vse resnejši so bile odpovedi obrti privatnih delodajalcev. Veliko jih je odhajalo v industrijo, le malo pa jih je vstopalo v državna obrtna podjetja in zadrage. Takšna tendenca je pomenila zmanjševanje števila prostih mest za vajence v obrti in zožila možnosti njihovega zaposlovanja.⁴⁰

Izobraževanje vajencev so vsa leta po vojni spremljale številne težave; te se niso dosti zmanjšale niti po sprejetju obeh uredb leta 1952. Zgovorna je ugotovitev Heriberta Samude, da se je stanje marsikje celo poslabšalo. Po njegovem mnenju vajenci, zaposleni v socialističnih oziroma državnih podjetjih, niso bili na boljšem kakor tisti, ki so se usposabljali pri zasebnih obrtnikih. Ne glede na sektor zaposlitve so bili namreč najcenejša delovna sila, to pa so delodajalci radi izkoriščali. Za socialistični sektor je bilo značilno, da so vajenci pogosto le pomagali pomočnikom in pomočnicam pri doseganju postavljene norme. Po drugi strani pa v privatnem sektorju mnogo zasebnih obrtnikov zaradi zmanjševanja stroškov sploh ni imelo pomočnikov, temveč so delali le z vajenci. Takoj ko je vajenec opravil pomočniški izpit, so ga odpustili, ali pa mu niso podaljšali delovnega razmerja. Vajenci so bili pogosto prikrajšani tudi pri vajenskih mesečnih nagradah.⁴¹ Takšno rav-

nanje je bilo v nasprotju z uredbo o nagrajevanju vajencev iz leta 1952, ki je predvidela višino nagrade za vajence in zviševanje le-te z vsakim letom učenja. Nagrado bi morala brez izjeme izplačevati tako privatna kot tudi državna podjetja.⁴² Nekateri učni mojstri in celo podjetja so šli tako daleč, da so od staršev zahtevali, da v zameno za sklenitev učne pogodbe podpišejo izjave, s katerimi bi se vajenci odpovedali mesečnim nagradam.

Delo v delavnicah je spremljala še posebno skrb zbujajoča zgojna problematika. Učenke so bile pogosto deležne spolnega nadlegovanja in izkoriščanja. Niso bili redki primeri splavov, zanositev in nato izstopov iz učnega razmerja. Precej vajencev je zbežalo čez mejo. Večina učencev se je v šolo vozila, ker je bilo bivanje v internatih zanje predrago. Nekateri so stanovali v mestu pri sorodnikih ali pri učnih mojstrih, tam pa so predvsem mlajše vajenke opravljale še posle hišne pomočnice.⁴³ Na problematiko vajencev je vedno znova opozarjal tudi pisec kronike. Skrb zbujajoče je bilo predvsem spoznanje, da so se za vzgojna vprašanja najmanj zanimali prav mojstri in delodajalci. O stališču mojstrov nam daje zgovorno sliko dogodek na sestanku na Obrtni zbornici, ko je predstavnik mojstrov energično nastopil proti temu, "da bi vajenci brali romane in hodili v gledališče – ker je vse to nekoristno." Negativno mnenje je prevladovalo tudi v primeru splošne izobrazbe, "kajti važno je delo, ne pa, kdo je bil Prešeren, kje leži Beograd in podobno." Številni so vajence vzgajali v prepričanju, da je vse, kar se dela v šoli, slabo in neuporabno. Vajenci so bili pogosto zasedeni tudi vse šole proste dni. Po mnenju pisca kronike so se v delavnici navzemali predvsem laganja in neprimerne vedenja. Razmeram primerna je bila disciplina vajencev. Po slabem vedenju so bili posebej značilni čevljarji in moški krojači. Najpogostejše kazni so bile posledica nedisciplin, pohajkovanja ali pijančevanja.⁴⁴

Na vseh vajenskih šolah v Sloveniji so se še naprej soočali s problematiko učnega kadra. Povsod so ugotavljali, da je kader še vedno preslabo pedagoško in strokovno usposobljen. Pogosto so najslabše predavatelje odpravili prav na strokovne šole. Veliko je bilo pomanjkanje predavateljev za strokovne predmete. Le redki so sprejeli delo na šoli, saj so v svoji stroki bolje zaslužili, pa tudi izobrazba nekaterih ni odgovarjala potrebam.⁴⁵ S kadrovskimi težavami so se spopadali tudi na Vajenski šoli za oblačilno stroko v Mariboru. V

³⁶ UL LRS z dne 27. 1. 1951, št. 41, str. 212.

³⁷ Objave Sveta za prosveto in kulturo, 1952, št. 3, str. 6.

³⁸ UL FLRJ z dne 25. 7. 1952, št. 39, str. 740.

³⁹ Objave Sveta za prosveto in kulturo, 1951, št. 10, str. 5-6.

⁴⁰ Kr. VŠOS, PAM, fond: ŠCOF, str. 28.

⁴¹ Heribert Samuda: Strokovno šolstvo od 1945 dalje, PAM, fond: Heribert Samuda, AŠ 2, str. 17.

⁴² UL FLRJ z dne 16. 7. 1952, št. 37, str. 681.

⁴³ Heribert Samuda: Strokovno šolstvo od 1945 dalje, PAM, fond: Heribert Samuda, AŠ 2, str. 17-18.

⁴⁴ Kr. VŠOS, PAM, fond: ŠCOF, str. 54-55, 62.

⁴⁵ Ivan Bertoncelj: Problemi vajenske mladine, Ljubljana 1954, str. 29.

celotnem obdobju, ki ga obravnavam, so na šoli prevladovali honorarni predavatelji. V šolskem letu 1952/53 so bili le trije predavatelji stalno zaposleni: Josipina Borstner – ravnateljica, Albin Presker, ki je prišel z razpuščene Industrijske tekstilne šole, ter Viktor Skrinjar.⁴⁶ Izobrazba predavateljev se v primerjavi s prvimi leti po vojni ni izboljšala. V letu 1954/55 je bilo izmed enaindvajsetih predavateljev največ učiteljev, ki so poučevali strokovno računstvo, zgodovino, predvojaško vzgojo, telovadbo, slovenščino in moralno vzgojo. Učitelji praktičnega pouka so poučevali strokovno risanje in tehnologijo usnja. Sledijo jim predmetni učitelji, ki so poučevali tehnologijo tekstila, slovenski jezik in moralno vzgojo. Na šoli sta bila zaposlena še po en profesor in inšpektor dela. Strokovne predmete so, kakor je bila navada tudi drugod, poučevali mojstri.⁴⁷

Nekoliko presenetljivo je dejstvo, da sicer zelo kritičen pisec kronike ne govori o večjih težavah zaradi predavateljskega kadra, kljub zelo pisani in že na prvi pogled neustrezni izobrazbeni sestavi.

Kakšen je bil položaj učiteljev na nižjih strokovnih šolah? Na več mestih v kroniki zasledimo kritične pripombe o ponižujočem odnosu družbe do pedagoških delavcev. Že samo dejstvo, da so bili večinoma honorarno zaposleni in da so na tak način poskušali zaslužiti še kakšen dodaten dinar, kaže na nezavidljive in skromne razmere. Učitelji se po standardu nikakor niso mogli primerjati z drugimi intelektualci. Velikokrat so jih glede tega prekašali celo učenci. *"Celo pri nas, na vajenskih šolah, so mnogi učenci, posebno pa učenke lepše in boljše oblečeni kakor njihovi predavatelji."* Še posebej težaven je bil položaj učiteljev v mestu, na deželi pa so učitelji pogosto dobivali zastoj stanovanje in razne dodatke.⁴⁸

V nasprotju s tendenco povečevanja števila zaposlenih vajencev v državnih podjetjih pred sprejetjem Uredbe o strokovnih šolah je v petdesetih letih za kratko obdobje znova prevladala zaposlitev v privatnem sektorju, in to kljub temu da se je število privatnih obrtnikov zmanjševalo. V letih 1954/55 sta državni in zadržni sektor zaposlovala le petino vseh vajencev. Kaj je temu vzrok? Po mnenju pisca kronike državna podjetja in obrati niso bili dovolj zainteresirani za zaposlitev vajencev. Računali so predvsem na možnost zaposlovanja že usposobljenih pomočnikov, ki so jih mojstri pogosto takoj po opravljenem pomočniškem izpitu odpustili, da so lahko sprejeli novo, cenejšo vajensko delovno silo. Mnogo vajencev je zaradi takšnih pojavov končalo v različnih poklicih, le v izučenem jih je bilo malo.

Tako sta se v razvoju pokazali dve osnovni, podobni tendenci. Socialistični sektor je raje delal z usposobljenimi kvalificiranimi delavci, saj sta bila zanj pomembna predvsem prihranjen čas in zaslužek, za privatni sektor pa so bili vajenci le cenena delovna sila. V obeh primerih je bil torej najpomembnejši zaslužek, ne pa toliko zavzemanje in trud za vzgojo in izobraževanje vajencev.⁴⁹

Težav pri pouku ni povzročala le različna predizobrazba vajencev, ki se je gibala med končanimi štirimi razredi osnovne šole in končano nižjo gimnazijo, pač pa tudi velike starostne razlike med vajenci. Te so se sicer postopno zmanjševale, konec petdesetih let pa se spet povečale, saj so vajenci tudi po več let morali čakati, da so dobili učno mesto. Starost vajencev v šolskem letu 1954/55 je bila takšna:⁵⁰

Tabela 2: Starost vajencev v šolskem letu 1954/55

Rojstno leto	1. razred	2. razred	3. razred
1940	5	2	
1939	31	14	
1938	18	21	5
1937	6	18	27
1936		2	11
1935		2	1

Pregled podatkov pokaže, da je bil največji razpon med posameznimi letniki šest let, kar je nekoliko manj kot v prejšnjih letih. Tako so na primer v drugem razredu sedeli že polnoletni učenci, stari devetnajst let in vajenci, stari šele štirinajst let. V šolskem letu 1957/58 se je razpon med posameznimi letniki znova povečal na osem let. Šolo so obiskovali učenci, rojeni leta 1943, in tisti, ki so bili rojeni leta 1936. V navadi je bilo, da so bili v enem razredu po štirje letniki učencev močnejše zastopani. Razpon je bil večji predvsem pri vajenkah.⁵¹ Velike starostne razlike niso najboljše vplivale na medsebojne odnose in na disciplino vajencev. Polnoletni vajenci so pogosto zavajali in hujskali mlajše. Večletna praksa je pokazala, da starejše učenke niso delale tako prizadevno kot mlajše. Kot piše pisec kronike, predvsem iz razloga, *"ker si vsaka, ki prekorači 18 let in ima volilno pravico, nabavi ali ujame zvestega spremljevalca, ki se nikdar ne utruji"*.⁵²

Socialna slika vajencev se ni dosti spremenjala. Slab socialni položaj so si vajenci pogosto skušali izboljšati z delom na črno in s "šuš-

46 Kr. VSOS, PAM, fond: ŠCOF, str. 13-14.

47 Kr. VŠOS, PAM, fond: ŠCOF, str. 57-58.

48 Prav tam, str. 105.

49 Prav tam, str. 63.

50 Prav tam, str. 64.

51 Prav tam, str. 86, 131.

52 Prav tam, str. 64.

marjenjem". Nasploh je bilo opaziti trend večjega priliva vajencev s podeželja. Delodajalci so raje zaposlovali kmečke otroke, saj naj bi bili ti v mestu bolj "nebogljani" in zato bolj odvisni od mojstra, pri katerem so največkrat stanovali. V primerjavi z mestnimi otroki so bili navajeni težjega dela, to pa so mojstri brez pomisleka in slabe vesti izkoriščali. Delodajalci takim vajencem navadno niso nič plačali, ampak so, nasprotno, njihovi starši večkrat prinašali pridelke in druge priboljške z namenom, da bi mojster z njihovimi otroki lepše ravnal. Z vzgojnega in moralnega stališča naj bi na vajence pozitivno vplivalo članstvo v mladinski organizaciji, ki pa nikakor ni prav zaživela. Učenci so se veliko raje vključevali v Počitniško zvezo in Planinsko društvo.⁵³

Materialno stanje na šolah je bilo še vedno skromno. Zaposlene je zlasti bolelo spoznanje, da so bile vajenske šole v povojnem obdobju slabše materialno oskrbovane v primerjavi s srednjimi šolami in tudi s šolami s praktičnim poukom. Ljudski odbori, ki so zagotavljali proračune tem vrstam šol, niso zmogli s svojimi sredstvi zagotavljati zadovoljivega razvoja. Šole same so bile pri financiranju nemočne, saj niso imele lastnih prihodkov, kot je bilo to v primeru strokovnih šol s praktičnim poukom. Prosvetna oblast se je zavedala, da tak način financiranja vajenskih šol ni uspešen in da ne bo pripomogel k izboljšanju materialnega položaja vajenskih šol. Zato so predlagali, da bi pri financiranju sodelovali delodajalci in ustrezne gospodarske panoge, ki bi prispevali sredstva za šolanja svojega kadra.⁵⁴

Zbirko učil na šoli so kljub težavam postopno le dopolnjevali, prav tako knjižnico, ki je štela 636 knjig. Najbolj izpopolnjeni sta bili zbirki učil za tehnologijo čevljarstva in za tehnologijo tekstila. Šola je vajence vzpodbujala k naročanju različnih revij. Najbolj priljubljeni sta bili Mlada pot in tednik Mladina. Kupovali pa so tudi knjige iz zbirke Sinji galeb in Kondor. Velik uspeh je bil nakup šivalnega stroja, ki je omogočil praktični prikaz nekaterih postopkov in je pomenil prvi korak k uvajanju praktičnega dela na šoli. Zaradi gostovanja na različnih šolah na žalost izdelkov niso mogli razstaviti v vitrinah.⁵⁵ Eno temeljnih vodil pedagoškega dela na šoli je bila povezava pouka z vsakdanjim življenjem. Omeniti velja razstavo del, ki so jo ob koncu šolskega leta 1958/59 pripravili vajenci. Svoje izdelke so razstavljali krojači, šivilje, čevljarji, izdelovalke zgornjih delov obutve, torbarke in krznarke. Priredili so tudi odmevno vajensko modno revijo,

prvo v povojnem Mariboru.⁵⁶ Šola si je prizadevala organizirati čim več strokovnih ekskurzij. Učenci so obiskali mariborske tekstilne tovarne in krojaške delavnice, pa tudi tovarno usnja v Šoštanju ter Zagrebški velesejem.⁵⁷

Raven zahtevnosti strokovnih šol se je najbolje odražala v učenem uspehu. Na šolo so se vpisovali večinoma učenci, ki so v osnovni šoli dosegli dober ali zadosten uspeh. Veliko število prav dobrih učencev dokazuje, da vajenske šole po svojem programu niso bile preveč zahtevne. Največjo skupino so sestavljali učenci z dobrim uspehom. "*Kdor se je le malo potrudil, je izdelal šolo z dobrim uspehom, ostali pa z zadostnim.*" Le redki so bili učenci, ki jim šole ni uspelo izdelati. "*Padli so le tisti, ki so ostali na nivoju tretjega razreda osnovne šole*", meni pisec kronike.⁵⁸

V zadnjem šolskem letu pred večjimi spremembami, ki so nastale leta 1960, so se šoli pridružili še učenci frizerske, brivske, kemične in fotografske stroke. Zadnji dve stroki sta ostali na šoli le eno šolsko leto, frizerji in brivci pa so ostali še naprej združeni s šolo. Vajenci kemijske stroke so imeli na šoli le pouk splošnih predmetov, strokovni pouk je potekal v tovarni Zlatorog. To leto se je nekoliko spremenil tudi predmetnik. V vseh razredih je bila uvedena družbeno ekonomska vzgoja, tretji razredi pa so dobili še organizacijo in ekonomiko podjetij. Seveda so tudi fotografi in frizerji dobili svoje strokovne predmete. Šola se je preselila v nove prostore v pritličju nekdanje Klasične gimnazije, kjer je imela na razpolago pet učilnic. Pouk so priredili tako, da so ga imeli učenci dvakrat na teden popoldne in dopoldne.⁵⁹

Strokovno izobraževanje vajencev oziroma učencev v šolah s teoretičnim poukom ni bila edina vrsta izobraževanja, v katero so se vključevali nižji strokovni kadri. Za vzgojo obrtnih mojstrov so prosvetne oblasti ustanovljale mojstrske šole posameznih strok. Do leta 1951 v Mariboru ni bilo šole, ki bi izobraževala mojstre oblačilne stroke. Leta 1951 pa je Ministrstvo za prosveto zaradi vse večjih potreb po obrtnih mojstrih oblačilne stroke ustanovilo Mojstrsko šolo oblačilne stroke. Šola je sodila pod neposredno vodstvo in nadzorstvo Ministrstva za prosveto.⁶⁰ Namen šole je bilo izobraževanje obrtnih mojstrov oblačilne stroke krojaštva in šiviljstva. Poglavitni pobudnik ustanovitve šole je bil strokovni učitelj Rudi Verdonik, ki je postal tudi prvi ravnatelj. S svojim strokovnim znanjem, pridobljenim na Dunaju in na mednarodni

⁵³ Prav tam, str. 114, 125-126.

⁵⁴ Ivan Bertonec: Problemi vajenske mladine, Ljubljana 1954, str. 31-32.

⁵⁵ Kr. VŠOS, PAM, fond: ŠCOF, str. 125-126.

⁵⁶ Prav tam, str. 139.

⁵⁷ Prav tam.

⁵⁸ Prav tam, str. 129.

⁵⁹ Prav tam, str. 151-152.

⁶⁰ UL LRS z dne 14. 3. 1951, št. 15, str. 97.

mojstrski šoli v Hannoveru, je največ pripomogel k nastanku šole, ki je bila prva tovrstna šola za oblačilno stroko v Jugoslaviji. Pouk se je začel 3. maja 1951. Teoretični in praktični pouk sta sprva trajala štiri mesece. Ta podatek v kroniki moramo jemati z rezervo, saj šola ni imela šolske delavnice, v kateri bi lahko potekal pravi praktični pouk. Naslednje šolsko leto se je šolanje podaljšalo na pet mesecev in je potekalo v dveh izmenah za moško in žensko stroko. V šolo so bili po opravljenem sprejemnem izpitu iz matematike in risanja sprejeti pomočniki z najmanj štirimi leti prakse, kar pa ni pomenilo, da so morali imeti končano vajensko šolo. Poznati so morali vse štiri računske operacije s celimi in decimalnimi števili ter obvladati osnovno znanje risanja in krojenega risanja. Absolventi šole so si z uspešno opravljenimi izpitom pridobili kvalifikacijo za obrtnega mojstra.⁶¹

Predmetnik v prvem letu delovanja je bil takšen:⁶²

Tabela 3: Predmetnik v šolskem letu 1951/52

Predmet	Število ur tedensko
Slovenski jezik	4
Računstvo s knjigovodstvom	4
Zemljepis in gospodarski načrt	4
Ustava in zakonodaja	3
Tehnologija tekstila	6
Strokovno risanje	7
Izdelovanje krojev	4
Strokovni pouk o izdelavi komadov in raznih spremembah	4
Skupaj	36

Na šoli je bil redno zaposlen le ravnatelj Rudi Verdonik, preostalih šest predavateljev je bilo honorarnih. V prvih dveh letih je šola izdelalo 73 učencev.⁶³

Sprejetje Uredbe o strokovnih šolah je vplivalo na organizacijo Mojstrske šole za oblačilno stroko. Uredba je določila, da se na mojstrskih šolah vzgajajo kadri visokokvalificiranih delavcev za industrijo in druge gospodarske dejavnosti ter kadri obrtnih mojstrov.⁶⁴ V šolskem letu 1952/53 je šola postala enoletna, čeprav je uredba določala dveletno šolanje. Skladno z določili uredbe so bili uveljavljeni novi vpisni pogoji. Za vpis so zdaj zadoščala najmanj tri leta pomočniške prakse. Pristojnosti nad šolo je namesto Sveta za prosveto in kulturo LRS prevzel

Svet za prosveto in kulturo MLO Maribor. V začetku šolskega leta je bila na šoli ustanovljena šolska delavnica. Ta je teoretični pouk dopolnjevala s praktičnim v krojenju in izdelovanju oblačil ter seznanjala učence z najnovejšimi proizvajalnimi metodami in sredstvi.⁶⁵ Po določitih Odločbe o poslovanju šolskih delavnic strokovnih šol s praktičnim poukom je bila delavnica sestavni del šole, imela pa je poseben predračun dohodkov in izdatkov. Vsi izdatki delavnice so se krili z njenimi lastnimi dohodki, del dohodkov delavnice pa je bil namenjen nagrajevanju učencev.⁶⁶

V šolskem letu 1952/53 so predmetnik dopolnili s predmetom zgodovina. Iz šolske kronike je razvidno, da so imeli učenci trideset ur teoretičnega pouka in dvajset ur prakse na teden. Pouk je potekal v dopoldanskih urah, delo v delavnici pa popoldne. Doseženi rezultati so bili zelo dobri. Učenec z zadostnim in nezadostnim uspehom sploh ni bilo, prav tako so vse uspešno opravile zaključni izpit.⁶⁷ Žal iz zapisa v kroniki ni mogoče ugotoviti, ali so kandidatke opravljale le izpit na šoli, s katerim jim je bila priznana izobrazba obrtnega mojstra ali visokokvalificiranega delavca, ali pa so morale opraviti še poseben mojstrski izpit. Glede na to da je bil v okviru šole organiziran praktični pouk, bi smeli sklepati, da so učenke na šoli opravljale tako teoretični kot tudi praktični del zaključnega izpita, kar je po veljavnih določilih uredbe pomenilo, da ni bilo treba opravljati dodatnega mojstrskega izpita.⁶⁸ V naslednjem letu se je šola razširila. Z odredbo o ustanovitvi Mojstrske šole za oblačilno stroko in čevljarstvo je šola pridobila čevljarski oddelek za obrt čevljarstva.⁶⁹ Na šoli so zdaj delovali: oblačilni oddelek za obrti krojaštvo moških oblek, krojaštvo ženskih oblek in krojaštvo perila ter čevljarski oddelek za obrt čevljarstva. Oba oddelka sta bila popolnoma ločena. Oblačilni oddelek je imel prostore v Miklošičevi ulici 1, čevljarski oddelek pa v Strossmajerjevi ulici 15. Vsakemu oddelku je bila priključena šolska delavnica. Predmetnik je ostal nespremenjen in je bil za obe smeri enak. Vsi učenci so med šolanjem sprejemali mesečno štipendijo.⁷⁰

Že v šolskem letu 1954/55 je znova nastala večja sprememba pri organizaciji šole. Šola se je preimenovala v Mojstrsko šolo v Mariboru in dobila še tretji, to je kovinarski oddelek. V tem oddelku so se učenci šolali za vse poklice kovinarske stroke in obrti za predelovanje kovin.

⁶¹ Kronika Mojstrske šole za oblačilno stroko in čevljarstvo (dalje: Kr. MŠOSČ), PAM, fond: ŠCOF, str. 1.

⁶² Prav tam, str. 2.

⁶³ Prav tam, str. 2, 9.

⁶⁴ UL FLRJ z dne 25. 7. 1952, št. 39, str. 740.

⁶⁵ Kr. MŠOSČ, PAM, fond: ŠCOF, str. 13.

⁶⁶ UL FLRJ z dne 10. 9. 1952, št. 46, str. 814.

⁶⁷ Kr. MŠOSČ, PAM, fond: ŠCOF, str. 14, 17-18.

⁶⁸ UL FLRJ z dne 25. 7. 1952, št. 39, str. 741.

⁶⁹ UL LRS z dne 26. 11. 1953, št. 41, str. 611.

⁷⁰ Kr. MŠOSČ, PAM, fond: ŠCOF, str. 22-23.

Šolanje je trajalo tri leta, na drugih oddelkih pa je ostalo nespremenjeno. Za kovinarje je šola izvajala le teoretični pouk. Kovinarski oddelek je imel te predmete: strokovno računstvo, mehanska tehnologija, tehnično risanje, mehanika in slovenski jezik. Učenci so bili nameščeni v Strossmajerjevi 15 in na Tezdem, v poslopju Industrijske kovinarske šole Tovarne avtomobilov Maribor.⁷¹ Na krojaškem in čevljarškem oddelku se je povečalo število smeri. Krojaški oddelek je šolal za te poklice oziroma obrti: krojač za moško obleko, krojač za uniforme, krojač za žensko obleko, krojač za moško in žensko perilo. Čevljarški oddelek pa je šolal za poklica čevljar in izdelovalec gornjih delov obutve.⁷² S sprejetimi pravili finančno samostojnega zavoda Mojstrske šole je bila šolska delavnica, ki je bila doslej ustanova s samostojnim financiranjem, z Mojstrsko šolo združena v finančno samostojen zavod. To je pomenilo, da se je šola financirala predvsem s prodajo učnih izdelkov, storitev šolskih delavnic in tudi s subvencijami MLO Maribor oziroma z drugimi naklonili. Z ustanovitvijo Šolskega odbora, ki je štel enajst članov, je Mojstrska šola prešla na družbeni način upravljanja.⁷³

Pozimi leta 1955 je šolo obiskal inšpektor za strokovno šolstvo Drago Glogovšek. Kakšne so bile njegove ugotovitve? Na šoli so nastajale težave pri finančnem poslovanju, saj je bil kovinarski odsek proračunski, preostala dva odseka pa sta bila finančno samostojna, pa tudi strokovno delo v vseh treh odsekih se je močno razlikovalo. Zato je predlagal, da bi se šola že v prihodnjem letu razdelila na Mojstrsko šolo za kovinarsko stroko in na Mojstrsko šolo za oblačilno stroko in čevljarstvo. Materialno stanje je bilo najslabše pri čevljarjih; ti so gostovali v prostorih v Strossmajerjevi ulici, kjer sta bili že nastanjeni Vajenska šola za kovinsko stroko in kovinarski odsek Mojstrske šole. Neprimerni sta bili razsvetljava in zasteklitev. Z učnimi pripomočki sta bila slabo preskrbljena zlasti kovinarski in čevljarški odsek. Učenci v obeh oblačilnih odsekih so bili enakomerno razporejeni v državnem in privatnem sektorju. Štiriintriideset učencev je bilo zaposlenih v državnem, devetindvajset pa v privatnem sektorju. Vsi učenci kovinarji so bili zaposleni v državnih industrijskih podjetjih v Mariboru. Posebej čevljarji so izstopali po zelo nizki predizobrazbi. Le en učenec je končal vajeniško šolo. Inšpektor je priporočil, da bi se moral čevljarški odsek tesneje povezati s podjetji obutvene industrije in preiti na vzgajanje mojstrskega kadra tudi za industrijo.

Praktični pouk so učenci imeli vsak dan, razen sobote v popoldanskem času, v sredo pa dopoldne. Teoretični pouk je potekal vse dni razen srede dopoldne. Inšpektor je posebej pohvalil prizadevanje ravnatelja Rudija Verdonika za izdajanje modnega lista; le-ta je izhajal štirikrat na leto. Ugotovil je še, da so učenci resni, vestni in željni znanja.⁷⁴

Organizacija šole je bila s šolskim letom 1956/57 znova spremenjena. Šola je dobila naziv Mojstrska šola za oblačilno stroko in čevljarstvo. Kovinarski oddelek je bil izločen. Sprejemni pogoji za šivilje so se znižali na dve leti pomočniške prakse.⁷⁵ Vsakodnevno delo na šoli so popestrile številne ekskurzije, ki jih je vodstvo šole organiziralo vsako leto. Med drugim so si učenci ogledali Zagrebški velesejem z modno revijo in tovarno Varteks v Varaždinu. Čevljarški odsek je priredil ogleda Tovarne usnja v Šoštanju in Konjicah. Razen tega so si kandidati ogledali vsa industrijska podjetja v Mariboru.⁷⁶

Zanimiva je bila socialna struktura dijakov, saj se je nekoliko razlikovala od socialne slike dijakov v vajeniških in industrijskih šolah. Tukaj so prevladovali učenci kmetov. Sledijo jim delavci, nato pa otroci obrtnikov.⁷⁷

Tabela 4: Socialna struktura dijakov

Poklic	Krojači	Šivilje	Čevljarji	Skupaj
Delavci	5	9	6	20
Kmetje	20	4	3	27
Obrtniki	3	3	5	11
Uslužbenci	1	3	4	8

Morda je nekoliko nepričakovana ugotovitev, da je bilo na vseh treh oblačilnih šolah v Mariboru povprečno razmeroma manj učencev, katerih starši so bili obrtniki. Sklepati smemo, da obrtniki niso pošiljali svojih otrok na strokovno šolo, pač pa so se le-ti večinoma izobraževali kar v domači delavnici ob delu, ali pa so obiskovali druge šole. Takšno stanje dokazuje, da se mnogo obrtnikov še vedno ni povsem sprijaznilo z izobraževanjem na vajeniških šolah. Po drugi strani pa je tudi res, da neobiskovanje vajeniške šole ni pomenilo večje ovire pri vpisu na mojstrsko šolo.

V naslednjih šolskih letih se organizacija šole ni več bistveno spreminjala. Prav tako sta tudi predmetnik in število ur ostala bolj ali manj enaka. Šolske delavnice so uspešno delovale. Zaradi marljivosti učencev pri praktičnem delu

⁷¹ Prav tam, str. 30.

⁷² UL LRS z dne 16. 12. 1954, št. 49, str. 970.

⁷³ Pravila finančno samostojnega zavoda Mojstrske šole v Mariboru, PAM, fond: ŠCOF, AŠ 69/180, str. 1-2.

⁷⁴ Drago Glogovšek: Pripombe in nasveti ob pregledu, 10. 12. 1955, PAM, fond: ŠCOF, AŠ 69/179.

⁷⁵ Kr. MŠOSČ, PAM, fond: ŠCOF, str. 47.

⁷⁶ Prav tam, str. 57.

⁷⁷ Prav tam, str. 58.

se je zelo povečal promet. Delitev nagrad po učinku je dvigovala storilnost in motivacijo. Vsak učenec je prejel petdeset odstotkov vrednosti narejene obleke – komada.⁷⁸ Starostni razpon dijakov je bil, kar je tudi razumljivo, še večji, kot na vajenskih šolah. Kljub velikim starostnim razlikam je po ugotovitvah pisca kronike pouk na šoli potekal vzorno in tudi večjih vzgojnih problemov ni bilo opaziti. Leta 1960 je šolo končalo 67 absolventov, od tega 24 krojačev, 22 šivilj in 21 čevljarjev.⁷⁹

Po zaprtju Industrijske tekstilne šole leta 1953 so tekstilna podjetja, tako kot že v prvih povojnih letih, potrebe po kadrih skušala reševati z različnimi tekstilnimi tečajji. Nesmiselnost zaprtja šole so potrjevale ugotovitve vseh tekstilnih tovarn, da jim vedno bolj primanjkuje strokovnega tekstilnega kadra, saj so starejši mojstri in podmojstri odhajali v pokoj, novi kadri pa niso izpolnili vrzeli. Tehniška srednja tekstilna šola v Kranju ni izobraževala zadostnega števila tekstilcev za potrebe celotne slovenske tekstilne industrije. Društvo inženirjev in tehnikov tekstilcev v Mariboru je zato ustanovilo Komisijo za strokovno šolstvo, ki si je zadala nalogo pripraviti vse potrebno za ponovno ustanovitev šole.⁸⁰ Komisija se je zagnano lotila dela. Preučila je stanje nižjih tehničnih kadrov v tekstilni industriji mariborskega okraja in na podlagi izvedene ankete ugotovila takšne potrebe po kvalificiranih tekstilcih (mojstrih, podmojstrih):⁸¹

Tabela 5: Potreba po tekstilnih kadrih

Podjetje	V treh letih			V petih letih			V desetih letih		
	PR.	TK.	SK.	PR.	TK.	SK.	PR.	TK.	SK.
MTT	18	35	53	28	72	100	48	100	148
PTM	7	15	22	10	24	34	20	32	52
TVVI	6	14	20	10	23	33	19	38	57
Svila		12	12		23	23		38	38
Drugi ⁸²	4	18	22	12	26	39	18	36	54
Skupaj	35	94	129	61	168	229	105	244	349

⁷⁸ Prav tam, str. 64.

⁷⁹ Prav tam, str. 70, 83.

⁸⁰ Heribert Samuda: Nova industrijska tekstilna šola 1958-1960, PAM, fond: Heribert Samuda, AŠ 2, str. 12.

⁸¹ Nadaljevanje Tekstilne industrijske šole, 8. 5. 1958, PAM, fond OLO MB 1955-1965, AŠ 3645, str. 1. Treba je opozoriti na še vedno nejasno terminologijo. Zanimivo je, da na industrijskih šolah govorijo o kvalificiranih delavcih, pod katerimi razumejo podmojstre ali mojstre, na vajenskih šolah pa kvalificirani delavci pomenijo pomočnike.

⁸² PTM – Predilnica in tkalnica Maribor. TVVI – Tovarna volnenih in vignognih izdelkov. Pod "drugi" so bila mišljena še ta podjetja: Majšperk, Tkalnica Ptuj, Tkalnica hlačevine Otiški Vrh, Tkalnica Ruše, Tovarna trakov in sukanca Maribor, Trak Studenci, Konfekcija PIK, Delta Ptuj, Mura Murska Sobota.

Kot je razvidno iz tabele, so bile zahteve po delavcih velike. Takšen položaj je zahteval obnovitev šole. Avtomatizacija in mehanizacija v tekstilni industriji sta namreč toliko napredovali, da je naraščala potreba po čim hitrejšem uvajanju mojstrov, ki bi skupaj z mojstri tehnologiji – ti so imeli srednješolsko izobrazbo – prevzeli vzdrževanje celotnega strojnega parka v tovarni. Taka delitev je zaradi posebne zahtevnosti dela že dalj časa obstajala v oplemenilnicah. Komisija je v svojem elaboratu predlagala, da bi šola vzgajala strojnike tekstilno-kovinarske stroke, ki bi imeli osnovno znanje kovinarske stroke in enciklopedično znanje tekstilne stroke. Tako izšolani kader bi takoj zaposlili na podmojstrskih mestih. Na sestanku predstavnikov direktorjev, zastopnikov ZKJ, "kadrovikov", sindikata in ter predstavnikov Društva inženirjev in tehnikov tekstilcev so se sporazumeli o prihodnji podobi šole. Šolanje naj bi trajalo tri leta, vsak vajenec pa bi s podjetjem sklenil učno pogodbo.⁸³ Pogoj za vpis naj bi bila končana osemletka in uspešno opravljen sprejemni izpit. Pouk bi se delil na teoretični in praktični del. Od tega naj bi 65 odstotkov predmetov pripadlo kovinarstvu in 35 odstotkov tekstilni stroki.⁸⁴

Že junija 1958 je bilo po opravljenih sprejemnih izpitih na novo ustanovljeno šolo sprejetih 72 učencev iz štirih mariborskih tekstilnih tovarn. Zaradi premajhnega števila prijav so se lahko vpisali tudi učenci s končanimi sedmimi razredi osnovne šole. Pri tem se znova pokaže paradoksen položaj, ko kljub ugotovljenim potrebam po kadrih zanimanje za šolo ni bilo veliko. Kljub temu da nova šola še ni bila formalno ustanovljena in registrirana, je začela redno delovati 15. avgusta 1958, in sicer je v njej potekal najprej praktični pouk, od 8. septembra dalje pa tudi teoretični pouk. Šolski prostori so začasno zasedali prostore civilne zaščite v Mariborski tekstilni tovarni. Šola je imela kovinarsko in tkalsko delavnico, učenci pa so delovno prakso opravljali tudi v matičnem podjetju. V prvem šolskem letu so vsi učenci imeli isti predmetnik in niso bili razdeljeni po smereh. Delitev naj bi bila šele v višjih razredih. Največji problem je bil slab uspeh ob koncu šolskega leta. Od 71 učencev jih kar enajst ni izdelalo.⁸⁵ Seveda so šolo na začetku spremljale podobne težave kot že prvo Industrijsko tekstilno šolo. Spet je bilo treba najti primerne šolske prostore

⁸³ To je nekoliko nenavadno, saj po Uredbi o strokovnih šolah učenci strokovnih šol s praktičnim poukom, kamor bi sodila tudi Industrijska tekstilna šola, niso sklepali učnih pogodb.

⁸⁴ Nadaljevanje Tekstilne industrijske šole, 8. 5. 1958, PAM, fond OLO MB 1955-1965, AŠ 3645, str. 2.

⁸⁵ Kronika Tekstilne industrijske šole (dalje: Kr. ITŠ), PAM, fond: (Tehniška elektro, strojna in tekstilna šola Maribor – tekstilni odsek (dalje: TESTŠ – TO), str. 10.

in delavnice, jih opremiti, dobiti potrebna delovna sredstva, pripraviti učne načrte in pridobiti predavateljski kader.⁸⁶ Za ureditev šole so poskrbele tekstilne tovarne; tako da so kupile vso opremo in orodje za kovinarsko in tkalsko delavnico, Mariborska tekstilna tovarna pa je prenovila stavbo iz svojih sredstev.⁸⁷

Delovanje šole je bilo formalizirano šele na začetku leta 1959. Na podlagi sklepa delavskega sveta Mariborske tekstilne tovarne o ustanovitvi Industrijske tekstilne šole in potrditve tega sklepa od MLO Maribor so predstavniki podjetij Mariborske tekstilne tovarne Maribor, Predilnice in tkalnice Maribor, Tovarne volnenih in vignognih izdelkov Maribor, Svile Maribor in Mehanične delavnice Metka Celje sklenili sporazum o skupni ustanovitvi Industrijske tekstilne šole v Mariboru. Mariborska tekstilna tovarna je bila na podlagi sporazuma ustanoviteljica šole, preostale tovarne pa soustanoviteljice. Zaradi nerešenega vprašanja financiranja zavoda so si ustanoviteljice razdelile stroške vzdrževanja zavoda. Cilj šole je bila vzgoja kvalificiranih tekstilnih delavcev predvsem za potrebe omenjenih tekstilnih, a tudi drugih podjetij.⁸⁸

Pred začetkom novega šolskega leta je delavski svet Mariborske tekstilne tovarne sprejel pravila Industrijske tekstilne šole. Šola je bila samostojen finančni zavod prosvetne dejavnosti, kar je pomenilo, da je večino prihodkov dobila iz prodaje svojih izdelkov, s subvencijami MLO Maribor ter z drugimi dotacijami. Pravila so določila, da šola izobražuje učence za vse poklice tekstilne stroke, če za posamezne poklice obstajajo potrebni material in kadrovske pogoji, do preklica pa za kvalificiranega tekstilca, to je tkalca, predilca in oplemenilca.⁸⁹ Pogoj za vstop je bila praviloma uspešno končana osemletna splošno izobraževalna šola, kar je več, kot je določila Odredba o predizobrazbi vajencev in učencev strokovnih šol s praktičnim poukom. Ta je le za apreterje (oplemenilce) določila sedem razredov, za tkalce in predilce pa šest.⁹⁰

Industrijska tekstilna šola je vzgajala mojstrski in podmojstrski kader za tekstilno industrijo, in to strojnike tovarniških naprav tekstilne industrije. Kot vidimo pri izobraževanju ni bilo kovinarske stroke, ki je bila predvidena kot

ena od smeri ob odpiranju šole. Učenci so se izobraževali le za strojnike v tekstilni industriji, to pa je seveda zahtevalo tudi nekatera osnovna kovinarska znanja. Vsak učenec je bil vajenec podjetja in je sprejemal vajensko nagrado ter še giblivi del nagrade, odvisen od uspeha. Oboje so izplačevala podjetja. Kakšen je bil program dela v treh letih šolanja? Prvi letnik je zajemal kovinarski tečaj v šolski kovinarski delavnici, obdelavo rezervnih delov tekstilnih strojev in izdelavo utenzilij. V drugem letniku so imeli učenci kovinarsko prakso na obdelovalnih strojih, kovaštvo, varjenje in remont v prvem semestru, nato pa prakso v tekstilnih obratih. V tem letu so učenci končali pouk kovinarskih predmetov in prešli k tekstilnim strokovnim predmetom. V tretjem letniku je prevladovala tekstilna praksa s polno obremenitvijo, en semester pa so učenci preživeli na elektro praksi. V zadnjem letu učenja naj bi učenci postali pri delu že popolnoma samostojni. Največji del časa so zato delali na praksi kot pomočniki tekstilnega mojstra. Težišče teorije je bilo na tekstilnih strokovnih predmetih, poglobilni cilj splošnih predmetov pa je bil vzgojiti soupravljalca in razširiti obzorje politične razgledanosti.⁹¹ Za povezavo med teorijo in prakso so poskrbeli učitelji praktičnega pouka; ti so nadzorovali prakso in usklajevali delo šole s praktičnim poukom v podjetjih. Učenci so morali izdelovati delovne dnevnik, iz katerih je bila razvidna prizadevnost učenca in mnenje starešin v obratih podjetja. Po koncu tretjega letnika so učenci opravljali zrelostni izpit iz teorije v šoli, iz prakse pa na zadnjem delovnem mestu v tovarni, po programu praktičnega pouka v tovarni. Ta način je učenecem omogočil, da so se specializirali na nekem tekstilnem področju, kot na primer: za obrat hlačevine, svilarja, volnarja, za tkanje pestrih tkanin in druge. Učenci so imeli šolske zimске počitnice in mesec dni letnih počitnic.⁹²

Naslednje šolsko leto je bil odprt oplemenilski odsek. Ker je imel ta odsek drugačen učni načrt od tkalskega in predilkega, je bila razdelitev na posamezne smeri izvedena že v prvem letniku. Tudi na Industrijski tekstilni šoli se je še naprej ponavljala praksa sprejemanja učencev z nižjo izobrazbo. Kljub predpisanim osmim letom je še vedno kar 45 odstotkov učencev imelo le sedem razredov osnovne šole. Iz kronike lahko razberemo te predmete, ki so jih poučevali na šoli: slovenski jezik, družbeno ekonomijo, strojno risanje, strokovno računstvo, enciklopedijo tkanja in predenja, tehnologijo tkanja in predenja, osnove kemije, tekstilne surovine, tehnolo-

⁸⁶ Heribert Samuda: Nova Industrijska tekstilna šola (1958-1960), PAM, fond: Heribert Samuda, AŠ 2, str. 12-13.

⁸⁷ Kr. TIŠ, PAM, fond: TESTŠ – TO, str. 2.

⁸⁸ Sporazum o ustanovitvi Industrijske tekstilne šole Maribor, 10. 1. 1958, PAM, fond TESTŠ – TO, AŠ 15/40. Večkrat je zaslediti nedoslednosti pri poimenovanju šole. Uporabljata se obe imeni: Industrijska tekstilna šola in Tekstilna industrijska šola.

⁸⁹ Pravila finančno samostojnega zavoda Industrijske tekstilne šole pri Mariborski tekstilni tovarni, PAM, fond: TESTŠ – TO, AŠ 15/40.

⁹⁰ UL FLRJ z dne 25. 7. 1957, št. 26, str. 420.

⁹¹ Edvard Sitar: Industrijska tekstilna šola Maribor, 3. 12. 1959, PAM, fond TESTŠ – TO, AŠ 17/47, str. 1-2.

⁹² Tehniška tekstilna šola, PAM, fond TESTŠ – TO, AŠ 17/47, str. 1-2.

logijo obdelave, higieno, strojne elemente, predvojaško vzgojo, telovadbo in tehnologijo materiala. Na račun povečanega praktičnega izobraževanja je bilo v predmetniku v primerjavi s prvo Industrijsko tekstilno šolo kar precej predmetov manj. Vsi razredi so imeli po tri dni prakse in po tri dni teorije na teden. Šola je pogrešala še delavnice za predilce in oplemenilce.⁹³

Po prvem letu, ko je bilo kandidatov za vpis dovolj, se je postopno zmanjševalo zanimanje za šolo. Planski vpis je bil komaj dosežen, in še to le zato, ker je šola vpisovala učence, ki jih druge šole zaradi neizpoljenih pogojev niso sprejele. Vedno manjša zainteresiranost mladine za tekstilno stroko je grozila vnovičnemu zaprtju šole. Še posebej je bilo pomanjkanje čutiti pri fantih, pri dekletih pa je bilo zanimanje nekoliko večje, vendar pa jih šola v prvih dveh letih ni sprejemala.⁹⁴

Ugotovimo lahko, da se je Industrijska tekstilna šola po svoji usmeritvi uvrščala med strokovne šole s praktičnim poukom, vendar se je od njih tudi precej razlikovala. Praktični pouk je potekal v delavnici in v samem podjetju. Poleg tega so učenci sklepali učne pogodbe s podjetjem, kar je bila poglobljena značilnost vajenskih šol. Šola je bila svojevrstna, profil pa ji je izoblikovala predvsem industrija s svojimi specifičnimi potrebami.

3. Spremembe v organizaciji strokovnega šolstva na začetku šestdesetih let

Vsa petdeseta leta zaznamuje obsežna, vsa področja šolstva obsegajoča reforma, ki je trajala kar desetletje. Za njen začetek velja ustanovitev komisije za reformo šolstva zvezne skupščine maja 1953. Ob pomoči le-te je partijska oblast začela spoznavati, kaj je treba storiti za dejansko izvedbo reforme. Jugoslovanski partijski vrh je ugotovil, da odločitve, sprejete brez prejšnjih analiz stanja na terenu in točno določenih ciljev, ne prinašajo zelenih rezultatov. Nepremišljeno, nestrokovno in pogosto trenutno ravnanje je zaznamovalo predvsem obdobje med letoma 1945 in 1950. V tem času je bil prvi namen novih oblasti utrjevanje ideoloških in političnih ciljev. Po III. plenumu CKKPJ v Beogradu leta 1949 je bilo odpravljenih kar veliko napak, ki so jih v prvih povojnih letih zagrešile oblasti. Sprejeto je bilo načelo, da mora pri vprašanju šolstva dobiti večjo vlogo strokovni kader in da je treba pred spremembami na področju šolstva narediti natančne analize socialnih in ekonomskih zmožnosti ljudi in gospodarstva ter upoštevati potrebe

gospodarstva po novih kadrih v prihodnosti.⁹⁵ Solska reforma se ni mogla ogniti niti strokovnemu šolstvu. Ideologi ZKJ so večjo veljavo pripisovali fizičnemu kot umskemu delu. To se je na besedni ravni odražalo v podpori šol, ki so poučevale prihodnje strokovnjake za proizvodno dejavnost. Kardelj je predlagal, da bi odslej dobivali manj inteligence z gimnazij in več iz šol, v katerih je poudarek na praktičnem delu. Uresničevanje takšnih zahtev bi pomenilo zmanjšanje števila gimnazij v korist strokovnih šol, zlasti pa v korist industrijskih šol, iz katerih bi izhajali strokovno visoko kvalificirani kadri, ki bi bili na ravni srednje tehničnih kadrov.⁹⁶

Kljub številnim pozitivnim spremembam in izboljšavam, ki so zaznamovale obdobje reform v strokovnem šolstvu od leta 1952 do leta 1960, so še vedno, kot smo že ugotovili, obstajale velike pomanjkljivosti. Prizadevanja, da bi na podlagi uredbe o strokovnih šolah in vajencih oblikovali strokoven, predvsem pa učinkovit izobraževalni sistem, niso bila najuspešnejša. Nadaljevala se je negativna podoba iz prvih let po vojni, saj še vedno ni bilo potrebne povezanosti med ustanovami za strokovno izobraževanje ter gospodarskimi in drugimi delovnimi organizacijami. Oblasti so se zavedale, da je strokovnost zaposlenih kadrov, eden izmed najpomembnejših dejavnikov gospodarskega uspeha in razvoja. Eden poglobitih ciljev, ki si jih je prosvetna oblast postavila na področju strokovnega šolstva, je bilo oblikovanje takšnega sistema nižjega strokovnega šolstva, v katerem bi strokovnim šolam uspelo čim bolj zadovoljiti potrebe po kadrih, ki jih postavljajo gospodarske in družbene službe. Organizacija, vsebina in trajanje izobraževanja naj bi bili čim bolj prilagojeni specifičnim zahtevam delovnih organizacij. Predvsem pa bi morale šole spremljati spremembe v gospodarstvu, se nanje odzivati in se jim pravočasno prilagajati.⁹⁷

Komisija za preučevanje šolstva je med drugim posvečala mnogo pozornosti tudi strokovnemu šolstvu. Reforma strokovnega šolstva naj bi bila, kot smo že povedali, najtesneje povezana z gospodarstvom in njegovim razvojem. O reformi šolstva je bilo mogoče razmišljati in jo izvajati le v povezavi z nekaterimi jasno razčiščenimi vprašanji. Podlaga je bilo vedenje o tem, kakšnega delavca gospodarstvo potrebuje, kaj mora znati in s kakšnim znanjem bo zadovoljil pričakovanja gospodarstva. Prav tako bi bilo treba pripraviti novo nomenklaturu poklicev in

⁹³ Kr. TIŠ, PAM, fond: TESTŠ – TO, str. 12-14.

⁹⁴ Tehniška tekstilna šola, PAM, fond: TESTŠ – TO, AŠ 17/47, str. 1-2.

⁹⁵ Aleš Gabrič: Temeljne značilnosti šolske reforme 1953-1962. V: Zbornik za zgodovino šolstva, št. 3, 1994, str. 79-80.

⁹⁶ Prav tam, str. 83.

⁹⁷ Franc Jalen: Razvoj strokovnega šolstva po letu 1945. V: Katalog ob razstavi Šolstvo ob 20. obletnici osvoboditve, Ljubljana 1965, str. 22.

pri tem določiti učno dobo. Nujen pogoj za določitev njenega trajanja je bilo poznavanje minimalne zahteve znanja v praktičnem delu za posamezno leto učenja. Tako bi bilo mogoče spoznati tudi profil znanja kvalificiranega delavca, ki pa bi moral biti do podrobnosti pretehtan s proizvodnjo. Pomembno je bilo tudi vprašanje, kako se bodoči delavci učijo, kakšna je metoda pridobivanja znanja in kakšno naj bo razmerje med teorijo in prakso. Komisija je bila prepričana, da bi morala temeljna načela izobraževanja strokovnega kadra veljati za celotno državo, pri reformi pa bi se bilo treba nasloniti na že sprejete uredbe o vajencih in strokovnih šolah, ki jih doslej v praksi niso vedno izvajali. Po njenem mnenju bi bilo treba rešiti probleme za vse republike enotno, hkrati pa dopustiti razlike. *"Minimalne zahteve morajo biti enake, obstajati pa morajo možnosti specifičnosti po republikah in celo po podjetjih."*⁹⁸ Komisija pri svojem delu ni zanemarila tudi povsem konkretnih pedagoških in metodičnih problemov, kot so: uspešnost učenja v vajenskih šolah in šolah s praktičnim poukom, metode poučevanja praktičnega dela, psihološko stanje vajenca, medsebojni odnosi in ozračje v delavnici.⁹⁹

Leta 1958 je bil sprejet Splošni zakon o šolstvu, ki pa v samem delovanju šol na področju nižjega strokovnega šolstva ni prinesel večjih sprememb. Poleg dela komisije za reformo šolstva so se s problematiko strokovnega šolstva spopadale tudi druge ustanove in družbeno politične organizacije, predvsem sindikalni forumi. Strnjeno lahko najpomembnejše ugotovitve vseh razprav navedemo v nekaj točkah; te so podobne ugotovitvam Komisije za reformo šolstva in pomenijo njihovo izpopolnitev. Na vseh sestankih so ugotavljali, da se strokovno izobraževanje ni dovolj prilagodilo stopnji v razvoju proizvodnih sil in potrebam gospodarskega razvoja. Predvsem večinoma še vedno obrtniško zasnovani profili strokovnih kadrov so pomenili največjo oviro za nadaljnji razvoj gospodarstva, ki je zahtevalo bolj specializirane in ozko usmerjene profile delavcev. V razpravah je prevladalo prepričanje, da globoko zakoreninjeno mnenje, da mora obrtno kvalificiran delavec obvladati čim več ali celo vse faze proizvodnega postopka, postaja škodljivo. Učni programi so bili zaradi takih nazorov preveč splošni, premalo specializirani, to pa je vplivalo na slabo pripravljenost absolventov na delovno mesto. Še vedno je nastajala vrzel med stopnjo strokovnosti, ki jo je dala formalno določena oblika izobraževanja, in tisto, ki jo je v resnici zahteval proizvodni proces. Pogosto je bilo zanemarjeno pridobivanje znanja za potrebe

delovnega mesta, pa tudi razmerje med strokovnimi in splošno izobraževalnimi predmeti mnogokrat ni ustrezalo. Zlasti na vajenski šolah so ti zavzemali še vedno več kot 40 odstotkov ur, kar je bilo po mnenju v razpravah prevladujoče smeri nesprejemljivo. Takšno stanje se je odražalo v premajhni veljavi proizvodnega dela v družbi. Strokovne šole bi zato morale izobraževati le delavce, z znanji in spretnostmi, ki jih industrija in druge gospodarske panoge res potrebujejo.

Ugotovimo lahko, da je pri reformi strokovnega šolstva prevladala smer, ki je zagovarjala zmanjšanje vloge splošnega izobraževanja na račun strokovnih predmetov in praktičnega dela.

V vseh razpravah so poudarili tudi potrebo po vzpostavitvi sistema strokovnega izobraževanja v samih podjetjih in izobraževalnih središčih. Temelj slehernega strokovnega izobraževanja pa bi morala postati popolna splošna izobrazba. Prav tako bi bilo treba zahtevam industrije prilagoditi dobo učenja na vajenskih in industrijskih šolah, saj je bila le-ta preveč administrativno urejena in je znašala z redkimi izjemami tri leta, ne glede na zahtevnost posameznih poklicev in strok.¹⁰⁰

Konkretne razprave o reformi strokovnega izobraževanja so potekale tudi pri OLO Maribor. Organizirano je bilo posvetovanje o izobraževanju kadrov, na katerem so sodelovali podjetja in predstavniki prosvetnih organov. Sprejeli so več sklepov oziroma navodil. Po mnenju zastopnikov podjetij in prosvetnih oblasti je bila bistvena naloga šolske reforme, *"da v šolskem in vzgojno izobraževalnem sistemu najde najugodnejši organizacijski in pedagoški izraz za globoke spremembe v našem družbenem življenju. Reformirana šola mora s svojo notranjo organizacijo, z vzgojnimi smotri, z metodami ter s celotnim vzgojnoizobraževalnim delom z mlado generacijo iti v korak z gospodarskim razvojem ter podpirati razvoj v socialistični smeri."* Najpomembnejši ukrep za izboljšanje stanja so videli v doslednejšem spoštovanju odredbe o predizobrazbi vajencev in učencev strokovnih šol s praktičnim poukom iz leta 1957. Zahtevo po natančnejšem ugotavljanju potreb po kadrih so skušali rešiti z ustanavljanjem posredovalnic, ki bi zbirale podatke o kadrih za dobo treh ali štirih let. Tako zbrani podatki bi pripomogli k uskladitvi vpisa v strokovne šole z dejanskimi potrebami gospodarstva. Pri sestavljanju učnih načrtov za strokovne šole naj bi odslej s svojimi predlogi pomembnejšo vlogo imele gospodarske organizacije, to pa bi približalo učni načrt zahtevanim znanjem za posamezne poklice.

⁹⁸ Ivan Bertonec: Misli k reformi strokovnega šolstva. V: Prosvetni delavec, 13. 5. 1955, št. 9, str. 1-2.

⁹⁹ Prav tam.

¹⁰⁰ Pri reformi strokovnega šolstva prosvetni delavci ne moremo stati ob strani in Slabosti dosedanjega strokovnega izobraževanja. V: Prosvetni delavec, 8. 6. 1960, št. 12, str. 2.

Strokovne šole s praktičnim poukom, ki so se po mnenju udeležencev posvetovanja pokazale "najbližje našemu socialističnemu gledanju na vzgojo in izobraževanje strokovnih kadrov", naj bi v prihodnje postala prevladujoča oblika izobraževanja delavskih kadrov. Udeleženci posvetovanja so se dotaknili tudi problematike kadrov. Vzgojo in izobraževanje vajencev v podjetjih bi po njihovem mnenju morali prevzeti usposobljeni učitelji s strokovnimi in moralnimi kvalifikacijami. Podjetja pa naj bi sklenila pogodbo z učenci in jih na ta način obdržala tudi po končanem šolanju. Kot smo ugotovili, se je to v primeru Industrijske tekstilne šole tudi zgodilo.¹⁰¹

Na podlagi splošnega zakona o šolstvu bi morali v dveh letih sprejeti splošni zakon o strokovnih šolah, kot temelj za izdelavo natančnejših predpisov na tem področju, vendar se to ni zgodilo. V dinamičnem razvoju gospodarstva ni bilo mogoče pravno natančno določiti problematike strokovnega šolstva. Prav zato se je Zvezna ljudska skupščina odločila sprejeti posebno resolucijo o izobraževanju strokovnih kadrov, ki je bila kot zakonodajni akt prožnejša in primernejša za obdobje reforme celotnega izobraževalnega sistema. V resoluciji so bili zajeti poglobljeni poudarki, ki so se izoblikovali v dolgoletnih razpravah o reformi strokovnega šolstva in ki smo jih že omenili. Poudarila je načelo, da se morajo vse ustanove za strokovno izobraževanje usmeriti v čim popolnejše zadovoljevanje potreb, ki jih glede kadrov postavljajo gospodarstvo in družbene službe, in da morajo spremljati spremembe, ki nastajajo v sodobnem gospodarstvu, ter se jim pravočasno prilagajati. To načelo je resolucija podkrepila z zahtevo, da naj bi bili organizacija, vsebina in trajanje izobraževanja prilagojeni specifičnim zahtevam in potrebam posameznih gospodarskih organizacij in javnih služb, za katere vzgajajo kadre. Ponovila je že znano potrebo po večji povezanosti teorije s proizvodnim oziroma praktičnim delom, kar bi pripomoglo k uspešnejšemu reševanju problemov strokovnih kadrov. Zaradi individualizacije ustanov za strokovno izobraževanje je organom šol dajala večje pravice pri določanju učne vsebine in organizacije učno-vzgojnega procesa. Resolucija je opozorila še na pomen izobraževanja odraslih v ustanovah za strokovno izobraževanje. Uvedla je tudi novo, modernejšo organizacijo strokovnih šol. Namesto šol, ki so vzgajale za določeno stopnjo izobrazbe (kvalificirani, visokokvalificirani delavci), naj bi nastali šolski centri, na katerih bi se šolali kadri različne strokovne izobrazbe. Šolski centri bi pripomogli ne samo k večji funkcionalni enotnosti med vsemi stopnjami izobrazbe, ampak bi omo-

gočili tudi gospodarnejšo uporabo opreme, delavnic in učiteljskega kadra.¹⁰²

Sprejeta resolucija je vzpodbudila razmišljanja in razpravljanja o čim hitrejši izpeljavi in uvedbi določil resolucije v sistem strokovnega izobraževanja. Na seji sindikata prosvetnih in znanstvenih delavcev so si postavili prednostne naloge, ki jih je bilo treba izvesti kar najhitreje. Glede na sklepe resolucije naj bi bila prva naloga predvsem razširitev delovanja strokovnih šol na vse možne oblike strokovnega izobraževanja za določeno stroko in poklice ter preraščanje šol v centre za strokovno usposabljanje. Na vajenskih šolah pa bi morali uveljaviti dopolnilni praktični pouk in delo šolskih delavnic usmeriti v neposredni proizvodni proces. Prav tako bi lahko brez težav v večji meri vključili gospodarske organizacije in javne službe v pripravo novih učnih načrtov in predmetnikov.¹⁰³

Kako se je reforma strokovnega šolstva odražala v praksi, na primeru tekstilnega šolstva v Mariboru? Z resolucijo o izobraževanju strokovnih kadrov so v strokovnem šolstvu nastale precejšnje spremembe. Prevladovati je začelo prizadevanje, da bi ena strokovna šola izobraževala samo sorodne poklice. Na območju OLO Maribor so bile tako odpravljene vajenske šole različnih strok. Zaradi tega se je šolski okoliš vajenske šole oblačilne stroke razširil na celoten mariborski okraj.¹⁰⁴ Napovedane spremembe v strokovnem izobraževanju so na Vajenski šoli oblačilne stroke povzročile kar precej razburjenja. Še posebno je bil do predlagane reforme kritičen pisec kronike, ki se je sicer strinjal z nujnostjo uvajanja sprememb, ni pa sprejemal brezglavih novosti čez noč. Odločno je zavračal predvsem skrajšanje učne dobe za nekatere poklice. Pisec kronike je bil prepričan, da bi reformo morali izvajati "izkušeni ljudje, ki delajo brez zaletavosti in želje biti reformator." Predvsem pri izdelavi profila poklica bi po njegovem mnenju morali sodelovati le ljudje z neposrednimi izkušnjami v proizvodnji.¹⁰⁵ Na podlagi resolucije je Republiška obrtna zbornica določila novo nomenklaturu poklicev in skrajšala učno dobo, da bi kar najhitreje dobili kvalificirane delavce. Učna doba se je tako pri vseh poklicih skrajšala za šest mesecev do enega leta. Poglejmo poklice v tekstilni stroki in zahtevano učno dobo:

- predelovanje tekstilnega blaga (vezilja 18 mesecev, ženska klobučarka 18, moški klobučar 12, izdelovalec čepic 18, moški krojač 30,

¹⁰² UL FLRJ z dne 22. 6. 1960, št. 25, str. 514-515.

¹⁰³ Pripravljati popolno reformo strokovnega izobraževanja. V: Prosvetni delavec, 26. 10. 1960, št. 10, str. 1.

¹⁰⁴ Heribert Samuda: Strokovno šolstvo za oblačilce od 1945 dalje, PAM, fond: Heribert Samuda, AŠ 2, str. 21.

¹⁰⁵ Kronika Oblačilne in frizerske šole (dalje Kr. OFS), PAM, fond: ŠCOF, str. 3-4.

¹⁰¹ Sklepi posvetovanja o izobraževanju kadrov v industriji, 5. 5. 1958, PAM, fond OLO MB 1955-1965, str. 1-3.

- ženski krojač 24, šivilja ženskih oblek 24, šivilja za perilo 18, izdelovalec steznikov in pasov 18);
- predelovanje usnja (krznar 30 mesecev, čevljar 24);
  - osebne storitve (moški frizer 18, ženski 24 mesecev).

Delodajalci so nasprotovali taki učni dobi, saj so bili prepričani, da učencev tako hitro ne bodo mogli naučiti vsega, kar sodi v njihov poklic. Pri tem ne smemo pozabiti, da je bil v učno dobo všteti tudi čas, ki so ga učenci preživeli v šoli. Kljub protestom je učna doba ostala nespremenjena.¹⁰⁶

V šolskem letu 1960/61 je Vajenska šola oblačilne stroke prešla na izmenično šolanje. Pouk je potekal v treh izmenah, ki so trajale 72 dni. V prvi izmeni so bili štirje drugi razredi in en pripravljalni razred, v drugi izmeni štirje tretji razredi in dva pripravljalna, v tretji izmeni pa pet prvih razredov in en drugi. Pouk je potekal cel dan. Učenci prvih razredov so imeli 40 ur na teden, drugi in tretji pa celo 44 ur pouka. Pozitivna novost je bila poostreitev pogojev za vpis. Zdaj so učno pogodbo smeli skleniti le učenci, ki so uspešno končali osnovno šolo, torej vseh osem razredov. Po določbah odloka o predizobrazbi učencev v gospodarstvu pa so vsi, ki tega pogoja niso izpolnjevali, morali obiskovati pripravljalni razred, v katerem je pouk trajal osem tednov. Doba obiskovanja tečaja se ni vštela v učno dobo.¹⁰⁷ S šolskim letom 1960/61 na šoli ni bilo več nobenega zaključnega izpita. Oblikovale so se izpitne komisije za kvalificirane delavce v obrti in pred to komisijo so odslej učenci opravljali praktični in teoretični del. Komisijo je imenovala Obrtna zbornica, šola pa je v njej imela svojega predstavnika.¹⁰⁸ Šola je učilnice opremila tako, da so moški in ženski krojači lahko praktično vadili. Za čevljarje pa razredov niso mogli urediti, tako so ti imeli praktične vaje enkrat na teden v delavnici Mojstrske šole za čevljarstvo stroko. Predmetnik se ni dosti spreminjal, uvedene so bile le praktične vaje, kar je bilo tudi skladno s priporočili šolske reforme.¹⁰⁹

V drugem poletju so se dogodile pomembne spremembe. OLO Maribor je prenesel ustanoviteljske pravice na Občinski ljudski odbor Maribor – center, šola pa je bila razglašena za finančno samostojni zavod, ki se je financiral iz svojih lastnih dohodkov in iz sredstev občinskih družbenih skladov za šolstvo. Skladno s priporočilom Odbora za prosveto in kulturo pri Zveznem izvršnem svetu FLRJ se je šola preime-

novala v Oblačilno in brivsko frizersko šolo za kvalificirane delavce. Pri tem so upoštevali Splošni zakon o šolstvu, ki je predvidel, da je treba že iz samega imena šole videti, za kakšno šolo gre.¹¹⁰

Z večanjem pristojnosti šol je šolski odbor dobil pristojnost odpuščanja in nameščanja delavcev. Krepilo se je samoupravljanje, vendar pa je avtor kronike do tega kritičen. *"Priznati moramo, da za samoupravljanje še niso vsi zreli, da vsakdo vidi le sebe, svoj učni predmet, da vidi trenutno stanje in ne gleda perspektivno."*¹¹¹ Težave so se pokazale predvsem pri sestavljanju in sprejemanju pravilnikov o delitvi osebnih dohodkov in izplačevanju prejemkov. Šola je imela težave z brivsko – frizerskim podjetjem, saj to ni hotelo pošiljati vajencev v šolo. Vodstvo podjetja je bilo namreč mnenja, da lahko vzgaja vajence kar samo in da jih bodo priučili kar sami, na delovnem mestu. V letu 1960/61 organiziran pouk v izmenah je kmalu pokazal svoje prednosti in slabosti. Pozitivna posledica je bila, da je bil otrok tri mesece samo v šoli in se ji je lahko popolnoma posvetil. Toda po končanem obdobju pouka vajenca kar devet mesecev ni bilo v šolo. To je povzročalo težave pri ohranjanju stikov z učenci. Šola je predlagala, da bi ta stik ohranili z dopisovanjem, občasnimi sestanki in seminarji.¹¹²

Organizacija Mojstrske šole za oblačilno stroko in čevljarstvo se v letu 1960/61 v nasprotju z Vajensko šolo za oblačilno stroko ni bistveno spremenila. Šola je še naprej vzgajala mojstre treh obrtnih smeri. Leta 1961 je enako kot v primeru Vajenske šole OLO Maribor razglasil šolo za finančno samostojni zavod, prenesel ustanoviteljske pravice na Občinski ljudski odbor Maribor – center ter preimenoval šolo v Oblačilno in obutveno šolo za visokokvalificirane delavce.¹¹³

Kakšne spremembe so se dogodile na Industrijski tekstilni šoli v Mariboru? Šola se je zaradi pomanjkanja kadra morala vedno znova soočiti z vprašanjem svojega obstoja. V strokovnem šolstvu je bilo opaziti težnjo po višjem številu inženirjev na račun tehnikov. Tako je tudi dotok absolventov Tehnične srednje tekstilne šole Kranj, edine redne tekstilne šole v Sloveniji, iz leta v leto pešal. Zelo malo absolventov te šole se je vključilo v proizvodnjo, saj je večina nadaljevala študij na tekstilni in drugih fakultetah. Poleg tega je bila leta 1959 v Mariboru ustanovljena Višja tehniška šola s tekstilnim odse-

¹⁰⁶ Prav tam.

¹⁰⁷ UL LRS z dne 10. 11. 1960, št. 35, str. 437.

¹⁰⁸ Heribert Samuda: Strokovno šolstvo za oblačilce od 1945 dalje, PAM, fond: Heribert Samuda, AŠ 2, str. 21.

¹⁰⁹ Kr. OFŠ, PAM, fond: ŠCOF, str. 6, 8.

¹¹⁰ Zapisnik 15. seje OBLO MB-center, 6. 4. 1961, PAM, fond: OBLO MB – center (1955-1961), AŠ 737, str. 8-9.

¹¹¹ Kr. OFŠ, PAM, fond: ŠCOF, str. 19.

¹¹² Prav tam, str. 22.

¹¹³ Zapisnik 15. seje OBLO MB – center, 6. 4. 1961, PAM, fond: OBLO MB – center 1955-1961, AŠ 737, str. 8-9.

kom. Znanje učencev s končano triletno Industrijsko tekstilno šolo vsekakor ni omogočalo nadaljnega študija in vpisa na fakulteto. Absolventi triletnih industrijskih šol so bili v neenakopravnem položaju v primerjavi z absolventi tehničnih šol, saj so jim bila zaprta vrata tako na visokih šolah kot tudi na srednjih tehničnih šolah. Takšna smer razvoja je narekovala potrebo po reformi Industrijske tekstilne šole. Šola bi morala izobraževati tudi srednji tehnični kader, ki ga je zaradi navedenih razlogov vse bolj primanjkovalo v industriji. Le tako bi lahko utemeljili nadaljnji obstoj šole.¹¹⁴ Industrijska tekstilna šola je postala dvostopenjska. Uradno se je preimenovala v Tehniško tekstilno šolo. To je pomenilo, da je po končani prvi stopnji razširjenega praktičnega in teoretičnega pouka učencem dobil naziv kvalificiranega delavca. Kdor je izpolnjeval pogoje, je lahko nadaljeval šolanje še na drugi stopnji in pridobil naziv tehnika. Reforma šole ni povsod naletela na ugoden odziv. Predvsem zastopniki industrije so izražali bojazn, da bodo z reorganizacijo šole izgubili mojstre in podmojstre, saj bodo vsi želeli postati tehniki. Ravnatelj šole je zavrgel takšne pomisleke z utemeljitvijo, da bodo ob vedno večji avtomatizaciji tudi mojstri kmalu morali imeti znanje tehnika. Po mnenju ravnatelja šole se je šola prilagodila zahtevam industrije, hkrati pa omogočila ustrezne razmere za nadaljevanje študija in tako upoštevala vse zahteve resolucije. Z novo organizacijo šole naj bi bilo omogočeno tudi dodatno izobraževanje odraslih, predvsem mojstrov in podmojstrov.¹¹⁵ Ob reorganizaciji šole so se razhajala mnenja o tem, kako dolgo naj trajajo posamezne stopnje izobraževanja. Večina tekstilnih strokovnjakov je bila namreč prepričana, da v dveh letih ni mogoče izobraziti kvalificiranega tekstilca – podmojstra. Zato se je razvil sistem triletnega šolanja v prvi stopnji in enoletnega v drugi stopnji. Obveljalo je temeljno načelo, da tehnik, ki se izobrazi po takem sistemu, ne sme imeti manj splošnega in tehničnega znanja kot absolvent srednje tehniške šole.¹¹⁶

Kakšne so bile značilnosti izobraževanja na dveh stopnjah, to je na stopnji Industrijske šole z razširjenim učnim programom in na stopnji Tehniške srednje šole? Organizacija pouka v prvem in drugem letniku je predvidela tri dni teorije in tri dni prakse. Tretji letniki so končali pouk teorije po prvem polletju, ko so opravljali teoretični del zaključnega izpita, nato pa so odšli na pet mesecev dolgo prakso v podjetje. Z

zaključnim praktičnim izpitom se je končala prva stopnja izobraževanja. V prvem letniku so učenci v šolski delavnici opravili osnovni kovinarski ter tkalski tečaj ne glede na področje in tako dobili osnovni vpogled v tekstilno stroko. V prvem letniku so bili združeni predmeti iz predmetnika prejšnje Industrijske tekstilne šole in predmetnika Tehniške tekstilne šole. Še večja obremenitev je nastopila v drugem in tretjem letniku, saj je bilo treba v teoriji in praksi zaključiti program nekdanje Industrijske šole, dopolnjen s programom Srednje tehnične šole. Novost je bila, da so lahko učenci obiskovali tudi pouk matematike, mehanike, tujega jezika in dezinature. Ti predmeti so bili pogoj za vpis s prve stopnje v četrti letnik. V četrtem letniku je bila v programu praksa v višjih oblikah v obratih, preizkuševalnici in laboratorijih. Še vedno pa so se učenci šolali za tkalce, predilce in oplemenilce.¹¹⁷

Na drugo stopnjo so se učenci prvič vpisali v letu 1961/62, in to tudi tisti kvalificirani delavci, ki so že končali Industrijsko tekstilno šolo in so želeli nadaljevati šolanje. Za vpis so morali opraviti diferencialne izpite.¹¹⁸ Delovanje šole je ovirala predvsem prostorska stiska. Šola je bila v poslopjih, primernih le za stanovanja. V letu 1961/62 so bile za deset razredov in 240 vpisanih učencev v vseh treh smereh na voljo le tri učilnice. Šola je skušala prostorsko stisko rešiti s skrajšanimi učnimi urami. Tehniška tekstilna šola bi morala kot vzorna strokovna šola imeti svoje šolske delavnice in laboratorije. Zaradi pomanjkanja prostora pa je večina prakse potekala v podjetjih. Takšna še vedno bolj ali manj nadzorovana praksa seveda ni imela takega učinka, kot če bi potekala v šolskih delavnicah. Šola se je tega dobro zavedala, vendar tekstilne tovarne niso imele sredstev za nakup strojev, potrebne opreme in za surovine. Dotacij od drugod pa ni bilo pričakovati. Problemi izvajanja šolske prakse so ostali tako ves čas obstoja Tehniške tekstilne šole nerešeni.¹¹⁹

Skladno s smernicami resolucije je bil ob upoštevanju specifičnega razvoja v Sloveniji izdelan konkretni reformni program, ki ga je v obliki priporočila o nalogah na področju strokovnega izobraževanja sprejela republiška skupščina SRS. Najpomembnejša novost, ki jo je uvedlo priporočilo, je bila uvedba poklicnih šol, kar je pomenilo dejanski prelom z dosedanjim vajenskim sistemom izobraževanja.¹²⁰

Kaj je pomenila ta novost v praktičnem izgledu izobraževanja strokovnih kadrov in kako naj bi se preobrazile vajenske šole? Kot so ugo-

¹¹⁴ Tehniška tekstilna šola v Mariboru, PAM, fond TESTŠ – TO, AŠ 17/47, str. 1.

¹¹⁵ Zapisnik seje šolskega odbora, 16. 9. 1960, PAM, fond: TESTŠ – TO, AŠ 16/43.

¹¹⁶ Tehniška tekstilna šola v Mariboru, PAM, fond: TESTŠ – TO, AŠ 17/47, str. 3.

¹¹⁷ Prav tam, str. 3-4.

¹¹⁸ Heribert Samuda: Tehniška tekstilna šola 1960-1972, PAM, fond: Heribert Samuda, AŠ 2, str. 17.

¹¹⁹ Prav tam, str. 18.

¹²⁰ UL LRS z dne 1. 12. 1961, št. 30, str. 425.

tavljali v vseh razpravah, je izobraževanje v vajenskih in v šolah s praktičnim poukom zastalo za razvojem v posameznih gospodarskih strokah in za splošnim napredkom proizvodnje in družbenih odnosov. Velikokrat se je dogodilo, da šole niso dale zaključene izobrazbe, ki jo je zahteval poklic, zato so se številni absolventi zaposlovali v drugih strokah. Industrijska podjetja so zaradi tradicionalne organiziranosti vajenskega sistema še vedno pogosto pošiljala vajence v iste vajenske šole kot obrtna podjetja, kljub temu, da izobraževalni programi za obrtne vajence niso ustrezali zahtevam industrije. Analize so pokazale, da se v vajenskem sistemu ohranjajo močni mezdni in cehovski odnosi in da so velikokrat izkoriščani kot cenena delovna sila.

Kakšne naj bi bile poklicne šole v prihodnje? Učence naj bi izobraževale za določen poklic, tako bi prenehalo izobraževanje za "kvalificirane delavce". V poklicnih šolah naj bi se izobraževali le poklici širokega profila, poklici ozkega profila pa naj bi se izobraževali s priučitvijo v podjetju. Tako bi se zmanjšalo število poklicev, za katere bi pripravljale kadre poklicne šole. Poklicne šole naj bi organizirale celoten učno-vzgojni proces. Pod strokovnim vodstvom šole bi potekal tudi praktični pouk, ki bi ga šola organizirala v šolski delavnici ali pa s podjetji v obratih teh podjetij. Pri teoretičnem pouku naj bi bil večji poudarek na družbeno-ekonomskih vedah in slovenskem jeziku. Šola naj bi vzgojila učenca, ki bo razumel družbene zakonitosti in sodeloval v družbenopolitičnem življenju. Dolžina trajanja pouka bi se morala prilagoditi zahtevam posameznega poklica, kriterij glede kadrov pa bi se zaostril.¹²¹

Na podlagi Priporočila o nalogah na področju strokovnega izobraževanja v LR Sloveniji in na podlagi Splošnega zakona o šolstvu je Občinski ljudski odbor Maribor – center 21. junija 1962 sprejel odločbo o ustanovitvi Oblačilnega šolskega centra, v katerega sta se združili Oblačilna in brivsko-frizerska šola za kvalificirane delavce ter Oblačilna in obutvena šola za visokokvalificirane delavce. Naloga šolskega centra je bila poklicno izobraževanje delavcev za oblačilno, obutveno in brivsko-frizersko stroko.

Nastanek šolskega centra pomeni v razvoju oblačilnega strokovnega izobraževanja prelom z dosedanjjo vajensko prakso in začetek poklicnega izobraževanja.¹²² Enake spremembe in nastajanja šolskih centrov so doživljala tudi preostala področja strokovnega izobraževanja.

4. Sklep

V prispevku sem prikazal razvoj tekstilnega šolstva od reforme v začetku petdesetih let pa vse do konca vajenskega sistema in začetka uvajanja poklicnega šolstva. Šele Odredba o strokovnih šolah je uzakonila in priznala organizacijo strokovnega šolstva, kot je bila vzpostavljena v prvih letih po drugi svetovni vojni. Priznala je dva glavna tipa šol: vajenske šole in strokovne šole s praktičnim poukom. Takšno ureditev je priznal tudi Splošni zakon o šolstvu leta 1958. Za izobraževanje visokokvalificiranih delavskih kadrov so se razvile mojstrske šole. Šele v začetku šestdesetih let so nastale večje spremembe. Zaradi številnih težav in neučinkovitosti vajenskega sistema je bil le ta odpravljen in začelo se je uvajati poklicno izobraževanje.

Naj ob koncu poudarimo, da je sistem izobraževanja, kot je bil vzpostavljen na področju nižjega strokovnega šolstva, le delno izpolnil pričakovanja. Največja težava, ki ga je spremljala vsa leta, je bila premajhna povezanost z dejanskimi potrebami gospodarstva in razvojem industrije. Razvoj nižjega strokovnega šolstva je zaostajal za družbenim in gospodarskim razvojem in ni bil nosilec splošnega napredka. Kljub prizadevanjem prosvetnih in političnih oblasti je bilo nižje strokovno šolstvo v primerjavi s preostalim šolstvom zapostavljeno. To se je kazalo v nenehnih prostorskih težavah ter pomanjkanju kvalificiranih učiteljev in učnih pripomočkov. Na nižje strokovne šole so se vpisovali tisti učenci, ki niso bili najbolj uspešni v osnovni šoli in so večinoma prihajali iz nižjih družbenih slojev. Kljub vsem težavam smemo ugotoviti, da je nižje strokovno šolstvo po vojni kazalo drugačno kvaliteto razvoja kot pred vojno. Razmerja med vajenci in obrtniki so postajala bolj demokratična in vajenci so dobili več pravic. Uvedba poklicnega izobraževanja pa pomeni dokončen prelom z vajenskim sistemom.

¹²¹ Draga Humek: Pripravlja se korenita reforma strokovnega izobraževanja. V: Prosvetni delavec, 21. 3. 1962, št. 6, str. 1-2.

¹²² Odločba o ustanovitvi oblačilnega centra v Mariboru, 12. 7. 1962, PAM, fond ŠCOF, AŠ 69/180.

Iz prakse za prakso

Priporočilo Sveta Evrope glede dostopa do arhivskega gradiva

Priporočilo št. R (2000) 13 Odbora ministrov državam članicam o evropski politiki glede dostopa do arhivskega gradiva, ki ga je izdal Svet Evrope¹

(sprejel ga je Odbor ministrov 13. julija 2000 na 717. srečanju namestnikov ministrov)

Odbor ministrov, pod pogoji iz 15. b člena Statuta Sveta Evrope,

- glede na to da je cilj Sveta Evrope ustvariti tesnejšo povezavo med njegovimi članicami in da se ta cilj lahko doseže s skupnimi ukrepi na kulturnem področju;
- glede na Konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, zlasti 8. in 10. člena, in Konvencijo o varstvu posameznikov pri avtomatski obdelavi osebnih podatkov (ETS št. 108);
- glede na Priporočilo (81) 19 Odbora ministrov državam članicam o dostopu do informacij, ki jih hranijo javni organi, in Priporočilo (91) 10 Odbora ministrov državam članicam o posredovanju osebnih podatkov, ki jih hranijo javne institucije, tretjim osebam;
- glede na to da so arhivi bistven in nenaдомestljiv del kulture;
- glede na to da zagotavljajo preživetje človeškega spomina;
- ob upoštevanju naraščajočega zanimanja javnosti za zgodovino, institucionalnih reform, ki se trenutno izvajajo v novih demokracijah, in izjemnega obsega sprememb, ki potekajo pri ustvarjanju dokumentov;
- glede na to da država ni demokratična v celoti, dokler vsak od njenih prebivalcev nima možnosti, da na objektivni način spozna elemente njene zgodovine;
- ob upoštevanju kompleksnosti težav, ki zaradi številnih razlik v ustavnih in pravnih okvirih zadevajo dostop do arhivov tako na državni kot mednarodni ravni, nasprotujočih si zahtev po preglednosti in tajnosti, varovanja zasebnosti in dostopa do zgodovinskih podatkov, glede česar v vsaki državi prevladuje drugačno javno mnenje;
- ob priznavanju želje zgodovinarjev, da bi preučevali, in civilne družbe, da bi bolje razumela kompleksnost zgodovinskega procesa na splošno, zlasti pa tistega v dvajsetem stoletju;

- zavedajoč se, da bi boljše razumevanje nedavne evropske zgodovine lahko pripomoglo k preprečevanju sporov;
- glede na to da je zaradi kompleksnosti vprašanj, ki zadevajo odpiranje arhivskega gradiva, treba sprejeti evropsko politiko o dostopu do arhivskega gradiva, ki bi temeljila na skupnih načelih, skladnih z demokratičnimi vrednotami;

priporoča, da vlade držav članic sprejmejo vse potrebne ukrepe, da bi:

- i. sprejele zakonodajo o dostopu do arhivskega gradiva, ki bi jo navdihnili načela, zastavljena v tem priporočilu, ali da bi že obstoječo zakonodajo uskladile s temi načeli;
- ii. priporočilo v največji možni meri posredovale vsem zadevnim organom in osebam.

Dodatek k Priporočilu št. R (2000) 13

I. Definicije

1. Za namene tega priporočila:

a. beseda "arhivi"² pomeni:

- i. kadar je pisana z malo začetnico: vse dokumente ne glede na datum, obliko ali medij, ki jih je ustvaril ali prejel kateri koli posameznik ali pravna oseba v obdobju svojega delovanja in jih predal Arhivom v trajno varstvo; če ni drugače določeno, se to priporočilo nanaša samo na "javno arhivsko gradivo", torej tisto, ki je nastalo pri javnih organih;
- ii. kadar je pisana z veliko začetnico: javne ustanove, ki so zadolžene za varstvo arhivskega gradiva;

¹ Priporočilo je dostopno tudi na: <http://cm.coe.int/ta/rec/2000/2000r13.htm>

² Beseda "arhivi" v pomenu arhivsko gradivo. V angleščini uporabljajo besedo "archives" tako za arhivsko gradivo kot za arhivske ustanove. Zgornji definiciji se nanašata na angleško besedo "archives", pisano z veliko oziroma malo začetnico. V tem besedilu smo "archives" prevajali kot arhivsko gradivo, "Archives" pa kot arhivske ustanove.

- b. beseda "dostop" pomeni:
  - i. nalogo, dodeljeno arhivom, da dajo uporabnikom na razpolago gradivo, ki ga hranijo;
  - ii. izpolnjevanje te naloge;
- c. "dostop do arhivov"« pomeni možnost uporabe arhivskih dokumentov skladno z državno zakonodajo. To pojmovanje dostopa ne zajema izkoriščanja dokumentov, ki omogočajo izdelavo izpeljanih produktov, kar naj bi bilo predmet posebnih sporazumov;
- d. "uporabnik" je katera koli oseba, ki uporablja arhive, z izjemo osebja, zaposlenega v arhivih;
- e. "varovani osebni podatki" so vse informacije, ki se nanašajo na določenega ali določljivega posameznika (osebo, na katero se podatki nanašajo) in na podlagi zakona, regulativnih besedil ali po mnenju sodišča ne morejo biti posredovane javnosti, ne da bi bili ogroženi interesi te osebe.

II. Zakonodajna in ureditvena besedila

2. V evropskih državah je odgovornost oblikovanja splošnih načel, ki urejajo dostop do arhivov, v rokah zakonodajne oblasti in naj bi bila urejena s parlamentarnim zakonom. Praktični ukrepi se skladno z zakonodajo posamezne države porazdelijo na zakone in uredbe.
3. Zakoni in uredbe, ki zadevajo dostop do javnega arhivskega gradiva, bi morali biti usklajeni z zakonodajo, ki ureja sorodna področja, zlasti z zakonodajo o dostopu do informacij, ki jih hranijo javni organi, in tisto, ki določa varovanje podatkov.
4. Merila za dostop do javnega arhivskega gradiva, določena z zakonom, bi morala veljati za vse arhivsko gradivo na celotnem nacionalnem ozemlju, ne glede na arhive, ki so odgovorni za njihovo varstvo.

III. Ureditev dostopa do javnega arhivskega gradiva

5. Dostop do javnega arhivskega gradiva je pravica. V političnem sistemu, ki spoštuje demokratične vrednote, bi morali to pravico imeti vsi uporabniki ne glede na narodnost, položaj ali funkcijo.
6. Dostop do arhivskega gradiva je del nalog javne arhivske službe in se kot tak ne bi smel zaračunavati.
7. Zakonodaja bi morala določiti:

- a. ali odprtje javnega arhivskega gradiva brez posebnih omejitev; ali
  - b. splošni rok nedostopnosti.
- 7.1 Pri tem splošnem pravilu, potrebnem v demokratični družbi, se lahko določijo morebitne izjeme, da se zagotovi zaščita:
    - a. pomembnih javnih interesov, ki jih je vredno ščititi (kot so državna obramba, zunanja politika in javni red);
    - b. posameznikov pred objavo informacij o njihovem zasebnem življenju.
  - 7.2 Vse izjeme od splošnega roka nedostopnosti, ki se nanašajo na skrajšanje ali podaljšanje tega roka, bi morale imeti pravno podlago. Odgovornost za kakršno koli zaporo ali odprtje podatkov institucija, ki je ustvarila dokumente, ali njen nadzorni organ, razen če nacionalna zakonodaja odgovornosti ne dodeli določenemu Arhivu. Vsaka zapora prek običajnega roka bi morala biti za vnaprej določeno dobo, po koncu katere se zadevni zapis odpre.
  8. Arhivski pripomočki bi morali zajeti vse arhivsko gradivo in navesti tisto, ki je bilo morebiti izvzeto iz opisa. Tudi kadar arhivski pripomočki razkrivajo obstoj nedostopnih dokumentov in dokler le ti ne vsebujejo informacij, ki so zaščitene z zakonodajo, naj bodo ti pripomočki dostopni, tako da lahko uporabniki zaprosijo za posebno dovoljenje za dostop.
  9. Pravila za to področje bi morala dopuščati možnost pridobitve posebnega dovoljenja od pristojnih oblasti za dostop do dokumentov, ki niso na voljo javnosti. Posebno dovoljenje za dostop bi se moralo dodeliti pod istimi pogoji za vse uporabnike, ki zaprosijo zanj.
  10. Če zahtevano arhivsko gradivo ni javno dostopno zaradi razlogov, navedenih v 1. odstavku 7. člena, se lahko izda posebno dovoljenje za dostop do izvlečkov ali delno zakritih izpisov. Uporabnika je treba obvestiti, da mu je bil dovoljen le delni dostop.
  11. Vsaka zavrnitev dostopa ali posebnega dovoljenja za dostop se posreduje pisno, oseba, ki je vložila prošnjo, pa bi morala imeti možnost, da se pritoži zoper negativno odločitev in se v skrajnem primeru lahko obrne na sodišče.

IV. Dostop do zasebnega arhivskega gradiva

12. Kadar je mogoče, *mutatis mutandis*, bi bilo treba urejanje dostopa do zasebnega arhivskega gradiva poskušati približati tistemu, ki velja za javno arhivsko gradivo.

*Prevedla: Bojana Šuper
Redakcija: Natalija Glažar, Matevž Košir*

Priporočilo Sveta Evrope glede dostopa do uradnih dokumentov

Priporočilo Rec (2002) 2 Odbora ministrov državam članicam glede dostopa do uradnih dokumentov, ki ga je sprejel Svet Evrope¹

(sprejel ga je Odbor ministrov 21. februarja 2002 na 784. srečanju namestnikov ministrov)

Odbor ministrov, pod pogoji iz 15.b člena Statuta Sveta Evrope,

- glede na to da je cilj Sveta Evrope doseči večjo enotnost med njegovimi članicami z namenom, da bi te varovale in uresničevale ideale in načela, ki so njihova skupna dediščina;
- ob upoštevanju zlasti 19. člena Splošne deklaracije o človekovih pravicah, 6., 8. in 10. člena Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Konvencije Združenih narodov o dostopu do informacij, o udeležbi javnosti pri odločanju in o dostopu do varstva pravic v okoljskih zadevah (ki je bila sprejeta 25. junija 1998 v Aarhusu na Danskem) in Konvencije o varstvu posameznikov glede na avtomatsko obdelavo osebnih podatkov z dne 28. januarja 1981 (ETS št. 108); Deklaracije o svobodi izražanja in obveščanja, ki je bila sprejeta 29. aprila 1982; kot tudi Priporočila št. R (81) 19 o dostopu do informacij, ki jih hranijo organi oblasti, Priporočila št. R (91) 10 o posredovanju osebnih podatkov, ki jih hranijo javni organi, tretjim osebam; Priporočila št. R (97) 18 glede varovanja osebnih podatkov, ki so bili zbrani in obdelani v statistične namene, in Priporočila št. R (2000) 13 o evropski politiki glede dostopa do arhivskega gradiva;
- glede na to kako pomembni sta v pluralistični in demokratični družbi preglednost javne uprave ter takojšnja dostopnost informacij o vprašanih, ki so v javnem interesu;
- glede na to da širok dostop do uradnih dokumentov na temelju enakosti in skladno z jasnimi pravili;
- omogoča ljudem, da dobijo ustrezno sliko o stanju družbe, v kateri živijo, in o oblasteh, ki jim vladajo, ter si o tem ustvarijo kritično mnenje, pri čemer se spodbuja obveščeno so-

delovanje javnosti v zadevah, ki so v skupnem interesu;

- krepi učinkovitost in uspešnost uprav ter s preprečevanjem podkupljivosti pomaga ohranjati njihovo neoporečnost;
- prispeva k zagotavljanju zakonitosti uprav kot javnih služb in h krepitvi zaupanja javnosti v organe oblasti;
- glede na to torej, da bi si morale države članice najbolj prizadevati za to, da bi javnosti zagotovile dostop do informacij v uradnih dokumentih, ki so pod zaščito drugih pravic in zakonitih interesov;
- s poudarjanjem, da načela, ki so določena v nadaljevanju, predstavljajo najnižji standard in bi jih bilo treba razumeti brez prejudiciranja do tistih domačih zakonov in uredb, ki že priznavajo večjo pravico dostopa do uradnih dokumentov;
- glede na to da bi se, ker se ta dokument osredotoča na zahteve posameznikov za dostop do uradnih dokumentov, organi oblasti morali zavezati, da bodo izvajali aktivno politiko obveščanja z namenom, da bi javnosti dali na voljo vse informacije, ki se v pregledni demokratični družbi štejejo za uporabne,
- priporoča, da se vlade držav članic v svoji zakonodaji in praksi ravnajo po načelih, ki so določena v tem priporočilu.

I. Definicije

Za namene tega priporočila:

"organi oblasti" pomenijo:

- i. vlado in upravo na državni, regionalni ali lokalni ravni;
- ii. fizične in pravne osebe, če te opravljajo javne funkcije ali izvajajo upravno oblast, kot je predvidena v državni zakonodaji.

"Uradni dokumenti" pomenijo vse informacije v kakršni koli obliki, ki so jih ustvarili ali prejeli in hranili organi oblasti in ki so povezane s katero koli javno ali upravno funkcijo, z izjemo dokumentov, ki so v pripravi.

¹ Dostopen na naslovu: http://www.coe.int/T/E/Cultural_Cooperation/Culture/Assistance_&_Development/Archives/rec2002_2.asp#TopOfPage.

II. Področje

1. To priporočilo zadeva samo uradne dokumente, ki jih hranijo organi oblasti. Vendar pa bi morale države članice z vidika svojega notranjega prava in prakse preučiti, do kolikšne mere bi lahko načela tega priporočila uporabile za informacije, ki jih imajo zakonodajna telesa in sodni organi.
2. To priporočilo ne vpliva na pravico do dostopa ali omejitve pri dostopu, določene v Konvenciji o varstvu posameznikov pri avtomatski obdelavi osebnih podatkov.

III. Splošna načela o dostopu do uradnih dokumentov

Države članice bi morale na zahtevo vsakomur zagotoviti pravico dostopa do uradnih dokumentov, ki jih hranijo organi oblasti. To načelo bi se moralo uporabljati brez kakršne koli diskriminacije, tudi glede narodnosti.

IV. Možne omejitve pri dostopu do uradnih dokumentov

1. Države članice lahko omejijo pravico dostopa do uradnih dokumentov. Omejitve bi morale biti natančno določene z zakonom, v demokratični družbi bi morale biti nujne in v sorazmerju s ciljem varovanja:
  - i. državne varnosti, obrambe in mednarodnih odnosov;
  - ii. javne varnosti;
  - iii. preprečevanja in preiskovanja kriminalnih dejavnosti ter kazenskega pregona;
  - iv. zasebnosti in drugih pravno utemeljenih zasebnih interesov;
  - v. komercialnih in drugih gospodarskih interesov, ne glede na to ali so zasebni ali javni;
  - vi. enakosti strank v sodnih postopkih;
  - vii. narave;
  - viii. preverjanja, kontrole in nadzora javnih oblasti;
  - ix. gospodarske, denarne in tečajne politike države;
  - x. zaupnosti posvetovanj znotraj javnih organov oblasti ali med njimi v času interne priprave neke zadeve.
2. Dostop do dokumenta se lahko zavrne, če bi razkritje informacij iz uradnega dokumenta škodovalo, ali če bi lahko škodovalo interesom, omenjenim v 1. odstavku, razen če je v javnem interesu razkritje pomembnejše.
3. Države članice bi morale razmisliti o določitvi časovnih rokov, po katerih omejitve iz 1. odstavka ne bi bile več v veljavi.

V. Prošnje za dostop do uradnih dokumentov

1. Prosilcu za uradni dokument naj ne bi bilo treba navajati razlogov za dostop do uradnega dokumenta.
2. Uradnih postopkov pri prošnjah bi moralo biti čim manj.

VI. Obravnavanje prošenj za dostop do uradnih dokumentov

1. Prošnja za dostop do uradnega dokumenta bi moral obravnavati javni organ, ki hrani dokument.
2. Prošnje za dostop do uradnih dokumentov bi se morale obravnavati na enak način.
3. Prošnja za dostop do uradnega dokumenta bi se morala obravnavati nemudoma. Odločitev bi se morala sprejeti, sporočiti in izvršiti v časovnem roku, ki je lahko določen vnaprej.
4. Če javni organ ne hrani želenega uradnega dokumenta, bi moral, kadar je to mogoče, prosilca napotiti do pristojnega organa oblasti.
5. Javni organ bi moral prosilcu pomagati, kolikor je mogoče, da identificira želeni uradni dokument, vendar pa organu oblasti ni treba ugoditi prošnji, če gre za dokument, ki ga ni mogoče identificirati.
6. Prošnja za dostop do uradnega dokumenta se lahko zavrne, če je očitno neutemeljena.
7. Javni organ, ki zavrne dostop do uradnega dokumenta delno ali v celoti, bi moral za to navesti razloge.

VII. Oblike dostopa do uradnih dokumentov

1. Kadar je dostop do uradnega dokumenta odobren, bi moral javni organ dovoliti pregled izvornika ali zagotoviti njegovo kopijo, pri tem pa upoštevati željo prosilca, kolikor je to mogoče.
2. Če za del informacij v uradnem dokumentu velja omejitev, bi moral javni organ kljub temu zagotoviti dostop do preostanka informacij, ki jih vsebuje dokument. Vsi izpusti bi morali biti jasno označeni. Toda če je delna različica dokumenta zavajajoča ali brez pomena, se lahko tak dostop zavrne.
3. Javni organ lahko prosilcu omogoči dostop do uradnega dokumenta tako, da ga napoti do laže dostopnih alternativnih virov.

VIII. Plačilo za dostop do uradnih dokumentov

1. Vpogled v originalne uradne dokumente v prostorih, kjer so shranjeni, bi praviloma moral biti brezplačen.

2. Za kopijo uradnega dokumenta se od prosilca lahko zahteva plačilo, ki bi moralo biti razumno in ne bi smelo presegati dejanskih stroškov, ki jih je pri tem imel javni organ.

IX. Revizijski postopek

1. Prosilec, čigar prošnja za uradni dokument je bila v celoti ali delno zavrnjena ali zavržena, ali ni bila obravnavana v časovnem roku, ki je omenjen v načelu VI.3, bi moral imeti dostop do revizijskega postopka pred sodiščem ali katerim drugim neodvisnim organom, določenim z zakonom.
2. Prosilec bi moral vedno imeti dostop do hitrega in poceni revizijskega postopka, v katerem gre ali za ponovno preučitev s strani organa oblasti ali za revizijo v skladu s 1. odstavkom.

X. Dopolnilni ukrepi

1. Države članice bi morale sprejeti potrebne ukrepe, da bi:
  - i. obveščale javnost o njenih pravicah dostopa do uradnih dokumentov in o načinu, kako jih lahko uveljavlja;
  - ii. zagotovile, da so državni uradniki usposobljeni za svoje naloge in obveznosti pri izvajanju te pravice;

- iii. zagotovile, da lahko prosilci uveljavljajo svojo pravico.
2. V ta namen bi morali javni organi zlasti:
  - i. s svojimi dokumenti upravljati učinkovito, tako da so lahko dostopni;
  - ii. uporabljati jasna in ustaljena pravila za ohranjanje in uničevanje svojih dokumentov;
  - iii. kolikor je mogoče, dati na voljo informacije o zadevah ali dejavnostih, za katere so odgovorni, na primer z oblikovanjem seznamov ali registrov dokumentov, ki jih hranijo.

XI. Informacije, objavljene na pobudo javnih organov

Javni organ bi moral, na svojo pobudo in kjer je to primerno, sprejeti potrebne ukrepe, da bi objavil informacije, ki jih hrani, kadar bi zagotovitev teh informacij spodbujala preglednost javne uprave in učinkovitost znotraj uprav ter pospeševala obveščeno sodelovanje javnosti v zadevah, ki so v javnem interesu.

*Prevedla: Bojana Šuper
Redakcija: Natalija Glažar, Matevž Košir*

Mednarodni simpozij "Razstavljanje arhivskega in knjižničnega gradiva ter likovnih del na papirju, standardi materialnega varovanja", Ljubljana, 5. in 6. junija 2003. Udeleženci sestanka komiteja za zaščito in varovanje pri Mednarodnem arhivskem svetu (ICA/CPTÉ) 7. junija 2003 pred glavnim vhodom v Arhiv Republike Slovenije. Od leve proti desni: Ruth Tiidor (Estonija), Jonas Palmer (Švedska), Marie-Therese Varlamoff (Francija), Hans Budde (Nemčija), Gabriella Albrecht Kunszeri (Madžarska), Anja Michas (Polska), Jedert Vodopivec (Slovenija), Josef Hanus (Slovaška), Ted Steemers (Nizozemska), Sybylle Monod (Francija), Marie-Claude Delmas (Francija), Maria Rita Sagstetter (Nemčija), Brent Thompson (ZDA) in Michael Durovič (Češka).

Iz arhivskih fondov in zbirk

UDK 259(497.4 Maribor)"16/..."

Prejeto: 14. 11. 2003

Zapisniki duš v Škofijskem arhivu Maribor

IGOR FILIPIČ

arhivist, Škofijski arhiv Maribor, Koroška c. 1, SI-2000 Maribor,
e-mail: igor.filipic@slomsek.net

IZVLEČEK

Razprava opisuje kratek pregled zgodovine zapisnikov duš na območju lavantinske škofije. Pomembni deli zgodovine so pravni predpisi ter škofovski odloki, ki predpisujejo način in obliko vodenja zapisnikov, kar se je na območju lavantinske škofije poenotilo leta 1859. Zapisniki duš so bili interne evidence, ki so rabile le dušnemu pastirju za dobro vodenje župnije, zato so opisane splošne oblike zapisnikov ter njihove značilnosti, pa tudi načini zbiranja podatkov za dopolnitev župnijskih evidenc.

KLJUČNE BESEDE: status animarum, zapisnik duš, zapisnik župljanov, župnijski arhivi, Škofijski arhiv Maribor

ABSTRACT

LISTS OF PARISHERS IN THE DIOCESAN ARCHIVE OF MARIBOR

The paper gives a short overview of the lists of parishers' history in the Lavantine Diocese. An important part of the history are regulations and Episcopal decrees that determine the methods of the records keeping which was made uniform in the Lavantine Diocese in 1859. Lists of parishers were internal registers used only by the pastors for an efficient management of the parish. This paper describes general forms of the lists and their characteristics as well as the ways of collecting data for the completion of the parish records.

KEY WORDS: status animarum, list of parishers, parish archives, Diocesan Archive of Maribor

Zapisnike duš (Statuse animarum) je predpisal Rimski obrednik (Rituale Romanum), ki je izšel leta 1614 pod papežem Pavlom V. in predstavlja prvo zbirko liturgičnih navodil, formularjev in napotkov za opravljanje bogoslužja. Rimski obrednik je bil v začetku le priporočen in ne predpisan oziroma zapovedan. S časom se je vedno več škofijskih obrednikov zgledovalo po njem in mu tako postajalo podobnih. Ena izmed posledic neobveznosti prvega Rimskega obrednika je tudi raznolikost pri uvedbi in pisanju zapisnikov duš. Zato težko govorimo o pojavnosti zapisnikov na območju celotne Slovenije, temveč moramo upo-

števati specifične razmere v posamezni škofiji in samo upravno razdelitev škofij.

Iz zapisnikov duš je mogoče razbrati veliko podatkov, pomembnih za zgodovinske, demografske, etnografske in rodoslovne raziskave. Na enem mestu so namreč zbrani podatki, iz katerih lahko razberemo število naseljenih hiš in koč v posameznem kraju, število ljudi v skupnem gospodinjstvu, število poslov, najemnikov ali delavcev v posameznem gospodarstvu. Za rodoslovne raziskave so na enem mestu zbrani podatki o rojstvu, porokah, smrti in kar je še pomembnejše o selitvah prebivalstva. Ponekod so vpisane tudi

posebne neformalne opombe, ki prikazujejo osebne značilnosti ljudi ali gospodinjestev. Zapisniki duš nam torej odkrivajo sociološke razmere posameznih krajev prav tako pa nam razkrivajo sociološki prerez posameznih družin.

Vodenje zapisnikov duš je bilo v začetku le priporočeno. Vsebinsko vpisov in natančnejša navodila naj bi predpisovale posamezne škofijske sinode.¹ Zapisnike duš so v začetku vodili v latinskem jeziku. Na našem območju so jih začeli pisati nekako po letu 1750, kar je povezano z modernizacijo upravne strukture v takratni državi, in sicer z notnim poimenovanjem naselij in oštevilčenjem hiš. Začetna, deskriptivna oblika vpisovanja se je v tem obdobju preoblikovala v tabelaričen zapis. Ker še ni bilo natisnjenih obrazcev, so morali tabele narediti sami vpisovalci.²

Zapisnik duš je v bistvu popis vseh župljanov in je urejen po posameznih gospodinjestvih. Za identifikacijo vsakega gospodinjestva so bili potrebni tile podatki:

- kraj;
- hišna številka;
- gospostvo, ki mu je gospodar podložen (do zemljiške odveze);
- domače ime;
- ime in priimek gospodarja;
- drugi družinski člani.

Člani gospodinjestva so bili nato vpisani po vrstnem redu, in sicer ime in priimek družinskega očeta in njegove žene ter imena otrok. Stari starši ali drugi člani gospodinjestva so navadno sledili tem vpisov. Poleg imena in priimka posameznega člana gospodinjestva so vpisali še naslednje podatke:

- rojstni datum,
- opravljanje spovedi,
- sprejem obhajila,
- ocena znanja veroučne snovi.

Izmed ohranjenih zapisnikov duš na območju Slovenije velja posebej omeniti "družinsko knjigo" komendskega župnika Petra Pavla Glavarja, ki kaže bogato sliko življenja prebivalcev gorenjske Komende. Knjigo z izvirnim naslovom *Examen doctrinae christianae ab anno 1754-1760* so šele pozneje preimenovali v *Status animarum*.³ Knjiga se začne s seznamom vprašanj in odgovorov o krščanski nauku, nato pa je razdeljena na več rubrik, in sicer: naselje in letnica vpisa, številka prebivalcev z zaporedno številko župljana, domače hišno ime ter ime gosposčine, ki ji hiša pripada. Nato sledita ime in priimek oseb s točnimi podatki o starosti in po-

dobno. Zraven je pripisana ocena znanja veroučne snovi. Sledijo obrobne opombe, to so razni zaznamki o poroki, smrti, odselitvi, vpoklicu k vojakom, odhodu v šole in podobno.⁴ Omenjena knjiga nam torej podaja lep prerez družinskega življenja v 18. stoletju, vključno s socialno in duhovno globino prebivalcev.

Ker so natančnejše vodenje zapisnikov duš določale posamezne škofije, lahko opazimo razlike med posameznimi škofijami, tako glede samega načina vodenja knjig, kot tudi glede uvedbe le teh. Seveda pa moramo upoštevati tudi iznajdljivost in sposobnost posameznega dušnega pastirja, kar dokazuje zgornji primer župnije Komenda. Na območju današnje mariborske škofije se je pisanje zapisnikov duš razmahnilo šele v začetku 19. stoletja, najpogosteje šele z letom 1830. Sklepamo lahko, da je to delno povezano z učinkom jožefinskih reform, ki so z uveljavljanjem verske svobode spodbudile nekatere odlike od rednega opravljanja verskih dolžnosti, tako da so dušni pastirji morali natančneje spremljati versko življenje svojih župljanov. Poleg tega pa so imele župnije, ki so nastale v obdobju reform, dovolj časa, da so vzpostavile svoj upravni mehanizem. Podoben razmah je opaziti po letu 1848. Sklepamo lahko, da je z zemljiško odvezo in povečano mobilnostjo kmečkega stanu prav tako nastala potreba po natančnejšem spremljanju življenja v župniji.

Pravila pisanja zapisnikov duš so se spreminjala tudi s časom, tako da so le ti tudi v tem pogledu zelo različni.

Preden se lotimo kratkega zgodovinskega pregleda moramo omeniti tudi številna različna imena, ki se pojavljajo v zvezi z zapisniki duš. Ob nastanku so jih z latinskim imenom imenovali Libri de statu animarum, oziroma skrajšano Status animarum. Latinsko ime je danes spet najpogosteje v uporabi. V lavantinski škofiji so od začetka 19. stoletja uporabljali nemško ime Seelenstand Protokoll oziroma skrajšano Sellen – Stand, Seelenbeschreibung, Seelen – Verzeichnis. Latinsko ime se začne pogosteje pojavljati spet konec 19. stoletja, verjetno pod vplivom odklanjanja ponemčevanja. Sočasno se začne uporabljati tudi slovensko ime, ki pa ima mnogo različic – zapisnik duš, zapisnik župljanov, dušni zapisnik, popis župnije. Pastoralni priročnik Župnijska pisarna iz leta 1988⁵ uporablja ime knjiga župljanov. Kljub temu sem se odločil, da uporabim starejše ime zapisnik duš, saj se le to pojavlja največkrat.

¹ Kolar, Bogdan, Status animarum kot arhivsko gradivo, v: Drevesa 1. 1996, št. 2, str. 4.

² Prav tam, str. 5.

³ Demšar, Viktorijan, Prebivalci Komende po družinski knjigi Petra Pavla Glavarja, v: Demšar, Viktorijan, Slovenske pridige Petra Pavla Glavarja, Mohorjeva družba, Celje 1991, str. 38.

⁴ Prav tam, str. 39.

⁵ Valenčič, Rafko, ur., Župnijska pisarna, pastoralni priročnik, Slovenska pokrajinska škofovska konferenca, Ljubljana 1988, str. 58.

Namen zapisnikov duš

Zapisnik duš je nastal pod vplivom protireformacije. Rabil naj bi kot pomoč župnikom pri preverjanju izpolnjevanja osnovnih verskih obveznosti v župniji, predvsem opravljanja spovedi in prejetja obhajila. Predvsem naj bi dušnim pastirjem omogočal boljše poznavanje župljanov in s tem tudi lažje upravljanje z župnijo oziroma župnijsko pisarno. S tem se je izboljšala pastoralna dejavnost župnije, saj se je lahko župnik seznanil s stanjem v družinah, predvsem z njihovim številom, sorodstvenim razmerjem, številom otrok, starostjo prebivalstva in podobnim. Z večanjem vloge župnije kot državnega upravnega urada (po reformah Jožefa II.) dobi zapisnik duš tudi pomembno vlogo pri upravljanju uradnih zadev. Zbrani podatki so namreč pripomogli k natančnem vodenju matičnih knjig. V 19. stoletju postane glavna vsebina osredotočena na znanje katekizma, tako da rubrike o velikonočni spovedi in obhajilu povsem izginejo. Zapisnike so vodili po različnih kategorijah, tako da so včasih vodili ločene knjige za posestnike in najemnike, za domačine in tuje, za gospodarje in posle. Izbor vrste knjig je bil odvisen predvsem od potreb župnije in od zahtev župnika. Knjige so tako glede na vrsto prebivalstva, ki ga opisujejo, zelo različne.

Zgodovina zapisnikov duš - vsebina in oblika

V lavantinski škofiji lahko na podlagi ohranjenih zapisnikov duš opazimo nekaj posebnosti. Najstarejši zapisnik duš, ki ga hrani SAM, je iz let 1799-1807 za župnijo Radmirje. Voden je v latinskem jeziku, je tabelarične oblike, tabele so ročno narisane. Vsebuje te rubrike:

- hišna številka (numerus);
- ime in priimek (nomen et cognomen);
- stan (conditio);
- starost (aetas);
- obhajilo (sacramenta com[munione], non c[ommunione]);
- sposobnost oziroma nadarjenost (indoles, ingenium);
- učenost (doctrina);
- značaj (mores);
- opombe (extra).

V fondu župnije Nova Cerkev je še starejši primerek iz leta 1772, ki pa vsebuje le najosnovnejše podatke v zvezi z opravljanjem velikonočne spovedi. Urejen je po krajih, vsaka hiša je predstavljena s hišno številko, priimkom ter s številom moških in žensk, ki so v določenem letu opravili spoved.⁶ V tem primeru gre za pomožni register, ki je pripomogel k spremljanju velikonočnih pobožnosti.

⁶ Knjiga je uvrščena v popis zapisnikov duš, čeprav ne kaže vseh najpomembnejših značilnosti tovrstnega gradiva.

Oba najstarejša primerka sta izjemi, saj je večina zapisnikov, ki se hranijo v SAM, napisana v nemškem jeziku in na tiskanih formularjih. Oblika formularjev ni bila predpisana, vendar pa je na primer Priročnik za vodenje župnijske pisarne v nemških deželah tedanje Avstrije iz leta 1847⁷ priporočal osnovno obliko, ki je vsebovala rubriko za sprejem obhajila (slika 1).

Na območju lavantinske škofije opazimo, da zapisniki duš večinoma ne spremljajo sprejemanja obhajila. Župnije so začele voditi zapisnike duš šele po letu 1830. V tem času se ustali tudi osnovni formular, rubrike za sprejem obhajila in spoved izginejo, kar ne ustreza priporočeni obliki. Pomembnejša rubrika postane velikonočno izpraševanje (primer: slika 2). Za število obhajancev ni bilo posebne rubrike. Najpogosteje je vsako gospodinjstvo imelo svojo stran. Na začetku strani so se vpisovali tile podatki o gospodinjstvu:

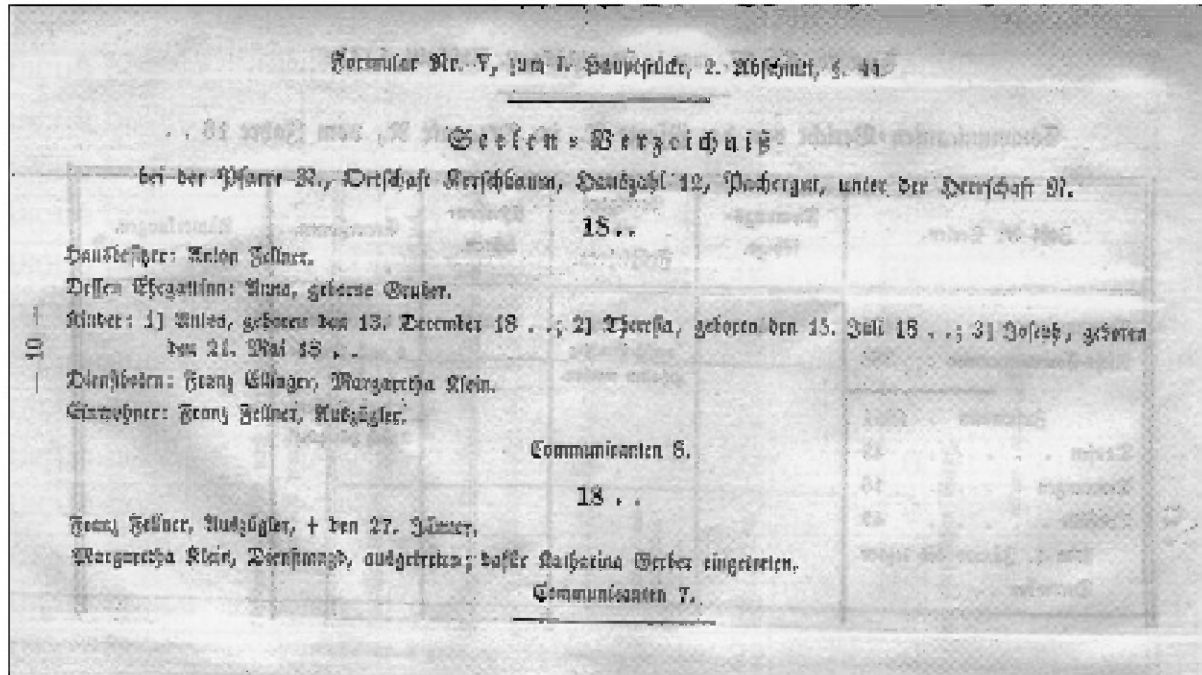
- hišna številka;
- gospodstvo, ki mu je posest podrejena;
- kraj;
- stan;
- domače ime.

Formularji so večinoma imeli prostora za deset let. Vsako gospodinjstvo je imelo svoje stran. Rubrike so bile te:

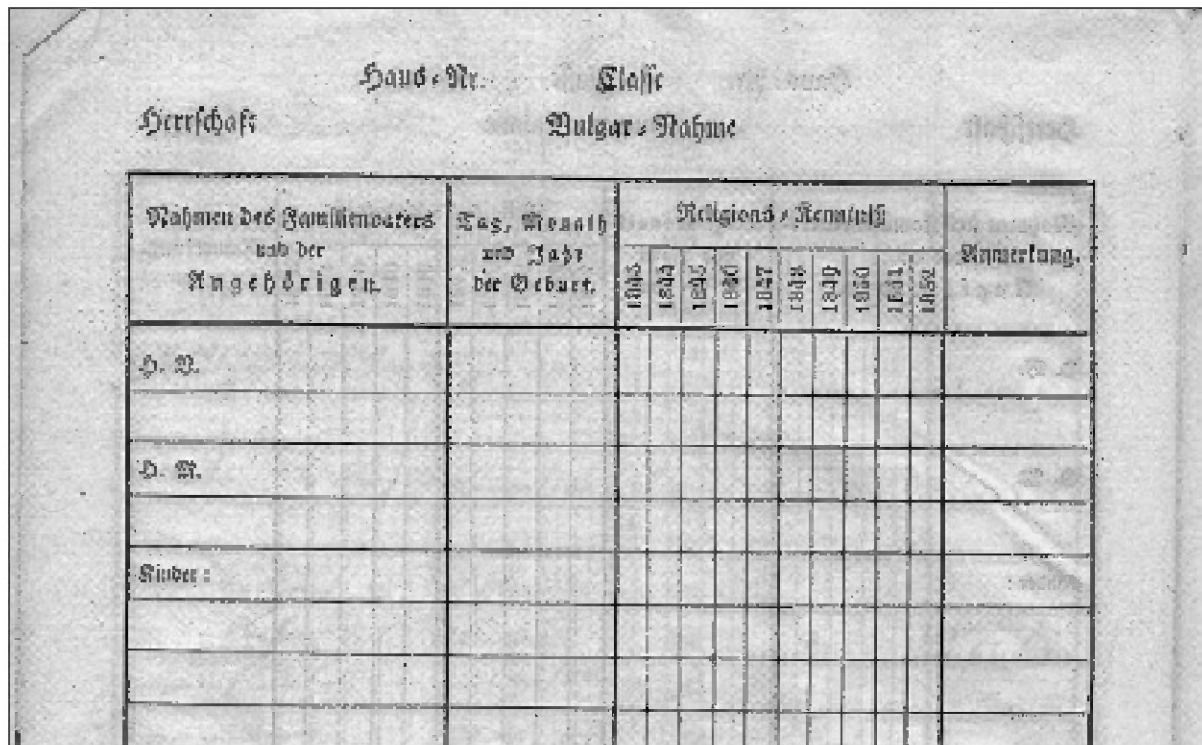
Ime družinskega gospodarja in družinskih članov	Datum rojstva	Znanje veroučne snovi										Opomba	
		Leto	Leto	Leto	Leto	Leto	Leto	Leto	Leto	Leto	Leto		

Poleg omenjenih rubrik so se pogosto vpisovali še podatki o poroki, smrti ali preselitvi določenega člana ali cele družine. Ti podatki se niso vpisovali v posebne rubrike, temveč kot pripisi ob imenu ali v rubriko Opombe.

⁷ Pfarrämtliche Notariats – Geschäfte dann Verwaltung des Kirchenvermögens und Beaufsichtigung der Kirchen und Pfarr Gebäude in den k. k. österreichisch-deutschen Ländern..., Graz, 1847, 4. knjiga, str. 65.

Slika 1: Priporočena oblika formularja za zapisnik duš (1847): (Pfarrämliche Notariats – Geschäfte dann Verwaltung des Kirchenvermögens und Beaufsichtigung der Kirchen und Pfarr Gebäude in den k. k. österreichisch-deutschen Ländern..., Graz, 1847, 4. knjiga, priloga št. V)

Slika 2: Primer formularja za zapisnik duš kot je bil v uporabi od 1830 do 1848/49: Formular na sliki je predvideval, da se za vsak kraj vodi poseben zvezek. Zato na začetku strani ni rubrike za vpis kraja. Na začetek strani se je zato vpisala le hišna številka, vrsta (ali gre za posestniško družino, posle...), gospostvo, ki mu je gospodinjstvo podložno ter domače ime. (SAM 0117, Nova cerkev, zapisnik duš 1843-1852)

Ortschaft		Gemeinde		Bezirk		
Haus-Nr.		Vorfachname		Casse		
Besitzer		Besitzer		Besitzer		
Namen und Charakter		Tag, Monat und Jahr		Religions-Bezirk		Stammung
<small>oder</small> Familienname und der Angehörigen		<small>oder</small> Geburt		<small>18 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70</small>		

Slika 3: Primer folmularja za zapisnik duš, kot je bil v uporabi po 1849: Primer kaže zapisnik duš, ki je vseboval župljane različnih krajev v eni knjigi, zato so na vrhu vsake strani rubrike za kraj, občino, okraj, hišno številko, domače ime, vrsto gospodinjstva ter ime lastnika hiše. (ŠAM 0280/K40a, Župnija Vitanje, zapisnik duš 1871-1886).

Oblika formularjev se spremeni po zemljiški odvezi, tako da ni več rubrik za gospostvo, pojavijo pa se drugi upravni podatki (primer: slika 3):

- kraj;
- občina;
- okraj;
- hišna številka;
- domače ime;
- lastnik posestva.

Upoštevati moramo, da so opisani elementi sicer najpogosteje v uporabi, vendar pa so v gradivu nekateri lahko tudi izpuščeni, tako že na samem formularju ali pa vpisovalec ni izpolnil nekaterih rubrik.

Kot smo že omenili, lahko posamezna knjiga vsebuje različne skupine prebivalstva župnije. Najpogostejša ureditev zapisnika duš je po krajevnem kriteriju. Knjige so se tako vodile kot posamezni zvezki za vsak kraj posebej ali pa je bil za vsak kraj določen poseben prostor v skupni knjigi. Knjige so se lahko razlikovale tudi glede stanu popisanih župljanov. Tako poznamo knjige za družine posestnikov in za družine poslov. Drug kriterij za pisanje knjig je delil župljane na stalno naseljene domačine in na tujce oziroma priseljence. Včasih opazimo tudi posebne knjige za večje industrijske obrate, ki so svojim delavcem ponujali tudi namestitvene možnosti. Nekateri vpisovalci so vse župljane pisali v skupno knjigo, ki je bila urejena po abecednem redu. Opombe o kraju prebivanja in o stanu so bile vpisane ob vsakem gospodinjstvu posebej.

Pri izbiri načina vpisovanja so bile mogoče

tudi različne kombinacije zgoraj opisanih kriterijev.

Predpisi in navodila za vodenje zapisnikov duš

Kot že omenjeno, je vodenje zapisnikov duš prvič priporočeno že leta 1614. Zapisniki duš so veljali le kot primeren pripomoček za vodenje župnije, zato je bilo organiziranje le teh prepuščeno posameznim dušnim pastirjem. Za lavantinsko škofijo je to veljalo vse do leta 1859. Takrat je Škofijski ordinariat z odlokom št. 2192 z dne 6. decembra 1859 predpisal vodenje zapisnikov duš.⁸ S tem so bili postavljeni temelji pravne ureditve glede zapisnikov kot nujne sestavine urejene župnijske pisarne. Odlok je skušal poenotiti prakso v celotni škofiji, saj so nekatera ozemlja na desnem bregu Drave, ki so prej sodila pod nadškofijo Gorica ali pod škofijo Ljubljana, že vodila zapisnike velikonočnih izpraševanj. Odlok je določal, da si morajo vse župnije pri-skrbeti in uporabljati poseben formular, ki ga je določil ordinariat. Zapisniki morajo biti urejeni po posameznih občinah oziroma krajih. V glavne zvezke so morali vpisati le trajne naseljence (hišne posestnike in družinske očete), za nestalno prebivalstvo, kot so viničarji, najemniki, posli, pa morajo voditi posebne zvezke, ki jih lahko po potrebi vsako leto zamenjajo, medtem ko se bi

⁸ Lavanter Ordinariats Cirkularien 1847-1887, No. 2192, Anordnung gleichförmiger Seelenstands-Protokollen, der Seelenbeschreibung und der Osterlehre, ŠAM 0117/K221.

naj glavna knjiga vodila več let. Vrstni red vpisovanja je moral slediti hišnim številkam. Posebna pozornost je bila namenjena rojstnim podatkom; ti so se morali vpisovati posebej skrbno. Za domačine so podatke prepisali iz matičnih knjig, priseljenci pa bi naj duhovniku dostavili krstni list ali kak drug dokument (poročni list, legitimacijsko izkaznico poslov ...). V posameznem gospodinjstvu je bilo treba na prvo mesto napisati lastnika, druge stanovalce pa bi naj vpisali po vrstnem redu glede na njihov položaj: lastnikova žena in otroci po starosti, posli ... Pomembno je, da je navodilo določalo, naj se pripiše tudi župnija rojstva in občina v katero je prebivalec pristojen.

Zapovedano je bilo vestno vodenje zapisnikov duš, te naj bi preverjali ob dekanijskih in škofijskih vizitacijah. Zanimivo je, da je okrožnica zapovedovala, da se morajo spremembe, kot so rojstvo, smrt, poroka in selitve najprej vpisati v zapisnik duš, nato v matično knjigo, pozneje pa še v potrebna kazala. Okrožnica je določala tudi jezik vpisovanja, saj je bilo treba tudi pri vpisovanju slovenskih priimkov in domačih imen upoštevati uradni jezik, to je nemško ortografijo. Slovenska različica je lahko le pripisana, da bi se izognili nesporazumom. Potrebni podatki za začetek pisanja in poznejše dopolnjevanje zapisnikov duš naj bi se dobili pri velikonočnem izpraševanju. Natančnejša navodila glede zbiranja podatkov za uspešno vodenje zapisnikov duš so sprejeli leta 1871 na pastoralni konferenci mariborske škofije.⁹ Navodila glede dobivanja informacij so opisana v naslednjem poglavju.

Istega leta so uradno dovolili tudi vodenje posebnih knjig za različne skupine župljanov, saj se je tako vodenje pokazalo za učinkovito. Tako je bilo potrjeno dovoljenje za vodenje posebne knjige za domačine (tiste, ki so v župniji ustaljeni) in za tujce (le začasno naseljene).¹⁰ Ker so zapisniki duš veljali kot interni dokumenti in niso bili del državno-upravnih knjig, kot na primer matične knjige, je škofija na pastoralni konferenci leta 1878 odsvetovala oziroma prepovedala, da bi državni uradniki dobili vpogled v zapisnike duš, z obrazložitvijo, da ne obstaja nobena pravna podlaga, po kateri bi bili državni uradi do tega upravičeni.¹¹ S tem aktom se dokončno določi namen zapisnikov duš kot pastoralnih pripomočkov, ki lahko pomagajo pri upravnem vodenju župnije, nikakor pa ne kot pomoč civilni oblasti.

Poznejše sinode mariborske škofije prav tako omenjajo *librum status animarum* kot nujen pripomoček za uspešno vodenje župnijske pastore.¹²

Splošnejše predpise o pomenu zapisnikov duš je prinesel Zakonik cerkvenega prava iz leta 1917, ki je za uspešno vodenje dušnega pastirstva vodenje zapisnikov duš priporočal, a ne zapovedal.¹³ Zdaj veljavni Zakonik cerkvenega prava v kan. 535, § 1 zapisnikov duš ne omenja posebej, vendar jih določa dopolnitev Območnega prava ad kan. 535, § 1.¹⁴ Tako mora vsaka župnija v mariborski škofiji imeti zapisnik duš.

Zbiranje podatkov za vodenje zapisnikov duš

Dokler je bilo vodenje zapisnikov duš le priporočeno in je bilo treba pisati le rubrike za sprejem obhajila, je veljalo za samoumevno, da lahko dušni pastirji zberejo potrebne informacije že prek dobrega opazovanja velikonočnega obreda. Pri tem so jim pomagali predvsem sezname o opravljeni spovedi, saj so le spovedani župljani lahko pristopili k obhajilu. V naših deželah vse do jožefinskih reform ni bilo prave verske svobode, zato je bilo izpolnjevanje cerkvenih dolžnosti obvezno. Ker pa začetek obsežnejšega pisanja zapisnikov duš sodi že v čas po Jožefu II., je moral dušni pastir pazljiveje spremljati stanje v svoji župniji. Informacije o stanju v svoji župniji je lahko pridobival na različne načine.

Pred letom 1848 je navodilo za vodenje župnijske pisarne iz leta 1847 župnikom priporočalo, naj zapisnike duš obnavljajo vsako leto ob javni spovedi oziroma ob zbiranju spovednih listkov. Pri tem naj jim pomaga tudi šolski učitelj. Vse spremembe bi morali pisati sproti.¹⁵

Veliko pomoč pri upravnem vodenju župnije je pomenil državni ukaz z dne 30. septembra 1857 (državni zakon št. 198), ki je zapovedal, da se morajo vsi tujci ob priselitvi prijaviti in predložiti ustrezne dokumente.¹⁶

Večinoma so se podatki zbirali pri velikonočnem izpraševanju, ko je moral duhovnik k velikonočnemu pođuku posebej poklicati hišne posestnike ter družinske očete. Temu je sledil kratek pogovor, pri čemer je moral duhovnik dopolniti oziroma napisati zapisnik duš. Družinski očetje so morali posredovati spremenjene podatke o družinskih članih in o poslih. Kdor se tega

⁹ Prim.: Schluß-Protokoll über die im Jahre 1871 in der Lavanter Diöcese abgehaltene Pastoral-Konferenzen, XXIV, 1871, str. 7.

¹⁰ Prav tam, str. 8.

¹¹ Schluß-Protokoll über die im Jahre 1878 in der Lavanter Diöcese abgehaltene Pastoral-Konferenzen, XXXI, str. 9.

¹² Prim.: Aetiones et Constitutiones Synodi Dioecesanæ ... 1900, Caput LII, § 34.

¹³ Prim.: Kolar, Bogdan, Status ..., str. 4; Codex iuris canonici (1917), kan 470, § 1.

¹⁴ Prim.: Valenčič, Rafko, ur., Župnijska pisarna ..., str. 58; Codex iuris canonici (1983), kan. 535, § 1.

¹⁵ Pfarrämtliche Notariats – Geschäfte ..., str. 66.

¹⁶ Prim.: Poč, Martin, Duhovski poslovnik, Katoliška bukvarna, Ljubljana 1900, str. 62.

srečanja ni mogel udeležiti je moral podatke posredovati preko soseda ali prek predstojnika občine. Po tem se je začelo velikonočno izpraševanje, ki pa ni bilo obvezno, saj je lahko duhovnik sam presodil, če je potrebno ali ne. Za družinskimi očeti se je začelo izpraševanje njihovih žena in vdov. Tem so v naslednjih dneh sledili drugi, še samski župljani, ne glede na starost. Velikonočno izpraševanje je bilo natančnejše le pri otrocih, saj so rubrike velikonočnega izpraševanja pri starejših prebivalcih navadno prazne.

Kljub temu se je na pastoralni konferenci leta 1871 že postavilo vprašanje, kako naj župniki dobijo potrebne informacije.¹⁷ Prebivalcev namreč niso mogli prisiliti, da bi se javili v župniji, še posebej pa ne tistih, ki so bili sovražno razpoloženi do Cerkve. Dušnim pastirjem so priporočili, da naj župljane poučijo o koristnosti zapisnikov duš, na podlagi katerih bodo lahko družine še po poteku desetletij dobile informacije o družinskem življenju. Pri tem naj delujejo prijazno in zaupljivo, saj jim bodo ljudje le tako zaupali zasebne podatke. Dušni pastir je moral biti v dobrih odnosih z lastniki hiš, ki bi ga naj obveščali o spremembah svojih uslužbencev, poslov, hlapcev, dekel in o drugih najemnikov. Župnija je morala gojiti dobre odnose tudi s civilno oblastjo, saj je le ta razpolagala z informacijami o migracijah, ki jih je morala voditi zaradi policijske evidence. Dušni pastirji so se lahko obrnili tudi na zaupanja vredne župljane, ki so dobro poznali svoj kraj. Pozornost je veljala seveda tudi vpisom v matične knjige, saj so se ti podatki morali nemudoma pripisati tudi v zapisnik duš. Pri iskanju podatkov o priseljenih tujcih so priporočili tudi dobro medžupnijsko sodelovanje pri izmenjavi zelenih podatkov. V industrijskih krajih so dušni pastirji iskali pomoč pri lastnikih oziroma upraviteljih gospodarskih obratov; ti so pogosto tudi omogočali prost dan za opravljanje velikonočnega izpraševanja. Podoben dogovor je veljal tudi na železnici s šefi postaj, ki so skrbeli za železniško osebje. Škofijski ordinariat je pričakoval, da bo pri ažuriranju zapisnikov duš sodelovala tudi politična oblast, predvsem s svojimi seznanjenimi prebivalstva. To so utemeljevali s potrebo po natančnem vodenju matičnih knjig, ki je v interesu države, zapisniki duš pa so bili pomemben pripomoček za nemočno vodenje le teh. Na splošno se je dušni pastir lahko seznanil s stanjem v družini tudi preko neformalnih stikov z župljani ali ob različnih priložnostih, kot so obiski bolnikov, blagoslovi hiš ...¹⁸

Zapisniki duš v ŠAM

Glede na status zapisnikov duš, v začetku kot neobvezne evidence, pozneje pa kot internega popisa prebivalstva, ki naj bi bil namenjen zgolj organiziranju in vodenju župnij, lahko opazimo, da je bila zapisnikom duš namenjena manjša skrb kot drugim pisarniškim poslom. Čeprav poznamo nekatere primere zares natančnih in preglednih zapisnikov, pa je vendarle opaziti določene razlike, še posebej če jih primerjamo z matičnimi knjigami. Razlika je vidna pri sami kakovosti knjig, na primer pri papirju in vezavi, saj so zapisniki večkrat vezani v mehke platnice. Podobno lahko opazimo tudi glede vsebine. Velikokrat so v knjigo priloženi listki s podatki, ki naj bi se dopisali, pa do realizacije vpisa ni prišlo. Nadalje je opaziti tudi več napak pri vpisovanjih, na primer pri datumih ali krajih. Posebej očitna je oblika pisave, ki je v primerjavi z matičnimi knjigami zelo površna in nemalokrat stisnjena, številni popravki so nečitljivi in brez kakršne koli opombe. Za današnjega raziskovalca je to seveda lahko velika ovira, saj je vpise pogosto treba primerjati z maticami ali drugimi viri, če želimo imeti zanesljive podatke. Opazimo lahko, da se je pri vpisovanju v večji meri kršilo pravilo o nemški ortografiji, saj so številni priimki zapisani po slovensko. Posebej pomembni so zapisi domačih imen, saj tako lažje spremljamo in ugotavljamo posestna in družinska razmerja.

Med gradivom raznih župnijskih arhivov, ki jih hrani Škofijski arhiv Maribor je shranjenih in doslej obdelanih 518 knjig za 52 župnij. V Škofijskem arhivu je tako le majhen del tega gradiva, saj mariborska škofija trenutno šteje kar 290 župnij. Število knjig bo predvidoma naraščalo tako z urejanjem še neurejenih fondov, kot tudi s prevzemanjem novega gradiva.

Popis zapisnikov duš

Ker se je v zadnjem času zelo povečalo povpraševanje po zapisnikih duš, ki so del župnijskih arhivov, je nastala potreba po natančnejši evidenci župnijskih fondov. Da bi bila uporaba zapisnikov duš preprostejša in da bi bili dostopnejši uporabnikom, smo se odločili, da jih ločimo od preostalega gradiva in jih posebej popišemo. Popis zapisnikov duš je bil tako izdelan v letu 2003. Zapisniki duš kljub temu ostanejo del gradiva župnijskega fonda. Trenutno je v arhivu 14 t.m. že izločenih zapisnikov duš. Nekaj knjig je tudi v župnijskih fondih, ki so bili na novo prevzeti, pa še niso bili pregledani. Skladno s tem se bo število zapisnikov duš še povečevalo.

¹⁷ Schluß-Protokoll über die im Jahre 1871 in der Lavanter Diöcese abgehaltene Pastoral-Konferenzen, XXIV, 1871, str. 7.

¹⁸ Prav tam, str. 8.

Podatke o vsebini župnijskih arhivov je mogoče dobiti tudi v *Vodniku po župnijskih arhivih na območju SR Slovenije*.¹⁹ Žal pa so ti podatki dokaj nenatančni in niso ažurirani.

Popis zapisnikov duš v ŠAM vsebuje te elemente popisovanja:

- podatki o ustvarjalcu gradiva: ime, naziv, naslov in leto ustanovitve;
- signatura fonda;
- številka knjige;
- ime fonda;
- mejne letnice;
- seznam krajev;
- stopnjo ohranjenosti;
- druge opombe.

Podatki o ustvarjalcu so vzeti iz *Letopisa mariborske škofije za sveto leto 2000: Slomškov zbornik*.²⁰ Vsebovane so le osnovne informacije za vsako župnijo. Signatura fonda predstavlja zaporedno številko, ki smo jo dodelili vsakemu fondu. Sestavljena je iz kratice ŠAM (ki je v popisu izpuščena) in iz zaporedne številke. Številka knjige predstavlja le identifikacijsko številko, ki je del celotne signature. V fondih, ki še nimajo popisa, so zapisniki duš oštevilčeni zaporedoma od ena naprej, začenši z najstarejšo knjigo. Kjer so delni popisi že obstajali, smo se skušali držati obstoječega zaporedja. Če je bila skupina knjig v popisu označena le z eno številko, smo dodali še črko za številko in tako določili posamezno

knjigo. Ime fonda je enako imenu ustvarjalca, torej gre v obeh primerih za ime župnije. Mejne letnice predstavljalo le osnovni kronološki parameter. Povzete so po rubrikah velikonočnega izpraševanja. Dejansko so lahko bili zapisniki duš v uporabi tudi dalj časa, o čemer pričajo posamezne opombe (npr. o smrti, preselitvi itd.). Posamezni podatki so se lahko prepisali tudi iz starejših knjig. Na splošno lahko v zapisnikih duš najdemo posamezne podatke za obdobje tudi do sto let pred mejno letnico in po njej. Seznam krajev predstavlja popis vseh naselij, ki so v posamezni knjigi. To velja le takrat, kadar je bila knjiga urejena po tem kriteriju. V primeru drugačne ureditve je ta rubrika izpuščena. Imena krajev so večinoma usklajena z *Interaktivnim atlasom Slovenije*,²¹ razen v primerih, ko ni bilo mogoče identificirati kraja in smo ga pustili v originalni obliki. Ker so bila imena krajev zapisana na različne načine, tako nemško kot tudi slovensko, je na koncu dodan tudi seznam tistih nemških imen krajev, ki se pojavljajo v zapisnikih duš. Enako velja tudi za imena slovenskih krajev, ki so bila pisana različno kot danes.

Zapisniki duš so tako na voljo raziskovalcem, ti bodo lahko ob njihovi pomoči raziskovali družinsko in socialno sliko posameznih krajev ali župnij, rodoslovne in druge podatke ter tako dopolnjevali druge razpoložljive vire.

¹⁹ *Vodnik po župnijskih arhivih SR Slovenije I, II.*, Skupnost arhivov Slovenije, Ljubljana 1975.

²⁰ Goličnik Jože, ur., *Letopis mariborske škofije za sveto leto 2000: Slomškov zbornik, Slomškova založba, Maribor 2001.*

²¹ *Interaktivni atlas Slovenije, osebna različica 2.0*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1998.

UDK 259(497.4 Renče)"1601/1620"

Prejeto: 26. 11. 2003

Izgubljena in najdena najstarejša matična knjiga župnije Renče

MARJAN VOGRIN

mag., vodja Škofijski arhiv Koper, Trg Brolo 11, SI-6000 Koper, e-mail: marjan.vogrin@rkc.si

IZVLEČEK

Pričujoči članek je kratka predstavitev najstarejše matične knjige župnije Renče (1601-1620), ki obsega krstno in poročno knjigo. Knjižica je bila med prvo svetovno vojno izgubljena in po dolgih letih je znova "priromala" nazaj v Slovenijo. V krstni knjigi je vpisanih 419 krstov, v poročni pa 96 porok.

KLJUČNE BESEDE: matične knjige, krstna knjiga, poročna knjiga, Renče

ABSTRACT

THE OLDEST PUBLIC REGISTER OF RENČE PARISH LOST AND FOUND

The paper gives a short account of the oldest public register in Renče parish (1601-1620), which encompasses both the baptism and marriage registers. The volume was lost during WWI but found its way back to Slovenia many years later. There are 419 references to baptisms in the baptism register and 96 references to weddings in the marriage register.

KEY WORDS: public register, baptism register, marriage register, Renče

Z dopisom¹ direktorja Arhiva Republike Slovenije mag. Vladimira Žumra je prispelo v Škofijski arhiv Koprške škofije veselo sporočilo: "Predstavniki Češke arhivske uprave dr. Miluše Čepelakova, mag. Pavel Rafaj in dr. Zdenek Rozsival, ki so bili na obisku v našem arhivu, so nam izročili najstarejšo matično knjigo za župnijo Renče". Ta matična knjiga se je znašla na Češkoslovaškem po prvi svetovni vojni, kamor jo je odnesel (češki ali slovaški) vojak. Na prvem listu je tako zapisano:

"Valezno v meseci srpnu r. 1916 v Bukovici u Gorice. Grantallach" in pozneje dodano z drugo pisavo: "dalnik v Cementarne v Teumacove. Daroval I. Zboril, učitel z Lesč 4 13/12 1930".²

Knjižica nima ovitka. Prvi in zadnji listi so

poškodovani. Opazne so tudi poškodbe od vlage. Tudi oblika je postala z leti slabša. Črnilo je v večinoma dobri kakovosti. Pisava je na začetku lepša in laže čitljiva.

Po širini meri 14,7 cm in po višini 20,2 cm. Obsega 90 folij, ki so razdeljene na 4 vložke.

I. vložek obsega folije od 1 do 19, sledita mu dva samostojna lista (F 20 in 21). Med folijama 18 in 19 manjka list, in vse kaže, da ga že v izvorniku ni bilo, saj si zapisi kronološko sledijo. Prazne so te strani: F 1r, 15r, 16v.

II. vložek obsega folije od 22 do 45.

III. vložek obsega folije od 46 do 66. Med folijama 65 in 66 manjka list, ki je iztrgan. Prazne strani in listi pa so tile: F 57r, 58-59, 60r-63v.

IV. vložek je od folije 67 do 90, prazni listi in strani: F 71r, 72v, 83r-90v.

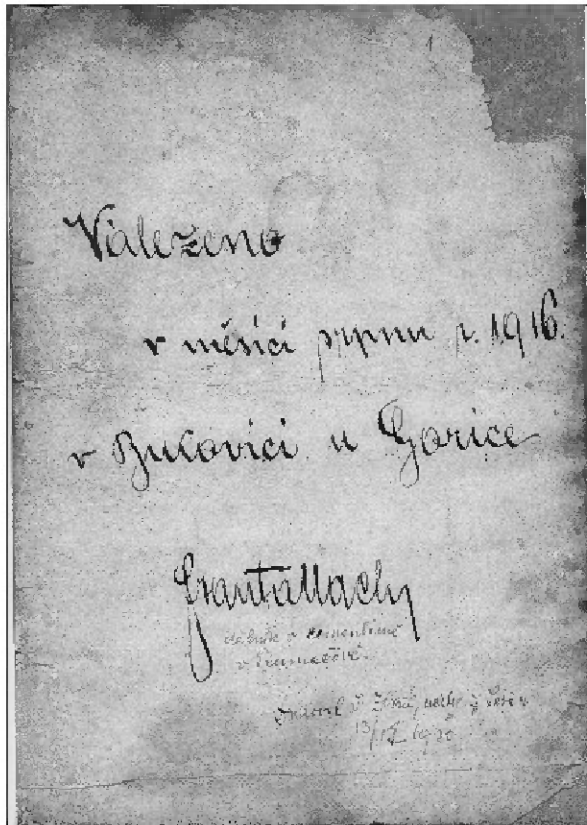
Po vsebini lahko knjigo razdelimo na:

I. krstno matično knjigo (F 1-56), ki obsega obdobje od prvega vpisa z dne 25. marca 1601 do zadnjega vpisa krsta 18. januarja leta 1618.

II. poročno matično knjigo (F 67-83v), ki obsega obdobje od 2. februarja 1603 do zadnjega vpisa iz leta 1620. Prvi vpis poroke je že na F 66v iz leta 1602.

¹ 8. 10. 2003, št. 677-11-/2003 MZU. Dopis je pripravil g. Marjan Zupančič.

² Dobesednega prevoda ne morem ponuditi, pomen pa je ta: Najdeno v mesecu septembru leta 1916 v Bukovici pri Gorici. Nekdanji vojak Grantallach in nato delavec v cementarni je knjigo daroval I. Zborilu, ki je bil učitelj v Lesču pri Banski Bistrici (verjetno vojaška šola ali kasarna). Ta jo je predal državnemu arhivu. Pri datumu je čez 12 (december) zapisana številka ena. Torej bi lahko bil mesec predaje v arhiv tudi november.

Prvi list matične knjige župnije Renče
(1601-1620)

Med tema dvema enotama so od F 57 do 66 prazni listi z nekaterimi poznejšimi vpisi o raznih dajatvah iz leta 1706 (F 60v), iz leta 1698 (F 63r, 64v) in iz let 1701-1704 (64r - 66r).

Krstni zapisi

Krstni zapisi se začenjajo vedno enako: po datumu je krstitelj zapisal: Fu Battizato (Battizata) in nato navedel otrokovo ime. Za ponazoritev navajam prvi vpis:

Adi 25. Marzo 1601

1. Fu Battizata³ Marina fiola de Juri Brius et di sua Molie Ursa, da me C(oo)p(eratore) Sigismondo Golia, il compadre fu Luches Anderlnauzig l'comadre Marina Cerneucha de Buchauiza.

Omenjeni so torej samo osnovni podatki o otroku in starših, o krstitelju in botrih. Pri teh se včasih omenja tudi naselje ali vas, odkoder so doma.

Zapis z nekaj več podatki je samo pri

plemičih de Hays iz Kienberga (npr. pri št. 305), ko je bil boter msgr. Ursino de Bertis († 25. 8. 1620), škof in grof iz Trsta (F 41r).

Do št. 358 si številke krstov sledijo, nato se zapis nadaljuje s številkami od 159 do 164 tu preskoči na št. 171 in obsega številke do 174⁴. Zadnji krst, ki ga je opravil Sigismond Golia, je vpisan 30. julija 1617. Ta duhovnik je krstil 366 otrok.

Novi upravitelj Joannes Leone je svoj prvi krst vpisal 4. oktobra 1617. leta.

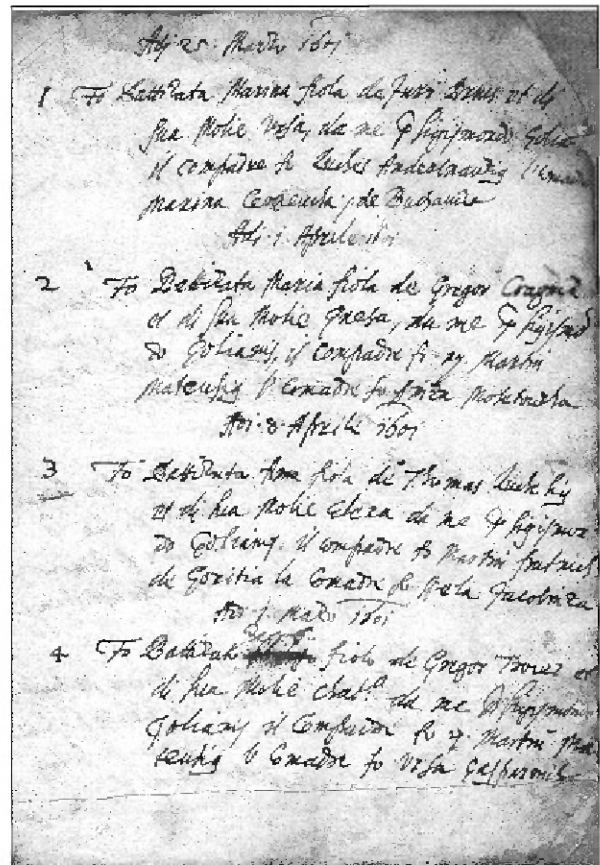
Svoje zapise pa je vedno začenal z datumom in nato z imenom otroka:

Die 4 m(ensi)s 8bris (octobris) 1617

Lucas filius legitimus Bolthauseri Spazapanis et eius coniugis Elena, baptisatus est a me parcho Joanne Leone; patrinis astantibus spectabili Joanne Matheusizh et Dorothea Nicolay Furlani filia.

Po št. 174 (pravilno 368) sledijo zapisi brez števil. Sam sem jih dodal in druge popravil, tako da ima zadnji vpis krsta številko 419.

Vse otroke (skupaj 53) od št. 367 do št. 419 je krstil župnik Joannes Leone.

Krstna knjiga

³ V začetku je beseda pisana Battizato(a) in tudi Battizatto(a), pozneje pa še samo Batizato(a).

⁴ Ta zmešnjava pri zapisih številke je verjetno posledica ostarelosti zgoraj omenjenega župnika.

Ob krstnih vpisih je zanimivo, da imajo priimki boter, ki so navadno navedene na drugem mestu, torej za botrom, skoraj vedno končnico a: npr. Marina Cerneucha; Aniza Moseuzka; Spela Jacolniza in podobno, kar govori o tem, da je bil krstitelj Slovenec in je zapisal priimke tako, kot je bilo takrat v navadi.

Imena, ki so dana otrokom pri krstu:

Agatta	3
Agnes	2
Agnessa	1
Agneta	2
Anna	17
Annamaria	1
Appolonia	1
Barbara	4
Catherina, Chatarina	24
Dorotea	10
Elena	1
Eva	1
Geltruda	2
Gendra	5
Gendrut	2
Gnesa	10
Helena	4
Lenesa	10
Lucia	13
Madalena	7
Margaritha	2
Margetta	10
Maria	10
Marina	40
Martha	1
Victoria	1
Ursa	8
Ursula	11
Zanina	1
Adam	3
Andrea	12
Antonio	7
Bartholomeo	4
Bastiano	1
Biasio	1
Blasio	9
Boltisar, Boltasar	3
Francesco	2
Friderico	1
Hilario	1
Gasparo	3
Georgio	6
Gianne	1
Gregorio	11
Guilmo	1
Jacob(o), Jacomo	9

Joannes	2
Josepho	1
Leonardus	3
Lorenzo	2
Lucha, Lucas	9
Marco, Marchi	6
Martin(o)	8
Matheo	1
Mathia	7
Michaeli	6
Nicolo	2
Paolo	2
Petrus	3
Philipo	2
Primos(i)	5
Rodulphi	1
Sebastiano	3
Simon	3
Stephano	12
Stephano Gasparo	1
Thomaso	11
Valantin, Valentin	7
Vid	1
Zuane	16

Iz tega pregleda lahko vidimo, kakšna imena so tedaj starši najpogosteje dajali svojim otrokom. Pri deklicah je bilo daleč najbolj priljubljeno ime Marina, za njim pa Katarina in Ana.

Pri dečkih pa je najbolj pogosto ime Zuane (Žan, Ivan), sledijo Andrej, Štefan, Gregor in Tomaž.

Opaziti je, da je pri dečkih v uporabi več različnih imen – dvanajst več kot pri deklicah.

Bolj kot imena novokrščencev pa so verjetno zanimivi njihovi priimki. Navajam vsaj nekatere od prvih dvajsetih vpisov:

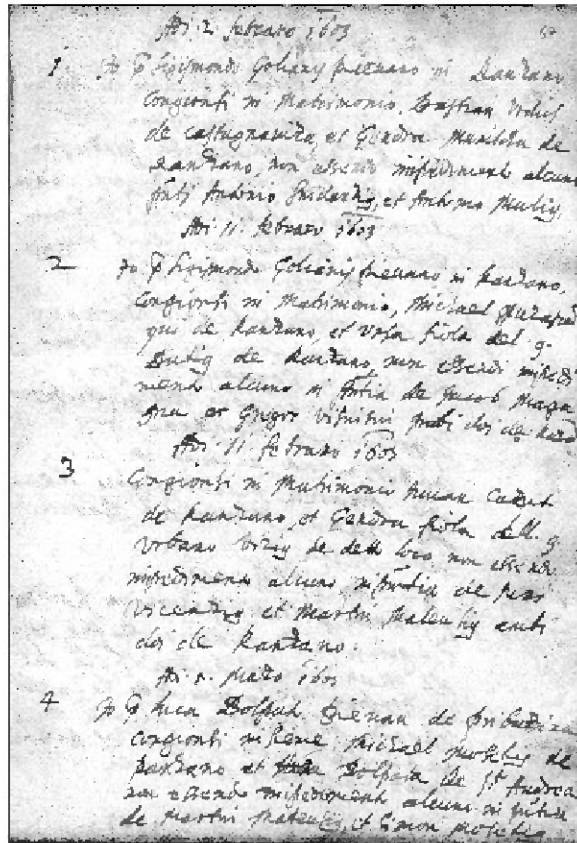
Brius, Golia, Anderlnauzig, Cerneucha, Crag-niz, Mateusig, Moseuzka, Luchesig, Jacolniza, Maseutig, Gasparnik, Vicig, Spazapan, Zaferrancha, Orzon, Cerna, Snidarcig, Moseutig, Battistichia, Machoriz (?), Jucholinza, Torel, Lonzar, Machornicha, Nesiz (?), Jocatello, Cargnetta, Torelli, Furlan, Polsina, Luchesig, Cernez, Sepurina, Gasparzig, Felteni, Batistig, Nemich, Furnasar, Lonzariza, Dolfino, Gorja, Casilas, Kosloueza, Shiueza, Colarig, Munit, Magagna, Separina, Capelan, Plenzig, Jacolniza, Osbaut, Spazapan, Machorincha.

Razmeroma malo je navedb krajev ali vasi. Za krščence sploh ni navedeno, od kod so doma. Nekaj navedb krajev je samo pri botrih: na primer de Buchauiza (št. 1), de Vertoiba (22), de Bilia (31), de Vipau (38), de Merina (43), de Ranzano (46-49) itd.

Poročni zapisi

Prva poroka je vpisana na F 66v in je brez številke. Poroka je bila opravljena junija leta 1602.

Prva poroka, ki ima številko 1, pa je vpisana 2. februarja 1603 leta in opravljena po "pievanu" v Renčah Sigismondu Golianisu. Poročila pa sta se Bastian Vodich iz Castagnauize in Gendra Munitcka iz Ranzana.

Poročna knjiga

Celoten zapis se glasi:

Adi 2. febraro 1603

1 Fu C(oo)p(eratore) Sigismondo Golianis pievano in Ranzano congiunti in matrimonio Bastian Vodich de Castagnauiza, et Gendra Munitcka de Ranzano, non essendo impedimento alcuno p(rese)nti Antonio Snidarzig, et Antonio Mulig.

Njegova zadnja poroka je vpisana 6. julija 1617. Zadnje tri nimajo številke. Župnik Golia je opravil 74 porok.

Drugi vpisi so od župnika Joannesa Leone – do leta 1620, ki pa je opravil 21 porok.

Iz poročne knjige navajam vsaj nekaj krajev, od koder so bili doma poročeni ali botri:

Ranzano (tudi Ranciano in Renciano),⁵ Castagnauiza (tudi Castagnauiza),⁶ St. Andrea,⁷ Goriza (tudi Goritia),⁸ Selca, Bilia,⁹ Gradiscuta,¹⁰ Tamniza,¹¹ Pribazina (tudi Pribacina),¹² Racho-liano, Zeron, St. Racho, Vrejmissha,¹³ Vogrischa,¹⁴ Breiach,¹⁵ Potgoria in Potgore,¹⁶ Oseiano,¹⁷ Buchaviza,¹⁸ Salcano,¹⁹ Banisiza,²⁰ Puzliza, Merina,²¹ Graz,²² Vertoiba,²³ Gargaro,²⁴ Vertouino,²⁵ Lucinis,²⁶ Pettouia,²⁷ Dorimbergensi²⁸ in drugo.

Teh nekaj podatkov je nanizanih, da lahko zaslutimo, koliko podatkov vsebuje tako majhna knjižica. Po obsegu ni velika, zato bi bilo primerno, da se naredi prepis, ki bo na razpolago nadaljnjim raziskovalcem.

V elektronski obliki je matična knjižica že na razpolago v Škofijskem arhivu v Kopru.

- 5 Renče.
- 6 Kostanjevica.
- 7 Štandrež.
- 8 Gorica.
- 9 Bilje.
- 10 Gradiškuta.
- 11 Temnica.
- 12 Prvačina.
- 13 Vreme (?).
- 14 Vogrsko.
- 15 Brje.
- 16 Podgora.
- 17 Ozeljan.
- 18 Bukovica.
- 19 Solkan.
- 20 Banjšice.
- 21 Miren.
- 22 Gradec.
- 23 Vrtojba.
- 24 Grgar.
- 25 Vrtovin.
- 26 Ločnik.
- 27 Ptuj.
- 28 Dornberk.

UDK 271.973(497.4 Škofja Loka)"17"
Prejeto: 30. 04. 2003

Kronika in nekrolog loškega samostana klaris – 18. stoletje

DAMJAN HANČIČ

arhivist, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Mestni trg 27, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

Članek je nadaljevanje oziroma drugi del predstavitve vira iz zasebnega arhivskega gradiva Kronike škofjeloških klaris. Tu je objavljen drugi del Kronike. Obsega obdobje 18. stoletja, vse do razpustitve klariškega samostana, podatki o datumih smrti nekdanjih loških klaris (tedaj uršulink) pa segajo tudi še do tridesetih let 19. stoletja.

KLJUČNE BESEDE: klarise, Škofja Loka, redovnice, samostan, kronika

ABSTRACT

CHRONICLE AND NECROLOGY OF POOR CLARES IN ŠKOFJA LOKA – THE 18TH CENTURY

The paper is a continued presentation of the Chronicle from the Škofja Loka Poor Clares private archive. Here the second part of the Chronicle is published. It describes the 18th century and ends with the dissolution of the Poor Clares convent. The dates of death of Poor Clares (Ursulines at the time) cover an even longer period, up to the 1830's.

KEY WORDS: Poor Clares, Škofja Loka, nuns, convent, chronicle

Pričujoči članek je nadaljevanje pregleda podatkov iz Kronike loških klaris, katerega prvi del je bil objavljen v Zborniku ob 70. letnici Marije Oblak Čarni. Gre za predstavitev zasebnega arhivskega vira, ki se hrani v Arhivu uršulinskega samostana Škofja Loka (AUŠ), *KRONIKE, Kronika 1683-1860: Klarise in uršulinke*". Ta članek zajema podatke iz 18. stoletja.

1. Leta 1701 po veliki noči je vstopila v samostan **Marija Izabela Siberau** iz Ljubljane, hči Jurija Siberaua, nekdanjega davkarja v deželnem glavnem mestu Ljubljana, in njegove žene Marije Ane, roj. Walter. Stara je bila 17 let. Redovno preobleko je opravila 13. novembra 1701 ob 11. uri pred opatinjo in gorenjskim arhidiakonom Janezom Andrejem Flachenfeldom (župnik v Mengšu). Pri slovesnosti je v slovenskem jeziku pridigal župnik iz Stare Loke Andrej Hudačut. Dobila je redovno ime *Marija Ana*. Redovne zaobljube je opravila 26. novembra 1702 ob 11. uri, po preteku noviciata v roke opatinje in ob navzočnosti omenjenega arhidiakona in celotnega konventa, in sicer v spovednici. Na slovesnosti je v slovenščini pridigal Andrej Hudačut.¹ Umrla je 30. januarja 1746

med 7. in 8. uro zjutraj, po kratki telesni slabosti in močni vročini, v 62. letu starosti in 45. letu redovništva. Pokopali so jo na ponedeljek, 31. 1. zjutraj, po opravljeni maši zadušnici.²

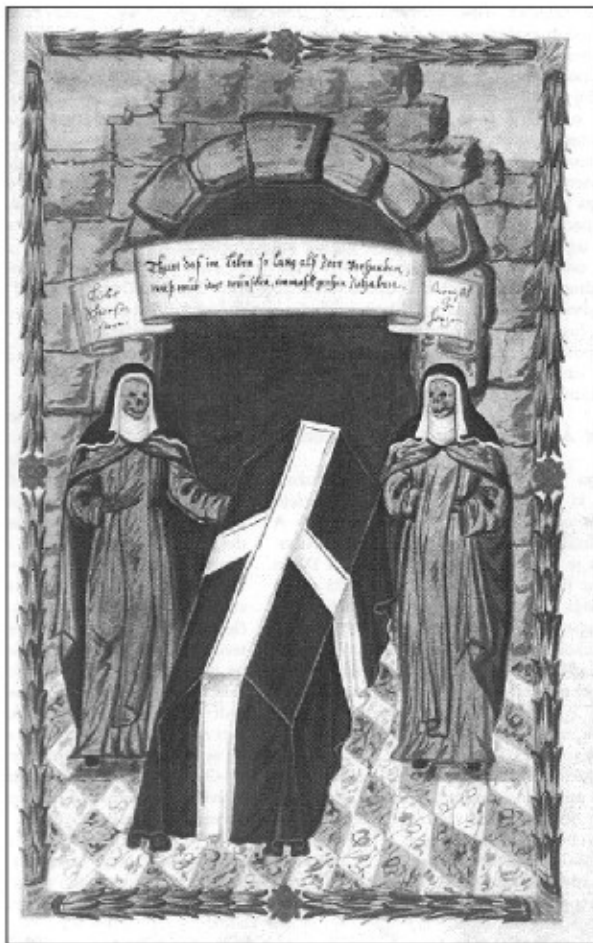
2. Dne 23. januarja 1703 je bila v samostan sprejeta **Marija Terezija von Utschan** z Brda (Eghk), hči Franca Sigmunda Utschana, nekdanjega upravnika gospostva Brdo in njegove žene Ane Marije roj. Moretič. Bila je stara 15 let. Redovno preobleko je opravila 16. septembra 1703, in sicer pred opatinjo in gorenjskim arhidiakonom Flachenfeldom, z običajno slovesnostjo ob 7. uri, pri kateri je v slovenskem jeziku pridigal jezuit p. Paradžič, nato pa med glavno slovesnostjo ob 11. uri v nemščini p. Hoffstätter, tudi jezuit. Dobila je redovno ime *Marija Cecilija*. Redovne zaobljube zaradi nezadostnega števila let ni mogla opraviti po končanem noviciatu, ampak jih je opravila šele 2. februarja 1705.³ Umrla je 3. decembra 1733 med 1. in 2. uro popoldne, v 46. letu starosti in 31. letu redovništva. Imela je hudo dolgotrajno bolezen.⁴

¹ Kronika, Arhiv uršulinskega samostana Škofja Loka (AUŠ), Kronika 1683-1860: klarise in uršulinke, str. 44, 45.

² Mrliška knjiga klaris; glej prejšnji citat, MK, str. 62, 63.

³ Kronika, str. 45, 46.

⁴ MK, str. 50, 51.

*Upodobitev v Kroniki loških klaris
(Arhiv uršulinskega samostana Sveti duh
pri Škofji Loki)*

3. Leta 1703, 2. oktobra, je bila v samostan sprejeta **Marija Lucija Dolenc** iz Škofje Loke, hči Sebastijana Dolenca, nekdanjega kontrolorja (Gegenschreiber) Loškega gospostva, in njegove žene Marije Seitter (Sitar). Redovno preobleko je opravila 20. januarja 1704 ob 11. uri, in sicer v 16. letu starosti pred opatinjo in gorenjskim arhidiakonom Flachenfeldom, z običajno slovesnostjo, pri kateri je v slovenščini pridigal Andrej Hudečut. Dobila je redovno ime **Marija Angelika**. Redovne zaobljube je opravila 2. februarja 1705, ob 11. uri, v roke opatinje in ob navzočnosti omenjenega arhidiakona in celotnega konventa v spovednici. Pri slovesnosti je v slovenskem jeziku pridigal kapucin p. Korbinian.⁵ Umrla je 26. novembra 1741 po peti uri popoldne, po naporni in dolgi bolezni in notranjih bolečinah v prsih, v 53. letu starosti in 37. letu redovništva. Pokopali so jo 28. novembra 1741 po opravljeni vigiliji za rajne in končani sv. maši.⁶

⁵ Kronika, str. 46, 47.

⁶ MK, str. 61.

4. V letu 1704 je v 16. letu starosti umrla redovna kandidatinja **Marija Jožefa Hohenwart**. S soglasjem spovednika Bergamaša je v obdobju bolezni, ko je kazalo, da bo umrla, opravila redovno preobleko skupaj z zaobljubo. Kmalu nato je umrla.⁷

5. Dne 1. novembra 1704 je bila v samostan sprejeta **Marija Felicita**, grofica **Lichtenberg** z Ortneka, hči Jurija Gotfrieda Lichtenberga in njegove žene Marije Elizabete, roj. grofice Engelshaus. Stara je bila 20 let. Redovno preobleko je opravila 25. januarja 1705, ob 11. uri, pred opatinjo in gorenjskim arhidiakonom Flachenfeldom, z običajno slovesnostjo, pri kateri je omenjeni imel slovensko pridigo. Dobila je redovno ime **Marija Ignacija**. Redovne zaobljube je opravila 25. januarja 1706, po preteku noviciata, v roke nanovo izvoljene opatinje Suzane Hohenwart (ki je bila sicer potrjena šele 13. junija 1706) ter v navzočnosti gorenjskega arhidiakona in celotnega konventa, pri čemer je omenjeni arhidiakon imel pridigo v slovenskem jeziku.⁸ Umrla je 5. januarja 1749 med 9. in 10. uro dopoldne po šest tednov trajajoči telesni slabosti, v 64. letu starosti in 48. letu redovništva. Bila je ponižna redovnica, veliko skrb je posvečala ubogim, zlasti bolnim. Bila je tudi opatinja za dobo treh let. Pokopana je bila 6. 1., na dan Sv. treh kraljev, po večernicah.⁹

6. Leta 1707, v postnem času sta bili v samostan sprejeti dve dekleti; 11. septembra ob 11. uri tega leta sta pred opatinjo in gorenjskim arhidiakonom Flachenfeldom opravili redovno preobleko ob običajni slovesnosti, pri kateri je omenjeni arhidiakon tudi pridigal, in sicer v slovenščini. Prva je bila **Frančiška Elenora Jurič** s Struge, hči Wolfa Fridrika barona Juriča in njegove žene Judite Terezije, roj. Barbo, grofice Wachsenstein. Stara je bila 24 let in je dobila redovno ime **Marija Ksaverija**. Druga pa je bila **Marija Kristina von Liechtenberg** iz Žužemberka, hči Wolfa Andreja von Liekenberga in njegove žene Marije Uršule, roj. Lukman. Bila je stara 21 let in je dobila redovno ime **Marija Alojzija**. Redovne zaobljube sta opravili 23. septembra 1708 ob 11. uri, po končanem noviciatu, v roke opatinje in v navzočnosti gorenjskega arhidiakona in celotnega konventa, in sicer v spovednici. Na tej slovesnosti je imel pridigo v nemškem jeziku Johan Jakob Schilling, župnik v Kranju.¹⁰ Marija Ksaverija Jurič je umrla 26. maja 1756 med 6. in 7. uro zvečer po 6 dni dolgi bolezni, v 77. letu starosti in 49. letu redovništva. Bila je nekdanja opatinja, to funkcijo je opravljala tri leta. Pokopal jo je samostanski spovednik

⁷ MK, str. 40.

⁸ Kronika, str. 47, 48.

⁹ MK, str. 63.

¹⁰ Kronika, str. 48, 49.

Matej Raspotnik, in sicer dne 28. maja.¹¹ Marija Alojzija von Liechtenberg, pa je umrla 4. oktobra 1766; tudi ta je nekaj časa opravljala službo opatinje. To se je zgodilo potem, ko je, dan prej, 3. oktobra s preostalimi sestrami v spovednici opravila redno spoved. Takrat se je še čisto dobro počutila, zvečer po opravljeni molitvi brevirja in svoji običajni pobožnosti, pa jo je obšla slabost in morala je leči v posteljo. Tam je negibno ostala do zjutraj naslednjega dne, ko je prišel samostanski spovednik Pavel Božič (Weinacht) in ji podelil poslednje maziljenje in splošno odvezo. Umrla je med 8. in 9. uro zjutraj, na sam praznik sv. Frančiška Asiškega, v 81. letu starosti in 59. letu redovništva. Odlikovala sta jo ponižnost in razsvetljeni razum. Službo opatinje je opravljala kar 12 let, saj je bila potem, ko je bila soglasno izvoljena za prvi mandat, še trikrat potrjena za to funkcijo. Pokopana je bila v petek, 5. oktobra, ob 5. uri popoldne. Tri dni zatem so zanjo opravljali še petje za mrličem.¹²

7. Leta 1711, 21. junija, je bila v samostan sprejeta **Marija Ana Apfaltrer** iz Turna pri Crnomlju, hči Janeza Bernarda von Apfaltrerja in njegove žene Marije Terezije, roj. Flachenfeld. Stara je bila 16 let. Še istega dne ob 11. uri je bila redovno preoblečena pred opatinjo in gorenjskim arhidiakonom Flachenfeldom; pri slovesnosti je imel nemško pridigo jezuit pater Erberg. Dobila je redovno ime *Marija Ludvika*. Redovne zaobljube je opravila 26. junija 1712, v roke opatinje in v navzočnosti arhidiakona Flachenfelda, ob običajni slovesnosti s pridigo.¹³ Umrla je 22. aprila 1718, med 7. in 8. uro, po opravljeni spovedi. Stara je bila 23 let.¹⁴

8. Na isti dan, 21. junija 1711, je vstopila v samostan in opravila redovno preobleko tudi **Marija Katarina Raigersfeld** iz Ljubljane, hči Sebastijana Raigersfelda in njegove žene Marije Izabele, roj. Sorgfeld. Stara je bila 16 let. Dobila je redovno ime *Marija Maksimilijana*. Redovne zaobljube je opravila 26. junija 1712.¹⁵ Umrla je 30. januarja 1772, v 77. letu starosti in 58. letu redovništva. V izpolnjevanju vseh samostanskih duhovnih opravil je bila zelo vztrajna in jih je v celoti izpolnjevala tudi še v starosti. Zjutraj je bila vedno prva na koru, do visoke starosti pa je opravljala tudi zahtevno vajo kesanja; prav tako je niso mogli pregovoriti, da bi vsaj nazadnje v hudi boleznii zamenjala trdo slamnato posteljo za kako mehkejšo ležišče.¹⁶

9. Dne 11. januarja 1713 je v 18. letu umrla gdč. *Marija Renata baronica Egg* (samostanska

gojenka). Bila je zvesta častilka sv. Jožefa, pred smrtjo pa je zaprosila za redovni habit klariškega reda in bila vanj po smrti tudi oblečena. Tudi pokopali so jo v klariško samostansko grobnico.¹⁷

10. Leta 1714 je bila v samostan sprejeta **Marija Dolenc**, hči Luka Dolenca in njegove žene Elizabete, roj. Rokauc (Rakhautsch). Stara je bila 17 let. Redovno preobleko je opravila 21. oktobra tega leta, pred novo opatinjo Marijo Barbaro Petričevič (za opatinjo izvoljena 23. maja 1714) in starološkim župnikom Andrejem Hudačutom. Pri slovesnosti je pridigal kapucin pater Krištof – gvardijan kapucinskega samostana v Ljubljani. Dobila je novo redovno ime *Marija Kordula*. Redovne zaobljube je opravila 18. novembra 1715 ob 11. uri, po preteku noviciata, v roke opatinje ter pred gorenjskim arhidiakonom Andrejem Flachenfeldom in celotnim konventom, v spovednici v zakristiji. Pridigo je imel gvardijan Krištof.¹⁸ Umrla je 3. junija 1751, med 1. in 2. uro popoldne, v 55. letu starosti in 38. letu redovništva. Pokopana je bila 4. 6., po opravljeni maši zadušnici in oficiju.¹⁹

11. Leta 1716, 6. maja, je bila v samostan sprejeta **Marija Ana Jugovič**, hči Janeza Tomaža Jugoviča, takrat mestnega sodnika v Škofji Loki in njegove žene Marije Regine, roj. Mayerhoffen. Stara je bila 15 let. Pri preobleki je dobila redovno ime *Marija Julijana*. Umrla je 10. avgusta 1718, ob 12. uri, stara je bila 18 let.²⁰

12. Prav tako je bila tega dne sprejeta **Marija Suzana Schuber**, hči Andreja Schuberja, knjigovezca iz Ljubljane, in njegove žene Katarine Jaunič. Stara je bila 18 let. Dobila je redovno ime *Marija Ivana*. Obe sta istega dne (gornji datum) opravili redovno preobleko, in sicer pred opatinjo in gorenjskim arhidiakonom Flachenfeldom. Pri slovesnosti je v slovenskem jeziku pridigal ljubljanski kapucinski gvardijan pater Krištof, ki je bil tisti čas pridigar v novi kapucinski cerkvi v Škofji Loki. Redovno zaobljubo je opravila le Marija Julijana Jugovič, ker je Schuberjeva 98 dni pred redovnimi zaobljubami umrla. Opravila jo je 4. maja 1717, v roke opatinje in v navzočnosti Pavla Bergamaša, skrbnika beneficija Sv. Trojice v Škofji Loki, ter celotnega konventa. Slovesnost je potekala v spovednici. Slovensko pridigo pri slovesnosti je imel kapucin pater Krištof iz Ljubljane.²¹

13. Leta 1718 je bila v samostan sprejeta **Marija Terezija Plavec (Plauz)** iz Ljubljane, hči Andreja Plavca, zapriseženega sodnega zagovornika (solicitorja) iz Ljubljane, in njegove žene Marije Ane, roj. Fischer. Stara je bila 18 let.

¹¹ MK, str. 67.

¹² MK, str. 72, 73.

¹³ Kronika, str. 49, 50.

¹⁴ MK, str. 46.

¹⁵ Kronika, str. 50, 51.

¹⁶ MK, str. 80, 81.

¹⁷ MK, str. 42.

¹⁸ Kronika, str. 53.

¹⁹ MK, str. 64., 65.

²⁰ MK, str. 47.

²¹ Kronika, str. 54, 55.

Redovno preobleko je opravila 13. junija 1718, ob 11. uri, pred opatinjo in Pavlom Bergamašem, oskrbnikom beneficija Sv. Trojice, z običajno slovesnostjo, pri kateri je v nemškem jeziku pridigal jezuit pater Filip. Dobila je redovno ime *Aleksija*. Redovne zaobljube je opravila 18. junija 1719, po končanem noviciatu, v roke opatinje in ob navzočnosti gorenjskega arhidiakona Flachenfelda in celotnega konventa in sicer ob 12. uri v spovednici. Pri slovesnosti je v nemškem jeziku pridigal jezuit pater Filip.²² Umrla je 20. januarja 1753, okrog 10. ure zvečer po 3 dni trajajoči bolezni, v 53. letu starosti in 35. letu redovništva. Približno 30 let je vdano in veselo prenašala veliko slabost, pa tudi vse samostanske dolžnosti. Bila je tudi magistra novink. Pokopal jo je starološki župnik Franc Leopold Kallni.²³

14. Leta 1719 sta bili v samostan sprejeti rodni sestri **Marija Neža** in **Marija Helena Nagodič** (Nahoditz) iz Kranja, hčerki Janeza Mihaela Nagodiča, meščana, šolmojstra in organista v Kranju in njegove žene Marije Neže, roj. Zvernik. Marija Neža je bila stara 19 let, Marija Helena pa 17. Preobleka se je opravila ob navzočnosti opatinje in gorenjskega arhidiakona Flachenfelda. Slovesnost je bila ob 7. uri, in sicer brez pridige. Prva sestra je dobila redovno ime Marija Viktorija, druga pa Marija Ivana. V samostan sta bili vzeti brez pogoja, da prineseta doto, ker sta bili glashenici in ju je samostan zaradi tega nujno potreboval. Redovne zaobljube sta opravili 27. oktobra 1719, in sicer v roke opatinje in v navzočnosti arhidiakona Flachenfelda in celotnega konventa, ob 11. uri v spovednici. Pri slovesnosti je imel slovensko pridigo frančiškan pater Sigmund Škrpin (Franciskaner ordens lector zu Laybach).²⁴ *Marija Viktorija Nahodič* je umrla 17. decembra 1761, na četrtek, ob pol petih zjutraj, po pet dni trajajoči bolezni, v 61. letu starosti in 42. letu redovništva. Pokopana je bila 18. novembra.²⁵ *Marija Ivana Nahodič* je umrla 12. julija 1777 ob pol štirih popoldne v 76. letu starosti in 60. letu redovništva. V samostan je bila sprejeta zaradi glasbe oz. muziciranja. Bila je dobro telesno zgrajena, saj v vsem življenju ni niti enkrat zbolela. Bila je najstarejša redovnica v samostanu. Za njeno prizadevanje na glasbenem področju bi bilo, kot poroča Kronika, najbolje navesti kar 150. psalm, ki pravi: *Hvalite ga z glasom roga, hvalite ga s harfo in citrami; hvalite ga z bobnom in plesom, hvalite ga s strunami in flavto; hvalite ga na cimbal zvočne, hvalite ga na cimbal doneče! Vse, kar je opravljala, je delala z najboljšim namenom ugajati Bogu. Ker si je hotela zagotoviti, da bo*

zagotovo prišla v nebesa oziroma, da bi bila "nevarna pot v večnost bolj gotova", je prosila, da bi ji spovednik vsak dan podelil blagoslov, ki ga je sicer podeljeval celotnemu konventu zvečer. To ji je bilo ugodeno, in tako je šla v govorilnico ali na kak drug kraj ter opravljala z redovnimi ali svetnimi ljudmi nujen in kratek pogovor. Njen pozdrav je bil: *Hvaljen bodi Jezus Kristus in slavjen in poveličevan*. Njena prva in zadnja bolezen je bilo oslabenje želodca, ker ni mogla več zaužiti nobene jedi. Zato pa je zadnje tri dni vsak dan prejemale sv. obhajilo.²⁶

15. Leta 1720, 28. oktobra, je bila v samostan sprejeta in preoblečena **Marija Jožefa Smledniška** (von Flödnik), hči Hansa Adama Smledniškega in njegove žene Marije Terezije, roj. Okhlig. Stara je bila 18 let. Slovesnost je potekala pred opatinjo, gorenjskim arhidiakonom Flachenfeldom. Na slovesnosti je imel nemško pridigo ljubljanski frančiškan pater Sigmund Škrpin. Redovnih zaobljub ni mogla napraviti takoj po preteku enega leta noviciata, ampak je morala počakati še 7 mesecev in je zaobljube opravila 9. junija 1722. Na slovesnosti ni bilo pridige.²⁷ Umrla je 8. februarja 1743, ob 11. uri dopoldne, po 4 mesece trajajoči bolezni, točneje pljučni jetiki. Bila je stara 41 let in v 25. letu redovništva. Pokopali so jo 9. 2. 1743.²⁸

16. Leta 1722, 1. februarja sta bili v samostan sprejeti dve dekleti. Prva je bila **Marija Ana Strupi** iz Kranja, hči Janeza Fridrika Strupija in njegove žene Marije Ane, roj. Utschen. Stara je bila 16 let. Redovno ime: *Marija Jožefa*. Druga je bila **Marija Neža Križaj** iz Ljubljane, hči Sebastijana Križaja, meščana Ljubljane, in njegove žene Marjete, roj. Rokavec (Rokauz). Stara je bila 16 let. Slovesnost redovne preobleke obeh je potekala 1. 2. ob 11. uri, v navzočnosti ljubljanskega generalnega vikarja Jakoba Schillinga, z običajno slovesnostjo, pri kateri je imel nemško pridigo kapucin pater Benignus. Redovno ime: *Marija Terezija*. Redovne zaobljube sta obe napravili po končanem noviciatu, dne 2. februarja 1723 ob 12. uri, v roke opatinje in ob navzočnosti župnika pri beneficiju Sv. Trojice ter hkrati samostanskega spovednika Sebastijana Vodnika ter celotnega konventa. Na slovesnosti je imel pridigo v slovensščini pater Kerubin, gvardijan loškega kapucinskega samostana.²⁹ *Marija Jožefa Strupi* je umrla 10. marca 1736 zvečer med 8. in 9. uro v 30. letu starosti in 14. letu redovništva,³⁰ *Marija Terezija Križaj* pa je umrla 3. aprila 1781 med 11. in 12. uro ponoči, v 76. letu starosti in 60. letu redovništva. V letih

²² Kronika, str. 56, 57.

²³ MK, str. 66.

²⁴ Kronika, str. 57, 58.

²⁵ MK, str. 69.

²⁶ MK, str. 85, 86.

²⁷ Kronika, str. 59, 60.

²⁸ MK, str. 62.

²⁹ Kronika, str. 60, 61.

³⁰ MK, str. 52.

redovništva je bila vseskozi preizkušana s hudimi boleznimi, ranami, imela je tudi odprto nogo. Devet let je bila samostanska opatinja. V obdobju svojega opatovanja si je močno prizadevala prizadevala, da Božjo slavo pospeševali tudi z lepo glasbo; zato je v samostan sprejela 3 v glasbi večča dekleta, celo iz Češke. Njen zadnji smrtni boj je trajal 8 ur.³¹

17. Dne 15. januarja 1723 je bila sprejeta v samostan in 5. junija preoblečena v redovna oblačila **Ana Frigida Florjančič**, stara 18 let, iz Ljubljane, hči Janeza Štefana Florjančiča iz Treuenfelda, zapriseženega odvetnika kranjskih deželnih stanov, in njegove žene Ane Genovefe roj. Kunstl. Preoblečena je bila pred svojim bratom Janezom Dizmom Florjančičem, župnikom v Višnji Gori. Pridiga je bila v nemščini, opravil pa jo je frančiškan pater Sigmund. Dobila je redovno ime *Matilda*. Redovne zaobljube je opravila 13. junija 1724, v roke opatinje in v navzočnosti arhidiakona Flachenfelda in celotnega konventa, ob 11. uri v spovednici. Pridigo je imel kapucin pater Anhelm.³² Umrla je 13. novembra 1763 (nedelja) zvečer ob tričetrt na enajst, v 59. letu starosti in 40. letu redovništva zaradi srčne vodenice. Bila je zgled ubožstva in sestrskosti ljubezni. Še dan pred smrtjo se je skupaj s sosestrami spovedala in na dan smrti zjutraj prejela še sveto obhajilo. Istega dne zvečer se je še drugič spovedala in tri ure pred smrtjo prejela zadnjo popotnico, ob pol enajstih, ravno pred svojo smrtjo, pa je še pri zavesti prejela poslednje maziljenje in nekaj minut zatem mirno in brez vsakega strahu zaspala.³³

18. Istega dne, to je 15. 1. 1723, sta bili sprejeti, vendar šele 13. junija redovno preoblečeni pred gorenjskim arhidiakonom Flachenfeldom, pri čemer je imel pridigo v nemškem jeziku Janez Anton von Erberg še dve dekleti. Prva je bila **Marija Terezija Warnus** iz Ljubljane, stara 18 let, hči Matije Warnusa in njegove žene Ane Katarine, roj. Toman; dobila je redovno ime *Serafina*. Druga pa je bila **Marija Beatrika von Modersheim** s Stajerskega, stara 19 let. Bila je hči Petra Modersheima in njegove žene Marije Terezije, roj. Koschen. Redovno ime: *Marija Katarina*. Redovne zaobljube sta opravili 13. 6. 1724.³⁴ Marija Katarina von Modersheim je umrla 20. junija 1777 med 3. in 4. uro popoldne, v 74. letu starosti in 54. letu redovništva. Bila je dobrega značaja in se je zelo trudila izpolnjevati redovne zaobljube in pravila. Bila je goreča svetilka in zrcalo kreposti, med drugim je bila tudi magistra novink, ki jih je zelo zgledno pripravljala na redovno življenje. Njena zadnja bolezen

je trajala skoraj leto dni in kljub bolečinam je vse herojsko prenašala.³⁵ Marija Serafina (od Deteta Jezusa) Warnus je umrla 1. januarja 1789, v 84. letu starosti. Redovnica je bila 66 let, od tega 60 let v klariškem redu, 6 let pa pri uršulinkah. Izdelovala je čudovite paramente, nadarjena pa je bila tudi za glasbo. Posebno izkušena je bila v svečarstvu. Trinajst let je bila tudi opatinja (v klariškem obdobju). Imela je veliko kreposti in bila je zelo pobožna. Samostanu je prinesla znesek v višini prek 40.000 goldinarjev, kljub temu pa zase ni zavoljo ubožstva zadržala niti beliča. Zato jo smemo imeti za drugo ustanoviteljico tega samostana, saj je ta denar omogočil povečanje samostanske zgradbe, ureditev vrta, izdelavo novega glavnega oltarja in popravilo stranskega oltarja. Zlasti je čistila Dete Jezusa in brezmadežno srce Device Marije. Previdel jo je samostanski spovednik Franc Svetec. Pokopana je bila 3. 1. 1789, na pokopališču v Stari Loki.³⁶

19. Leta 1725, 4. maja, je bila v samostan sprejeta **Marija Barbara von Lichtenthurn** z Gamberka, stara 17 let, hči Adama Franca barona Lichtenthurna in njegove žene Marije Rozalije, baronice Polhograjske. Redovno ime: *Marija Frančiška*. Umrla je 11. decembra 1774 opoldne v 66. letu starosti in 49. letu redovništva. Bila je bogaboječa redovnica, ponižna, povsem predana samoti in molitvi, vedno je iskala mesta, da se je od nje kaj zahtevalo in da bi se mogla samozaničevati. Svojo bolezen (bolečine v križu) je potrpežljivo prenašala, ne da bi se kadar kaj pritoževala. Izkazovala je pobožnost Bogu in zlasti Materi Božji. Na vse vigilije oziroma predvečere marijanskih praznikov se je strogo postila in celih 20 let je zjutraj zvonila avemarijo. Njena želja je bila, da čimprej prispe h Kristusu; to ji je bilo tudi uslišano, saj jo je Bog poklical k sebi v nič več kot 24. urah ležanja, potem ko je njeno telo napadla mrzlina. Bila je previdena s svetimi zakramenti, in potem ko ji je bila podeljena splošna odveza, se je zatekla za kratek čas k svetemu prigovarjanju. Z besedami, "*Jezus, Marija in Jožef, v vaše roke izročam svojega duha*", je umrla polna tolažbe in veselja v Gospodu.³⁷

20. Istega dne (4. 5. 1725) je bila sprejeta tudi **Marija Frančiška Kosel** iz Škofje Loke, stara 18 let, hči Hansa Jakoba Kosela, inšpektorja – kontrolorja loškega gospostva – in njegove žene Marije Barbare, roj. Jäger. Redovno ime: *Marija Ludvika*. Umrla je 8. septembra 1770, med 9. in 10. uro, v starosti 61 let in po 44-tih letih redovništva.³⁸ Tako Koselova kot tudi Lichtenthurnova sta bili preoblečeni pred arhidiakonom Flachenfeldom ob 11. uri. Pridigo v slovenskem

³¹ MK, str. 87, 88.

³² Kronika, str. 61, 62.

³³ MK, str. 70.

³⁴ Kronika, str. 62.

³⁵ MK, str. 85.

³⁶ MK, str. 89, 90.

³⁷ MK, str. 83.

³⁸ MK, str. 76.

jeziku je opravil jezuit pater Kerniz. Redovne zaobljube sta obe opravili 16. septembra 1726, ob 11. uri, po preteku noviciata, v roke opatinje in v navzočnosti samostanskega spovednika Sebastijana Vodnika ter celotnega konventa v spovednici. Pri slovesnosti je v slovenskem jeziku pridigal župnik v Sori Bernard Bogataj.³⁹

21. Dne 9. maja 1727 sta v samostan vstopili dve dekleti, in sicer **Marija Kresencija von Mordax**, stara 20 let doma iz Rake (von Arh), hči Janeza Ferdinanda barona Mordaxa in njegove žene Marije Frančiške roj. grofice Thurn. Redovno ime: *Marija Rozalija*. Druga je bila **Marija Neža Feichtinger**, stara 18 let, iz Škofje Loke, hči Lovrenca Feichtingerja – takrat mestnega sodnika v Loki, in njegove žene Marije Neže, roj. Dolenc. Redovno ime: *Marija Antonija*. Obe sta bili preoblečeni pred kamniškim župnikom Maksom Leopoldom Raspom, dne 9. novembra, ob 11. uri. Nemško pridigo je imel Johan Anton von Erberg. Redovne zaobljube sta opravili 14. novembra 1728, po preteku noviciata, v roke opatinje in ob navzočnosti arhidiakona Flachenfelda in celotnega konventa, ob 11. uri v spovednici. Ob tej slovesnosti je imel slovensko pridigo Wolf Anton Issenhaus – župnik v Moravčah.⁴⁰ Marija Rozalija Mordax je umrla 7. julija 1735, med 8. in 9. uro zvečer, v 28. letu starosti in 8. letu redovništva, po potrpežljivem prenašanju bolezni. Pokopal jo je samostanski spovednik Urban Miklovič.⁴¹ Marija Hortulana Frichtinger pa je umrla 30. junija 1771, med 6. in 7. uro v 63. letu starosti in 45. letu redovništva. Umrla je zaradi srčne vodenice. To bolezen je trpela 30 dni. Odlikovala se je po ljubezni do bližnjega.⁴²

22. Dne 21. januarja 1729 je bila v samostan sprejeta **Marija Cecilija Reschen** iz Ljubljane, stara 22 let, hči Ignaca Reschena, zapriseženega odvetnika kranjskih deželnih stanov, in njegove žene Marije Ane Karus. Slovesno preobleko je opravila 6. junija 1729, pred opatinjo in kamniškim župnikom Raspom ob običajni slovesnosti ob 11. uri; pridigo v nemškem jeziku je imel kapucin pater Benignus – gvardijan samostana v Loki. Redovno ime: *Marija Hiacinta*. Redovne zaobljube je opravila 13. junija 1730, v roke opatinje in v navzočnosti gorenjskega arhidiakona Flachenfelda, z običajno slovesnostjo, ob 11. uri v spovednici; pridigo v nemškem jeziku je imel jezuit p. Konrad.⁴³ Umrla je 17. junija 1739, med 5. in 6. uro popoldne, po prestani pol leta trajajoči bolezni sušice, v 32. letu naravne starosti in 10. letu redovništva. Pokopal jo je samostanski spovednik Ignacij Bernard Upper.⁴⁴

Nunska cerkev v Škofji Loki

23. Dne 17. julija 1730 je bila v samostan sprejeta **Frančiška Košir** iz Ljubljane, stara 18 let, hči Franca Koširja in njegove žene Marije Ane. Preoblečena je bila na nedeljo po prazniku sv. Martina istega leta, pred opatinjo in kamniškim župnikom Raspom z običajno slovesnostjo ob 11. uri, pri kateri je imel slovensko pridigo kapucin iz Kranja, redni pridigar v Loki. Poimenovali so jo *Marija Neža*. Redovne zaobljube je opravila leta 1731, v roke opatinje in ob navzočnosti patra jezuita Lovrenca Pogačnika, z običajno slovesnostjo v spovednici poleg zakristije ob navzočnosti celotnega konventa. Pri tem je imel pater Lovrenc Pogačnik pridigo v slovenskem jeziku.⁴⁵ Umrla je 15. julija 1757, med 3. in 4. uro popoldne, v 45. letu starosti in 27. letu redovništva.⁴⁶

24. Dne 17. septembra 1732 je bila v samostan sprejeta **Marija Ana Rastern** iz Ljubljane, hči Leopolda Rasterna, knjigarja kranjskih deželnih stanov, in njegove žene Marije Ane. Redovno preobleko je opravila 17. januarja 1733, pred opatinjo in župnikom v Žalcu na Štajerskem Ferdinandom Rasternom, z običajno slovesnostjo ob 11. uri; pridigo je imel Janez Rastern. Dobila je redovno ime *Marija Avgušтина*. Redovno zaobljubo je opravila 6. januarja 1734, po preteku

³⁹ Kronika, str. 63.

⁴⁰ Kronika, str. 64.

⁴¹ MK, str. 51, 52.

⁴² MK, str. 79, 80.

⁴³ Kronika, str. 65.

⁴⁴ MK, str. 59.

⁴⁵ Kronika, str. 66.

⁴⁶ MK, str. 67, 68.

noviciata, v roke opatinje in v navzočnosti gorenjskega arhidiakona Leopolda Petacija in celotnega konventa, ob 11. uri v spovednici; pridigo je imel kapucin pater Valerij; kot samostanski nemški pridigar je imel pridigo v slovenščini.⁴⁷

25. Dne 8. maja 1735 je bila v samostan sprejeta **Marija Katarina Mosser** iz Špitalla ob Dravi na Koroškem, stara 23 let, hči Jožefa Antona Mosserja in njegove žene Marije Leopoldine. Prav tako je bila istega dne v samostan sprejeta **Jera Juraj**, stara 15 let, hči Janeza Juraja in njegove žene Marije. Redovno preobleko sta omenjeni opravili pred gorenjskim arhidiakonom grofom Leopoldom Petazzijem, z običajno slovesnostjo, pri kateri je imel pridigo v nemškem jeziku pater Tobias, prior avguštincev. Prva je dobila redovno ime *Marija Leopoldina*, druga pa *Marija Kajetana*. Redovne zaobljube sta obe opravili 27. maja 1736, v roke opatinje in ob navzočnosti arhidiakona Petazzija, v spovednici in z običajno slovesnostjo, pri kateri pa ni bilo pridige.⁴⁸ Marija Kajetana Juraj je umrla 7. maja 1777, med 10. in 11. uro dopoldne, v 57. letu starosti in 43. letu redovništva. Bila je vestna v izpolnjevanju svetih pravil in duhovnih odredb. Zelo je ljubila Boga. Več let je imela bolečine, njena zadnja bolezen pa je bilo vnetje pljuč. To bolezen je tudi vdano prenašala. V zadnjih trenutkih življenja je izgovarjala besede *Jesus, Marija, Jožef*.⁴⁹ Marija Leopoldina Mosser, pa je umrla 4. januarja 1781, ob pol štirih popoldne, v 69. letu starosti in 46. letu redovništva. Bila je vestna v izpolnjevanju redovnih pravil, 17 let tudi vodja samostanske kuhinje. Nad tem naporim delom se ni nič pritoževala, ampak je vse potrpežljivo prenašala. Še predzadnji dan svojega življenja je bila na koru in v refektoriju. Njena kratkotrajna bolezen je trajala le 28 ur.⁵⁰

26. Dne 10. maja 1739 je opatinja Marija Ignacija von Lichtenberg v samostan sprejeladve kandidatini, in sicer: **Marijo Rebeko Barbo**, hčer Andreja Danijela grofa Barbo von Waxenstein in njegove žene Marije Katarine, roj. grofice Purgstall; in **Marijo Ano Mulič**, hčer Tomaža Vincenca Muliča, ljubljanskega mestnega komornika, in njegove žene Marije Uršule, roj. Križaj. Obe sta opravili preobleko pred arhidiakonom Petazzijem, z običajno slovesnostjo, pri kateri je imel pridigo v nemškem jeziku ljubljanski stolni župnik Karel Barbo. Prva je dobila redovno ime *Marija Jožefa*, druga pa *Marija Rozalija*. Redovno zaobljubo sta opravili 15. maja 1740, v roke opatinje in v navzočnosti arhidiakona Petazzija, z običajno slovesnostjo v spovednici, pri kateri ni bilo pridige.⁵¹ Marija Rozalija (od Presvetega

Srca Jezusovega) Mulič je umrla 12. aprila 1804, v 84. letu starosti in 64. letu redovništva. Klarisa je bila 42 let, v uršulinskem redu pa je bila 22. leto. Umrla je po 8 dni trajajoči bolezn.

27. Dne 31. januarja 1740 je bila v 20. letu starosti v samostan sprejeta **Marija Ana Schluderbach**, hči Janeza Jožefa in njegove žene Marije Lavrencije. Redovno preobleko je opravila po posebnem pooblastilu pred samostanskim spovednikom Ignacijem Bernardom Upparjem, z običajno slovesnostjo, pri kateri je imel kratko slovensko pridigo pomočnik ljubljanskega generalnega vikarja Jakob Zupan. Dobila je redovno ime *Marija Cecilija*. Redovne zaobljube je opravila 5. februarja 1741, v roke opatinje in ob navzočnosti samostanskega spovednika Ignacija Bernarda Upparja, z običajno (brez pridige) slovesnostjo v spovednici.⁵² Umrla je 14. januarja 1772, med 5. in 6. uro popoldne, v 52. letu starosti in 32. letu redovništva. Bila je zelo pobožna, brala je veliko duhovnih knjig in preiskovala duha. Bolna je bila 4 leta in v tem času se je odlikovala z velikim potrpljenjem. Stranski udarec ji je zadala zadnja 5 dni trajajoča bolezen. Zadnji dan je prejela svete zakramente.

28. Dne 12. novembra 1741 je bila v samostan sprejeta **Marija Ignacija Beata Lazarini**, hči Adama Daniela Lazzarinija in njegove žene Marije Katarine, roj. grofice Lichtenberg (opatinja je bila še Marija Ignacija Lichtenberg). Stara je bila 16 let. Redovno preobleko je opravila pred kamniškim župnikom Leopoldom Raspom, ki je nadomeščal gorenjskega arhidiakona z običajno slovesnostjo, pri kateri je imel kratko pridigo v slovenskem jeziku starološki župnik Franc Leopold Kallin. Dobila je redovno ime *Marija Klara*. Redovne zaobljube je opravila 18. novembra 1742, v roke nove opatinje Marije Ksaverije Jurič in v navzočnosti gorenjskega arhidiakona Karla Žige Petazzija, z običajno slovesnostjo v spovednici, pri čemer je imel dolgo pridigo v slovenščini loški župnik Franc Jožef.⁵³ Umrla je 5. februarja 1772, med 10. in 11. uro zvečer, v 46. letu starosti in 31. letu redovništva. Umrla je nenadoma, saj se je njena smrtna bolezen razvila v 48.-tih urah. Bila je izredno pobožna redovnica, njeno življenje je bila ena sama molitev, Boga je ljubila iz vsega srca, v polnosti je izkazovala ljubezen in pobožnost tudi do Božje matere Marije ter se držala vseh sobot in vigilij Marijinih praznikov. Velikokrat se je še bolj odpovedovala, kot je bilo potrebno. Opravljala je več samostanskih služb, in sicer vse s posebno skrbnostjo in odločnostjo. Zadnja bolezen je bila pegavica. Umrla je prevadena z vsemi zakramenti in popolnoma mirno.⁵⁴

⁴⁷ Kronika, str. 67.

⁴⁸ Kronika, str. 68.

⁴⁹ MK, str. 84.

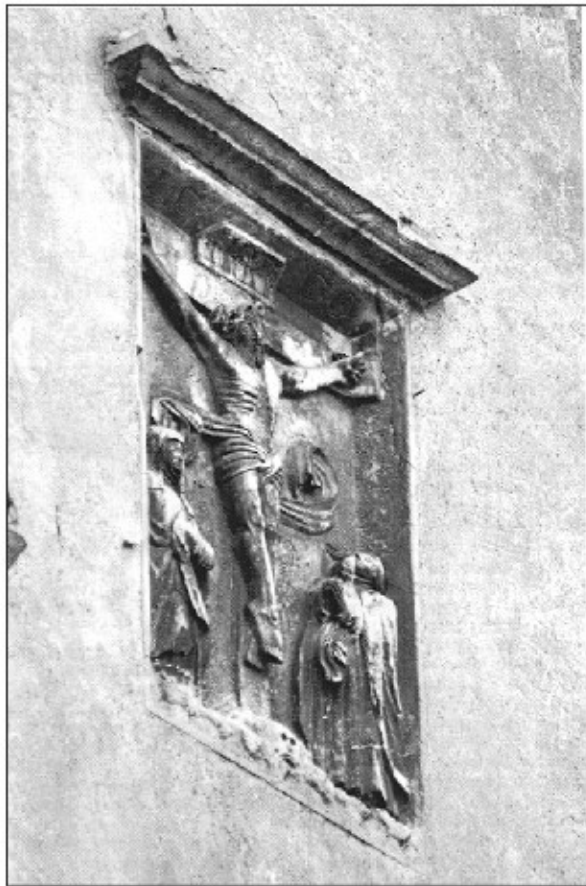
⁵⁰ MK, str. 87.

⁵¹ Kronika, str. 69.

⁵² Kronika, str. 70.

⁵³ Kronika, str. 71.

⁵⁴ MK, str. 81, 82.

Reljef na nunski cerkvi v Škofji Loki

29. Dne 13. oktobra 1743 je opatinje Marija Ksaverija Jurič v samostan sprejela **Marijo Karolino Siberau**, hčer Wolfa Andreja Konrada von Siberau in njegove žene Marije Terezije, roj. Gressing. Istega dne je bila preoblečena, stara je bila 22. let. Na slovesnosti preobleke je bil navzoč arhidiakon grof Petazzi, v slovenskem jeziku pa je pridigal Jožef Kočar, vikar pri Sv. Petru v Ljubljani. Dobila je redovno ime *Marija Hiacinta*. Redovne zaobljube je opravila 18. oktobra 1744, po pooblastilu pred samostanskim spovednikom Ignacijem Bernardom Upperjem, z običajno slovesnostjo v spovednici, ki je vsebovala le krajšo nemško pridigo.⁵⁵

30. Istega dne pa je bila sprejeta in preoblečena **Marija Antonija Lenčič**, hči ljubljanskega trgovca Filipa Jakoba Lenčiča in njegove žene Marije Neže, roj. Wisser; stara je bila 16 let.⁵⁶ Na isti dan je tudi opravila redovne zaobljube in dobila redovno ime *Marija Roza*. Umrila je 7. decembra 1802, ob pol dvanajstih dopoldne, v 76. letu starosti in 59. letu redovništva. Klarisa je bila 39 let, uršulinka pa 20 let.⁵⁷

⁵⁵ Kronika, str. 72.

⁵⁶ Kronika, str. 73.

⁵⁷ MK, str. 93.

31. Dne 9. junija 1748 je bila preoblečena **Marija Ivana Burger**, hči Franca Mihaela von Purga in njegove žene Marije Terezije, roj. Paumgarten. Stara je bila 17 let, dobila je redovno ime *Marija Magdalena*. Na slovesni preobleki je bil navzoč arhidiakon Petazzi, pridigo v slovenskem jeziku pa je imel Gašper Frankenfeld iz Gornjega Grada. Redovne zaobljube je opravila 15. junija 1749, v roke opatinje in pred arhidiakonom Petazzijem, z običajno slovesnostjo v spovednici; pridige ni bilo.⁵⁸ Umrila je 6. februarja 1790, stara 59 let in v 42. letu redovništva, od tega je bila 34 let pri klarisah in 8 let pri uršulinkah. Bila je vodja samostanske pralnice, vrtnarica in nižja ekenoma. Izkazovala je veliko ponižnost in ljubezen do sosester. Imela je vodenico.⁵⁹

32. Prav tako pa je na isti dan (9. 7. 1748) opravila redovno preobleko in nato zaobljube tudi **Marija Elizabeta Frankenfeld**, hči Sebastijana Bonaventure Frankenfelda in njegove žene Marije Neže, roj. Struppi. Dobila je redovno ime *Marija Ana*.⁶⁰ Umrila je 19. februarja 1786, v 57. letu starosti. V klariškem redu je bila 35 let. V tem obdobju je bila več let predstojnica samostanskih gojenk in hišna tajnica oziroma sekretarka; vodila je tudi vsa gospodarska in hišna opravila v samostanu. Po prestopu k uršulinkam je bila kletarica in to delo je vestno opravljala 3 leta 4 mesece in nekaj dni. Zlasti je častila trpljenje našega Odrešenika, Božjo Mater Marijo in sv. Ano ter redovne zavetnike. Bila je prva redovnica, ki so jo pokopali na pokopališču v Stari Loki.⁶¹

33. Julija 1751 je bila v samostan sprejeta **Marija Ana Urbančič**, hči Leonarda Urbančiča in njegove žene Marije, roj. Matko. Stara je bila 26 let. Redovno preobleko je opravila 14. novembra 1751, ob 11. uri, in sicer s posebnim škofovim dovoljenjem vpričo samostanskega spovednika Matija Raspotnika. Dobila je redovno ime *Marija Ignacija*. Pri slovesnosti je imel pridigo v slovenskem jeziku župnik iz Zeleznikov, Dominik Kraškovec. Redovne zaobljube je opravila 19. novembra 1752, v roke opatinje in v navzočnosti samostanskega spovednika Matije Raspotnika, z običajno slovesnostjo v spovednici.⁶²

34. Dne 12. avgusta 1753 je opatinja Alojzija Lichtenberg v samostan sprejela **Rozalijo Toman**, hčer Janeza Jurija Tomana in njegove žene Barbare Žigan iz Radovljice, staro 17 let. Preobleka se je opravila ob navzočnosti gorenjskega arhidiakona Petazzija, sprejela pa je redovno ime *Marija Jera*. Pri slovesnosti je pridigal kapucinski praznični pridigar pater Simeon, in sicer v slovenščini. Redovne zaobljube je opravila 12.

⁵⁸ Kronika, str. 74.

⁵⁹ MK, str. 90, 91.

⁶⁰ Kronika, str. 75.

⁶¹ MK, str. 89.

⁶² Kronika, str. 75, 76.

avgusta 1754, v roke omenjene opatinje in ob navzočnosti arhidiakona Petazzija in celotnega konventa, ob 11. uri v spovednici. V slovenskem jeziku je pridigal Jernej Marenik.⁶³ Omenjena je umrla 29. maja 1765 okoli polnoči, v navzočnosti rednega samostanskega spovednika Pavla Božiča (Weinacht), v 28. letu starosti in 12. letu redovništva. Potem ko je bila omenjena sestra 26. maja na binkoštno nedeljo skupaj z drugimi sosestrami obhajana in ko je skupaj z njimi opravila njihove pobožnosti, je 27. maja zvečer odšla sveža in zdrava v posteljo, naslednjega jutra pa je po 7. uri zaradi kapi izgubila vso moč in dar govora. Nato je ponoči umrla.⁶⁴

35. Dne 24. junija 1755 je opatinja Marija Alojzija Lichtenbrg sprejela v samostan **Marijo Kordulo Rokniger**, hčer trgovca Jožefa Roknigerja in njegove žene Marije Elizabete, roj. Tolmeiner. Stara je bila 18 let. Istega dne je opravila tudi preobleko in sicer v navzočnosti goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsa (ob tej slovesnosti je podelil blagoslov 12 študentom: nekatere je posvetil v duhovnike, drugim pa je podelil drugačne blagoslove). Slovesnost je bila ob 11. uri, slovensko pridigo pa je opravil jezuit pater Lovrenc Pogačnik. Dobila je redovno ime *Marija Benedikta*. Redovne zaobljube je opravila 27. junija 1756, v roke omenjene opatinje in v navzočnosti arhidiakona Petazzija in celotnega konventa; slovesnost je bila ob 11. uri v spovednici.⁶⁵ Umrla je 27. septembra 1759 je ob 8. uri zjutraj, po prestani 7 dni trajajoči bolezni, v 23. letu starosti in 3 letih in 3 mesecih redovništva. Pokopal jo je samostanski spovednik Matej Dolenc.⁶⁶

36. Dne 18. junija 1758 je opatinja Marija Maksimilijana Reigersfeld sprejela **Marijo Terezijo Robba**, iz Ljubljane, staro 23 let (roj. 11. 9. 1735). Bila je hči Benečana Frančeska Robbe, rokodelca in kiparja, in njegove žene Marije Ane, roj. Peterman.

37. Istega dne je bila v samostan sprejeta tudi **Marija Neža Reich** iz Kamnika, hči Gašperja Reicha in njegove žene Marije, roj. Marburger. Rojena je bila 14. 1. 1738. Obe sta bili preoblečeni pred gorenjskim arhidiakonom Karlom Žigom Petazzijem. Ožjo slovesnost in same zaobljube je vodil samostanski spovednik Matej Dolenc. Prva kandidatinja je dobila ime *Marija Julijana*, druga pa *Marija Ksaverija*. Slovesnost je bila v spovednici, in je vsebovala pridigo. Redovne zaobljube sta obe opravili 8. julija 1759 v roke opatinje in ob navzočnosti ljubljanskega kanonika Jožefa Volviča, ki je opravljal tudi službo

gorenjskega arhidiakona. Slovesnost je bila v spovednici ob 11. uri, vendar brez pridige.⁶⁷

38. Dne 27. maja 1759 je opatinja Marija Maksimilijana Reigersfeld sprejela **Marijo Ano Kristino Sinkovec** iz Samoborja na Hrvaškem. Ta je bila hči Martina Ignaca Sinkovca, najemnika gradu Sevnica in Samobor, gospostev grofov Auerspergov, in njegove žene Konstance, roj. Malek, iz Štajerske. Rojena je bila 14. 6. 1741. Istega dne je v samostan vstopila tudi **Regina Toman**, hči Jurija Tomana in njegove žene Barbare, roj. Žigan iz Radovljice, in sicer v 17. letu starosti. Slovesnost redovne preobleke je pri obeh vodil samostanski spovednik Matej Dolenc, po pooblastilu gorenjskega arhidiakona Petazzija. Dolenc je opravil pridigo v slovenskem jeziku. Prva kandidatinja je dobila redovno ime *Marija Konstanca*, druga pa *Marija Neža*. Redovne zaobljube sta ona in prej omenjena Sinkovčeva opravili 1. junija 1760, v roke opatinje Marije Terezije Križaj in navzočnosti ljubljanskega kanonika ter gorenjskega arhidiakona, sicer pa doktorja Svetega pisma Jožefa Volviča, ob 11. uri v spovednici zraven zakristije. Na slovesnosti je v cerkvi v slovenskem jeziku pridigal samostanski spovednik Matej Dolenc.⁶⁸ Regina Toman je umrla 21. marca 1807, ob 11. uri zvečer, v 65. letu starosti in 47. letu redovništva. V obdobju od razpustitve klariškega samostana do prihoda graških uršulink je bila izvoljena za opatinjo in prav ona je uršulinski predstojnici Mariji Emeriki Bathyani izročila oziroma predala samostan klaris. Pozneje je mesto prednice v samostanu zavrnila, četudi so jo sestre želele imeti za prednico. To je utemeljevala s slabim zdravjem, v resnici pa je bila toliko ponižna, da ni hotela sprejeti te službe.⁶⁹

39. Dne 12. avgusta 1761 je opatinja Marija Terezija Križaj sprejela v samostan **Marijo Franciško Elizabeto Jugovič**, rojeno v Ljubljani in vzgojeno v Škofji Loki, hčer Jožefa Jugoviča in njegove žene Marije Ane, roj. Garzaroli. Rodila se je 7. novembra 1743, ob 8. uri zvečer. Redovno ime: *Marija Kordula*. Umrla je 18. januarja 1822, ob četrtna eno ponoči, v 79. letu starosti in 61. letu redovništva. Bila je tako ljubezniva do svojih sosester, da so jo klicali kar "mamica" (Mamerl). Bila je zelo nadarjena za ročno delo, zlasti v štikariji, lepo je znala tudi krasiti.⁷⁰

40. Istega dne je bila sprejeta v samostan tudi **Marija Jožefa Križaj** iz Škofje Loke, hči Jožefa Križaja, trgovca in mestnega svetnika, ter njegove žene Marije Helene Peterman. Rojena je bila 3. marca 1744. Redovno ime: *Marija Aleksaja*. Slovesnost njene redovne preobleke je so-

⁶³ Kronika, str. 76, 77.

⁶⁴ MK, str. 71, 72.

⁶⁵ Kronika, str. 77, 78.

⁶⁶ MK, str. 68, 69.

⁶⁷ Kronika, str. 78.

⁶⁸ Kronika, str. 79, 80.

⁶⁹ MK, str. 95.

⁷⁰ MK, str. 104.

časno kot za prej omenjeno vodil goriški nadškof Carel Mihael Attems. Na slovesnosti je imel nemško pridigo pater Adam Pirkendorfer, redni kapucinski nedeljski nemški pridigar v Ljubljani. Redovne zaobljube sta opravili 15. avgusta 1762 v roke opatinje Marije Terezije Križaj ter v navzočnosti ljubljanskega kanonika in gorenjskega arhidiakona Volviča (v spovednici zraven zakristije ob 11. uri), v slovenskem jeziku je pridigal kapucinski nedeljski pridigar iz Škofje Loke.⁷¹ Omenjena je umrla 29. decembra 1773, med 5. in 6. uro zjutraj, v 31. letu starosti in 12. letu redovništva. Bila je pobožna. Pet let je bolehal za vodenico in drugimi hudimi boleznimi. Še pri dobrem razumu je prejela tudi vse zakramente, in sicer z veliko pobožnostjo. Pokopal jo je Luka Kerlin, samostanski spovednik.⁷²

41. Dne 12. septembra 1762 je opatinja Marija Frančiška Križaj v samostan sprejela **Marijo Terezijo Lužar** iz Škofje Loke, hčer Andreja Lusnerja, cesarsko kraljevega prejemnika v Poljanah, in njegove žene Marije Terezije, roj. Marzini, staro 17 let in 3 dni. Istega dne je bila tudi preoblečena in dobila je redovno ime *Marija Benedikta*. Umrla je 29. septembra 1770, med 3. in 4. uro zjutraj, v 25. letu starosti in 8. letu redovništva. Gojila je posebno pobožnost do Deteta Jezusa. Imela je hudo in bolečo bolezen, in kljub temu da je imela 3 tedne velike bolečine, je vse herojsko prestala in se ni niti enkrat pritoževala.⁷³ Preobleka je potekala v navzočnosti arhidiakona Volviča, pridigo v nemškem jeziku pa je opravil pater Vincenc Marijašič, nekdanji frančiškanski provincial. Redovne zaobljube so ona in v nadaljevanju omenjeni dve novinki naredile 14. septembra 1763, v roke opatinje Križajeve in pred samostanskim spovednikom Matejem Dolencem – pooblaščenim komisarjem, ob 11. uri v spovednici zraven zakristije, pri čemer je imel omenjeni spovednik pridigo v nemškem jeziku.⁷⁴

42. Istega dne je bila sprejeta in preoblečena tudi **Ana Marija Jožefa Elizabeta Hochmuth** iz trga "Alten Zetlisch" v Plzenskem okrožju na Češkem; bila je hči Antona Mihaela Hochmuta, meščana, pevca in šolskega mojstra v omenjenem kraju in njegove žene Marjete. Rojena je bila 1. 3. 1737. V samostan je bila sprejeta zato, ker se je spoznala na glasbo, in v samostanu naj bi za glasbo skrbela tako dolgo, kot bi zmogla; zaradi tega ji ni bilo treba v samostan prinesiti nič premoženja. Redovno ime: *Marija Nepomukena*. Umrla je že 12. decembra 1768, med 10. in 11. uro ponoči. Zelo resno je izvajala glasbo v Božjo čast, pa tudi v drugih samostanskih stvareh je bila prizadevna. V zadnjih dveh letih je bila ve-

činoma bolna in vedno oslabiljenih moči. Umrla je v starosti 33 let in v 7. letu redovništva. Do zadnjega je bila razumna in z veliko pobožnostjo je prejela svete zakramente, molila pa je tudi ob blagoslovljenih svečah. Pokopal jo je samostanski spovednik Matej Magušer.⁷⁵

43. Istega dne pa je v samostan vstopila tudi **Marija Terezija Frantz** iz Zettliza, nedaleč od Karlovih Varov na Češkem, hči v umetnosti izvedenega Janeza Venčeslava Frantza, šolskega mojstra in pevca v župnijski cerkvi sv. Ane v Zettlizu, in njegove žene Barbare. Rojena je bila 8. 10. 1744. V samostan je bila sprejeta tudi zato, ker je bila veščica v muziciranju. To naj bi v samostanu opravljala tako dolgo, kot bi zmogla, in zaradi tega ji ni bilo treba v samostan prinesiti nič premoženja. Redovno ime: *Marija Vincencija*. Umrla pa 10. februarja 1770, med 11. in 12. uro ponoči. Vseskozi je v samostanu živela po redovnih pravilih. Bolna je bila 6 dni. Stara je bila komaj 26 let in bila 8 let v redovnica.*⁷⁶

44. Dne 5. februarja 1764 je opatinja Križajeva sprejela v samostan **Marijo Konstanco Zierheim**, hčer Franca Adama barona von Zierheima in njegove žene Marije Jožefe, roj. Gallenfels. Bila je v 24. letu starosti. Istega dne je bila redovno preoblečena, in sicer s privoljenjem stolnega kanonika in gorenjskega arhidiakona Volviča. Mašo je vodil prelat Busseth, in sicer okoli 11. ure; v slovenskem jeziku je pridigal pater Štefan. Redovno ime: *Marija Salezija*. Redovne zaobljube je naredila 10. februarja 1765, v roke omenjene opatinje in v navzočnosti stolnega kanonika Volviča, ki je opravljal funkcijo gorenjskega arhidiakona in prelata barona Tauffererja, nemško pridigo pa je imel loški kapucinski gvardijan pater Adam Peter.⁷⁷ Umrla je 29. septembra 1804, ob 9. uri zvečer, v 65. letu starosti in 44. letu redovništva.⁷⁸

45. Dne 10. aprila 1768 je opatinja Križajeva sprejela v samostan **Marijo Felicito Damiani**, staro 17 let. Omenjena je bila hči Janeza Krstnika Damianija in njegove žene Marije Magdalene, roj. Milost von Mildenheim. V tem letu je bila pred omenjeno opatinjo in stolnim kanonikom Volvičem tudi preoblečena in je dobila redovno ime *Marija Jera*. Istega dne je bila v samostan sprejeta tudi **Marija Katarina Frantz** iz Zettliza pri Karlovih Varih na Češkem, hči Janeza Venčeslava Franza. Dobila je redovno ime *Marija Matilda*. Obe sta opravili redovne zaobljube 16. aprila 1769, v roke omenjene opatinje in v navzočnosti Jožefa Volviča in celotnega konventa. Pridigal je oficial Stolne cerkve Jožef Krayll.⁷⁹

⁷¹ Kronika, str. 80, 81.

⁷² MK, str. 82.

⁷³ MK, str. 76, 77.

⁷⁴ Kronika, str. 81, 82.

⁷⁵ MK, str. 74.

⁷⁶ MK, str. 75.

⁷⁷ Kronika, str. 82, 83.

⁷⁸ MK, str. 94.

⁷⁹ Kronika, str. 83, 84.

Freska na nunski cerkvi v Škofji Loki

46. Dne 12. avgusta 1770 je opatinja Marija Serafina Warnuss sprejela v samostan **Franciško Ksaverijo Wolkensberg** iz Puštala (Purgstall), staro 16 let, hčer Franca Rudolfa Wolkensperga in njegove žene Marije Rozalije. Ta je bila istega leta tudi redovno preoblečena pred opatinjo in gorenjskim arhidiakonom Volvičem, ob običajni slovesnosti, pri kateri je dobila redovno ime *Marija Alojzija*. Umrla je že v dobi noviciata, 1. marca 1771 med 5. in 6. uro zjutraj. Omenjena novinka je po spodbudi Sv. Duha s 16. leti z veliko vnemo herojsko zapustila svet in vstopila v klariški red, kljub temu da je bila zelo lepega telesa. Rekla je, da hoče biti na vsak način sprejeta v ta red, četudi bi morala že v prvem tednu po redovni preobleki umreti. Potem pa se je zgodilo, da res ni mogla biti več kot pol leta novinka, ker je zbolela in umrla.⁸⁰

47. Istega dne kot Wolkensbergova je bila sprejeta tudi **Marija Katarina Žnideršič** iz Kroke na Gorenjskem, hči Antona Žnideršiča in njegove žene Jere; bila je v 17. letu starosti. Dobila je redovno ime *Marija Nepomukena*. Pri slovesnosti je pridigal ljubljanski frančiškanski gvardijan pater Honorat. Redovne zaobljube je opravila v roke omenjene opatinje in v navzočnosti gorenjskega arhidiakona Volviča ter celotnega konventa 12. avgusta 1771.⁸¹ Umrla je 20. marca 1814 ob pol devetih zjutraj v 68. letu starosti in 44. letu redovništva. Klarisa je bila 11 let. Njena posebna pobožnost je bila usmerjena k Detetu Jezusu. Znana je bila po tem, da je izdelala nešteto voščenih kipcev Deteta Jezusa in se nenehno trudila v posnemanju njegovih vrlin.⁸²

48. Dne 4. oktobra 1772 je opatinja Marija Serafina Warnuss sprejela v samostan dve dekleti,

in sicer **Jožefo** in **Marijo Schildenfeld** s Planine, hčerki Janeza Krstnika Schildenfelda in njegove žene Marije Sibile, roj. Žigan. Prva je bila v 17., druga pa v 16. letu starosti. Slovesnost redovne preobleke je po odobritvi gorenjskega arhidiakona vodil samostanski spovednik Matej Magušar, pridigo v slovenskem jeziku pa je imel kapucin pater Viktorin. Prva kandidatinja je dobila redovno ime *Marija Vincencija*, druga pa *Marija Klara*. Redovne zaobljube je smela *Marija Vincencija* (zaradi vladnega dekreta z dne 19. decembra 1770, da novinke ne smejo narediti redovnih zaobljub pred dopolnjenim 24. letom starosti), opraviti šele 11. aprila 1779 (bela nedelja), potem ko je kar 6 let in pol čakala na primerno starost. Zaobljube je naredila v roke opatinje Serafine Warnuss in v navzočnosti gorenjskega arhidiakona Inocenca, barona Taufererja, in celotnega konventa. Pridigal je samostanski spovednik Luka Kerlin. *Marija Klara* pa je opravila redovne zaobljube na belo nedeljo, 2. aprila 1780, potem ko je na to čakala kar 7 let in pol. Pri slovesnosti je pridigal kapucin pater Didakum.⁸³ *Marija Klara Schildenfeld* je umrla 26. januarja 1812, ob 3. uri popoldne v 55. letu starosti in 42. letu redovništva. Bila je že dve leti redovnica – klarisa, ko je z 19. leti postala uršulinka.⁸⁴ *Marija Vincencija* (od sv. Uršule) Schildenfeld pa je umrla 27. februarja 1830, ob pol osmih zjutraj, v 75. letu starosti in 51. letu redovništva.⁸⁵

49. Dne 8. septembra 1773 je opatinja Marija Serafina Warnuss sprejela v samostan **Marijo Rozalijo Rauber** iz Kota (von Winkl), hčer Hansa Jakoba Rauberja in njegove žene Marije Antonije, grofice Auersperg (Turjaške). Bila je v 18. letu starosti. Istega dne je bila tudi preoblečena, in sicer pred opatinjo in gorenjskim arhidiakonom in stolnim kanonikom Seifriedom grofom Auerspergom. Pri slovesnosti je imel pridigo v slovenskem jeziku spovednik Luka Kerlin, in sicer ob 11. uri. Omenjena je dobila redovno ime *Marija Antonija*. Redovne zaobljube je opravila 12. septembra 1779, potem ko je 6 let čakala na primerno starost. Pridigo v nemškem jeziku je imel arhidiakon Tauferer.⁸⁶ Umrla je 14. marca 1817 ob pol šestih popoldne, v 61. letu starosti in 44. letu redovništva. Bila je 9 let klarisa, nato pa je bila 35 let uršulinka.⁸⁷

50. Dne 11. septembra 1774 je opatinja Serafina Warnuss sprejela v samostan dve dekleti. Prva je bila **Marija Katarina Zajč (Zaitsch)** iz Bernice pri Hrastini na Hrvaškem. Stara je bila 17 let in je bila hči Jurija Zajča ter njegove žene Marije Rozalije, roj. Galinz. Druga je bila **Marija**

⁸³ Kronika, str. 87, 88, 91.

⁸⁴ MK, str. 97.

⁸⁵ MK, str. 111.

⁸⁶ Kronika, str. 88, 89, 91.

⁸⁷ MK, str. 100, 101.

⁸⁰ MK, str. 77-79.

⁸¹ Kronika, str. 85, 86.

⁸² MK, str. 98-100.

Jera Bizjak, stara 15 let, iz Kranja, hči Janeza Krstnika Bizjaka in njegove žene Ane, roj. Irlich. Slovesnost redovne probleke je potekala za obe 11. 9. ob 11. uri. Vodil jo je gorenjski arhidiakon Seifried Auersperg; pridigo v slovenskem jeziku je imel samostanski spovednik Luka Kerlin. Prva kandidatinja je dobila redovno ime *Marija Alojzija*, druga pa *Marija Cecilija*.⁸⁸ Omenjeni dve sta bili novinki, ko so razpustili samostan klaris. Zato sta morali takrat, potem ko sta sicer že 7 let in pol preživele v redu, znova oditi v svet oziroma izstopiti iz samostana. To naj bi se skladno z dekretom moralo zgoditi v mesecu dni po razpustitvi samostana. V tem primeru pa se je iztop omenjenih dveh novink opravil 5. marca 1782.⁸⁹

51. Dne 21. aprila 1828, ob 1. uri popoldne, je v 82. letu starosti in v 58. letu redovništva umrla nekdanja klarisa **Marija Antonija (od sv. Angele) Mariens**. Bila je preoblečena v klariškem samostanu v Ljubljani, nato pa je po razpustitvi le-tega vstopila k loškim uršulinkam.⁹⁰

Na koncu naj omenim še nekatere pomebne, v Kroniki opisane dogodke iz 17. in 18. stoletja, ki bogatijo naše vedenje o zgodovini loškega samostana.

Leto 1687 – Smrt opatinje Regine Taller in izvolitev M. F. Adelman ter s tem povezane težave

Smrt opatinje Regine Taller je za seboj prinesla veliko in nepredstavljivo zlo, ki so se mu "obglavljeni ubogi udje" (t. j. sestre v samostanu) zelo boleče zoperstavili. Zaradi smrti samostanu potrebnega vodstva jim je ostra cesarjeva zapoved nalagala, da se leto dni niso smele dopisovati z nobenim zunanjim človekom oziroma niso smele imeti z zunanjimi ljudmi nobenega stika. Kronika poroča, da je "to pred svetom pomenilo skoraj tako kot smrt; zato pa je bila toliko večja duhovna tolažba, ki so jo prejemale uboge sestre. Te dogodke bi pravzaprav morale zapisati v samostansko zgodovinsko knjigo, ker pa dotlej še ni pripravljena, niti je še niso začele pisati, se bodo ti dogodki, da se kljub vsemu ne bi pozabili, zapisali kar v samostanski kroniki".

Ko se je torej s smrtjo opatinje Regine Taller končalo njeno opatovanje, je ostalo njeno mesto prazno celo leto, zaradi težkega in prej še nikoli pretrpenega bremena, s katerim je cesar Leopold I. v nasprotju z vseskozi upoštevanjo prastaro navado obremenil ta ubogi samostan. V svojem ukazu je namreč prepovedal volitve nove opatinje, vse dokler ne prispejo v samostan od vlade imenovani komisarji; ob njihovi navzočnosti naj bi se izvolila nova opatinja. V tem vmesnem času

so samostanu vladale kot vikarije tri najstarejše sestre, ki jih je potrdil tudi samostanski spovednik, in sicer: sestra Katarina, sestra Frančiška, ki je bila nato izvoljena tudi za opatinjo in sestra Ludvika. Vse tri so se med seboj kar najbolje razumele in so bile vseskozi enega srca, mišljenja in volje: kar je torej ena izmed njih želela ali naredila, to je bilo vseč tudi drugi in tretji in nasprotno. Iz tega je sledilo, da so jim tudi druge redovnice izkazovale vso ljubezen in pokorščino, kot bi bile vse tri sestre opatinje. In ob tem trojnem vodenju samostana, ki je bilo v bistvu enojno, je užival konvent čudoviti mir, najstrože je izpolnjeval samostanske običaje in pravila; s tem je bilo zadovoljno tudi duhovno vodstvo, to je takratni gorenjski arhidiakon Janez Mihael Ferri. Ta je, vzpodbujen zaradi teh razmer, pisal v samostan, "kako se mu dopade in kako tolažilno je, da zmorejo ti slabotni udje, ki so še vedno brez pravega samostanskega duhovnega vodstva, takšno soglasje in se tako miroljubno med seboj prenašati."

Tako je samo tri dni trajajoči običaj, da se s pismi in podobnim ne sme z nikomer dopisovati, niti se ne sme govoriti z zunanjimi ljudmi, ne glede na to ali je šlo za redovno-duhovne ali za svetne osebe (razen v skrajnem primeru, če bi se kaj hudega zgodilo), trajal kar celo leto. Še zlasti, ker so tri samostanske vikarije (vršilke dolžnosti opatinje) sklenile to zapoved najstrože spoštovati. To obdobje je trajalo tako dolgo, dokler niso čez leto dni stanovitno, zvesto in neutrudno obhajali aniverzarij, ali obletnico smrti prejšnje opatinje. V tem času so veliko molile in se zanašale na Božjo tolažbo, da bi bile osvobodene tega cesarskega bremena komisarjev. Te molitve pa so v Božjih ušesih naletele na posluš in Bog jim je pomagal. Tako je bilo nevzdržno cesarjevo breme glede aniverzarija in komisarjeve navzočnosti ob volitvah opatinje ugodno rešeno.

Ta nesrečni odlog izvolitve opatinje, pa tudi naporna in dolgotrajna prizadevanja za odpravo komisarjev je loški samostan, ki je zaradi zvišanja protiturškega davka bil že prej kar ob tretjino svojega premoženja, veliko stalo. Vse te težave pa so bile tudi pokazatelj neverjetno močne upornosti, s katero se je postavila po robu nova, z vsemi glasovi konventa izvoljena opatinja Marija Frančiška Adelman, da bi bila potrjena in da bi tako tudi nastopila to službo. Ta dolgi spor je vzel opatinji od dneva izvolitve veliko časa, vse dokler se mu ni, pod grožnjo od duhovnega vodstva, da krši redovno pokorščino, kakor tudi z grožnjo uporabe "duhovnega orožja", da bo padla v prekletstvo, morala podvreči.⁹¹

⁸⁸ Kronika, str. 89, 90.

⁸⁹ Kronika, str. 92.

⁹⁰ MK, str. 110, 111.

⁹¹ O takratnih prizadevanjih loških klaris za izvzetje od novega načina volitve opatinje se je ohranilo nekaj dokumentov tudi v arhivu Vicedomskega urada za Kranjsko (hrani ARS). Tako so se s prošnjo, da bi bile oproščene novega načina volitve in umestitve opatinje obrnile na takratnega kranjskega vicedoma

Tako je bila Frančiška Adelman na torek, 16. septembra 1687 z velikim trpljenjem in bolečino povzdignjena v opatinjo. Po drugi strani pa je bil konvent vesel, da je dobil novo duhovno mater. Na soboto, 15. novembra tega leta je bila razglašena in potrjena za opatinjo.⁹²

Omenjena opatinja je že ob preobleki v soglasju s samostanskim spovednikom Pavlom Bergamašem prevzela tudi ime *Marija* in potem je kot magistra novink tudi vse svoje novinke navduševala k temu, da so prevzele redovno ime *Marija*. Ker pa sta bila tudi loški samostan in samostanska cerkev posvečena Mariji, je opatinja sestram predlagala, da bi vse sestre v tem samostanu prevzele kot prvo redovno ime *Marija*. To se je zgodilo 21. 11. 1687, teden dni po njeni izvolitvi za opatinjo. To je bilo na praznik Marijinega darovanja v templju, po spovedi in obhajilu.⁹³

Leto 1692 – Namestitev rešetak

Dne 11. avgusta 1692, v obdobju vladanja opatinje Marije Frančiške Adelman so bile nameščene železne rešetke v notranji sobi za goste nad kaplanijo. Za namestitev teh rešetak so izvedli tri glasovanja. Pri prvem glasovanju sta bili dve sestri proti, pri drugem ena, pri tretjem pa so bile vse za namestitev rešetak. Ta namestitev rešetak je bila iz različnih razlogov

Franca Adama Ursinija grofa Blagaja. Ta je 24. maja 1687 s prošnjo seznanil tudi cesarja Leopolda I. Poročal mu je, da loške klarise utemeljujejo svojo prošnjo tako:

- samostan ima le nezatno zemljiško posest, pa še ta je Lambergov fevd, zaradi česar mora samostan ob umestitvi vsakokratne opatinje Lambergom plačati posebno pristojbino za vnovično podelitev te posesti v fevd. Zato samostan ne bi zmožl še izdatkov za cesarsko komisijo, ki bi prišla v samostan, ali pa bi moral celo zmanjšati število redovnic in bi bila tako "mnogim plemiškim gospodičnam in drugim pobožnim dekletom zaprta pot v samostan";

- volitve opatinje so v samostanu vedno potekale v redu. Redovnice so vedno izbrale najsposobnejše in najbolj izkušene sestre;

- redovnice se obvezujejo, da bodo tudi v prihodnje izvolile opatinje, ki bodo ustrezale ne le z duhovnega vidika, ampak bodo tudi sposobne upraviteljice samostanskega imetja.

Cesar je končno le ugodil prošnjam loških klaris in tako je bil 23. avgusta 1687 v Gradcu izdan odlok, v katerem cesar odloča, da se loške klarise oprosti tako novega načina volitev in umestitve opatinje kakor tudi intervencije cesarskih komisarjev; vse to pa pod pogojem, da morajo vsako spremembo v vodstvu samostana javiti pristojnim državnim uradom (vicedomskemu uradu).

Iz ohranjenih dokumentov je razvidno, da so se loške klarise tega strogo držale in so smrt vsakokratne opatinje in izvolitev nove vedno naznanile vicedomskemu uradu. – Majda Smole: *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. – 1747*, 1. del. Cerkvene zadeve, lit. A – F, Ljubljana 1985, str. 40, 41.

⁹² Kronika, str. 31-33.

⁹³ Kronika, str. 34, 35.

predlagana že na nekem zboru redovnic pred 30 leti. Za ta namen so že pripravili neko sobo in lesene rešetke. Ker pa ima dobro več nasprotovanj kot slabo, se ta želja pred 30 leti ni mogla uresničiti. Tedaj pa sta opatinja in samostanski spovednik Bergamaš na zboru sester, to zadevo tako močno zagovarjala, da so sestre v to privolile. Pri tem so sestre pokazale tolikšno veselje, da tega skoraj ni mogoče povedati. Zlasti so se temu čudili delavci (ki so nameščali rešetke) sami, pa tudi nekaj drugih svetnih gospodov, ki so bili takrat poleg spovednika tam navzoči. Niso mogli razumeti, da se sestre bolj veselijo svojega zaprtja, kot da bi ostale odprte.⁹⁴

O uvedbi in odpravi igranja gosli v samostanu

Poleg ureditve rešetak so leta 1692 uvedli tudi igranje gosli, in sicer "zaradi mnenja in svetovanja številnih ljudi, da bi bilo za kor dobro, če bi s spremljevalnim igranjem malce zaobšli staro navado ter bi orglam in naravnim glasovom dodali novo lepoto. To pa očitno Bogu ni bilo všeč in je podobno kot v Babilonu jezike zmešal sestram "jezike hotenja oziroma želja", tako da se niso mogle med seboj enodušno sporazumeti, ali ohraniti začeto navado igranja gosli tudi v prihodnje ali ne. Odločile so se za odpravo gosli, in sicer delno zaradi povzročanja nemira, ki zelo moti samostansko tišino, namenjeno opravljanju pobožnosti, molitvi in branju duhovnih knjig. Istega mnenja je bil tudi samostanski spovednik. Ta je končno tudi dal predlog, ki so mu pritrdile tudi opatinja in večina sester, da se igranje gosli popolnoma preneha, ker le-te tudi ne ustrezajo popolnoma klariškemu Vodilu in Konstitucijam ter prinašajo več nevšečnosti kot koristi. Tako se je tudi zgodilo. Bila pa je odprava gosli podkrepljena tudi z litanijami Matere božje, ki so se v čast Materi božji na praznik njenih 7. bolečin, opravljale namesto ob spremljavi gosli ob spremljavi orgel; s tem so bile gosli popolnoma odpravljene."⁹⁵

Leto 1717

Dne 8. decembra 1717 je opatinja Marija Petričević prejela od Svetega sedeža bulo, da lahko ustanovi novo bratovščino naše ljube Gospe in nebeške Kraljice oziroma njenega Brezmadežnega spočetja in jo tudi vzdržuje. Zato je bila 8. 12. 1717 v navzočnosti gorenjskega arhidiakona Flachenfelda velika slovesnost. Tega dne je veljal tudi popolni odpustek. Prav tako je papež Klemen XI. privilegiral glavni oltar pred vsemi brati in sestrami te bratovščine, da se bere vsako soboto z mašno daritvijo, ampak ta

⁹⁴ Kronika, str. 38, 39.

⁹⁵ Kronika, str. 39, 40.

odpustek se lahko obnovi vsakih 7 let.⁹⁶

Leto 1719

Dne 22. oktobra 1719 je opatinja Marija Barbara Petričevič obhajala slovesnost 50-letnice redovnih zaobljub in opravila tako imenovano drugo redovno zaobljubo. Slovesnost je potekala v navzočnosti ljubljanskega generalnega vikarja in mestnega župnika v Kranju Jakoba Schillinga. Slovesnost je potekala ob 17. uri, v nemščini pa je pridigal frančiškan Sigismund Škerpin.⁹⁷

S tem se končuje predstavitev drugega dela Kronike loških klaris, ki obsega vstopne redovnic – klaris v 18. stoletju in datume njihovih smrti vse do leta 1830. Loški klariški samostan je bil leta 1782 razpuščen in predan v upravo uršulinam. V samostanu bivajoče klarise so večinoma prestopile v nov red in umrle kot uršulinke. Pisanje Kronike se z letom 1782 ne konča, ampak se nadaljuje, vsebina pa časovno že presega postavljeni okvir, zato zgodnje uršulinsko obdobje loškega samostana še vedno ostaja bolj ali manj neraziskano in pomeni nov izziv za prihodnje raziskovanje.

Sv. Klara, Kronika loških klaris, detajl.

⁹⁶ Kronika, str. 55, 56.

⁹⁷ Kronika, str. 58.

UDK 930.253:373.5(497.4 Tolmin)"1928/1944"
Prejeto: 13. 11. 2003

Gradivo tolminskega učiteljišča v čezmejnem goriškem državnem arhivu

VLASTA TUL

arhivska svetovalka, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Trg Edvarda Kardelja 3, SI-5000 Nova Gorica

IZVLEČEK

V prispevku je predstavljen arhivski fond italijanskega učiteljišča Vincenzo Arbarello, ki je delovalo med letoma 1937 in 1943 v Tolminu in ki ga večji del hrani Državni arhiv v Gorici. Obsega sedem fasciklov in štiriindvajset registrov za obdobje od 1928 do 1944, kar pomeni, da vsebuje tudi del dokumentacije predhodnika, to je licej-gimnazije in pozneje ustanovljene srednje šole.

KLJUČNE BESEDE: arhivsko gradivo, zgodovinski pregledi, šolstvo, učiteljišče, Tolmin, Gorica

ABSTRACT

ARCHIVE MATERIAL OF THE TOLMIN COLLEGE IN THE CROSS-BORDER STATE ARCHIVES IN GORIZIA

This paper describes the archival fond of the Italian Vincenzo Arbarello Teacher's Training College in Tolmin, which was open between 1937 and 1943. The bigger part of the fond is kept by the State archives in Gorizia. It consists of 7 fascicles and 24 registers recording the period between 1928 and 1944, including segments of documentation on its predecessor institution, a lyceum, and on the secondary school established later.

KEY WORDS: archive materials, historical overview, school system, teacher's training college, Tolmin, Gorizia

Tolmin je danes verjetno bolj znan kot kraj, v katerem se je med letoma 1945 in 1968 na takojšnjem učiteljišču izobraževalo kar lepo število učiteljev zlasti s Primorskega in Gorenjskega, manj znano pa je, da ima srednje šolstvo v Tolminu, tudi učiteljišče, precej daljšo zgodovino. Razberemo jo lahko ob pomoči ohranjenih arhivskih virov. Okoliščine so narekovale, da se zapisi starejših srednješolskih ustanov niso ohranili v celoti, temveč moramo za poznavanje njihove preteklosti obvezno poiskati podatke zlasti v arhivskem gradivu drugih ustvarjalcev, če časo-

pisnih virov in literature ne omenjam. Del arhivskega gradiva hranimo v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici, zato je spoznanje, da v Državnem arhivu v sosednji Gorici v Italiji (Archivio di stato di Gorizia), hranijo fond učiteljišča Vincenzo Arbarello v Tolminu z naslovom Istituto magistrale "Vincenzo Arbarello" Tolmino, pomnilo prijetno presenečenje. Gradivo sem evidentirala leta 2002. Inventar pod tekočo številko 60 je bil izdelan leta 1993. Gradivo učiteljišča je bilo prineseno iz goriškega učiteljišča Istituto Magistrale "Scipio Slatoper" Gorizia leta 1963.

V Gorico so ga najverjetneje takoj po drugi svetovni vojni prenesli zadnji med zaposlenimi na tolminskem učiteljišču. Nekateri izmed dijakov so šolanje nadaljevali in končali v Gorici, prav tako pa je del profesorjev na nekdanjem tolminskem učiteljišču svoja nova službena mesta našel tudi v Gorici. Italijansko učiteljišče v Gorici je poleg večjega dela šolske dokumentacije po ukazu šolskega skrbništva v Trstu z dne 12. aprila 1944 prevzelo tudi denar, namenjen učiteljišču v Tolminu, vendar pa mu ga zaradi nedelovanja ni uspelo porabiti.¹

Razvoj učiteljišča in srednjih šol v Tolminu

Učitelji, ki so poučevali na šolah na Tolminskem, so se najprej večinoma izobraževali na goriški glavni šoli, od leta 1871 na moškem učiteljišču v Gorici, od leta 1875 po njegovem zaprtju pa v Koprju. Učiteljice so se odtlej izobraževale na ženskem učiteljišču v Gorici. Omenjeni učiteljišči sta imeli tudi tako imenovana slovensko-nemška oddelka. Pred vnovičnim odprtjem moškega učiteljišča s slovenskim oddelkom v Gorici, oziroma njegovo selitvijo iz Kopra leta 1909, so oblasti celo pomišljale o njegovi preselitvi v Tolmin. To se ni zgodilo, že sama zamisel pa kaže, da je bil Tolmin dokaj razvit kraj z zemljepisno ugodno lego, čeprav vsekakor manj kot središčno ugodnejša Gorica. Učiteljišča so organizirala pripravljalne razrede v različnih krajih. Slovenski oddelek koprskega oziroma od šolskega leta 1909/10 goriškega moškega učiteljišča je imel do konca šolskega leta 1896/97 pripravnico tudi v Kobaridu,² med letoma 1904 in 1914 pa v Tolminu,³ kar je za Tolminsko veliko pomenilo.

Upanja okrajnega šolskega sveta Tolmin, ki je že leta 1870 brezuspešno predlagal ustanovitev realke ali celo gimnazije v Tolminu, so bile bližje resničnosti.⁴

Po koncu prve svetovne vojne je to ozemlje pripadlo Italiji.

Krivica, ki so jo doživljali Primorci, odtrgani od matičnega slovenskega naroda, okupirani in nato priključeni k novi državi kot nekaj samo po sebi umevnega, se je stopnjevala s prihodom fašizma na oblast. Raznarodovalne metode, ki jih je uporabljal, so znane: italijaniziranje imen krajev, osebnih imen in priimkov, politična preganjanja in podobno. Ob vsem tem je morda prav ironično, da je ravno do Slovencev ozkosrčna

italijanska oblast v svojih zlonamernih prizadevanjih nehote povzdignila mali Tolmin in mu nadela vlogo pomembnega izobraževalnega središča. Nove oblasti so namreč tam leta 1919 dovolile odprtje slovenskega učiteljišča v zameno za nekdanje slovensko moško in žensko učiteljišče v Gorici. Ob učiteljišču so odprli tudi konvikt, znano potujčevalnico Slovencev, ki so ga poimenovali po Franciscu Škodniku, italijanskem oficirju, ki se je nezavedajoč se svojega slovenskega pokolenja bojeval za neodvisnost Italije. Na učiteljišče, ki naj bi bilo slovensko, so oblasti nastavljale vse več italijanskih, politično preverjenih učiteljev. Poglavitni namen je bil čimprejšnja sprememba učiteljišča v čisto italijansko. Tako so s 23. oktobrom 1925 takrat edino slovensko srednješolsko ustanovo zaprli in jo s šolskim letom 1926/27 nadomestili z italijansko štiriletno gimnazijo, ki so ji naslednjega leta s kraljevim odlokom z dne 17. februarja 1927 priključili še triletni licej. S tem je umirajoče slovensko učiteljišče doživljalo še večje pritiske, češ da ovira razvoj gimnazije, izganjali so ga iz stavbe, v kateri je imelo učilnice, hoteli so se rešiti ustanove, ki naj bi bila jedro protiitalijanskega delovanja. S šolskim letom 1927/28 je učiteljišče že kot popolno italijansko prenehalo delovati. Tako kot ustanovitev učiteljišča je bila tudi ustanovitev gimnazije oziroma licej-gimnazije čisto politično dejanje, saj je nacionalna vlada odločila, da bo v Tolminu vedno kakšna srednja šola, da bi se v tem okolju lažje bojevali za italijanski jezik. Na šolo je prihajalo vse več italijanskih dijakov iz oddaljenih krajev Italije. Nacionalno strukturo otrok je težko določati, ker so jim Italijani spremenili imena in priimke. Že leta 1929 si je licej-gimnazija nadel ime po Vincenzu Arbarellu, italijanskem majorju, ki se je v prvi svetovni vojni proslavil v bojih na Krnu, kjer je tudi umrl v baraki, ki jo je pokončal plaz.

S šolskim letom 1937/38 se je po kraljevem odloku z dne 22. novembra 1937 obnovilo učiteljišče, takrat kot italijansko, in delovalo do kapitulacije Italije septembra 1943. Hkrati je bil zaprt licej-gimnazija. Tudi učiteljišče je prevzelo ime po Vincenzu Arbarellu. Zanimivo je, da so leta 1942 razmišljali o vnovični preobrazbi učiteljišča v licej-gimnazijo. Medtem ko je bilo prvo, torej slovensko učiteljišče sestavljeno iz štirih nižjih in treh višjih razredov, je bila gimnazija petletna, licej pa je imel tri letnike. Preoblikovanje ustanov je potekalo postopno. Prav tako je počasi iz gimnazije nastajalo novo učiteljišče in usihal licej. V šolskem letu 1939/40 je bila ustanovljena enotna srednja šola. Postopoma je spodrinila nižje razrede učiteljišča (do tedaj štirje nižji in trije višji razredi učiteljišča), ki je nato ohranilo tri višje razrede. Po kapitulaciji Italije septembra 1943 so prizadevanja za poitalijančenje ozemlja na mejah italijanske države v

¹ Archivio di stato di Gorizia, Istituto Magistrale V. Arbarello Tolmino, b. 7, f. 29.

² Vlado Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, Ljubljana 1966, str. 238.

³ Hubert Močnik, Spomini in izkustva, Gorica 1971, str. 41.

⁴ Andrej Gabršček, Goriški Slovenci I, 1840-1900, Ljubljana 1934, str. 148.

bistvu postala nična. Životarjenje srednje šole lahko po arhivskem gradivu spremljamo še vse do konca poletja 1944.⁵

Arhivski fond tolminskega učiteljišča v Državnem arhivu v Gorici, v Italiji

Gradivo učiteljišča Istituto magistrale V. Arbarello di Tolmino obsega sedem fasciklov in štiriindvajset registrov za obdobje od 1928 do 1944. Vse je pisano v italijanskem jeziku. V uvodnem delu inventarja je v nekaj stavkih zapisan nastanek liceja-gimnazije in njegova preobrazba v učiteljišče ter poimenovanje. Gradivo obsega personalne mape dijakov, učiteljev in tajništva, zapisnike, korespondenco, finančno dokumentacijo, delovodnike in šolske kataloge. Je le delno urejeno oziroma ohranja postavitev, nastalo pri ustvarjalcu. Že iz letnic nastanka gradiva lahko vidimo, da fond vsebuje delno tudi gradivo liceja gimnazije in srednje šole.

Številčenih je sedem fasciklov (busta), znotraj le-teh pa je trideset popisnih enot oziroma map (fascicolo). Postavitve registrov (v zvezke, oziroma v knjige vezana šolska dokumentacija) ima svoj lastni seznam, vsak register je ena popisna in tehnična enota.

V prvih štirih fasciklih so v mapah, številčenih od 1 do 19, zgolj personalne mape dijakov, razporejene v abecednem redu od A do Z za obdobje od leta 1928 do leta 1943, so zaupne narave in jih do preteka sedemdesetih let starosti gradiva ni mogoče videti. Po opisu uslužbenke, ki je zadolžena za delo s strankami v arhivski čitalnici, obsegajo te podatke: prošnjo dijaka za vpis v šolo s fotografijo in družinskimi podatki, veroizpoved, dokumentacijo v zvezi z morebitno selitvijo družine, potrdila o morebitni invalidnosti staršev, potrdila o rojstvu, o dotedanjem šolanju, prevodnice, prošnje za prestop v višji razred, potrdila o zdravstvenih pregledih, o cepljenju, diplome, spričevala, prošnje za štipendije, za pomoč sirotam in drugo.

Prva mapa v fasciklu 5 s številko 20 vsebuje personalne zadeve učiteljev in uprave in so zaupne narave. Preostalo gradivo je dostopno.

V mapi 21 so ovoji z dokumentacijo o izpiti kandidatorov, ki so v šolskem letu 1941/42 končali šolanje z izpitom učiteljske usposobljenosti (abilitazione magistrale). Opravljali so izpite iz naravoslovne (scienza) in iz družboslovne (letterario) skupine predmetov. Mapa 22 vsebuje dokumentacijo za kandidate, ki so izpit usposobljenosti opravljali v poletnem (junijskem) in v jesenskem

(oktobrskem) roku 1943. Tu spoznamo načrt poteka izpitov, zapisnike izpitov iz posameznih učnih predmetov, zapisnike in sklepe zasedanj izpraševalne komisije.

V mapi 23 najdemo zapisnika proforskega zbora z dni 14. marca in 8. aprila 1941. Obravnavali so izvedbo učnega načrta pri posameznih profesorjih. Točka dnevnega reda je bila tudi razprava o političnih in vojaških razmerah v Tolminu. Sledijo zapisniki zasedanj 10., 14. in 23. maja 1941 ter 4., 17. in 20. oktobra 1941. Natančno so obdelali posamezne učne predmete in vsak šolski razred. Načrtovali so potek prvega učnega dne. Sledi zapisnik redovalne konference za izpite o sprejemu oziroma pripustitvi dijakov v višje razrede učiteljišča 24. junija 1942. Poseben sestanek je bil namenjen obravnavi in sprejetju šolskih učbenikov za šolsko leto 1942/43, seje učiteljskega zbora 31. avgusta, 7. in 8. septembra 1942 pa pripravam na izpite za vstop v višje letnike učiteljišča. Sledilo je več sej v vseh trimestrih do konca šolskega leta 1942/43. Že sredi šolskega leta je ravnatelj Emilio Villa, ki je v začetku šolskega leta 1941/42 nadomestil Angela Scurija, večinskemu italijanskemu proforskem zboru svetoval, naj kljub nejasnim okoliščinam kar se da normalno nadaljujejo delo in naj se skušajo izogibati "morebitnim neljubim pripetljajem, ki so se že primerili in se lahko še ponovijo".

V mapi 24 je zvezek obvestil oziroma okrožnic predsedstva šolskega sveta napisanih od šolskega leta 1940/41 do 9. junija 1943, ki so jih podpisovali profesorji posameznih šolskih razredov.

V mapi 25 je finančna dokumentacija (pristojbine, računovodstvo, knjigovodstvo) za obdobje od 1939 do 1943. Iz te dokumentacije izvemo, kateri dijaki so obiskovali posamezen šolski razred.

V fasciklu 6 se v mapi 26 nadaljujejo zadeve, povezane z denarjem oziroma šolsko blagajno za obdobje od 1929 do 1943. V njem so zapisniki sveta uprave šolske blagajne, v katerih so zapisane tudi pomoči dijakom pri nakupu šolskih knjig. Tu najdemo tudi zanimivo poročilo o delovanju šolske blagajne v šolskem letu 1940/41, ki ga je zaznamoval občuten finančni primanjkljaj. Šolska oblast je sklenila zaprositi pristojno ministrstvo za podporo. Šolo naj bi obiskovali zlasti zelo siromašni italijanski otroci, za katere naj bi poskrbeli še predvsem zato, ker naj bi v drugojezičnem, torej slovenskem okolju pripomogla k uveljavljanju italijanskega jezika in kulture. Primerna denarna pomoč naj bi odprla možnosti večjemu uspehu italijanizacije v prostoru, ki je taka prizadevanja trdno odklanjal. Iz seznamov podpor dijakom vidimo, da imajo le-ti večino slovenskih imen in priimkov zapisanih v italijanski obliki, kot na primer: Stanislao Ilincic. Vemo pa, da je bilo v konviktu v tako imenovani

⁵ R. Liceo-Ginnasio Vincenzo Arbarello Tolmino, Annuario anno scolastico 1927-1928, Padova 1927-1928, str. 9-40.

Vlasta Tul, Konvikt Francesco Scodnik Tolmin, v Dijaški dom Tolmin 1919-1999, Zbornik ob 80. obletnici Dijaškega doma Tolmin, Tolmin 1999, str. 16-70.

potujčevalnici slovenskih tudi precej italijanskih dijakov iz različnih predelov Italije. Iz finančne dokumentacije izvemo še marsikaj zanimivega iz življenja šole, tako na primer, kolikšen je bil prispevek šole za otroški vrtec, kjer so imeli učiteljsčniki vaje, koliko so plačali učitelja za tečaj francoskega jezika, za najem dvorane, katere knjige, časopise in gramofonske plošče so kupovali in podobno. Knjiga šolske finančne uprave je ohranjena že od leta 1926 naprej, torej sega v obdobje ustanovitve liceja-gimnazije. Iz zapisov o denarnih obveznostih dijakov lahko do šolskega leta 1929/30 spremljamo tudi njihov obisk posameznih šolskih razredov in celo učni uspeh po predmetih.

Iz obračunov za leta 1938 do 1943 v mapi 27 spoznamo redne profesorje in pripravnike, ki so poučevali na učiteljsču in na srednji šoli.

V fasciklu 7 sta dve mapi v zelo neurejenem stanju. Mapa 28 vsebuje različno finančno oziroma knjigovodsko dokumentacijo za obdobje od 1936 do 1944. Tu najdemo naročila obrazcev za diplome, nekaj uradnih listov, zvezek z obračuni bonov za hrano od leta 1941 do leta 1943, evidenco zavarovalniških prispevkov iz leta 1944, zvezek s podatki za socialno zavarovanje, zvezek z zapiski o vplačilih in izplačilih šole od 1934 do 1940.

Zanimiv je izročitveni zapisnik z dne 7. aprila 1943, iz katerega izvemo, da so ves material z geografskimi kartami vred iz učiteljsča prenesli v uporabo srednji šoli. V tej mapi je tudi finančni načrt srednje šole za leto 1942/43 in več obračunov naročil, preglednic likvidacijskih obveznosti, plačanih naročil iz istega časa ter tabela likvidacijskih obveznosti za osebe na srednji šoli iz oktobra 1943. V ovojju z obračuni so le-ti tudi za leto 1944, zaključeni v Gorici junija 1944. Za leto 1943/44 je več poravnava plačil za suplence.

Mapa 29 z napisom Razna korespondenca pa vsebuje večinoma dokumentacijo v zvezi s plačili zaposlenim na učiteljsču iz obdobja od leta 1931 do leta 1941. Tudi tu dobimo potrditev podatka, da se je 16. 10. 1937 licej-gimnazija preoblikoval v učiteljsče, čeprav bi po enem od ohranjenih katalogov sprejemnih izpitov lahko sklepali, da se je pouk na učiteljsču začel že leto prej.

V ovojju s prejeto pošto iz šolskega leta 1943/44, najdemo podatek, da so se zaposleni postopno umaknili do junija 1944. Ovoj so potem, ko sem ga ob zopetnem obisku v arhivu želela spet videti, umaknili iz uporabe, češ da je gradivo neurejeno (kar tudi ustreza resničnemu stanju) in ker je menda v njem precej dokumentacije z osebni podatki učiteljev in učencev, kar onemogoča njegovo uporabo.

V mapi 30 je tudi knjiga z inventarjem od leta 1928 do leta 1943 z vpisom vse opreme, knjig, albumov, naročil in podobnega.

Za dokumentacijo, vezano v zvezkih oziroma knjigah, obstoji poseben seznam izdelan leta

1991, za katerega so sprva menili, da ne sodi k tolminskemu, temveč h goriškemu učiteljsču. Po posvetovanju s popisovalko gradiva mi je uspelo dobiti v pregled tudi gradivo iz tega seznama. Toda tudi med tem gradivom je nekaj enot, ki so zaupne narave. Sem sodijo: registri stanja zaposlenih od leta 1929 do leta 1940. Med registri najdemo delovodnika za leta od 1941 do 1943 in od 1943 do 1944 ter finančni delovodnik od 1941 do 1943. Eden izmed registrov je v bistvu evidenca izdanih šolskih spričeval od leta 1929 do leta 1942. Pomembno je, da je ohranjena večina najpomembnejših šolskih katalogov: glavni katalogi ocenjevanj ob trimestrih na licej-gimnaziji, na nižjih in višjih razredih učiteljsča, katalogi sprejemnih izpitov za vpis na učiteljsče, v višje razrede učiteljsča in na srednjo šolo ter katalogi učiteljskih usposobljenostnih izpitov. Iz dokaj natančno izpolnjenih podatkov o posameznem učencu v vsakem katalogu izvemo poleg njegovega imena in priimka ter kraja in datuma rojstva tudi to, kdo in kaj so njegovi starši, kdaj se je v šolo vpisal, kakšno predizobrazbo ima oziroma iz katere šole in razreda izhaja in kje je prebival. S poznavanjem vseh teh podatkov morda lahko sklepamo, kakšne narodnosti je bil dijak. Vendar so to lahko le predvidevanja, saj so imena in priimki pisani v italijanski obliki. Večinoma pa lahko rečemo, da je z leti vedno več vpisanih tujih dijakov, bodisi takih, ki so prišli od drugod, bodisi takih, ki so že potomci tujih priseljencev v naših krajih. V katalogu je bilo tudi zapisano, v katero izmed fašističnih organizacij je bil dijak vpisan in kakšno vlogo je v njej imel. V rubrikah ocen iz posameznih šolskih predmetov za vsako trimesečje vidimo njihov učni uspeh. Učni predmeti v nižjih razredih so le osnovni, predmetnik v višjih razredih učiteljsča pa je že zahtevnejši. Zanimivo je, da so po sklenitvi jugoslovansko – italijanskega prijateljstva leta 1937 v nižje razrede učiteljsča v pouk izbirnega tujega jezika poleg francoščine, angleščine in nemščine uvedli tudi slovenščino. Za posameznega dijaka iz vpisov v katalogu lahko razberemo, kolikšne šolske pristojbine je plačeval. Vojne sirote, otroci vojnih invalidov in tisti iz številčnih družin so bili opravičeni plačevanja pristojbin. V katalogih zasledimo tudi rubrike namenjene podatkom o kaznih in profesorjevih opažanjih. Tako je na primer pri dijaku s priimkom Kokošar v rubriki opažanj zapisano, da so po ukazu spremenili njegov priimek v Cossari. Pri zaključnem letniku učiteljsčnikov je v tej rubriki zapisano, da so opravili diplomu. V rubrikah o izpitih je zapis, ali je dijak napredoval, oziroma v katerem učnem predmetu morda ni bil uspešen. Nekoliko drugačni so katalogi srednje šole, v katerih so uporabljali kar večvrstične opisne ocene za posamezne učne predmete, skupna ocena pa je bila bolj določljiva, od odlične do nezadostne.

Kje še najdemo gradivo učiteljišča in drugih srednjih šol v Tolminu za obdobje med obema svetovnjima vojnama

Nekaj arhivskega gradiva učiteljišča, liceja gimnazije in srednje šole v Tolminu v obdobju med vojnama hrani tudi Pokrajinski arhiv v Novi Gorici. Ohranjeno gradivo slovenskega učiteljišča, ki je delovalo od 1919 do 1925 (s popolnim prenehanjem leta 1928) obsega le eno arhivsko škatlo z letnimi registri od 1923 do 1928, rezultate matur, opravljenih v Vidmu leta 1926 in leta 1927, prošnje za prepustitev k učiteljskemu diplomskemu izpitu s prilogami ter nekaj spisovnega gradiva o dijakih in pouku za dobo od 1926 do 1928. Nekaj več je gradiva licej-gimnazije Vincenzo Arbarello za obdobje od 1925 do 1940. V treh arhivskih škatlah hranimo predvsem dijaško dokumentacijo, vpisnice, spise v zvezi z izpiti, notranji pravilnik šole iz šolskega leta 1929/30 in nekatere finančne zadeve. Tri arhivske škatle je tudi gradiva učiteljišča Vincenzo Arbarello za obdobje med letoma 1937 in 1943. Tudi tu prevladuje dijaška dokumentacija, zapisniki o izpiti z gradivom, knjiga sporočil vodstva šole posameznim oddelkom, register kazni in podobno, vendar ni nobena dokumentacija ohranjena popolno in ne v zaokroženih celotah.

Del gradiva omenjenih šol, zlasti Srednje šole, se zdaj nahaja tudi v dokumentarni zbirki Gimnazije Tolmin. Gre za osem razrednic, tri dnevnikove posameznih razredov in pet dnevnikov učiteljev za šolska leta od 1939/40 do 1942/43.

Ker v nobeni izmed naštetih ustanov ni v celoti ohranjenega gradiva o delovanju srednjih šol v Tolminu, bi za popolnejšo podobo preteklosti teh šol morali preučiti tudi te arhivske fonde: za obdobje po prvi svetovni vojni Commissariato generale per la Venezia Giulia (Civilni komisariat za Julijsko Benečijo) in Provveditorato agli studi di Trieste (Šolsko skrbništvo v Trstu), ki ju hrani Državni arhiv v Trstu, Provveditorato agli studi di Gorizia (Šolsko skrbništvo v Gorici), ki ga hrani Državni arhiv v Gorici, v njem med drugim najdemo dragocena letna poročila šol, dopolnitev poznavanja zgodovine tolminskih srednjih šol pa nam omogoča tudi pregled fondov Občine Tolmin in Šolskega nadzorništva Tolmin, ki ju hrani Pokrajinski arhiv v Novi Gorici.⁶

⁶ Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Nova Gorica 1997, str. 23, 24, 37, 38, 164-166, 168.

*Visoki komisar Ljubljanske pokrajine Emilio Grazioli v Novem mestu, 29. junij 1941.
Z razstave Novo mesto je bilo...*

UDK 930.253:628.1/.2(497.4 Ljubljana)
Prejeto: 24. 10. 2003

Novo gradivo za zgodovino higienskih razmer v Ljubljani

BARBARA PEŠAK MIKEC

višja arhivistka, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Mestni trg 27, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

Najdragocenejše gradivo v fondu Vodovod – Kanalizacija Ljubljana so originalni načrti ljubljanskega vodovoda ing. Oskarja Smrekerja iz leta 1888. Celotni projekt obsega skupaj z nekaterimi novjšimi dopolnitvami in kopijami 43 načrtov, velikosti približno 100 x 70 cm. V fondu so še prošnjje za hišne vodovodne priključke od let 1890 do 1944, več kot trideset barvnih načrtov starih odvodnih kanalov različnih velikosti in popolna zbirka Knjig tedenskih izkazov črpanj vode v Klečah od leta 1890 do leta 1945.

KLJUČNE BESEDE: arhivsko gradivo, vodovod, Smreker, kanal

ABSTRACT

NEW MATERIAL FROM THE HISTORY OF SANITATION IN LJUBLJANA

In 2002-2003, the Historical Archives of Ljubljana acquired the Vodovod-Kanalizacija Ljubljana fond. The most valuable materials in the fond are original plans for Ljubljana waterworks by Oskar Smreker dating back to 1888. The whole project consists of 43 plans, including some recent additions and copies, in the size of approximately 100 x 70 centimetres. Apart from Smreker's plans, there are several other interesting items in the fond. This includes applications for water connection from 1890 to 1944, which offer insight into the introduction of indoor plumbing in the buildings of Carniola's capital city. Over 30 coloured plans of old drains in different sizes are also very interesting. The oldest of these plans, made in 1818, shows a drain running from Stari trg in the direction of St. Florian's church and Mestni trg. The plan lists the names of house owners and house numbers. The fond also contains a complete collection of the weekly lists of water pumping at Kleče between 1890 and 1945.

KEY WORDS: archive materials, waterworks, Oskar Smreker, sewage system

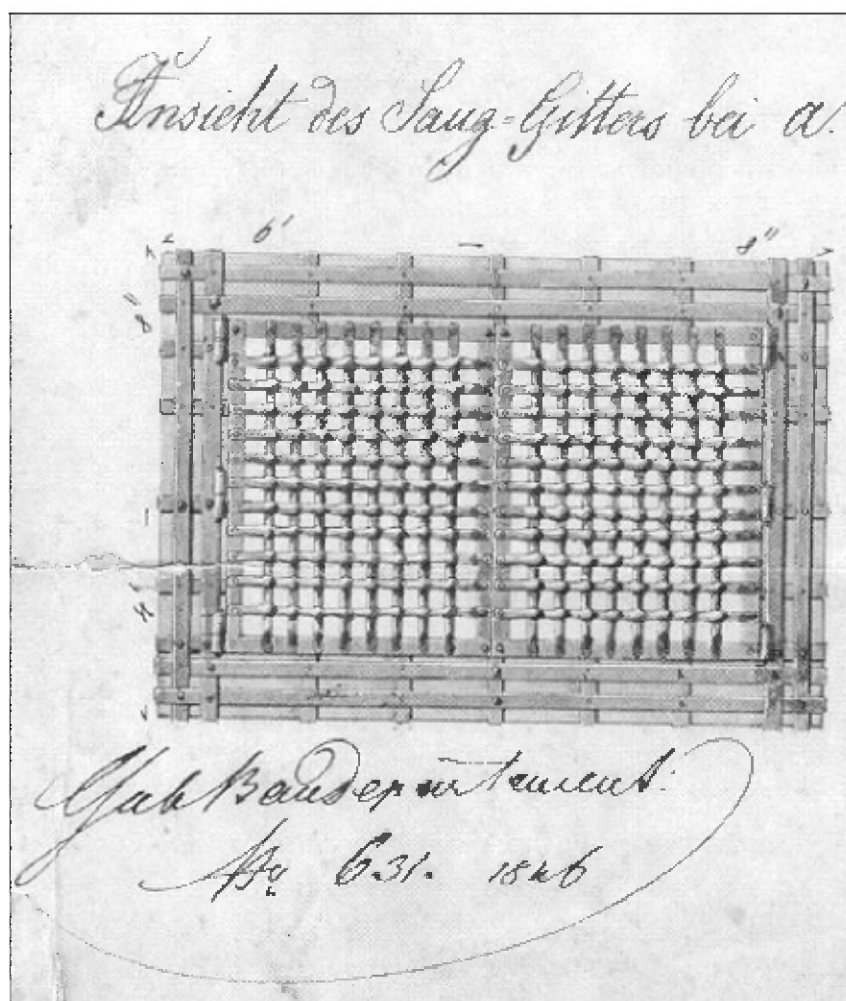
V letih 2002 in 2003 smo v Zgodovinski arhiv Ljubljana prevzeli fond Vodovod – Kanalizacija Ljubljana. Gradivo iz arhiva Javnega podjetja Vodovod – Kanalizacija smo dobili urejeno in popisano, arhiv vodarne Kleče, večinoma načrte, pa so k nam pripeljali v dokaj neurejenem stanju. Po ureditvi obsega fond 104 arhivske škatle, 80 knjig in 19 map z načrti. Časovno obsega obdobje med letoma 1818 in 1992.

V prispevku bi rada opozorila predvsem na

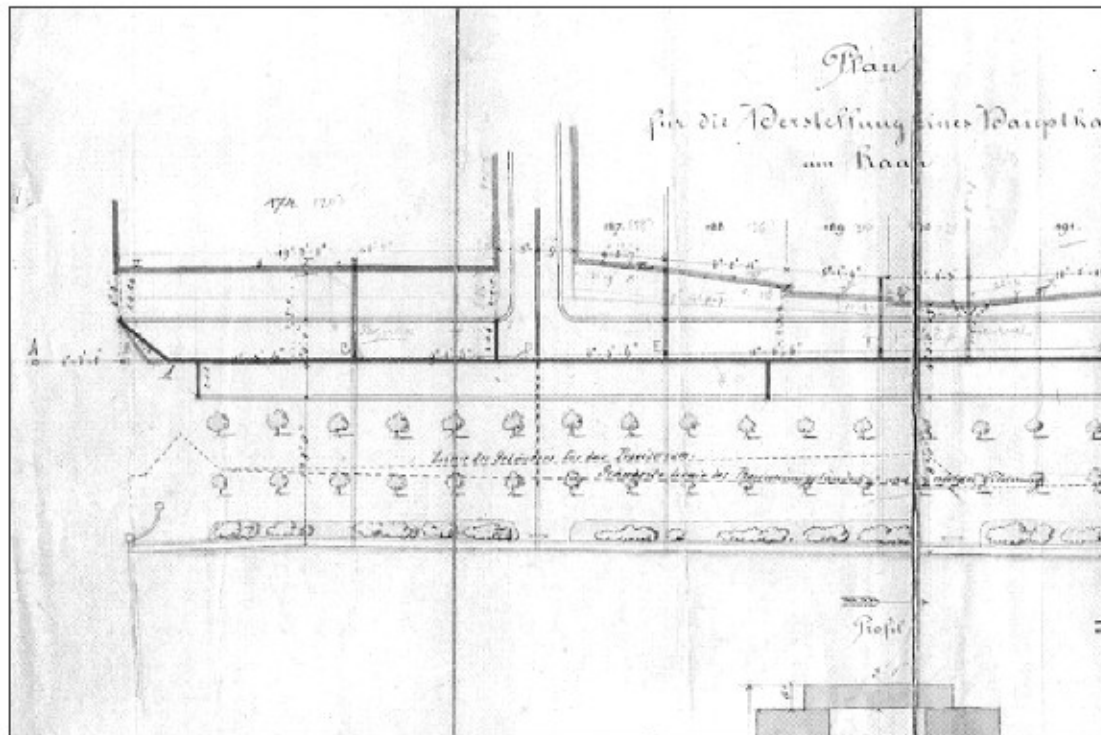
najdragocenejše gradivo v fondu – originalne načrte ljubljanskega vodovoda ing. Oskarja Smrekerja iz leta 1888. Hranili so jih v Klečah. Pomešani so bili z novjšimi, a na srečo oštevilčeni, podpisani in datirani, ohranila se je tudi preglednica načrtov. Veliki so približno 100 x 70 cm in so po ureditvi shranjeni v originalni mapi. Celotni projekt za napeljavo ljubljanskega vodovoda obsega skupaj z nekaterimi novjšimi dopolnitvami in kopijami 43 načrtov:

Tehnična enota	Popisna enota	Vsebina	Čas
188	486	Projekt für das Wasserwerk in Laibach von Oscar Smreker (preglednica načrtov celotnega projekta za ljubljanski vodovod)	1888
188	487	Blatt No. 2 – Načrt strojnice	1909
188	488	Blatt No. 3 – Hidrografski zemljevid ljubljanske okolice	1888
188	489	Blatt No. 4 – Längenprofil des Grundwasserstromes (tok podtalnice)	1888
188	490	Blatt No. 5 – Grundwasser – Beobachtungen (opazovanje količine podtalnice za leto 1887)	1888
188	491	Blatt No. 6 – Grundwasser – Beobachtungen (opazovanje količine podtalnice za leto 1887)	1888
188	492	Blatt No. 7 – Rohr – Profile (načrti različnih profilov cevi)	1888
188	493	Blatt No. 8 – Wasserwerk Laibach – Situation	1888
188	494	Blatt No. 8 – Wasserwerk Laibach – Situation	1888
188	495	Blatt No. 8 – Wasserwerk Laibach – Situation	1888
188	496	Blatt No. 8 – Wasserwerk Laibach – Situation	1888
188	497	Blatt No. 8 – Wasserwerk Laibach – Situation	1888
188	498	Blatt No. 9 – Wassergewinnung: Disposition der Anlage (stanje vodnjakov – prerez)	1888
188	499	Blatt No. 1 – Erweiterung der Wassergewinnung Disposition und Anlage (stanje vodnjakov – prerez)	1909
188	500	Blatt No. 10 – Wassergewinnung: Schacht für die Rohrbrunnen (načrt jaška za cevne vodnjake)	1888
188	501	Blatt No. 12 – Wassergewinnung: Schacht für die Pumpen (načrt jaška za črpalke)	1888
188	502	Blatt No. 10 A – Wassergewinnung: Schacht für die Pumpenanlage (jašek za črpalno napravo)	1890
188	503	Blatt No. 13 – Wassergewinnung: Details zum Pumpenschacht (Detajli črpalnega jaška)	1888
188	504	Blatt No. 14 – Wassergewinnung: Rohrbrunnen & Gallerie (načrti cevnih vodnjakov in galerije)	1888
188	505	Blatt No. 15 – Maschinen & Kesselhaus: Grundnis (tloris strojnice in kotlovnice)	1888
188	506	Blatt No. 15 – Erweiterung des Maschinen und Kesselhauses (izpopolnitev prejšnjega načrta)	1906
188	507	Blatt No. 16 – Maschinen & Kesselhaus: Schnitte (prerez strojnice in kotlovnice)	1888
188	508	Blatt No. 16 – Pumpstation (črpališče)	1906
188	509	Blatt No. 17 – Maschinen & Kesselhaus: Ansichten (naris strojnice in kotlovnice)	1888
188	510	Blatt No. 17 – Wasserwerk Laibach – Rohrnetzplan M=2880 (načrt cevnega omrežja za ljubljanski vodovod)	1906
188	511	Blatt No. 18 – Details der Pumpe (detajlni načrt črpalke)	1888
188	512	Blatt No. 19 – Schornstein (načrt dimnika)	1888
188	513	Blatt No. 20 – Wohnhaus (načrt stanovanjske hiše)	1888
188	514	Blatt No. 21 – Wohnhaus (načrt stanovanjske hiše)	1888
188	515	Blatt No. 22 – Stall (načrt hleva)	1888
188	516	Blatt No. 23 – Kohlenschuppe (načrt lope za premog)	1888
188	517	Blatt No. 24 – Längenprofil der Zuleitung (Laibacher Feld – Šiška Berg) – potek vodovoda Ljubljansko polje – Šišenski hrib	1888
188	518	Blatt No. 24 – Längenprofil der Zuleitung (Laibacher Feld – Šiška Berg) – potek vodovoda Ljubljansko polje – Šišenski hrib	1890
188	519	Blatt No. 24 – Längenprofil der Zuleitung (Laibacher Feld – Tivoli) – potek vodovoda Ljubljansko polje – Tivoli	1890

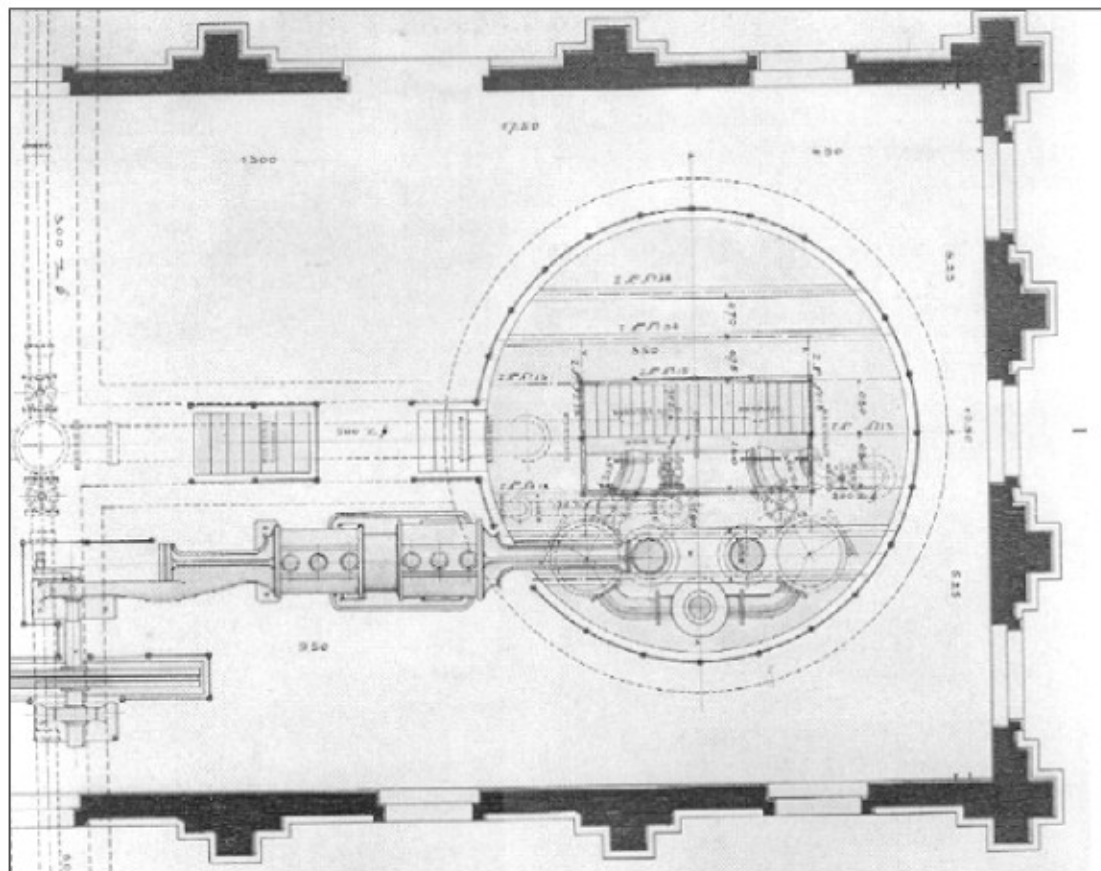
Tehnična enota	Popisna enota	Vsebina	Čas
188	520	Blatt No. 24 – Längenprofil der Zuleitung (Šiška Berg – Lattermans Alee) – potek vodovoda Šišenski hrib – Lattermanov drevored	s.d.
188	521	Blatt No. 25 – Kräfteplan des Hochreservoirs (preračun potrebne moči črpalk za pogon vode v vodni stolp)	1888
188	522	Blatt no. 26 – Hochreservoir: Grundnis & Schnitte (tloris in prerez visokega rezervarja)	1888
188	523	Blatt No. 26 – Hochreservoir: Grundnis & Schnitte (tloris in prerez visokega rezervarja) – kopija	s.d.
188	524	Blatt No. 27 – Hochreservoir Schieberkammer (načrt prostora zasunkov v razvodni komori visokega rezervarja)	1888
188	525	Blatt No. 27 – Hochreservoir Schieberkammer (načrt prostora zasunkov v razvodni komori visokega rezervarja) – kopija	s.d.
188	526	Blatt No. 28 – Schieber (načrt razvoda)	1888
188	527	Blatt No. 29 – Hydrant (načrt hidranta)	1888
188	528	Blatt no. 30 – Längenprofil der Zuleitung (Skaručna – Laibacher Feld) – potek vodovoda Skaručna – Ljubljansko polje	1888
188	529	Blatt no. 31 – Maschinelle Anlage (načrt strojne naprave)	1888

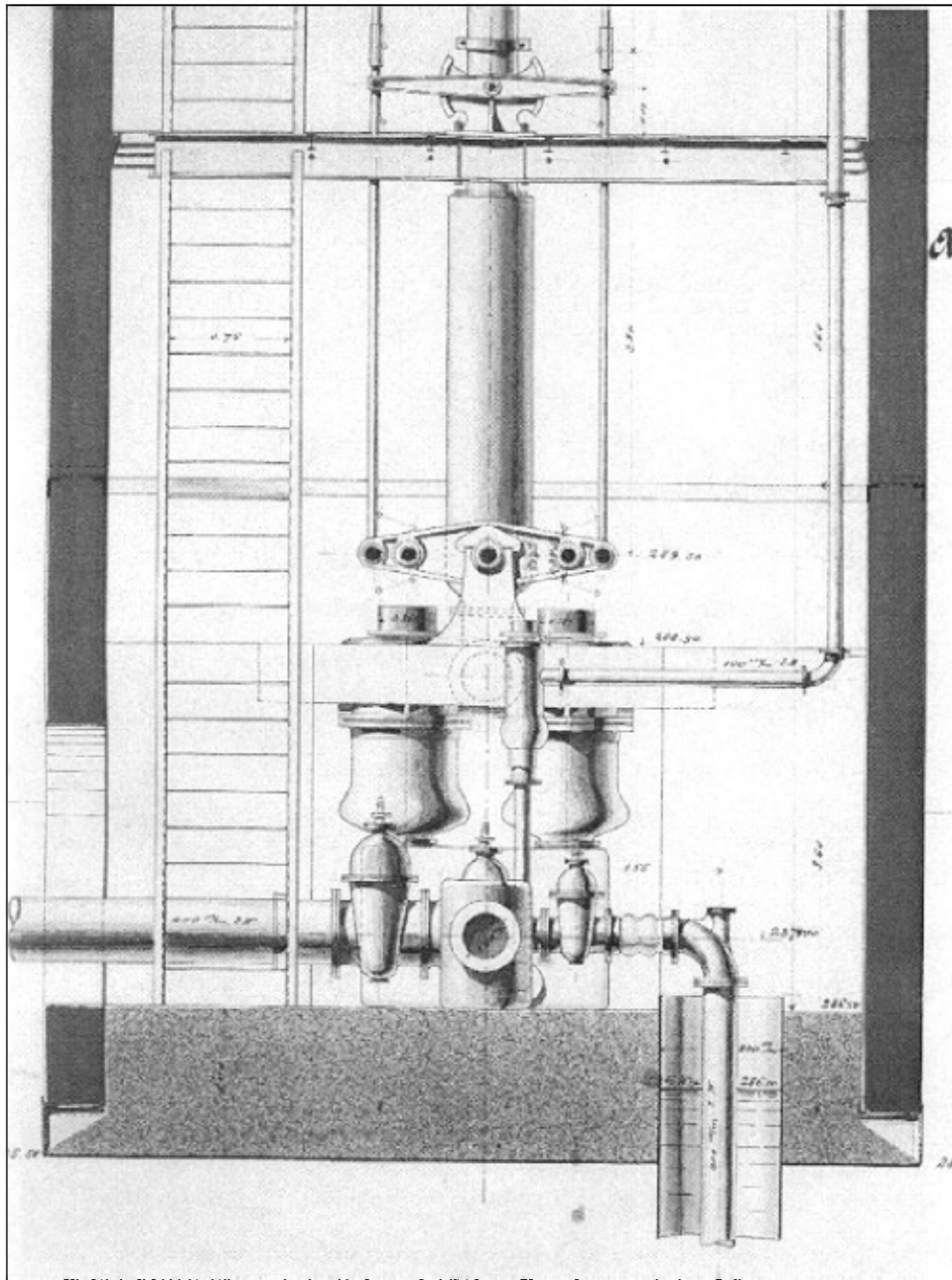
Rešetka na odtočnem kanalu – detajl, 1846. (SI ZAL LJU 650, t. e. 35, p. e. 144)

Del načrta za izdelavo glavnega kanala na Bregu – brez datuma. (SI ZAL LJU 650, t. e. 35, p. e. 135)

Smrekerjev načrt strojnice – detajl, 1909. (SI ZAL LJU 650, t. e. 188, p. e. 487)

Smrekerjev načrt črpalke – detajl, 1888. (SI ZAL LJU 650, t. e. 188, p. e. 501)

Poleg Smrekerjevih načrtov obsega fond še nekaj zanimivosti. Ena izmed njih so prošnje za hišne vodovodne priključke od let 1890 do 1944. Z njimi lahko sledimo postopnemu "vstopu" tekoče vode v poslopja kranjskega glavnega mesta. Že leta 1890 je za napeljavo vode v stanovanja zaprosilo skoraj petsto strank. Poleg deželne vlade, okrajnega glavarstva, škofije, Alojzijevišča, otroške bolnice, hiralnice ..., tudi veliko zasebnikov. Ti so bili v prijavi (pogodbi) seznanjeni s pogoji uporabe vode in s plačilom, ki je "rastlo" skupaj s kvadraturu stanovanja, vrta, obrtjo ... Za vsako stranko so izračunali tudi

predvideno porabo vode. Sledila sta opis napeljave vodovodnih cevi po hiši in skica prostorov. Od konca tridesetih let 20. stoletja vsebujejo prošnje tudi načrte hiš s tlorisi po nadstropjih z vrisanimi priključki, ali vsaj gradbeno situacijo in natančen opis prituklin, do katerih je bila voda napeljana (umivalniki, stranišča, pisuarji, prhe, bideji, pralna korita, bojlerji, požarni hidranti itd.). (t. e. 1-18).

Zelo zanimivih je več kot trideset barvnih načrtov starih odvodnih kanalov različnih velikosti. Najstarejši je načrt kanala s Starega trga proti cerkvi Sv. Florjana in proti Mestnemu trgu iz leta

1818. Na njem so vpisana tudi imena lastnikov hiš in hišne številke. Načrt kanala skozi Šempetrsko predmestje je iz leta 1819, načrt odvodnih kanalov in izravnavanja Poljanske ceste iz leta 1822, načrt kanala s Šolskega trga (del Ciril-Methodovega trga) in Študentovske ulice in tlakovanje ulice iz leta 1823, načrt kanala s trga Sv. Jakoba (Levstikov trg) čez novi most proti Zoisovi hiši na Bregu iz leta 1825, načrt odvodnih kanalov iz stavbe gledališča (Filharmonija) iz leta 1834 itd. Zanimiv je načrt ureditve pločnikov, tlakovanja z "mačjimi glavami" in ureditve makadamske ceste med Robbovim vodnjakom in Poljansko cesto ter regulacijo dela Ciril-Methodovega in Vodnikovega trga (Schul-, Hauptwache-, Markt-Platz) iz leta 1866 (t. e. 35).

Med gradbeno dokumentacijo najdemo še projekte za:

- regulacijo Ljublanice od Novega trga do izliva Malega grabna iz leta 1934. Vsebuje poročila, izmere, načrte in preračune (t. e. 21);
- regulacijo Save s seznamami vodnjakov v ljubljanski okolici in merjenji toka talne vode – gradivo obsega obdobje od 1889 do 1921 (t. e. 21);
- regulacijo Save med Tacnom in Črnučami (1890-1921) (t. e. 23);
- napeljavo vodovoda v občino Moste (1901-1919) (t. e. 23);
- vodovod v Šentvidu (1901-1927) (t. e. 26);

- napeljavo vodovoda v občino Zg. Šiška (1908-1933).

V fondu je še popolna zbirka Knjig tedenskih izkazov črpanj vode v Klečah od leta 1890 do leta 1945. Tedenski izkazi imajo več rubrik, v katere so vpisovali podatke. Pod "parni stroj in črpalka" so vpisovali količino načrpane vode na dan v kubičnih metrih, v začetku tudi število dvigov vode na dan, višino, do katere se dvigne voda v zbiralniku, in pritisk v veternem kotlu, pozneje so popisali stanje števecv in število obratov črpalke na dan. V rubriko "parni kotel" so vpisovali porabo premoga v kilogramih, v rubriko "stanje vode" temperaturo vode in njeno stanje v glavnem vodnjaku in rezervarju. Pregledno je vpisana poraba premoga, olja in drugega materiala (t. e. 99-116).

Poleg omenjenega obsega fond tudi dokumente, ki so nastajali pri delovanju Mestnega vodovoda – statute, pravilnike, zapisnike sej, zaključne račune in letna poročila. Dokumentacija se je v povojnem obdobju razširila še s samoupravnimi sporazumi, različnimi razpravami, s posameznimi fotografijami in prospekti.

S tem gradivom bodo obogatili svoje raziskovanje vsi tisti, ki jih zanimajo higienske razmere v preteklosti, splošna zgodovina Ljubljane, hidrologi, pridobili pa bodo tudi ljubitelji tehnične dediščine in lastniki hiš.

UDK 334.724.2:393.1(497.4 Ljubljana)
930.253:334.724.2(497.4 Ljubljana) Žale
Prejeto: 24. 10. 2003

Od svetega Krištofa do Žal

BARBARA PEŠAK MIKEC

višja arhivistka, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Mestni trg 27, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

Gradivo v fondu Komunalno podjetje Žale Ljubljana lahko razdelimo v dve skupini: v dokumente, ki so nastali ob upravljanju podjetja, in dokumente, ki so nastali z izvajanjem nalog, za katere je bil pristojen pogrebni zavod oziroma podjetje. Med te sodijo originalni indeksi umrlih in sprejemni listi pokojnikov, pokopanih na Žalah, sprejemne knjige pokojnikov s sprejemnimi listi in indeksi. Starejšega gradiva nastalega pri poslovanju podjetja je malo. Novejše gradivo je zanimivo v delu, ki zajema širitev Žal oziroma zgraditev Novih Žal.

KLJUČNE BESEDE: arhivsko gradivo, sezname, Žale, pokopališče

ABSTRACT

FROM ST. CHRISTOPHER TO ŽALE

Between 2000 and 2002, the Historical Archives of Ljubljana acquired a new fond called Komunalno podjetje Žale Ljubljana. The fond is incomplete, for much of the material had been lost. The collected material falls into two groups: the documents created by and connected with the management of the company, and those created through the process of performing the tasks in the competence of the undertakers' establishment or company. The latter include the original indexes of the dead, mortuary lists of the deceased buried at Žale, and two mortuary registers with mortuary lists and indexes. There are also two burial books and various lists of soldiers who died during the WWI and WWII. Unfortunately, few older materials created by the management of the company have survived. However, some larger fragments of the 1925 construction plans for a mortuary chapel at the church of St. Cross, and the 1938 construction plans by the architect Emil Tomazič have been preserved. Tomazič worked on Plečnik's All Saints Garden. Among more recent materials, the extension of Žale, i.e. the building of Nove Žale is one of the most interesting.

On the 27th October 1913, Mestni pogrebni zavod, the predecessor of Javno podjetje Žale, obtained a concession for performing burial services. Gradually, it bought up all the existing undertakers' establishments in Ljubljana. After the WWII, Mestni pogrebni zavod was renamed to Državno gospodarsko podjetje Žale, and in 1954 to Pogrebni zavod Žale. By 1961, it had taken over the control of every minor Ljubljana cemetery and the establishment was renamed to Komunalno podjetje Pogrebni zavod Žale Ljubljana. In 1974 the company underwent a reorganisation into TOZD, i.e. a Basic Organisation of Associated Labour. It joined Komunalno podjetje Ljubljana. In 1990, after being excluded from the Komunalno podjetje Ljubljana, TOZD Žale was once again organised as Javno podjetje Žale Ljubljana.

KEY WORDS: archive materials, lists, Žale, cemeteries

V letih 2000 in 2002 smo v Zgodovinskem arhivu Ljubljana postali bogatejši za skoraj osemindvajset tekočih metrov gradiva Javnega podjetja Žale Ljubljana. Iz prevzetega gradiva je bil oblikovan fond Komunalno podjetje Žale Ljubljana. Fond na žalost ni popoln, saj se je mnogo gradiva pri ustvarjalcu z leti izgubilo,

kljub temu pa vsebuje pravo zakladnico podatkov, zanimivih tako za raziskovalce, kot tudi za druge občasne uporabnike gradiva.

Prevzeto gradivo lahko razdelimo v dve skupini: v dokumente, ki so nastajali pri upravljanju podjetja, in dokumente, ki so nastali z izvajanjem nalog, za katere je bil pristojen po-

grebni zavod oziroma podjetje. Ti so za raziskovalce brez dvoma bolj zanimivi. Med njimi najdemo na primer originalne indekse pokopanih na Žalah, pisane po letih in abecedi v obdobju od 1915 do 1992. Ti indeksi vsebujejo poleg imena pokojnika tudi dan smrti in mesto pokopa (t. e. 294-297). Informacije prinašajo še sprejemni listi in sprejemne knjige pokojnikov, knjigi pokopov in različni seznamami.

Prava zakladnica informacij so sprejemni listi. Na njih so vpisani vsi pokojniki, pokopani na Žalah. Vsebujejo več podatkov kot indeksi: ime, priimek, rojstni kraj in datum, stan, poklic, versko pripadnost, datum in kraj smrti, dan pogreba, vrsto pogreba, naštetni so dodatki, ki so jih pri tem uporabili, ime plačnika pogreba in imena časopisov, v katerih so bile objavljene osmrtnice in zahvale. Pozneje so velikokrat navedli tudi vzrok smrti. Pri tem je zanimivo, da ta podatek ni bil med pomembnejšimi, saj ni vpisan na vseh sprejemnih listih. Pogostejši vzrok smrti med drugo svetovno vojno je bila splošna oslabeledost (marasmus). Ljudje so umirali tudi za jetiko (tbc),

Sprejemni list dr. Janka Kersnika, 1937.
(SI ZAL LJU 630, t. e. 217, p. e. 910)

rakom, odpovedmi srca, možganskimi in srčnimi kapmi. Pri samomorilcih so pogosto napisali tudi način smrti, na primer skok s stavbe hotela Miklič, skozi okno v vojašnici na Metelkovi, pod vlak, zastrupitev s plinom, obešenje ...

Med imeni, vpisanimi na sprejemnih listih, najdemo tudi nekaj znanih Slovencev. V letu 1937 so bili na primer na Žalah pokopani monsignor Tomo Zupan, papežev protokolarni konservatorija v pokoju, in dr. Janko Kersnik¹, ravnatelj Kmetijske posojilnice. Natančneje si lahko ogledamo sprejemni list zadnjega. Rojen je bil leta 1881 na Brdu pri Lukovici, umrl pa je za pljučnico v Leonišču star 55 let, v četrtek, 25. februarja 1937, ob 23. uri 50 minut. Pokojnika je pregledal dr. Krajec. Pogreb je bil v soboto, 27. februarja 1937, ob 15. uri na pokopališču pri sv. Križu. Pokojnik je sodil v župnijo sv. Petra, bil je rimskokatoliške vere in poročen. Domovinsko je bil pristojen v Ljubljano. Imel je pogreb prvega razreda. V ceno, ki jo je vplačala Kmetijska posojilnica v Ljubljani, so bili všteti mrtvaški oder prvega razreda, dvodnevna straža ob odru, mrtvaški čevlji, križ, cvetlična dekoracija, kovinska krsta z vložkom, blazina, tančica, žimnica, štirje vprežni vozovi, od teh steklen mrtvaški, in dva vozova za duhovščino. Osmrtnice in zahvale so bile objavljene v Slovenskem narodu, Jutru in Slovencu.

Med drugo svetovno vojno so kot vzrok smrti večkrat napisali že omenjeni marasmus, pogost vzrok smrti pa je bila tudi ustrelitev. Kot kraj smrti so navedli mesto, na katerem je bil pokojnik ustreljen, na primer v gozdu, Gradišče 2, Predovičeva ulica v brivnici poleg kina Moste, Večna pot, Gramozna jama, na službeni poti z derezino ... "Ustreljen" so kot vzrok smrti leta 1942 napisali pri vseučiliščnem profesorju dr. Lambertu Ehrlichu (Streliška ulica – Semeniška ulica?) in nekdanjemu banu Dravske banovine dr. Marku Natlačenu (Ciril-Methodova ul. 18 / pri-tiličje).

V sprejemnih listih so vpisani tudi italijanski vojaki, pokopani na Žalah. Veliko je neznanih žrtev; pri teh sta vpisana njihov videz in obleka, ali pa celo samo kraj, od koder so bile pripeljane. Sprejemni listi pokrivajo dobo od leta 1937 do leta 1969 (t. e. 217-293).

Poleg sprejemnih listov sta v fondu tudi dve sprejemni knjigi pokojnikov s sprejemnimi listi za leti 1945 in 1946. Iskanje podatkov v njih je lažje, ker sta ohranjena tudi pripadajoča indeksa (t. e. 312-313). Podatki so enaki kot na sprejemnih listih. V tisti iz leta 1946 najdemo na primer sprejemni list z vpisom treh pokojnikov, prepeljanih iz centralnih zaporov OZNE. To so

¹ Dr. Janko Kersnik je bil najstarejši sin pisatelja Janka Kersnika.

² Vprašaj je vpisan tudi na sprejemnem listu.

943

Izjavljeno izkazalo dne 194... ob uri

Ime: 1) Rupnik Leon, div. general in. Jugo		Sprej. knj. št.
rojena: 2) Hacina dr. Lovro biv. upravnik policije		Prej. št. št. št. št.
mrti: 3) Rösener Ervin nemški general		inj. dne
kraj smrti: Žalaha, Jugo		rojstni kraj:
prepeljati na žalah - kapelo:		domovinska pristojnost:
mrtovnik in plačnik: Vojvinski sodnik 10. div.		združnik:
znanost: Kraljeva		bolezen: 1. svet. vojna
službovanje plačnika:		
Dan smrti: 18. 9. 46. ob 18.00	Pokopališče:	
Dan pogrebat: 19. 9. 46. ob 19.00	M. Križ	
POGREB 1946 RAZREDA		
Razredna cena 3 a 360.-	PIN c. 1080	Odnos . . .
... % popust za pogrebe z žale		Izvanredne davčnice (po naročilu stranke)
prebitok za pogrebe iz mesta		Šola najbliž žale
... % povisek za okolico		zvezanje v najbliž župniji
		grob. grobnice pokopališka prostorišča
Razredne davčnice		prejete in koleki

*Del sprejemnega lista Leona Rupnika, dr. Lovra Hacina in Ervina Rösenerja, 1946.
(SI ZAL LJU 630, t. e. 313, p. e. 1089)*

Leon Rupnik, divizijski general v stari Jugoslaviji, dr. Lovro Hacina, nekdanji upravnik policije, in Ervin Rösener, nemški general. Usmrčeni so bili kot izdajalci, prvi ustreljen, druga dva obešena. Usmrtili so jih v sredo, 4. septembra 1946, ob 18. uri, pokopani so bili istega dne, ob 19. uri in 30 minut. Sprejemni list z več vpisanimi je redek. Nekajkrat se podobni listi pojavijo tudi v medvojnem obdobju, ko so na Žale hkrati pripeljali več žrtev, padlih v spopadih, ali žrtve eksekucij. Navadno pa je vsak pokojnik ob sprejemu dobil svoj sprejemni list.

Knjigi pokopov, ki sta ohranjeni v fondu, obsegata obdobje od leta 1929 do leta 1955 (t. e. 310, 311). Vsebujeta priimek, ime, stan oziroma poklic in starost pokojnika, dan in mesto pokopa ter župnijo, ki ji je pokojni pripadal. Podobne so knjige kremacij za obdobje od 1975 do 1992 (t. e. 306-309). V gradivu poleg naštetega najdemo tudi različne sezname: sezname grobov duhovnikov, redovnikov in nun (t. e. 171) ter sezname padlih vojakov med prvo in drugo svetovno vojno, ki so jih pokopali na Žalah. Med te sodijo:

- seznam padlih italijanskih vojakov prve svetovne vojne z imeni in priimki (t. e. 139) ter rojstnimi podatki in datumi smrti³ (t. e. 314);

- imenski seznam padlih italijanskih vojakov med drugo svetovno vojno (t. e. 139);

- seznam nemških vojakov, padlih v drugi svetovni vojni, pokopanih na Žalah, z imeni in priimki padlega (t. e. 314);

- seznam domobrancev, pokopanih pri Sv. Križu, iz leta 1944, ki vsebuje ime in priimek padlega, njegov čin, četo, v kateri je služil, datum in kraj rojstva in smrti, vzrok smrti in osebo, ki je vodila pogreb (t. e. 315);

- seznam talcev je bil narejen ob njihovem prekopu po vojni, oziroma pozneje za potrebe vzdrževanja in evidence grobišč (t. e. 314);

- na seznamu borcev so vojaki, partizani in domobranci, ki so jih v letih po drugi svetovni vojni prekopavali iz začasnih grobov na Žale. Vsebuje ime in priimek pokojnika, datum pokopa in ime kraja, s katerega je bil prepeljan (t. e. 314).

venci in Hrvati iz Primorja. Podatke o padlih med prvo svetovno vojno lahko posredno dobimo tudi v fondu LJU 489 – Mesto Ljubljana, Splošna mestna registratura. Pod registraturno oznako XI/15 pokopališča so med spisovnim gradivom tudi spremni listi pokojnikov, ki so jih s pokopališča pri sv. Krištofu prepeljali v rojstne kraje. Med njimi poleg Čehov in Nemcev prevladujejo vojaki madžarske narodnosti.

³ Med italijanskimi vojaki, pokopanimi na Žalah, so tudi Slo-

Št. list.	Dat. na kateri smrti	Ime	Kraj rojstva	Kraj smrti	Dozvola za pokop	Št. list.	Ime	Ime
33	19. 11.	Marjan K.	Ljubljana	Slonica pri Kerketu	Štefanik Keršnik Keršnik Keršnik	19. 11. 1916	Marjan K.	Štefanik Keršnik Keršnik
34	29. 11.	Marjan K.	---	---	Nikolaj Keršnik	19. 11. 1916	Marjan K.	---
35	2. 12.	---	---	Janez Keršnik	Janez Keršnik	19. 11. 1916	---	Janez Keršnik

Del seznama domobrancev, pokopanih pri sv. Križu, 1944.
(SI ZAL LJU 630, t. e. 315, p. e. 1093)

Poleg seznamov je med gradivom tudi načrt italijanskega pokopališča z imeni in priimki padlih v drugi svetovni vojni, njihovim činom in datumom smrti (t. e. 162).

Starejšega gradiva, nastalega pri poslovanju podjetja, je malo. Ohranjeni so delni načrti, narisani in tlorisi predvidenih mrliških vežic pri cerkvi sv. Križa iz leta 1925. Poleg načrtov se je ohranilo tudi nekaj spisovnega gradiva, predvsem osnutki in dopisi, nastali ob pripravah na postavitve mrliških vežic. Iz leta 1931 so ohranjena poročila strokovnjakov, ki so si ogledovali mrliške veže v takratnih večjih evropskih mestih. Opisane so razmere v Mariboru, Gradcu, na Dunaju, v Brnu, Salzburgu, Innsbrucku in Münchnu. Poleg omenjenih načrtov iz leta 1925 so v gradivu tudi gradbeni načrti stavbenika Emila Tomažiča iz leta 1938. Ta je gradil Plečnikov Vrt vseh svetih. Ohranjeni so načrti molilnice, kapele tumulus (vežica sv. Ahaca), kapele I (vežica sv. Nikolaja), fasade kapele I, kapele II (vežica sv. Petra), kapele III (vežica sv. Janeza), kapele IV (vežica sv. Marije) in fasade kapele IV (t. e. 441). Sledijo skice predvidenih povečav pokopališča pri sv. Križu, poročila in različni spisi Mestnega pogrebnega zavoda (t. e. 442-444).

Novejše gradivo prinaša zanimivosti predvsem v delu, ki zajema širitev Žal oziroma zgraditev Novih Žal. Gradbena dokumentacija, projekti in načrti prve faze Novih Žal obsegajo zasnove projektov, situacije, detajle, prenove in prispele rešitve na razpis za projekt Novih Žal (178-216). Ob koncu naj omenim še dokumente o

obnovi Plečnikovih Žal (445-446), zapisnike sej upravnih odborov in drugih organov upravljanja podjetja.

Od svetega Krištofa do Žal

Prav tako zanimiv kot njegovo gradivo je tudi nastanek podjetja Žale. Ustanovljeno je bilo leta 1913, brez svojega kapitala in sredstev za obratovanje. Občina kot ustanoviteljica je s posojili začela odkupovati že obstoječa ljubljanska pogrebna podjetja, z vsem inventarjem in pritlikljinami vred. Tako je z leti pridobila monopol na tem področju, to pa ji je omogočilo prostovoljno odločanje o ceni pogrebnih storitev. Seveda pa se je za boljše razumevanje razvoja podjetja treba vrniti nekoliko globlje v preteklost.

Staro ljubljansko pokopališče pri sv. Krištofu, na katerem so pokojnike pokopavali od druge polovice 18. stoletja, je v dobrih sto letih kljub večkratnim širitvam postalo pretesno. Hitro rastoče mesto se mu je vztrajno približevalo. Zato se je leta 1897 ljubljanski mestni svet lotil priprav za graditev novega pokopališča, na katerem je bil prvi pogreb opravljen šele maja 1906. V tem letu je bila dograjena tudi cerkev sv. Križa. Površina, namenjena novemu pokopališču, je takrat merila malo več kot 116 tisoč kvadratnih metrov. Lastništvo nad pokopališčem je imelo pet ljubljanskih župnij. Dajale so ga v zakup. Zakupnik je oskrboval pokopališče in skrbel za izkop grobov. Za oskrbo, prevoz in pogrebe so skrbeli zasebna pogrebna podjetja.

Po letu 1907 so občine na podlagi sprememb in dopolnil k avstrijskemu obrtnemu redu začele ustanavljati svoja lastna pogrebna podjetja.⁴ Za to so najemala posebna posojila, ki so jim omogočila odkup največjih zasebnih pogrebnih podjetij v mestih. S tem so občine želele znižati ceno pogrebov in si hkrati zagotoviti dodatna finančna sredstva. Ljubljanski mestni občinski svet je leta 1913 poslal izvedenca v tista avstrijska mesta, ki so mestne pogrebne zavode že ustanovila. Potoval je na Dunaj (kjer je bil pogrebni zavod ustanovljen leta 1907), v Gradec (1910) in Maribor (1911).⁵

Ustanovitev mestnega pogrebnega zavoda

Na podlagi sprememb in dopolnil k obrtnemu redu je ljubljanski občinski svet 15. julija 1913 pri kranjski deželni vladi vložil prošnjo za podelitev pogrebne koncesije. Podeljena mu je bila 27. oktobra 1913. Naslednje leto je mestna občina za sto tisoč kron odkupila pogrebni zavod Frana Doberleta. S tem so pridobili pisarniške, skladiščne in stanovanjske prostore ter garažo in hleve v takratni Frančiškanski (danes Nazorjevi) ulici. V istem letu je **Mestni pogrebni zavod**⁶ prevzel tudi Pogrebno podporno društvo železničarskih in državnih uslužbencev v Ljubljani in za slabih 7.300 kron odkupil vse njihovo pogrebno blago in inventar. Januarja 1915 je zavod za 250.000 kron kupil podjetje Josipa in Marije Turk z vsem inventarjem. To leto so sprejeli tudi ponudbo trgovca Ivana Gajška in odkupili trgovino s pogrebnim materialom.

Zaradi razširitve podjetja so postali nekdanji Doberletovi prostori v Frančiškanski ulici pretesni. Mestni pogrebni zavod se je preselil v drugo nadstropje mestne hiše v Prečni ulici 2 in v sosednji hiši vzel v najem še dva prostora. Za dobo enega leta so od Josipa Turka dobili v brezplačen najem prodajalno v Prešernovi ulici št. 44 (danes Čopova), hlev, shrambo na Radetzkega cesti št. 3 (danes Vidovdanska) in prostor za garderobe in oblačilnico v Komenskega ulici. Kot skladišče so uporabljali tudi prostore v starem vojaškem oskrbovališču ob Cesti Franca Jožefa poleg Narodnega doma (danes Cankarjeva) in skladišče ob Gajevi ulici (danes Štefanova). Garaža za večje vozove, jermenarska in

kolarska delavnica so bile na nekdanjem Souvanovem vrtu na Muzejskem trgu (park pred Narodnim muzejem). Hrana in slama za konje sta bili spravljeni delno na Muzejskem trgu, v Trnovem in Vodmatu. Očitno je, da so prostorske težave Mestni pogrebni zavod pestile že od vsega začetka.

Oktobra 1915 je občinski svet sprejel pravila Mestnega pogrebnega zavoda. Namen zavoda kot podjetja je bil "enotno voditi dosedanja privatna podjetja, ki jih je mestna občina odkupila, odnosno izvrševati koncesijo, podeljeno z razpisom deželne vlade 27. oktobra 1913". Podjetje je bilo del premoženja ljubljanske občine, "ki se mora voditi po trgovinskih načelih popolnoma ločeno od ostale mestne uprave kot samostojno dobičkonosno podjetje". Upravo so vodili občinski svet ljubljanski, upravni odbor podjetja in ravnatelj. Občinski svet je določal pravila, ceremonial, postavljal upravni odbor in ravnatelja podjetja ter določal cenik pogrebov. Upravni odbor je imel pet članov. Določal je plače in sklepal pogodbe.

Mestni pogrebni zavod po prvi svetovni vojni

Ljubljanske župnije so v letu 1923 ustanovile pokopališki sklad pod vodstvom škofijskega ordinariata v Ljubljani. Ta je postavil svojega upravnika, ki je upravljal pokopališče pri sv. Križu s svojimi uslužbenci. Hlapcev in zakupnikov potem ni bilo več. Postavili so tudi cerkev in razpravljali o postavitvi novih mrliških vežic.⁷

Leta 1927 je Mestni pogrebni zavod odkupil še dve konkurenčni podjetji, in sicer podjetje Ivana Rojine iz Spodnje Šiške z vsem inventarjem (240.000 Din) in podjetje Concordia, ki ga je upravljal red usmiljenih sester (450.000 Din). Tako je Mestni pogrebni zavod postal edini pogrebni zavod s koncesijo v Ljubljani. Isto leto so rešili tudi prostorsko stisko. Odkupili so posestvo (hišo s stanovanjskimi prostori, dvoriščem, šupami in hlevi) Janka Predoviča na Ambroževem trgu št. 7 in tja preselili vse po vsej Ljubljani raztresene prostore.

V letih pred drugo svetovno vojno je pokopališče pri sv. Križu dobilo tudi novo ime – Žale, poleg tega pa se jim je uresničila dolgoletna želja – odprtje mrliških vežic, ki so jih zgradili po načrtih arhitekta Jožeta Plečnika.⁸

Razvoj podjetja po drugi svetovni vojni

Leta 1946 je bilo Mestnemu pogrebnemu zavodu priključeno Mestno vrtnarsko podjetje, zavod pa se je preimenoval v **Državno gospodarsko podjetje Žale**. Leto za tem se je vrt-

⁴ "Pri podelitvi ... omenjenega obrta se je ob presojanju krajevnih razmer zlasti tudi na to primerno ozirati, ali in v koliko je že občina zadostno poskrbela za pokopavanje mrličev." Državni zakonik za kraljevine in dežele, zastopane v državnem zboru. Leto 1907, št. 26, čl. 21g.

⁵ ZAL, LJU 489, fasc. 1710, pag. 144-187.

⁶ Nekaj gradiva Mestnega pogrebnega zavoda hranimo v Zgodovinskem arhivu Ljubljana pod signaturo LJU 514. Dragocenost tega fonda so predvsem knjige pokopov od leta 1879 do leta 1897.

⁷ LJU 489, fasc. 1889, pag. 433-436.

⁸ Kronika slovenskih mest, št. V, Mestna občina Ljubljana, 1938, str. 249, 243.

narsko podjetje odcepilo, zato je podjetje Žale konec leta 1948 prevzelo v desetletni najem vrtnarijo Kunovar v bližini Žal. Po vojni je upravo pokopališča iz rok škofije prevzel Mestni ljudski odbor Ljubljana in jo leta 1946 predal Državnemu gospodarskemu podjetju Žale. To je prek svojih oddelkov poleg pogrebne službe, vrtnarije in cvetličarne prevzelo tudi oskrbo pokopališča.

Ob reorganizaciji mestnih ljudskih odborov in prenehanju delovanja rajonskih ljudskih odborov v Ljubljani leta 1952 je dobilo podjetje Žale v upravljanje in oskrbo tudi pokopališča v Dravljah, Stožicah, na Rudniku, v Štepanji vasi in na Viču. Razglašeno je bilo za gospodarsko ustanovo s samostojnim financiranjem pod imenom **Žale Ljubljana**. Neposredno poslovanje je vodil ravnatelj, člane kolektivnega organa upravljanja pa je delno imenoval državni organ, delno volil kolektiv ustanove. Leta 1954 je bila ustanova Žale Ljubljana razglašena za "finančni samostojni zavod" z imenom **Pogrebni zavod Žale**, s sedežem v Ljubljani, Med hmeljniki 2. Oskrbovala je vsa ljubljanska pokopališča, razen tistih v Polju, Sostrem in Sentvidu. Poleg običajnih dejavnosti pokopališke službe je Pogrebni zavod Žale tega leta prevzel tudi novo dejavnost, plačano iz proračunskih sredstev, in sicer skrb za kostnice, grobove talcev, pesnikov in pisateljev. Čez nekaj let je začel oskrbovati tudi italijanske in nemške grobove. Imel je svoje delavnice, in sicer mizarsko, pleskarsko-okraševalno, krojaško in mehanično.

Decembra 1955 je bil Pogrebni zavod Žale izločen iz pristojnosti Mestnega ljudskega odbora Ljubljana in dodeljen v pristojnost na novo ustanovljenega Občinskega ljudskega odbora Ljubljana-Bežigrad. Naslednje leto je dobil v upravljanje še pokopališče v Bizoviku.

Vprašanje vrtnarije je bilo dokončno rešeno leta 1961, ko so v podjetju odkupili vrtnarijo Ku-

novar. Ljubljanski mestni svet je sprejel sklep o razširitvi centralnega pokopališča Žale, v upravljanje pa so prevzeli tudi pokopališče v Sentvidu. Zavod je bil preimenovan v **Komunalno podjetje Pogrebni zavod Žale Ljubljana**. Upravljal ga je petnajstčlanski delavski svet, izvoljen iz vrst delovnega kolektiva, in sedemčlanski upravni odbor. Čez dve leti se je podjetje preimenovalo v **Komunalno podjetje Žale Ljubljana**.

Mestni svet Ljubljana je maja 1968 izdal odlok o sodelovanju predstavnikov družbene skupnosti pri upravljanju Komunalnega podjetja Žale. Ustanoviteljske pravice in dolžnosti so prenesli na mestni svet. Po tem odloku je podjetje upravljal delavski svet, v katerega je delovna skupnost podjetja izvolila dve tretjini članov, mestni svet pa eno tretjino. Predstavniki družbene skupnosti v delavskem svetu niso mogli soodločati o organizaciji dela, delitvi dohodka in delovnih razmerjih. V letu 1969 je podjetje prevzelo v upravljanje še pokopališče v Polju in Sostrem.

Leta 1974 je bilo podjetje registrirano skladno z novimi predpisi. Začele so se priprave na pripojitev h **Komunalnemu podjetju Ljubljana**. Podjetje Žale se je organiziralo kot **TOZD Žale** in se 1. januarja 1975 pripojilo k prej omenjenemu. V naslednjih letih so bile naložbe med drugim namenjene tudi za postavitev krematorija, ki so ga odprli konec leta 1978.

Priprave za večjo širitev pokopališča so se začele že v sedemdesetih letih. Oktobra 1985 je skupščina občine Ljubljana Bežigrad sprejela ureditveni načrt za pokopališče Žale. Tako so lahko začeli širiti pokopališče. Delo so končali do 1. novembra 1988.

Leta 1990 je bil TOZD Žale izločen iz Komunalnega podjetja Ljubljana. Referendum o izločitvi je bil izveden 25. januarja 1990. Na podlagi zakona se je TOZD Žale reorganiziral v **Javno podjetje Žale Ljubljana**.⁹

⁹ Vsi podatki, razen posebej navedenih, so odbrani iz gradiva fonda Komunalno podjetje Žale Ljubljana (SI ZAL LJU 630).

O delu Arhivskega društva Slovenije

Poročilo o delu Arhivskega društva Slovenije od oktobra 2002 do oktobra 2003

Člani izvršnega odbora društva smo v času od lanskega do letošnjega oktobra imeli štiri seje in na njih obravnavali tekočo problematiko v zvezi z izpolnjevanjem društvenega programa. V marcu smo imeli tudi redni letni občni zbor, ki pa letos ni bil volilni. Na njem smo sprejeli delovno in finančno poročilo za minulo leto ter plan dela in finančni načrt za letošnje leto. Podana so bila poročila urednikov revije Arhivi in zbirke Viri, poročila o delu društvenih komisij ter predstavljene publikacije društva in posameznih arhivov, ki so izšle v zadnjem letu. Na novo smo določili višino članarine društva (2.500 SIT) ter sprejeli Poslovnik o delu Komisije za podeljevanje Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj za posebne dosežke v arhivistiki.

Izdajateljska dejavnost

ARHIVI: V februarju letošnjega leta je izšla druga številka revije Arhivi za leto 2002. Ministrstvo za kulturo nam je za leto 2002 odobrilo 1.900.000 SIT (1.200.000 iz postavke arhivska dejavnost, 700.000 iz postavke založništvo), Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport pa 1.230.000 SIT.

Oktobra je izšla prva številka 26. letnika Arhivov, posvečena sedemdesetletnici dolgoletne aktivne društvene članice Marije Oblak Čarni. Ob predstavitvi glasila smo se slavljenske, ki je vsestransko naklonjena društvu, spomnili tudi s šopkom rož in krajšim nagovorom.

Druga številka letošnjega letnika bo izšla predvidoma v januarju 2004. Za pripravo obeh številki letnika 2003 je na razpolago okoli 4.100.000 SIT (2.100.000 od Ministrstva za kulturo, 1.330.000 od Ministrstva za šolstvo, znanost in šport, preostalo iz naročnine in prodaje).

VIRI: V maju je izšla 18. številka zbirke Viri (Božo Repe, Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije, II. del: Slovenci in federacija). Večino denarja zanjo je prispeval Arhiv Republike Slovenije, manjši del sredstev pa sta primaknila Arhivsko društvo Slovenije in Peter Ribnikar. Ta je za izdajo virov poklonil denarno nagrado Aškerčevega priznanja.

Publikacije je bila predstavljena 14. maja v Arhivu RS, na njej pa so sodelovali tudi zunanji gostje. Predstavitev je vodila novinarka Ljerka Bizilj, svoje

izkušnje in spomine na tisti čas pa sta predstavila tudi nekdanji predsednik Predsedstva (Socialistične) Republike Slovenije Janez Stanovnik in podpredsednik zadnjega Zveznega izvršnega sveta Živko Pregelj.

V programu društva za letošnje leto je bila tudi izdaja 19. številke Virov (Božo Repe, Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije, III. del: Osamosvojitvev in mednarodno priznanje), ki pa ni izšla. Ministrstvo za kulturo nam je namreč zanjo odobrilo le 400.000 SIT, kar pa je bilo še za tisk odločno premalo (predračun za to številko je namreč znašal 2.500.000 SIT). Sredstva smo skušali pridobiti iz drugih virov, zato smo se po telefonu, pisno in osebno obrnili na številne naslove (podjetja, politične stranke, lokalne skupnosti, upravne organe, ugledne posameznike iz političnega življenja), a neuspešno. Odziv je bil zares minimalen.

Odobrenih 400.000 SIT smo primaknili k izdaji 21. številke Virov – Navodila za delo varnostnih organov v Socialistični Republiki Sloveniji, ki jo je večinsko financirala fundacija Perennia. Publikacija je bila 22. oktobra predstavljena v Arhivu RS, skupaj s prvo številko revije Arhivi. Na predstavitvi so sodelovali prof. dr. Jerca Vodušek Starič ter avtorji uvodnih študij dr. Lovro Šturm, mag. Ljuba Dornik Šubelj in mag. Pavle Čelik.

Izdaja III. in IV. dela Virov o demokratizaciji in osamosvojitvi Sloveniji ostaja naloga društva za prihodnje obdobje (zanju smo v zbirki Viri prihranili številki 19 in 20).

16. in 17. številka Virov sta v elektronski obliki dostopni tudi na društveni spletni strani:

www.arhivsko-drustvo.si.

Zborovanje

Po enoletnem premoru smo letos znova organizirali arhivsko zborovanje, enainvajseto po vrsti. Potekalo je Kopru, in sicer od 8. do 10. oktobra; pri organizaciji so nam pomagali kolegi iz koprškega pokrajinskega arhiva. Osrednja tema zborovanja je bila *Arhivi in arhivsko gradivo v času tranzicijskih sprememb*, zadnji dan zborovanja pa je bil namenjen predstavitvi *InfoArha*, računalniškega programa za delo v arhivih, ki je še v pripravi. Na temo InfoArha je vse dni zborovanja potekala računalniška delavnica, ki so jo vodili predstavniki programerske hiše Hermes. V programu zborovanja je bila tudi ekskurzija. Gostitelji so nas popeljali na obisk pivovarne in pražarne kave Emonec v Kopru ter na ogled znamenite cerkvice v Hrastovljah.

Referati – skupaj s tremi iz tujine jih je bilo enaindvajset – so tako kot v prejšnjih letih že pred zborovanjem izšli v posebnem zborniku.

Večino denarja za pripravo zborovanja je prispevalo Ministrstvo za kulturo RS, generalni pokrovitelj prireditve pa je bila Mestna občina Koper; ta nam je pokrila stroške najema dvorane in stroške sprejema pri predstavniku občine. Za udeležence zborovanja, ki niso zaposleni v javnih arhivih, smo uvedli nižjo kotizacijo.

Mednarodno sodelovanje

Predstavniki društva so se udeležili arhivskih zborovanj oziroma posvetovanj na Madžarskem (Szolnok, 12.–15. avgust, Gordana Švegeš), v Nemčiji (74. nemško arhivsko zborovanje, Chemnitz, 30. september –3. oktober, mag. Brane Kozina), na Hrvaškem (39. posvetovanje Hrvaškega arhivističnega društva, Karlobag, 2.–4. oktober, Polona Mlakar in Metka Bukošek) ter v Bosni in Hercegovini (16. mednarodno posvetovanje "Arhivska praksa 2003", Tuzla, 16.–17. oktober, Nada Čibej in dr. Miroslav Novak). Zborovanja društva avstrijskih arhivark in arhivarjev letos ni bilo.

Razno

Na podlagi vloge, ki smo jo poslali januarja, je Ministrstvo za kulturo RS maja Arhivskemu društvu Slovenije podelilo status društva, ki deluje v javnem interesu na področju kulture.

V aprilu sta se predsednica in tajnik v Radencih udeležila dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistika, dokumentalistika in informatika z naslovom Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Organizator zborovanja je Pokrajinski arhiv Maribor, včasih pa je bilo k organizaciji povabljen tudi društvo. Na posvetovanju smo med udeleženci opravili anketo, s katero smo želeli izvedeti, ali med delavci, ki delajo z dokumentarnim gradivom, obstoja interes, da bi v okviru društva obudili delovanje njihove sekcije. Odziv med udeleženci je bil minimalen, iz česar sklepamo, da trenutno ni potrebe po taki sekciji.

V maju je društvo skupaj s turistično agencijo Columbus iz Maribora organiziralo strokovno ekskurzijo v Nemčijo; zanjo je bilo veliko zanimanja in je lepo uspela.

Na podlagi 41. člena Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS št. 96/2002) je društvo imenovalo člana v strokovni svet Pokrajinskega arhiva Maribor in v strokovni svet Zgodovinskega arhiva Ljubljana.

Na prošnjo Sekcije za splošne knjižnice pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije se je predsednica društva udeležila zborovanja knjižničarjev na temo "Sodelovanje in partnerstvo" in tam ob pomoči računalniške prezentacije predstavila arhivsko dejavnost. Knjižnica Otona Župančiča v Ljubljani je ob tem predlagala, da bi to računalniško predstavitev arhivov,

dopolnjeno s priložnostno razstavo, ob kulturnem prazniku februarja 2004 predstavili tudi v njihovi enoti Kolodvor v Ljubljani. V soglasju z direktorji arhivov je društvo pobudo sprejelo.

Aleksandra Pavšič Milost

21. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Koper, 8. do 10. oktober 2003

V Kopru je od 8. do 10. oktobra potekalo 21. zborovanje slovenskih arhivistov, ki sta ga organizirala Arhivsko društvo Slovenije in domači Pokrajinski arhiv Koper. Tradicija zadnjih desetih let, da so se slovenski arhivisti sestajali vsako leto, se je leta 2002 pretrgala. Takšno odločitev je sprejel izvršni odbor Arhivskega društva Slovenije, zaradi manjših finančnih sredstev, ki jih vsako leto dodeljuje Ministrstvo za kulturo, pa tudi zato, ker je na ta način mogoče organizirati Aškerčeve nagrade.

Osrednja tema letošnjega srečanja so bile tranzicijske spremembe na raznih področjih družbenega življenja ter njihova povezanost z arhivi in arhivskim gradivom. Slovenski zgodovinarji so že večkrat opozorili na to, da je treba poskrbeti za raznovrstno gradivo, ki je nastajalo v tem času, ki je prinašal številne spremembe. Da se tega zavedajo tudi arhivski delavci, so potrdili referati in razpravljanja na zborovanju.

Po pozdravih predstavnika Ministrstva za kulturo, predstavnika Mestne občine Koper ter predstavnikov avstrijskih in hrvaških arhivistov je Zdenka Bonin iz kopskega arhiva predstavila zgodovinsko podobo mesta Kopra in njegove okolice.

Direktor Arhiva Republike Slovenije Vladimir Žumer je obravnaval predlog o reorganizaciji državnih arhivov, povezan z delovanjem in organiziranjem vseh slovenskih arhivov. Ena izmed značilnosti slovenskih arhivov po letu 1945 je tudi ta, da so arhivi ob sicer enotnih strokovnih pravilih varstva in nalogah imeli različne ustanovitelje. Tudi sedaj so regionalni arhivi javni zavodi, Arhiv Slovenije pa je upravni organ. Po Žumrovem mnenju je glavna naloga doseči enak status in notranjo organizacijo v vseh slovenskih arhivih. Predlog, ki je bil posredovan na Ministrstvo za kulturo, predvideva osrednji državni arhiv, v njegovi sestavi pa bi delovalo šest regionalnih državnih arhivov (območnih enot) z izpostavami. To seveda pomeni vrsto sprememb, predvsem nov sistem nazivov v regionalnih arhivih in prilagajanje sistema financiranja državnih arhivov na osrednji in lokalni ravni. Nespremenjeni pa naj bi ostali teritorialna pristojnost in tudi imena regionalnih arhivov. Okoli te teme se je razvila pestra diskusija, saj so hoteli predstavniki regionalnih arhivov odgovor na vprašanje, ali je reorganizacija res potrebna in kaj takšen predlog zaposlenim v regionalnih arhivih prinaša.

Ob zborovanju ADS, skupaj s predstavnikom čeških arhivov.

Jože Škofljanec je razpravljal o tem, ali je tranzicija z ozirom na arhivsko stroko že končana. Ugotovil je, da so bili temeljni procesi, ki so potekali v tem obdobju, demokratizacija družbe, preoblikovanje družbene lastnine in osamosvojitve. Vsi trije procesi so se večinoma že iztekli in za njimi so ostali zapisi. Del je že shranjen po arhivih, večina pa še čaka na prevzeme. Zato tranzicija v tem ožjem pomenu za slovensko arhivistiko še nekaj časa ne bo končana. Izvedel pa se je prevzem gradiva Zveze komunistov, gradiva arhiva Inštituta za novejšo zgodovino in delno arhivskega gradiva s področja notranjih zadev. Ukinili so se tako imenovani specialni arhivi, ki so nastali kot arhivi posebnega družbenega pomena in slovenski arhivi se lahko pohvalijo, da so bili v tem pred drugimi državami socialističnega bloka. Pomembno je tudi, da se slovenski arhivski delavci zavedajo, da bo uspešnost njihovega dela dokazana predvsem s tem, koliko jim bo uspelo ohraniti zanamcem. Opozoril je še na nov izziv, vključevanje Slovenije v EU, ki bo omogočilo večje sodelovanje slovenskih arhivov z arhivi držav EU.

Trije referati so se lotili področja pravosodja, na katerem se je spremenilo marsikaj, med drugim se je zopet uvedla institucija notariata.

Jelka Melik je opisala spremembe v slovenskem pravosodju in opozorila na arhivsko gradivo s področja pravosodja po letu 1991. Ustavi leta 1991 so kmalu sledile spremembe na področju pravosodja, ki so vplivale na organizacijo, na delovanje in na poslovanje sodišč. Oblikovala je predloge, katero gradivo je arhivsko in kako ga je treba zaščititi, ter opozorila na gradivo pravosodnih organov, ki so v tem obdobju prenehali delovati. Tu gre predvsem za splošna in posebna sodišča združenega dela ter družbenega pravo-branilca. Gotovo se lahko strinjamo z njenim pred-

logom, da je k odbiranju gradiva koristno pristopiti nekoliko širše in skrbno preučiti dokumente, ki so nastajali v zvezi s kaznivimi dejanji, še posebej gospodarskimi.

Emica Ogrizek je v svojem referatu prikazala razmerje med ustvarjalci na področju pravosodja, se pravi pravosodnimi organi in arhivi. Z ugotavljanjem razmerja med pravosodnimi organi in arhivi je posegla nazaj, v banovinske arhive in pokazala, kako se je v zadnjem stoletju to razmerje odražalo. Pomemben je njen predlog, naj pri pripravi predpisov o notranjem poslovanju in delu, ki določajo ravnanje z dokumentarnim in arhivskim gradivom, vedno sodelujejo tudi arhivi oziroma arhivski delavci.

Žarko Bizjak pa je v svojem prispevku govoril o notarski službi. Po petdesetih letih se je ta institucija vrnila. Tako zakon o notariatu kot tudi zakon o arhivskem gradivu in arhivih določata, da ima del dokumentarnega gradiva notarjev značaj arhivskega gradiva, saj notarji izvajajo javna pooblastila, oziroma opravljajo javno službo. Delovna skupina slovenskih arhivistov, ki pokriva področje pravosodja in ustavnega sodstva se je odločila, da izdela tipska navodila za odbiranje arhivskega gradiva notariata, saj bi jim na ta način uspelo zagotoviti pravilno prevzemanje notarskega fonda.

Kako so na delovanje Oddelka za gradivo uprave po letu 1945 Arhiva Republike Slovenije vplivala devetdeseta leta 20. stoletja in obdobje tranzicijskih sprememb, je opisala Vesna Gotovina. V tem obdobju se je izjemno povečalo zanimanje za gradivo upravnih organov po letu 1945. Iz dneva v dan je naraščalo število ljudi, ki so iskali dokaze o zaplenjenem in nacionaliziranem premoženju ter dokaze o raznih krivicah po koncu druge svetovne vojne. Zato so se morali na oddelku sistematično lotiti dela. To je potekalo

v več fazah. Najprej so pospešili urejanje in popisovanje, pripravili načrt za delo z ustvarjalci in imetniki arhivskega gradiva, poskrbeli za izobraževanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, poskrbeli so za boljše pogoje dela s strankami in poskrbeli tudi za stalno izobraževanje arhivistov. Opisane faze dela so privedle do pomembnih rezultatov. Eden najpomembnejših je ta, da se je gradivo popisalo do take stopnje, da lahko iskane dokumente najdemo v kratkem času.

Kako pa je potekalo prevzemanje tehnične in tehnološke dokumentacije dveh propadlih podjetij, smo spoznali iz referata Marije Kos. Res je, da se lahko arhivi sklicujejo na arhivsko zakonodajo, praksa pa kaže, da tudi ustvarjalci s področja gospodarstva na prvem mestu ščitijo svoje interese. Čeprav obstajajo navodila za odbiranje, morajo marsikdaj to opraviti kar arhivisti ter tako rešiti gradivo in ga pripeljati v arhivske depoje. Kosova je obravnavala dva primera, dokaj preprosto prevzemanje tehnične dokumentacije Železarne Jesenice in dolgotrajen postopek pri pridobivanju gradiva slovenskega industrijskega giganta Iskre Kranj.

Zdenka Semlič Rajh je obravnavala temo Arhivi in Evropska unija ter analizirala doslej sprejete resolucije in navodila v zvezi z arhivsko politiko in prakso med državami članicami.

Kakšne bodo obveznosti slovenskih arhivov po priključitvi, je mogoče razbrati iz poročila Arhivi v Evropski uniji iz leta 1994. Iz njega izhaja, da bodo arhivi ostali avtonomni, članice Evropske unije pa bodo v arhivski praksi in zakonodaji upoštevale priporočila Evropske unije ter sodelovale pri skupnih akcijah in projektih.

V obdobju tranzicije so se k Arhivu Republike Slovenije priključili trije arhivi kot samostojni Referati (Oddelki) za dislocirano arhivsko gradivo I, II in III. Prvi se je priključil Zgodovinski arhiv Centralnega komiteja ZKS, in sicer leta 1990. Darinka Drnovšek je govorila o partijskem gradivu v času tranzicije in o tem, kako je potekalo prevzemanje gradiva v Arhiv Slovenije. Večina gradiva je bila prevzeta v letih 1990 in 1991. Že leta 1991 so začeli prevzemati tudi članske dokumente članov ZKS, vendar je še vedno nekaj občinskih komitejev po Sloveniji, ki gradiva niso predali. Poudarila je tudi, da je fond Centralnega komiteja ZKS v celoti ohranjen.

Metka Gombač je v svojem referatu obravnavala prilagajanje dela Oddelka II (prejšnjega Arhiva Inštituta za novejšo zgodovino) potrebam in zahtevam zakona o žrtvah vojnega nasilja. Oddelk II kot enota z največjo zbirko gradiva iz obdobja druge svetovne vojne in prvih let po njej je postal naravni sogovornik države, ki je žrtvam obljubila odškodnino. Država je sprejela več zakonov, ki so tudi arhiviste zavezali k pripravi potrdil z javno veljavo. Temu pojavu sledimo že od leta 1992, čeprav je zakon o žrtvah vojnega nasilja izšel oktobra 1995, dopolnitve in spremembe pa so mu sledile v naslednjih letih. Ker je število vlog za priznanje statusa žrtve vojnega nasilja v letu 1994 nenaravno naraslo, so se v Oddelku II lotili obliko-

vanja računalniške baze podatkov, ki danes šteje prek dvesto tisoč imen. Dinamika izdajanja odgovorov o žrtvah vojnega nasilja kaže, da se je število odgovorov od 9.000 (1993 in 1994), v naslednjih letih dvignilo do številke okoli 78.000. Na ta način so rešili problem obravnavanja in reševanja vlog in odgovorov nanje, zaščitili gradivo, obenem pa so za znanstveno raziskovalno delo oblikovali uporabno bazo podatkov, ki jo še vedno dopolnjujejo.

Ljuba Dornik Šubelj je orisala delo arhiva Ministrstva za notranje zadeve in postopke vključevanja dela tega arhiva v Arhiv Republike Slovenije. Predstavila je tudi gradivo, ki je ostalo pri ministrstvu in ima še vedno status dokumentacije, Oddelk III pa hrani tisti del gradiva ministrstva, ki je bil arhiv državne varnosti oziroma njenih naslednikov. Prav Oddelk III je v zadnjem času predmet obravnav v javnosti zaradi objave podatkov milijona Slovencev na internetni strani www.udba.net. V zvezi s tem je avtorica opozorila, da lahko v Oddelku III najdemo le del objavljenih podatkov, in sicer za petino ljudi, kajti Slovenska varnostno obveščevalna služba je arhivu predala le posamezne dele gradiva.

V Kopru sta z referatom nastopila tudi gosta iz Srbije in Črne Gore ter Madžarske.

Jovan P. Popović, nekdanji direktor Arhiva Jugoslavije, je poročal o organizaciji, zaščiti in uporabi arhivskega gradiva v Srbiji in Črni Gori. András Sipos iz Mestnega arhiva v Budimpešti pa je predstavil izkušnje madžarskih arhivistov iz obdobja tranzicije. Zanimiva je bila primerjava organiziranosti in dostopnosti slovenskih in drugih arhivov. Pomemben podatek je gotovo ta, da je dostopnost in odprtost arhivov v Sloveniji veliko večja kot v Srbiji in Črni Gori ter na Madžarskem.

Drugi del kopskega zborovanja je bil namenjen predstavitvi programa InfoArh, računalniškega programa za delo v arhivih. Program je še v fazi izdelave. Povedati je treba, da je bil v letih 1989–91 sprejet v širšo uporabo v Arhivu Republike Slovenije in v večini drugih slovenskih arhivov računalniški program ARMIDA, ki je bil namenjen predvsem strokovni obdelavi arhivskega gradiva. Ker pa gre tehnologija naprej ter omogoča vedno nove možnosti in rešitve, so tudi v arhivskih krogih začeli razmišljati o tem, da naredijo korak naprej. Tako se je oblikovala prva verzija InfoArha. Leta 2001 se je oblikovala skupina arhivistov, v kateri so bili zastopani vsi slovenski arhivi, za koordinatorja pa so izbrali Jožeta Škofljanca. Glavna naloga skupine je bila prenova programa InfoArh in izdelava verzije št. 2. Do leta 2002 so pripravili "Strategijo razvoja enotnega računalniškega informativnega sistema slovenskih arhivov", v kateri so pripravili osnovne cilje in načrte za izdelavo slovenskega vzajemnega arhivskega informacijskega sistema (AERISS). Za stroko je pomembno, da so v projektu združili delo in izkušnje vsi slovenski arhivi.

Miroslav Novak je predstavil osnove tega pomembnega projekta, ki naj bi vključeval predvsem strokovno usklajenost, prijaznost do uporabnikov, zagotovil pa naj bi tudi finančne možnosti za izvedbo.

Natančneje pa so o samem delu in svojih izkušnjah z InfoArhom govorili vsak s svojega zornega kota še ostali člani skupine: Žarko Bizjak in Žiga Železnik (ZAL), Nada Čibej in Vladimir Drobnjak (PAK), Damjan Lindental in Branko Oblak (ZAP), Drago Trpin (PANG), Hedvika Zdovc (ZAC) ter Jože Škofljanc, Darija Plevel in Aleksandra Serše (ARS). Z vidika računalniške stroke je spregovoril sodelavec Centra za strokovni razvoj, tehnični vodja projekta Matej Kovačič.

Izvedba tega zahtevnega in pomembnega projekta je načrtovana v treh fazah in je doslej prišla do polovice druge faze. Delo naj bi se končalo konec leta 2004. Ves čas zborovanja je potekala tudi računalniška delavnica, v kateri je bilo mogoče preizkusiti delovanje doslej pripravljenega programa InfoArh.

Kot je že v navadi, je bila za zborovanje pripravljena publikacija z referati in tako so v njih objavljeni tudi prispevki avtorjev, ki niso bili na zborovanju, čeprav so bili v programu napovedani.

Na koncu so bili oblikovani zaključki zborovanja; Slavica Tovšak, Vladimir Žumer in Sonja Anžič so jih povzeli v štirih točkah:

1. Enotni status in organizacija državnih arhivov v Sloveniji

Splošno mnenje arhivskih strokovnih delavcev kaže, da trenutno, ne glede na sistemsko zakonodajo, ki ureja državno upravo, ni potrebno spreminjati statusa in organizacije slovenskih državnih arhivov. Prednosti in slabosti morebitne nove organiziranosti naj se temeljito preučijo, vsako spreminjanje pa mora biti utemeljeno in premišljeno. Zato predlagamo, da Arhiv Republike Slovenije nadaljuje delo kot organ v sestavi Ministrstva za kulturo skladno z Zakonom o državni upravi, regionalni arhivi pa naj ostanejo javni zavodi v okviru Ministrstva za kulturo, skladno z Zakonom o uresničevanju javnega interesa za kulturo in novimi ustanovitvenimi akti. Tak predlog je pogojen tudi z dosedanjim načinom financiranja slovenskih regionalnih arhivov.

2. Tranzicija in arhivi

Temeljna ugotovitev referentov je bila, da je bilo v obdobju tranzicije v Arhivu Republike Slovenije in regionalnih arhivih v veliki meri prevzeto arhivsko gradivo, nastalo do leta 1991 za področje uprave in pravosodja, manj pa na področju gospodarstva, zaradi problemov prevzemanja tehnične dokumentacije, ki tam nastaja. V celoti pa je bilo prevzeto gradivo ZK, gradivo Inštituta za zgodovino delavskega gibanja in delno gradivo s področja notranjih zadev.

Arhivski delavci smo se na velike družbene spremembe odzvali s prevzemanjem gradiva, izobraževanjem, nadzorom, svetovanjem ... Podpiramo predlog, da naj bo zasebno arhivsko gradivo političnih strank čimprej razglašeno za kulturni spomenik.

3. Projekt prenove programa InfoArha in AERISSA

Doseženo stanje razvoja InfoArha dokazuje, da bo mogoče z aplikacijo obravnavati potrebne arhivske strokovne postopke v zvezi z varstvom arhivskega gradiva in njegovo uporabo. To bo osnova za arhivski enotni računalniški informacijski sistem AERISS, ki bo primerljiv in povezljiv z drugimi podobnimi in kompetentnimi informacijskimi sistemi. Za uspešno delovanje InfoArha pa bo nujno potrebno zagotoviti ustrezno informacijsko tehnologijo oziroma ustrezno infrastrukturo. Skupini, ki je vložila v razvoj InfoArha veliko znanja, energije in časa, iskreno čestitamo.

4. Zakon o dostopu informacij javnega značaja

V zvezi z Zakonom o dostopu informacij javnega značaja pozivamo Ministrstvo za informacijsko družbo Republike Slovenije, da kot predlagatelj zakona čimprej predlaga spremembo 45. člena, ki odpravlja prvi odstavek 38. in 40. člena Zakona o arhivskem gradivu in arhivih. Zakon o dostopu do informacij javnega značaja naj ne posega na področje varstva arhivskega gradiva oziroma naj ne regulira vrste in postopka uporabe arhivskega gradiva.

Metka Gombač

---

39. posvetovanje Hrvaškega arhivskega društva, Gospić, 2. do 4. oktober 2003

Letošnje posvetovanje Hrvaškega arhivskega društva je v dneh od 2. do 4. oktobra 2003 gostil Državni arhiv v Gospiću, ki je za kraj dogajanja izbral Karlobag, obmorsko mesto v Liško-senjski županiji, ob vznožju Velebita in s prelepim razgledom na otok Pag. Stik morja z gorami je kraj obogatil z ugodno klimo, ki v prihodnosti obeta razvoj v klimatsko zdravilišče in prihodek od zdravstvenega turizma.

Posvetovanje z naslovom "Arhivi in ustvarjalci gradiva" so svečano odprli direktor Državnega arhiva v Gospiću Ivica Mataija, predsednica društva Ivana Prgin, pomočnica ministra za kulturo Republike Hrvaške Branka Šulc in župan Liško-senjske županije. Posvetovanje je bilo organizirano na mednarodni ravni, saj smo ga s svojo navzočnostjo popestrili predstavniki arhivov oziroma arhivskih društev iz Madžarske, Bosne in Hercegovine ter Slovenije.

Po pozdravnih besedah se je začel strokovni del posvetovanja, ki je potekal v več sklopih. V prvem delu z naslovom "Arhivi in ustvarjalci gradiva" nas je Jozo Ivanović iz Hrvaškega državnega arhiva seznanil z vlogo arhivov v upravljanju z dokumentacijo pri samih ustvarjalcih gradiva. Poudaril je predvsem prizadevanje arhivov po čimprejšnji pridobitvi gradiva, največja ovira pa je finančni položaj, saj so sredstva, namenjena zunanji službi Hrvaškega državnega arhiva,

omejena. Ivica Mataija je v nekaj besedah predstavil razvoj Državnega arhiva v Gospiću, ki obstaja šele štiri leta in je kot tak najmlajši arhiv na ozemlju Republike Hrvaške. Pred tem je bilo gradivo s tega ozemlja v Državnem arhivu v Karlovcu.

Drugi sklop z naslovom "Kategorizacija ustvarjalcev" je odprla predstavnica Državnega arhiva v Zagrebu Silvija Babić. Predstaviti je skušala cilje in sam namen kategorizacije gradiva, s katero se gradivu glede na dejavnosti in funkcije njegovega ustvarjalca skuša določiti pomen in vrednost za nadaljnjo obdelavo. S kategorizacijo v precepu med postavljenimi kriteriji in resničnimi možnostmi, oziroma z izdelavo kriterijev kategorizacije za državne organe sta se ukvarjala Hrvoje Kirić in Elizabet Kuk iz Hrvaškega državnega arhiva. Gospa Kuk je bolj poudarila kategorizacijo kot temelj pridobitvene politike arhiva, ki je zadnja faza v procesu vrednotenja in odbiranja gradiva. Darka Rubčića iz Državnega arhiva v Zagrebu pa je zanimalo, kako poteka proces kategorizacije na lokalni ravni. Na podlagi vprašalnika, ki ga je poslal vsem državnim arhivom, in dolgoletnega sodelovanja pri tem projektu je sklenil, da je močno navzoča potreba po uskladitvi kategorizacije tistih ustvarjalcev, katerih funkcija je predpisana z zakoni in je kot taka identična za vso državo. Razlike v oceni vrednosti ustvarjalcev v regijah pa kažejo na slabo usklajevanje dela med arhivi in potrebo po vzpostavitvi strokovne ekipe, ki bi profesionalno in odgovorno vodila projekt kategorizacije. Na probleme v zvezi s postavljenimi kriteriji in možnostmi je opozoril tudi Dražen Kušen iz Državnega arhiva v Osijeku, zlasti v zvezi s tem, da gradivo pred prevzemom v arhive večkrat zamenja lastnika. Melina Lučić iz Hrvaškega državnega arhiva je predstavila proces prevzemanja arhivskega gradiva od nevladnih in neprofitnih organizacij. Na težave v procesu kategorizacije ustvarjalcev na področju šolstva in kulture na Reki in okolici je opozorila Zrinka Tolić Nikolić iz Državnega arhiva Reka, saj je kategorizacija odvisna od funkcije, ki jo ima ustvarjalec v družbi, zlasti na lokalni ravni.

V zadnjem delu z naslovom "Evidence ustvarjalcev in gradiva zunaj arhivov" je bilo na kratko predstavljeno pisarniško poslovanje oziroma odbiranje gradiva v arhivu Mestnega zavoda za samodejno obdelavo podatkov Zagreb (Radmila Dujmović in Krunkoslava Čuljat). S specifikacijo MoReq in pisarniškim poslovanjem si je dal opravka Tomislav Čepulić iz Hrvaškega državnega arhiva. MoReq določa način upravljanja z elektronskimi zapisi in je namenjen tako javnim kot tudi privatnim ustanovam, s poudarkom na tem, da je treba predpisane zahteve prilagoditi posamezni ustanovi. Po predstavitvi MoReq-a je Ivana Prgin razložila še drugo izdajo mednarodnih standardov ISAAR (CPF), ki jih je pripravil Mednarodni arhivski svet. Kot zadnji pa je dobil besedo Zoran Stanković iz Državnega arhiva Reka, govoril pa je o evidencah imetnikov oziroma ustvarjalcev gradiva na območju, ki ga pokriva Državni arhiv Reka.

Po kratki diskusiji sta sledili še skupščina Hrvaškega arhivskega društva in slavnostna večerja. Orga-

nizatorji so nam te tri dneve popestrili še z ogledom samega Karlobaga s kapucinskim samostanom in cerkvijo sv. Jožefa ter z ekskurzijo v naravni park Velebit, ki pa jo je nekoliko pokvarilo deževno vreme.

Polona Mlakar

16. posvetovanje arhivskih delavcev Bosne in Hercegovine, Tuzla – Arhivska praksa 2003

16. in 17. oktobra 2003 je bilo v Tuzli, v hotelu Tuzla, šestnajsto posvetovanje arhivskih delavcev Bosne in Hercegovine, Arhivska praksa 2003, ki sta ga organizirala Arhiv Tuzlanskega kantona Tuzla in Društvo arhivskih uslužbencev Tuzlanskega kantona, pod pokroviteljstvom Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport Tuzlanskega kantona in Federalnega ministrstva za kulturo in šport v Sarajevu.

Udeležencev je bilo po približni oceni okrog 400, in sicer arhivisti iz Federacije BiH, entitete Republike Srpske, distrikta Brčko, delavci, ki delajo z dokumentarnim gradivom v glavnih pisarnah (registraturah) državnih upravnih organov in podjetjih, in še gosti iz Avstrije, Italije, Hrvaške, Črne gore in Slovenije. Da je bila udeležba tako številčna, moramo pripisati ravno prej omenjenim delavcem, ki delajo z dokumentarnim gradivom, ker so po končanem posvetovanju dobili potrdila o udeležbi, kar naj bi jim veljalo kot dodatno izobraževanje, s tem dodatne točke in s tem, seveda, tudi višja plača.

Mogoče bi bilo to vredno posnemanja in bi tovrstno izobraževanje arhivarjev oziroma delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom v državnih upravnih organih uvedli tudi pri posvetovanjih oziroma zborovanjih Arhivskega društva Slovenije.

Prispevki za šestnajsto posvetovanje so bili vsebinsko razdeljeni na tri sklope, in sicer: Arhivi v demokratični družbi in Arhivi v tranzicijskem obdobju ter Aktualna vprašanja arhivske teorije in prakse.

Prvi sklop predavanj je poudarjal vlogo arhivov pri uveljavljanju pravic državljanov v upravno-poslovnih zadevah in s pogoji in z načini uporabe arhivskega gradiva na vseh ravneh (v državi, entitetah in kantonu), njihovo problematiko, ki pa je odraz stanja v državi oziroma družbi, ki je še vedno v procesu upočasnjene tranzicije. Referate na to temo so imeli: dr. Azem Kožar: Mesto in vloga arhivske dejavnosti v kulturni politiki Bosne in Hercegovine; Enver Čengić: Vloga avdio-vizualnega arhiva v narodovem spominu; Liljana Radošević: Vloga arhiva in pravica do dostopa informacij; Hatidža Fetahagić: Prispevek arhiva pri uveljavljanju pravic državljanov; Marko Landeka: Vrste arhivskega gradiva za reševanje lastninsko pravnih odnosov; Dušan Vržina: Dostop do arhivskega gradiva Arhiva Republike Srpske; dr. Lorenzo Baldacchini: Kulturna dediščina in usluge za državljane ter Muhamed Musa: Vloga arhivskega gradiva pri reševanju lastninsko pravnih odnosov.

Drugi del posvetovanja je bil posvečen arhivom in arhivskemu gradivu v tranzicijskem obdobju. Poudarjena so bila teoretična izhodišča, pa tudi praktične izkušnje na prostoru Bosne in Hercegovine ter Slovenije. Le te so posredovali: Izet Šabotić: Dokumentarno (registraturno) gradivo privatiziranih proizvodnih subjektov; Sead Selimović: Vloga in dolžnosti zunanje službe arhiva v sistemu zaščite dokumentarnega gradiva Bosne in Hercegovine; Nada Čibej: Privatizacija podjetij in njihov odnos do arhivskega gradiva; Muhamed Musa: Dokumentarno gradivo glavnih pisarn (registratur) v stečajju; Milena Gašić: Problematika prevzemanja neurejenih fondov v Istorijem arhivu Sarajevo; Nermana Hodžić: Problematika necelevitosti arhivskih fondov ob prevzemu v arhiv; Sejadlija Gušić: Stanje arhivskih fondov in zbirk turškega (osmanskega) obdobja v arhivih Bosne in Hercegovine; Žarko Štrumbl – mag. Gašper Šmid: Arhivsko gradivo o Bosni in Hercegovini v Arhivu Republike Slovenije in Fikret Midžić: Mikroarhivska mreža na prostoru Unsko-Sanskega kantona.

Zadnji, tretji del posvetovanja je mozaično obravnaval aktualna vprašanja arhivske teorije in prakse v Bosni in Hercegovini, v Avstriji, na Hrvaškem in v Sloveniji. Na aktualna, akutna vprašanja arhivske teorije in prakse so opozorili: dr. Miroslav Novak: Upoštevanje "principa konteksta" v sodobni arhivski teoriji in praksi; dr. Roman Zehetmayer: Nove informacijske tehnologije in aktualna debata o poklicih arhivistov v Avstriji; dr. Branko Bubenik: Prezem hibridnih tehnologij v hrvaški radioteleviziji; mag. Šaban Zahirović: Mednarodno sodelovanje Arhiva Bosne in Hercegovine; Žarko Štrumbl: Roki hranjenja dokumentarnega gradiva; Sead Čeljo: Dokumentarno gradivo mednarodnih organizacij v Bosni in Hercegovini; Hasan Konjić: Informatizacija poslovanja pisarne Občine Gračanica; Nijaz Brbutović: Pravni predpisi arhivske dejavnosti v Bosni in Hercegovini; Džemila Čekić: Arhivska zakonodaja na ravni Federacije Bosne in Hercegovine; Osman Ibrahimagić: Kako priti do zadovoljivega arhivskega prostora; Mina Kujović: Nekatero vsebine vzgojno-izobraževalne dejavnosti Arhiva Bosne in Hercegovine; Ešefa Begović: Deset let znanstvenoraziskovalne in kulturne dejavnosti Arhiva Tuzla; mag. Smajo Halilović: Vloga in značaj pisnih virov pri pouku zgodovine Bosne in Hercegovine v 20. stoletju in mag. Mustafa Dervišević: Knjižnica Istorijskega arhiva Sarajevo.

Med posameznimi sklopi posvetovanja so bili udeleženci seznanjeni s predstavitvijo arhivske depojske opreme, s sodobnim arhiviranjem, z digitalizacijo oziroma mikrofilmanjem velikih količin dokumentov, posredovanjem informacij iz teh baz in še s hibridnim sistemom arhiviranja, ki omogoča konverzije dokumentov z analogno in digitalno tehnologijo.

Vsa predavanja so bila že pred posvetovanjem objavljena v za zdaj edini arhivski strokovni publikaciji Arhivska praksa, številka 6, Tuzla 2003. Poleg referatov šestnajstega posvetovanja pa ta publikacija vsebuje še prispevke iz drugih strokovnih revij. Tokrat je to članek Živane Hedbeli: Privatno arhivsko gra-

divo, ki je bil že objavljen v Arhivskem vjesniku, št. 44, Zagreb 2001 in predlog Azema Kožarja: Vpliv statusa arhivskih ustanov na stopnjo njihove profesionalnosti in avtonomnosti, ki je bil že predstavljen na Petem povojnem posvetovanju arhivskih delavcev Bosne in Hercegovine v Bihaću, v decembru 2002. Nato sledijo še književne ocene in poročila različnih arhivskih posvetovanj. Na koncu je dodan še Zapisnik ustanovne konference Društva arhivskih zaposlenika Tuzlanskega kantona, z dne 18. oktobra 2002; v Prilogi 1. Statut le-tega in v Prilogi 2.: Program dela tega društva za obdobje od 2002 do 2004. Časopis, publikacija Arhivska praksa kljub težkim gospodarskim in političnim razmeram v državi skuša slediti razvoju arhivske stroke in njenim svetovnim smernicam. Na koncu pa moramo priznati, da organizatorji posvetovanja in hkrati tudi izdajatelj te publikacije vlagajo ogromno truda in tudi znanja za izvedbo tega vsakoletnega projekta.

Tuzla postaja pomembno znanstveno središče, v katerem se srečujejo strokovnjaki s področja arhivistike, ne samo iz Bosne in Hercegovine, temveč tudi širše. Na 16. posvetovanju so Slovenijo zastopali predstavniki petih slovenskih javnih arhivov (Miroslav Novak, PAM, ADS; Bojan Cyelfar, ZAC; Brane Kozina, ZAL; Gašper Šmid in Žarko Štrumbl, ARS; Nada Čibej, PAK, ADS).

Letošnje posvetovanje je bilo tematsko razdeljeno v tri večje sklope. Prvi sklop je obravnaval mesto in vlogo arhivske službe v demokratičnih družbah. Poseben poudarek je bil na umestitvi arhivske stroke v politični in pravni proces demokratizacije, ob seveda zelo pomembnem upoštevanju in uvajanju mednarodnih standardov in predpisov s področja arhivistike.

Drugi sklop predavanj je bil namenjen zelo sodobni in žgoči problematiki ne samo v BiH, temveč tudi v širšem srednjeevropskem prostoru. Vloga in naloge arhivov pri izvajanju lastninskega preoblikovanja oziroma v dobi tranzicije so vprašanja, s katerimi se intenzivno ukvarjamo tudi v Sloveniji. V tretjem sklopu, poimenovanem Aktualna vprašanja arhivske teorije in prakse, so predavatelji osvetlili številne probleme, s katerimi se srečujejo pri izvajanju nalog, predpisanih z zakoni, in opozorili na pomanjkljivosti v zakonodaji ter tudi nakazali smernice reševanja teh problemov. Obravnavali so tudi probleme informatizacije in izobraževalnih procesov, v katerih sodeluje arhiv.

Sodobna problematika in izjemna udeležba sta omogočili kakovostno razpravo ter izmenjavo strokovnih ugotovitev in rešitev na vseh področjih.

Predstavniki slovenskih arhivov smo v delu posvetovanja aktivno sodelovali s prispevki dr. Miroslava Novaka, Uvajanje principa konteksta v sodobni arhivski teoriji in praksi; Žarka Štrumbla in Gašperja Šmida, Arhivsko gradivo o BiH v Arhivu RS; Žarka Štrumbla, Roki hrambe dokumentarnega gradiva; Nade Čibej, Privatizacija podjetij in odnos do arhivskega gradiva. Vsi prispevki so prevedeni in objavljeni v bosanskem jeziku.

Ob posvetovanju so izdali tudi strokovno publikacijo "Arhivska praksa 6", v kateri so objavljeni vsi znanstveni prispevki, o katerih je tekla beseda na samem posvetovanju. Publikacija nam poleg omenjenih prinaša tudi nekaj prispevkov iz drugih strokovnih revij, poročila in ocene strokovnih publikacij ter zapisnik ustanovne konference Društva arhivskih delavcev Tuzlanskega kantona. Na letošnjem posvetovanju so za člana uredniškega odbora strokovne publikacije "Arhivska praksa" imenovali dr. Miroslava Novaka iz Pokrajinskega arhiva Maribor.

*Nada Čibej
Gašper Šmid*

74. nemško arhivsko zborovanje, Chemnitz, 30. september do 3. oktober 2003

Letoŕnje nemško arhivsko zborovanje je potekalo v nekdanjem vzhodnonemškem mestu Chemnitz (v letih 1953 do 1990 poimenovan kot Karl-Marx-Stadt). Udeležilo se nas ga je čez 700 udeležencev, povečini iz Nemčije, s svojimi zastopniki oziroma delegacijami pa še iz dvanajstih drugih, večinoma sosednjih držav. Osrednja tema tokratnega zborovanja je bila: Arhivi v družbenem procesu reform, odvijalo pa se je po že ustaljenem, v prejšnjih letih uveljavljenem toku prireditvev, razprav in diskusij. Iz Slovenije smo se zborovanja udeležili: mag. Branko Kozina kot predstavnik Arhivskega društva Slovenije, mag. Sonja Anžič iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana, mag. Vladimir Žumer, dr. Matevž Košir, Marjan Zupančič iz Arhiva Republike Slovenije ter mag. Nina Zupančič Pušavec z Ministrstva za kulturo.

Dan pred uradno otvoritvijo zborovanja je bilo, kot je to že utečeno, srečanje in delovni pogovor udeležencev iz tujih (nemških) arhivov, ki ga je vodil predsednik društva nemških arhivarjev prof. dr. Volker Wahl. Na tokratnem srečanju, ki je potekalo 30. septembra v zrcalni dvorani hotela Chemnitzer Hof, nas je sodelovalo okoli 40 predstavnikov iz tujih držav. Po predsednikovem pozdravu in predstavitvi udeležencev je bila glavna tema pogovora, ki je potekal v obliki okrogle mize: 15. mednarodni arhivski kongres v letu 2004 na Dunaju. Vršil se bo od 23. do 28. avgusta. Že na lanskem zborovanju so nas obvestili, da bo prihodnje leto zaradi kongresa nemško zborovanje odpadlo in nas povabili, da se zato čim številčneje udeležimo mednarodnega kongresa. Program poteka prireditev na prihodnjem mednarodnem kongresu je predstavila gospa Wareham (iz mednarodnega arhivskega sveta). Izpostavljene bodo tri teme: 1. digitalizacija v arhivih in internet 2. izobraževanje arhivarjev 3. ohranjanje (konservacija in restavracija) arhivskega gradiva. Na kongresu se bodo srečali in zasedali člani vseh komitejev, sekcij, odborov ter delovnih skupin, ki delujejo v okviru mednarodnega arhivskega sveta. Načrtujejo, da se bo paralelno odvijalo

kar 20 prireditev, kjer se bodo obravnavala različna strokovna vprašanja – tako, da bi si vsak udeleženec pridobil kakšno spoznanje ali informacijo, katera ga zanima. Predvidevajo tudi, da bo pol dneva na kongresu namenjenega predstavitvi arhivskih zvez in društev. Predstavitve bodo lahko vključevale tudi predstavitve projektov, ki že potekajo ali katere nameravajo izpeljati v okviru določene zveze ali društva. V času kongresa se bo odvijal tudi arhivski sejem "Archivistica". Glavno organizacijo tega kongresa je prevzel avstrijski državni arhiv. Gospa Wareham je na tem pogovoru opozorila še na časopis, ki ga izdaja mednarodni arhivski svet: Flash, kjer najdemo kratke povzetke projektov, ki se odvijajo v okviru mednarodnega arhivskega sveta. Vse udeležence okrogle mize je povabila, da v čim večjem številu tudi sodelujejo v pripravah na kongres. Proti koncu pogovora je predsednik društva nemških arhivarjev sporočil odločitev, da se bo v prihodnjih letih nemško arhivsko zborovanje odvijalo na dve leti in ne več vsako leto. Še vedno pa se bodo trudili uskladiti termin zborovanja z ostalimi srednjeevropskimi državami, da se ne bi zopet dogodilo, da zborovanje poteka istočasno v različnih državah. Letos je namreč v istem času imelo zborovanje hrvaško arhivsko društvo. S predsednikovo zahvalno besedo za udeležbo se je zaključil delovni pogovor.

V istem hotelu, kjer je potekalo predstavljeno srečanje, je notranje ministrstvo dežele saške isti dan ob 6. uri zvečer priredilo sprejem za tuje goste zborovanja, ki se ga je udeležilo še enkrat in pol več udeležencev kot nas je bilo na okrogli mizi. Za prijazno povabilo in sprejem se je ministrstvu zahvalil v imenu vseh prisotnih predstavnik čeških arhivov. Po sprejemu je bilo ob 8. uri zvečer v mestni hali, kjer je tudi sicer v nadaljevanju potekala večina prireditev v okviru zborovanja, uvodno predavanje Gabriele Viertel z naslovom: Od "kraja Kamenitz" do gospodarskega mesta Chemnitz, v katerem je na zanimiv način, tudi z uporabo fotografij, predstavila razvoj mesta.

Naslednjega dne, 1. oktobra, se je program zborovanja pričel dopoldne z otvoritveno sejo, ki je bila, kot je že običajno, sestavljena iz dveh delov: pozdravnih besed in otvoritvenega predavanja. Najprej je predsednik društva nemških arhivarjev dr. Wahl pristrčno pozdravil vse udeležence, sledile so pozdravne besede ministra za notranje zadeve dežele saške, župana mesta Chemnitz, predstavnice mednarodnega arhivskega sveta, predsednika zveze avstrijskih arhivarjev in predsednika skupnega društva nemških zgodovinskih in arheoloških društev. Poleg pozdravov so nam zaželeli čim več novih spoznanj v okviru strokovnih vprašanj, navezav osebnih stikov s kolegi iz drugih držav ter prijetno bivanje v mestu. Z uvodnim predavanjem je nastopil dr. Meinhard Miegel iz Bonna, ki je predstavil kvantitativne in kvalitativne spremembe, ki se kažejo v današnji nemški družbi. Opozoril je na spreminjanje starostne strukture prebivalstva (staranje prebivalstva), na prevladujočo ideologijo individualizma, politiko priseljevanja ter neustrezno izobraževalno politiko, ki ne zadošča poklicnim potrebam. Izpostavil je tudi formulo za uspeh

(na katerem koli področju): uspeh = izobrazba in znanost v sodelovanju s kapitalom in delom. Po odmoru za kosilo je sledilo skupno delovno zasedanje, ki ga je vodila dr. Angelika Menne-Haritz. Zvrstili so se trije referati: Klaus Lenk je v svojem referatu spregovoril o e-vladi in upravnih reformah z vidika skupnih ciljev in medsebojnih impulzov. Raimund Bartella je predstavil novo strategijo za občine, kakšen naj bi bil vzor (vzгляд) "mesta prihodnosti", Rainer Ulrich pa upravne reforme v praksi s pogledom od zunaj. Po končanem zasedanju je ob 6. uri zvečer mesto Chemnitz priredilo v mestni hali sprejem za vse udeležence in goste zborovanja, kateremu je ob 8. uri zvečer sledil tudi spoznavni večer, ki je potekal v zanimivem industrijskem muzeju.

Na zadnji delovni dan zborovanja, 2. oktobra, se je dopoldne vršilo zasedanje v okviru strokovnih skupin. Strokovna skupina 1 (arhivarji v državnih arhivih) je razpravljala o centralizaciji in decentralizaciji, o aktualnih organizacijskih spremembah v državnih arhivih. Dr. Peter Klefisch iz Düsseldorfa je predstavil raziskavo o organizaciji državnih arhivov v deželi Nordrhein-Westfalen in načte za njeno prestrukturiranje. Lutz Schilling iz Gothe je opisal prestrukturiranje arhivske državne uprave v Thüringenu, dr. Nicole Bickhoff iz Stuttgarta nove organizacijske in delovne oblike v državni arhivski upravi Baden-Württemberg, dr. Hans-Holger Paul iz Bonna pa je podal pripombe (opazke) na diskusijo o novi arhivski organizaciji s stališča sindikata. Strokovna skupina 2 (arhivarji v mestnih arhivih in arhivih podobnih javnopравниh teritorialnih skupnostih) je razpravljala o različnih modelih povezovanja in delovanja arhivov na lokalni ravni. Grit Richter-Laugwitz iz mesta Bautzen je predstavila spojitve mestnega arhiva in izpostave državnega arhiva v mestu Bautzen, dr. Andrea Korte-Böger iz Sieburga nove oblike delovanja v arhivu, Eckhard Möller je razpravjal o povezovalnih rešitvah, ki so več kot samo model v času skupnih blagajen, Klaus Hardraht iz Dresdna pa o upravnih reformah in moderniziranju uprave na državnem in komunalnem področju, in sicer s stališča možnosti in tveganj za arhivsko znanost. V okviru strokovne skupine 3 (arhivarji v cerkvenih arhivih) je dr. Christa Stache iz Berlina predstavila organizacije izgnancev evangeličanske cerkve in njihovo arhivsko gradivo, dr. Stephan M. Janker M. A. iz Rottenburga pa podal položaj arhivskega varstva pri organizacijah izgnancev katoliške cerkve. Strokovna skupina 4 (arhivarji gosposočinskih, družinskih in hišnih arhivov) in strokovna skupina 5 (arhivarji gospodarskih arhivov) sta imeli skupno sejo, v okviru katere so se zvrstili trije referati: dr. Andrea Pöttsch iz Chemnitza je predstavila vodstvo po vili Esche, Jutta Aurich, prav tako iz Chemnitza, meščansko obnašanje podjetnikov v Chemnitzu in s tem v zvezi vire v mestnem arhivu, dipl. ing. Andreas Ohse iz Zeitz pa o Zeitz-Weissenfelsejevem premogokopnem revirju in varovanju zgodovinskih virov. Na seji strokovne skupine 6 (arhivarji v arhivih parlamenta, političnih strank, ustanov in zvez) sta bila prebrana tudi dva referata: Rudolf Schmitz iz Bonna je govoril

o arhiviranju internetnih nastopov političnih strank in njihovih frakcij v parlamentu, Angela Ullman iz Berlina pa o parlamentu v Pixelnu, in sicer o digitalnih fotografijah kot novem izzivu. Skupno zasedanje sta imeli tudi strokovna skupina 7 (arhivarji medijskih arhivov) in strokovna skupina 8 (arhivarji v visokih šolah in arhivih znanstvenih inštitucij). Tema zasedanja so bile zbirke: težko ravnanje z zbirkami v arhivih. Veit Scheller iz Mainza je predstavil zgodovinski arhiv ZDF in njegovo naročilo zbirk, dr. Wolfgang Smolka iz Münchna strategijo in premišljanje pri ravnanju trodimenzionalnega gradiva zbirk v univerzitetnem arhivu München, prof. dr. Edgar Lersch pa se je v svojem referatu spraševal o arhivskem ocenjevanju gradiva zbirk.

Istega dne (2. oktobra) popoldne so se zvrstile tudi seje štirih sekcij. Sekcija I je obravnavala reforme uprave in oblike prevzemanja v arhivih. Na seji se je zvrstilo pet referatov: dr. Thekla Kluttig iz Dresdna je predstavila napetost med "eksperimentalnoprjazno" upravo in dolgoročno izoblikovano strategijo prevzemanja gradiva na konkretnem primeru: pri zveznem zavodu za delo, dr. Barbara Hoen iz Stuttgarta je opozorila, da se glede na vse širše uvajanje elektronskih dokumentacijskih sistemov na področju uprave pri arhivih kažejo nove zahteve, tako da bi morali arhivi bolj kot do sedaj sodelovati z ustvarjalci že v fazi nastajanja arhivskega gradiva pri ustvarjalcih. Dr. Margit Ksoll-Marcon iz Münchna je predstavila standarde za Dokumentenmanagementsysteme v bavarski državni upravi, dr. Clemens Rehm iz mesta Karlsruhe valorizacijo in reformo uprave, dr. Irmgard Christa Becker iz Saarbrückna pa učinkovitost programa SAP R 3/FI-ISPS, ki je bil uveden v urade finančne uprave kot program za knjiženje, na oblikovanje prevzemov pri spisih finančne uprave. V okviru sekcije II so referenti razpravljali o novih organizacijskih oblikah v arhivistiki. Dr. Andreas Hedwig iz Marburga je označil, da so hesiški državni arhivi na prelomu in to zaradi uvedbe t.i. novega upravnega krmila, ki bo, kot je načrtovano s 1. julijem 2004 zajel (vključil) tudi državne arhive. Dr. Ulrike Höroldt iz Magdeburga je opisala strukturne reforme na področju arhivov dežele saške po letu 1991, dr. Volker Jäger iz Dresdna pa "vmesni" arhiv saške deželne uprave v kontekstu menedžmenta nepremičnin in arhivskih strokovnih nalog. Dr. Harald Stocker iz Mannheima je "vmesni" arhiv predstavil kot strateško možnost za arhivsko prihodnost v digitalni dobi. Referati referentov v okviru sekcije III so obravnavali nove storitve arhivov. Dr. Irene Gerrtis je opisala nove storitve (usluge) za nove stranke v nizozemskem nacionalnem arhivu, Petra Rauschenbach iz Berlina o ponudbi informacij, ki je naravnana k uporabnikom in predstavila retrokonverzijo od kartotek do on line pripomočkov. Jörg Filthaut iz Koblenza je spregovoril o on line usmeritvah uporabe za genealoške raziskave, Katharina Ernst iz Stuttgarta o podpori oblastnih spisov uprave preko on line uslug arhivov, dr. Petra Listewnik iz Leipziga pa o komercializaciji uslug gospodarskih arhivov in o njihovih posledicah.

Rdeča nit v okviru zasedanja sekcije IV je bila: nove zahteve pri izobraževanju arhivark in arhivarjev. Prof. dr. Hartwig Walberg iz Potsdama je predstavil nove strategije arhivskega izobraževanja. Izobraževanje arhivarjev v Evropi je danes podvrženo precejšnjim spremembam, to pa se odraža tudi v Nemčiji. Poklicna praksa kaže potrebe po prilagodljivih profilih. To pomeni, da arhivarji na eni strani potrebujejo osnovna znanja, na drugi strani pa specialna glede na njihovo vsakokratno delovno področje. Med osnovna je referent uvrstil: znanja s področij informatike, poslovanja, menedžmenta, prezentacije in komunikacije, ki morajo biti prilagojena za delo v arhivih. Izobraževanje tako osnovnih kot specialnih znanj naj bo interdisciplinarno. Avtor je posebej opozoril na vprašanje tako imenovane "digitalne dediščine" in na potrebo po znanjih s področja informatike. Kot primer sodelovanja različnih strok je referent navedel razstave. Izobraževanje arhivarjev se bo v prihodnosti odprlo tudi v Evropo v okviru možnosti prakse v tujih arhivih (v okviru šolskega kreditnega sistema). Izobraževanje (in spričevala) naj bi bila tako organizirano v teh stopnjah: triletni, diplomski (štiriletna), magistrski (petletna) in doktorski. Dr. Hans-Christian Herrmann iz Leipziga pa je označil arhivsko izobraževanje in izpopolnjevanje kot zagovornika za zmerno specializacijo. To je povezal z nenehnim razvojem in reformami uprave, ki je bistveno povezana z informacijsko tehnologijo. Namesto klasičnih pisarniških struktur stopajo v ospredje moderni elektronski nosilci zapisov. Arhivarji v vedno večjem obsegu potrebujejo informacijska, upravna in poslovna znanja, obenem pa ostajajo tradicionalne učne vsebine, ki pa še zdaleč niso same sebi namen. Zato se postavlja vprašanje večje specializacije pri izobraževanju, kar pa ne more biti edina pot. Mnogo več poudarka naj bi bilo na informacijskih znanjih v povezavi z arhivskim praktičnim delom. Katharina Tiemann iz Münstra je opisala poklic strokovnega uslužbenca (nameščenca) za medijsko in informacijsko službo. V nekdanji Nemški demokratični republiki in na Bavarskem je obstajalo izobraževanje za tako imenovano srednjo arhivsko službo. Na Bavarskem in v večini drugih nemških dežel sta za arhiv na žalost mogoči le dve strokovni kvalifikaciji: znanstveni arhivar in diplomirani arhivar. V okviru strokovnega izobraževanja za medije in informatike pa od leta 1998 obstaja tudi možnost strokovnega izobraževanja s poudarkom na pripravljalnih delih in specializacijo za arhive, knjižnice in različne dokumentacijske centre. Po petih letih od uvedbe programa je njegova ocena pozitivna, kažejo pa se tudi nekatere pomanjkljivosti in problemi. Tako manjkajo ustrezni učbeniki, del šolanja poteka v arhivih, ki so zato preobremenjeni, in podobno. Na splošno pa so se novi strokovnjaki pokazali za zelo pomembne za delo arhivov. Kadar se pokažejo potrebe po delavcih za preprostejše delo, arhivi teh odslej ne iščejo več med arhivsko neizobraženim pomožnimi uslužbenci. Izobraževanje pa bi bilo treba še nekoliko izboljšati. Dr. Manfred Grieger iz Wolfsburga je končno predstavil nove zahteve pri arhivarjih v gospodarskih podjetjih.

Z večernim koncertom v cerkvi sv. Jakoba, kjer so izvajali glasbo Chemnitza iz 17. stoletja, se je zaključil ta delovni dan.

V petek, 3. oktobra, je bilo za udeležence zborovanja organiziranih pet različnih ekskurzij.

Prvega in drugega oktobra (v sredo in četrtek) je v prostoru mestne hale, kjer se je odvijalo večino zasedanj, potekal strokovni sejem, kjer smo udeleženci zborovanja imeli priložnost dobiti informacije pri različnih podjetjih, še posebej s področja birotehnike, elektronske obdelave podatkov, mikrofilmanja, digitalizacije, pisarniške opreme, restavracije in konservacije, o njihovih uslugah in izdelkih. Na tokratnem sejmu je razstavljal 43 razstavljalcev.

V času zborovanja so bila vsak dan organizirana tudi razna vodstva po različnih arhivih v mestu Chemnitzu (npr. mestnem arhivu, saškem državnem arhivu, univerzitetnem arhivu tehniške univerze), kakor tudi po mestu samem in industrijskem muzeju.

Sonja Anžič, Branko Kozina, Matevž Košir

Potujoča konferenca Društva madžarskih arhivskih delavcev, Szolnok, od 12. do 15. avgusta 2003

Že tradicionalno konferenco Društva madžarskih arhivskih delavcev so letos organizirali v kraju Szolnok, v osrčju Madžarske, ki je od Budimpešte oddaljen približno 100 km. Madžarski arhivisti so konferenci dodali pridevnik potujoča zaradi tega, ker je konferenca vsako leto organizirana v drugem madžarskem mestu.

Na konferenco so poleg madžarskih arhivistov vabljeni tudi arhivisti iz tujine, največkrat tisti iz sosednjih držav. Letos je bila udeležba arhivistov iz tujine zelo majhna, saj nas je bilo le sedem, in sicer iz Avstrije, Slovaške, Češke, Romunije in Slovenije. Vzrok za to so pripisovali terminu konference, saj je bila organizirana v času poletnih dopustov.

Konferenca se je uradno pričela v sredo, tuji arhivisti pa smo se s predsednikom Društva madžarskih arhivskih delavcev dr. Lászlóm Szögijem srečali že v tork zvečer.

Uradna otvoritev konference je bila naslednje jutro v prostorih Kulturnega in glasbenega centra v Szolnoku. Govorci, županja mesta Szolnok in predsednika županijske skupščine županije Jász – Nagykun – Szolnok, so poudarjali pomembnost konference predvsem z vidika večje prepoznavnosti mesta in županije, saj tako številčno velike konference (več kot 250 udeležencev) v mestu ni bilo že več kot dvajset let.

Ker bo Madžarska s 1. majem 2004 članica Evropske unije, je bilo prvo predavanje namenjeno predstavitvi reform, županij in novih regij na Madžarskem. Predavatelj dr. György Vass iz Ministrstva za notranje zadeve je predstavil regijsko politiko Evropske unije in kako se bo Madžarska s svojo specifično ureditvijo

županij bolj ali manj uspešno vključila v nove integracije.

Po predavanju je sledila še slavnostna podelitev arhivskih priznanj, ki jih podeljujejo predvsem arhivistom za večletno in uspešno delo in predstavitev t. i. Arhiva odprte družbe (Open Society Archives), ki deluje v Budimpešti ter povabilo na dvotedensko prakso v njihov arhiv, kjer bodo udeleženci spoznali njihovo zbirko (arhiv hrani med drugim tudi fotografije novinarja, ki je prvi fotografiral pokol v Srebrenici) in aktualne projekte, udeleženec pa bo imel možnost tudi za raziskovanje. Prakse se lahko udeleži vsak, obvezno je le znanje angleškega jezika, saj je to tudi uradni jezik v arhivu. Podrobnosti o tem so na voljo tudi na njihovi spletni strani <http://www.osa.ceu>.

Popoldan je minil v znamenju predavanj. Konferenca oz. predavanja so bila razdeljena v sedem sklopov oz. sekcij, kot so jih poimenovali Madžari. Večina sekcij se je med seboj prepletala, zato smo arhivisti lahko izbirali, katere sekcije se bomo udeležili. Žal se je vsak, glede na čas posvečen predavanjem, lahko udeležil samo treh sekcij, čeprav je bila tematika vseh izredno zanimiva.

I. sekcija – Zapisniki kot ogledalo javne uprave

- Lajos Gecsényi, Madžarski državni arhiv, Uvod

- Éva Turbuly, Arhiv županije Sopron, Županija Sopron v zapisnikih generalne skupščine v XVII. stoletju

- Dóra Link, Arhiv županije Tolna, Županija Tolna v zapisnikih generalne skupščine v XVIII. stoletju

- András J. Horváth, Arhiv glavnega mesta Budimpešte, Vrednotenje in izdaja zapisnikov generalne skupščine Budimpešte

- Csaba Káli, Arhiv županije Zala, Spremembe v občinskih zapisnikih na sredini XX. stoletja na primerih županije Zala

- György T. Varga, Madžarski državni arhiv, Zapisniki Madžarske demokratične stranke in Madžarske socialistične delavske stranke med leti 1948 in 1989

- András Hegedűs, Arhiv Prímás, Izdajanje virov in digitalizacija – uvajanje novih tehnik v arhive

Predavatelji so predstavili posamezne zapisnike generalne skupščine, občinske zapisnike in zapisnike določenih političnih strank. Starejši zapisniki, predvsem tisti iz 16. in 17. stoletja v nekaterih županijah manjkajo in v takšnih primerih so zelo dobrodošli prepisi oz. neke vrste delovodniki. Sicer so vsebinsko veliko skromnejši, vendar pa velikokrat iz njih lahko pridobimo željen podatek. Zapisniki so zelo zanimivi za različne raziskovalce, saj so bogata zakladnica predvsem dopolnilnih podatkov o različnih gradnjah, vsebujejo statute, podatke o pomembnih družinah v določeni županiji, o pobiranju davkov, vzdrževanju vojske, razvoju posameznega kraja in so iz tega stališča pomembni predvsem za raziskovanje krajevine zgodovine. Govor je bil tudi o tem, na kakšen način bi se zapisniki lahko izdajali (v obliki regestov s kazalom) in kako so se zapisniki spreminjali skozi stoletja. Predvsem v obdobju po 2. svetovni vojni sta jih Madžarska demokratična stranka in Madžarska socia-

listična delavska stranka velikokrat prirejali in jih pisali le iz gole formalnosti, zaradi tega moramo biti pri povzemanju podatkov iz teh zapisnikov zelo pozorni.

Popoldan se je zaključil s prikazom zanimive tehnike skeniranja izredno debelih knjig s t. i. skenerjem Bookeye, s katerim knjige ne poškodujemo, saj jo namestimo le na ustrezno stojalo in obračamo liste, medtem ko naprava izdeluje zelo kvalitetne skene.

Ta dan sta zasedali še dve sekciji, in sicer:

II. sekcija – Informatična sekcija – arhivi in internet

- Tamás Kőhalmi, Znanstvena univerza Szeged, Madžarski arhivi na internetu

- Péter Király, Arcanum Rt., Modri ekspres, bela parna lokomotiva

- Ferenc Tímár, Računalniška tehnika TEAM, Tehnično vrednotenje arhivskih spletnih strani

III. sekcija – Gospodarska sekcija

- Sodobna gospodarsko-denarna vprašanja v arhivih v obliki konzultacij

Večer je bil namenjen sprejemu vseh udeležencev konference, ki je minil predvsem v znamenju zabave s starimi in novimi znanci.

Četrtek dopoldan je spet minil v znamenju predavanj, t. j. novih treh sekcij:

IV. sekcija – Cerkevni arhivi

Predaja arhivskega gradiva in vračanje gradiva med cerkvenimi in županijskimi arhivi v preteklem desetletju, sedanost in prihodnost cerkvenih arhivov.

- András Koltai, Piaristični arhiv, splošno

- Máris Kiss, Škofijski arhiv Szombathely, s strani katolikov

- Gábor Szabó, Cerkevni arhiv Baranja, s strani reformatorjev

- Botond Kertész, Državni evangelistični arhiv, s strani evangelistov

- Gábor Sipos, Zbirni arhivski reformatorski center – arhiv v Transilvaniji, izkušnje v tujini

Arhivisti, nekateri tudi župniki, so predstavili probleme, s katerimi se srečujejo pri vračanju arhivskega gradiva v svoje arhive. Leta 1948 je Madžarska poddržavila vse šole in tako je bilo arhivsko gradivo različnih verskih skupnosti prenešeno v županijske arhive. Poleg tega so ti arhivi odtujili tudi drugo arhivsko gradivo verskih skupnosti. Nov arhivski zakon na Madžarskem dopušča, da cerkveni arhivi zahtevajo te arhivalije nazaj, arhiv pa jih mora vrniti verskim skupnostim oz. redovom. Predstavljen je bil pregled vseh katoliških moških in ženskih redov ter način vračanja njihovega gradiva. Na splošno pa se vse verske skupnosti spopadajo z istim problemom, in sicer s slabo urejenimi arhivi na terenu, katere v glavnem urejujejo župniki. Ker je tudi pri njih veliko pomanjkanje župnikov, so arhivi nekaterih župnij v zelo slabem stanju, saj ponavadi župniki niti ne vedo, kje iskati arhivsko gradivo. Velikokrat se to namreč nahaja na podstrešjih, v cerkvenih zvonikih, v kleti ali celo v različnih vrečah. Nekateri arhivisti redno obiskujejo župnike in urejajo njihovo gradivo na terenu ali pa ga prenesejo v arhiv za čas ureditve. Mnogokje so

župniki uredili tudi čitalnice za raziskovalce, vendar so te izkoriščene predvsem za skladiščne potrebe. Tudi v Romuniji stanje ni nič boljše. Katoliki, evangeličani, reformatorji in unitaristi lahko zahtevajo vrnitev svojih dokumentov iz državnih arhivih, vendar prihaja do problemov, saj nobena stran največkrat ne ve, kakšno in katero gradivo jim je bilo odtujeno oz. je shranjeno v njenih skladiščih.

Peta in šesta sekcija sta bili namenjeni zaščiti arhivskega gradiva in specialnim arhivom.

V. sekcija – Zaščita arhivskega gradiva

- Katalin Orosz, Madžarski državni arhiv, Načrtovanje zaščite gradiva – od teorije do prakse

- Gabriella Kunszeri Albrechtne, Madžarski državni arhiv, Razstavljanje arhivskega gradiva – uresničitev zahtev glede zaščite gradiva

- László Pestí, Arhiv glavnega mesta Budimpešte, Možnosti za razkuževanje arhivskega gradiva – (ne)uspešnost teh postopkov

- Eugénia Pászti, Arhiv Železne županije, Dileme glede ustanovitve restavratorske delavnice v arhivu Železne županije

- György Rózsa, Arhiv županije Borsod – Abaúj – Zemplén, Diskusija

- Michal Durovic, Češki državni arhiv, Izkušnje s poplavljenim gradivom v Pragi

VI. sekcija – Specialni arhivi

- Imre Szerényi, Arhiv vodnega gospodarstva, Posebnosti Arhiva vodnega gospodarstva in problemi v zvezi s pridobivanjem gradiva

- Andrásné Jeney, Statistični arhiv, Gradivo Statističnega arhiva

- István Bikki, Madžarska akademija znanosti, O delu v zgodovinskem arhivu službe državne varnosti

- Dianna Hay, Madžarska akademija znanosti, Arhivska praksa na Madžarski akademiji znanosti

- Róbert Ehrenberger, Arhiv vojne zgodovine, Arhivsko gradivo Arhiva vojne zgodovine

Po končanih sekcijah smo se vsi udeleženci konference udeležili izleta v bližnje naselje Nagykörű, pred tem pa je sledil še kratek ogled mesta Szolnok. Naselje Nagykörű je v Evropi znano po izredno kvalitetnih češnjah, ki jih gojijo na kar 200 ha veliki površini. Vsako leto priredijo tudi festival češenj, kjer obiskovalci lahko degustirajo različne vrste češenj in pijače – najbolj je znano češnjevo žganje. S slednjim smo tudi mi začeli kosilo, nadaljevali z osvežitvijo v reki Tisi ter dan končali s poskušnjo različnih ovčjih in kozjih sirov.

Skupna zadnja večerja tujih arhivistov je bila namenjena svetovnemu arhivskemu kongresu na Dunaju, ki bo potekal zadnji teden v mesecu avgustu prihodnje leto. Predsednik Društva madžarskih arhivskih delavcev dr. László Szögi je predlagal, da bi se t. i. Sekcija pridruženih članic Evropske unije predstavila velikemu krogu tujih arhivistov. Vsaka od novih članic EU bi predstavila arhivsko mrežo svoje države ter probleme, s katerimi se spopadajo v arhivski službi. Po vsakem predavanju bi sledila še diskusija oz. vprašanja. Poudaril je, da je to ena izmed redkih in obenem tudi izjemnih priložnosti, kjer se lahko na enem mestu

predstavijo vsi srednje in vzhodnoevropski arhivi ter da v bodoče najverjetneje ne bomo imeli takšne možnosti, saj bo naslednji svetovni arhivski kongres leta 2008 prirejen v Kuala Lumpurju. Sedaj je le od arhivskih društev posameznih držav odvisno, ali bodo zagrabile in izkoristile to priložnost.

Zadnji dan dopoldan so bila na vrsti še predavanja zadnje sekcije.

VII. sekcija – Vrednotenje virov in arhivskega gradiva

- Zoltán Szatucsek, Madžarski državni arhiv, Vrednotenje virov v anglosaških državah in njihova uporaba doma

- Antalné Sipos, Madžarski državni arhiv, Vrednotenje gospodarskih virov (teorija in praksa)

- Anna Szegőfi, Arhiv glavnega mesta Budimpešte, Vrednotenje samoupravnih dokumentov

- István Kenyeres, Arhiv glavnega mesta Budimpešte, Vrednotenje pravosodnih dokumentov – v civilnih in kazenskih procesih

- András J. Horváth, Arhiv glavnega mesta Budimpešte, Ali se stanje današnje družbe odraža v zbiranju in predajanju dokumentov arhivom?

Predavatelji pri tem sklopu so nizali različne vidike vrednotenja arhivskega gradiva in primerjali vrednotenje arhivskega gradiva v madžarskih arhivih in v tujini.

Konferenco so zaključile besede dr. Lászla Szögija in upanje, da bo Potujoča konferenca madžarskih arhivskih delavcev oz. njena vsebina tudi prihodnje leto privabila tako številčno množico domačih in tujih arhivistov.

Gordana Šovegeš

Arhivčkovi na Turškem in Nemškem. Strokovni ekskurziji Arhivskega društva Slovenije v Turčijo, od 9. do 19. maja 2002 in Nemčijo, od 21. do 26. maja 2003

Nečistokratek uvod – Ni blizu, ni blizu do bele Turčije¹

Imam veliko muco – moralno, da se razumemo – bi dejal naš celjski kolega. Lansko leto smo se Arhivčkovi potepali po Turčiji, a izpod mojega računalnika ni nastal niti najkrajši potopis. Tudi podatek, da je doma neznan kam izginila moja popotna beležka, ne opravičuje tega zares nevrednega dejanja. In izguba "arhivske" beležke je za arhivarja že prav greh. Sramuj se, Mravlja!

Bom s tem nečistokratnim uvodom in memorabilno fotko (izraz taistega celjskega kolega) skušala vsaj malo popraviti zamujeno.

Po Turškem smo se potepali kar enajst dni in upo-

¹ France Prešeren: Povodni mož (v: France Prešeren: Pesnitve in pisma, Mladinska knjiga, Ljubljana 1962, str. 42).

rabili skoraj vsa prevozna sredstva: letalo, vlak, avtobus in ladjico. Najelegantnejše je seveda letalo, a nima duše, in ker smo potovali proti muslimanskemu svetu, tudi kapljice alkohola ne. Tudi v Carigradu smo si skoraj obrusili pete, da smo dobili kakšno pivo, a še to izpod pulta in le v zaprtih prostorih. Vendar v Carigradu nismo bili zaradi piva. Carigradsko obdobje smo pričeli z ogledom *osmanskega arhiva*, po katerem nas je popeljala bošnjaško govoreča gospa, ki pa sicer najprej ni bila poučena o našem arhivskem pedigreju. Ko pa smo ji le nekako dopovedali, da smo "od istega foha", so se nam začeli pridruževati vse višji arhivski uradniki, vse do gospoda direktorja ali poddirektorja, ki je na koncu prav pristrčno pozdravil svoje slovaške kolege. Smo zgladili tudi ta mednarodni nesporazum.

Potem so nas čakale bolj posvetne reči: *Veliki* ali *Pokriti bazar* in *Egiptovski dišavni bazar*. Tu je res raj za nakupovalce(-ke), a dosti bolj zanimivo se je samo pasti po tej največji tržnici na svetu z osmimi kilometri ulic in 4.000 trgovinami, ovohavati začimbe in zelišča, poskušati olive, suho sadje, oreške, ratluk in baklave. Turške slaščice imajo skrajno zapeljiva imena: slavč-kovo gnezdo, ženski popek, ustnice ljubljene lepoticice. Mogoče pa je tudi posedeti v kakšni gostilnici, popiti čaj in pokaditi vodno pipo. Na enem od treh mostov čez Zlati rog je mogoče najeti ribiško palico in loviti ribe. Ogledali smo si antični *Hipodrom* z ogromnimi obeliski, *Modro mošejo* s šestimi minareti, kjer kri-vovercev in žensk ne spustijo prav na sredino, ki je rezervirana le za muslimanske moške, Justinijanovo *potopljeno palačo* s 336 stebri, ki so jo vse bizantinsko obdobje uporabljali kot vodni rezervoar za vladno palačo, njene vrtove in okoliške stavbe, zdaj pa služi tudi kot koncertna dvorana. Gradnjo *Aye Sofye* (gr. Hagia Sofia, slov. Božja Modrost) je leta 532 ukazal cesar Justinijan in je bila prvih tisoč let največja stavba na svetu. V 16. stoletju so jo spremenili v mošejo in ji dodali štiri minarete, zdaj pa je v njej muzej. Obris današnje stavbe spominjajo na velikansko lebdečo rakovico. Notranjost zbuja spoštovanje; orjaški zeleni in škrlatni stebri podpirajo kupolo, stene so obložene z marmorjem vseh barv. Večina so jih naropali v antičnem svetu (v Efezu, Atenah, na otoku Delosu, v Baalbeku). Na galerijah so ohranjeni mozaiki, ki so jih Osmani ohranili nena-merno, ker so jih prekrili z debelo plastjo barv. Seveda smo predvsem ženske morale vtakniti svoj prst v Znojni steber sv. Gregorja; mlajše zoper neplodnost, dame zgodnjih in poznih srednjih let pa zoper očesne bolezni. Gradnja cerkve je požrla velike denarje,² za-

htevna in "zahtevna" pa je bila tudi despojna Teodora, nekdanja plesalka in znana svobodnjakinja. Takim damam zdaj Turki pravijo Nataša (ali pa nataša).

Po enem od dveh mostov prek Bosporja smo zapustili Evropo, se na maloazijski strani vkrcali na vlak in naredili nočni skok do Pamukal – bombažnega gradu, termalnega zdravilišča s snežnobelimi kaskadami. Med borovci, cipresami, palmami in cve-točimi oleandri je ugnezden *Kleopatrin bazen* s šampanjsko vodo. V njem namočimo svoje že nekoliko razbolele ude. Rajsko!

Po dolini reke Meander se med oljčnimi nasadi in vinogradi približujemo Egejski obali. Spotoma obiše-mo *Maryemano*, kapelico, kjer naj bi Devica Marija preživela svoje zadnje dneve. Nato antični *Efez* (hele-nistično gledališče, Arkadijska pot iz belega mar-morja, Marmorna cesta, Celzova knjižnica, Serapisovo svetišče, Kuretijska cesta, Magnezijeva vrata, Shola-stikine terme z javnimi latrinami v belem marmorju, bordel), *Priena* (nad reko Meander, некоč cvetoče pristan-skišče, zdaj 16 kilometrov oddaljeno od Egejskega morja, Atenino svetišče), *Didima* (Apolonovo prero-čišče, velika počena glava Meduze).

Tu nekje smo se pomudili tudi v turški vasi Herakleja, kjer življenje desetletja in desetletja teče po enakem ustaljenem redu. Turisti so v vasi seveda atrakcija in priložnost za zaslužek. Ženske pletejo, kvačkajo in vezejo zares prekrasne prte, prtičke, kape in kapice, ampak, če te dobijo, si pečen, ne izpustijo te več iz rok. Zato smo se umaknili v vaško čajnico, kjer le moški možujejo, pijejo čaj in kadijo kot Turki. Ženskam je vstop prepovedan. Ampak so se postavile v nizki štart in ko smo odhajali, so se spet zgrnile nad nas in nas spremljale do avtobusa. Nekaj pa so pro-dale.

Naslednja dneva sta namenjena bolj za telo kot za dušo. In mirno plavala je naša barka po reki ter nas mimo *likijskih grobnic* pripeljala do *želvyje plaže Istuzu* in potem nazaj do *termalnega kopališča Ilica*, kjer smo se pomladili in polepšali v blatni kopeli ter si nato sprali lepotilno blato v po gnilih jajcih hudo smrdeči kopeli. (Je vedno rekel moj oče: Za lepoto se trpi!) Še eno popotovanje z ladjico po tirkiznem morju, ogled *potopljenege mesta*, skok v morje, opoldanski vzpon na *trdnjavo* v Simeni in spet blagodejni skok v morje.

Potem se poslovimo od Sredozemlja, se vzpnemo na gorovje Taurus in dosežemo širono Anatolijo. V nekdanji seldžuški prestolnici Konyi se srečamo z duhom mistika, pesnika in filozofa Mevlana (13. stoletje), ki je bil ustanovitelj reda *pleščočih dervišev* in je bil prepričan, da je v vztrajnim vrtoglavih vrtenjem mogoče doseči stanje univerzalne ljubezni. Pokopan je

² Visoko na predrznem zidu se je pojavila dolga, suha postava. Preprosta pražnja halja je krila v gubah sloko telo. Preko ledij je tesno stiskal jermen, glava je bila ovita v volneno ruto, des-nica se je opirala ob palico. Bil je despot Justinijan, ki je prišel nadzirat stavbo cerkve – Hagie Sofie. Edini spremljevalec mu je bil Pavel Silenciarij, tajni svetnik in dvorni pesnik. Za njim sta stala Antemij in Izidor Milečan, mojstra te največje in naj-slavnejše stavbe tedanjega sveta. Upravda vso noč ni zatísnil očesa. Državni blagajnik je razgrnil pred njim velikanske pergamente, na katerih so zevali z groznimi žreli računi za

cerkev svete Sofije. Res se je dvigal zid že blizu do kupole, toda državna blagajna je bila izčrpana do dna. Osemsto dva-
inpetdeset stotov zlata je požrla stavba, ki jo je zidal Justinijan – na videz v čast božji Modrosti, v resnici pa je iskal le sam sebe in svoje slave. Vse province so ječale pod bremenom davka, Upravda še ni odnehal. (Fran Saleški Finžgar: Pod svobodnim soncem, Mladinska knjiga, Ljubljana 1983, str. 127)

Arhivčkovi na blatni lepotilni in pomlajevalni kuri. Predlagam kviz Kdo je kdo.

v *derviškem samostanu* in tu so derviši več kot šeststo let plesali svoje plese (seme), vse, dokler ni leta 1925 oče naroda Atatürk razpustil mevlevskega reda. Mevlanovih sedem nasvetov pa kljub temu ni za staro šaro. 1. V radodarnosti in pomoči bodi kot reka. 2. V sočutju in milini bodi kot sonce. 3. V prikrievanju napak drugih bodi kot noč. 4. V jezi in besu bodi kot mrtev. 5. V skromnosti in ponižnosti bodi kot zemlja. 6. V strpnosti bodi kot morje. 7. Lahko životariš, ali pa živiš tisto, kar čutiš.

V nadaljevanju pogledamo še *karavansaraj Sultanhan* na poti svile in začimb in nato Kapadokija. Kot bi prišli v nov svet, na nov planet. Ta nenavadna *mesečeva pokrajina* je nastala po izbruhu vulkana, ko se je vulkanski pepel razširil in strdil v plast mehkega in poroznega tufa. V stoletjih so veter, sneg in dež razjedali tuf, kjer pa je bil ta zavarovan s plastjo trše kamnine, so nastali nenavadno oblikovani kamniti stožci, pravljlični dimniki, ki so pogosto še pokriti s kapo iz trdega kamna, kar jim daje podobo gobe s klobukom (hm!). Pokrajina žari v nežnih bledeh barvah, zeleni, rumeni, slezasti (zelenkasti kot slez), rožnati in temno rjavi. V tuf so vklesane tudi *zgodnjekrščanske cerkve* z ohranjenimi stenskimi slikarji, domovanja ljudi in golobov (golobje gnojilo daje kapadokijskemu vinu poseben okus in cvetico – preverjeno!), v novejšem času pa tudi hoteli in zabavišča. Tudi mi smo spali v enem takih hotelov in si privoščili tradicionalni turški večer za tuje turiste (turške specialitete, ki so bile povsod drugod dosti boljše in cenejše, turške ljudske plese s postavnimi mladci in seveda prekrasno, povsod ravno prav obloženo trebušno plesalko). Sploh so bile cene ena izmed bolj hecnih turških zanimivosti. Zaradi visoke inflacije je turška lira skrajno razvrednotena; za čisto navadno kosilo (ampak mljask, mljask!) je bilo npr. treba odšteti 7 milijonov turških lir. In je na koncu poti ena

od sopotnic skrajno resignirano ugotovila, da je samo na javnih straniščih "zalulala" cele milijone.

Kapadokijska posebnost so tudi *podzemna mesta*, 37 po številu, ki na zunaj prav nič ne kažejo, kako velika so. Ni popolnoma jasno, kdo so bili graditelji, verjetno pa naj bi bili Hetiti. Kapadokijski so jih uporabljali kot zatočišča pred napadalci tudi še v 19. stoletju. Domovanja so sprejela do 20.000 ljudi. To so bila prava večnadstropna mesta z vso infrastrukturo: skupnimi kuhinjami, spalnicami, shrambami, vinskimi kletni, hlevi in stranišči, pa tudi s kapelicami, orožarnami, ječami, pokopališči, zalogami vode in vodnjaki ter prezračevalnimi jaški. Mi smo si ogledali eno takih mest – Kaymakli.

Za konec pa še ogled *hetitske prestolnice* Hatušaš iz 2. tisočletja pr. n. št., kjer so nemški arheologi v začetku 20. stoletja našli na tisoče tablic s klinopisom in pisavo razvozlati šele v štiridesetih letih 20. stoletja, kar velja za eno največjih arheoloških zmag. Najznamenitejši hetitski ostanki so preprosti, a mogočni v skalo vklesani kipi, ki upodabljajo njihove bogove in obrede. Kipi so široki, težki in čokati, kot so bili Hetiti močni in bojeviti gorski ljudje, navajeni na ostro podnebje in trde življenjske razmere. Prestolnica je bila obdana s šestimi kilometri in pol obrambnega zidu in dvesto stolpi z *Levjimi*, *Sfinginimi* in *Kraljevimi vrati*.

V turškem glavnem mestu Ankari smo se ustavili le za kratek čas, toliko, da smo se prepričali, da je Ankara *kot oblak prahu v bližini železniške proge* in pritrtili carigrajski modrosti, da je *edina privlačnost Ankare pot iz nje*.

Ptič je wegen den Regen ostal v kovačnici, Arhivčkovi pa smo bruhnili na Nemško

Leto se je obrnilo, Arhivčkovi pa smo se sredi noči pred Arhivom Republike Slovenije spet nalagali na

avtobus. Smer – Nemčija. Že na začetku pravi dramski zaplet. Znanih zakoncev E. G. in T. G. (upoštevam Zakon o varstvu osebnih podatkov), sicer rednih udeležencev izletov, prijavljenih tudi tokrat, ni bilo na štart. Nekaj časa čakamo, nato zapoje mobi.

Vodička Marička (Ptujka): "Kje pa sta?"

E. G. (zbujena iz globokega spanca, zbegano, precej neartikulirano): "Kaj?"

Vodička Marička: "Mi gremo, a vidva ne gresta?"

E. G.: "Kam?"

Vodička Marička: "V Nemčijo! Mi vaju čakamo."

E. G.: "A ni odhod jutri ponoči?"

Vodička Marička: "Ne. A imata prtljago spokano?"

E. G.: "Ne."

Vodička Marička: "Potem pa vaju žal ne moremo čakati. Spita naprej!"

In smo se odpeljali. Dramski zaplet pa še ni bil končan. Avtobus se je cijalil proti mejnemu prehodu Karavanke kot bi se mu sanjalo. To je bila voda na mlín zamudnikoma E. G. in T. G. Telefonirala sta možem postave na mejni prehod, naj zadržijo avtobus zaspanih Arhivčkovih, organizirala hitri prevoz Ljubljana-Karavanke (še dobro, da so gorenjski policaji spali spanje pravičnega); mi smo na meji komaj pokadili cigareto, onadva pa sta že zmagoslavno stopila iz nekega drvečega avta in vstopila v avtobus. Happy end!

Po Avstriji zopno dežuje, na bližnjih vrhovih je videti celo belino in sredi dopoldneva nekoliko sitni in neprespani prispemo v Passau, imenovan tudi mesto treh rek. Najprej mi pride na misel Pasaverica iz Visoške kronike, ki je po škofjeloških hribih prodajala raznovrstno robo, tudi človeško mast in ponarejene spovedne listke.³ Mesto Passau z okrog 50.000 prebivalci leži v zatoku med Donavo in Innom nasproti izliva reke Ilz. Po Innu in Donavi poteka živahen ladijski promet, mi pa smo se sprehodili po starem mestu do *katedrale sv. Štefana* z največjimi cerkvenimi orglami na svetu. Morda je nanje kdaj zaigral tudi slovenski baročni skladatelj, Kamničan Janez Krstnik Dolar, *ein trefflicher Musicus und guter Componist* (po Valvasorju), ki je nekaj let deloval tudi v Passauu. Nam ni bilo dano ogledati si orgel, ne od blizu ne od daleč. V cerkvi je bil namreč ravno opol-

danski koncert in tako so bila le naša ušesa deležna nekaj milih zvokov izza zaprtih cerkvenih vrat. Zunanjščina *rotovža* nas je spomnila na lanske visoke vode, saj so na pročelju zarisane višine vode od 16. stoletja naprej. Nad lanskim nivojem je še sedem črtic, najvišje tista iz leta 1501. Sprehodili smo se še po obrežju rek, pomahali ladjam in ladjicam in ob Donavi in v nasprotno smer kot reka nadaljevali pot proti Regensburgu.

Kljub svojemu deževnemu imenu je pristaniško mesto Regensburg ob kolenu Donave nasproti izliva reke Regen, ki tudi ni Dež, čisto prijetno. Tu nas je pričakal direktor *arhiva in muzeja knežje družine Thurn und Taxis* Martin Dallmayer in nas popeljal po grajskih dvoriščih, knjižnici, arhivu in križnem hodniku. Razsežnosti stavbe so res enormne, zato ni čudno, da je nekatere prostore mogoče najeti za sprejeme, predstavitve in podobno. V arhivskem skladišču pa ni bilo arhivske škatle, na kateri ne bi bilo nalepke z družinskim grbom, in ni bilo škatle, ki ne bi bila natančno na svojem mestu – ne centimeter levo ne centimeter desno – vse "v žnorco". Ogledali smo si še *cerkev sv. Emmerama*, se sprehodili po mestu. Tu so seveda še druge zanimivosti: katedrala sv. Petra, žitni trg z rimskim stolpom, univerza (tudi z lektoratom za slovenski jezik), Keplerjev spominski muzej, muzej donavske rečne plovbe, muzej golfa, muzej ur in še in še. Čeprav se morda kitim s tujim perjem, moram vseeno omeniti svojega sopriimenjaka Lenarta Mravlja (tudi Mraula), ki je v 16. stoletju delal pri raznih tiskarskih mojstrih v Tübingenu in Regensburgu, bil nato tiskarski pomočnik Janža Mandelca v Ljubljani, leta 1583 sodeloval pri tiskanju Dalmatinove Biblije v Wittenbergu ter končno kot Leonhardus Formica postal dvorni, deželni in univerzitetni tiskar in knjigo-tržec na Dunaju.

Zapuščamo Regensburg in nadaljujemo pot proti drugemu največjemu bavarskemu mestu Nürnberg. Namestili smo se v kar zelo modernem predmestnem hotelu Süd-West-Park, obkroženem s cvetočimi rododendroni. Po večerji smo se odpravili na večerni ogled mesta, najprej z avtobusom, nato pa k nogam (skladenjski nemcizem!) po starem mestnem jedru znotraj obzidja mimo cerkva, mestne hiše in drugih lepih in pomembnih hiš do *gradu* in *Dürerjeve hiše*. Po zgledu *Marijine cerkve* je bila menda zgrajena tudi kranjska župnijska cerkev. Hiša, v kateri je bival nemški slikar in grafik Albrecht Dürer, je tipična nemška *Fachwerkhaus* (hiša s predalčjem, paličjem; predalčna hiša – nekoliko neznane nam slovenske besede!). Pred hišo je bronasti kip umirajočega in že razpadajočega zajca v nadnaravni velikosti. Grozljiv!

Zdaj je bil že čas, da smo se začeli ozirati tudi za hišami, kjer bog roko ven moli. A nismo imeli najbolj srečne roke. Res da smo našli pokrit in celo ogrevan gostilniški vrt, žal pa so točili dosti slabo pivo in še slabše vino. Ali pa je bilo nam že vsega dovolj in smo le hrepeneli po vabečih hotelskih posteljah.

O Nürnbergu in nürnberškem še nekaj zanimivosti. Bralcem tega sestavka, večinoma zgodovinarjem, ne bom prodajala znanja o nürnberških zakonih, nürn-

³ Zatogotila se je ter brodila z roko po svojem košku: "Kje čem vzeti mazila? Ko je bila še nemška vojska, ko je gospod Tilly kosil na travniku človeška življenja, tiste dni se je že še dobilo človeške masti, ker so bili mrličji cenejši od hrušk v jeseni. Takrat sem prišla v kraje, kjer je na vsak korak ležalo človeško truplo; dezertirji pa so klali tudi ženske in otroke, tako da se je človeška mast kaj lahko dobila. Ljuba duša, kje pa naj jo danes dobim? Za kupčevalce z mazili so slabi časi ... Brodila je po svojem košku ter izvlekla iz njega obširen zavitek. "Če prav sodim, si z Visokega. Tam je denar." Skrivnostno je dostavila: "Spovedni listki so. Ponarejeni so, ali oddajo se lahko, če jih pomešaš z onimi, katere oddajaš za družino. Povem ti, da se prav radi kupujejo, ker je le sitno, če moraš letati okrog spovednice. Morda jih kaj kupiš – niso predragi." (Ivan Tavčar: Visoška kronika, Mladinska knjiga, Ljubljana 1971, str. 41-42)

berškem vojaškem sodišču in nürnberških procesih. Morda pa vsak ne ve za prvo žepno uro z vzmetnim mehanizmom v obliki jajca, skonstruirano leta 1510; imenuje se *nürnberško jajce*. Obstaja pa tudi *nürnberški lijak* (Nürnberger Trichter), učni postopek, s katerim je tudi najneumnejšemu učencu moč kaj vlititi v glavo. Ha, uporabno!

Naslednji dan zapuščamo Bavarsko in vstopamo v zvezno deželo Saško. Vozimo se po ravnini ob žarečermenocvetočih poljih oljne repice, mimo mlinov na veter in nevede "prestopimo" nekdanjo mejo med Vzhodom in Zahodom. Le tu in tam je še videti kakšne ostanke nekdanjih grozljivih stražnih stolpov. Pot do naše naslednje postaje Leipziga je kar dolga in skrajšamo si jo z branjem humoreske Marka Twaina *Ta grozna nemščina*. Kot je ugotovil že Visočan Izidor Kalan, je *ta nemška govornica podobna škripanju kolesa, kadar s težavo teče po ostrem kamenju*,⁴ Mark Twain pa podobno. Skrajni čas pa je že tudi, da nesopotovalcem po Nemškem pojasnim naslov Ptič je wegen den Regen ostal v kovačnici,⁵ Arhivčkovu pa

⁴ Ivan Tavčar: Visoška kronika, Mladinska knjiga, Ljubljana 1971, str. 51.

⁵ Prav gotovo ni še kakega jezika, ki bi bil tako skrpučan in nesistematičen in ki bi se tako izvijal in izmikal človeku. Človeka v njem premetava sem ter tja, da je povsem brez moči; in ko se mu naposled zazdi, da se je prikopal do pravila, ki mu daje trdno oporo, da se lahko odpočije med splošnim besnenjem in direndajem desetih besednih vrst, obrne list in prebere: "Naj si učenec skrbno zapiše sledeče *izjeme*." Preleti jih s pogledom in odkrije, da je pri tem pravilu več izjem kot zgleddov. In spet odplove skozi besnenje, da bi našel nov Ararat, pa najde le živi pesek. To je bila in je moja izkušnja. Vsakič, kadar se mi zazdi, da sem se dokopal do enega izmed četverih begavih sklonov, glede katerih sem mojster, se v moj stavek prikrade kak na videz nepomemben predlog, obdarjen s strašno in nesluteno močjo, in mi spodmakne tla pod nogami. V moji knjigi na primer sprašujejo po nekem ptiču (vedno sprašujejo po rečeh, ki nikomur nič ne koristijo): "Kje je ptič?" Odgovor na to vprašanje – v knjigi – je, da čaka ptič zaradi dežja v kovačnici. Tega bi seveda ne naredil noben ptič, ampak moraš se pač držati tega, kar je v knjigi. No prav, začel sem torej zbirati nemščino za ta odgovor. Nujno je bilo, da začnem kje na napačnem koncu, zakaj tako gre to pri nemščini. Rečem si: *Regen* (dež) je moškega – ali nemara ženskega – ali morda srednjega spola – preveč dela bi bilo, da bi hodil zdaj to gledat. Torej je bodisi *der Regen*, *die Regen* ali *das Regen*, odvisno od tega, kakšnega spola se bo pokazal, ko to preverim. V prid znanosti bom zadevo raziskoval s hipotezo, da je moškega spola. Zelo dobro – torej je dež *der Regen*, če je kratkomalo v mirujočem stanju, ko je le *omenjen*, ne da bi se o njem na širše govorilo ali razpravljalo – torej v imenovalniku; če pa ta dež nekako nasploh leži naokrog po tleh, potem je natančno krajevno določen, nekaj torej *počne* – to je, *leži* (takšna je ena izmed nemških slovniških predstav o tem, kako kaj početi), in tako se dež prestavi v dajalnik in spremeni v *dem Regen*. Vendar ta dež ne leži, ampak nekaj *počne dejavno* – pada – da bi nagajal ptiču, najbrž – to pa kaže na *gibanje*, ki ga za posledek premakne v tožilnik in spremeni *dem Regen* v *den Regen*. Ko sem tako preučil slovniški horoskop te zadeve, sem samozavestno odgovoril in v nemščini zatrđil, da je ptič ostal v kovačnici "wegen (zaradi) *den Regen*". Učitelj pa me je prijazno

smo bruhnil⁶ na Nemško. Če še vedno ne veste, zakaj tak naslov, berite drobni tisk. Tudi ob drugih priložnostih je vedno dobro prebrati tudi drobni tisk.

Leipzig leži ob rekah Weiße Elster in Pleiße in je drugo največje mesto zvezne dežele Saške. Mesto je nastalo v bližini prvotne slovanske naselbine in je prvič omenjeno leta 1015 kot *urbs Libzi*. Bilo je središče nemškega knjigotrštva, krznarstva, sejmarstva, v mestu so univerza (ustanovljena 1406), akademije, visoke in druge strokovne šole, knjigarne in založbe, muzeji, gledališča. Z Leipzicom so povezani številni veliki nemški duhovi: skladatelj Johann Sebastian Bach (kantor v Tomaževi cerkvi) in njegovi glasbeno nadarjeni sinovi (vsaj trije od dvajsetih otrok), pesnik, pisatelj in dramatik Johann Wolfgang Goethe (tu je študiral pravo), skladatelj Felix Mendelssohn-Bartholdy (tu je deloval kot dirigent), filozof Friedrich Nietzsche (rojen v bližini, njegovo študijsko mesto), tu sta živela pianistka Clara in skladatelj Robert Schumann, železni kancler Otto Bismarck pa je bil (verjetno je še, ali pa je spet) leipziški častni meščan. Mi smo se držali mestnega obrobja in si ogledali le *Spomenik bitki narodov*. Štiri dni nekega zoprnega oktobra (16. – 19. oktobra 1813) so si na bojnem polju stale nasproti avstrijske, pruske, ruske in švedske ter francoske trume vojakov – 500.000 mož – četrtna prebivalcev Slovenije. Tepli so se, streljali, klali in se na vse načine, kakor se to pač dela v vojni, mučili, onečaščali, poniževali ... Napoleon je bil odločilno premagan in moral je na Elbo. Ob stoletnici bitke (1913) so na bojnem polju odkrili 91 metrov visok spomenik, ki so ga gradili 15 let. In vsakovrstne politike so ga začele izkoriščati za svoje slavnostne govorce, manifestacije, zborovanja in drugo političantsko navlako. Kakšna farsa, kakšna grdota! To zgovorno prikazuje razstava v notranjosti spomenika. V prostoru, ki se odlikuje z izjemno akustiko, sedijo štiri ogromne kamnite figure. Moja glava je v primerjavi z mezincem leve noge tega kipa kot teniška žogica. Je pa mogoče skozi nogo ene od skulptur po 500 stopnicah priti na vrh spomenika, od koder se odpre zares lep pogled na park in mesto.

Na levi, desni kak' leti / grmovje, graja, cesta! /

sklatil na tla s pripombo, da besedica "wegen", kadar je v stavku, vselej premakne predmet v *rodilnik*, ne glede na posledice – in da je torej ptič ostal v kovačnici "wegen *des Regens*".

Pozneje me je višja avtoriteta poučila, da je neka "izjema", ki dovoljuje, da rečeš v nekaterih posebnih in zapletenih okoliščinah "wegen *den Regen*", da pa se ta izjema ne nanaša na nič drugega kot dež.

(*Ta grozna nemščina*, v: Mark Twain: Humoreske, Mladinska knjiga, Ljubljana 1977, str. 163-165; prevedel Branko Gradšnik)

Nekdanjim nemško učečim se kranjskim gimnazijcem je gotovo še v spominu knjižica odvratno rjave barve z naslovom *Kleine deutsche Grammatik*. Ta niti v opombah ne govori o obliki wegen *den Regen*.

⁶ Zdaj pa poslušaj! V nedeljo bom pri deseti maši v Poljanah. Nekaj prej bom bruhnil od doma, da se pogovorim z gospodom Jernejem. (Ivan Tavčar: Cvetje v jeseni, Mladinska knjiga, Ljubljana 1971, str. 211)

*Kako lete jim spred oči / vasi, trgovci, mesta! – // ... In údri, údri, klop, klop, klop / naprej leteli so v kolop, / da sape jim zmanjkuje / in podkev iskre kuje.*⁷ In smo že v Berlinu in odločili smo se, da bomo najprej lepo našli naš kvartir in se nato podali na nočni potep po mestu in morda zavili v kak kabaret. Zamišljeno je bilo dobro, saj smo vedeli ime hotela (Aparthotel Flughafen), naslov (Schwalbenweg) in vedeli smo, da je v bližini letališče. Nismo pa vedeli katero. In tu je bila kleč. Mi smo seveda mislili (ali pa samo upali), da je to letališče in naš hotel bolj v centru mesta, zato smo iskali letališče Tempelhof. In glej ga zlomka, v njegovi bližini smo res naleteli na Lastovkino pot. A ni bilo nobenega hotela, same enostanovanjske hiše, skratka, mirna četrt in kak kolesar. Enega od njih smo tudi povprašali po hotelu in mož nas je poučil, da sta v Berlinu vsaj dve Lastovkini poti, da je tista druga v predmestju, da je v bližini letališče (Schönefeld – največje v nekdanjem Vzhodnem Berlinu in Nemški demokratični republiki) in da je tam zagotovo skrit naš hotel. Odpeljali smo se torej v predmestje, tako daleč, da niti na karti mesta nismo bili več, in v daljavi res ugledali naš hotel. A še tu smo se potem motovili skoraj pol ure, da smo našli pravo enosmerno gaso do hotela. Kamen se nam je odvalil od srca. Vse skupaj se je tako zavleklo, da ni bilo mogoče misliti na obisk kakega kabareta, kar smo imeli sicer v načrtu. Tako smo po večerji naredili le še večerni obvoz mesta.

Berlin leži ob reki Spree, nedaleč od njenega izliva v reko Havel in obsega 235 kilometrov. S 3,4 milijoni prebivalcev še ni dosegel predvojnega števila (leta 1939 4,3 milijone). Do razdelitve po drugi svetovni vojni je bil kulturno, znanstveno in izobraževalno središče Nemčije, po vojni pa je izgubil vse zaledje. Mesto je bilo razdeljeno na štiri zasedbena območja pod upravo zavezniških vojaških sil. Po razglasitvi Nemške demokratične republike je Vzhodni Berlin postal njeno glavno mesto, Zahodni Berlin pa sestavni del Zvezne republike Nemčije. Za preskrbo Zahodnega Berlina je bil vzpostavljen zračni most. Da bi zaustavili val beguncev na zahod, so vzhodnjaki pod Walterjem Ulbrichtom (po poklicu je bil mizar) leta 1961 po cestah in parkih začeli postavljati žične pregrade, ki jih je nato zamenjal pravi zid. Opozorilne table so svarile Berlinčane: *Wer uns angreift wird vernichtet!* Zid ni razdelil le mesta, ampak tudi hiše, dvorišča in družine. Za tujce, diplomate in zaveznike so uredili mejni prehod – slavni *Checkpoint Charlie*. V obdobju hladne vojne so se skoraj vsi vohunski filmi (ameriški!) dogajali tudi na tem slavnem prehodu, državniki vzhoda in zahoda pa so na njem drug drugemu kazali mišice. Golobučni Nikita je leta 1963 prestopil mejno črto in pomahal zahodnim, JFK pa je nekaj mesecev kasneje (pred rotovžem) izkrofnil svoj znameniti: *Ich bin ein Berliner*. Berlinčani pa so se

morali navaditi življenja z zidom. Poročali so se, umirali, zahodnjaki so ob velikih praznikih smeli obiskati svoje vzhodne sorodnike, bolj pogumni pa so iznašli tisoč načinov, kako prebežati z vzhoda na zahod: skakali so skozi okna, kopali tunele, bežali so z osebnimi avtomobili, tovornjaki, avtobusi, baloni, podmornicami. Nekaterim je uspelo, večini ne. Po političnem prelomu v Nemški demokratični republiki so zid leta 1989 odprli, leta 1990 pa so ga večji del podrli. V spomin in opomin so zdaj dokumenti in predmeti v zvezi s pobegi v muzeju človekovih pravic v *Haus am Checkpoint Charlie*.

Berlin je zeleno mesto, saj vode in zelenje zavzemajo več kot tretjino mestne površine. Obsežni *Tiergarten*, ki ni živalski vrt, sprva volilnoknežja ograda za divjačino, so mestna pljuča, ki segajo prav do Potsdama. Zelenje opaziš šele podnevi, saj zvečer mesto ni pretirano onesnaženo z lučmi. Berlin je poln obvozo. Pospešeno se gradi, celo mesto naj bi spet dobilo svoj nekdanji sijaj. Podirajo stare ničvredne bajte, obnavljajo, kar je obnoviti vredno, polepšujejo škatlaste realsocialistične kolose. Posebno *Potsdamski trg* bo dobil čisto novo podobo. V preteklosti je bil to najprometnejši evropski trg, potem pa je zid potekal prav po sredini. Na nekdanj nikogaršnji zemlji bodo zdaj zrastle nove poslovne stavbe, trgovski centri, zabavišča. Tu naj bi nastal nov city kot povezava med Ku'dammom in Alexom.⁸ Spet naj bi zaživela bučna in burna dvajseta leta.

Ko smo se naslednji dan cijazili proti mestnemu središču, smo ugotovili, da smo "postali Berlina gautek". Berlinski promet sicer poteka umirjeno, nemško natančno in urejeno. Celo policistka na križišču se nam profesionalnovljudno nasmehne. Name-njeni smo bili v *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz*. Stavbe imajo naslov Archivstrasse in obsegajo celo tri hišne številke. Morda bomo pa tudi v kakšnem slovenskem mestu kdaj imeli kakšno Arhivsko cesto, morda pa vsaj ulico, pot, stezo ... Enkrat – po novem letu. Tu nas je sprejel prijazen gospod, katerega ime in funkcijo sem že pozabila, in nas popeljal v čitalnico, po depojih, ogledali pa smo si tudi razstavo s pomenljivim naslovom *Vse ločeno se znova najde* (Friedrich Hölderlin). V novi Nemčiji so se namreč zavodi, ki upravljajo s prusko kulturno dediščino, leta 1992 združili in zdaj združujejo umetnine. Predvidevajo, da bo preurejanje potekalo še naslednji dve desetletji.

Naša naslednja pozornost je bila namenjena velikemu *olimpijskemu stadionu*, ki ga prav zdaj obnavljajo zaradi svetovnega prvenstva v nogometu leta 2006. Olimpijske igre bi morale biti v Berlinu že leta 1916, vendar jih ni bilo zaradi vojne. Ponovno organizacijo je Nemčija dobila leta 1936. Adolf se je petelinil na novem 300 metrov dolgem in 230 metrov

⁷ France Prešeren: Lenora (v: France Prešeren: Pesnitve in pisma, Mladinska knjiga, Ljubljana 1962, str. 38). Izvirnik je zložil nemški pesnik Gottfried August Bürger po refrenu neke nemške narodne pesmi. Motiv je znan v ljudskem izročilu mnogih narodov, tudi slovenskem.

⁸ Tudi Nemci niso več, kar so bili. Svoje znamenite abecedarske parade, kot npr. Generalstaatsverordnetenversammlung, Kinderbewahrungsanstalt, Unabhängigkeitserklärung (po Twainu), so začeli kar krajšati. Tako je iz Kurfürstendamma nastal Ku'damm, iz Alexanderplatzja pa Alex.

Arhivčkovi pred Cecilienhofom v Potsdamu

širokem stadionu, ki je sprejel skoraj 100.000 obiskovalcev. A veselje mu je dodobra skalil črnski atlet Jesse Owens, dobitnik štirih zlatih medalj (tek na 100 in 200 metrov, skok v daljino, štafeta 4 krat 100 metrov). Igre je s filmom in kamero zapisala v zgodovinski spomin slavnega Leni Riefenstahl, ki je pred dnevi umrla v 102. letu starosti. Povzpeli (s hitrim dvigalom) smo se tudi na 145 metrov visoki *Glockenturm* in imeli mesto, gozdove in jezera vse do Potsdama kot na dlani. Ker reklamna tabla ob vhodu obljublja *Top-Fotomöglichkeiten*, smo naredili tudi memorabilne fotke – prav dobre.

Nadaljujemo proti *Charlottenburgu*. Grad je bil sprva poletna rezidenca Zofije Charlotte, soproge kasnejšega prvega pruskega kralja Friderika I. Graditi so ga začeli leta 1695 in ga po vzoru Versaillesa dograjevali vse do leta 1825. Grad je zgled baročne dvorne arhitekture in je danes edina ohranjena rezidenca Hohenzollerjev v Berlinu. Pruski kralji so bivali v njem do poznega 19. stoletja. V drugi svetovni vojni je bil močno poškodovan, leta 1948 pa so ga pričeli obnavljati. Grad obdaja prelep angleški park po zamisli vrtnega arhitekta in generalnega direktorja pruskih kraljevih vrtov Petra Josepha Lenneja. Sprehodili smo se med starinskim pohištvom, lestenci, stenskim tepihi, porcelanom, srebrnino, portretnimi doprski in slikami.

Pot proti *Muzejskemu otoku* (Cesta 17. junija) vodi mimo mnogih berlinskih znamenitosti. *Steber zmage* (*Siegessäule*) so postavili v spomin na vojni pohod Prusije proti Franciji, Avstriji in Danski na takratnem Königsplatzu, leta 1938 pa so ga prestavili na današnje mesto. Meri 67 metrov, bronasti reliefi pa prikazujejo vojne prizore. Na vrhu je pozlačen kip boginje zmage

Viktorije, ki jo Berlinčani ljubkovalno imenujejo *Goldelse*.

Sredi zelenja Tiergartna ob reki Spree, kjer so nekdaj Berlinčani veseljačili, pili pivo in pekli na žaru, so leta 1957 zgradili kongresno dvorano, ki se zdaj imenuje *Hiša svetovnih kultur* (*Haus der Kulturen der Welt*). Kljub nevojnemu obdobju je imela kar burno življenje. Leta 1980 se je vdrla streha in leta 1987 so jo znova zgradili. Ponaša pa se tudi s kaj nenavadnimi "prtikli": noseča ostriga in nasmeš Jimmyja Carterja.

Tudi *Brandenburška vrata*, zadnja med nekdanjimi 18 (ali morda 14) mestnimi vrati, zgrajena po zgledu propilej, imajo pisano zgodovino. Bronasto kvadrigo z vrha, ki naj bi predstavljala zmago slavje miru, je Napoleon kot vojni plen odpeljal v Pariz in je bila vrnjena šele po padcu Korzičana. Med drugo svetovno vojno so bila uničena in leta 1958 obnovljena po mavčnem odlitku. V polpreteklem času so bila žarišče sprtosti in simbol razdeljenosti med Zahodom in Vzhodom, po združitvi Nemčij pa simbol ponovne enotnosti.

V bližini Brandenburških vrat, na nekdanjem Königsplatzu in sedanjem Trgu republike, je *Reichstag*, zgrajen konec 19. stoletja. Po požigu leta 1933 zgradba ni bila obnovljena, dodatno pa je bila poškodovana še leta 1945. Kljub vznesenim besedam berlinskega župana leta 1948 *Ljudstva sveta, pogledjte to mesto!* je bila obnovljena šele leta 1970. Zgradbo zdaj krasi monumentalna steklena kupola. Ob združitvi Nemčij 3. oktobra 1990 ob polnoči je z nje zaplapolala zastava združene Nemčije.

Za Brandenburškimi vrati se začenja znameniti *Unter den Linden*. Zgodovina lip je zgodovina Hohenzollerjev. Najprej je tu zaradi lažjega dostopa do lov-

skih revirjev v Tiergartnu nastala jahalna pot. Ob njej so zaradi hladne senčice zasadili na stotine lip in orehov. Bulevar je opevala tudi Marlene Dietrich (*Solang' noch untern Linden die alte Bäume blühen, bleibt Berlin doch Berlin*). V obdobju Nemške demokratične republike je zgubila ves svoj blesk in življenjski utrip, saj se je končala ob "mrtvih" Brandenburških vratih.

Na drugem koncu Podlipja je *Muzejski otok* s petimi pomembnimi muzejskimi stavbami, zgrajenimi kot skupina antičnih svetišč. Tu bi bilo mogoče prebiti dneve in dneve, nam pa je čas odmerjen na kratko. Zato je potrebna "valorizacija" med muzejem Bode, Pergamonskim muzejem, Staro narodno galerijo in Starim muzejem. "Odbrali" smo *Pergamonski muzej z antično zbirko*, prednjeazijskim muzejem, muzejem islamske umetnosti in zbirko novcev. Pergamonski muzej je najstarejši arhitekturni muzej na svetu, zgradbo pa so postavili prav zato, da so imeli kam shraniti ogromen marmornati *Pergamonski oltar*. Ta izvira iz Pergamona v Mali Aziji (v turški turi ga nismo videli) in je iz 2. stoletja pr. n. št. Postavljen je bil v spomin in čast zmage nad Galačani. Bil je eno od sedmih antičnih svetovnih čudes. Njegove mere so bile res veličastne, čeprav je rekonstruiran le sprednji del s širokim stopniščem in stebriščem. Sto trinajst (ali 120 metrov) metrov dolg friz prikazuje boje olimpijskih bogov in gigantov, manjši friz v notranjosti dvorišča pa zgodbo o Telefu. Vse figure so nadnaravne velikosti. Giganti so bili sinovi Urana in Gaje, velikani groznih obrazov, dolgih las in brade, z luskinastim zmajevim repom namesto nog. Njihova mati jih je naščuvala proti olimpijskim bogovom, vendar jih je premagal Zevs ob pomoči drugih bogov in Herakleja. Oltar je bil posvečen Ateni in Zevsu. Odkril ga je in ga skoraj deset let odkopaval nemški inženir Carl Humann.

Drugo čudo tega muzeja pa so slavna babilonska *Ištarina vrata*. Na reliefih nastopajo strnjene vrste bikov ali bajeslovnih bitij s tesli, pokritimi z luskami, levjimi sprednjimi in ptičjimi zadnjimi nogami, dolgim kačjim vratom, sukljajočo se kačjo glavo in s škorpionskim repom. Levi so bili v Babilonu živali boginje Ištar, bik je bil posvečen vremenskemu bogu, plazeča se kača, "babilonski zmaj", pa je bila žival babilonskega poglavarja bogov Marduka, kateremu v čast je Nabukadnezar opremil slavnostno cesto in vrata s takim bliščem. Vse to je sam izčrpno obrazložil v neki listini. (Medklic: Ali je popisana glinasta ploščica tudi listina?) Zato sem dal oboja vrata podreti, zgradil sem spricho vode trdne temelje iz asfalta (kot malte) in žgane opeke in dal postaviti nova, umetniško izdelana vrata iz modro položene opeke, na kateri so upodobljeni divji biki in zmaji. Za njihovo streho sem porabil mogočne cedre. Namestiti sem dal z bakrom prevlečena vratna krila iz cedrovine in tečaje iz bronu. Na prag sem dal postaviti močne bronaste divje biki in srdite zmaje. Ta dvojica vrata sem dal razkošno opremiti, tako da je ob njih strmelo celotno ljudstvo.⁹

Tudi po slavnem *Alexanderplatzu*, ki je dobil ime

po ruskem carju Aleksandru in mu je Alfred Döblin s svojim romanom *Berlin Alexanderplatz* postavil nesmrtni spomenik, smo pohajkovali ta večer. Najprej okrog svetovne ure (v Limi je bila ura 14.00, v La Pazu pa 15.00), nato pa smo splezali še na *der große Spargel* (veliki beluš), ki je s 365 metri najvišja stavba v Berlinu in je vzhodni pendant 150 metrov visokemu radijskemu stolpu. Ta je bil zgrajen leta 1926 in spominja na Eifflov stolp. Berlinčani so ga ljubkovalno poimenovali *der lange Lulatsch* (dolga prekla).

Ker se menda nikjer ni tako težko odločiti, kam zvečer, kot v Berlinu, smo mi ostali v svojem predmestju zunaj karte mesta. Kaj smo zamudili? Premiero Semiramide v operi, *Così fan tutte* v operi *Unter den Linden*, Falstafa v komični operi, kvartet Vogler v *Konzerthausu*, Berlinske filharmonike v filharmoniji ter ciganske plese in flamenko v *Kammermusiksaalu*, pa še kabaret *La deutsche vita*, *Klosterparty* v samostanu St. Pauli, sploh pa kabaret *Eimer für alle – alles im Eimer*, ker je bil na sporedu šele 28. maja, ko smo bili mi že doma.

Še en berlinski dan pričnemo v Potsdamu, glavnem mestu zvezne dežele Brandenburg v pojezerju reke Havel. Potsdam je v virih prvič omenjen leta 993 kot slovanska naselbina in je s tem vsaj 250 let starejši od Berlina. Od leta 1660 je bila tu rezidenca Hohenzollerjev, takrat še volilnih knezov. Kot upravno in vojaško središče je mesto polno stavb v baročnem in klasicističnem slogu. Naše zanimanje je bilo usmerjeno v dve od pomembnih stavb: *Cecilienhof* in *Sanssouci*. Kljub sorazmerni mladosti, v letih 1914-1917 sta *Cecilienhof* zgradila zadnji kronski princ Viljem in njegova žena Cecilija, je stavba nabita z zgodovino. V njej je od 17. julija do 2. avgusta 1945 potekal sestanek zavezniških državnikov Trumana, Attleeya in Stalina, znan kot *potsdamska konferenca*, katere posledica je bil podpis *potsdamskega sporazuma*. Določal je uničenje nemškega militarizma in nacizma, razorožitev, demilitarizacijo, prepoved vseh nacističnih organizacij, razveljavitev nacistične zakonodaje, denacifikacijo, obsodbo vojnih zločincev in ustvarjanje podlage za demokratizacijo Nemčije. Predvideval je razdelitev Nemčije v mejah iz leta 1937 na štiri zasedbena območja. V gradu je muzejska predstavitev tega pomembnega dogodka in tudi hotel (cene niso za objavo!).

Dvorec *Sanssouci* (iz francoščine: brez skrbi) je bil poletni dvorec pruskega kralja Friderika II. Velikega. Kot osemnajstletnik se je sicer skušal izmakniti očetovi strogi vzgoji, a je kasneje postal prvi služabnik svoje države z ljubkovalnim imenom *stari Fritz*. Kot široko razgledan se je veliko družil z umetniki in je celo sam pisateljval. Ker je bil odličen flavtist in je tudi komponiral, ni nenavadno, da v dvorcu zavzema pomembno mesto koncertna soba. Galerija z deli Rubensa, van Dycka, Caravaggia in drugih pa je prvi prostor v Nemčiji, zgrajen za galerijske namene. Rokokojska stavba se proti terasastemu parku z vodometi in skulpturami odpira z velikimi steklenimi okni, med katerimi kot kariatide lebdijo bhakanti, polni življenjske radosti. Dvorec je od leta 1991 vpisan v Unescov seznam kulturne dediščine.

⁹ Siegfried Oertwig: Pokopana mesta, Založba Obzorja, Maribor 1964, str. 46.

Po vrnitvi v Berlin imamo še nekaj časa, da si ogledamo ostanke stare neoromanske *Spominske cerkve kralja Viljema I.* Berlinčani so se odločili, da bodo ohranili ruševine kot spomin in opomin na 2. svetovno vojno, zato se v njeni neposredni bližini dogajajo različne manifestacije, zborovanja in hepeningi. Za 63 metrov visoko ruševino imajo Berlinčani tudi ljubkovalno ime *votli zob*. V neposredni bližini pa so leta 1961 zgradili novo cerkev, o lepoti katere ni enotnega mnenja, kar pa nikakor ne velja za njeno notranjost s tisoči berlinsko modrih¹⁰ okenc iz Chartresa. Igra svetlobe je očarujoča in omamna.

Naša pozornost pa je veljala tudi glavni cerkvi pruskega protestantizma, berlinski *stolnici*, zgrajeni v viljemovskem historicističnem slogu. Cerkev je grobnica Hohenzollerjev (95 sarkofagov). Z njenim ogledom si je naša vodička Marička pridobila kar nekaj pik, ker je zadostila monarhističnemu čutu enega izmed sopotovalcev. Taisti ji je obljubil, preklical pa spet obljubil, naj pride k njemu na izpit, kadar le hoče.

Nekaterim se je zdelo brez veze, drugi pa smo se veselo zbasali na rečno ladjico in se za uro in pol prepustili sončku in sapicam v laseh ter si ob pivcu in vincu, kakšnem rencu, privoščili ogled berlinskih znamenitosti še z vodne strani.

Potovanje v tujino seveda ne bi bilo popolno, če te ne bi tudi malo spustili z vejati. Tudi vodička Marička nam je dala dve uri "voljno", da smo se dame (gospodje pa tudi) besno zakadile po Ku'dammu, nekateri pa so razglašali, da gredo v galerijo na Friedrichstrasse. Niso povedali, da v Galerijes Lafayette. Vrvež na volilnoknežjem nasipu je bil precejšen, postavljali so štante in šanke za večerno prireditev Kino in vino. Obiskovalci so ob šankih zagotovo zapeli kakšno okroglo ali otožno in bili čisto gotovo bolj zadovoljni, kot naša Karmen Stavec v Rigi s svojo pesmico Zapel mi je bla, bla, bla, bla (pardon: na, na na, na).

Zadnji dan naše rajže je nedelja in je maj in je bil nekoč dan mladosti in se ga starejši spominjamo z nostalgijo (zaradi mladosti, se ve) in je imela naša kolegica rojstni dan in nam je vodička Marička za dobro jutro zapela prenežno pesmico o maju. Pomahali smo Berlinu in se obrnili v smer, od koder smo prišli.

Proti Dresdnu se vozimo ob robu pokrajine Lužica (Lausitz), ki sta jo v obdobju preseljevanja ljudstev naselili tudi slovanski plemeni Lužiški Srbi in Milčani. Lužiške Srbe Nemci poimenujejo Sorben in Venden, sami sebe pa Serbja. Ta slovanski narod, sicer soroden Čehom in Poljakom, ima od leta 1945 kulturno avtonomijo in govori lužiškosrbski jezik (gornjo lužiščino in dolnjo lužiščino). V povezavi s slovenskim jezikom je zanimiv zaradi dvojine. Od indoevropskih jezikov uporabljajo dvojino le baltski jeziki ter slovanska lužiščina in slovenščina. Naj živi dvojina!

Potem smo bili v Dresdnu in nismo videli Dresdna¹¹ in smo bili v Zwingerju in nismo videli cvingerja.¹² Dresden je glavno mesto zvezne dežele Saške in je bil najprej majhna slovanska ribiška naselbina *Drežga* ob reki Labi. V 2. svetovni vojni je bil med zračnimi napadi zaveznikov zelo porušen. Umrlo je 35.000 ljudi in število prebivalcev še vedno ni doseglo števila iz leta 1940. Staro mestno središče, ki smo si ga ogledali, pa spet živi v svojem polnem sijaju. Palačo *Zwinger* je dal postaviti Avgust Močni, ki je bil baje, razen da je bil volilni knez, tudi atlet, požeruh in razuzdanec. Zwinger je združitev rastlinjaka, prizorišča za turnirje in slavnostne sprevede, zdaj so v njem galerija, zoološka, mineraloška in geološka zbirka, orožarna, zbirka porcelana. Mi smo vstopili skozi kronska vrata in si ogledovali notranje dvorišče. Pridružujem se mnenju: *Vse je veselo, a nikdar prostaško; krepko, mogoče bahavo, toda nikoli surovo; neizčrpna ustvarjalna sila z novimi in novimi sestavinami in različicami italijanskih baročnih oblik, postavljenih druga proti drugi in stoječih druga vrh druge*.¹³ Sprehodili smo se tudi po terasah ob Labi, mimo *Frauenkirche*, ki je vsa oblečena v gradbene odre, si na *Fürstenzugu*, ki ni knežji vlak,¹⁴ ogledali mozaik s samimi pomembnimi osebnostmi nemške zgodovine, vrgli pogled na *Semperjevo opero* in spomenik kralju Janezu. Z glasbeno zgodovino Dresdna so sicer povezane znane nemške glasbene osebnosti Schütz, W. F. Bach, Weber, Wagner in Böhm, simfonični in operni orkester izhaja iz leta 1548 ustanovljena dvorne kapele, na Križevi gimnaziji pa že od leta 1220 deluje deški zbor, ki največ izvaja Bachova dela.

Mi smo prisluhnili tudi svojim notranjim glasovom in se predali tudi posvetni hrani ter se tako podkrepili pripravili na kar dolgo pot domov. Ponedeljek se je izkazal za prav prijetnega; v službo smo šli šele v torek, hvaležni tajniku društva in vodički Marički za tako prijeten izlet.

Mija Mravlja

¹⁰ Temnomodra slikarska barva v različnih oblikah (pariško modra, prusko modra, jekleno modra).

¹¹ Zelen, v obliko kaplje brušen diamant, težak 41 karatov, naravne višine 25 mm, verjetno iz Indije, zdaj v muzeju Grüne Gewölbe v Dresdnu.

¹² Medzidje, ograda, ozek obhod med zunanjim in notranjim obzidjem v srednjeveški obrambni arhitekturi.

¹³ Nikolaus Pevsner: Oris evropske arhitekture, Ljubljana 1966, str. 243-244.

¹⁴ Po Twainu *Zug* pomeni dotik, dušek, jato, karavano, kito, nagib, nagnjenje, naklonjenost, odpravo, pihljaj, pohod, poteg, potezo, požirek, prehod, smer, spreved, trop, udarec, vlak, vleko, vprego, zamah. Veliki nemško-slovenski slovar nekaterih od teh besed sicer ne omenja, dodaja pa še brazdo, črto, gib, kolono, nateg, natego, niz, pot, potovanje, prepah, ris, srk, verigo in vod.

O delu arhivov in zborovanjih

Mednarodni simpozij Razstavljanje arhivskega in knjižničnega gradiva ter likovnih del na papirju: standardi materialnega varovanja, Ljubljana, 5. in 6. junija 2003

V Ljubljani je bil 5. in 6. junija mednarodni simpozij z naslovom: *Razstavljanje arhivskega in knjižničnega gradiva ter likovnih del na papirju: standardi materialnega varovanja*. Simpozij je bil zamišljen kot osrednji dogodek ob letnem sestanku Mednarodnega komiteja za zaščito in varovanje v zmernih temperaturah, ki deluje v okviru Mednarodnega arhivskega sveta (International Council on Archives – ICA/CPTÉ). Sestanek je bil v letu 2003 zaupan Arhivu Republike Slovenije, kjer je tudi potekal v soboto, 7. junija 2003 pod vodstvom predsednika komiteja gospoda Teda Steemera iz Nizozemskega nacionalnega arhiva. Tema simpozija se je namreč ujemala z eno izmed osrednjih nalog komiteja v tekočem mandatnem obdobju, to je s pripravo Priporočil za varno razstavljanje arhivskega gradiva.

V okviru simpozija smo želeli ob skupni, v svetu in doma, vedno bolj navzoči problematiki razstavljanja, tesneje strokovno povezati ustanove, ki hranijo, varujejo in dajejo na ogled zaupano kulturno dediščino.

Razstavljanje umetniško in zgodovinsko dragocene dediščine iz občutljivejših organskih materialov (pergament, usnje, papir) zahteva drugačne, največkrat strožje pogoje hrambe in uporabe. Zato moramo tudi ob razstavljanju le-teh spoštovati naravo gradiva in upoštevati zakonitosti materialov, ki sestavljajo razstavljene objekte.

V dobi vse večjih želja po razstavljanju, ki jih omogoča sodobna družba, skušamo izoblikovati in v prakso uvesti priporočila in standarde, ki bodo v pomoč pri razstavljanju občutljivega arhivskega, knjižničnega in muzejskega gradiva, nastalega predvsem na papirju in pergamentu.

Organizatorji dogodka, ki smo ga pripravljali skoraj dve leti, so bili:

- Arhiv Republike Slovenije;
- Narodna in univerzitetna knjižnica;
- Narodna galerija;
- Društvo restavratorjev Slovenije;
- Komite za zaščito in varovanje v zmernem podnebnju pri Mednarodnem arhivskem svetu (ICA/CPTÉ) in

- Evropska komisija za zaščito in dostop iz Amsterdamu (ECPA).¹

Simpozij je združil priznane strokovnjake s področja zaščite in varovanja kulturne dediščine na papirju kot njihovem nosilcu.

Vsebinska zasnova simpozija je bila zastavljena že leta 2001, intenzivnejše priprave pa so stekle spomladi leta 2002. Organizacijski odbor v sestavi:

- Jedert Vodopivec – vodja organizacijskega odbora, članica ICA/CPTÉ, Arhiv Republike Slovenije;
- Vladimir Žumer – direktor, Arhiv Republike Slovenije;
- Vilenka Jakac – Bizjak – članica ECPA, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana;
- Andrej Smrekar – direktor, Narodna galerija, Ljubljana;
- Ted Steemers – predsednik ICA/CPTÉ, Nacionalni arhiv Nizozemske, Haag;
- Yola de Lusenet – izvršna sekretarka ECPA, Amsterdam;
- Ivo Nemeč – predsednik, Društvo restavratorjev Slovenije;
- Natalija Glažar – svetovalka direktorja, Arhiv Republike Slovenije.

Je združil osrednje slovenske kulturne ustanove, ki varujejo dediščino na papirju. V Ljubljano mu je uspelo povabiti strokovnjake, ki se vsak dan raziskovalno ali operativno srečujejo z omenjeno tematiko.

Ciljna publika, ki ji je bil simpozij namenjen, je bilo strokovno osebje s področja varstva kulturne dediščine: arhivisti, knjižničarji, kustosi, konservatorji-restavratorji ter arhitekti in oblikovalci razstav. O dogodku je bila domača in tuja strokovna javnost obveščena v obliki najave dogodka in vabil naslovljenih na ustanove in posameznike, ki so potencialno vpleteni bodisi v proces varovanja bodisi v pripravo tovrstnih razstav, tako doma kot tudi v tujini.

Odziv ciljne javnosti je bil presenetljiv, saj se je simpozija udeležilo 209 udeležencev. Zelo razveseljiv je bil tudi odziv slovenske strokovne javnosti iz različnih slovenskih krajev in ustanov, ki upravljajo s kulturno dediščino, medtem ko ni bilo nobenega udeleženca iz vrst arhitektov in oblikovalcev razstav.

Brez kotizacije in sponzorskih sredstev simpozija v taki obliki ne bi bilo mogoče izvesti.

S kotizacijo, ki je vključevala popust za več udeležencev iz iste ustanove in je bila pred 15. aprilom 2002 oziroma 15.000 SIT, po tem datumu pa 30.000 SIT oziroma 20.000 SIT, smo želeli zagotoviti predvsem čim večjo udeležbo iz slovenskih ustanov. To nam je tudi uspelo, saj je bil odziv že do 15. aprila 90-odstoten. (Preostalih deset odstotkov prijav je prispelo tako rekoč tik pred zdajci, to je v zadnjih dneh maja in začetku junija.) Na ta način nam je bilo zelo olajšano organizacijsko delo v zadnjih tednih pred simpozijem.

¹ ECPA – European Commission on Preservation and Access – deluje v sklopu Kraljeve akademije znanosti in umetnosti v Amsterdamu.

Udeleženci simpozija v veliki dvorani Narodne galerije. V prvi vrsti sedijo: Ted Steemers, Yola de Lusenet, Lenart Šetinc, Vladimir Žumer, Jedert Vodopivec, Vilenka Jakac-Bizjak in Ivo Nemeč.

Delavci vseh treh ustanov organizatorke so bili oproščeni kotizacije. Iz Arhiva Republike Slovenije se je udeležilo 28, iz Narodne in univerzitetne knjižnice 11, iz Narodne galerije 13 udeležencev in 5 članov Društva restavradorjev Slovenije.

S kotizacijo smo le delno pokrili stroške simpozija. Glavni organizacijski, sponzorski in finančni delež je zagotovil Arhiv Republike Slovenije. Narodna in univerzitetna knjižnica je krila stroške v višini tretjine dejanskih izdatkov, Narodna galerija pa je zagotovila osebje in prostore v dneh simpozija. Stroški simpozija so bili nižji tudi zahvaljujoč sponzorjem. Zato gre za hvala Mestni občini Ljubljana in županji gospe Danici Simšič za prostore na Ljubljanskem gradu ob sprejemu za vse udeležence simpozija in županu mestne občine Škofja Loka za sponzorski prispevek ter tudi gospodu Juretu Svoljšaku, pomočniku župana Škofje Loke za družbene dejavnosti, za organizacijo ogleda mesta in nepozabnega kulturnega programa s predstavitev loške narodne plesne in glasbene tradicije.

Zahvala gre seveda tudi vsem drugim sponzorjem, ki so navedeni v tiskovini, izdani ob simpoziju.

Program simpozija

V program simpozija je bilo vključenih skupno 19 referatov, ki so obravnavali tako teoretične zahteve standardov za varstvo papirnega gradiva, kot tudi predstavitve celotne množice praktičnih napotkov in izkušenj, ki so jih ugledne evropske ustanove pridobile v dolgih letih postavljanja razstav in izposojanja dragocenih eksponatov za tuje razstave.

Obravnavana področja:

- razstavni prostori;
- nadzor klimatskih pogojev v prostorih;
- osvetlitev;
- mikroklimatski pogoji v razstavnih vitrinah;
- razstavljanje knjig in drugih tridimenzionalnih objektov;
- razstavljanje dvodimenzionalnih objektov;
- zaščita med transportom;
- popis stanja objekta in pogoji izposoje;
- navodila za rokovanje in namestitvev objektov;
- varnost.

Program simpozija je bil razdeljen v dva dni in v štiri delovne sklope. Prvega, ki je bil posvečen priporočilom, klimatskim pogojem in pergamentnemu gradivu, je koordinirala **Jedert Vodopivec**, članica ICA/CPTTE iz Arhiva Republike Slovenije. Prvi predavatelj **Ted Steemers**, predsednik ICA/CPTTE in predstavnik Nacionalnega arhiva Nizozemske, je v prispevku *"Standardi, smernice in najboljša praksa"* opozoril, da je tema standardov materialnega varovanja zelo pomembna, saj po vsem svetu potuje vedno več predmetov za razstavne namene. Po drugi strani pa se moramo zavedati, da tema ni nova. Standardi za ta namen že obstajajo in so dostopni. Pomembno je, da se vsi nečesa zavedamo. Standardi – v tem primeru – so vedno zahteve, ki jih morajo druge ustanove izpolnjevati, če si hočejo izposoditi arhivsko gradivo za razstave. Vprašanje pa je, če se ozremo na svojo ustanovo, ali smo sami sposobni izpolnjevati ta standard. Kakšni so pogoji skladiščenja, v katerih se predmeti hranijo večino časa?

Druga referentka **Marie-Thérese Varlamoff** – članica ICA/CPTTE in direktorica IFLA PAC iz Nacionalne knjižnice Francije, je v prispevku "*Preservacija razstavljenih dokumentov – od priporočil do standardov*" opozorila, da so dokumenti izpostavljeni velikemu tveganju, kadar so razstavljeni. Že leta 1985 je IFLA objavila priporočila za posojanje knjižničnih dokumentov za razstave in v referatu je povzela rezultate izvedene raziskave. Jedro njenega prispevka se ukvarja z varovalnimi predpisi Delovne skupine – v kateri so francoski strokovnjaki iz knjižnic, arhivov in muzejev – za razstavljanje **grafičnih** dokumentov in fotografij. Obravnavala je **različne** vidike, vodenje, **tehnične** pripomočke in opremo, transport, varnost, okolje in dokumentiranje. Številni dodatki k njenemu prispevku predstavljajo modele **različnih** obrazcev za izposajo gradiva in primere pogodb. Sledi jim seznam uporabnih in škodljivih materialov. Te predpise je sprejela Francoska zveza za standardizacijo AFNOR in so lahko temeljno gradivo za vzpostavitev mednarodnega standarda.

Dario Camuffo, raziskovalec v Italijanskem nacionalnem raziskovalnem svetu – CNR v Padovi –, je v prispevku "*Mikroklimatski pogoji za razstavljanje in konserviranje: problemi, raziskave, študije primerov in pot do možnih skupnih standardov*" poudaril, da je propadanje kumulativen in progresiven proces, ki poteka nelinearno in nepovratno. Dolgoročno materiali izgubijo odpornost, mikroklimatske spremembe pa lahko postanejo kritične. Pretekla zgodovina vsakega objekta je pri tem bistvenega pomena, saj lahko mikroklima sproži nepopravljive spremembe materiala zaradi vplivanja zunanjih sil in delovanja njegovih **specifičnih značilnosti**. Kar zadeva trajno hrambo, so **specifični** problemi vsakega artefakta in medsebojno **učinkovanje** med okoljem in njim veliko merodajnejši, kakor poznavanje **povprečnih** lastnosti samih materialov in določanje **hipotetičnih** mikroklimatskih pogojev.

Za nemoten potek registracije udeležencev, organizacijo in informacije v dneh simpozija so poskrbele: Mojca Šter Jenko in študentka, obe iz Narodne galerije ter Tina Buh, Blanka Avguštin-Florjanovič, Natalija Glazar, Tatjana Rahovsky-Šuligoj, Polona Mlakar, Mateja Kotar, Stanka Grkman, Lucija Planinc in Marjana Cjuha, sodelavke Arhiva Republike Slovenije.

Prof. **Christopher Clarkson** iz Oxforda je ob dia pozitivnih predstavil "*Trajno in varno razstavljanje dvodimenzionalnih pergamentnih objektov v spremeljajočih pogojih hrambe – od majhne listine do velikega zemljevida*". Predvsem je opozoril na večkrat spregledano dejstvo, da se pergament, po materialni sestavi in s tem tudi po lastnostih in obnašanju, bistveno razlikuje od papirja. Metode, uporabne za konserviranje, restavriranje pergamenta, žal niso enake kakor za papir. V prispevku je podrobno predstavil **tehniko vmeščanja** in razstavljanja dvodimenzionalnih pergamentnih objektov od fragmentov, listin do velikih zemljevidov.

Gabriella Albrecht – **Kunszeri**, članica ICA/CPTTE iz Nacionalnega arhiva Madžarske, in **Marta Jaro** iz Madžarskega nacionalnega muzeja iz Budimpešte sta v predavanju "*Preservacijski izziv: razstavljanje pergamentnih dokumentov*" predstavili **konkretne probleme** in izkušnje, s katerimi so se srečevali in se še srečujejo madžarski kolegi ob razstavljanju gradiv na pergamentu. Preden se ustanove odločijo za razstavljanje izvornih arhivskih dokumentov, morajo **dobro razmisliti**, kakšen bo učinek razstave gradiva. Neizogibna resnica je, da lahko razstavljanje, celo pod optimalnimi pogoji, negativno vpliva na stanje objekta. Transport, svetloba v razstavnem prostoru, nihanje temperature in relativne vlažnosti, rokovanje z gradivom med postavljanjem in razstavljanjem lahko **pomenijo povečano tveganje** za njihovo varnost.

Drugi sklop predavanj, posvečenih predvsem **nalagam varuhov** zbirak in konservatorjem ter pomembnosti sodelovanja strokovnjakov različnih profilov, je koordinirala **Yola de Lusenet**, izvršna sekretarka ECPA – Evropske komisije za dostopnost in razvoj iz Amsterdama.

Prva je sodelovala **Pamela Porter**, dolgoletna sodelavka Britanske knjižnice iz Londona, ki je v prispevku "*Izposoja rokopisov za razstave: razvoj strategije in prakse*" predstavila delo na tem področju od leta 1963. Takrat je Britanska knjižnica, tedaj imenovana še Knjižnica britanskega muzeja, prvič dobila pooblastilo, da posodi svoje zbirke za razstavo v tujini. Članek zajema izkušnje štiridesetih let posojanja rokopisov iz Britanske knjižnice. Ponazorila in predstavila je nekaj točk, ki se jih moramo zavedati, kadar načrtujemo posojanje gradiv drugim ustanovam. Postopek posojanja je bilo treba razviti od začetka, od stanja sorazmerne nevednosti. Proces ni bil niti preprost niti premočrten, ampak se je razvijal s posebno dinamiko, kakor so se spreminjale razmere in nabirale izkušnje.

Tony Bish in **Caroline Checkley-Scott** – iz sklada Wellcome – The Wellcome Trust iz Londona sta v prispevku "*Vloga konservatorja v procesu razstavljanja v knjižnici Wellcome*" prikazala rezultate skupnega prizadevanja in zgodovino razstav v Knjižnici sklada Wellcome ter razvoj politike in postopkov vse do danes. Ko se je Knjižnica prvič podala v svet razstavljanja, so bile zbirke tako rekoč neznane zunaj medicinske vede in medicinskega poklica.

Vladimir Žumer, direktor Arhiva Republike Slovenije, čestita Nadi Majcen, vodji Oddelka za konserviranje in restavriranje gradiv na papirju v letih 1975-1983, za zaslužno delo na področju varovanja in konserviranja kulturne dediščine na papirju.

Mojca Jenko, iz Narodne galerije v Ljubljani, je v prispevku *"Poslušati, slišati, predvsem pa sodelovati"* pravilno ugotovila, da je cilj vsakega razstavnega projekta pripraviti vsebinsko zanimivo razstavo, ki naj bo privlačna in dražljiva za čimveč človekovih čutov. Paziti pa moramo, da želja po atraktivnosti ne zasenči pozornosti, kako gradivo obvarovati pred kvarnimi vplivi in mu s tem zavestno skrajšati "življenjsko dobo". Zato morajo biti odločitve sodelujočih sprejete vedno v prid občutljivosti gradiva; te pa je moč doseči le, če je za pripravo razstave predvidenega dovolj časa in če si vsi vključeni v pripravo prisluhnejo in konstruktivno sodelujemo.

Drugi sklop predavanj je sklenil Erland Kolding Nielsen, član ECPA in direktor Danske kraljeve in nacionalne knjižnice ter Knjižnice Univerze v Kopenhagenu, *"Razstave in varnost: problemi dostopa, vrednotenja in zaščite pred krajo"* kjer je predvsem opozoril na varnost eksponatov in sisteme varovanja.

Tretji sklop predavanj, ki je bil posvečen vplivu svetlobe na gradivo in problematiki razstavljanja likovnih del na papirju, je vodila Ruth Tiidor, članica ICA/CPTTE predstavnic Nacionalnega arhiva Estonije. Zoran Milić, vodja Konservatorsko-restavratorskega oddelka v Narodnem muzeju Slovenije, je v prispevku *"Vpliv svetlobe na stanje predmetov iz organskih snovi"* opozoril zlasti, da svetloba vedno, v vsakem primeru in v vsaki obliki ter količini škodljivo učinkuje na papir, ter da varne osvetlitve ni. Predmet osvetljujemo le, če je to nujno in še takrat z najmanjšo močjo, ki še omogoča, da je predmet viden. Pregledno je razložil osnovne pojme, ki jih moramo poznati pri določevanju in merjenju svetlobe. Pomembno je omeniti, da za predmete, občutljive na svetlobo, ni dovolj samo nizka osvetlitev ampak se moramo zelo omejiti tudi s časom osvetljevanja.

Jana Malešič, Jana Kolar, Matija Strlič iz Narodne in univerzitetne knjižnice ter Fakultete za kemijo in kemijsko tehnologijo iz Ljubljane, so v prispevku *"Priporočila za razstavljanje dokumentov pi-*

sanih železo-taninskim črnili" opozorili, na negativne posledice na železotaninske zapise, ki jih povzroča izpostavljenost svetlobi.

Michael Durovič, član ICA/CPTTE, predstavnik Centralnega državnega arhiva v Pragi, je v prispevku *"Razstavna strategija v Centralnem državnem arhivu v Pragi"* razčlenil delovanje svetlobe na eksponate in predstavil izkušnje, ki jih imajo češki kolegi ob razstavljanju arhivskega gradiva. Načela za razstavljanje arhivskih gradiv v Centralnem državnem arhivu v Pragi so določili na podlagi triletna študije, ki so jo izvedli med letoma 1998 in 2000. Posebno pozornost so posvetili vidiku osvetlitve arhivskih gradiv v obdobju razstav, saj novi pristopi k svetlobno občutljivim gradivom predstavljajo temelj za celotno razstavno strategijo. Načela so namenjena predvsem ustanovi, v kateri so jih oblikovali, vendar so lahko vzor za druge državne arhive ali pobuda za knjižnice, muzeje in galerije.

Prispevek Rosie Freemantle, iz galerije Tate v Londonu z naslovom *"Izbira zasteklitve likovnih del na papirju"* je predstavil Piers Townshend, vodja konservatorskega oddelka galerije Tate. V prispevku so podane izkušnje, ki jih imajo v Galeriji Tate v Londonu glede izbire zasteklitve likovnih del na papirju, in probleme, s katerimi se srečujejo ob razstavljanju in transportu objektov, nastalih na papirju. Predstavlja, kako v Tate v Londonu izbirajo, postavljajo in skrbijo za zasteklitve, in pri tem poudarja dejstvo, da sta zmogljivost in varnost vsakega zasteklitvenega izdelka le toliko dobri, kolikor je dobra kakovost uokvirjenja, pakiranja, ravnanja s predmeti in transporta, ki jim je zastekljeni predmet izpostavljen.

Jedert Vodopivec, članica ICA/CPTTE, predstavnic Arhiva Republike Slovenije, je v prispevku *"Priporočila za izdelavo paspartujev"* predvsem opozorila, da likovna dela na papirju in druge dvodimenzionalne objekte vstavljamo v paspartuje bodisi zaradi zaščite bodisi zato, ker jih želimo razstaviti. Vrsta objekta, velikost in tehnika zapisa narekujejo tip paspartuja. Širši javnosti je bolj znano vstavljanje v paspartuje zaradi okvirjanja ob razstavljanju, strokovni javnosti, pa tudi vstavljanje v paspartuje za hrambo v depojih. Predstavljeni so bili materiali in vrste paspartujev, ki so preizkušeni v praksi in priporočeni v literaturi. Opozorjeno je bilo, da nepoznavanje ustreznosti materialov in tehnik izdelave paspartujev zelo pogosto vodi do poškodb na gradivu. Prav pogostnost tovrstnih poškodb, je bil eden od glavnih razlogov za pripravo prispevka.

Karmen Corak-Rinesi, iz Nacionalne galerije moderne umetnosti v Rimu je v prispevku *"Preservacijske zahteve za zaščito pri razstavljanju likovnih del na papirju velikega formata"* opozorila na poglobitve razloge za posebno obravnavo gradiva velikih dimenzij.

Razstava mora spoštovati integriteto likovnega dela (njegove fizikalne in estetske lastnosti in njegovo enkratnost), pri tem pa hkrati zagotoviti tudi njegovo varnost. Razstavljanje velikih likovnih del na papirju

predstavlja zahteven tehnični izziv glede na njihovo varnost, saj gre pri tem v bistvu za škodljiv proces, katerega nevarnosti je treba zmanjšati na minimum. Naš splošni namen mora biti, da odpravimo nasprotovanja med razstavnimi in konzervatorskimi strokovnjaki. Skrbi za varovanje ne smemo prezreti, saj se počasno, kumulativno propadanje likovnih del poveča s transportom, razstavljanjem in prilagajanjem različnim okoljem. Vsaka ustanova bi morala določiti merila za sprejemljive stopnje sprememb v stanju likovnega dela. Ovrედnotenje je predstavila tako, da je obravnavala razstavne prostore, "odprte" razstave, medsebojni vpliv med materiali in likovnimi deli, okoljske sisteme in njihovo spremljanje.

Popoldanski četrti in tudi zadnji sklop predavanj je koordinirala **Anja Michas**, sekretarka ICA/CPTE, predstavnica Regionalnega arhiva v Krakovu. Prva predavateljica tega sklopa je bila **Clara C. von Waldthausen**, restavratorka fotografskega gradiva iz Amsterdama, ki je v prispevku *"Razstavljanje fotografskega gradiva knjižničnih in arhivskih zbirk"* je opozorila na problematiko razstavljanja fotografskega gradiva kot enega najbolj občutljivih zvrsti gradiva. Fotografsko gradivo se fizikalno in kemijsko razlikuje od zbirk grafičnih medijev na papirju. Kemija in sestava fotografij se spreminjata s procesom. Različni materiali, ki ustvarjajo slike, vezave in emulzije in različne podlage, povezane z vsakim procesom, ustvarjajo spremembe v kemični in fizikalni stabilnosti fotografij, zato so te tudi občutljivejše na razstavno okolje. Ker ni mednarodnega standarda za razstavljanje fotografskega gradiva, in ker številni arhivi in knjižnice nimajo usposobljenega fotografskega konservatorja, ustanove le težka določijo najnovejše smernice za razstavljanje fotografskega gradiva. Posledica tega je, da uporabijo standarde, ki veljajo za zbirke likovnih del na papirju, kar pa lahko povzroči hude posledice za večino fotografij. V tem referatu je povzela najnovejša konservatorska dognanja o razstavljanju fotografskih gradiv. Osredotočala se je na pregled fotografij, njihovo kemično in fizikalno propadanje ter vpliv razstavnega okolja, še posebno svetlobe, temperature, relativne vlažnosti in kakovosti zraka.

Elena N. Popova iz Zvezne ruske arhivske službe iz Moskve je v prispevku *"Pravne in metodološke osnove za materialno varovanje pri razstavljanju dokumentov v Rusiji"* opisala razmere in situacijo na področju razstavljanja v Ruski federaciji. Osrednja sistema metodološkega zagotavljanja delovanja arhivskih ustanov v Rusiji so Temeljna pravila dela v državnih arhivih Ruske federacije, izdana leta 2002, ki temeljijo na dopoljenih normativih in metodoloških dokumentih. Ruski predpisi posvečajo veliko pozornost problemom varovanja na splošno in še posebno varovanju razstavnih dokumentov.

Josef Hanus, član ICA/CPTE, predstavnik Slovaškega nacionalnega arhiva iz Bratislave, je v prispevku *"Razstavljanje arhivskih dokumentov in nova zakonodaja"* zbral in analiziral standarde in priporočila na področju razstavljanja arhivskega gradiva po

posameznih evropskih državah. Rezultati prikazujejo zelo pisan položaj. Kakovost zakonodajnih ukrepov za varovanje arhivskih dokumentov v različnih državah se razlikuje od splošnih priporočil do zelo natančnih standardov. S stališča varovanja navadno vsebujejo dva dela: prvi zajema splošna določila in administrativne zahteve za razstavne dejavnosti – dovoljenje, stanje dokumentov za razstavo, posojila, pogodbo, zavarovanje, transport, varnostne ukrepe in drugo. Ta določila so si bolj ali manj podobna v vseh predpisih.

Ob koncu pa je **Marie-Thérèse Varlamoff** – članica ICA/CPTE, direktorica IFLA PAC iz Nacionalne knjižnice Francije, predstavila še *"Pobudo Modrega ščita" za varovanje kulturne dediščine* in prikazala prizadevanja Modrega ščita in situacijo ob vojni v Iraku. Haaška konvencija² (1954) za varovanje kulturne lastnine v primeru oboroženega spopada je uporabila modri ščit za označevanje kulturnih spomenikov, ki jih je treba zaščititi v primeru oboroženega

Marie-Thérèse Varlamoff – članica ICA/CPTE in direktorica IFLA PAC iz Nacionalne knjižnice Francije, med predavanjem.

² Konvencija o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada, t. i. Haaška konvencija iz leta 1954, je prevedena in objavljena v Varstvu spomenikov, št. 29 iz leta 1987, na straneh od 377 do 379.

spopada. Ta simbol so izbrale štiri organizacije s področja kulture (ICA, ICOM, ICOMOS in IFLA), ki so leta 1996 ustanovile Mednarodni odbor Modrega ščita (ICBS). Odbor namerava postati kulturni ustreznik Rdečega križa. Učinkovitost ICBS je odvisna od ustanavljanja nacionalnih odborov Modrega ščita, ki bodo sposobni izvajati akcije na lokalni, nacionalni ali regionalni podlagi. Najprej je na kratko predstavila ozadje odbora ICBS, nato pa določila njegove cilje, pregledala nekaj njegovih preteklih akcij ter predstavila stanje ob vojni v Iraku.

Delovni jezik simpozija je bil slovenski in angleški. Referate so spremljali zelo kakovostni simultani prevodi, za kar gre vsa zahvala prevajalkam: Metki Graunar, Milojki Popovič in Marijoli Zdravič.

Simpozij je uradno začel sprejem za predavatelje in člane komiteja v Narodni galeriji na predvečer začetka programa (5. junija 2003). Udeležence so nagovorili dr. Andrej Smrekar, direktor Narodne galerije, mag. Vladimir Žumer, direktor Arhiva Republike Slovenije in gospa Vilenka Bizjak-Jakac, članica ECPA ter predstavnica Narodne in univerzitetne knjižnice. Za vse udeležence simpozija sta bila organizirana sprejem in družabni del programa v Stanovski dvorani Ljubljanskega gradu, na katerem je udeležence nagovorila tudi županja Mestne občine Ljubljana gospa Danica Simčič.

Drugi dan po zaključku uradnega simpozijskega programa je župan občine Škofje Loke povabil predavatelje, člane komiteja in organizatorje na sprejem s kulturnim programom.

Vzporedno z dvodnevni simpozijem so z njim povezane dejavnosti potekale ves teden. Od 2. do 6. junija pa je bila povabljen posebna skupina arhivistov iz držav, s katerimi imamo sklenjene posebne sporazume o sodelovanju na arhivskem področju (skupno iz osmih držav). Zanje sta bila pripravljena poseben program za spoznavanje arhivske dejavnosti v Sloveniji ter udeležba na simpoziju.

V soboto, 7. junija je bil v prostorih Arhiva RS organiziran tudi sestanek Komiteja za zaščito in varovanje arhivov v zmernem podnebnju pri Mednarodnem arhivskem svetu (ICA/CPTE), pod vodstvom predsednika komiteja gospoda Teda Steemersa iz Nizozemskega nacionalnega arhiva.

Tako organiziran in vsebinsko izbran dogodek je vsekakor dosežek, ki ga je mogoče organizirati le na daljše časovne intervale, saj je zahteven organizacijski in finančni zalogaj. Projekta ne bi mogli izvesti brez zaupanja in podpore zlasti mag. Vladimirja Žumra, direktorja Arhiva Republike Slovenije, ter preostalih članov organizacijskega odbora.

Da je bila obravnavana tema aktualna, je pokazalo veliko število prijav ter oba dni, dopoldne in popoldne, polna dvorana. Številni so izrazili zadovoljstvo glede programa, dobrega počutja v prostorih Narodne galerije ter organizacije dogodka, kar dokazujejo tudi številne ustno izrečene in pisno poslane pohvale. Tik pred zaključkom redakcije za objavo poročila smo prejeli obširno poročilo o simpoziju, objavljeno v mednarodnem strokovnem tisku v decembrski številki

štirimesečnika IPC News (Institute of Paper Conservation IPC – News) izpod peresa Iana Swindala iz Britanske knjižnice.

Simpozij je bil prav gotovo priložnost za izmenjavo izkušenj, poglobljanje že navezanih stikov in seznanjanje z novimi domačimi in tujimi strokovnjaki.

Vsekakor je podobna oblika sodelovanja in strokovnega usposabljanja zaželena tudi v prihodnje, predstavlja pa nekakšno nadaljevanje prvega simpozija "Konserviranje knjig in papirja", ki je bil v Ljubljani organiziran julija 1996.

Tokratni dogodek je bil uspešen primer sodelovanja različnih ustanov s področja kulturne dediščine (knjižnic, muzejev, arhivov), ki so do sedaj redkeje projektno sodelovali. V prihodnje bo to verjetno vedno bolj prisotno, predvsem zaradi trendov projektov, ki se za področje kulture pojavljajo v okviru različnih skladov Evropske unije.

Člani komiteja za preservacijo arhivov v zmernem podnebnju, ki deluje pri mednarodnem arhivskem svetu (CPTE/ICA), smo na sestanku v Ljubljani sklenili, da bodo rezultati predstavljeni na tem simpoziju, podlaga za pripravo ICA Priporočil za varno razstavljanje arhivskega gradiva, ki ga pripravljamo v okviru komiteja. Znanje, zbrano z različnih koncev Evrope in predstavljeno na simpoziju, bo objavljeno v zborniku, ki ga pripravljamo kot publikacijo Arhiva Republike Slovenije in bo predstavljen tudi na Svetovnem arhivskem kongresu, avgusta 2004 na Dunaju.

Jedert Vodopivec, Natalija Glažar

POSVETOVANJE DOK_SIS 2003, Kranjska Gora, 21. – 23. maj 2003

Društvo informatikov, dokumentalistov in mikrofilmarjev Media.doc (www.media-doc.si) je letos organiziralo že dvanajsto posvetovanje DOK_SIS. V slovenskem prostoru je to strokovno druženje proizvajalcev opreme, uporabnikov, strokovnjakov in drugih, ki želijo prikazati svetovne novosti, svoje inovativne rešitve in izkušnje. V poplavi strokovnih srečanj in posvetovanj profesionalnih organizacij je posvetovanje DOK_SIS brez posebnih virov financiranja, zato je uveljavljanje še toliko težje. Organizatorji so v letu 2003 dogajanje preselili iz Portoroža v Kranjsko Goro. Pripravljalni odbor DOK_SIS vsako leto izda tudi zbornik posvetovanja, v katerem je več prispevkov, zanimivih tudi za arhivsko stroko.* Ena pomembnejših nalog arhivske stroke je spremljanje domačih in svetovnih novosti na področju informacijske tehnologije, saj bomo morali poskrbeti za ohranjanje arhivskega gradiva, ki nastaja na novih medijih.

Letošnje posvetovanje DOK_SIS je imelo naslov: **Elektronski sistemi za upravljanje z dokumenti –**

* Zbornike hrani knjižnica Arhiva RS.

vaša priložnost za izboljšanje učinkovitosti poslovanj.

Izbrana strokovna področja posvetovanja DOK_SIS 2003 so bila sodobna, pokazala so vrhunske dosežke slovenske stroke na področju ravnanja z dokumenti. Osrednje teme posvetovanja so bile: a) e-storitve v javnem sektorju; b) upravljanje znanja, e-rešitve in odprte kode; c) varovanje dokumentov, podatkov in informacij v informacijskih sistemih; d) uporaba in javna vera v arhivih in v stalnih zbirkah ter e) sodobni sistemi za podporo učinkovitemu obvladovanju dokumentov.

a) E-storitve v javnem sektorju: dr. Dušan Verbič je govoril o razvoju managementa v samoupravni lokalni skupnosti; ta pride v ospredje zlasti takrat, ko se od občinskih organov pričakuje večja kakovost in racionalnost poslovanja. Kristina Valenčič je predstavila sistem za elektronsko upravljanje dokumentov – SPIS. Nataša Bogme Kirn je predstavila elektronske upravne zadeve in integracijske rešitve, e-storitve, ki jih lahko državljani Republike Slovenije izvajajo prek interneta. Irena Tršinar in Mateja Hočevar z Ministrstva za notranje zadeve RS sta predstavili e-centralni register prebivalstva.

b) Upravljanje znanja, e-rešitve in odprte kode: mag. Jaro Berce je govoril o upravljanju z znanjem v javni upravi in o "managementu z nadzorom", ki je razbohoten v Sloveniji ter zahteva neskončne oblike pogajanj in dogovarjanj. Mag. Mirjana Kregar je predstavila racionalizacijo postopkov pri pridobivanju podatkov na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve RS. Inge Lenarčič je predstavila iskanje oseb prek fonetičnega modula informacijskega sistema policije. Ta omogoča iskanje po podobnosti zapisov o priimku, imenu in datumu rojstva osebe, ob upoštevanju nekaterih jezikovnih posebnosti. Robert Ludvik iz Zdravstvenega doma Ljubljana je predstavil odprtokodni programski paket OpenOffice.org. Mag. Milan Mekina je govoril o multimedijskih storitvah, Nataša Radanovič iz Generalnega sekretariata Vlade RS pa je predstavila uvajanje elektronskega podpisa dokumentov. Opisala je aplikativno rešitev, težave in vprašanja, ki so nastajala ob uvajanju, ter praktične ovire pri praktični uporabi elektronsko podpisanih dokumentov.

c) Varovanje dokumentov, podatkov in informacij: Janez Rozman z Urada za varovanje tajnih podatkov je udeležence seznanil z Zakonom o tajnih podatkih. Mag. Franci Mulec, mag. Jaro Berce in Gregor Ibič so predstavili Sistem za upravljanje IT in preverjanje varnostne politike v Službi Vlade RS za evropske zadeve. Poudarili so, da je varnostno zanesljiva in kakovostna obravnava informacijskih sistemov kontinuiran proces. Prikazali so nekatere pristope in postopke varnostne evalvacije informacijskega sistema Službe Vlade RS za evropske zadeve. Mag. Bojan Pečar iz Leka d.d. je govoril o dokumentacijskih sistemih in njihovo skladnostjo z obstoječo zakonodajo. Darko Žurman je pregledal impementacije ISO 17799 in usklajenost z zahtevki zakonodaje.

d) Uporabnost in javna vera e-dokumentov v

arhivih in stalnih zbirkah. V okviru posvetovanja DOK_SIS je bil prvič dodeljen cel panel arhivski stroki, kar je sad večletnega angažiranja delavcev z Oddelka za gradivo uprave po letu 1945 na področju ohranjanja elektronskih dokumentov, ki imajo naravo arhivskega gradiva – kulturnega spomenika. Panel je vodila Vesna Gotovina. Zbrala je predavatelje iz arhivske stroke, vsebino, ki je bila predstavljena slušateljem, pa razdelila na področje mednarodnih izkušenj in mednarodnih priporočil pri ohranjanju dokumentov v elektronski obliki in predstaviti nekaterih konkretnih izkušenj pri delu. Uvodno predavanje z naslovom Arhivska stroka, izhodišča vzpostavitve slovenskega e-arhiva je imel dr. Miroslav Novak. Avtor je opozoril na nekatera strokovna izhodišča vzpostavitve e-arhiva in ugotavljal, da različne vzpostavitve e-arhiva generirajo različne posledice na celote arhivskega gradiva. Mag. Natalija Glažar, Vladimir Drobnjak in Žarko Bizjak so v prispevku Digitalni arhivi in zahteve za njihovo upravljanje opozorili na DLM Forum in na reševanje problemov trajne hrambe digitalnih arhivov v evropskem okviru v letu 2002. Predstavili so prihodnji standard "Model Requirements for the management of electronic records". Dr. Alenka Žužek in dr. Aleš Dobnikar iz Centra Vlade RS za informatiko sta predstavila tehnična priporočila in pravne vidike digitalnega arhiviranja ter navedla prva tehnična priporočila Evropske komisije za izvedbo elektronskega podpisa, ki naj bi zagotovila ohranjanje legitimnosti arhiviranja elektronskih dokumentov. Nada Čibej je predstavila mednarodne standarde, ki urejajo materialno varstvo nosilcev e-dokumentov. Vesna Gotovina in Žarko Štrumbli sta predstavila popis arhivskega gradiva fonda Predsedstva SRS na Lotus Notes. Damjan Lindental in Branko Oblak sta predstavila nekaj izkušenj z upravljanjem e-dokumentov v Zgodovinskem arhivu Ptuj. Darja Plevel pa je obravnavala teoretične probleme in možne rešitve prevzemanja elektronskega arhivskega gradiva v arhive. Jože Škofljanec je navzoče seznanil z mednarodnimi izkušnjami pri vzpostavitvah arhivskih informacijskih sistemov. Avtor predvideva, da je kombinacija postopkov emulacije in migracije v današnjem času najprimernejša oblika srednjeročnega ohranjanja elektronskih zapisov. Hedvika Zdovc pa je predstavila izkušnje prevzemanja arhivskih informativnih pomagal v e-obliki za potrebe arhivskega gradiva upravnih enot.

e) Sodobni sistemi za podporo učinkovitemu obvladovanju dokumentov: Čedo Jakovljevič iz Infotehne d.o.o. je govoril o upravljanju in obvladovanju dokumentov in poslovnih procesov v elektronski obliki. Opisal je več primerov aplikativnih rešitev učinkovite podpore pri upravljanju dokumentov. Mag. Vojko Artač iz AV Stik je govoril o uvajanju standardov kakovosti ISO 9001:2000 v podjetja. Aleš Avsec iz Uprave za upravne notranje zadeve je predstavil identificiranje pametnih kartic. Stanko Čufer, Media.doc, pa je govoril o možnosti aplikacije standarda ISO 9001:2000 v proces upravljanja z dokumenti. Organizacija s standardom dokazuje sposob-

nost, da dosledno dobavlja proizvode, oziroma izvaja storitve, ki izpolnjujejo zahteve odjemalcev in ustrezne zakonodaje. Anton Burič, Liko Pris d.o.o., je predstavil sistem za upravljanje z dokumenti in zapisi, Meridio. Uroš Colja, Anderwald, d.o.o. Ljubljana, je govoril o ekonomski upravičenosti naložbe v opremo za izdelavo inženirske dokumentacije. Mag. Tomaž Klojčnik in dr. Dejan Dinevski z Univerze v Mariboru sta predstavila e-poslovanje na Univerzi v Mariboru, Tomislav Iskra iz Operativno-komunikacijskega centra generalne policijske uprave pa prostorsko analizo policijskih evidenc. Igor Paulič, Mikrocop d.o.o., je imel dva prispevka Mikrocop WEB Archive Hosting Service in Data Capture kot outsourcing storitev. Bine Žerko Imaging Systems d.o.o., je predstavil Imaging & archiving v teoriji in praksi (1995-2003). Dušan Žbogar in Sašo Jenko sta na koncu predstavila še inženirski dokumentacijski sistemi v povezavi z mikrofilmom.

V okviru posvetovanja so bile organizirane še štiri delavnice: e-arhiviranje dokumentov, sistem Meridio za upravljanje z dokumenti, sodobno pisarniško poslovanje in osnove Lotus Notesa in aplikacije v okolju. Posvetovanje je sklenila okrogla miza z naslovom: **Trendi razvoja e-sistemov za upravljanje z dokumenti.** Vodila sta jo dr. Miran Novak in Stanko Čufer. Še posebej je bil poudarjen pomen sodelovanja med informatiki, arhivisti in pravniki, predvsem pa skupno sodelovanje v mednarodnem multidisciplinarnem DLM Forumu, ki se ukvarja z reševanjem problemov trajne hrambe digitalnih arhivov.

Vesna Gotovina, Žarko Štrumbil

36. konferenca okrogle mize arhivov CITRA, Marseille, Francija

Osrednja letna strokovna konferenca, imenovana CITRA, obravnava najpomembnejše in aktualne teme iz arhivskega strokovnega področja. Na letošnji 36. mednarodni konferenci, od 13. do 16. novembra 2002, z osrednjo temo "Kako družba sprejema arhive?" je bilo iz 83 držav udeleženih 238 nacionalnih arhivistov oziroma direktorjev osrednjih nacionalnih arhivov in predsednikov nacionalnih arhivskih združenj. V referatih in diskusijah na konferenci je bilo osrednje vprašanje, kako arhivom zagotoviti ustrezno mesto v družbi in prepoznavanje funkcij arhivske službe, ne samo znotraj nacionalnih državnih administracij, pač pa tudi širše v družbi in splošni javnosti. Kolikor dejavnost, funkcije in pomembnost arhivskega gradiva, ki ga te ustanove hranijo po vsem svetu, ne bodo prepoznani v družbenem življenju in splošni javnosti, je lahko ogroženo nadaljnje upravljanje varovanja gradiva, ki pomeni pomemben del spomina sveta.

Konferenca je sprejela resolucijo, v kateri se zavzema za dvig poznavanja in ozaveščanja javnosti o funkcijah arhivov v družbi, in sicer že pri mladini z

izobraževalnimi programi. Resolucijo (priporočilo) si je mogoče prebrati v angleškem jeziku na: http://www.ica.org/citra/english/citra_eng_2002.html.

V tem času je zasedala tudi letna generalna skupščina delegatov MAS-a skupaj z letno skupščino CITRE, na kateri je bil med osrednjimi temami predlog za nov statut MAS-a. Poleg tega so bili izraženi povabila in predlogi za MAS-ov kongres leta 2008 v Maleziji ter za konferenco CITRA v letu 2005 na Nizozemskih Antilih.

Sklep konference je bil, da Mednarodna arhivska organizacija začne organizirati mednarodni arhivski dan v sodelovanju z UNESCO-m, z začetkom v letu 2004. V sodobni družbi je zaradi občutljivosti arhivskega gradiva, nastalega v elektronskem okolju, veliko bolj pomembno zavedanje, da so arhivi sestavni del informacijske družbe. Iz tega razloga je v resoluciji zapisan poziv, da predstavniki držav in Mednarodni arhivski svet (ICA) dejavno sodelujejo na Svetovnem vrhu o informacijski družbi ("World Summit on the Information Society"), ki bo decembra 2003 v Ženevi.

Konferenca v Marseillu je prispevek k štiriletni tematski zaokrožitvi arhivskih konferenc z naslovom "Arhivi in družba", ki jo bo sklenil mednarodni arhivski kongres z naslovom "Arhivi, spomin in znanje" v letu 2004 na Dunaju.

Konferenca je bila razdeljena po teh vsebinskih sklopih³:

1. – dojemanje arhivov v splošni javnosti;
  - dojemanje arhivov s strani vlad in ustvarjalcev gradiva;
2. – naraščajoče zahteve: okrogla miza o raznolikosti uporabnikov in zahtev za zgodovino in ohranjanje spomina v različnih družbah;
  - arhivske potrebe in nova področja;
3. – strategije za promoviranje arhivov v vladah in med ustvarjalci gradiva;
  - politike komuniciranja s splošno javnostjo;
  - 4. – promoviranje arhivov med uporabniki;
    - izboljšava storitev za uporabnike;
    - MAS in informacijska družba.

Konferenco okrogle mize je začela dr. Pierre Nora, članica francoske akademije in to z uvodnim referatom "Poslanstvo in izzivi arhivov v sodobni družbi". Sledilo je prvo zasedanje, ki je v obeh sklopih predstavilo šest referentov pod vodstvom gospe Habah Zon Yahaya, generalne direktorice Arhivov Malezije.

Antoine Prost, častno upokojeni profesor na Univerzi v Parizu, je imel referat z naslovom "Raziskava Le Monda v Franciji". Opisal je ugotovitve zelo zanimive raziskave o odnosu Francozov do "arhivov", ki jo je v oktobru 2001 izvedel SOFRES za enega vodilnih francoskih dnevnikov Le Monde. Prva ugotovitev je bila, da pri ljudeh odkrivamo paradoksnu kombinacijo zelo aktivnega zanimanja za arhive in njihovo gradivo, hkrati pa skoraj popolno nepoznavanje le-tega. Večina je izjavila, da arhivi zaslužijo, da so hranjeni v posebnem in velikem prostoru, obenem pa

³ Povzetki referatov so objavljeni na spletni strani: <http://www.ica.org/new/citra.php?pannee=2002&plangue=eng>

si arhive predstavljajo kot neko bogastvo, zelo tesno povezano s spominom in zgodovino. Tretjina je izjavila, da so že imeli dostop do arhivskega gradiva, na primer pri pregledovanju gradiva mestne uprave. Raziskava je pokazala, da med ljudmi obstajajo trije različni koncepti dojemanja arhivov: a) družinski arhiv (posebno med starejšimi ljudmi z zanimanjem za zgodovino družine; to pa kaže tudi na pomembnost genealogov); b) arhiv državljanov (z namenom, da se zagotovi razvidnost demokratičnega delovanja države, zato so "arhivi" tisti, ki so jih ustvarile javne ustanove, njihovi uporabniki pa so sodniki, policija in davčni uslužbenci) ter c) zgodovinski arhiv (nekoliko bolj oddaljen koncept, z manjšim zanimanjem javnosti; ne pripisuje se mu takojšnje uporabnosti gradiva, ker je namenjen raziskavam zgodovine; ta koncept poudarja pomen predvsem za sodobno zgodovino: drugo svetovno vojno, francosko revolucijo ipd.). Pozitivno splošno mnenje, ki podpira francoske arhive, temelji na kumulativnem učinku treh zelo različnih interesov: zanimanja za družino in njen izvor, volje državljanov, da omogočijo razumevanje politikov in dolžnosti zgodovine. Vsi trije koncepti so tako kot so v načelu široko priznani, tudi ignorantski v konkretnih zahtevah. V resnici gre za konsenz v javnem mnenju, ki ima več plati.

Marie-Anne Chabin, svetovalka za upravljanje z arhivskim in dokumentarnim gradivom, je predstavila predavanje "Primerjalna analiza o uporabi besede 'arhivi' v francoskih medijih". Njena raziskava temelji na približno dvesto časopisnih izrezkih, ki vključujejo besedo arhivi, ali ki razpravljajo o tej tematiki. Analiza je bila objavljena leta 1996 v članku ter leta 1999 v njeni knjigi z naslovom "Razmišljam, torej arhiviram: Arhivi v informacijski družbi" ("I Think Therefore I Archive: The Archive in the Information Society"⁴). Beseda arhivi se je najpogosteje uporabljala v povezavi z opisom dolžnosti javne arhivske službe, bodisi za uporabo zgodovinskih arhivov za publikacije bodisi za razstave. Vendar pa avtorica z analizo ugotavlja, da uporaba besede arhiv v tisku presega tradicionalni kontekst in se trenutno pojavlja predvsem v štirih tematskih sklopih: a) vloga arhivov v političnem življenju, s škandali in izginjanjem kompromitiranih spisov, v katerih novinarji večinoma uporabljajo besede "dokumenti" ali "dosjeji"; b) naraščajoča vloga avdio-vizualnih, filmskih ali fotografskih arhivov, ki je bila v devetdesetih letih prikazana v pozitivni ali celo entuziastični luči, danes pa je to področje eno najpomembnejših predvsem zaradi problemov trajne hrambe; c) uporaba besede "arhiv" v širšem figurativnem pomenu: arhivi pomenijo rokopise v povezavi z avtorjem in razvijajo se tudi izrazi, kot so "archives du corps" and "archives du climat"; d) pojav besede "arhiv" v ednini, gre za označbo enote ali dokumenta iz arhivov. V enaindvajsetem stoletju se opazi razvoj uporabe te besede, na primer z glagolom "arhivirati" ali izpeljanke, kot je "arhiviranje". Avto-

rica meni, da diskurz, ki zadeva arhive, ni več omejen na specializirani krog arhivistov in zgodovinarjev, pač pa je začel vključevati tudi druga strokovna področja (informacijsko tehnologijo, upravljanje, komuniciranje). Opisane značilnosti besede in koncepta "arhivov" v družbi bi nedvomno morali smatrati kot strateško komunikacijsko orodje arhivistov pri obrambi in ilustraciji svojega poklica.

Lajos Körmendy, namestnik generalnega direktorja Nacionalnih arhivov Madžarske, je pripravil zanimivo razpravo z naslovom "Mentaliteta in indentiteta, arhivi in družba: primeri srednje Evrope". Opozoril je, da so vprašanja o mentaliteti in indentiteti v arhivski literaturi zapostavljene teme, čeprav v precejšnji meri vplivata na razvoj arhivske stroke. Posredoval je definiciji obeh pojmov. Mentaliteta je niz strokovnih, kulturnih in etičnih vrednot, je način razmišljanja arhivske skupnosti in okvir, ki v prvi vrsti določa strokovna vprašanja, pa tudi dejavnosti in odzive posameznikov kot članov skupnosti. To je struktura, katere nastanek in razvoj leži globoko v zavesti in času. Spreminja se zelo počasi, njeno časovno merilo pa sta vsaj eno desetletje ali dve, zato tisto kar oblikuje mentaliteto, deluje z zamikom desetih ali dvajsetih let. To pomeni, da so danes najvplivnejši arhivisti opravili svoje kvalifikacije in dobili verjetno najmočnejše prve izkušnje pred približno desetimi ali dvajsetimi leti. Vrednote, vidiki, strokovna filozofija tega časa so nanje neizogibno vplivali, četudi so ohranjali tempo z razvojem stroke. Identiteta pa pomeni samoidentifikacijo in se z mentaliteto tudi prekriva. Identiteta prav tako zajema strokovne, kulturne in etične vrednote skupnosti, pa tudi določitev nalog, ki jih je treba izvesti, in vlog, ki jih je treba izpolniti v družbi. Identiteta je zelo pomembna, ker je temelj za zavest in kohezijo skupnosti, pa tudi zaradi vpliva na oblikovanje mentalitete. Najpomembnejši dejavniki, ki tvorijo mentaliteto in identiteto arhivistov, so družbeni in kulturni vzorci, ki so jih arhivisti doživljali v preteklosti in sedanjosti. Splošne etične norme, norme obnašanja in mikro-kultura arhivskih ustanov igrajo pri tem pomembno vlogo. Splošni vzorec se večinoma prenaša z družino, šolo, vsakodnevnim okoljem ter mediji. Pomen arhivske mikrokulture je nedvomen, kajti tu se zgodi arhivistična strokovna socializacija. Avtor je kot primer opisal razvoj mentalitete zgodovinarja-arhivista na Madžarskem, s svojimi koreninami v 19. stoletju Avstro-Ogerske monarhije, ki je odločilno vplivala na izobraževanje profilov za potrebe arhivov. Ta vzorec se je obdržal tudi po koncu monarhije in ga avtor opaža tudi pri avstrijskih, čeških in slovaških kolegih. Komunistično obdobje je sicer delno pretrgalo strogo zgodovinarsko usmeritev s postopki centralizacije, v kateri je bil poudarek na centraliziranem državnem arhivskem upravljanju (več poudarka na urejanju gradiva, valorizaciji in prevzemih, pisanju pomagal za uporabo gradiva, in ne več toliko na pisanju zgodovine). V sedemdesetih letih pa so se zaradi omehčanja režima znova obnovile starejše norme, in arhivisti so splet želeli delovati kot zgodovinarji (posledično je bilo narejenih manj pomagal za uporabo in objavljalo

⁴ V originalu: "Je pense donc j'archive. L'archive dans la société de l'information, L'Hartmattan, 1999.

se je vedno manj strokovno-arhivističnih študij). Avtor ugotavlja, da so se prvi znaki spreminjanja mentalitete med arhivisti na Madžarskem pojavili pred nekaj leti, domnevno zaradi pritiska informacijske družbe, in zato je tudi mnenja, da danes zgodovinarsko-arhivistična mentaliteta tudi ne prevladuje več. Madžarski primer nam jasno kaže, da se mentaliteta spreminja zelo počasi. Glede družbene vloge in ugleda je avtor poudaril, da vsaka skupnost (in posameznik) daje velik pomen mnenju družbe, ker je to nekakšen odziv ("feedback") in priznanje njegove dejavnosti in službe. Najpomembnejši predstavnik družbe pa je državna oblast (zakonodajalec, centralna in lokalne oblasti), in sicer zato, ker ima sredstva, s katerimi lahko uveljavi svoje mnenje. Med najpomembnejšimi sodbami družbe je finančno stanje arhivov in arhivistov. Zato je odnos povsem jassen: če družba ocenjuje stroko kot pomembno, zanjo zagotovi sredstva za razvoj in za redno delo, pa tudi primerno plačilo za arhivsko osebo, ter nasprotno: če družba podcenjuje delo arhivske službe, se negativno mnenje odraža v slabih finančnih razmerah. Avtor je bil mnenja, da tako država kot tudi javno mnenje ne ocenjujeta arhivov kot virov za pravno varnost, pač pa kot skrbnike zgodovinskih spisov, kar pomeni, da se njihov ugled v družbi zmanjšuje. Opozoril pa je, da so z družbenimi spremembami v srednji Evropi arhivi, z množico odgovorov za uveljavljanje poravnave krivic državljanom, znova v javnem mnenju obnovili pravno vrednost gradiva, ki ga hranijo. Avtor je ob koncu izrazil misel, da ima vsaka arhivska skupnost moralno obvezo, tudi v svojem interesu, da spozna sama sebe, svoje okolje, sistem učinkov in podobno. Vsaka skupnost namreč kaže znamenja razvoja, stagnacije ali nazadovanja. Če skupnost pozna delovanje družbenih učinkov in tudi dobro pozna samo sebe, potem se v kritičnih trenutkih laže spopada s problemi in napreduje. Drugače pa se krizno obdobje lahko razteza tudi prek več desetletij.

Chiyoko Ogawa, iz ustanove "Documenting Japan International", je predstavila prispevek "Pozicija in viri: ugotovitev mednarodne raziskave o nacionalnih / zveznih arhivih". Opisala je še vedno potekajočo raziskavo (z začetkom v letu 2001), ki jo vodi prof. Junki Yaegasahi, Fakulteta za informacijsko dejavnost pri Univerzi Shizouka, finančno pa je projekt podprlo Ministrstvo za izobraževanje in znanost Japonske. Projekt je vsebinsko podprl tudi Mednarodni arhivski svet. Avtorica predavanja je poudarila, da je zelo težko dobiti statistične informacije o arhivih. Inštitut za statistiko UNESCO vsako peto leto objavi statistike o izobraževanju, znanosti, kulturi, komuniciranju in družboslovnih znanostih – predlagan je bil tudi projekt "Svetovni pregled arhivov". Zaradi pomanjkanja tovrstnih podatkov je avtorica predlagala, da naj bi arhivi začeli samostojno zbirati pomembne statistične podatke o arhivskih institucijah, organizacijah, arhivski zakonodaji in izobraževanju – in sicer zato, da bi s tem omogočili primerjalno analizo. Za predstavljeni projekt je bil vprašalnik poslan vsem članicam kategorije A pri MAS-u (210 članic), prejeli pa so 72 odgovorov. Poglavitne ugotovitve raziskave so bile, da

po organizacijski strukturi sodijo arhivi večinoma pod ministrstva za kulturo ali izobraževanje, prav tako pa tudi pod ministrstva za notranje zadeve, ali za komunikacije, kot tudi v okvir urada predsednika vlade. Avtorica je predlagala, da bi se podatki o arhivskih objektih, zaposlenih, arhivskem gradivu in elektronskem gradivu zbirali v okviru redne MAS-ove dejavnosti (na primer v MAS-ovi letni publikaciji), zato da bi bili osnovni statistični podatki razpoložljivi za različne uporabnike iz poslovnega sveta, raziskovalnih ustanov in vlad.

V tej sekciji sta referate predstavila še Ahmed Adem, Vodja Nacionalnega arhiva in knjižnice Etiopije – imel je predavanje z naslovom "Primer percepcije arhivov pri administrativnih ustvarjalcih: Etiopija" – ter Alexandre Chubariyan, predsednik ruskega združenja zgodovinarjev in arhivistov, ki je imel referat z naslovom "Vloga arhivov v demokratičnih reformah v Rusiji: odzivi družbe".

Drugo zasedanje je predstavilo osem predavateljev. Gerard Ermisse, Direkcija arhivov Francije, je imel referat z naslovom "Raziskava o uporabnikih francoskih arhivov". Ministrstvo za kulturo in komunikacije je financiralo in izvedlo dve študiji o javnosti, katere potrebam naj bi služili Arhivi Francije. Prva raziskava v letih 1999-2000 se je posvetila mestnim in departmajskim arhivom, druga, ki še vedno traja, pa uporabnikom v nacionalnih arhivih. Uporabili so dve dopolnilni tehniki: pregled reprezentativnega vzorca vseh uporabnikov in neposredno kvalitativno monografsko raziskavo v petih arhivskih službah. Delo raziskovalcev je omogočilo tudi pregled letnih poročil Arhivov Francije, z bogatimi statističnimi podatki, in uporaba strokovno-znanstvenih člankov francoskih arhivistov zadnjih dvajsetih let. Cilj raziskave je izvedeti več o javnosti, ki ji služijo arhivi, posebno o družbeno-demografskih in družbeno-kulturnih značilnostih, vrsti njenih zahtev ter o njenih raziskovanjih v arhivih, o ravni zadovoljstva in pričakovanjih javnosti. Študija je odkrila uporabnika arhivskega gradiva (bralca), ki je nekoliko starejši, je večinoma moškega spola ter je nadpovprečno izobražen in kultiviran. Raziskovana javnost je sestavljena iz treh enakovrednih segmentov; to so: a) skupina uporabnikov kot državljanov, ki neredno zahajajo v arhive za specialna raziskovalna vprašanja, pač pa v kontekstu administrativnih ali pravnih postopkov (ti predstavljajo 7 odstotkov); b) akademska skupina uporabnikov predstavlja 58 odstotkov javnosti, od tega tretjina predstavlja profesionalne raziskovalce in dve tretjini ljubiteljske raziskovalce lokalne ali splošne zgodovine; ti raziskovalci pripadajo višjim družbeno-profesionalnim kategorijam, so zelo delavni, kultivirani ter zelo odprti za internet in nove tehnologije; c) skupina genealogov, ki predstavljajo 56 odstotkov in se delno prekrivajo z raziskovalno skupino; izključno v vlogi genealogov je 36 odstotkov uporabnikov – to so večinoma upokojeni državljani, ki tvorijo nekakšno družino med uporabniki. Raziskava je odkrila, da je samo nekaj manj kot polovica uporabnikov resnično zadovoljna z javno arhivsko službo, drugi se pritožujejo zaradi omejitev. S

sprejemanjem ljubiteljskih raziskovalcev že približno trideset let, igrajo arhivi vlogo, ki jo lahko primerjamo z drugimi podpornimi kulturnimi strukturami za promocijo kulturne prakse kot hobija ali načina preživljanja prostega časa. Po njihovi zaslugi se danes arhivi smatrajo kot pomembni elementi dediščine in kulturne politike francoskih teritorialnih oblasti. Avtorjeva sklepna misel je bila, da je raziskava pomemben preobrat pri razvijanju prave politike do javnosti Arhivov Francije.

Ramon Alberch i Fugeras, arhivist v Mestnem arhivu Barcelone in predsednik sekcije municipalnih arhivov pri MAS-u (ICA/SMA), se je osredotočil na temo "Uporabniki mestnih arhivov". Ugotovil je, da v zadnjih nekaj letih v mestnih arhivih kontinuirano naraščajo tako število kot tudi zvrsti uporabnikov. Razlogi za te pozitivne rezultate so doseženi z strategijami, ki se osredotočajo na:

- izboljšavo podobe-imidža arhivov in oblikovanje institucionalne identitete na osnovi koncentrirane dejavnosti, osebne motivacije, marketinga, komuniciranja in politike kakovosti;

- lociranje in organiziranje arhivske službe (utrditev arhivske službe kot centralne službe, multidisciplinarno, medsektorsko ter povezano s centralnimi in tudi mednarodnimi organi), z namenom izdelave strateškega položaja, ki zahteva visoko usposobljenost za upravljanje z zapisi v njihovih organizacijah;

- širjenje raznolikih vsebin obsežnih fondov; zbirke so bile povečane z vključevanjem zasebnega gradiva, izvajanje valorizacije za zmanjšanje masovnosti administrativne dokumentacije ter vzpodbujanje širjenja vsebin zbirke (izboljšava opisnih pripomočkov in orodij, oblikovanje politike digitalizacije, uporaba ogromnih potencialnih možnosti informacijske in komunikacijske tehnologije;

- pritegnitev novih uporabnikov: zdajšnji uporabniki mestnih arhivov so profesionalni raziskovalci, uradniki, državljani z administrativnimi zahtevami in univerzitetni študenti. Nastaja pa nova, zelo raznolika skupina, ki se povečuje – zajema pa državljane, ki kažejo zanimanja za kulturo (posebno na področju družinske zgodovine) in neuniverzitetne študente. Oblikuje se nov način učenja zgodovine, ki temelji na dokumentih in raziskavah. Ta nova vrsta javnosti oblikuje prihodnost stroke, kajti arhiviste je prisilila, da delujejo vedno bolj kot nekakšni posredniki, in da promovirajo kulturne dejavnosti. To je lahko prihodnji izziv za stalno usposabljanje arhivistov in tudi uporabnikov. Tak način dela pa vsekakor ustvarja povezavo med mestnimi arhivi in civilno družbo.

Anna Maria Cecchini de Dallo, direktorica Glavnih arhivov province Santa Fee, Argentina, je pripravila predavanje "Zahteve žrtev nekdanjega represivnega režima". Opisala je zgodovinski razvoj Argentine v drugi polovici dvajsetega stoletja, odnos med vlado in arhivsko prakso tega obdobja ter se vprašala, ali je Argentino med letoma 1976 in 1983 mogoče primerjati s prejšnjim režimom. Z analizo je mogoče določiti odnos med močjo, legitimnostjo ter politiko ohranjanja in uničenja arhivskega gradiva z mislijo, da

"uničenje gradiva vodi k uničenju idej". Njen prispevek je nadalje opisal potek "umazane vojne", izginotij ljudi ter zahteve organizacij in družin izginulih oseb za informacije in pravico. Odgovor vlade je bil obsodba vojaških hunt in zakonov, ki so skušali "pozabiti" preteklost, prav tako pa tudi priprava poročila Nacionalne komisije glede izginotja oseb z naslovom "Nikoli več" ("Nunca Mas") ter zakon o pomilostitvah. Vse to so bili elementi pri rekonstrukciji spomina. Avtorica se vprašuje o možnem obstoju "arhivov smrti" – ali je to resnica ali laž. To se navezuje na domnevne mikrofilme gradiva, ki naj bi bili deponirani v Švici, vendar niso bili nikoli najdeni. V predavanju se vprašuje tudi o odnosu med vojaško informacijo in arhivskem pravilu o dostopu ter o možnostih za dostop do arhivskega gradiva vojaškega izvora. Glede na preteklo zgodovino pa se demokratične družbene zahteve po spominu nadaljujejo. Rešitve, ki skušajo izpolniti te zahteve, so dejavnosti: "Razsodba pravice", "Odpri spomin" in "Muzeji spomina".

Saliou Mbaye, direktor Nacionalnega arhiva Senegala, je z referatom "Dežele s tradicijo ustnega izročila" poudaril probleme arhiviranja v tistih številnih deželah, predvsem v Afriki, v katerih je raziskovanje preteklosti omejeno na ustno izročilo. Poskušal je prikazati, kako je arhivsko gradivo javno ali zasebno nastalo, bilo hranjeno in preneseno v deželah ustnega izročila. Tradicionalne in tudi sodobne afriške družbe so imele in še imajo v lasti arhivsko gradivo, ki se ne prenaša v pisni obliki, pač pa s posredovanjem osrednje figure, nekakšnega govornika ljudstva, imenovanega "griot". Avtor je skušal prikazati, kako imajo te osebe pomembno vlogo pri hrambi tako uradnega kot tudi zasebnega gradiva. "Griot" je pravo skladišče skrivnosti kraljevskih dvorov, tradicij in družinskih genealogij. Ne glede na vrsto javnosti, ki ji služi, lahko prenese ali zagotovi informacijo, za katero je odgovoren. Kot resnično učeni mož je griot pravi govornik tako za politične kot tudi za religiozne oblasti. Kako je mogoče preveriti avtentičnost tovrstnega arhivskega gradiva? Prenos informacij od očeta na sina daje tem informacijam zanesljivost, kajti vse napake pri prenosu se zelo strogo kaznujejo. Treba je dodati, da je informacija tudi overjena z poročtvom drugih prič. Sledi ustnega izročila je tudi v današnji, pisni kulturi mogoče občutiti v vsakodnevni izkušnji. Institucije, kot so uradi javnih evidenc, so se zelo počasi zakoreninile v navade teh družb, in sicer zato, ker je ustno izročilo še vedno prevladujoče. Avtor je skušal prikazati, da so družbe ustnega izročila zelo podobne arhivom, vendar je nujno potrebno posredovanje osebe za njihovo verodostojnost. Ob koncu je tudi navedel, da so te družbe ustnega izročila celo zelo dobro pripravljene na prihod nove informacijsko komunikacijske tehnologije, ki omogoča združitev pisnega, ustnega in slišnega.

Nolda Romes-Kenepa, direktorica Centralnega zgodovinskega arhiva Nizozemskih Antilov, je predstavila referat "Zahteve javnosti v karibskih arhivskih ustanovah: arhivi, sodobni informacijski centri za splošno javnost". Avtorica poudarja, da je treba

poznati potrebe raziskovalcev, informacijska tehnologija pa povečuje potrebe po informacijah, prav tako globalizacija vpliva na uporabo arhivskega gradiva zaradi zahtev javnosti. Poleg tradicionalnih znanstvenikov in študentov odkrivajo poti do arhivov tudi novi uporabniki, kot so novinarji, upokojeanci z "genealoško vročico", amaterski zgodovinarji in druge skupine. Ne samo v čitalnicah, pač pa vsakodnevno naraščajo tudi uporabniki na daljavo, z raziskovanjem spletnih strani in izražanjem potreb po informacijah preko elektronske pošte. Naraščanje interesov za gradivo je nov izziv tako za arhivske ustanove kot tudi za arhivsko stroko. Ljudje so nagnjeni k temu, da imajo arhive za prostor, v katerem se hranijo stari, prašni papirji, zato je čas da spremenimo naše ustanove v sodobne informacijske centre, sposobne zadovoljiti nove obiskovalce. Ugotoviti moramo, kakšni so interesi nove publike in začeti oblikovati, ločeno od tradicionalnih inventarjev, moderna orodja (izhajajoč iz potreb vsake vrste uporabnikov) za dostopanje do informacij v arhivih. Če bomo ohranili tradicionalen odnos do storitev za javnost, ne bomo nič pridobili iz novih možnosti, ki jih ponuja sodobna informacijska družba. V nadaljevanju je predavateljica opisala razmere arhivskih ustanov v Karibih. Na tem območju obstajajo tri arhivske tradicije; prevladuje angleško govoreča skupina in manjša skupina francosko ter nizozemsko govorečih držav. Špansko govoreči del Karibov (razen Portorika) se povezuje z latinsko-ameriški deželami. Večina arhivskih ustanov je majhnih in se še razvijajo, zato ni mogoče primerjati zahtev te javnosti z državami z dolgo arhivsko zgodovino. Tudi v Karibih med uporabniki prevladujejo znanstveniki, poglavite interesne teme pa so družbeno-ekonomski razvoj neke družbe, obdobje suženjstva, migracij in mešanja kultur ter politična zgodovina, posebno proti-kolonialistični odpor. Arhivske ustanove so bile ustanovljene po dekolonizacijskem obdobju, z izobraževalno nalogo za vzpodbujanje zgodovinskega znanja in kulture dežele v splošni javnosti, in sicer iz drugega nekolonialnega vidika, torej promoviranje nove zgodovine narodov. Karibi so sestavljeni iz multikulturnih družb. To je območje intenzivnih preseljevanj, zato ima vsaka skupina ali družba svoje zahteve po virih – vsaka namreč želi videti zgodovino s svojega vidika. Pri pisanju zgodovine naroda je zato treba upoštevati zgodovino skupin, ki sestavljajo celotno družbo. Zato so genealoške raziskave tu še posebej pomembne. Problem pa je pomanjkanje razpoložljivih in dostopnih virov, kajti v tropskih klimatskih razmerah je bilo v preteklosti zelo težko ohraniti arhivsko gradivo. Iz tega razloga je večina karibskih dežel prepeljala arhivsko gradivo v depoje nekdanjih matičnih držav v Evropi. Nekateri viri so danes dostopni na mikrofilmu, toda da bi dobili večino informacij iz kolonialnega obdobja moramo potovati. Poleg tega se zgodovina karibskih dežel prepleta (imajo skupen spomin). Tu nastopijo težave za gradivo, ki je v regiji ostalo večinoma nedostopno zaradi pomanjkanja arhivske zakonodaje, usposobljenega osebja, primerne hrambe in ustreznih prostorov.

Zato je v teh deželah pisni informaciji enakovredna tudi tista, ki je pridobljena iz ustnega izročila in zgodovine ustnega izročila. Glede uporabnikov v arhivskih ustanovah so v karibskih deželah izvedli dve raziskavi v letu 2002 s pregledom zadnjih pet let, predvsem zato, da bi pripravili program CARBICE (MAS-ova podružnica za karibsko območje). V večini primerov gre za povečanje števila uporabnikov v čitalnicah, zato so ponekod podaljšali delovni čas celo v soboto. Zavedajo se, da so v arhivih še premalo razviti, zato v prihodnosti načrtujejo avtomatizacijo strokovnega dela in vključitev v svetovni splet – ker pa so to precej dragi projekti, avtorica predlaga združitev moči teh dežel pri iskanju finančnih sredstev za projekte, ki so v skupnem interesu.

Hennadii Boriak, začasni generalni direktor Državnega odbora za arhive Ukrajine, se je osredotočil na temo "Primer dežele v tranziciji". Opisal je razvoj arhivske službe v Ukrajini, eni največjih držav po razpustitvi Sovjetske zveze. Po letu 1991 so arhivi izgubili svojo ideološko vlogo. Sedanje arhivske dejavnosti temeljijo na družbenih zahtevah. Vendar pa so te razmere vzrok novim težavam: zahteve se porajajo spontano in arhivske organizacije niso bile pripravljene, da jih sprejmejo oziroma izpolnijo. Posledica tega je disharmonija – družba ne dobi popolne izpolnitve svojih zahtev, po drugi strani pa tudi arhivi niso zadovoljni zaradi družbenega podcenjevanja njihove sicer naraščajoče dejavnosti. Tu so skrb vzbujajoče finančne težave arhivov, neustreznih osebnih dohodkov, slabih delovnih razmer, nezadostne opremljenosti z novo IT-tehnologijo in podobno. Sociološka študija uporabnikov v čitalnicah je pokazala, da ima splošna javnost o arhivih deljeno mnenje: a) da so to prostori, v katerih se hranijo skladovnice neuporabnega papirja; in b) da so to potrebne ustanove, ki zagotovijo katero koli nujno informacijo, kakor hitro je to mogoče. Tranzicijsko obdobje je oblikovalo štiri kategorije uporabnikov arhivov:

- intelektualci (ali akademiki): doživljajo arhive kot prostor za uresničitev njihovih ustvarjalnih načrtov in skladišče virov potrebnih informacij. Na žalost pa nimajo posluha za vsakodnevne težave in stvarnost arhivske službe;

- državni uradniki dojemajo arhive kot odvisno administrativno telo, ki izpolnjuje njihove trenutne potrebe pri upravljanju z informacijami, pri čemer to ni povezano z reševanjem arhivskih tehničnih ali finančnih problemov;

- politiki: dojemajo arhive kot potencialni vir zelo uporabnih informacij v njihovem političnem boju, ne razumejo pa potreb po hrambi arhivskega gradiva njihovih lastnih političnih strank ali organizacij;

- splošna javnost: ceni arhive kot ustanove, ki varujejo njihove družbene pravice in lahko zagotovijo potrebne dokumente za zagotavljanje socialne varnosti, zagotavljanje pokojnin in privilegijev, odškodninska izplačila nacističnim žrtvam in podobno. Po drugi strani pa ta ista splošna javnost dojema arhive kot nepotrebne ustanove, ki so namenjene same sebi in majhni skupini intelektualcev.

Raziskava je ugotovila skoraj nevarno povečanje števila genealoških raziskovalcev kot povsem nove kategorije uporabnikov v ukrajinskih arhivih. Novi časi navadno prinesejo nova pričakovanja in nove zahteve, ki jih arhivi niso pričakovali. Intelektualci želijo nove čitalnice s sodobno IT-opremo, ki bi vsebovala vse gradivo, ki ga hrani ukrajinski nacionalni arhivski sistem – to je popolni dostop do vsega javnega gradiva. Nov sodobni arhivski vodnik z naslovom "Arhivska skladišča Ukrajine" je bil izdan pred dvema letoma, večina državnih arhivov pa ima vodnike, stare 15-20 ali celo 30-40 let. Objavljena je bila tudi nova arhivska spletna stran, žal ni niti ena arhivska čitalnica opremljena z internetom za uporabnike. Dogaja se tudi, da politiki sprašujejo za retrospektivne informacije, ki bi jih uporabili v politični tekmi, zato si arhivisti ves čas prizadevajo, da bi preprečili uporabo arhivskega gradiva v umazanih PR-ovskih kampanjah.

Elisabeth Verry, predsednica francoskega združenja arhivistov, ter Angelika Menne Haritz, direktorica Fondacije strank in množičnih organizacij nekdanje Nemške demokratične republike pri Zveznih arhivih Nemčije sta usmerili pozornost občinstva na temo "Raznolikost zaposlitvenih možnosti". Gospa Verry je opisala, da sta institucionalni in družbeni razvoj v Franciji prinesla bistvene spremembe v arhivski stroki in vlogi, ki jo imajo zdaj ti strokovnjaki v organizacijah, v katerih delajo. Decentralizacija, ki je potekala v Franciji v zgodnjih osemdesetih letih, je povzročila, da je nastal nov sektor dejavnosti, z arhivisti, ki so pripomogli k razvoju lokalnega okolja, ter tesno mrežno povezavo teritorialnih oblasti prek vse države. Te zaposlitvene možnosti, ki podpirajo delovanje celostne in močne mreže javnega sektorja, so še vedno zelo privlačne za mlade strokovnjake. To je vodilo k oblikovanju univerzitetno izobraževalnih programov in je zagotovilo tudi precej kulturno naravo te stroke, kar je povzročilo, da so bili arhivisti bolj vidni in dejavni v vsakodnevnem življenju in tudi bliže državljanom. Pričakuje se tudi nadaljnji razvoj, ki bo sledil ritmu sprememb, kot rezultat premikov medmunicipalnih povezav. Na povsem ločenem področju je razvoj metod informacijskega upravljanja ustvaril "upravljalce zapisov" (records managers) tako v poslovnem svetu kot tudi v širši javnosti in zasebnem sektorju. Ta razvoj, ki še vedno poteka, bi lahko vodil k novim upravljaljskim in analitičnim poklicem v procesih cirkulacije in hrambe informacij. Arhivist bi bil še vedno lahko v operativni vlogi ter vprašan za nasvet in analizo. Vendar pa so na tem področju še vedno nerazviti koncepti specializacije in nadzora, zato bi v prihodnje lahko ponudili izvirna sredstva, v katerih bi arhivistična retrospektivna vizija, podprta z njihovo analizo informacij, postala neprecenljiv prispevek. Stroka in njen imidž sta v veliki meri pridobila iz te raznolikosti strokovnega okolja. Pojavljajo se številni mladi prosilci za službe in njihovo število še narašča, ne glede na nezanesljivost njihovih prvih zaposlitev – vse to ustvarja dinamične razmere, ki jih lahko pričakujemo tudi v prihodnje, brez pretiranega

optimizma. Gospa Haritz je poudarila, da se je tradicionalna podoba arhivista fundamentalno spremenila, ne toliko zato, ker bi to želela stroka, pač pa zato, ker so s spreminjanjem družb nastajale nove potrebe. Prevladujočo vlogo je pri tem imela informacijska tehnologija. Vendar sama IT ni odgovor na nove oblike vedenja in nove komunikacijske oblike, ki so se večinoma razvile v zahodnih družbah – in ki jih lahko označimo kot dekonstruktivizem in raznovrstnost kvalifikacij, pa tudi vedenje posameznikov kot članov sodobnih družb. Te nove družbe se oblikujejo s številnimi vzporedno nastajajočimi in nasprotujočimi si gibanji, interesnimi skupinami ali mrežami, ki nenehno naraščajo ali izginjajo. Nestabilnost po nekem določenem času je znamenje demokratične komunikacije, kjer je moč poverjena za neko omejeno obdobje in privilegijev ni več mogoče naslediti. Strukture komunikacijskih povezav se oblikujejo, ko so potrebne in zaželeno, ali pa so prepuščene pozabi, če niso več potrebne; lahko pa se pozneje rekonstruirajo za nadaljevanje, ali pa so zgolj predmet pomnjenja izkušenj iz izhajajočega položaja za nadaljnji razvoj. Nekatere strukture so bolj stabilne kot druge, kot na primer upravne agencije. Arhivi kot centri pristojnosti za zagotavljanje odgovornosti, in sicer ne samo v strogo pravnem pomenu, pač pa v širšem zgodovinskem razumevanju, lahko prevzamejo vitalne funkcije za zagotavljanje zaupanja državljanov v takih fluidnih in kaotičnih sistemih komunikacije. Tu avtorica ne opisuje državnih ali javnih arhivov, pač pa arhive, kot posebne oblike organizacijskega ali institucionalnega orodja, ki s posebnimi sposobnostmi odgovarjajo določenim zahtevam. Vsaka organizacija ali gibanje ali povezava vpliva na določeno družbo in je odgovorna za svoja dejanja, razloge, namere in možnosti učenja iz izkušenj, ki jih ponudi celotni družbi. Predavateljica je prikazala tudi obliko institucionalnih in instrumentalnih konceptov arhivov, ki jih je dejansko mogoče dokazati, in potrebe po kvalifikacijah, ki spremljajo take oblike.

Margaret Turner, sekretarka Nacionalnega sveta za arhive v Združenem kraljestvu Velike Britanije, je s predavanjem "Ali je stroka še vedno atraktivna?" vzbudila praktična vprašanja in dileme o percepciji javnosti glede arhivskega poklica. Kot stroko – poklic tu avtorica zajema oboje: arhiviste in upravljalce zapisov (records managerje). Iz razgovorov z ljudmi splošne javnosti je mogoče sklepati o njihovem prepričanju, da arhivisti vse dneve prebiramo dokumente. Za upravljalce zapisov (records managerje) pa javnost še nima izoblikovane podobe o njihovem poklicu. Na splošno avtorica meni, da so razmere v Angliji dosegle že kritično mejo, kajti več je prostih delovnih mest za arhiviste, kot je ljudi, ki bi jih zasedli, v nekaterih delih države pa je praktično nemogoče dobiti upravljalca informacij (record managerja), da bi ga zaposlili. Delno so te razmere tudi posledica vključitve nacionalne loterije v sistem financiranja arhivske službe. Za sponzorska sredstva loterije namreč lahko zaprosijo arhivske organizacije vseh vrst, posledica tega je, da se je dramatično povečalo število delovnih

mest za arhiviste, ki bi se vključili v neki projekt, trajajoč od enega do pet let. Poleg tega se je število delovnih mest povečalo zaradi uvedbe nove zakonodaje s področja pravice do informiranosti ter zaščite podatkov in podobno. Avtorica pa se vprašuje, kje so ljudje, ki bodo vsa ta mesta zasedli. Na izobraževalnem področju večina podiplomskih arhivsko-izobraževalnih tečajev poroča o zmanjšanju števila ljudi, ki prosijo za vstop v program. Kljub trendu upadanja prosilcev pa je trenutna situacija še vedno taka, da je več prosilcev, kot je prostih mest v izobraževalnih programih. Glede na povečane zaposlitvene potrebe bi sicer lahko povečali zmogljivosti izobraževalnih programov (kar pa je v Angliji zelo zapleten postopek), vendar je to lahko nesmotrno, zaradi trenda upadanja zainteresiranih za študij. Zato se avtorica vprašuje, ali je ta poklic še privlačen in če ni, zakaj ne. Vprašuje se tudi, ali nismo arhivisti sami odgovorni, da se je v javnosti ustvaril nepravilni imidž tega poklica: da pri tem poklicu ne gre za introvertirane ljudi, ki cele dni berejo dokumente in nimajo nikoli stika z javnostjo, pač pa bi morali poudariti, da morajo biti arhivisti visoko izobraženi ljudje, ki se morajo ves čas izpopolnjevati, biti v dobrih odnosih z ljudmi na vseh ravneh, biti sposobni upravljati z zaposlenimi, s finančnimi in gradbenimi načrti, biti poznavalci obstoječe in nove zakonodaje in podobno. Torej, da to ni več poklic za plašne ali odhajajoče v pokoj – in vprašanje je, če je to sploh kdaj bil. Sicer pa arhivski poklic ni bil vedno dobro plačan, enako velja za financiranje študija in stroškov, ki jih ima mlad študent, da pride do poklica. Ni pa več dovolj pričakovati, da bodo ljudje delali, zato ker ljubijo svoj poklic, še posebej, če lahko bolje zaslužijo v boljše plačanem okolju. V arhivih tudi ne moremo več ponujati možnosti "službe za vse življenje", ker so številna delovna mesta za krajšo delovno dobo. Poleg tega bi lahko tudi natančneje pogledali, koliko ljudi je stroko zapustilo, v kateri stopnji kariere in tudi s kakšnim razlogom. Avtorica je mnenja, da je poklic lahko še vedno privlačen, ne more pa biti samozadosten. Zatorej se moramo arhivisti začeti ukvarjati z imidžem, ki ga imamo v družbi, truditi se moramo, da bi dosegli boljše osebne dohodke in ponujali več možnosti zaposlenim, zato da bi jih obdržali na delovnih mestih. Zaradi kritičnega stanja v Angliji pa so začeli raziskovalni projekt, ki naj bi pojasnil vprašanja pridobivanja novih kadrov, usposabljanja in vodenja organizacij; na eni izmed prihodnjih konferenc pa bodo predstavili rezultate.

Tretje zasedanje je predstavilo šest referentov na temo strategij in politik za javnost. Elise Paraiso: direktorica Nacionalnega arhiva Benin, se je osredotočila na temo "Usposabljanje ustvarjalcev gradiva".

Hartmund Weber, predsednik Federalnih arhivov Nemčije, je predstavil predavanje z naslovom "Transparentnost in odgovornost kot izziv za promocijo javnih arhivov". Poudaril je, da je poglobitveni namen arhivskih dejavnosti ohraniti politični, družbeni, ekonomski in kulturni razvoj ter razloge zanj, čemur je

mogoče slediti z zagotavljanjem dostopa do arhivskega gradiva ne glede na čas, prostor in spomin sočasnih prič. To je največja prednost družb, ki skrbijo za arhivsko gradivo, in zato je to tudi osrednja tema za promocijo arhivov. Prednosti so ravno odprtost, transparentnost in odgovornost vladnih dejavnosti in odločitev, brez posebnih prizadevanj. Demokratične družbe ne morejo več zaupati predstavniškim političnim strukturam, pač pa državljani želijo vedno bolj samostojno oceniti in na svoje oči videti, kaj je bilo narejeno, in ali je bilo v dobro skupnosti. V arhivskem gradivu lahko vsakdo sledi, kaj se je zgodilo, in za to potrebuje legalno pravico – ta pravica pa je nekaj podobnega kot "človeška pravica do politike". Arhivske ustanove prevzemajo gradivo, ga trajno hranijo in omogočajo dostop do njega splošni javnosti zato, da služijo potrebam javnosti. Vendar se je avtor vprašal, kaj je možna strategija za promoviranje arhivskih organizacij ter reševanje njihovih zdajšnjih in prihodnjih težavnih zahtev v okviru javne uprave. Za tovrsten odgovor moramo videti, kakšne so koristi za vlado in upravne službe iz arhivskih ustanov. V predavanju je skušal prikazati, kakšen je novi položaj arhivov v "odprtih družbah". Zakonsko odprti, dobro urejeni in dostopni arhivi omogočajo vsakomur, da si pridobi znanje z njihovim raziskovanjem. Državni uradniki pa s prenosom arhivskega gradiva v arhive, ob koncu njihove poslovne uporabe, in tudi s pristojnostjo predstavitve in odprtja dokumentov pokažejo svojo pripravljenost zagotavljanja odgovornosti. S tem ko predajo arhivsko gradivo, jim to znova prinese zaupanje državljanov – torej prepričanje, da ni v gradivu ničesar, kar ne bi smelo priti na dan. Avtor sklene, da na ta način z arhivi pridobita obe strani, gre za neki vmesni prostor med obema stranema in deluje kot nekakšen vmesnik, ponujajoč vpogled v delo, ki je bilo v nekem obdobju končano. Promocija arhivov lahko zato pridobi iz tega "win-win" položaja, četudi koristi niso materialne ali neposredno zaznane. Zatorej arhivi lahko zagotavljajo solidno podlago za stabilno in odprto družbo.

Mao Fumin, generalni direktor Administracije državnih arhivov Kitajske – njegov referat z naslovom "Praksa in perspektive arhivske promocije na Kitajskem" je prebrala kitajska kolegica Mei Du –, je podaril potrebnost komuniciranja z javnostjo prek arhivske promocije in opozoril, da je razvoj arhivske stroke odvisen od celotne družbe. Avtor je opisal več dejavnosti, ki jih izvajajo v ta namen, na prvem mestu so objave arhivskega gradiva, publikacije ("Kitajske arhivske novice", "Arhivska panorama" in "Kitajski arhivi") ter arhivske razstave – le te rabijo kot podlaga za patriotsko vzgojo, namenjene pa so tudi prikazu, kakšno vlogo imajo arhivi pri pospeševanju ekonomskega razvoja, promoviranju napredka v znanosti in tehnologiji ter družbenem razvoju. Pri razstavah gre tudi za razumevanje arhivskega poklica v javnosti. Pomembna so tudi vabila medijem na najpomembnejše arhivske dogodke, arhivski viri pa so lahko uporabljani tudi pri pripravi televizijskih dokumentarcev. Tudi na Kitajskem poznajo arhivsko spletno stran, ki

jo je pripravila Državna arhivska uprava, in je on-line informacija, tako imenovani "spomin herojem ljudstva". Prav tako prispevajo k promociji organiziranja "mednarodnega arhivskega tedna", "arhivskega promocijskega tedna" ter "arhivskega dneva". Poznajo tudi različne oblike tekmovanj v znanju, ki vzbudijo zanimanje javnosti (tudi z arhivskega področja). Nezanemarljiva vloga pri promociji je graditev arhivskih objektov v slogu in s simboličnimi lokalnimi značilnostmi – gre za združitev funkcionalnosti objekta z izbranim okusom za kulturo, kajti z vidika uporabnika ne gre zgolj za zagotavljanje dostopa do gradiva, pač pa tudi za preživljanje prostega časa. Pri perspektivah promocije je avtor poudaril pomembnost načrtovane politike, uporabe sredstev in sodelovanja – predvsem je kot zadnje mišljeno mednarodno sodelovanje, brez katerega ni razvoja arhivskega doseganja javnosti.

John Carlin, arhivist Združenih držav Amerike oziroma direktor Nacionalnega arhiva (NARA) v Washingtonu, je pripravil predavanje "Arhivska zadeva: Razvoj doživljaja nacionalnih arhivov Združenih držav". Opisal je, da se je projekt "Doživetja nacionalnih arhivov" začel z sredstvi, ki jih je temu namenil Kongres ZDA. Vključeval je izboljšanje glavnih objektov, izboljšanje dostopa za invalidne osebe ter dodatni vložek v hrambo temeljnih listin zgodovine ZDA za prihodnje generacije: Listine svoboščin – Deklaracije neodvisnosti (the U. S. Charters of Freedom – the Declaration of Independence), Ustave (the Constitution) in Angleške ustave iz leta 1689 (the Bill of Rights). Pri načrtovanju so ugotovili, da bi lahko z obnovo dosegli več kot le možnost ogleda listin v novi, bolj dostopni obliki. Obiskovalcem bi namreč lahko povedali več o samem arhivskem gradivu oziroma "o arhivski zadevi". Odkritje, da je arhivska zadeva pomembna tako za posameznike kot tudi za celotno družbo, je postalo jedro projekta "Doživetje nacionalnih arhivov" – ki je pravzaprav potovanje skozi čas, skozi nacionalne boje in zmage. Zatorej to ne bo statična razstava, pač pa bolj zbirka interaktivnih doživetij. Zajemala bo šest komponent, z začetkom ogleda listin v rotundi poslopja Nacionalnega arhiva. Več milijonov ljudi bo lahko prvič videlo vse štiri strani Ustave ZDA, pri čemer bo izbor posebnih vitrin omogočil ogled tudi mlajšim in invalidnim obiskovalcem. Večjezična avdiopredstavitel bo tujcem omogočila bolj pomensko doživetje. Interaktivna tehnologija bo uporabljena tudi v štirih "Javnih zakladnicah" – razstavnih prostorih, ki bodo tako oblikovani, da bodo obiskovalci imeli občutek, da gredo v skladiščne prostore Nacionalnega arhiva. Občutek obiskovalcev bo ne samo ta, da imajo dostop za glavno sceno Nacionalnega arhiva, pač pa tudi, da se nahajajo v preteklosti, in da lahko bežno pogledajo v jedro ameriške vlade. V centralnem koridorju, v eni od "javnih zakladnic", bodo potovali od najzgodnejših pogodb prvotnih prebivalcev Amerike pa vse do današnjih predsedniških spletnih strani. Omogočeno bo tudi poslušanje razgovorov petih predsednikov v ovalni pisarni Bele hiše, spremljanje sodnega procesa "Lewis and Clark" (z dotikom monitorja), ali celo

vživetje v vlogo filmskega režiserja, ki z uporabo dokumentov snema bitko pri Gettysburgu. Te "javne zakladnice" bodo posameznikom in skupinam omogočile, da spoznajo moč in pomen arhivskega gradiva. Druge pridobitve projekta so še: posebna razstavna galerija ter gledališče z 275-imi sedeži. Čez dan bo gledališče s filmi predstavljalo odnos med arhivskim gradivom in demokracijo prek resničnih življenj ljudi, v večernih urah pa bodo predstavljeni dokumentarni filmi iz bogate dediščine NARE. Gledališče se bo uporabljalo tudi za forume o vprašanjih, povezanih z ameriško vlado, za predavanja, seminarje in razprave, ki jih bodo oddajali tudi po radiju. Projekt bo nadalje zajemal "Učni center" za študente, strokovnjake in starše, ki se ukvarjajo s poučevanjem. Dosedanji izobraževalni program NARA bo imel dopolnitve tako v svojih prostorih kot tudi pri učenju na daljavo, z raznolikimi delavnicami za odrasle. Zadnja oblika projekta bo internetna predstavitel, ki bo poustvarila fizično doživetje obiska Nacionalnih arhivov in bo pot do samih arhivskih zapisov. S projektom "Doživetje nacionalnih arhivov" se skuša pri obiskovalcih ustvariti nova percepcija arhivov, z ilustracijo, da so arhivski zapisi povezava med preteklostjo in prihodnostjo in da ne pomagajo samo pri razumevanju preteklosti, pač pa državljanom tudi omogočajo uveljavljanje njihovih pravic, naslovov, svoboščin ter nadzor odgovornosti vlade za njena dejanja v demokratični družbi.

Elisabeth Oxborough-Cowan, sekretarka Združenja arhivistov Velike Britanije, je imela prispevek z naslovom "Mesec nacionalnih arhivov za Združeno kraljestvo". Anglija hrani arhivsko bogastvo, ki služi široki paleti funkcij – od varovanja pravic državljanov do hrambe nacionalne kulturne dediščine in identitete. Kljub tem temeljnim vlogam pa ima arhivski sektor zelo nizek javni profil, pri čemer gre tudi za ignoriranje glavnih odločevalcev dejanske arhivske vloge. To ima nedvomno vpliv za britanske in irske arhive na področjih razpoložljivosti sredstev, vključitvi v procese odločanja in politične podpore. Z namenom, da bi opozorili na te probleme, so uvedli "mesec poznavanja nacionalnih arhivov". Nekateri elementi projekta so bil usmerjeni k intenzivnemu napredku ("push factors"): zakonodaja o zaščiti podatkov je pokazala potrebo po močnem upravljanju z zapisi in navzočnost arhivske prakse v vseh sferah življenja, tu gre tudi za posebno skrb za zbirke elektronskih zapisov. Elementi združevanja in povezav ("pull factors") pa so se pokazali v povečanem interesu Britanske centralne vlade, pa tudi z ustanovitvijo posebnega telesa, imenovanega Viri, to je svet muzejev, arhivov in knjižnic, ki naj bi zagotavljal sredstva za nekatere projekte. V Angliji je v zadnjem času nastala nekakšna renesansa v popularizaciji zgodovine, prisotnosti v TV-programih, revijah, knjigah ter eksplozija družinske zgodovine – kar je vse pripomoglo k večjemu zavedanju pomena uporabe izvirnega gradiva. Projekt arhivskega meseca je v razvojni etapi in načrtovan je bil za sredino leta 2003. Kampanijo koordinirajo Nacionalni svet za arhive, PRO v Londonu (Public Records Office) in Regionalni

arhivski svet, zato bo tudi potekala na treh ravneh. Med arhivskim mesecem pričakujejo sodelovanje vseh vpletenih strani: arhivskih strokovnjakov, uporabnikov (obstoječih in potencialnih) ter glavnih odločevalcev. Poglavitni namen arhivskega meseca je povečati zavedanje o arhivih v "psihi javnosti" ter o vlogi britanskih in irskih arhivov v družbi. Uspešna kampanija pa bo utrdila tudi zaupanje v arhivsko stroko in vzpodbudila promocijo njenega neprecenljivega dela.

Maria Izabel Olivera iz Nacionalnega arhiva Brazilije je nastopila z referatom "Nacionalni arhivi Brazilije: ustanova, ki služi državljanom". Opisala je temeljna dejstva arhivske službe, z ustanovitvijo nacionalnega arhiva z ustavo v letu 1824, njegove dejanske realizacije v letu 1838, vse do danes, ko arhivska služba poroča predsedstvu republike. Z zakonom v letu 1991 so se arhivske funkcije razširile. Tako so naloge te službe upravljanje in prenos gradiva, ki ga je ustvarila zvezna javna uprava, hramba in varovanje letega⁵, pa tudi zagotavljanje dostopa do tega gradiva in spremljanje izvajanja nacionalne arhivske politike. Uporabniki Nacionalnega arhiva Brazilije so državljani, specializirani raziskovalci in državna administracija. Njihove zahteve po visoko kakovostnih informacijah in storitvah nenehno naraščajo, bodisi za osebno konzultiranje gradiva, spletno pregledovanje ali prek korespondence. Z namenom, da bi sprejeli ta izziv in se prilagodili zahtevam uporabnikov, je nacionalni arhiv začel proces modernizacije in kompjuterizacije, s poudarkom na potrebah uporabnikov. Na ta način lahko le-ti zelo hitro dobijo jasno in natančno informacijo o ponujenih storitvah. Poleg tega so v postopku spreminjanja in razširitve tudi arhivski objekti, oprema in tehnični viri (poteka projekt mikrofilmanja in digitalizacije). Centralni arhivski sistem, imenovan SIAN (Integrated System of Information of the National), ima bazo podatkov, ki zajema 647 fondov in zbirk ter je dostopna na spletu. Obstaja tudi povezava na spletno stran CONARQ (National Council on Archives), ki omogoča dostop do številnih nacionalnih arhivskih publikacij (nekatero je mogoče s spleta izpisati v celoti).

Zadnje, četrto zasedanje je zajelo sedem predavateljev na temo promocije in izboljšanja storitev za uporabnike. Salvatore Italia, generalni direktor italijanskih arhivov, je govoril o temi "Politika doseganja javnosti: italijanski primer". Opozoril je, da je potreba po predstavljanju arhivskega gradiva nastala ob koncu 18. stoletja in arhivske razstave so vsekakor prva oblika te dejavnosti. V Italiji so bile vidne spremembe po letu 1975, z ustanovitvijo Ministrstva za kulturo ter vključitvijo arhivov v njegovo pristojnost. To je povzročilo, da arhivi niso imeli več prevladujoče pravne in politične vloge, pač pa veliko bolj kulturno vlogo, s

potrebami po varovanju in promociji kulturne dediščine. Pri tem so se arhivi, verjetno spontano, zanašali ne samo na primitivne oblike promocije, pač pa tudi na izobraževalne poskuse šolskih sistemov s preverjanjem novih metod učenja zgodovine. Nove današnje metode arhivske promocije pa so kongresi, simpoziji, seminarji, konference, publikacije, radiotelevizijski programi, intervjuji, filmi in v zadnjem času internet. Publikacije so temeljni element politike za doseganje javnosti in so zato odraz arhivske dejavnosti, sorodnih raziskav, in so hkrati sestavni del načel, na katerih temelji arhivska znanost. Serije italijanskih arhivskih publikacij so Pripomočki ("Strumenti"), Eseji ("Saggi"), Viri ("Fonti"), Arhivska pomagala (Sussidi) in posebna serija osrednje strokovne revije ("Quaderni della Rassegna degli Archivi di Stato"), ki izhaja že več kot šestdeset let.⁶ Gospod Italia je sklenil predstavitev z mislijo, da so v preteklosti, v vsakokratni vladavini, morali arhivi preučiti položaj in funkcijo arhivskih ustanov znotraj samega družbenega sistema, zato se je tudi družbeni odnos do predstavljanja arhivov spreminjal. Vendar pa je arhivska dejavnost ostala nespremenjena, kot tudi metodologija in na njej temelječa filozofija. Soočeni z novim računalniškim okoljem pa se arhivi soočajo z novimi izzivi ugotavljanja položaja arhivov v družbi, izhajajoč iz želja internetnih uporabnikov po informacijah.

Marie-Paul Arnaud, direktorica Zgodovinskega centra Nacionalnih arhivov Francije, je imela predavanje z naslovom "Kulturne in izobraževalne dejavnosti: odraz stanja v Franciji". Opisala je, da so se v drugi četrtini dvajsetega stoletja možnosti za razvoj arhivov povečale in izobraževalna vloga arhivov je bila vključena v kulturne dejavnosti. Danes pa se je cilj teh organizacij premaknil od učenja v šolskem svetu k razsvetljevanju bolj raznolike javnosti. Vprašala se je, ali morajo arhivi imeti vlogo v kulturni politiki, in ali lahko to počno. Mnenja je bila, da so nekdanje debate o neuporabnosti izobraževalne in kulturne vloge arhivov že presežene. V Franciji so tudi zanašanja na akademsko dejavnost arhivov že težko obranljiva. Z razvojem pedagoških ciljev so le-ti dosegli dejavnosti namenjene večji in raznoliki javnosti. Zato je njeno mnenje, da v Franciji ni več obdobje, ko bi bili zaskrbljeni za stroko, pač pa se pojavljajo nova vprašanja virov in ciljev, v današnjem nenehno spreminjajočem in manj ugodnem kontekstu. Izobraževalne storitve celotne arhivske mreže (od Zgodovinskega centra Nacionalnih arhivov Francije do regionalnih arhivov) so se razširile in osvežile, zato so njihove storitve žive, aktivne in priznane. Iz edukativne dejavnosti se je razvila kulturniška dejavnost. Izobraževalni sistem, ki se je utrdil ponuja storitve za državljane različnih starosti in tudi v različnih sektorjih: v urbanistični politiki, dejavnosti v ruralnih

⁵ Nacionalni arhiv ima najstarejše gradivo iz 16. stoletja, skupno pa hranijo 50 km tekstualnega gradiva, preko 1 milj. fotografij, 55.000 kart in načrtov, 12.000 filmov ter 13.000 glasovnih posnetkov, specialna knjižnica pa ima 28.000 knjižnih enot ter 5000 dragocenih knjig.

⁶ Vse naštetje publikacije so bile v letu 2003 na razstavi Arhivske literature italijanskih državnih arhivov v Arhivu Republike Slovenije in so kot donacija Italijanske arhivske direkcije tudi na razpolago v knjižnici Arhiva RS.

področjih, vključitev v bolnišnice in zapore in podobno. Razvile so se nove metode, od klasično dokumentarnega modela k novim načinom, kot so branja del, gledališke predstave, spletne strani, vključitev novih partnerjev in novih veščin. Arhivsko-izobraževalne storitve so tako postale mnogostranske, prilagodljive in zelo dejavne kulturne storitve – kar pomeni imeti odločilno vlogo pri usposabljanju sodobnih ljudi, ki so vključeni v mestno ali državno načrtovanje in demokratizacijo kulture. Avtorica je sklenila, da pogrešajo predvsem oceno izobraževalnega procesa, zato da se ugotovi dejanski vpliv, kar bi nedvomno osvetlilo to dejavnost ter usmerilo njihovo delo v prihodnje.

Federico Valacchi, Univerza Macerata, Italija, je z referatom "Spletne strani in arhivsko raziskovanje" opisal ekstrapotencialno naraščanje števila domačih spletnih strani z arhivsko vsebino. Vendar pa vse ne ustrezajo zahtevam po kakovosti, in sicer zato, ker manjka predvsem jasna vizija, kaj je namen takih strani. V referatu je skušal razložiti, kakšna je razlika med spletnimi stranmi, ki imajo neko arhivsko naravo in tistimi, ki so v pravem pomenu besede "super arhivski pripomočki". Razlikuje med petimi različnimi kategorijami spletnih strani: a) informativne; b) z osnovnimi povzetki; c) opisne s statističnimi podatki; d) opisne z dinamičnim načinom vpogleda in e) izčrpno-vsestranske. Na koncu je predstavil ključne značilnosti, ki naj bi jih zajemala spletna stran.

Elisabeth Yankel, Univerza Michigan, ZDA, je imela predavanje "Vpliv internetno temelječih orodij za iskanje na uporabo in uporabnike arhivov". V njem je opisala novo nastale razmere kompleksnih arhivskih pripomočkov na spletnih straneh ter novih uporabnikov, ki jim predvsem manjka temeljnega konceptualnega znanja o arhivih, njihovih principih in arhivski organizacijski metodologiji – kar povzroča težave pri njihovem okvirnem razumevanju raznolikosti arhivskih zbirk in fondov. Z objavljenimi pripomočki na spletu tudi ni več vmesnega posredniškega člena – človeka, arhivista, ki je v osebne stiku lahko pojasnjeval. Posledica tega je, da se neveščti uporabniki "bojujejo" z arhivskimi pomagalami, s poskusi razumevanja ureditve fondov in načinov popisa, zato da pridejo kot raziskovalci do določenih podatkov. Zato je avtorica priporočila, da je uporabnikom treba ponuditi dvoje: a) opis sistemov in oblikovanja orodij za dostop (oziroma oblikovanja arhivskih pomagal) ter b) izobraževalne programe za uporabnike. Četudi število arhivskih pomagal na spletu narašča in so arhivisti njihovi oblikovalci, so namreč zelo redke študije o uporabnikih tovrstnih pomagal, še manjša verjetnost pa je, da bi bile tovrstne študije funkcionalnosti podlaga za oblikovanje arhivskih pomagal na spletu. Zato nastaja prepad med dostopom (ki ga arhivisti z objavo omogočijo) in dostopnostjo (ki jo uporabnik v resnici doseže). Usposabljanje današnjih arhivskih uporabnikov temelji na obvladanju znanja, "kako se uporablja te arhive". Zato bi jim morali ponuditi bolj konceptualno znanje o arhivski teoriji in praksi, kar bi jim dalo boljši intelektualni okvir za iskanje, razumevanje, medsebojne povezave in selekcijo arhivskih pomagal.

Drugi predavatelji na tem zasedanju so bili Jean-Wilfrid Bertrand, generalni direktor Nacionalnih arhivov Haitija – nastopil je s predavanjem "Zavzemanje za izobraževanje, ki vključuje kulturno dediščino v Haitiju" – in Marie-Louise Perron iz Nacionalnega arhiva Kanade, ki je predstavila "Kanadski genealoški center: pobuda za izboljšavo storitev Nacionalnih arhivov Kanade". Kot zadnji je nastopil Alain Modoux, svetovalec pri Uradu delegata Federalnega sveta Švice za "Svetovni vrh o informacijski družbi" (The World Summit of the Information Society⁷), s prispevkom "Kako zmanjšati digitalno delitev? MAS-ovi predlogi za 'Svetovni vrh o informacijski družbi'".

Tokratna konferenca CITRA, v soorganizaciji Francoskih nacionalnih arhivov, je prispevala mnogo zelo uporabnih in aplikativnih referatov⁸ z novimi oblikami raziskav ter novimi vidiki do uporabnikov, ki nam lahko vsekakor koristijo tudi za naše lastno izboljšanje odnosa do javnosti in uporabniške ciljne skupine.

Natalija Glazar

Mednarodna konferenca Politični pritisk in arhivsko gradivo, Liverpool, 22. – 25. julij 2003

V sklopu univerze Lucas v Liverpoolu je bila v mesecu juliju organizirana mednarodna konferenca na temo **Politični pritisk in arhivsko gradivo**.

Namen konference je bil vzpodbuditi mednarodno sodelovanje arhivistov in sprožiti njihovo nadaljnjo diskusijo, ki bi v prihodnosti obrodila sadove, to je zakone, ki bi poskrbeli za učinkovitejše varovanje arhivskega gradiva, njegovo dostopnost in dali arhivski stroki večji ugled.

Predavanja so bila razdeljena v štiri glavne sklope, in sicer Uporaba gradiva kot orodje uprave; Uničenje gradiva kot politično dejanje; Vpliv korupcije ali ideologije na gradivo; Način in uporaba gradiva kot posledica represivne politike.

Uvodna predavanja so imeli: Trudy Peterson, Verne Harris, Tom Blanton, Chris Hurley, Friedrich Kahlenberg, Rick Barry, George MacKenzie, Lord Owen.

Vseh predavateljev je bilo šestindvajset. Zbrali so se z vsega sveta in predstavili probleme s področja arhivistike. Govorili so o dostopnosti tako arhivskega kot tudi dokumentarnega gradiva ter o problemih, s katerimi se soočajo arhivisti kot varuhi arhivskega gradiva. Nekaj referatov je bilo posvečenih tudi računalništvu. Napredek na računalniškem področju pomeni svojevrsten pritisk tako na arhivsko stroko kot

⁷ Več o tem na spletni strani: <http://www.itu.int/wsis/>.

⁸ Referati so objavljeni v ICA publikaciji Comma, 2003.2-3, v kateri je celotna številka posvečena 36. CITRA konferenci.

tudi na arhiviste. Referati niso bili objavljeni, zato bomo v pričujočem prispevku na podlagi zapiskov in povzetkov predstavili le nekaj najzanimivejših. Bralec v povzetih referatih ne bo našel vseh odgovorov na strokovna vprašanja, a morda ga bodo zastavljena vprašanja vzpodbudila k razmišljanju in iskanju njegovih lastnih odgovorov.

Prispevek bo namenjen predvsem temam, ki so skrb zbujajoče tudi v slovenski arhivistiki: **dostopnost** ali bolje nedostopnost arhivskega in dokumentarnega gradiva, njegovo **odtujevanje** in **uničevanje**, **moralna** in **etična odgovornost arhivistov** ter možnosti njihovega vpliva, da v danih razmerah preprečijo ali vsaj ublažijo vpliv politike.

Nedostopnost arhivskega gradiva in dokumentarnega gradiva v preteklosti in danes ni bila samo problem socialističnih držav, ampak tudi političnih elit, ki so vladale in vladajo v demokratičnih državah. S problemi policijskega gradiva in gradiva obveščevalnih služb se tako ne ukvarja le naša država, ampak imajo podobne ali vsaj primerljive težave tudi drugod. Za primer naj navedemo Novo Zelandijo in Veliko Britanijo ter ZDA kot 'najbolj demokratično' državo na svetu.

Rachel Lilburn je predstavila stanje arhivov obveščevalne službe v Novi Zelandiji (**The state of security intelligence archives in New Zealand**). Na podlagi pregledanega gradiva tamkajšnje tajne obveščevalne službe za obdobje od leta 1974 do leta 2003 je ugotovila, da zakona iz let 1982 in 1993 preprečujeta dostop do gradiva zgodovinarjem, arhivistom in politologom. To stanje zdaj skušajo popraviti, a je vprašanje, kako se bodo zadeve razpletle.

Podobno problematiko dostopnosti gradiva je v svojem referatu "Boj se Leoparda": policijski arhivi v Veliki Britaniji (**'Beware of the leopard?': police archives in Great Britain**) obravnaval **Chris Williams**. Pred leti so na podlagi raziskav arhivskega gradiva britanske policije z območja Anglije in Walesa ugotovili, da je le-to zelo slabo ohranjeno, natančneje, da je več uničenega kot ohranjenega. Kljub opozorilom strokovnjakov se razmere niso izboljšale in se tudi v prihodnje ne bodo. Po zakonu, ki bo začel veljati leta 2005, se namreč status policijskih arhivov ne bo spremenil. V primerjavi z gradivom obveščevalnih služb so zdaj nedostopnejši, saj je njihovo gradivo zaščiteno s številnimi prepovedmi.

Lep zgled sodobne politike omejevanja dostopnosti do dokumentarnega gradiva in informacij je sedanja Busheva administracija. **Thomas James Connors** je Bushevo administrativno politiko o dostopnosti vladnih in državnih informacij označil kar "zaprtje informacijske avtoceste" (**The Bush Administration and "Information Lockdown"**). Avtor prispevka omenja nedavne primere prepovedi dostopa do predsedniške dokumentacije, cenzuriranje spletnih strani zveznih agencij, oviranje izmenjave informacij z zakonodajno vejo ameriške oblasti in svobodnega pretoka informacij ter svobodnega dostopa do njih. Takemu načinu omejevanja nasprotujejo znanstveniki, predstavniki v kongresu, strokovnjaki s področja infor-

matike in civilna družba, kajti vse to oviranje pretoka informacij ni odraz demokratične družbe, ki naj bi jo Amerika predstavljala.

Ameriško administracijo in njen odnos do dokumentarnega in arhivskega gradiva sta predstavili še **Tywanna Whorley**, ki je govorila o dostopu in nadzoru spornega gradiva v primeru Tuskegee Syphilis Study (**The Tuskegee Syphilis Study: Access and Control over Controversial Records**), in **Jacqueline R. Esposito** v referatu z naslovom Vpliv Ameriškega patriotskega zakona na univerzitetno gradivo (**The impact of the USA Patriot Act on University Records**). V referatu je polemično predstavila zakon, ki so ga sprejeli v ZDA po 11. septembru 2001. Po tem datumu je postala zvezna zakonodaja izjemno puritanska. Popustljiva je, ko gre za zasebnost, a zelo agresivna, ko gre za politiko ali arhivsko stroko. Predavateljica je ocenila kratkoročne in dolgoročne zakonodajne vplive na področje dela univerzitetnega osebja in s tem povezano hrambo podatkov. Primerjala je obdobje pred sprejemom novega zakona in po njem. Ugotovila je, da je zakon v urejanje dokumentacije prinesel več zmede kot reda. Zmeda v urejanju pa je posledica zakonodaje, ki se pomenljivo imenuje "Patriot Act". V referatu je natančneje obdelala evidentiranje, arhiviranje in upravljanje z univerzitetnimi listinami.

O manipulaciji z dokaznim gradivom (arhivskim gradivom) v sodni praksi sta imela zanimivi predavanja, in sicer s področja angleške prakse **Maureen Spencer**, z ameriške pa **Dwayne Cox v. County Recorder**. Menila sta, da v sodnih procesih velikokrat v imenu javnega interesa zatajijo dokazno gradivo. Za javnim interesom se mnogokrat skrivajo drugi in drugačni interesi.

Zgoraj omenjeni zgledi niso osamljeni. Primerov neprimernega odnosa do premične kulturne dediščine s strani vladajoče elite je bilo v preteklosti veliko, a žal še danes politika marsikdaj poseže na področje arhivske stroke. V nekaterih državah denimo ne dopuščajo dostopa do arhivskega gradiva, v drugih pa gradivo arhivom celo odtujijo, ga dobesedno odnesejo. Kaj se s takim gradivom lahko zgodi, lahko le predvidevamo. **To gradivo namreč:**

- ni dostopno za uporabnike;
- iz njega se izloči 'neželeno' gradivo;
- ali pa se gradivo v celoti uniči.

Kakšne možnosti ima arhivist ob takem dejanju, ali mu zakonodaja omogoča, da zaščiti gradivo pred samovoljno trenutno vladajočo elite?

O tem problemu je v svojem referatu Arhiv je politika: resnica, moč, gradivo in nesoglasja v Južni Afriki (**The archive is politics: truths, powers, records and contestation in South Africa**) razpravljala **Verne Harris**. Predavatelj je arhiv izenačil s politiko. Po njegovem mnenju je arhiv prežet s politiko in obratno – politika je prežeta z arhivi. Do tega sklepa ga je privedel dogodek ali problem, ki je nastal v Južni Afriki. Vladajoča politična elita je iz arhiva odtujila določeno arhivsko gradivo. S takim odnosom do arhivskega gradiva in arhivistov se zdaj 'spopada' skupina 'marginalcev arhivistov'. Po avtorjevem mnenju

noben koncept ni predstavljalv ali razumljiv brez drugega; **kot pomemben dejavnik arhivske stroke je opozoril na imperativ pravičnosti.** Ker mu vladajoče elite ni uspelo prepričati o pomembnosti arhivske stroke in nujnosti hrambe arhivskega gradiva v arhivu ter nevmešavanju politike v stroko, je odstopil in se vključil v skupino "marginalcev".

Arhivisti opravljajo torej zelo odgovorno nalogo tudi z moralnega in etičnega stališča in ne bi smeli biti podrejeni vplivom trenutne politične volje vladajoče elite ali posameznika. Z moralnega in etičnega stališča bi morali biti odgovorni za pravilno valoriziranje, hrambo in urejanje gradiva, hkrati pa bi morali omogočiti njegovo dostopnost vsem uporabnikom. To je pomembna in odgovorna naloga, ki se je večina odgovornih ljudi ne zaveda. Status arhivov bi moral biti višji, z visoko izobraženimi, moralno in etično neoporečnimi strokovnjaki s področja arhivistike, ki ne bi bili odvisni od trenutne politične situacije (volje) – strankarske opredelitve, kajti arhivsko gradivo ni 'navadna' kulturna dediščina – **pri arhivskem gradivu ni replik!** Arhivisti bi morali biti ugledni in spoštovani državni uradniki, to pa bi bilo nujno tudi zakonsko urediti. Po mnenju številnih referentov iz Liverpoola imajo arhivisti premalo ugleda in vpliva na premično kulturno dediščino, predvsem na arhivsko gradivo tako v samih arhivih, kakor tudi pri ustvarjalcih ali imetnikih gradiva.

Odgovor ali bolje vprašanje, kakšno vlogo ima pri varovanju gradiva arhivist ob političnih pritiskih, je zapisal **Chris Hurley** v referatu Vloga arhivov pri varovanju gradiva pred političnimi pritiski (**The Role of the Archives in protecting the record from political pressure**). V njem je orisal neodvisno delovanje arhivske stroke in njeno odgovornost. Spraševal se je, ali naj bo ugled arhivske stroke – arhivov in arhivistov zaščiten/varovan in kako? Kaj z njihovo odgovornostjo? Nadalje, ali imajo arhivisti določen ugled? Ugled, ki bi jim omogočal, da zahtevajo zaščito? In če niso vredni tega ugleda, kaj bi se moralo zgoditi, da bi postal poklic arhivistov bolj spoštovan – ugleden?

V referatu Uprava in arhivisti; zgodovinske izkušnje srednje Evrope v 20. stoletju (**Governmental rule and archivists; the historical experience of the 20th century in Central Europe**) je **Friedrich Kahlenberg** med drugim govoril tudi o arhivistih in njihovi vlogi. Obravnaval je povezanost vlad z arhivskimi ustanovami po prvi in drugi svetovni vojni ter hladni vojni v Nemčiji in Avstriji. Avtor se sprašuje, kakšni so bili vladni interesi glede varovanja, uničevanja in urejanja gradiva, njegovi dostopnosti za javno uporabo in objave. Zanima ga tudi, kakšni so bili odzivi arhivistov, ali so sprejeli vlogo slug vladnih interesov, ali so sprejeli odgovornost in ostali zvesti svoji nalogi ohranjanja arhivske dediščine in so delovali v korist gradiva kot takega, in ali so se lahko zanašali na podporo kolegov zgodovinarjev in na javno mnenje? Referat je sklenil z zahtevo po neodvisnem položaju arhivistov kot varuhov gradiva za javno korist, ki naj bo tudi zakonsko potrjena.

Shadrack Katuu se je v referatu Ukvarjanje s pritiskom – levo od centra (**Managing pressure – left of centre**) loteval položaja in naloge arhivistov. Spraševal se je, kdo so arhivisti in kaj naj bi delali, pa tudi kako naj bi delali tisto, kar delajo?

Uničevanje kulturne dediščine, med katero se uvršča tudi arhivsko gradivo, je za vse človeštvo pravzaprav neetično in nemoralno, a kljub temu se to dogaja. Vojne pa so prav gotovo največji uničevalci. V Liverpoolu je bilo prav tej temi namenjenih veliko referatov.

Temu arhivsko gradivo med drugo svetovno vojno in po njej sta bila namenjena dva referata. Prvi je obravnaval gradivo, ki so ga v Nemčiji zasegli zahodni zavezniki, drugi pa gradivo, ki so ga zasegli Japonci.

Astrid M. Eckert je v referatu Dostopnost arhivov v Zahodni Nemčiji med hladno vojno (**Archival Access in West Germany during the Cold War**) predstavila dostopnost diplomatskih arhivov v Zahodni Nemčiji, ki so bili zajeti leta 1945. Gradivo je bilo leta 1956 na podlagi podpisane pogodbe med vladami ZDA, GB, Francije in Zvezne Republike Nemčije vrnjeno. Pogodba je vsebovala tudi sklep o možnosti vpogleda v gradivo vsem mednarodnim znanstvenikom. Zaradi strahu pred znanstveniki vzhodnega bloka, ki bi lahko izkoristili možnost dostopa za propagandne namene, in sicer v zvezi s "Vergangenheitspolitik", to je postopki ravnanja z nacistično zapuščino, so zahodnonemški uradniki prepričali Američane, da so v pogodbi opustili klavzulo o dostopnosti omenjenega arhivskega gradiva.

Odtujevanje, ropanje in uničevanje arhivskega gradiva v obdobju japonske okupacije Azije in pacifiškega območja je natančno orisal **Masahito Ando** v referatu Azijsko-pacifiška vojna in usoda arhivov (**The Asian-Pacific War and the fate of archives**). V njem se ni izognil niti navedbam o uničenju številnih dragocenih rokopisov.

Trudy Huskamp Peterson je o odtujevanju gradiva in načinu vračanja arhivskega gradiva v referatu Arhivi v službi države (**Archives in Service to the State**), spodbujala k mednarodnemu sodelovanju in bolj kakovostnemu delovanju mednarodnih sodišč, kajti vračanje gradiva, ki je med vojno odtujeno, zakonsko ni dovolj dobro urejeno.

Nekateri predavatelji so se v svojih referatih ukvarjali s sodobnimi problemi gradiva v vojni na Balkanu in opozorili, da so se prav v tej vojni kršili vsi mednarodni dogovori. **George Mackenzie** je v referatu Od Solferina do Sarajeva: oboroženi konflikt, mednarodno pravo in arhivi (**From Solferino to Sarajevo: armed conflict, international law, and archives**) nazorno povedal, da vojna ni nič drugega kot doseganje političnih ciljev na agresiven način. Poleg ogrožanja človeških življenj je vojna seveda tudi grožnja za arhivsko gradivo in drugo kulturno dediščino. Vojne sprožijo oborožen konflikt, hkrati pa spodbudijo mednarodno skupnost, da se zave ogroženosti in ukrepa. Balkanske vojne v devetdesetih letih 20. stoletja so znova pokazale potrebo po zaščiti kulturne dediščine

(nastanek modrega grba) ter revizijo haaške konvencije leta 1999. Konvencija pomeni novo priložnost za sodelovanje arhivistov na državni in mednarodni ravni z drugimi vejami civilne družbe pri utrjevanju zaščite kulturne dediščine. Konvencija zahteva zaščito kulturne lastnine v primeru oboroženega spopada.

Dogodke in ravnanje nizozemske vojske leta 1995 v Srebrenici, ki so pozneje vodili v odstop nizozemske vlade aprila 2002, je opisala **Agnes Jonker** v svojem referatu Srebrenica-balkanska tragedija in nizozemski škandal (**Srebrenica – a Balkan tragedy and the making of a Dutch affair**).

Zanimiva referata s področja arhivistike sta bila še referat o **nezainteresiranosti arhivov** za gradivo družbeno političnih organizacij v Belgiji in prispevek o **ustnem izročilu** prejšnje kolonije Deviških otokov (Nizozemska Zahodna Indija) kot arhivskem gradivu. O 'gradivu', ki se je z ustnim izročilom ohranilo do današnjih dni (nenapisanem gradivu kolonij), je v Šepetu v arhivih: dostop do zgodovine kolonij ob pomoči dokumentov kolonizatorjev (**Whispers in the archives: accessing the history of the colonized from the records of the colonisers**) na svojevrsten način opisala **Jeannette Bastian**. **Godfried Kwanten** pa je v referatu Vloga privatnih arhivističnih centrov za hrambo, varovanje in dostop do političnega gradiva v Belgiji (**The role of private archival centres in storing, preserving and providing access to political records in Belgium**) predstavila štiri zasebne arhivske centre flamsko govorečega ozemlja Belgije. Ti centri so bili ustanovljeni leta 1980 in so se usmerili v hrambo in varovanje arhivskega gradiva političnih strank. S svojim delovanjem so pripomogli k večji politični razvidnosti in boljšemu razumevanju procesov političnega odločanja. Po zaslugi teh centrov se tudi državni arhivi vse bolj zanimajo za to politično gradivo.

V zadnji sklop referatov bomo uvrstili referate o **sodobni tehnologiji – računalništvu**, ki je prepredlo tako tehnična kot tudi družboslovna področja ter seglo tudi na področje arhivistike. Z računalništvom se ne soočajo samo arhivisti, temveč tudi drugi, tako ustvarjalci kot tudi uporabniki gradiva. Vsi predavatelji na to temo so bili mnenja, da tudi tehnični napredek izvaja pritisk na arhivsko stroko. Arhivisti bi se morali hitro odzvati in sprejeti sklepe o dokumentaciji, ki nastaja na spletnih straneh in se s 'svetlobno' hitrostjo spreminja. Izpostavljeni so bili problemi 'manipuliranja' z računalniškimi dokumenti in vprašanje, kako bi lahko najbolje rešili problem avtentičnosti računalniških dokumentov in elektronske pošte ter arhiviranje le-teh (roki hrambe). Poudarili so tudi problem množičnega izgubljanja 'gradiva' in izrazili bojazen, da bodo v arhivskem elektronskem gradivu nastale 'črne luknje'.

Na to temo so bili trije zelo dobri referati. **Rick Barry** je v Etiki in družbenih razpravah za ustvarjalce, imetnike in uporabnike gradiva (**Ethics and social issues for creators, managers and users of records**) prikazal zgodnje opozorilne znake, kako prepoznati problem, in hkrati izdelal tabelo morebitnih rešitev, ki bi lahko pomagale posamezniku in organizacijam.

Claire Johnson je v referatu Pomembnost arhivske stroke znotraj virtualne (spletne) demokracije (**The relevance of archival practice within "e-democracy"**) poudarila, da na arhiviste gledamo večinoma kot na pasivne skrbnike, ki dopuščajo dostop do razmeroma nespremenjenih virov, hkrati pa se je spraševala, ali so kot taki pripravljeni na nove 'tehnološke izzive'.

Referata **Toma Blantona** Od Stasijevih dokumentov do e-pošte Bele hiše: Informacijska svoboda in izzivi (**From the Stasi files to the White House e-mail: freedom of information and its challenge to power**) žal nismo imeli priložnosti slišati. Naslov pa nam lahko 'buri domišljijo'.

Med konferenco se je nekaj mnenj oblikovalo v referatih, nekaj med diskusijami. Med njimi naj omenim le nekatere. Po mnenju udeležencev bi morali arhivisti dejavno sodelovati z državno upravo in z njo skupaj odgovorno vplivati na zakonodajo ter sodelovati pri izvajanju le-te. Zakonodaja bi morala bolje varovati dokumente že pri ustvarjalcih, imetnikih in v samih arhivih ter omejevati izločanje (nestrokovno ali zavestno uničevanje) gradiva – uničevanje gradiva je enako kriminalnemu dejanju. Danes arhivisti žal niso dovolj neodvisni – politične elite vladajo in odločajo, pa naj si bodo leve ali desne. Arhivisti so z etičnega in moralnega stališča poklicani (izzvani), da preprečujejo ta nezakonita početja, zato bi se morali povezati znotraj stroke in zunaj nje sodelovati z zgodovinarji in pravniki, a še bolje z vsemi, ki se zavedajo nujnosti ohranjanja premične kulturne dediščine. Zgodovinarji? Ker ti, če ne bodo sodelovali in podpirali arhivistov v prihodnosti, ne bodo imeli kaj pisati! Še slabše: pisali bodo lahko le delne resnice (neresnice), ker bo ostalo ohranjeno samo gradivo, ki ga bo trenutna 'politična volja' želela ohraniti za prihodnje generacije. Ali si to resnično želimo? Zakaj pravniki? Da bi soustvarjali zakone, ki ne bi bili le črne črke na belem papirju in se zanje nihče ne bi zmenil. Da bi se ti zakoni izvajali z ustreznimi sankcijami. Kršitelji bi bili, ne glede na stopnjo pomembnosti posameznika ali organizacije na družbeni lestvici, primerno kaznovani.

Udeleženci konference so bili še mnenja, da množica že sprejetih zakonov in knjig ni dovolj, če v ljudeh ni volje in prepričanja. Zato je nujno mednarodno povezovanje in sodelovanje arhivov znotraj arhivskih društev s poudarkom na samoizobraževanju, samodoizobraževanju, medsebojnem sodelovanju in izpopolnjevanju doma in v tujini – na simpozijih, konferencah in strokovnih debatah (delavnicah).

Kot smo omenili že na začetku, o vsebini vseh liverpoolskih referatov v tem prispevku seveda ni moč govoriti. Žal pa tudi udeleženki mednarodne konference Jelka Melik in Aleksandra Serše nista imeli priložnosti slišati vseh referatov, saj sta bili zaradi finančne stiske v Liverpoolu le dva dni. Udeleženki sta imeli ločena referata na temo hrambe in dostopnosti arhivskega gradiva upravnih in sodnih organov v Sloveniji.

Saša Serše

Mednarodni kolokvij o srednjeveških vezavah, Pariz, 22. in 23. maj 2003

Jedert Vodopivec in Blanka Avguštin Florjanovič sta se udeležila mednarodnega kolokvija o srednjeveških vezavah "La reliure médiévale" v Parizu. Kolokvij je potekal v Francoskem inštitutu (Institut de France, 23 Quai Conti), od 22.-24. maja 2003. Predavanja so bila v francoščini, angleščini in nemščini, brez simultane prevajanja. Obsegala so kodikološke in konservatorske poglede na srednjeveške vezave. Prek sto udeležencev je poslušalo kar 32 predavateljev.

Program simpozija je bil takšen:

- S. Karpp-Jaccott (Nemčija): Pregled nad raziskovalnimi projekti na področju knjižnih vezav v Nemčiji;
- F. Macchi (Italija): Popis vezav v milanskih knjižnicah Braidena in Trivulziana kot izkušnja za Italijo in tujino;
- P. Munafo (Italija): Popis vezav v Italiji;
- J. Shepard (Velika Britanija): Britanski popis srednjeveških vezav: začetki, napredovanje in prvi rezultati;
- G. Lanoe (Francija): Popis vezav v Franciji;
- C. Federici (Italija): Popisi vezav in mednarodni rezultati;
- N. Pickwood (Velika Britanija): Popis srednjeveških vezav – Vloga konservatorskega pregleda, z ozirom na delo, ki poteka v knjižnici samostana sv. Katarine na Sinaju;
- A. Scholla (Nemčija): Terminologija mehkih vezav;
- J. Vodopivec (Slovenija): Izbrane vezave iz javnih zbirk v Sloveniji;
- K. von Rabenau (Nemčija): Mednarodne raziskave na področju poznosrednjeveških vezav – zbirke, terminologija, publikacije;
- G. Boudalis (Grčija): Ena raziskava, dve knjižnici: dva metodološka pristopa k vezavam od 15. do 17. stoletja v samostanu Ivron na gori Atos in samostanu sv. Katerine na Sinaju;
- M. Cacouros (Francija): Vezave od 15. do 16. stoletja v knjižnici samostana Dionysius;
- P. Canart, D. Grosdidier, F. Deroche (Vatikan): Vezave in monogrami;
- D. Grosdidier (Francija): Načini postbizantinskega šivanja v grških rokopisih;
- F. Deroche (Francija): Srednjeveške vezave v muslimanskem svetu;
- K. Houlis (Vatikan): Odnos med bizantinskimi in knjigoveškimi strukturami alla greca;
- D. Kouymjian (ZDA): Dekoracije armenskih rokopisnih vezav;
- I. Schafer (Nemčija): Novi vidiki na knjigoveške tehnike v 8. in 9. stol. v Freisingu;
- M. Foot (Velika Britanija): Spremembe strukture in dekoracije vezav iz zgodnjega 16. stoletja;
- F. Couisance (Francija): Vezave z dvojnimi prevlekami na primerih iz vezav Saint Victor iz Pariza;

Prihod udeležencev v čitalnico knjižnice Mazarin

- G. Karpp (Nemčija): Restavriranje srednjeveških vezav v Nemčiji;
- C. Lavier (Francija): Zgodovina lesenih desk na srednjeveški knjigi: namen in izdelava;
- M.-F. Damongeot (Francija): Srednjeveške vezave iz Citeauja: nekaj poudarkov metode za zgodovino knjižnice;
- N. Coilly (Francija): Vezave s tekstilno prevleko v obdobju Karla V. in njegovih bratov (konec 14. stol. in začetek 15. stol.);
- J.-L. Alexandre (Francija): Primerjava vezav iz Remsa in Firenc;
- S. Zamponi (Italija): Vezave poznega 15. stoletja iz Kapiteljske knjižnice v Pistoji;
- N. Scianna (Italija): Vezave koralov in antifonarjev iz 14. in 15. stoletja hranjenih v knjižnici A Saffi v Forliju;
- C. Opsomer (Belgija): Tipologija poznosrednjeveških monastičnih vezav iz Valle de la Meuse;
- Nascimento (Portugalska): Barva in podoba na srednjeveških platnicah portugalskih kodeksov;
- N. Golob (Slovenija): Dekorirane knjižne obreze-umetniška dela kot dokument;
- B. Wagner & A.-Schlechter (Nemčija): Otonske vezave;
- H. Nickel (Nemčija): Vezave knjigotrčca Johana Rynmanna;
- J. Vezin (Francija): sklepne misli, odprtje diskusije in sklep simpozija.

Po uvodnem nagovoru dr. Carla Federicija so se zanimiva predavanja kar zvrstila, naj omenim le nekaj predavanj.

Dr. Jennifer Sheppard nam je predstavila popisovanje srednjeveških vezav v Veliki Britaniji, začetno problematiko, nadaljevanje popisov in že tudi prve rezultate. Popis izvajajo v knjižnici v Cambridgeu in v muzeju Fitzwilliam. Doslej je popisanih že 1329 knjig, od tega 672 rokopisov, 657 inkunabul, 93 vezav z romanskimi strukturnimi prvini; 11 gotskih vezav, 25 mehkih in 21 poltrdih vezav. Popis vključuje tudi knjige, ki jih ne nameravajo nikoli prevezati. Hranjene so na posebnem mestu in so označene z datumom tega popisa. Do konca leta 2003 naj bi bil ta popis na CD-ROMU. Podoben pregled opravljajo tudi v Public

Record Office in v Bodleian Library vendar pa med seboj niso povezani, kar pa bi bilo nujno potrebno, da se raziskave ne bi podvajale.

Dr. Nicolas Pickwood iz Velike Britanije je v referatu z naslovom "Popis srednjeveških vezav – Vloga konservatorskega pregleda, z ozirom na delo, ki poteka v knjižnici samostana sv. Katarine na Sinaju" predstavil poročilo raziskave, ki jo je opravljaj skupaj s sodelavci v samostanu St. Katerine na Sinaju. Projekt je financiran iz sklada, ki ga vodi britanski prestolonaslednik princ Charles. Samostanska knjižnica je izjemno bogata s srednjeveškimi bizantinskimi vezavami, ki jih je pregledal in popisal. Poglavitni namen raziskave je bil v najkrajšem času izvesti natančen popis in pridobiti kar največ informacij o vezavah, ki jih hrani samostan. Program za izvedbo popisa je izdelan tako, da je zajel vse strukturne elemente in materiale vezave. Izdelan popis bo temelj za obširne raziskave o obstoječih bizantinskih vezavah.

Dr. Agnes Scholla iz Nemčije je v predavanju "Terminologija mehkih vezav" predstavila terminološke težave, ki jih je imela ob popisu mehkih vezav. Opozorila je na terminološke probleme, ki jih imajo tudi strokovnjaki, ki pišejo v svetovnih jezikih in ne le raziskovalci iz držav, kot je Slovenija, kjer je jezik, ki ga uporabljajo ozemeljsko in številčno zelo omejen. Opozorila je tudi na težave pri usklajevanju terminologije med knjigovezi in raziskovalci. Primerjala je izraze dveh večjih držav, kot sta Anglija in Nemčija, tu ugotovila, da so izrazi različni. Predlagala je, da se terminologija uskladi in se formira v slovar, ki bo vseboval tudi opise struktur, ki zadevajo mehke vezave.

Dr. Jedert Vodopivec je v predavanju z naslovom "Izbrane vezave iz javnih zbirk v Sloveniji" predstavila izbor srednjeveških vezav iz slovenskih arhivov in knjižnic. V prispevku, ki mu je za podlogo rabila raziskava Razvoj struktur na srednjeveških kodeksih: interakcije s konservatorskimi postopki, je bil predstavljen slovenski popis vezav na srednjeveških kodeksih, hranjenih v slovenskih javnih zbirkah. Predstavljeni so bili način dela, popisni obrazec na konkretnem primeru ter najznačilnejše strukturne prvine, ki jih vsebujejo kodeksi. Poudarjen je bil izbor vezav iz slovenskih javnih knjižnic in arhivov s Slovenije s posebnim ozirom na tistih kodeksih, katerih izvor je bilo mogoče na podlagi kodikoloških podatkov tudi krajevno in časovno umestiti.

Dr. Mirjam Foot iz Anglije je v preglednem predavanju "Spremembe v strukturi in dekoraciji v prvi polovici 16. stoletja" predstavila posamezne knjižne strukturne prvine in dekoracije na knjigah v prvi četrtini 16. stoletja. Prikazala je vpliv časa ne le na zunanjo obliko vezave, temveč tudi na platnice, kapital, oblike robov na platnicah, strukturo šivanja, končne in začetne vbode, spojne liste in nenazadnje tudi na sam papir in dekorativne spremembe na knjižnih obrezah. Sklenila je z diskusijo o izvoru in razvoju knjigoveškega orodja v tem obdobju. Orodje se je razvijalo v več smeri, tako kot tudi vezave. Poznamo tri najpomembnejše smernice; vpliv francoskih in

italijanskih vezav na razvoj orodja ter orodje, ki se je izdelovalo v Angliji v 15. in 16. stoletju.

Dr. Nataša Golob je v prispevku "Dekorirane knjižne obreze: umetniška dela kot dokument" predstavila dekorirane obreze, ki so lahko likovna dela sama po sebi. Navadno so dekorativne obreze nastajale v istem časovnem obdobju kot knjige, zato nam lahko razkrijejo več podrobnosti o knjigi. Ob nazornih posnetkih in odlični razlagi smo se lahko prepričali, kako dekoracije izražajo tudi kulturni izraz časa in poudarjajo dragocenost vsebine.

Simpozij je sklenil starosta med francoskimi strokovnjaki za področje srednjeveških vezav, še vedno zelo dejaven, vitalen in duhovit dr. Jean Vezin. Po končani konferenci smo si ogledali razstavo 22 unikatnih vezav, ki sta jo pripravila Institute de France in Bibliothèque Mazarine. Knjige so bile izbrane iz dragocene zbirke Bibliothèque Mazarine.

Dan pred simpozijem (21. 5. 2003) sva, po zahtevanem dolgem postopku vpisa v rokopisni oddelček Francoske nacionalne knjižnice na rue Richelieu, opravili konservatorsko-kodikološki pregled kartografskega kodeksa iz prve polovice 16. stoletja "De summa totius orbis" BNF Ms Lat 9663, delo v Benetkah rojenega in v Izoli delujočega kartografa Pietra Coppia. Pariški kodeks sva natančno pregledali, popisali in ga primerjali s popisom sorodnega kodeksa, ki ga hranijo v knjižnici Pomorskega muzeja v Piranu. Knjižni blok kodeksa je v izjemno dobrem stanju, vendar pa na žalost nima ohranjene prvotne vezave. Kljub temu sva dobili mnogo koristnih informacij o sami vezavi, črnilu, papirju in vodnih znakih. Dobljeni podatki bodo zagotovo v veliko pomoč pri primerjavi s sorodnim dragocenim kartografskim rokopisom Pietra Coppia, ki ga hranimo v Piranu, in drugima dvema rokopisnima izvodom, od katerih enega hranijo v Britanski knjižnici v Londonu, izvirnega pa v Mestni knjižnici v Bologni.

Blanka Avguštin Florjanovič, Jedert Vodopivec

Tridnevna konferenca o konserviranju in restavriranju različnih materialov, Newcastle, september 2003

Pod pokroviteljstvom Northumbria university v Newcastlu ga. A. Jean E. Brown vsake tri leta organizira konferenco o konserviranju in restavriranju papirja, vsakokrat z novo temo. Letošnja tema je bila: Dopolnjevanje manjkajočih delov in retuširanje na različnih materialih.

Konferenca je potekala tri dni, od 15. 9. do 17. 9. 2003 v novejši zgradbi centra Civic v središču mesta. Predavalo je enaindvajset različnih strokovnjakov s področja konserviranja-restavriranja, in sicer iz: Amerike, Anglije, Japonske, Švedske, Francije, Poljske in Rusije. Skupaj s slušatelji je bilo sto udeležencev.

Zaradi raznolikosti materialov je bila konferenca

toliko bolj zanimiva in zahtevna. Večina predavanj je bilo o papirju in oljnih slikah, druga predavanja pa so se lotevala še: tapiserije, platnene posmrtnne maske, globusov, fotografij, inštalacij, ruske ikone, stenskih fresk, človeške lobanje, kovine – letalo, kamna, keramike in stekla.

Vsem naštetim različnim materialom je skupna skrb, da se ohranijo vizualno in tehnično. Zaradi raznolikosti se uporabljajo različne tehnike in ustrezni materiali. Dopolnjevanje manjkajočih delov in retuširanje pa je skupna za vse našete materiale.

Prvi dan se je predstavilo osem predavateljev; predavali so o dopolnjevanju manjkajočih delov in retuširanju oljnih slik, o indijski miniaturo na papirju in platnu, o tapetah, tapiseriji, egipčanski posmrtni maski iz tekstila, o etičnem in estetskem vprašanju retuširanja, o okvirju kot pomembnem delu slike ali risbe ter o arheološko, zgodovinsko in etnografsko pomembni angleški keramiki. Izbrala sem tista predavanja, ki so bila najbolj povezana z delom v naši konservatorsko-restavratorski delavnici v Arhivu Republike Slovenije.

Dinah Eastop, Textile Conservation Centre, University of Southampton, Dopolnjevanje manjkajočih delov in retuširanje tekstila.

Konserviranje in restavriranje tekstila razumemo kot prezervacijsko, raziskovalno in interpretirano prakso. Del tega je tudi retuša, ki je tesno povezana pri dopolnjevanju manjkajočih delov, kadar ti pokvarijo celotno podobo. Avtorica je navedla dva primera: koptsko tapiserijo in poslikano egipčansko laneno posmrtno masko, ki sta bili konservirani- restavrirani na podlagi študijskih analiz in izbrani za predstavitev. Devet metrov dolga tapiserija Božji grob, ki je združena iz manjših delov, je bila obešena na steni v sobi, spodaj pa prerezana na mestu, kjer so bila vrata. Tapiserija je skoraj vsa v zelenih odtenkih. Manjkajoči deli so dopolnjeni monokromatsko z enakim materialom in vtakani tako, kot je original. Brez dvoma se pri dopolnjevanju manjkajočih delov tapiserije dopolnjeni deli razlikujejo od originala. Barva dodanih niti je vedno (skoraj neopazno) svetlejša od originala. Poslikana posmrtna maska je bila na manjšem delu raztrgana. Restavrirano tkanino je konservatorica poslikala tam, kjer je barva odpadla, da je obraz na maski dobil prvotno podobo.

Alan Derbyshire, The Victoria & Albert Museum, London, Dopolnjevanje manjkajočih delov in retuširanje portretne miniaturo s tradicionalno in virtualno tehniko retuše.

Retuširanje miniaturo je za konservatorja izjemno velik izziv. Za to je več tehničnih razlogov. Prvi je ujeti pravo barvo in strukturo, ki je čim bolj natančno približana originalu. Drugi je izvorni akvarel in portret, ki se retušira z tradicionalno retušo z neakvarelnimi barvami; zaradi tega je težke doseči fineso poslikave, ki je pri retuširanju zahtevana. Avtor govori o miniaturnih portretih v medaljonu. Opazujemo jih iz bližine, navadno iz dlani, svetloba je zaradi stekla na medaljonu poševna in lomi sliko. Etično vprašanje se postavlja pri retuširanju portretiranega, ker označuje konservatorjevo delo. Likovno delo ni več avtorjevo,

ampak tudi konservatorjevo. Praktične rešitve so virtualne retuše in dopolnjevanje manjkajočih delov ob pomoči računalnika.

Louise Ramsay, privatni restavrator, UK, Uvod v upodabljajoče italijanske retuširne tehnike.

Strateggio (črtkana) retuša in pointilistična (točkasta) retuša se v več pogledih zelo približujeta. Če obe retuši za isti manjkajoči del primerjamo skupaj, vidimo, da sta si zelo podobni. Namen tega je v teoriji in praksi razložiti uporabo retuširnih tehnik s podporo italijanskih inštitucij za restavratorstvo. Predstavila je likovno delo, risbo na papirju, ki je imela veliko manjkajočih delov. Konservatorica je retuširala samo na dopolnjene manjkajoče dele z japonskim papirjem, manjše dopolnjene manjkajoče dele je pustila prazne. Na eni sliki se uporablja ena tehnika retuše.

Mike Weeler, Paper Conservation Department, Victoria & Albert Museum, London, Preslikave, poslikave in dopolnjevanje manjkajočih delov indijskih slik na papirju in tekstilu. Indija ima dolgo tradicijo kopiranja rokopisov in poslikav, ker so se umetniki urili tako, da so jih kopirali. Zaradi tega so pogosto nastale slabe retuše na izvornikih ali na prepisanih rokopisih. Retuše so narejene na original na podlago ali na dopolnjene manjkajoče dele. Referat je predstavil sliko, na kateri je manjkala konjska glava. Videti je bila tako slabo, kot bi jo narisala zelo neveščer roka. Pri retuširanju ni bila uporabljena enaka tehnika kot na originalu, zato je resnično pokvarila celotno podobo slike. Avtor predavanja tudi trdi, da privatni zbiratelji bolj skrbijo za estetiko, muzeji pa bolj skrbijo za avtentičnost del, zato manj retuširajo.

Jane McAusland, privatni restavrator, UK, Dva pristopa restavriranja manjkajočih delov.

Avtorica referata je poudarila dva načina restavriranja manjkajočih delov, in sicer tonirani dopolnjeni manjkajoči del, ki je najbolj podoben originalu in brez retuš ter dopolnjen manjkajoči del z glavnimi potezami risbe ali celo poslikavo. Na portretu na katerem sta manjkala oko in podlaga, je bil dodan japonski papir, portret pa je bil tudi vrhunsko retuširan. S tem je avtorica posebej poudarila, da je retuširanje del konserviranja- restavriranja, ki ga ni sposoben vsak konservator- restavrator. Popolnoma pa je bil portret retuširan tudi zato, ker so ga obesili v galerijo.

Drugi dan je predavalo enajst predavateljev. V svojih referatih so obravnavali te teme: načini dopolnjevanja manjkajočih delov in retuširanje risb, gvašev, fresk in globusov, psihološko dojetanje dopolnjevanja manjkajočih delov in retuširanja na likovnih delih, tradicionalno japonsko restavriranje papirja in konserviranje kamnitih svetišč, ki so bila popolnoma prekrita z zeleno-modrimi algami, lišaji in mikroorganizmi.

Elizabeth Sobczinsky, privatni restavrator, London, Konserviranje in digitalna rekonstrukcija manjkajočih delov na gvaš sliki na papirju.

Risba, velika 2250 x 1500, delo slikarja Feliksa Topolskega v gvašu, poster barvah in flomastrih, na lesovinskem papirju. Zelo zanimiv način restavriranja,

ki ga je restavratorka upravičila z dejstvom, da sicer kot dobra restavratorka, ne zmore poslikave manjkajočega dela. Manjkajoči del je velik približno kvadratni meter. Manjši poster, na katerem je bila avtorjeva slika, je konservatorka z inkjet tiskom povečala v velikost originala in dopolnila manjkajoči del na original. Končni videz risbe je bil zelo dober, zaradi zelo kakovostnega inkjet printa, ki je bil identičen originalu. To je eden izmed sodobnih načinov konserviranja-restavriranja; omenjeno konserviranje-restavriranje ob pomoči računalnikov ima prihodnost v naši stroki.

Svein Wiik, University of Museum of Cultural Heritage, Oslo, Psihološko dožemanje konserviranja-restavriranja.

Avtor referata je prikazal zelo zanimive psihološke vidike konserviranja in restavriranja, še posebej pa retuširanja. Najpomembnejši del objektov je lice. Odločitve, ki jih mora sprejeti konservator-restavrador, kako bo konserviral-restavriral neko delo, so zanj lahko zelo stresne. To je dejstvo, o katerem se premalo govori in je premalo cenjeno. V stroki danes velja, da se ne dotikaš ničesar, vendar je avtor trdil, da to velja za tridimenzionalne objekte ne pa za dvodimenzionalne, pri katerih brez retuširanih posegov ne moreš doseči iluzije. Nekateri manjkajoči deli so zelo opazni od podobe, nekateri manj, ali pa ne vplivajo na podobo. Konservator-restavrador mora te razlike pravilno restavrirati, da se zlijejo v celoto in ne motijo originala. Avtor je govoril o tistem stresnem položaju, ki daje konservatorju-restavradorju veliko težo pri odločitvah in delu. Avtor je zelo dobro vključil likovno teorijo: optične prevare, barve in črte ter njihove kombinacije, ki se z likovno govorico vključujejo v original. Restavrador je izpostavljen tudi kritikam opazovalcev v muzejih; včasih je opazovalcev odziv na konserviran in restavriran objekt drugačen ali presenetljiv.

Kazunori Oryu, Kyoto University of Art and Design, Tradicionalne japonske tehnike konserviranja.

Konserviranje na Japonskem ima tradicijo in zgodovinsko vrednost. Skozi čas se je razvilo v veliko dobro znanih restavratorskih tehnik. V zadnjih tridesetih letih je videti veliko sprememb na področju likovnih del na papirju. V zadnjem času je čutiti prizadevanje po minimalnih posegih na objektih; bolj sta poudarjeni dokumentacija stanja objektov in njihova nadaljnja hramba. Če pa je v likovno delo vključena barva, mora biti najbolj podobna originalu, prav tako tehnike in materiali. Teoretično je to smiselno, praktično pa je to težje doseči. Med dvema različnima kulturama in celo med dvema časovnima obdobjema v isti kulturi se na primer zgodijo različne variante glede tradicionalnih konservatorsko-restavratorskih tehnik. Za retuširanje avtor že petnajst let uporablja akrilne barve, predvsem iz naravnih zemeljskih pigmentov. Papir tonira v barvni kopeli, ali pa pobarva z nanašanjem barv s čopičem na papir. Čiščenje prašnih objektov ustvarja dilemo, do katere mere očistiš objekt – manj ga očistiš, manj je potreben retuširanja. O sami retuši avtor pravi, da je ne sme biti preveč.

Enajst predavateljev je tretji dan predavalo o: posterju – bitumen na steklu z lesenim okvirjem; restavriranju človeške lobanje kot pogoju za oblikovanje in prepoznavanje obraza – identitete; restavriranju japonskih tiskov, ruske ikone, gvaši, fotografije in konserviranju letala.

Michael Maggen, Head of Paper Conservation Laboratory in the Israel Museum, Jeruzalem, Konserviranje-restavriranje posterja.

Dekorativen poster, poslikan z bitumnom in metallic barvo na papirju, prilepljen na spodnjo stran stekla in uokvirjen v lesen okvir. Poster je bil narejen konec 19. stoletja in prikazuje židovski praznik Purim. Raze na steklu, popokan leseni okvir, popokan in razast bitumen in z metallic barvo pobarvan papir obleden od svetlobe. Restavrali so steklo in les, poslikali manjkajoče dele bitumna in z metallic barvo spet pobarvali papir s transparentno barvo za steklo in naredili tako, kot je bilo prej.

Marie Christin Enshaian, School of Conservation, Paris, Pristop k dopolnjevanju manjkajočih delov na risbah 18. in 19. stol.

Kakovost konservatorskega dela je odvisna od treh stvari: barve, strukture in teksture, združene v eno, in pa od spretnosti in veščin konservatorja-restavradorja. Prva metoda je dopolnjevanje manjkajočih delov z že narejenim papirjem, kot je japonski, ali pa starejših, ki jih lahko uporabimo za restavriranje in so hranjeni za ta namen. Problematični so novejši papirji, ki so pogosteje poškodovani in so slabe kakovosti. Druga metoda je izdelava papirja na napravi za dolivanje s papirno snovjo, v katero so dodali barvo za tekstil ali rastlinske ekstrate. Uporabili so osnovne barve in tri odtenke sive lestvice z mešanjem teh odtenkov med seboj. V različnih kombiniranih količinah so pripravili deset odtenkov. Odtenki so bili narejeni tako, da je vsaka niansa imela točno določeno količino treh barv. Pripravljeni odtenki se primerjajo z originalom, izbere se najprimernejšega in se ga pripravi za dopolnjevanje manjkajočih delov. Podobno pripravljene odtenke imamo tudi v naši delavnici, za napravo za dolivanje s papirno snovjo.

Pamela de Tristan, privatni restavrador, London, Restavriranje japonskih tiskov.

Japonski tiski se soočajo s človeško nepredvidljivostjo, kadar gre za njihovo skrb. Papir iz kozo vlaken, organske in anorganske barve sestavljajo japonske grafike že od leta 1603 do danes, ki vsebujejo tudi sintetične barve. V konservatorjevo delo se vključujejo objektivne in subjektivne odločitve. Skrb privatnih konservatorjev-restavrtorjev je še finančna in etična. Avtorica prispevka je opozorila tudi na to, da je umetnikov namen ustvarjanja grafičnih tiskov estetski, zato je razmišljanje o nedotakljivosti del nesmiselno.

Jill Sterrett, Direktor konservatorsko-restavratskega oddelka v muzeju Moderne umetnosti, San Francisco, Konserviranje in restavriranje sodobne umetnosti.

Konservatorsko-restavratska delavnica avtorice tega prispevka se vsak dan spopada z likovnimi deli na

papirju. Manjkajoče dele restavrirajo po tradicionalnih metodah, vendar pa se srečujejo z najrazličnimi likovnimi deli sodobne umetnosti. Ta za konservatorje-restavradorje pomeni kompleksen izziv. Pri delih, ko ni unikata, ampak likovno delo sestavlja več enakih elementov nastajajo vprašanja, ali je smiselno te posamezne enote restavrirati. To postavlja nove, dolgoročne pristope varovanja gradiva, ki kličejo po novih pristopih konserviranja in restavriranja.

Heatther Hendry, Yale Centre for British Art, New Haven, Rešitev poškodbe na sodobni gvaš sliki.

Avtorica tega referata nam je predstavila sliko *Modra gora v tehniki kolaž (akril, flomaster in gvaš)*. Zelo majhen košček stekla od razbite goreče žarnice, pod katero je ležela slika, je padel na lice slike in se sprjel z barvo in papirnimi vlakni ter jih ožgal. Pri odstranitvi stekla je odpadla barva in se strgal papir. Avtorica je dopolnila luknjo v ustrezno tonirani barvi, hkrati pa še pokrila ožgana vlakna. Pri tem je opozorila na vprašanje o smiselnosti takega restavriranja, zato ker je pri tem dodatno poškodovala original in dodala svoje delo-retušo. Presojajo je prepustila javnosti. Ta se je razdelila na dva dela: nekateri so njeno odločitev odobraval, drugi ne.

Največjo težo svojega dela nosi konservator-restavrador pri odločitvah, na kakšen način bo objekt konserviral in restavriral. Kdo odloča? Delovna skupina, direktor in javnost vsi so med seboj tesno povezani. Pri vseh predavanjih so nastajala vprašanja o kakovosti in primernih uporabljenih materialih; o sposobnosti in delu konservatorjev-restavradorjev; o smiselnosti in mejah retuširanja likovnih del, predvsem pa o veččinah retuširanja. Ali se konservator-restavrador lahko za določeno že konservirano-restavrirano delo premisli? Seveda. Nujno je sodelovati tudi z drugimi strokovnjaki, če je to potrebno. V zahodnem svetu so likovna dela, ki so pogosto ali stalno razstavljena v muzejih in galerijah, izpostavljena javnosti. Javnost je zelo kritična do restavriranih del, zato jih konservatorji-restavradorji popolnoma retuširajo.

Konferenca mi je pokazala smernice v konservatorsko-restavratski stroki in pozitivno potrditev našega dela v naši konservatorsko-restavratski delavnici.

Lucija Planinc

13. mednarodni arhivski raziskovalni tabor Hodoš, Pankasz, Nagyrákos, od 25. do 31. avgusta 2003

Zadnji ponedeljek v mesecu avgustu je v občinski dvorani občine Hodoš potekalo slavnostno odprtje XIII. Mednarodnega arhivskega raziskovalnega tabora. Letos sta ga organizirala Pokrajinski arhiv Maribor in Arhiv Železne županije iz Szombathelya. Soorganizatorji tabora so bili še Občina Hodoš, Zavod za

kulturo madžarske narodnosti in Arhiv županije Zala iz Zalaegerszega.

Na svečani otvoritvi so spregovorili predstavniki vseh treh arhivov: mag. Slavica Tovšak iz PAM-a je predstavila rezultate prejšnjih taborov in opozorila, da se raziskovanje v dvojezičnih slovensko – madžarskih naseljih izteka ter da bo taboru še letos treba dati nove cilje oziroma določiti področje raziskovanja; dr. György Tilcsik, direktor Arhiva Železne županije je poudarjal predvsem znanstveno vrednost in rezultate tabora, Csaba Káli, namestnik direktorja Arhiva županije Zala pa se je obrnil predvsem na devet mladih raziskovalcev iz Slovenije in Madžarske ter jih pozval, da se naj ob tem, ko gradivo na terenu zbirajo, veliko pogovarjajo predvsem s starejšim prebivalstvom, saj bodo le-ti pripovedovali tudi zgodbe iz njihove preteklosti, prek njih pa bo mogoče spoznati usodo malega človeka, ki je bil tu v Stražni pokrajini na Goričkem daleč stran od prelomnih zgodovinskih dogodkov, vendar pa so ti še kako posegali v njegovo življenje. Udeležence tabora so pozdravili tudi predstavniki obeh madžarskih županij in sicer István Kutszegi iz Železne županije in Károly Sütő iz Županije Zala, László Göncz iz Zavoda za kulturo madžarske narodnosti ter Ludvik Orban, župan Občine Hodoš, ki je predstavil tudi letošnje gostujoče naselje in občino Hodoš.

Mentorji iz Maribora Jure Maček in Gordana Šovegeš, iz Szombathelya Zsolt Bajzik in iz Zalaegerszega Zoltán Paksy ter devet dijakov je z velikimi dvomi začelo raziskovanje na Hodošu. Vzrok za to, kar so poudarjali tudi na odprtju, je bil ta, da je v naselju potekalo že več različnih taborov podobne vsebine. Pred leti so na temelju podobnega tabora odprli etnografsko zbirko v Krplivniku, to je v sosednji vasi. Nekdanja stanovanjska hiša je preurejena v muzej, ki prikazuje etnografske značilnosti Stražne krajine (Őrség). Poleg najrazličnejših predmetov je v muzeju na ogled tudi nekaj dokumentov in bogata fotografska zbirka fotografa Könyeja, ki je živel na Hodošu.

Vendar pa smo v treh dneh raziskovanja ugotovili, da sta pokrajina in predvsem njeni ljudje še vedno zelo bogata zakladnica številnih dokumentov in fotografij neprecenljive vrednosti.

Najstarejša dokumenta, na katera so naleteli udeleženci tabora, sta iz let 1848 in 1867. Gre za popis premoženja, ki je nastal po smrti. V dokument so vpisali celotno pokojnikovo lastnino in jo tudi ocenili. Dokumenta sta zanimiva, ker lahko iz njiju razberemo, katere premoščnine in nepremičnine je pokojnik posedoval, naštetih so vsi kuhinjski in sobni predmeti, orodja in živina.

Naleteli smo tudi na veliko najrazličnejših pogodb. Zanimivi sta dve, in sicer ženitna pogodba iz leta 1893 in pogodba iz leta 1910, ki je bila sklenjena med zidarjem in lastnikom hiše. Ta pomeni zanimivost zato, ker hiša, ki je bila zgrajena na podlagi te pogodbe, še danes stoji.

Zelo bogato je bilo zbrano fotografsko gradivo. Najstarejše fotografije segajo v leto 1870. Gre predvsem za različne družinske fotografije, kot so poroke

in smrt ter verske fotografije, ki prikazujejo konfirmacijo. Zanimivi so portreti manjšega formata, ki prikazujejo predvsem vojake. Ob pregledu le-teh smo ugotovili, da se pojavlja kar šest različnih fotografov oziroma avtorjev, ki so svoje ateljeje imeli v bližnji okolici. Najbolj znana med njimi sta Gyula Schönauer, ki je deloval v Šalovcih ter Kálmán Kapornaki, ki je deloval v madžarskem Nagyrákosu.

Ker je bilo največ prav vojaških fotografij, smo se odločili, da na sklepnih razstavi še posebej predstavimo vojaško zgodovino Prekmurja. Fotografije prikazujejo vojake v madžarskih in hrvaških oziroma srbskih uniformah, vojaško bolnišnico, skupinske fotografije vojakov ... Z zgodovinskega stališča sta zanimivi dve, in sicer razglednica Cankove, ki jo je Madžarska izdala po ponovni priključitvi kraja k Madžarski, in fotografija, ki prikazuje prihod madžarskih vojakov v Mursko Soboto leta 1941.

Dejstvo, da je 1. svetovna vojna resnično pretresla in spremenila usodo številnih krajanov Hodoša, dokazujejo tudi dopisnice, prek katerih lahko spremljamo dopisovanje med vojnim ujetnikom, ki ga je vojna vihra odpeljala v sovjetski Vladivostok, in njegovo družino na Hodošu.

Za raziskovalce lokalne zgodovine je pomembna tudi spominska knjiga, ki jo je leta 1898 začel pisati eden izmed prebivalcev Hodoša. V njej namreč najdemo podatke, ki jih v arhivih ni. Na primer cena žita, kolikšen delež pridelka je uničila toča, koliko denarja je vas prispevala za gradnjo zvonika, kdaj je na Hodoš pripeljal prvi vlak in podobno.

Krajevne zgodovine pa devet udeležencev (srednješolcev) tabora ni spoznavalo samo prek zbranih dokumentov, ampak tudi prek predavanj. Drugi dan nas je namreč obiskal zgodovinar Attila Kovács in predaval o razvoju železniškega omrežja v Prekmurju ter povedal mnogo zanimivih zgodb in anekdot, ki pričajo o navezanosti ljudi na železnico v preteklosti.

Eno popoldne smo obiskali tudi največji grad v Sloveniji, to je v Gradu oziroma nekdanji Gornji Lendavi na Goričkem. Sprehodili smo se po grajskih sobanah in nekdanjem parku. Spoznali smo njegove skrivnosti, izvedeli za kletno prebivališče netopirjev, za zmaja z zlato krono na glavi in se pred odhodom nazaj na Hodoš napolnili še s pozitivno energijo, ki jo menda sevajo drevesa na grajski terasi.

Drugo polovico tabora smo preživel na Madžarskem, v naseljih Pankasz in Nagyrákos. Tako madžarski kot tudi slovenski arhivisti smo ugotovili, da je bila obveščenost krajanov mnogo slabša ter da je bil to tudi vzrok za manjšo količino zbranega gradiva. Večinoma je prebivalstvo podarjalo fotografije, ki so bile plod že znanih "hodoških" fotografov.

Sklepni razstavi sta bili v soboto v Pankaszu in v nedeljo na Hodošu.

Gradivo, ki smo ga zbrali na Hodošu, obsega šest arhivskih škatel. Na razstavi, katere otvoritev je bila v nedeljo, 31. avgusta, smo predstavili le delček gradiva. Iz velike množice dokumentov in fotografij smo dijaki in arhivisti izbrali le nekatere in skušali prikazati čim več raznovrstnih arhivalij. Z obiskom razstave nas je

prijetno presenetil slovenski veleposlanik na Madžarskem g. Andrej Gerenčer. V svojem govoru je pohvalil tovrstno dejavnost mladih in poudaril, da ta zelo pozitivno vpliva na odnose med državama. Obenem se je spomnil tudi časov, ko je na Hodošu začel svojo kariero. Gospa Marija Pozsonec, poslanka v državnem zboru pa je poudarjala pomen preteklosti in je bila mnenja, da prihodnost brez preteklosti ne obstaja in da prav zbiranje arhivalij predstavlja pomemben vidik pri spoznavanju naših lastnih korenin. Tudi župan občine Hodoš, g. Ludvik Orban, je bil z rezultati tabora zadovoljen in nas pozval, da naj Hodoš obiščemo še ob drugih priložnostih.

Razstava v občinski dvorani Hodoš bo na ogled cel mesec september, po razstavi pa bodo dokumente fotografirali in jih vrnili lastnikom, nekateri najzanimivejši pa bodo predstavljeni v muzeju v Krplivniku, kjer bodo stalno razstavljeni.

Na koncu lahko sklenemo, da je bil tabor izjemno uspešen, saj je zbral še preostalo arhivsko gradivo na Hodošu. Vse te arhivalije bodo še pred vrnitvijo lastnikom natančno popisane in fotografirane, fond Mednarodni arhivski raziskovalni tabor pa bo bogatejši še za nekaj arhivskih škatel.

Letošnji tabor je bil tudi zadnji, ki je potekal v dvojezičnem naselju ob slovensko – madžarski meji. V trinajstih letih je raziskovanje potekalo v 31 naseljih, udeležilo pa se ga je več kot 150 dijakov iz Slovenije in Madžarske. Udeleženci in tudi arhivisti smo bili mnenja, da se tovrstne dejavnosti morajo nadaljevati, saj je tabor dal velikokrat tudi ideje za drugačno obliko sodelovanja med slovenskimi in madžarskimi arhivisti, mladi raziskovalci pa so poleg natančne seznanitve s pisno kulturno dediščino in njenim varovanjem spoznali tudi mnogo prijateljev, s katerimi imajo stike še dolga leta po taboru. Kako in na kakšen način nadaljevati delo, pa bo povedala stroka v prihodnjih mesecih.

Gordana Šëvegeš

Poročilo o svetovni konferenci mednarodne federacije televizijskih arhivov FIAT/IFTA, Prihodnost zgodovine, Bruselj 6. – 10. 9. 2003

6. 9. 2003

Petdnevna konferenca FIAT/IFTA, ki sta jo ob petdesetletnici delovanja skupaj pripravili javni belgijski, valonska in flamska televizija, RTBF in VRT, je potekala v prostorih hotela Metropol. Konferenca je delo začela s sejo izvršnega sveta in s sestanki komisij. Zvečer je v prostorih mestne hiše udeležence konferenca sprejel župan Bruslja g. Freddy Thielemans.

7. 9. 2003

Zasedanje konference je odprl predsednik FIAT/IFTA njeg. eksel. Emmanuel Hoog. Sledil je pozdravni govor generalnega direktorja belgijske flamske televizije VRT Aimeja Van Heckeja. Nato je bila kratka predstavitev novic FIAT na spletni strani, zatem predstavitev novih članic in pozdrav predstavnikov sorodnih organizacij, organiziranih po regijah.

Philippe Van Meerbeeck, VRT, je predstavil belgijski projekt, izveden skupaj s Kraljevim filmskim arhivom (sodelovanje državnega arhiva z državnima televizijama). Leta 1991 so v programu začeli predvajati arhivske filme. Ob pomoči inštituta univerze v Gentu so filme digitalizirali in zaradi povečanega povpraševanja zagotovili dostopnost širši javnosti. Digitalizirali so tudi filme, ki so bili okuženi z Vinegarjevim sindromom. Predstavili so testiranje pod mikroskopom in restavriranje – dolgotrajen postopek centimeter za centimetrom filmskega traku. Predstavili so tudi postopek restavriranja filmov ob pomoči digitalne tehnike, ki je skrajšal čas, potreben za restavriranje.

Muriel Hanot z Inštituta za raziskave medijev Katoške univerze v Louvainu je predstavila zgodovino belgijske televizije in njeno vlogo v sodobni družbi.

Sledila je predstavitev filmov z uporabljenim arhivskim gradivom, nominiranih za nagrado FIAT. Japonska televizija je predstavila film *Otroci Nagasakija*, pretresljivo zgodbo učencev dveh osnovnih šol v Nagasakiju, ki so bili izpostavljeni radioaktivnemu sevanju ob eksploziji atomske bombe. Preživeli so bombo, toda soočiti so se morali z diskriminacijo. Preživelim namreč ni bilo dovoljeno, da bi živeli kot ljudje, niti da bi umrli kot ljudje. Predstavili so tudi cenzuro in manipuliranje z arhivskimi posnetki (retuširanje) ameriških vojaških oblasti.

Irska televizija RTE je predstavila film *Središče Dublin*, ki je prikazal spreminjanje mestnega središča v šestdesetih letih 20. stoletja. Mesta niso spremenile le nove stavbe, ni dobilo le nove arhitekturne podobe, temveč se je spremenil tudi način življenja, čas je hitreje stekel, ulične trgovinice so zamenjale samopostrežne trgovine, pojavile so se svetlobne reklame, črede krav na ulici so zamenjali avtomobili, po ulicah so se začeli sprehajati dolgolasi moški ...

Ruska REN TV je predstavila film *Glasovi iz tišine*, življenjsko zgodbo o zakonskem paru – podpolkovnici KGB in polkovniku KGB. V filmu so bili uporabljeni amaterski filmski posnetki iz družinskih filmov.

Popoldne so potekale "delavnice". Dr. Branko Bubenik je predstavil delo komisije za strokovno izobraževanje z napovedjo dejavnosti za naslednje leto. Prihodnje leto načrtujejo regionalne aktivnosti, ki zahtevajo manj denarja. Predvsem gre za izmenjavo znanja, ki ga razvite države posredujejo manj razvitim. Načrtovan je "balkanski seminar" s ciljem vnovične vzpostavitve vezi med arhivi nekdanjih jugoslovanskih republik in sodelovanja Bolgarije, Romunije in Albanije.

V delavnici o varstvu filmskega gradiva je bila

predstavljena razlika med klasičnim postopkom konservacije in restavracije ter postopkom z uporabo digitalne tehnike. Za zapleteno vprašanje restavriranja ročno barvanih in toniranih črno-belih filmov so uporabili kopijo ČB-negativa (namesto dosedanje kopije barvnega negativa z vsemi napakami) in z digitalno možnostjo popraviljanja kontrastov kopijo približali originalu. Na ta način so se dokopali do novih znanj, namesto starih znanj, ki so izginila, ker ni bilo več potrebe po koloriranju in toniranju ČB-filmov. Fotokemične tehnike so bile tudi zelo drage, noben arhiv si ni mogel privoščiti restavriranja dveh ali treh filmov. Novi postopek je veliko hitrejši.

Jean Hughes je predstavil avtomatizirano restavriranje 16-mm filmskih trakov z uporabo digitalne tehnike. Uporaba stroja zniža ceno priprave traku za restavriranje za petdeset odstotkov (čiščenje), za devetdeset odstotkov se zmanjša potreba po posredovanju operaterja (ena na vsakih dvajset minut), operater lahko spremlja delo na štirih avtomatih hkrati. Predstavljena je bila videodemonstracija stroja prototipa. Avtomatska obdelava je omejena pri zelo suhih, lomljivih trakovih. Na vprašanje o ceni avtomata PRESTO Jean Hughes zazdaj še ni znal (ali hotel) odgovoriti.

Richard Wright, BBC, je v predavanju Digitalna prihodnost filma predstavil možnosti, ki jih ponuja digitalizacija arhivskega gradiva. Čeprav se formati nosilcev na TV hitro menjajo, bi morala High Definition 1040 lines trajati dolgo. Postopek digitaliziranja arhivskega gradiva bi bil drag, vendar ponuja neštete prednosti: korak z razvojem tehnologije, digitalno distribucijo v kinodvoranah, uporabo digitalnih orodij za restavriranje, hiter dostop gradiva akademskim raziskovalnim krogom in dostop širše javnosti do gradiva na omrežju, z enkratno operacijo prenosa na digitalno področje bi dosegli trajno rešitev namesto večkratnih prihodnjih posegov.

Sledil je ogled Kraljevega filmskega arhiva in muzeja (Royal Film Archive) s predstavitvijo restavriranih in digitaliziranih filmov iz obdobja od 1909 do 1944 (*Otroka veseljačita po Bruslju*, *Mornarjeva vdova*, *Gosenica lastovičarja*, *Tableaux*, *Zima na deželi*, *Le monde libre: Novice*). Posebnost teh filmov je koloriranje, toniranje in tintiranje.

8. 9. 2003

Tretji dan konference je začel pozdravni govor predstavnik službe Evropske komisije Horst Forster. Dr. Robert Fischer in Herbert Heyduck, ORF, sta predstavila desetletni projekt digitalizacije. Projekt, ki se je začel s težavami, kako spraviti sliko v gibanje, pomeni s tehnološkimi inovacijami digitalnega videa transformacijo klasičnega arhiva v digitalni arhiv. Končana je prva faza – digitalizacija v arhiv (informacije, baza podatkov) in začenja se druga faza – digitalizacija iz arhiva (ponudba v profesionalnem formatu, formatu za širšo uporabo, zaščita pravic).

Skupni projekt več televizij, arhivov in raziskovalnih inštitutov PRESTO SPACE ponuja digitalne tehnologije, ki:

- spreminjajo produkcijske modele;
- ponujajo nove izzive v konservaciji;
- **ponujajo nove možnosti dostopa in ponudbe;**
- ponujajo rešitve v restavraciji gradiva.

Digitaliziran arhiv omogoča poenostavljen dostop do arhivskega gradiva in izmenjavo med arhivi, kar poenostavlja produkcijo oddaj, ki temeljijo na uporabi arhivskega gradiva.

Nicolas Mazzanti je predstavil projekt First. Integracijski dostop približa digitalizacijo, konservacijo, restavracijo, ustvarjanje baze podatkov in dostop gradiva uporabnikom. Navodila, priporočila, programe in standarde najdete na spletni strani www.film-first.org.

Philippe Fanoy, Belgavox, je predstavil Portal & Nodal projekt (Network Online Digital Audiovisual Libraries). Ambiciozni projekt ob finančni pomoči Evropske unije traja od leta 1990, rezultat projekta je digitalna avdio-vizualna knjižnica na spletu – Film-library.tv.

Pet evropskih arhivov je sodelovalo v projektu SINATRA, ki je omogočil prenos videov v nizki in visoki resoluciji prek kabelskega omrežja ali satelita. Projekt SINAMMA je drugi del celotnega projekta, v katerem sodelujejo arabsko govoreče države v sredozemskem bazenu. Sistem omogoča iskanje po bazi podatkov v petih jezikih, vizualizacijo v nizki resoluciji, izračuna ceno za uporabo glede na dolžino sekvence, omogoča preprosto naročilo sekvence v visoki resoluciji s plačilom materialnih in avtorskih pravic.

Alexander Hecht, ORF, je predstavil projekt BIRTH (Building an Interactive Research and Delivery Network for TV Heritage). Cilj projekta je določen že v naslovu. Sedanji dostop do avdio-vizualnega gradiva je omejen, zastavljeni cilj pa bo omogočal fleksibilno uporabo, lažji dostop akademskim krogom za opravljanje znanstvenih raziskav.

Jim Lindner (Media Matters USA) je predstavil digitalizacijo Kongresne knjižnice. NAVCC (Nationalni ameriški center za konservacijo) je k projektu, vrednemu 160 milijonov dolarjev, povabil k skupnemu interdisciplinarnemu sodelovanju več partnerjev. Strokovnjaki so reševali vprašanja, kako izvesti migracijo arhivskega gradiva na digitalne medije v skupnem obsegu trajanja 380 let.

Portoričani so imeli pred desetimi leti na televiziji tri arhive (arhiv novic, videoteko in zgodovinski arhiv). Vsi trije so delovali ločeno brez medsedbojne povezave. Uredili so potrebno infrastrukturo s primerno vlažnostjo in temperaturo skladišč ter presneli gradivo z analognih nosilcev na digitalne. Predstavili so tudi načrte nove stavbe dokumentacijskega centra v treh nadstropjih: skladišče, tehnični del ter pisarne za vnos podatkov in delo s strankami.

Asusuke Ooi (Japonska) je predstavil arhiv NHK. Japonci so kot edini narod, ki je trpel zaradi posledic eksplozije atomske bombe, sprožili pobudo za ustanovitev globalnega mirovnega arhiva. Na mirovni spletni strani brezplačno predvajajo programe o žrtvah jedrskega orožja in omogočajo izmenjavo protivojnih in mirovnih programov.

Nizozemski inštitut za zvočni in vizualni multi-

medijski katalog IMMIX je predstavil dostop do baze podatkov za različne uporabnike: profesionalno uporabo, dostop akademskim krogom in široko javno uporabo na spletu.

Jim Lindner je predstavil system SAMMA (A System for the Automated Migration of Media Archives). Robotski system pripravi arhivske trakove, jih prevrti, očisti, predvaja, analizira vsebino, kodira, optično shrani, vrne v arhivsko bazo. Deluje 24 ur na dan, sedem dni na teden. Predavanje je bilo tržno naravnano, več informacij na jim@media-matters.net.

Stefan Machedon (TVR, Romunija) je predstavil projekt FIAT-a za jugovzhodno Evropo BAPP (Balkan Archives Preservation Project). Pobudnik projekta je dr. Branko Bubenik (HRT), projektu se je pridružila tudi RAI v sklopu sodelovanja FIAT/IFTA in CoPeAM (sredozemske države). V projektu sodeluje enajst televizijskih arhivov v osmih državah (Romunija, Bolgarija, Albanija, Slovenija, Hrvaška, BiH, Srbija in Črna gora, Makedonija). Projekt zagotavlja varstvo bogate kulturne dediščine. Vzrok za začetek projekta je bila nujna intervencijska akcija zaradi slabih razmer in nevarnosti uničevanja. Večina arhivov v tej regiji ima zelo slabe možnosti za delovanje. Ocenjeno je bilo stanje arhivov državnih televizij, pa tudi cilj, ki bi ga morali uresničiti v projektu (stopnja v oklepajih): na najnižji stopnji (2) sta arhiva albanske televizije in TV Podgorica, večina arhivov je na stopnji (1), arhiva TVS in HRT sta na stopnji (0), kar pomeni, da imata: zagotovljene ustrezne pogoje v skladiščih, izdelan izčrpen, splošen, razumljiv vodnik po arhivu, neomejen dostop do podatkov, ustrezne tehnične zmogljivosti za pregled gradiva in sistem izposoje, nadzorovan ob pomoči bar kode, sposobni sta arhivirati 80 odstotkov svojega lastnega programa.

Projekt ponuja pomoč arhivom na treh ravneh: ureditev primernih skladišč (2), pomoč pri tehnični opremi (1), pomoč pri digitalizaciji (0).

Sledile so delavnice z natančno predstavitvijo projektov BIRTH, Nodal and Portal, FIRST ter predstavitev severnoameriških projektov in obisk evropskega parlamenta.

V evropskem parlamentu so predstavili dejavnosti avdio-vizualnega arhiva evropskega parlamenta (EU Parliament Library). V arhivu hranijo fotografije, zvočne in videodokumente. Arhiv ponuja pomoč novinarjem, izvaja tehnične storitve in se v sodelovanju s televizijskimi postajami ukvarja tudi s produkcijo. Začetek arhiva sega v leto 1976 (tri osebe s štirimi kamerami), zdaj sodelujejo s šeststo postajami v sedeminštiridesetih državah. Vsako leto izvedejo tisoč naročil in izdajo tisoč šeststo kaset. (Op.: če se bomo hoteli primerjati z EU, bomo morali za desetkrat zmanjšati število naročil).

9. 9. 2003

Neil Regan (EBU) je predstavil model arhiva za prihodnost. V primerjavi s tradicionalnimi nosilci, ki se z leti poškodujejo (kemična reakcija) pomenijo digitalni nosilci trajno rešitev – arhivira se vsebina, ne

nosilec. Upoštevati je treba tudi zastarelost analogne tehnologije.

Giorgio Dimini je predstavil izkušnje RAI pri ohranjanju analognega arhivskega gradiva, migraciji na digitalne nosilce, prednosti in ugodnosti digitalnega arhiviranja ter delovanje multimedijskega kataloga. Izkušnje so predstavili tudi predstavniki švicarske, katalonske, danske in britanske televizije.

Catherine Lacken (SWR) je predstavila presnemavanje z enocolskih trakov na digitalne nosilce IMX. Projekt bo trajal do leta 2015. Letos so končali presnemavanje 1500 trakov, do leta 2007 jim je ostalo še 21000 trakov in za 3200 ur filmskih novic na 16-mm filmu. Od leta 2007 do 2015 načrtujejo presnemavanje nosilcev, ki bodo zastareli (D5, beta SP...). Delo opravlja tehnično osebje (6 oseb) in 21 oseb, ki opravljajo katalogizacijo. IMX je tudi nov master format SWR. Gradivo bodo vključili v avtomatski Video Mars System. Največje težave imajo s poškodovanimi trakovi in trakovi BASF malega formata. (Tudi pri nas bi morali začeti arhivirati gradivo na trakovih IMX namesto na beti SP).

Tudi Christophe Bauer (YLE) je predstavil problematiko presnemavanja enocolskih trakov.

Branko Bubenik (HRT) in Ian Gilmour (Screen-saver Australia) sta predstavila način, kako ohraniti avdio-vizualne dokumente brez potrebnega denarja, tehnične opreme in včasih tudi brez potrebnega znanja. Arhivi v Sredozemlju so izpostavljeni hudim problemom zaradi Vinegarjevega sindroma. Rešitev je prevetritev in čiščenje prostorov. Predstavljen je bil tudi arhiv zambijske televizije, bogat arhiv v zelo slabem stanju, s primerom naloženih škotel v skladišču.

Richard Wright (BBC) je predstavil presnemavanje z U-maticov na nosilce DVD.

Zaključna večerja s podelitvijo nagrade FIAT (Glasovi iz tišine) je bila v stavbi Muzeja afriških umetnosti.

10. 9. 2003

Organiziran je bil izlet v Bruges. Ob 10.30 je bil sestanek skupine za balkanski projekt. Predlagano je bilo izobraževanje vodstvenih oseb, tehnikov in dokumentalistov nacionalnih televizij držav jugovzhodne Evrope v sodelovanju s strokovnjaki RAI. Evropska unija naj bi zagotovila finančna sredstva v višini 200.000 evrov za vsako državo. Države so razdeljene na štiri stopnje, Slovenija in Hrvaška izpolnjujeta pogoje za stopnjo 1, cilj projekta je doseči stopnjo 0. Prvi seminar bo novembra v Torinu. Predlagana je udeležba vodje tehnične službe (technical manager), vodje informacijske tehnologije in vodje arhiva. Načrtovano je tudi izobraževanje dokumentalistov (izvaja RAI) in tehnikov (RAI in HRT), ki bi trajalo pet dni.

Aleksander Lavrenčič

Repetitio mater studiorum ali Plesišče, deviške kreposti morišče

V četrtek, 12. junija 2003 je slovenska, zlasti pa štajerska arhivistika doživela in brez moralne in materialne škode tudi preživela drugo ponovitev uspešno obujenih Srečanj štajerskih arhivov, to pot z delovnim naslovom "Ptuj 2003".

Pred simpozijem

V tančico skrivnosti zavil dnevni red srečanja se je začel odvijati na podgrajskem parkirišču na Ptujju, kjer smo se vkrkali v avtobus in se zapeljali na Ptujsko goro, biser sakralne arhitekture in še dandanes domovanje prijaznih klerikov Santoninovega kova.

V pričakovanju

Zaradi neljube zamude celjskega dela zborovalcev smo malce zamudili dogovorjen termin za ogled cerkve, vendar smo se z naslednjo skupino osnovnošolčkov s Slomškove Ponikve prekrasno ujeli in sodelovali pri patrovi razlagi o preteklosti ptujskogorskega bisera. Obveznemu "ofru"^{*} in delitvi podobic sta sle-

* Razlaga za tovariše: Darovanje denarja v cerkvi, povezano z obhodom oltarja.

dila spust do avtobusa in priprava na osrednji, strokovni del srečanja.

Prigodni simpozij se je ob 10. uri začel na domačiji Golob v Stopercah, kot referenti pa so nastopili mag. Ivanka Zajc Cizelj (*Problematika arhivskega gradiva v šolah v luči nove šolske zakonodaje in aplikacija lucidnih idej pri edukaciji šolskih arhivarjev*), mag. Slavica Tovšak (*Pokrajinski arhiv Maribor – biografija neke ustanove*) ter Ivan Lovrenčič (*Arhivsko gradivo za preteklost Halož v Zgodovinskem arhivu Ptuj ali Z viri nad stereotipe*).

Delovno predsedstvo

Referatom je sledila živahna razprava, le-tej pa nič manj živahna malica z "udomačenimi fazani" v obari in haloško gibanico, ki jo je spremljalo primerno ohlajeno haloško tekoče zlato. Na pobudo podpredsednice PZS, ki se je zbala za življenja gornišтва nevajenih pismoukov, je izlet na Donačko goro odpadel, udeleženci pa smo namesto tega pretegnili noge na dolgem pohodu proti avtobusu, ki se nam je bil med simpozijem in malico nekam izgubil.

Ogreti in okrepani smo se nato podali proti oazi, imenovani "Dolina Winettu", kjer so nas sprejeli zvoki "Dua Slavuj". Zadnji del druženja je začela srhljiva preizkušnja delitve in pomerjanja majic srečanja. Ta epizoda pa nas je hvalabogu prepričala, da strele udarjajo le v najvišje vrhove. Preoblečeni in (zelo!) ogreti smo začeli tovariško srečanje, ki je letos potekalo pod Churchillovim vodilom (No sports!) in se ni izrodilo v neusmiljen boj s sekundami, metri in točkami. Popoldne je minevalo v znameniti hedonistični spokojnosti med plesiščem in gasilskimi klopami, med klepetom, prebiranjem Santoninovih vtisov s poti čez Haloze in hudičevimi podobnicami, ki so jih (ah, morala) strastno metale tudi ženske. Če bi bil odojek topel kot Duhovčan in če bi se pred sparino lahko umaknili v ohlajeno sobo ter oddremali kitico ali dve, bi nas gostitelji do danes ne dobili domov, tako pa smo zopet osedlali avtobus in se v vročem večeru odpeljali na izhodišče, kjer smo si pomahali v slovo, zaklicali hvala Ptujčanom in začeli načrtovati naslednje srečanje.

Aleksander Žižek

Ocene in poročila o publikacijah in razstavah

Publikacije

Hraniti in ohraniti: 100 let načrtnega zbiranja in ohranjanja arhivskega gradiva ter 70 let delovanja profesionalne arhivske ustanove v Mariboru – jubilejni zbornik. Maribor, Pokrajinski arhiv, 2003, 480 strani

Leto 2003 je imelo za Pokrajinski arhiv Maribor poseben pomen, saj smo v njem praznovali kar dvojni jubilej: 70. obletnico uradne ustanovitve Pokrajinskega arhiva Maribor in 100. obletnico ustanovitve Zgodovinskega društva za slovensko Štajersko, ki je prvo začelo organizirano zbirati in hraniti arhivsko gradivo s tega območja. V počastitev jubilejev je Pokrajinski arhiv Maribor pripravil sklop treh predstavitvenih publikacij.

Prva publikacija je **jubilejni zbornik**, z naslovom **Hraniti in ohraniti** (100 let načrtnega zbiranja arhivskega gradiva ter 70 let delovanja profesionalne arhivske ustanove v Mariboru). Sestavljajo ga štiri celote. V prvem, slavnostnem delu so govori Andreja Rihtar – ministrice za kulturo Republike Slovenije, Borisa Soviča – župana mesta Maribor, in mag. Slavice Tovšak – direktorice Pokrajinskega arhiva Maribor.

V drugem, predstavitvenem delu je v prispevku dr. Miroslava Novaka **Pokrajinski arhiv Maribor 1903-1933-2003** prikazana zgodovina arhivske institucije, dodani so seznam zaposlenih v mariborskem arhivu od 1932 do 2003, ki ga je pripravila Darinka Arčnik, predstavitev danes zaposlenih s kratkimi življenjepisi ter bibliografija izdanih publikacij Pokrajinskega arhiva Maribor, ki jo je pripravil Leopold Mikec Avberšek.

Tretji, strokovni del je najobsežnejši in prinaša strokovne članke arhivistov Pokrajinskega arhiva Maribor. Vsi članki imajo izvlečke v slovenščini in angleščini, povzetke pa v nemščini.

Prvi je prispevek Suzane Čeh, višje arhivistke, in Zdenke Semlič Rajh, višje arhivistke, **Arhivsko gradivo s področja uprave v pristojnosti Pokrajinskega arhiva Maribor**. Ukvarja se z gradivom, ki ga v mariborskem arhivu hranijo na dveh oddelkih: na oddelku za arhivsko gradivo uprave od 1850 do 1945 in na oddelku za arhivsko gradivo po letu 1945. Prispevek opisuje načine pisarniškega poslovanja, ustvar-

jalce arhivskega gradiva, odbiranje, prevzemanje in popisovanje tovrstnega gradiva. Ukvarja se tudi s problemi varovanja in uporabe arhivskega gradiva s področja uprave.

Sledi članek Emice Ogrizek, arhivske svetovalke, **Arhivsko gradivo s področja pravosodja na pristojnem območju Pokrajinskega arhiva Maribor**, ki kaže značilnosti nekdanjih in sedanjih ustvarjalcev ter arhivskega gradiva s področja pravosodja. Predstavi zakonodajo in težave, na katere naletimo pri njenem izvajanju. Na začetku članka so zbrani in razjasnjeni temeljni pojmi s področja pravosodja.

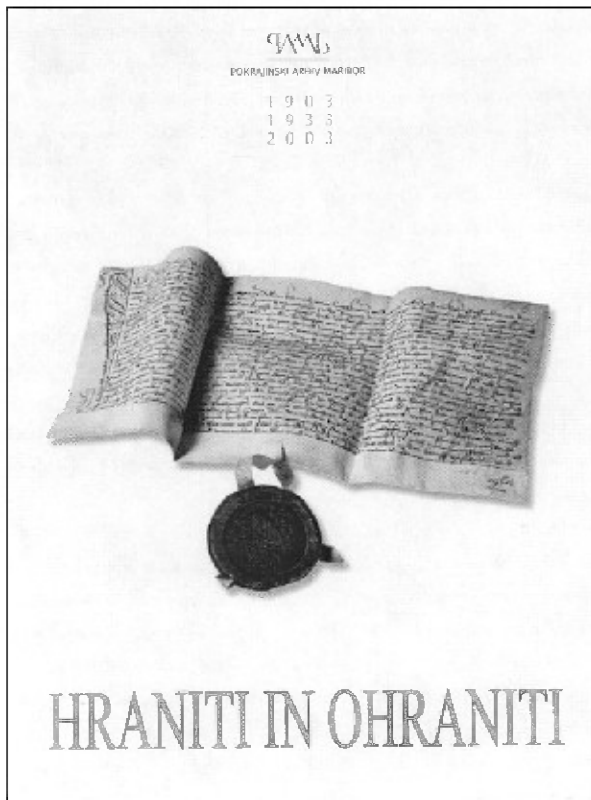

Ministrica za kulturo Andreja Rihtar in direktorica Pokrajinskega arhiva Maribor mag. Slavica Tovšak.

Šolstvo, zdravstvo in sociala v Pokrajinskem arhivu Maribor je naslov prispevka Simone Velunšek, višje arhivistke, v katerem se avtorica posveča zakonodaji, ki se navezuje na gradivo s področij šolstva, zdravstva in sociala. Ukvarja se tudi z vprašanji materialnega varstva, valorizacije in uporabe tovrstnega gradiva.

Gradivo s področja gospodarstva obravnava dr. Peter Pavel Klasinc, arhivski svetnik, v članku **Multi-disciplinarnost arhivskega gradiva v fondih s področja gospodarstva**. V njem opozori na različne oblike sprejemanja tovrstnega gradiva v arhiv, na različne načine urejanja in vrednotenja ter na pomen, ki ga ima gradivo za uporabnike in raziskovalce. Opravljena je tudi primerjava pregledov fondov s področja gospodarstva v različnih arhivih v Sloveniji, velik poudarek pa avtor posveča problemom poslovanja z dokumentacijo ob stečajih, likvidacijah ali reorganizacijah podjetij, do katerih je prišlo po spremembi družbenega sistema v Sloveniji.

Sledi prispevek **Arhivsko gradivo društev, političnih organizacij in združenj na območju Pokrajinskega arhiva Maribor**, arhivista Jureta Mačka. Ukvarja se z gradivom ustvarjalcev, ki sodijo med pravne osebe zasebnega prava in se njihovo gradivo zato uvršča k privatni lastnini, podvrženi posebnim zakonom. Opozarja na dilemo, kako zavarovati in ohraniti privatno arhivsko gradivo kot kulturno dediščino, ne da bi pri tem kršili pravico do privatne lastnine.

Naslovnica zbornika ob sedemdesetletnici Pokrajinskega arhiva Maribor.

Viktor Vrbnjak, arhivist, je napisal članek **Osební in družinski fondí v Pokrajinskem arhivu Maribor**, v katerem predstavi načine prevzemanja privatnih fondov, ki so bili prvi dokumenti, hranjeni pri Zgodovinskem društvu za slovensko Štajersko. Gre za po obsegu in vsebini zelo različno gradivo, ki se še danes prevzema s podaritvami, volili in odkupi.

Starejše arhivsko gradivo v Pokrajinskem arhivu Maribor je predstavil arhivist Ivan Fras. Gre za gradivo, ki je nastalo pred letom 1850 in v katero sodijo: zbirka listin, gradivo gosposčin, graščin, imenj, trgov in občin. Avtor po uvodni razjasnitvi strokovne terminologije razlaga začetke zbiranja starejšega arhivskega gradiva, posebno pozornost pa nameni opisu franciscejskega katastra katastrskih map za Štajersko, ki je pomemben vir za raziskavo slovenske gospodarske zgodovine in etnologije.

Višji arhivist Leopold Mikec Avberšek je napisal članek **Knjižnica in čitalnica Pokrajinskega arhiva Maribor**, ki vsebuje zgodovinski pregled delovanja knjižnice v arhivu, oris knjižničnega gradiva in programa COBISS, ki je olajšal katalogizacijo, izposajo in uporabo arhivskega gradiva v čitalnici.

Sledi prispevek arhivistke Lučke Mlinarič, **Nekonvencionalno arhivsko gradivo v zbirkah in fondih Pokrajinskega arhiva Maribor**. Govori o specifičnem arhivskem gradivu, ki je večinoma ohranjeno v zbirkah. Predstavljeno je po sklopih, in sicer glede na vrsto nosilca informacij: gradbeni načrti ter projektna in tehnična dokumentacija; zemljevidi; fotografije, razglednice, dopisnice; negativni na stekleni plošči in filmski negativni; mikrofilmi; gramofonske plošče; plakati, lepaki in letaki; priznanja, diplome, spričevala; drobni tiski; pečati ter štampljke in žigi; plačilna sredstva – bankovci, kovanci in obveznice; računi; osmrtnice.

Razstavna dejavnost je od prvih začetkov pa do danes opisana v prispevku mag. Slavice Tovšak, arhivske svetovalke – **Razstave kot segment dejavnosti Pokrajinskega arhiva Maribor**. V zadnjem času se razstavna dejavnost vrši v dveh razstaviščih mariborskega arhiva, v Archivumu in Hadu, arhiv pa ob vsaki razstavi izda katalog, ki ohranja njen pomen in vrednost. Avtorica posveča posebno pozornost tudi možnosti pedagoške dejavnosti oziroma posebnim učnim uram zgodovine ob razširjenem in poglobljenem ogledu razstav. Poudarjen je tudi pomen sodelovanja s tujino, saj so številne razstave, ki so jih pripravili sodelavci mariborskega arhiva, gostovale v tujini.

Oblike in načini strokovnega izobraževanja v Pokrajinskem arhivu Maribor so predstavljeni v članku mag. Slavice Tovšak, arhivske svetovalke, ki po definiciji strokovnih pojmov in ciljev v izobraževanju predstavi značilnosti izobraževalnega sistema v arhivskih in nearhivskih institucijah. Nato se avtorica posveti pregledu usposabljanja delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, arhivskemu izobraževanju v okviru srednješolskega programa, usposabljanju pripravnikov v mariborskem arhivu, oblikam dopolnilnega izobraževanja in individualnemu izobraževanju arhivskih delavcev.

Višja arhivistka Zdenka Semlič Rajh v članku **Pomen Znanstvenoraziskovalnega dela in mednarodnega sodelovanja za profesionalno delo v arhivih** poudarja, da raziskovalno delo predstavlja del vsakodnevne profesionalnega dela v arhivu. Opozarja na nekatere arhivske dejavnosti, skupno z evidentiranjem in drugimi oblikami mednarodnega sodelovanja, ter nakazuje smernice razvoja in predstavi zgodovino znanstvenoraziskovalnega dela v Pokrajinskem arhivu Maribor.

Sledi prispevek arhivistke Gordane Šovegeš, **Pokrajinski arhiv Maribor v multikulturnem okolju s poudarkom na sodelovanju z madžarskimi arhivi**, ki opozori na del gradiva v mariborskem arhivu, ki ni v slovenskem jeziku, pa tudi na gradivo, ki je nastalo na ozemlju današnje pristojnosti Pokrajinskega arhiva Maribor, a je bilo odneseno v tujino, kjer ga še danes hranijo. Poudarja pomen sodelovanja z arhivi, ki hranijo omenjeno gradivo, in pomen evidentiranja. Na simpozijih in pri skupnih projektih se med arhivi na mednarodni ravni razvija sodelovanje, ki bo aktualno tudi po vstopu v Evropsko unijo.

Na koncu sklopa strokovnih člankov je prispevek dr. Miroslava Novaka, arhivskega svetovalca, **Tehnološko-tehnična podpora arhivskemu strokovnemu delu v Pokrajinskem arhivu Maribor**. Po predstavitvi nekaterih arhivsko-tehničnih pojmov opiše avtor začetke, razvoj, probleme in v mariborskem arhivu uporabljene rešitve s področij knjigoveštva in restavracije, reprografije in reprodukcije ter logističnih rešitev. Predstavi tudi tehnično varovanje arhivskega gradiva, računalniško podporo in komunikacije, ki so potrebne za vsakodnevno arhivsko strokovno delo in za uporabo arhivskega gradiva.

Četrti sklop jubilejnega zbornika je natančen zgodovinski pregled zbiranja arhivskega gradiva – od prvih teženj po zbiranju, obdelavi in uporabi, do nastanka in delovanja Banovinskega arhiva v Mariboru, iz katerega je pozneje nastal Pokrajinski arhiv Maribor. Članek je napisal arhivist Viktor Vrbnjak in ima naslov **Prispevek k zgodovini arhivske službe na Slovenskem Štajerskem do leta 1941**.

V zborniku so objavljene fotografije Dragiše Modrinjaka, Bineta Kovačiča in nekaj primerkov fotografij, ki jih hrani Fototeka Pokrajinskega arhiva Maribor. Zbornik, ki ima 480 strani, so v nakladi 300 izvodov natisnili v tiskarni vb Rogina d.o.o., Radizel.

Poleg zbornika naj omenim še **Predstavitveno knjižico**, v kateri so na kratak in poljuden način zapisani osnovni podatki o pristojnem območju in nalogah arhiva, o fondih in uporabi arhivskega gradiva ter kratak pregled zgodovine arhivske dejavnosti z območja, ki je danes v pristojnosti Pokrajinskega arhiva Maribor. Na koncu knjižice so zapisani naslovi, telefonske številke in drugi podatki, ki utegnejo koristiti uporabnikom arhiva. Knjižica obsega 15 strani in vsebuje fotografije primerkov atraktivnega gradiva, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Besedilo je napisal dr. Miroslav Novak, knjižica je izšla v 1500 izvodih, natisnila jo je Tiskarna Štumpf.

Jubilejne publikacije Pokrajinskega arhiva Maribor

Nadalje je Pokrajinski arhiv Maribor v jubilejnem letu pripravil videokaseto **Hraniti in ohraniti**, ki v 35 minutah predstavi zgodovino hranjenja dokumentov, oriše značilnosti današnje ureditve Pokrajinskega arhiva Maribor, poudari značilno arhivsko problematiko hranjenja, urejanja ter restavriranja ter prikaže uporabo arhivskega gradiva v upravno-pravne, raziskovalne in razstavne namene. Prikazuje veliko zanimivega gradiva, ki ga hrani arhiv, film pa popestrijo tudi glasba, ki se je ohranila na starih gramofonskih ploščah, in filmski posnetki iz obdobja Rudolfa Maistra, druge svetovne vojne in zgodnjega povojnega obdobja. Režiser filma je Bojan Labovič, avtor besedila je dr. Miroslav Novak s sodelavci, v vlogi pripovedovalke pa srečamo Tajdo Lekše. Kaseto je namenjena širši javnosti, tudi tistim, ki arhiva še ne poznajo.

Mojca Horvat

Tone Krampač, Vodnik po matičnih knjigah Nadškofijskega arhiva Ljubljana, Nadškofija Ljubljana – Arhiv, Priročniki 2, Ljubljana 2003, 128 strani

Letos je Nadškofijski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju NŠAL) v zbirki Priročniki izdal težko pričakovano knjigo arhivista Toneta Krampača z naslovom *Vodnik po matičnih knjigah Nadškofijskega arhiva Ljubljana*. Knjiga vsebuje popis vseh matičnih knjig (v nadaljevanju MK) ljubljanske nadškofije, ki jih hrani NŠAL, to je rojstnih, poročnih in mrliških MK, tako originalnih kot tudi dvojnikov.

Knjiga je nadgradnja vodnika iz leta 1972, ko je Skupnost arhivov Slovenije v treh zvezkih izdala *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije z izčrpnim zgodovinskim pregledom*. Bil je že skrajni

čas, da se naredi nov popis, saj se je mesto hrambe MK iz leta 1972 do danes v veliko primerih spremenilo. Prvi korak so naredili že arhivisti v Škofijskem arhivu Maribor, ko so leta 1999 izdali *Vodnik po matičnih knjigah Škofijskega arhiva Maribor*.¹

Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika² so matične knjige evidenca temeljnih osebnih podatkov prebivalcev. So javne listine, ki pravno veljavno dokazujejo rojstvo, poroko in smrt.³ Na ozemlju Slovenije so se MK pojavile že zelo zgodaj, saj zasledimo prvo rojstno MK v Piranu že leta 1458. Obvezno vodenje rojstne in poročne MK je predpisal šele tridentinski koncil (1545-1563). Vodenje mrliške MK pa je bilo obvezno šele od leta 1614 z rimskim obrednikom. Danes je najstarejša ohranjena MK mrliška MK župnije Piran iz leta 1505. Od leta 1835 se po dekretu dunajske dvorne pisarne vodijo še prepisi, to je trojniki, ti predstavljajo varnostno kopijo, ki se ob koncu koledarskega leta pošlje na (nad)škofijo. Tudi prepisi so zelo pomembni, saj danes za nekatere župnije pomenijo edine ohranjene matične knjige in imajo zato vlogo izvirnikov. Originalne MK so bile namreč ob požigu župnišč med drugo svetovno vojno uničene.

Cerkvene matice so pridobile veljavo zlasti s patentom cesarja Jožefa II. Le-ta je 20. 2. 1784 predpisal vodenje MK tudi od države, vodenje pa poveril katoliškemu župniku in židovskemu rabinu. Matične knjige Katoliške cerkve so bile od tega dne namenjene tako cerkveni kot tudi državni rabi. Tako je bilo vse do leta 1946 (v Slovenskem primorju do leta 1947), ko je bilo uvedeno vodenje civilnih MK. Izpiski iz MK Katoliške cerkve so tako z letom 1946 oziroma 1947 izgubili značaj pravno veljavnih dokumentov pri poslovanju z državo. Ker pa je država za svoje potrebe rabila tudi starejše podatke o prebivalcih takratne SRS Slovenije, je bil leta 1948 izdan sklep, da se vse MK Katoliške cerkve odvzamejo posameznim župnijam z namenom, da se naredi prepise le-teh, originali pa naj bi se nato vrnilo nazaj posameznim župnijam.

Dejansko stanje po tem sklepu je bilo pa žal popolnoma drugačno. Prepisano je bilo izredno malo MK, matičarji pa so zaznambe začeli vpisovati kar v MK, last Katoliške cerkve, to je v privatno lastnino. Leta 1972 je bil tako narejen prvi popis vseh MK za ozemlje takratne SRS Slovenije. Pomenil je odličen pripomoček za določitev hrambe MK, saj so imeli uporabniki nemalo težav, preden so ugotovili, kje MK sploh so. Že takrat je bilo mogoče MK najti na treh lokacijah, tako stanje pa je še danes. MK se danes hranijo na treh lokacijah: večina starejših MK je v NŠAL, del še vedno na župnijah, mlajše pa so pra-

viloma na upravnih enotah. Vodnik iz leta 1972 je tako še danes popis vseh MK, ki so se ohranile v Sloveniji od začetka vodenja MK.

Na začetku devetdesetih let 20. stoletja so se med državo in Slovensko škofovsko konferenco začela pogajanja o vrnitvi MK, ki so bile odvzete leta 1948. Izvršni svet Republike Slovenije je 18. 12. 1990 sklenil, da so odvzete MK "pravno formalno cerkvena last"⁴ in je pooblastil Arhiv Republike Slovenije za sklenitev dogovora o vrnitvi odvzetih MK Katoliški cerkvi.

V letih 1993 in 1994 je bil med Vlado Republike Slovenije in Slovensko škofovsko konferenco sklenjen dogovor o vračilu MK, ki so bila dotlej v Arhivu Republike Slovenije, na matičnih uradih in v Arhivu Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije, katerih zadnji vpis je starejši od sto let. Te MK so prevzeli NŠAL ter škofijska arhiva v Mariboru in Kopru. Z dnem vračila so omenjene ustanove prevzele tudi skrb za "izstavljanje podatkov, potrdil in overjenih fotokopij" iz prevzetih MK.⁵

NŠAL je že pred tem, pa tudi v tem obdobju, hranil MK, ki so mu jih v hrambo izročale posamezne župnije. Tako danes NŠAL hrani MK 263 župnij in petih kuracij (pozneje so postali del matičnih župnij). To pomeni, da NŠAL hrani 3881 MK, od tega 3261 originalov, 206 dvojnikov, 153 MK iz francoske okupacije ter 261 knjig indeksov (abecednih seznamov za lažje iskanje).

Krampačeva knjiga je sestavljena po abecednem redu župnij. Pri vsaki župniji so naštetih najprej seznamei krstnih, poročnih in mrliških MK, nato pa včasih še dvojniki. Knjiga je zelo dragocena, saj obsega kar 692 opomb. Žal vsebuje tudi nekaj napak. Omenil bi le dve stvari. Največja napaka je neujemanje številke strani s kazalom, ki je nastala ob pripravi za tisk. Ob ponatisu bi bilo dobrodošlo tudi, da se pri posameznih knjigah, kjer je navedeno, da obstaja mikrofilm, navede številko le-tega. S tem bi iskanje zelo poenostavili.

Iz opomb, ki dopolnjujejo Krampačevo knjigo, izvedemo tudi druge zanimivosti MK, saj je v njih poleg rojstno-krstnih, poročnih in mrliških podatkov mogoče najti tudi druge, prav tako zelo pomembne zapise. Nekatere MK tako vsebujejo tudi kronike, listine o posvetitvah, oklicne knjige, pesmi, popise prebivalstva, različne dekrete, sezname raznih bratovščin, Statuse animarume (družinske knjige, v katerih so seznamei prebivalcev po posameznih hišnih številkah) in drugo. Na koncu knjige je izdelan še seznam mikrofilmov MK, ki so bile mikrofilmne zaradi varnosti oziroma zato, da jih zainteresirani uporabniki sploh lahko uporabljajo.

Nekatere MK, ki so jih prevzeli vsi trije cerkveni arhivi, bodisi od župnij bodisi od upravnih enot, so namreč v katastrofalnem stanju. Opozoriti velja, da so

¹ Hozjan Andrej, Geršak Katja, *Vodnik po matičnih knjigah Škofijskega arhiva Maribor*, Popisi, inventarji in vodniki, zvezek 1, Škofijski arhiv Maribor, Maribor 1999.

² Glej geslo *matičen* v: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, SAZU in ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, DZS, Ljubljana 2000, str. 529.

³ *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije I.*, Skupnost arhivov Slovenije, Vodniki, 1. zvezek, Ljubljana 1972, str. XVII.

⁴ NŠAL, arhiv arhiva, dopis Izvršnega sveta RS Slovenski škofovski konferenci z dne 26. 12. 1990, št. 037-05/90-1/1-4.

⁵ NŠAL, arhiv arhiva, dopis Arhiva Republike Slovenije Ministrstvu za notranje zadeve z dne 20. 12. 1993, št. 617-42-45/90 MZu.

to izjemno dragocene knjige, katerih veljava se ne konča, ko je knjiga polna. To hkrati tudi niso knjige, ki bi se hranile na podstrešjih, v vlažnih prostorih, na mestih, kjer bi vsak imel dostop do njih. NŠAL je namreč v preteklosti od župnij in tudi od upravnih enot prevzel že tako zelo poškodovane MK, da so izločene iz uporabe in nujno potrebne restavriranja – nekaterih žal ne bo nikoli mogoče v celoti obnoviti. Restavriranje MK pa pomeni za (nad)škofijske arhive, ki razpolagajo z izjemno skromnimi sredstvi, ogromen in nepotreben strošek, ki bi se mu bilo ob primerni hrambi MK mogoče izogniti!

Danes stranke lahko dobijo izpiske iz originalnih MK za vpise, ki so starejši od sto let, na treh lokacijah: v župniščih, v (nad)škofijskih arhivih, za nekatere pa še vedno na upravnih enotah. Vse matične podatke, ki so mlajši kot sto let, pa dobijo le na upravnih enotah.

Z letom 2003 Republika Slovenija uvaja novost pri vodenju MK. Spomladi je bil namreč sprejet Zakon o matičnem registru.⁶ Ta v prvem členu določa, da je matični register "računalniško vodena baza podatkov, v katero se vpisujejo matična dejstva: rojstvo, zakonska zveza in smrt ter druga dejstva, določena z zakonom. Matični register je razvid osebnih stanj državljanek in državljanov Republike Slovenije in razvid rojstev, zakonskih zvez in smrti tujih državljanek in državljanov, ki so nastala na območju Republike Slovenije." Gre namreč za prenos vodenja matičnih podatkov iz knjižne oblike v računalniško, ki jo opravljajo matičarji na upravnih enotah Republike Slovenije.

Za konec bi si bilo smiselno postaviti nekaj vprašanj:

Ali bi ne bilo smiselno pospešiti vračanja originalnih MK, lasti Katoliške cerkve, iz upravnih enot v arhive?

Stranke imajo namreč pri iskanju podatkov o svojih prednikih (tako pri izdelavi rodovnikov kot tudi pri upravnih in sodnih postopkih) veliko težav. Arhivisti, ki imamo vsakodnevno opraviti z reševanjem vlog strank, ugotavljamo, da nekateri delavci na matičnih uradih nemalokrat ne vedo, kaj njihova služba od njih zahteva. So namreč javni uslužbenci in ena izmed njihovih poglavitnih nalog je pomoč strankam, za to dobivajo tudi plačo iz državnega proračuna. Mnogokrat se ne zavedajo, da delajo za dobrobit strank in ne za to, da med službenim časom strankam poskušajo nagajati po svojih najboljših močeh.

Ali ne bi bilo smiselno narediti popisa vseh MK v lasti Katoliške cerkve, ki so še vedno hranjene na upravnih enotah?

Pogosto se dogaja, da delavci na matičnih uradih sploh ne vedo, katere MK hranijo. Zgodilo se je že, da je MK leta 1972 obstajala, ko pa jo je poskušal prevzeti delavec (nad)škofijskega arhiva, pa je ni bilo moč najti.

Kljub temu da podpiram sodobne metode obdelovanja podatkov, me zanima, ali imamo danes v Sloveniji že tako razvit sistem shranjevanja in obdelave podatkov, da bomo tako pomembne podatke, kot ma-

tični podatki so, lahko sploh našli in uporabljali tudi čez dvesto oziroma tristo let? Ali bo te podatke mogoče brati tudi po razvoju novih nosilcev shranjevanja? So računalniške baze dovolj varne pred vdori nepooblaščenih oseb in pred zlorabami?

Gledano v celoti je *Vodnik po matičnih knjigah Nadškofijskega arhiva Ljubljana* izjemno pomembno delo. Ne le za arhiviste, ki vsakodnevno odgovarjamo na vloge strank, temveč tudi za uporabnike v arhivih, delavce na matičnih uradih in druge. To potrjuje tudi dejstvo, da je knjiga že razprodana. Svetujem vsem, da preden začnete z iskanjem podatkov, najprej vzamete v roke omenjeno delo. Prihranili si boste čas, denar in nepotrebna pota.

Jure Volčjak

Zdenka R. Bonin, Inventar Zbirke listin v Pokrajinskem arhivu Koper (1348-1776), Pokrajinski arhiv Koper, 2002, 221 strani

"Listina je vsak dokument, ki dokazuje neko pravno pomembno dejanje..."

Listine severozahodne Istre so posebnost v slovenskem prostoru, in sicer po značilnostih, ki so jih urejali mestni statuti, pa tudi po jeziku in pisavi (vpliv Beneške republike).

Listinsko gradivo je najbolj čislano gradivo v vsakem arhivu. Starejše kot je in bolj ko je ohranjeno, bolj smo nanj ponosni, saj neizpodbitno dokazuje in potrjuje naš obstoj in odstira tančice preteklosti. Gradivo iz tega časa je dokaj redko, ne samo pri nas, temveč tudi v svetu. Natančno zapisani podatki v listinah nam nazorno predstavijo sisteme in skrivnosti pravnega poslovanja. Nemalokrat v njih zasledimo dragocene podatke o življenju ljudi, ki je navadno skrito očem ali celo zgodovinsko zanemarjeno.

Zavedajoč se pomembnosti listinskega gradiva, se je avtorica odločila Zbirko listin, ki jo hranimo v Kopru, predstaviti javnosti. Inventar predstavlja ne samo vodič po zbirki, temveč je temelj za raziskovanje listin severozahodne Istre.

V uvodu nam postreže s kratko, a zato nič manj kakovostno predstavljeno zgodovino Kopra. Tak pregled je dobrodošel za vse, ki jim zgodovina slovenske Istre in Primorja do propada Beneške republike ni ravno domača. Umestitev listin v čas in prostor raziskovalcem omogoča bolj celostno tolmačenje tovrstnega gradiva.

Inventar pa ni namenjen izključno strokovnjakom za listinsko gradivo in ozkemu krogu raziskovalcev, temveč bo postal nepogrešljiv priručnik vsem, ki so na področju raziskovanja starejše zgodovine in listin začetniki.

Zelo pregledno in preprosto orisan razvoj notariata, predstavitev koprskih notarjev in vicedominov, določil o njihovem delu, načinu izdajanja in overovitve listin omogoča, da tudi arhivisti, ki se ukvarjamo

⁶ Uradni list RS, št. 37/2003.

z novejšo zgodovino, laže premagamo težave pri uporabi in razlaganju listin.

Historiat Zbirke listin in napotki za uporabo popisa sklepajo prvi tematski sklop knjige ter nas uvedejo v drugi, ki se imenuje Popis Zbirke listin. V drugem delu je zelo natančno popisanih 89 listin. Popis nas poleg naslova, signature, datacije in vsebine seznanja tudi s prejšnjo signaturo (dodatna pomoč konkordančni tabeli na koncu knjige), krajem izstavitve listine, izstaviteljem, prejemnikom, tipom dokumenta, pravnim statusom, opisom listine (pisna podlaga, velikost), jezikom, v katerem je listina napisana, overovitelji in načinom overovitve, pričami, datumom javne objave, krajevnimi imeni, ki jih zasledimo v listini, ohranjenostjo listine ter z morebitnimi objavami. Vse skozi nam pomagajo tudi številne opombe, ki usmerjajo raziskovalca in ponujajo dodatne razlage. Skozi celoten inventar so predstavljene tudi fotografije listin, ki jih v Zbirki listin hrani Pokrajinski arhiv Koper.

Na koncu knjige so objavljene priloge, ki vsebujejo že omenjeno konkordančno tabelo, stvarno kazalo, zelo priročni kazalo notarjev ter kazalo krajev izstavitve listin, potem še krajevno in imensko kazalo, seznam kratic, okrajšav in slikovnega gradiva.

Vsekakor smo dobili zelo pregleden in uporaben inventar, ki ne bi smel manjkati na policah tistih, ki delajo s starejšim gradivom, pa tudi ne na policah vseh arhivskih delavcev.

Za sklep naj navedemo misel prof. dr. Franceta M. Dolinarja, ki jo je zapisal v spremni besedi: "*Z inventarjem Zdenke Bonin dobiva Koprski pokrajinski arhiv v pravem pomenu besede prvi sodobni inventar listin, ki jih hrani... Njen inventar je izjemno pričevanje bogastva Koprškega pokrajinskega arhiva in odlično izhodišče za raziskovalce na področju zgodovine Istre.*"

Nada Čibej

Mirela Slukan Altić, Katastar Istre 1817-1960, inventar, Hrvatski državni arhiv, Zagreb 2001, 109 strani

Kataster Istre

Pred dnevi mi je v roke prišla drobna knjižica z naslovom Kataster Istre, 1817-1960, inventar, ki ga je izdal Hrvaški državni arhiv. Pozornost je vzbudila predvsem zaradi vedenja, da je bilo o vodenju zemljiških evidenc v Istri doslej malo znanega. Poleg omenjenega obstaja še dejstvo, da se ozemlje hrvaške Istre neposredno navezuje na današnje slovensko Primorje, za katero pa je v slovenskih arhivih izvirno gradivo katastra, predvsem starejše, ohranjeno le fragmentarno.

Avtorica inventarja je Mirela Slukan Altić, ki se že nekaj let ukvarja z zgodovinskim gradivom katastra na

Hrvaškem. Ob pregledovanju gradiva katastra v tržaškem državnem arhivu je pri izdelavi popisa zajela tudi tiste katastrske občine, katerih zemljišče pripada danes Republiki Sloveniji. S popisom, ki so nam ga takrat delavci hrvaškega državnega arhiva iz Zagreba prijazno poslali, se je dokončno potrdilo prepričanje, da se gradivo franciscejskega katastra za slovensko obalo skupaj s širšim zaledjem, ki je nekdanj pripadalo Italiji, še danes hrani v Italiji.

Knjižica je izšla leta 2001 v Zagrebu. Inventar, objavljen v knjižici, ni za slovenskega raziskovalca, ki se srečuje s podobnim gradivom v Sloveniji, kjer ga je veliko več, nič posebnega. Obsega 109 strani, vezana pa je v mehke platnice, običajne za take objave. Zajema popis katastrskih občin Istre, ki so razdeljene glede na kraj hranjenja. Katastrske občine v okviru posameznega arhiva, ki hrani njihovo gradivo katastra, niso zaporedno številčene, pač pa so v popisu nanižane po abecednem vrstnem redu.

Skupaj je popisano spisovno in grafično gradivo, ohranjeno za posamezno katastrsko občino. Rubrike so podobne kot v popisu gradiva katastrov v našem arhivu, le oblika zapisov se razlikuje, saj imamo v našem arhivu popise izdelane v obliki tabel. Mirela Slukan Altić je v popisu vsake posamezne katastrske občine vrste gradiva v okviru ene katastrske občine oštevilčila z zaporednimi arabskimi številkami, vendar številka ne pomeni iste vrste gradiva po posameznih katastrskih občinah, pač pa označuje le popisni vrstni red v okviru ene katastrske občine. V večini primerov, kjer so ohranjeni, so pod številko 1 navedeni originalni katastrski načrti katere koli letnice izdelave ali opisi meja katastrske občine. Pod naslednjimi številkami so popisani izrisi detajlov v posameznih občinah, pritožbe, davčne cenitve, barvne kopije originalov, opis meje katastrske občine, seznanja lastnikov zemljiških in stavbnih parcel, seznanja zemljišč brez lastnika.

Na 101. strani se popisi katastrskih občin nadaljujejo z dvojezičnim indeksom po abecednem vrstnem redu imen katastrskih občin. Prvo je hrvaško – italijansko kazalo, za njim pa še italijansko – hrvaški indeks.

Zanimivost inventarja je, da evidentira in popisuje gradivo, ki ga danes hranijo arhivi v dveh državah, Hrvaški in Italiji.

Vrednost inventarja se poveča, ko knjižico natančneje prelistamo. Poleg uvoda je namreč na začetku objavljena zanimiva uvodna študija o nastajanju katastrskih popisov in prikazov delitve zemljišč za celotno Istro, tako tisti del, katerega ozemlje je pred letom 1797 pripadalo Beneški republiki, in del, ki je pripadal habsburški monarhiji, tako imenovana Pazinska knežija.

V prvem delu študije je avtorica preučila predhodnike franciscejskega katastra za Istro, pri izdelavi katerega je bilo njeno ozemlje prvič sistematično in v celoti izmerjeno.

Presenečenje pomeni odkritje, da so za posamezna območja v beneškem delu Istre nastali katastri že daleč pred izdelavo franciscejskega katastra. Najstarejši so bili narisani v 15. stoletju, po predvidevanjih strokov-

njakov pa naj bi nekatere njihove predloge nastale že v 11. stoletju. Tudi vzrok nastanka posameznih istrskih katastrof je drugje kot pri drugih zgodnjih, pri nas znanih katastroh. Predvsem so takratne katastrske evidence za zemljišča v Istri rabile za načrtovanje naseljevanja prebežnikov pred turškimi vpadi na zapuščenih istrskih posestvih. Pojav izpraznjenja Istre je kulminiral v prvi polovici 17. stoletja, ko naj bi bilo v Istri zapuščenih približno 70 odstotkov vasi, število prebivalstva pa je po približnih ocenah padlo na 35.000 ljudi. Poleg turških vpadov so na izpraznitev vasi vplivale epidemije kuge, malarije in vojne (1508-1523 in 1615-1618), vsekakor pa je imela izselitev tako velikega števila prebivalcev na gospodarski razvoj Istre pogubne posledice. Beneška republika je zato kolonizacijo od 15. stoletja dalje sistematično izvajala, od 16. stoletja naprej pa je pripravljala zakonske podlage zanjo.

Do sedemdesetih let 17. stoletja naj bi Benečani z organizirano kolonizacijo v Istri naselili približno deset tisoč ljudi. Beneška kolonizacijska politika je imela več namenov. Po mnenju avtorice so želeli razbremeniti beneške posesti v Dalmaciji, ki so bile tedaj omejene na ozek obalni pas, ublažiti močan pritisk, izzvan s prilivom bežečega prebivalstva z območij turških osvajanj, ter oživiti zapuščena naselja in zemljiške posesti v Istri.

Eden pglavitnih pogojev kolonizacije Istre so bile zemljiške evidence. Kot v preostali beneški Dalmaciji je delitev zemljišč potekala sočasno s sestavljanjem tako imenovanih investitur, kamor so vpisali vsakega prihodnjega posestnika. Investitura je imela vse lastnosti katastrske evidence.

Pogosto spreminjanje meja na kolonizacijo in s tem na nastanek katastrof Istre ni imelo posebno velikega vpliva, saj je bila Istra od vseh hrvaških pokrajin najbolj zaščiten pred turškimi osvajanji in morebitnimi spremembami meja beneške posesti. To se je odražalo tudi v dinamiki nastajanja zemljiških evidenc, ki se za Istro pojavljajo za obdobje od 15. do 18. stoletja. Katastrske izmere niso bile opravljene skupaj za večja ozemlja, prav tako ne pod pritiskom inventarizacije priključenih območij, pač pa so jih opravljali po posameznih posestih, ki so jih dodeljevali novim naseljencem, ko se je za to pokazala potreba. Pisane in kartografske evidence se zato navezujejo na manjša območja posameznih občin ali posesti, ki so nastajale neodvisno druga od druge. Namena izdelave zgodnjih katastrskih evidenc sta bila kolonizacija in podelitev zemljiških posesti ter evidenca prišlekov in pobiranje davkov.

Kjub zavesti o potrebnosti katastra za celotno ozemlje so številni poizkusi, da bi razširili posamezna katastrska dela na širše območje Istre, ostali brez rezultatov.

Poleg katastrof kmetijskih zemljišč so za območje beneške Istre izdelovali tudi katastre gozdov. Prvi izhaja iz leta 1584, zadnji pa je iz leta 1776. Imajo jih za ene prvih katastrof gozdov v svetu, zajemajo pa opise gozdnih posesti po naseljih in posestnikih. Kot pri mlajših evidencah gozdnih površin so tudi ti ka-

tastri nastali zaradi izkoriščanja gozdov, posebej kakovostnih hrastovih gozdnih sestojev.

V drugi polovici 18. stoletja so se v okviru jožefinske izmere habsburške monarhije začela dela tudi na katastrskem kartiranju Pazinske knežije. V državnem arhivu v Benetkah še danes hranijo obsežne in podatkovno bogate arhivske vire o nadaljnjem dodeljevanju zemljiških posesti v beneškem delu Istre s popisi posestnikov in njim dodeljenih zemljišč, pa tudi gradivo o razmejevanju posameznih posesti in opise vseh mejnih točk z ustreznimi grafičnimi, to je kartografskimi viri.

Pri izdelavi franciscejskega katastra v dvajsetih letih 19. stoletja je bilo ozemlje Istre prvič natančno in v celoti izmerjeno, izsledki meritev pa izrisani na papir.

Pri natančnem primerjanju podatkov, nanizanih v članku, s podatki, ki veljajo za franciscejski kataster za slovensko ozemlje, se kljub istim navodilom pokažejo nekatere razlike. Preseneča na primer podatek, da naj bi bili vsi protokoli izdelani dvojezično, saj so bili za slovensko ozemlje napisani izključno v nemščini.

Dela pri izdelavi franciscejskega katastra so v celotni monarhiji potekala po posameznih upravno – teritorialnih enotah. Izmera se je začela prav na območju hrvaških ozemelj z izmero hrvaškega Primorja, katerega sestavni del je bila tudi Istra. Skupaj s kvarnerskimi otoki je bila razdeljena na 354 katastrskih občin, ki so sestavljale davčne okraje. Razdelitev Istre na davčne okraje in občine se v začetku, podobno kot marsikje drugje po državi, ni pokrivala z administrativno – teritorialno sestavo okrajev in občin, katerih meje so se zato večkrat spreminjale. Ker so bile meje katastrskih občin enako kot drugod po monarhiji oblikovane že v dobi vladanja Jožefa II., je to ponekod dodatno pogojevalo neskladje državnega okrajnega in davčnega ustroja. Razen hrvaškega dela Istre, ki je sestavljal največji del tedanje pokrajine Istre, je pokrajina v svojih severnih delih pokrivala tudi današnje dele slovenske in italijanske Istre.

Franciscejska katastrska izmera Istre je bila izvedena v letih od 1818 do 1825. Za ozemlje Primorja je bila v okviru Dvorne komisije osnovana Pokrajinska komisija s sedežem v Ljubljani. Na najnižji ravni je dela ob urejanju zemljiške obdavčitve v Istri opravljala okrajna komisija, ki je v primeru Istre imela svoj sedež v Pazinu.

Na podlagi odredb, ki predpisujejo postopke trigonometrične in grafične triangulacije, so se priprave na izmero Primorja začele leta 1817 z vzpostavitvijo triangulacijske mreže, ki so jo od tu širili na Istro in Slovenijo. Koordinatni sistem za izrisovanje katastrskih načrtov Istre je imel osnovno točko v triangulacijski točki na Krimu pri Ljubljani. Da bi se izognili napaki jožefinske izmere, narejene "iz malega v veliko", kjer je bila vsaka katastrska občina merjena samostojno, kar je ob koncu privedlo do velikih težav pri sestavljanju kart občin, je bila franciscejska izmera izdelana s tehniko triangulacije "iz velikega v malo", pri čemer so razvili mrežo triangulacije I., II. in III. reda, šele nato pa so izdelali natančno grafično triangulacijo. Z njo so dobili trigonometrično mrežo, ki

so jo zapirale kote med najvišjimi vrhovi Učke (Vojak), Snežnika, Slavnika, Nanosa in Krma. V letu 1818 so dela nadaljevali, tako da so vzpostavili triangulacijsko mrežo II. in III. reda.

Že v sedemdesetih letih 19. stoletja je bila za ta del hrvaškega ozemlja, prav tako kot v preostalih območjih avstrijskega dela monarhije, izdelana reambulanca posameznih občin. Novi podatki so bili vneseni v kopije načrtov prve izmere. Karte reambulance so enako kot pri nas popisane skupno z originalnimi mapami kart franciscejskega katastra. V dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja je izjemno malo občin ob novi izmeri dobilo nove katastrske načrte.

Za območje avstrijskega Primorja je bil mapni arhiv, kjer so nameravali hraniti nanovo izdelano gradivo, ustanovljen 21. februarja 1824 s sedežem v Trstu. Z gradivom so že od samega nastanka ravnali kot z dokumentacijo najvišje državne vrednosti. Posebej strogo je bilo določeno ravnanje z njim glede hrambe, vodenje evidenc pri izdajanju izvlečkov in pri prerisih. Posebna navodila, izdana v ta namen 18. novembra 1826, predpisujejo sestavne dele arhiva, načine zaščite in postopke ob zahtevah strank, pa vse do mer in videza omar za hrambo kart. Zahvaljujoč tako natančni skrbi za hrambo katastrskega gradiva, je to kljub sto let dolgi intenzivni rabi v največji možni meri ohranjeno do danes.

Največ gradiva mapnega arhiva za območje nekdanjega avstrijskega Primorja se še danes hrani v Državnem arhivu v Trstu (Archivio di Stato di Trieste), kjer sestavlja fond Franciscejski kataster (Catastro Franceschino 1818-1840). Gradivo je razdeljeno v dve seriji, spisovni (elaborati) in grafični (karte) del.

Hrvaški državni arhiv je začel sistematično kopirati katastrsko gradivo Istre, ki ga hranijo v Državnem arhivu v Trstu. Pisani del mikrofilmajo, katastrske karte pa skenirajo. Tako tudi katastrsko gradivo iz Trsta postaja dostopnejše za uporabnike na Hrvaškem.

Del katastrskih kart prve izmere hranijo danes tudi v Državnem arhivu v Splitu v fondu Mapni arhiv za Istro in Dalmacijo. Gradivo je bilo predano Hrvaški na podlagi mirovnega dogovora med FLRJ in Italijo z dne 10. februarja 1947 (1. člen, XIV. priloga) in uredbe o ratifikaciji sporazuma med FLRJ in Italijo (členi 2, 6, 7 in priloga: člen 7) iz leta 1954. Vrnjeno gradivo katastra Istre je bilo priključeno katastrskemu gradivu katastra Dalmacije, ki so ga do tedaj hranili v Oblastnem geodetskem zavodu Dalmacije v Splitu. Po združitvi gradiva se je Mapni arhiv za Dalmacijo preimenoval v Mapni arhiv za Istro in Dalmacijo, 1. oktobra 1982 pa so ga predali v hrambo Državnemu arhivu v Splitu, kjer je še danes. Gradivo obsega katastrske načrte prve izmere in reambulanco ter posamezne izmere iz 20. stoletja do vključno leta 1960. Katastrski načrti, hranjeni v Državnem arhivu v Splitu, pokrivajo območje celotnega hrvaškega dela istrskega okrožja, razen okraja Buje.

Del katastrskega gradiva za ozemlje osrednjega dela Istre se nahaja v Državnem arhivu v Pazinu. Večinoma so tam hranjene reambulancne indikacijske skice, nastale konec 19. stoletja, imajo pa tudi nekaj na-

črtov prve izmere in dele spisovnih elaboratov. Gradivo hranijo v novem fondu Kataster Istre (1817-1944).

Manjši del gradiva katastra Istre hrani danes Državni arhiv na Reki v svoji kartografski zbirki. Hranijo katastrske načrte prve izmere in reambulance v časovnem razponu od 1819 do 1911, z območja otoka Cresa, Kastavščine, ozemlja neposredno okoli mesta Reke in manjšega dela Istre (okraji Belaj, Buzet in Motovun).

Katastrsko gradivo Istre je kot zgodovinski vir neprecenljive vrednosti. Kot drugod ga tudi na Hrvaškem uporabljajo raziskovalci številnih znanstvenih področij, tako za zgodovinsko – geografske raziskave prostora ali preučevanje zgodovine mer, geodezije, načina koriščenja zemljišč, oziroma za raziskave o funkcionalno – prostorski in morfološki strukturi obdelanih in neobdelanih površin, za analizo urbanistične strukture naselij, zemljiške razdelitve, toponomske in onomske raziskave. Protokoli parcel so važen pravni dokument o lastništvu, ob tem pa tudi dragocen vir za različne raziskave prostorske in lastniške strukture nekega ozemlja.

Delna reambulanca za območje Istre je bila večinoma opravljena v sedemdesetih letih 19. stoletja, dobljene podatke pa so navadno vnesli na litografsko barvno kopijo originala prve izmere. Redko je bila reambulanca vnesena v originale prve izmere. Vse spremembe, ki so jih zapisali pri reambulanci v originalne načrte prve izmere, so vrisane z rdečo barvo. Ti načrti so še posebej zanimivi, ker nam karte ob primerjavi podatkov reambulance s podatki prve izmere takoj dajejo pregled prostorskih in lastniških sprememb, ki so nastale v nekem časovnem obdobju.

Gradivo franciscejskega katastra je bilo na Hrvaškem v dvajsetih letih 19. stoletja izdelano le za Istro in manjši del ob morski obali, ki je pripadala habsburškemu delu monarhije. Preostalo ozemlje Hrvaške je bilo prvič izmerjeno v okviru ogrskega dela države, podobno kot v Sloveniji Prekmurje. Gradivo franciscejskega katastra na Hrvaškem tako pomeni posebnost priobalnih območij, ki se mu je avtorica zato posebej posvetila. S pogledom s slovenske strani pa so nekateri specifični podatki glede izdelave franciscejskega katastra za Istro in hrvaško Primorje le dodatek k vedenju o franciscejskem katastru, ki je bil za slovensko ozemlje, z izjemo Prekmurja, izdelan v celoti.

Alenka Kačičnik Gabrič

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja, Pokrajinski arhiv Maribor 2003, 370 strani

V zborniku z naslovom Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja so objavljeni referati z dopolnilnega izobraževanja s področij arhivistike, dokumentalistike in informatike, ki je potekalo od 2. do 4. aprila 2003 v Radencih. Prispevki, ki so napisani v slovenskem, hrvaškem, bo-

sanskem, angleškem ali nemškem jeziku z izvlečki v enakem jeziku, kot so referati, in s prevodom v angleški jezik ter s povzetki v angleškem, nemškem ali slovenskem jeziku so razdeljeni na šest sklopov.

Zbornik je izšel v Mariboru leta 2003, obsega 370 strani in je natisnjen v 200 izvodih. Izdal in založil ga je Pokrajinski arhiv Maribor

V prvem sklopu, **Iz arhivske prakse**, so zbrani tile prispevki:

Branko Oblak (Ptuj) v referatu **Organiziranje arhivske službe pri ustvarjalcih zasebnega arhivskega gradiva** obravnava pomen, uvajanje, organizacijo in delovanje arhivske službe pri ustvarjalcih zasebnega arhivskega gradiva.

Emica Ogrizek (Maribor) je pripravila referat z naslovom **Nastajanje arhivskega gradiva pri sodobnem poslovanju pravosodnih organov – izziv za arhive**, v katerem opozarja na problem centralnih informatiziranih baz podatkov (zemljiške knjige in sodnega registra) pri prihodnjem prevzemanju arhivskega gradiva.

Odbiranje in prevzemanje arhivskega gradiva gospodarskih organizacij se imenuje prispevek Aleksandre Pavšič Milost (Nova Gorica). V njem avtorica obravnava neurejenost dokumentarnega gradiva s področja gospodarstva, ki otežuje odbiranje in prevzemanje gradiva gospodarskih organizacij.

Naslednji prispevek avtorice Suzane Čeh (Maribor), z naslovom **Odbiranje in prevzemanje gradiva upravnih organov**, se posveča razmerju med arhivsko teorijo in prakso, problemom odbiranja in prevzemanja gradiva ter potrebi po strokovnem usposabljanju delavcev, ki imajo opravka z dokumentarnim gradivom.

Matko Kovačević (Sarajevo) v referatu **Arhivi u vremenu tranzicije** piše o vlogi in nalogah arhivov v procesu tranzicije.

Prevzem arhivskega gradiva Agencije Republike Slovenije za plačilni promet – na primerih centrale v Ljubljani in podružnic, za katere je pristojen Zgodovinski arhiv Celje, avtoric Vesne Gotovine (Ljubljana), Bojane Aristovnik (Celje) in Polone Mlakar (Ljubljana), opisuje prevzem gradiva Agencije Republike Slovenije za plačilni promet, postopke skupnih priprav za prevzem, izdelavo navodil za odbiranje in podobno.

Slobodan Krstić (Sarajevo) je napisal prispevek **Zaštita arhivske građe Bosne i Hercegovine u novim uvjetima**, v katerem obravnava problematiko arhivske zakonodaje v obdobju tranzicije, ki bi utegnila imeti trajne posledice na stroko, pa tudi na ohranjenost arhivskega gradiva.

Prispevek Branke Kerec (Maribor) z naslovom **Primer obravnave fotografij in razglednic v Univerzitetni knjižnici Maribor s poudarkom na strokovni obdelavi pokaže**, kako se ob upoštevanju mednarodnih standardov za obdelavo knjižničnega gradiva popisujejo fotografije.

Vprašanje, katere športne oddaje TV Slovenija je smiselno arhivirati, obravnava avtor Aleksander Lavrenčič (Ljubljana) v referatu **Problematika arhiviranja športnih oddaj in prispevkov o športu ter**

delovnega gradiva športnega uredništva na TV Slovenija.

Naslednji je prispevek **Celovito upravljanje s kakovostjo v kontekstu organizacijske strukture arhiva** avtorice Zdenke Semlič Rajh (Maribor). Avtorica v njem predlaga uvedbo celostnega obravnavanja kakovosti dela (TQM) v arhive.

Jožica Hafner (Ljubljana) v referatu **Uporaba arhivskega gradiva TV Slovenija v novih oddajah** pojasnjuje, da novi program TV rad uporablja vse zvrsti, ki so nastale v okviru TV-produkcije od njenih začetkov dalje.

Način priprave statistik prirasta gradiva in statistik za potrebe izposoje s programom COBISS/Izpis je predstavil Leopold Mikec Avberšek (Maribor) v prispevku **Priprava statistike uporabe arhivskega gradiva s programom COBISS/Izpis**.

Naslednji referat z naslovom **Popisovanje arhivskega gradiva pred prevzemom v Arhiv Republike Slovenije** je delo Vesne Gotovine in Žarka Štrumbala (oba iz Ljubljane) in obravnava različne načine popisovanja arhivskega gradiva pri ustvarjalcih in imetnikih v državni upravi pred prevzemom v Arhiv Republike Slovenije.

Sašo Radovanovič (Maribor) je opozoril na nujnost sistematičnega pregleda in popisa historičnih kart, ki jih hranijo v avstrijskih in slovenskih arhivih, v referatu z naslovom **Zgodovinske karte slovenske Štajerske**.

Sledi drugi sklop referatov **Predpisi in zakonodaja**:

Standardizacija pisarniškega poslovanja ISO 15489: upravljanje zapisov (Records management) je naslov prispevka Žarka Bizjaka (Ljubljana), v katerem je predstavljena zgradba splošnega dela standarda ISO 15489 in so navedene spremljajoče smernice s poudarkom na prednostih, ki jih standard ponuja vsaki organizaciji.

Dr. Grazia Tatò (Trst) v referatu **International archival authority record bodies, persons and families – ISAR(CPF): problems and questions** poroča o dosežkih delovne skupine v Italiji, ki je obdelala problematiko različnih ustvarjalcev po novih standardih.

V prispevku **Problematika u primjeni arhivskih propisa u Bosni i Hercegovini** je avtor Izet Šabotić (Tuzla) opisal težave, ki jih imajo arhivisti zaradi bosansko-hercegove arhivske zakonodaje, saj po mnenju avtorja le-ta ni usklajena in celostna.

Janez Kopač (Kranj) se je v referatu **Arhivska etika in arhivarji** posvetil arhivskemu poklicnemu kodeksu, ki je bil sprejet na XIII. mednarodnem arhivskem kongresu v Pekingu, ter vprašanju, kdaj bo tudi slovenska arhivska stroka sprejela svoj kodeks.

Etika uporabe audiovizualnih dokumenata je naslov prispevka dr. Branka Bubenika (Zagreb), v katerem je ta primerjal arhivski etični kodeks na TV z novinarskim kodeksom.

Mag. Šaban Zahirovič (Sarajevo) je v prispevku **Neke karakteristike zakonske regulative u bosanskohercegovačkoj arhivskoj službi – Od uredbe o**

državnom arhivu NR BIH do zakona o arhivskoj građi i arhivu BiH, poudaril pomen zakonskih predpisov, specifičnost bosansko-hercegovske izkušnje in demokratizacijo arhivske službe.

Naslednji prispevek, **Autonomnost arhivske službe – mogućnost ili utopija**, avtorja dr. Azema Kožarja (Tuzla) govori o tem, da je popolna avtonomnost arhivov v državah, ki so v tranziciji, še nemogoča.

Tretji sklop se imenuje **Materialno varstvo arhivskega gradiva**:

Damir Hrelja (Varaždin) v referatu **Tehničke značajke spremišta u novijim adaptacijama i novogradnjama regionalnih državnih arhiva u Republici Hrvatskoj** poroča, da se je v obdobju osamosvajanja Hrvaške večina arhivov ukvarjala s prostorskimi problemi, in opiše, kakšne spremembe so se na tem področju zgodile v minulem desetletju.

Z mednarodnim standardom ISO 11798, ki določa pogoje in metode preizkušanja za izvedbo primerjalne kakovosti med vrstami papirja, se ukvarjata Meta Černić Letnar in dr. Jedert Vodopivec (obe iz Ljubljane) v referatu **Trajnost in obstojnost dokumentov na papirju – zahteve in testne metode**.

Najpogostejše fotografske tehnike, vzroki za razgradnjo in priporočila za hranjenje fotografij so tema prispevka **Zaščita fotografskega gradiva**, ki sta ga sestavili avtorici dr. Jana Kolar in mag. Renata Solar (obe iz Ljubljane).

Josef Hanus (Bratislava) je napisal prispevek **Some remarks about traditional and electronic archiving**, v katerem je poudaril pomen materialnega varstva pri klasičnem in elektronskem načinu arhiviranja.

Materialno varstvo novejših nosilcev zapisov v ISO standardih skupine 18900 je obravnavala Nada Čibej (Koper). Posebej se je posvetila standardom, ki govorijo o hrambi nekaterih modernih nosilcev zapisov (fotografije, filmi ter magnetni in optični nosilci zapisov).

Blanka Avguštin Florjanovič in Tina Buh (obe iz Ljubljane) sta avtorici prispevka **Problematika matičnih knjig v Sloveniji**, v katerem predstavita rezultate raziskave o stanju matičnih knjig, ki se hranijo pri svojih ustvarjalcih.

V četrti sklop – **Izobraževanje** je vključen le en prispevek:

Ausstellungen im Kärntner Landesarchiv. Ein Erfahrungsbericht, delo dr. Wilhelma Deuerja (Celovec) poroča o izkušnjah pri razstavljanju gradiva v Koroškem deželnem arhivu, kjer so dobili novo razstavišče.

Peti sklop ima naslov **Informatika**:

Prispevek mag. Vladimirja Žumra (Ljubljana) – **Pogledi na strokovno zasnovo INFOARH-a** se ukvarja z aplikacijo za vodenje relacijske baze podatkov o arhivskem gradivu in za vodenje vseh arhivskih postopkov, ki jih predpisuje slovenska arhivska zakonodaja in določajo mednarodni arhivski standardi.

Tehnične in strokovne izzive ob izgradnji arhivskega računalniškega informacijskega sistema obravnava Jože Škofljanec (Ljubljana) v prispevku **Arhivska stroka in informacijski sistem**.

Jozo Ivanović (Zagreb) v referatu **Organizacija digitalnog arhiva** obdela organizacijo digitalnega arhiva kot poslovnega modela.

Media Asset Managementsysteme – Aspekte des Bilddatenbankeinsatzes zu Verwaltung und Nutzung digitalisierten Archivgutes je naslov prispevka dr. Josefa Rieglerja (Graz), v katerem se ukvarja z digitalnimi mediji in z digitaliziranim arhivskim gradivom.

Vladimir Drobňak (Koper) in Milojka Jenko (Ilirska Bistrica) v prispevku **Vsestranska podpora ustvarjalcem** predstavita, kako lahko javni arhiv pomaga ustvarjalcem gradiva, kjer je vedno večja razlika med hitrim posodabljanjem pisarniškega poslovanja in stanjem v internih arhivih.

MOREQ (Model zahtev za upravljanja elektronskih zapisov) je prispevek Žarka Bizjaka (Ljubljana), ki predstavlja zgradbo in bistvene poudarke dokumenta MoReq, ki je bil sprejet z namenom, da se specifikirajo funkcionalne zahteve za upravljanje elektronskih zapisov.

Dr. Alenka Žužek in dr. Aleš Drobnikar (oba iz Ljubljane) sta pod naslovom **Novosti na področju arhiviranja elektronsko podpisanih dokumentov** predstavila prva tehnična priporočila EU za izvedbo elektronskega podpisa, ki naj bi zagotovila ohranjanje legitimnosti arhiviranih elektronsko podpisanih dokumentov.

Pozitivne izkušnje s skeniranjem matičnih knjig v Škofjskem arhivu je predstavil Igor Filipič (Maribor) v referatu **Izkušnje z digitalizacijo arhivskih pripomočkov in gradiva v majhnih arhivih**.

Brane Šalamon (Ljubljana) je v prispevku **Nepredstavljeni obseg, ki ga ne bomo nikoli arhivirali** opozoril na poplavo informacij v sodobnem svetu, še posebej na internetne vsebine, ki se zelo razlikujejo od klasičnih medijskih oblik.

Naslednji je prispevek Enverja Čengića (Sarajevo), **Obnavljanje vizuelnih zapisa, stvorenih na raznim vrstama traka**, ki je pregled različnih vrst trakov, ki so jih nekoč uporabljali, a so se danes umaknili digitalnim medijem.

Normativne podatkovne strukture v arhivski teoriji in praksi se imenuje prispevek dr. Miroslava Novaka (Maribor), ki pojasnjuje, kaj so normativne podatkovne strukture in kako jih je mogoče uporabiti v okviru Slovenskega arhivskega informacijskega sistema (AERISS-a).

V zadnjem sklopu, **Delavnice**, sta dva prispevka:

Predstavitev eCabineta in rezultatov testiranja so opravili dr. Miroslav Novak (Maribor), Miran Perko (Ljubljana) in Mojca Horvat (Maribor) v prispevku **eCabinet, sistem in orodje za hitro in varno arhiviranje sodobnih dokumentov**.

Zlatko Vezjak (Maribor) pa je prispevku **Primat d.d., oprema arhivskih skladišč s poudarkom na varovanju arhivskega gradiva** predstavil različne tipe tehnične opreme, ki varujejo arhivsko gradivo.

Mojca Horvat

Janez Gregor Dolničar, Zgodovina ljubljanske stolne cerkve: Ljubljana 1701-1714. Znanstvenokritično objavo izvirnika, opombe k prevodu, študijo in kazala pripravila in uredila Ana Lavrič. Ljubljana: Založba ZRC, 2003, 545 strani

Kdor je vsaj kdaj malo pozorneje pogledal v knjige, ki jih je napisala ali uredila umetnostna zgodovinarica dr. Ana Lavrič, ne bo presenečen ob ugotovitvi, da je delo mnogo več kakor korektno pripravljena objava in prevod Dolničarjeve *Historie*. Sámó dejstvo, da obsegata z opombami opremljeni izvirnik in komentirani prevod tega v več pogledih dragocenega zgodovinskega vira 300 od skupno 545 strani, govori za to, da je knjiga že po vsebini dosti širše zasnovana. Samó spremna študija, razdeljena v dva dela, zaseda nekaj nad 100 strani. Ker jih tudi brez angleškega povzetka, kazal ter virov in literature ostane kar precej, se seveda sprašujemo, kaj vse ponuja ta najmlajši knjižni sad dr. Lavričeve.

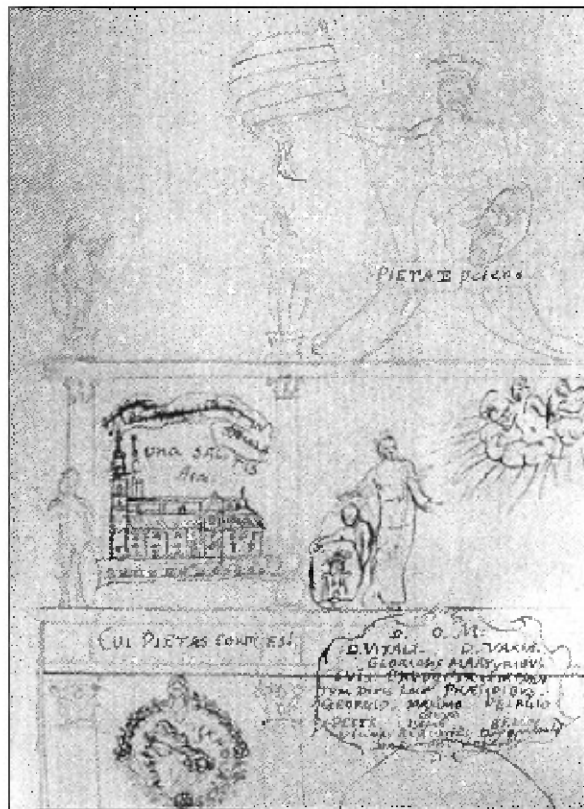
V svet *Zgodovine ljubljanske stolne cerkve* (1701-1714) in njenega avtorja, Ljubljančana Janeza Gregorja Dolničarja (1655-1719), nas Lavričeva popelje v več razdelkih (str. 11-62). Ti nas ne seznanjajo le z rokopisno različico *Historie* in njeno razmeroma dolgo, vijugavo potjo do prve objave v letu 1882 in te, 121 let mlajše. Ne seznanjajo nas samo z življenjem pisca – meščanskega sina, doktorja obojega prava, očeta šestih otrok, pravnika v službi Ljubljane in dežele Kranjske, likovnega snovalca, kronista in zbiralca zgodovinskih podatkov o rodnem mestu. Velika odlika tega sklopa je, da s predstavitvijo dopolnilnega gradiva, delovanja (dveh) ljubljanskih akademskih združb ter osebnih in umetnostnih povezav z Rimom in Salzburgom *Historio* umešča v širši družbeno-kulturni, zlasti umetnostni kontekst. Bralec se zave, da je Dolničarjev prikaz stare (srednjeveške) stolnice v *Historii* (in drugje) tudi odsev na splošno povečanega zanimanja za zgodovino Ljubljane, ki ga je leta 1674 nemalo poživil Janez Ludvik Schönleben, ko je v delu *Aemona vindicata* objavil dognanje, da je Ljubljana naslednica antične Emone. Kot plod širših prizadevanj za uvrstitev glavnega mesta dežele Kranjske med ugledna evropska kulturna in znanstvena središča se pokaže sama graditev nove stolne cerkve, za katero je dal pobudo in jo vodil Dolničarjev brat Janez Anton. Janez Gregor, ki je potek te pomembne zidave ovekovečil v *Historii* (ter nekaterih drugih spisih), pa pri teh prizadevanjih ni sodeloval zgolj kot kronist. Za veličastnejšo podobo in vlogo Ljubljane je sam skoval več slikarskih, kiparskih, arhitekturnih in drugih, tudi socialno-političnih načrtov.

Odločilnejši Dolničarjevi spisi in zapisi, ki se navezujejo na zgodovino ljubljanske stolnice, sestavljajo osrednji del knjige (str. 63-441). Prvo besedilo je transkribirani latinski izvirnik *Historie* (str. 63-208), katerega rokopis hrani Semeniška knjižnica v Ljubljani. Spremlja ga tekstnokritični aparat, ki dosledno vsebuje tudi opozorila glede na izdajo iz leta 1882. Izvirniku sledi slovenski prevod z obsežnimi opombami vsebinske narave (str. 209-362). V njih Lavričeva po

eni strani popravlja Dolničarjeve napake, po drugi pa besedilo obilno dopolnjuje s podatki iz drugih Dolničarjevih del, iz raznovrstne starejše in mlajše literature ter arhivskih virov. Že Dolničar je – po zgledu *Zgodovine vatikanskega svetišča* jezuita Filippa Bonnanija (1696) – delo zastavil dokaj velikopotezno. Poleg natančnih opisov zunanjščine in notranjščine stare ter graditve in posvetitve nove stolne cerkve je v *Historio* vključil poglavja o stolnici pripadajočih poslopih, škofijskem dvorcu, o leta 1701 ustanovljeni javni [Semeniški] knjižnici in bogoslovnem semenišču, katerega zidava se je začela leta 1708. Daljše poglavje je namenil slovesnostim ob prenosu sv. Rešnjega telesa (ter relikvij sv. Vitala in sv. Varije) v stolnico v dneh od 29. avgusta do 5. septembra 1706, nekoliko krajše pa splošni škofijski sinodi, ki je potekala v Ljubljani ob začetku teh slovesnosti. Predstavitvi slik in spomenikov z napisi v novi šenklavški cerkvi je posvetil dve ločeni poglavji, posebni poglavji navedbi imen in višine darov njenih dobrotnikov ter nekakšnemu povzetku vsebine v obliki vprašanj in odgovorov. Čeprav v delu prevladujejo zapisi o dogajanju v letih zidave nove stolnice, imajo v njem vidno mesto podatki, ki segajo v preteklost vse do antike. Gre za podatke o dogodkih, predmetih ali osebah v povezavi ali iz obdobja emonske škofije, obstoja srednjeveške cerkv(ice) sv. Nikolaja, še zlasti

Elias Bäck: Janez Gregor Dolničar. V desnem zgornjem kotu Dolničarjev akademski grb z geslom "Condit in Aeuum" (Ustvarja za večnost)

Janez Gregor Dolničar: Slavolok ljubljanskega magistrata. Izsek. Magistrat je slavolok postavil ob uvedbi bogoslužja v novo stolnico.

pa obdobja po ustanovitvi ljubljanske škofije leta 1461. Lepo berljiv prevod *Historie* z izčrpnim komentarjem nam posledično odpira vpogled tako v Dolničarjevo (oziroma v Dolničarjevi dobi obstoječe) zgodovinsko védenje o ljubljanski stolnici, kakor tudi v zdajšnje stopnjo poznanja njenih korenin – poznanja zgodovine ljubljanske stolnice kot zgradbe in škofijskega sedeža.

V nadaljevanju najdemo še štiri (samo) v izvirniku podane Dolničarjeve tekste. Čeravno gre za sestavna dela *Historie*, sta kot prva ločeno objavljena Dolničarjevo stvarno in imensko kazalo k rokopisu (str. 365-369) ter *Documenta* (str. 373-409) – skupek notic, različnih pregledov, prepisov listin in risb, ki predstavljajo, kakor pove že naslov, dokumentarni del *Historie*. Kot tretji sledi koncept le-te (str. 411-431), hranjen enako kakor njena "končna" različica v ljubljanski Semeniški knjižnici. Četrto, zadnje besedilo pa so Dolničarjevi osnutki spominskih napisov za ljubljanske škofo iz njegovega *Cypressus Labacensis* (str. 433-441), ki naj bi ohranjali spomin na pastirje škofije: od prvega, Sigmunda Lamberga (1463-1488), do Sigmunda Krištofa Herbersteina (1683-1701). Prav ob teh napisih velja omeniti kot možen kraj, kamor naj bi jih namestili, spominski park ali navje, ki si ga je prav tako zamislil Dolničar. Njegova snovanja, po katerih naj bi na navju poleg epitafov zaslužnih Ljubljančanov stali rimski nagrobniki, odražajo tisto že zgoraj pou-

darjeno skrb, da bi starožitnost in veljavo Ljubljane pokazali tudi na zunaj. "Silo", ki je Dolničarja po njegovih lastnih besedah "vlekla k zgodovinskemu delu" in drugim naporom, je moč brzkone najbolje razložiti z zavestjo pripadnosti kranjski deželi, posebej njeni prestolnici. Kljub ne tako redkim podatkovnim spodrseljajem in vrzelim ter dejstvu, da je v Dolničarjevem celotnem opusu "včasih težko ločiti med stvarnostjo in njegovo [avtorjevo] imaginacijo", ostaja v naših očeh vsega spoštovanja vredno njegovo nehlinjeno navdušenje za dvig domače umetnosti in znanosti. Tega navdušenja, ki bi bilo tudi danes marsikod še kako dobrodošlo, Dolničar ni gojil sam. Z njim so ga delili sočlani ljubljanskih *Družbe sv. Dizma* in predvsem *Akademije delavnih (Academie Operosorum)*, široko izobraženi in razgledani ljudje, med katerimi ni manjkal že imenovani Dolničarjev brat Janez Anton.

Prav za Janezom Antonom Dolničarjem (1662-1714), dekanom stolnega kapitlja in generalnim vikarjem ljubljanske škofije, se je ohranilo veliko različnih zapisov, ki jih je očitno upošteval tudi Janez Gregor, ki pa so kot vir prve roke, gledano v celoti, pomembno dopolnilo in korektiv *Historii*. Na podlagi teh zapisov sestavljeni študiji je njena avtorica, dr. Ana Lavrič, smiselno dodelila mesto v zadnjem delu knjige (str. 443-495). Pot zidave najpomembnejšega spomenika *Akademije delavnih* – nove ljubljanske stolne cerkve, ki še dandanašnji "priteguje poglede mnogih in vzbuja občudovanje" – tako lahko vnovič prehodimo ob gradivu Janeza Antona, njenega pobudnika in budnega spremljevalca. V premišljenem prikazu, temelječem na dekanovih noticah, njegovi knjigi prejemkov in izdatkov, zapisnikih konzistorialnih sej, vpisih v škofijske protokole in korespondenci, stopa na plan mnogo podrobnosti o podiranju stare in nastajanju nove stolnice. Pred nami skoraj zaživi vrvež, ki ga je leta 1699 sprožila odločitev za zidavo, živahno dogajanje, ki ni ugasnilo s slovesno posvetitvijo novogradnje 8. maja 1707, ampak se je, sicer v manjši meri, nadaljevalo vse do prezgodnje smrti Janeza Antona leta 1714: do leta, ko je bilo opravljenih več del v notranjščini nove cerkve in je bilo po večini pod streho tudi poslopje semenišča. Danes stoji v stolnični kapeli sv. Dizma sugestivno portretno doprsje (1721) tega zaslužnega dekana, * pod čigar vodstvom je Ljubljana "v rekordno kratkem času" dobila zares imenitno, po rimskem (italijanskem) zrelem baroku zgledovano stavbo. Da so k njeni imenitnosti prispevali tako kakovostni umetniki kot znameniti arhitekt Andrea Pozzo, freskant Giulio Quaglio ter kipar Angelo Putti – in da so ob tem zoreli tudi domači mojstri –, pa ima poleg Janeza Antona zasluge še nekaj drugih operozov. Ob učenem Janezu Krstniku Prešernu, proštu ljubljanskega kapitlja, gre posebna zahvala piscu *Historie*, Janezu Gregorju.

* Že po izidu knjige je dr. Metoda Kemperl objavila ugotovitev, da je avtor tega poprsja dejansko Angelo Putti – M. Kemperl, *Angelo Putti in Dolničarjevo poprsje v ljubljanski stolnici. Arhivska potrditev atribucije*, v: Zbornik za umetnostno zgodovino 38, 2002, str. 227-233. Zbornik je izšel v letu 2003.

Brez dvoma je knjiga, ki jo je tu zaradi izredno bogate vsebine težko ustrezno predstaviti, v prvi vrsti umetnostno (in cerkveno) zgodovinsko čtivo. Umetnost, zlasti likovna, je avtorju *Zgodovine ljubljanske stolne cerkve* veliko pomenila – posebej pomenljiv odraz njenega pomena za Dolničarjev krog je programatičnost stolnične poslikave oziroma opreme – in to se zrcali tudi v skrbno pripravljenem slikovnem gradivu knjige. Predvsem na začetku in v zadnji petini lahko vidimo več dobrih barvnih fotografij dr. Damjana Prelovška, med katerimi jih je največ s prizori iz Quagliovih fresk. Na splošno prevladujejo seveda risbe, ki jih je Janez Gregor Dolničar sam narisal v *Historii* ali jih je temu delu dodal kot priloge. Prav tako zanimivi so denimo v Dolničarjevo *Documenta* uvezeni načrti za novo stolnico, ki so jih v letih 1699-1701 napravili k projektu povabljeni arhitekti. Slikovne reprodukcije v knjigi so tematsko precej raznovrstne in, če jih "beremo" skupaj z besedilom, zgovorne. Po upodobitvah stare in nove stolnice, po skicah raznih napisov, predmetov in objektov, po portretih in drugem slikovnem gradivu nam namreč govori svet, ne tako oddaljen od našega, svet, ki ni (bil) samo svet (nastopajočih) umetnikov in prelatov. Škoda le, da vsaj k samostojnim ilustracijam v knjigi ni doslednega kazala.

Za sklep vzemimo knjigo v roke še enkrat! Natančnost in temeljitost, tako zelo značilni za celotno knjigo, sta pravzaprav razvidni že iz kolofona. V skladu s tem naj navedem, da je prevod *Historie*, ki ga je redigirala in dopolnila Lavričeva, delo dr. Marijana Smolika in da je besedila v verzih prevedel dr. Kajetan Gantar. Posebno pohvalno je, da ne izvemo zgolj za ime večše prevajalke povzetka v angleščino, Alenke Klemenc, marveč tudi za imena dveh recenzentov in oseb, ki so opravile jezikovni pregled (izrecno je omeniti dr. Blaža Resmana). Kljub deležem teh in nekaterih drugih sodelavcev pa je knjiga, katere izid je "nekako srečno sovpadel" s 300. obletnico zidave ljubljanske stolnice (in 30. obletnico ustanovitve Umetnostnozgodovinskega inštituta ZRC SAZU), predvsem sad velikega truda in potrpežljivosti dr. Ane Lavrič. Delo, ki bi vsekakor zaslužilo širši naslov, pomeni več kot solidno izhodišče za pripravo razstave in simpozija ob 300. obletnici posvetitve nove stolnice v letu 2007. Medtem bi mogel kak arhivist – zgodovinar koncept knjige s pridom uporabiti kot zgled pri objavi še kakšnega podobno ali tudi manj pričevalnega zgodnjenovoveškega vira. Poglavlji "Ekdotična in prevajalska pojasnila" in "Rokopis *Historie*" (str. 17-24) bi mu bili pri tem posebej v pomoč.

Lilijana Žnidaršič Golec

Dr. Fran Viljem Lipič, Topografija c.-kr. deželnega glavnega mesta Ljubljane, Ljubljana, 1834. Faksimile, prevod in spremne študije (urednica Zvonka Zupanič Slavec, prevajalka Marjeta Oblak). Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije. Ljubljana 2003. 630 strani (prevod in študije)

Topografijo c.-kr. deželnega glavnega mesta Ljubljane je daljnega leta 1834 napisal ljubljanski zdravnik prof. dr. Fran Viljem Lipič (1799-1845). Lipič je bil rojen v Novi Vesi (madž. Igló, nem. Neudorf) na današnjem Slovaškem, kot potomec beneško-kotorske patricijske in madžarske plemiške družine. Po študiju medicine na Dunaju je nekaj let služboval v Ljubljani. V enajst let dolgem obdobju svojega službovanja na Kranjskem (1823-1834) je napisal dve obsežni deli, in sicer *Topografijo c.-kr. deželnega glavnega mesta Ljubljane* in prvo protialkoholno znanstveno razpravo na svetu *Grundzuge zur Dipsobiostatik*.

V prispevku bomo v prvem delu na kratko ocenili prevod in spremne študije, v drugem pa predstavili zelo zanimivo in v originalu težko dostopno Topografijo Frana Viljema Lipiča.

Po sto sedemdesetih letih je Topografija doživela ponatis in prevod. Faksimile, prevod in spremne študije sta za izdajo pripravili in uredili pobudnica ter urednica prevoda Zvonka Zupanič Slavec in prevajalka Marjeta Oblak. Knjigo sta predstavili širši javnosti na novinarski konferenci in na znanstvenem simpoziju v kliničnem centru v Ljubljani 29. maja 2003. Prof. dr. Franu Viljemu Lipiču v čast so ob tej priložnosti pripravili tudi skromno razstavo. Urednica Zvonka Zupanič Slavec je Lipiča označila kot avtorja, ki je "mestu in deželi ohranil barvit in trajen spomin na takratni čas, njegove ljudi, življenjske navade, zdravstvo in tisočero drugih stvari, ki jih njegova Topografija hrani kot dragocen zaklad". Njegovo Topografijo je predstavila kot "kakovostno delo, plod dolgoletnih priprav, zbiranja podatkov, skrbne analize, kritične sinteze in sodobne statistične obdelave, ki je nastala v času, ko se je trend pisanja takih topografij šele dobro začel, večinoma so bile objavljene šele po letu 1840". V knjigi, ki obsega štiri dele, najdemo podatke o pokrajini, klimi, vodovju; zdravstvenih in bivanjskih razmerah; načinu oblačenja, prehranjevanja; navadah prebivalstva. Topografija je vsekakor dragoceno domoznansko in naravoslovno delo in kot tako dobro izhodišče za poznavanje in proučevanje lokalne zgodovine, kulture, etnologije in sociologije, naravnih in nravnih, upravnih in gospodarskih značilnosti ter vir podatkov o zdravstvu in zdravstvenem stanju prebivalcev na območju Ljubljane v prvi četrtini 19. stoletja.

Pričujoča knjiga je rezultat leto in pol dolgega dela – prevajanja, raziskovanja, nešteti konzultacij in posvetovanj. Urednica in prevajalka sta se trudili pritegniti čim širši krog strokovnih sodelavcev, a zaradi preobilice dela le-teh sta včasih dobili tudi odklonilne odgovore – "tako, da marsikaj še čaka na strokovna dopolnila". Pri iskanju rešitev so sicer pomagali stro-

kovnjaki z različnih področij – zdravniki, farmacevti, kemiki, botaniki, agronomi, zoologi, veterinarji, geografi, meteorologi, geologi, zgodovinarji in arhivisti.

Prevajalka Marjeta Oblak je današnjemu bralcu približala besedilo tako, da je skušala vse izraze, tako poljudne kot tudi strokovne, posodobiti. Prevedenemu besedilu je za boljše razumevanje dodala opombe in glosar, ki vsebuje strokovno izrazoslovje, tujke in zgodovinsko odmaknjene pojme. Delo vsebuje tudi seznam starih dolžinskih, utežnih in drugih mer z ustreznimi pretvorbami v današnje mere. Pri prevajanju krajevnih imen so Oblakovi z nasveti pomagali strokovnjaki s področja geografije. Za lokalizacijo krajev so jim bili v pomoč krajevni repertoriji in jože-finski vojaški kataster. Pri prevodu krajev bi si morda lahko učinkoviteje pomagali s franciscejskim katastrom – cenilnim operatom, ki je nastajal prav v letih Lipičevega bivanja v Ljubljani, in s Freyerjevim krajevnim repertorijem.*

Prevajalka je zastavljeno nalogo opravila izjemno dobro, prevod je kakovosten in bralcu prijazen (berljiv). Besedilo je tako postalo dostopno ne le raziskovalcem, ampak tudi amaterskim ljubiteljem zgodovine, ki ne obvladajo nemščine in gotice, v kateri je bila natisnjena originalna Lipičeva Topografija. Marjeta Oblak je o tem delu zapisala: "Sedaj bo v slovenski besedi nagovarjala ves slovenski narod, saj je zapis v številnih pogledih odraz tedanjega življenja in dela."

K boljšemu razumevanju prevedenega besedila in k umestitvi le-tega v čas prispevajo še spremne študije. Nekateri izmed njih zelo dobro dopolnjujejo prevod, sistematično si sledijo od predstavitve življenjske zgodbe zdravnika Lipiča, prek obsežne predstavitve vseh štirih Lipičevih knjig in njegove umestitve v čas in prostor z zgodovinskimi študijami do strokovnih študij s področij medicine, geografije, veterine, farmacije in kemije. Kar tri spremne študije je za objavo pripravila urednica Zvonka Zupanič Slavec. V prvi Slavčeva predstavi življenjsko zgodbo zdravnika Lipiča z naslovom *Ljubljanski mestni zdravnik Fran Viljem Lipič*, v drugi Lipičevo delo z naslovom *Topografija Ljubljane – mozaični spomin na Ljubljano 19. stoletja*. Zadnja *Od medicinskih sistemov 18. stoletja do klinične medicine 19. stoletja* je za laika zanimiva, saj mu omogoči razumevanje razvoja medicine. V študiji Zvonka Zupanič Slavec med drugim tudi navaja: "Lipičeva Topografija tudi zdravniku ob večkratnem prebiranju ponuja vedno nove poglede, je pravo bogastvo za razmišljanje, v kakšnih mukah se je ta veda osvobajala spon preteklosti in dovoljevala, da je vanjo stopala svetloba novega znanja, napredka, svetloba, ki je prinašala in še vedno prinaša vse boljše obete za bolnika, potrebnega in željnega zdravja in dobrega počutja."

* Alphabetisches Verzeichniß aller Ortschafts- und Schlösser – Namen des Herzogthums Krain, in deutsch und krainischer Sprache, nebst der Decanats- und Pfarr-Eintheilung, in welcher die Ortschaft liegt, sammt Angabe der Entfernung derselben vom Curat=Orte; als Commentar zur Special=Karte des Herzogthums Krain, von Heinrich Freyer, Laibach 1846.

Z zgodovinskega stališča so bralcu Topografije obdobje in dogajanje v naših krajih, Avstriji in v širšem evropskem prostoru v Lipičevem času približali in osvetlili trije zgodovinarji. Vasilij Melik v prispevku *Ljubljana v Lipičevem času*, Jože Žontar z razpravo *Ljubljana in uprava Kraljestva Ilirije* in Igor Grdina s člankom *Od baročne do predmarčne dobe*. Prispevki so berljivi in polni zanimivih podatkov s političnega, upravnega in kulturnega področja tiste dobe. Vedenje o Lipiču pa bo postalo bogatejše z nadaljnimi raziskavami primarnih in sekundarnih virov, na kar nas je opozorila zanimiva študija, ki osvetljuje Lipiča in njegovo delo v Ljubljani v obdobju pred prodorom kolere na Kranjsko, ki jo je na simpoziju predstavila Katarina Keber. Njen prispevek v knjigi pogrešamo. Kebrova je v referatu z naslovom *Dr. Fran Viljem Lipič in kolera v Ljubljani leta 1831* na podlagi virov predstavila Lipičev odnos do kolere – bolezni, ki se je razširila z vzhoda v Evropo in postala "kuga" 19. stoletja, Lipičevo izobraževanje na Dunaju v obdobju širitve te bolezni, predstavila pa je tudi nekaj njegovih zamisli o tem, kako bi bilo bolezen mogoče zdraviti.

Poleg strokovne študije s področja medicine so še spremne študije s področja kemije, veterine, geografije, farmacije. Med sicer kratke študije, a z veliko strokovnega izrazoslovja sodita *Materia medica* in farmakoterapija Aleša Krbavčiča ter Nemška in slovenska kemijska nomenklatura v času Frana Viljema Lipiča Andreja Šmalca. Bolj dostopna za branje sta prispevka geografa Marjana M. Klemenčiča in veterinarja Jožeta Jurca.

Ob sklepu velja še enkrat pohvaliti predvsem urednico in prevajalko. V zelo kratkem času sta namreč opravili obsežno, poglobljeno in natančno delo. Malce zastarelemu načinu navajanja arhivskega gradiva in napačnim navedbam podatkov o arhivskem gradivu, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije v zbirki Prešerniana, pa bi se lahko v prihodnje izognili.

Topografija si zasluži posebno pozornost, zato posvetimo še nekaj besed Lipičevi knjigi. Delo je razdeljeno na štiri knjige in opisuje Ljubljano v obdobju prve četrtine 19. stoletja z naravoslovnega, geografskega, etnografskega, medicinskega in upravnega stališča, sicer pa je v vseh štirih knjigah najti še marsikaj zanimivega o prebivalstvu Ljubljane kakor tudi o nje-ga navadah in razvadah.

V prvi knjigi avtor daje podatke o nastanku Ljubljane, opiše njeno okolico in kakovost pitne vode. Veliko pozornosti posveti Barju in osuševanju le-tega. V poglavjih, ki jih je povzel po Baltazarju Hacquetu in Franu Gerbiču ter še nekaterih drugih znanstvenikih tistega časa, spregovori o podnebjju in temperaturi, vlagi, sončnih, deževnih in meglenih dneh v različnih letnih časih ter o vetrovih... in opiše človekov vpliv na naravo. Pri pisanju naslednjega sklopa, posvečenega botaniki in zoologiji, sta Lipiču pomagala H. Freyer in F. Schmidt. Žal v opombah zaman iščemo natančnejše podatke o teh pomembnih možeh naše preteklosti. Ob koncu prvega dela knjige najdemo še številne podatke o kmetijstvu. V drugem delu prve knjige Lipič opisuje

bivanjske razmere v Ljubljani, industrijske obrate, pokopališče; govori o bolni živini, psih in o njihovem 'azilu' v Trnovem. Pred poglavjem o prehrani, kjer našteje hrano živalskega in rastlinskega izvora ter opiše narodne jedi, posveti pozornost tudi pijačam, kot so vino, žganje, pivo, prava kava, čaj in drugim osvežilnim pijačam ter sladoledu. Skrb zbujajoče se mu je zdelo čezmerno pitje, ki je botrovalo propadu številnih družin. V svojih razmišljanjih in opazovanjih govori še o tobaku, porokah, umiranju in s temi dogodki povezanih navadah prebivalcev Ljubljane. Pozornost nameni tudi materam in otrokom ter vzgoji, ki je bila po njegovem mnenju takrat premalo stroga. Lipič je po popisu prebivalstva iz leta 1831 povzel in predstavil družbeno in številčno sestavo prebivalstva Ljubljane vse od dninarjev do meščanov in plemičev. Daje tudi pregled vseh takratnih javnih ustanov in uradov, izobražencev, šolstva, muzejev in botaničnega vrta. Njegovo prvo knjigo končuje poglavje o morali na Kranjskem. Avtor tekstovnemu delu doda še tabelarične preglednice.

Druga knjiga je posvečena boleznim in zdravljenju. Lipič v njej posreduje svoje mnenje o takratni medicini in terapiji. Besedilu se pozna, da ga je pisal strokovnjak s področja medicine, zato je izredno koristna spremna študija Zvonke Zupanič Slavec, ki to zanimivo besedilo približa vsem drugim bralcem.

Tretja knjiga obravnava zdravstveno ureditev. V njej Lipič predstavi izobraževalni proces zdravnikov, ranocelnikov in babic ter v nadaljevanju ureditev takratne javne zdravstvene uprave. Govori o dobroteljskih ustanovah, še zlasti o negi bolnikov. Besedilo je obogateno s preglednicami obolelih, ozdravljenih, odpuščenih, rojenih in umrlih. Popisane so lekarne, humanitarni zavodi, med katere so uvrščeni špitali, vojaška bolnišnica, hiralnica nemškega viteškega reda, mestna ubožnica, civilna bolnišnica in blaznica, porodnišnica in najdenišnica. V drugem delu so povzeti vsi zdravstveni predpisi za zdravnike, ranocelnike, babice, lekarnarje ter navodila o uradnih poročilih zdravstvenega osebja in izvedenskih mnenjih sodnih in mrliških oglednikov, o vojaškem naboru in o poslovanju lekarn.

V četrti knjigi najdemo natančen pregled demografskih podatkov. Zbrane podatke je Lipič razvrstil v tabele. Primerjal je razlike v rodnosti in smrtnosti med podeželjem in mestom, naravni prirastek prebivalstva, življenjsko dobo in visoko starost prebivalstva na Kranjskem.

Lipičevo delo je bilo v preteklosti že večkrat navajano in uporabljeno kot zanimiv in poučen vir za proučevanje zgodovine mesta Ljubljane v prvi polovici 19. stoletja.

Vsega, kar ta zanimiva knjiga vsebuje, seveda nismo mogli predstaviti, a eno je gotovo: pričujoči prevod, ki je zdaj dosegljiv širšemu krogu bralcev, je brez dvoma izziv za nadaljnje študijsko in raziskovalno delo.

Saša Serše

Sonja Anžič, Skrb za uboge v deželi Kranjski: socialna politika na Kranjskem od srede 18. stoletja do leta 1918. Ljubljana, Zgodovinski arhiv, 2002 (Gradivo in razprave; 22), 109 strani

Knjiga Sonje Anžič, oziroma njena dopolnjena magistrska naloga, pomeni v slovenskem zgodovinopisju prvo resno obsežnejše delo o zgodovini socialne politike na Kranjskem. Čeprav je omenjeno tematiko obravnavalo že nekaj člankov – o revščini, milosrčnosti in skrbi za uboge so pisali Peter Radics, Žarko Lazarevič, Monika Rogelj in Nataša Strlič, ki so se večinoma, z izjemo Radicsa, ozko lokalno in vsebinsko omejili – pa se delo Anžičeve odlikuje predvsem po širšem pogledu na problematiko od zgoraj navzdol. Odločitve o skrbi za ljudi, ki se iz različnih razlogov niso mogli sami preživljati in so se znašli na robu preživetja, so se sklepale (in se seveda še vedno) v krogu oblastnih elit. Kdaj se je v preteklosti v družbi vzpostavil javni sistem, ki je ščitil pomoči potrebne z roba družbe, in v kakšnih razvojnih zgodovinskih oblikah je deloval, je bilo poglavito vprašanje študije.

Zgodovinski pregled ukrepov in oblik dejavnosti na področju skrbi za uboge se začne v prvem poglavju v pregledu socialne politike do srede 18. stoletja. Izkristalizira se dejstvo, da so imele družbe v preteklosti do neke mere vendarle vzpostavljene različne sisteme javne skrbi, ki so zaznavali stisko ljudi in jim skušali pomagati. V srednjem veku so jim pomagali v obliki dobrotelnosti in milosrčnosti, ki sta po eni strani temeljili na sočutju in usmiljenju bogatejših, po drugi strani pa ju je vzpodbujala obljuba poplačila v onstranstvu. Bolj sistematično organizirane oblike pomoči pa so znane od 16. stoletja dalje, ko se začno ustanavljati številne že specializirane dobrotelne ustanove. Že za srednji vek je značilno ločevanje med pravimi reveži in tistimi, ki se klatijo in si pomoči ne zaslužijo. Za te reveže, ki so sicer sposobni za delo, so se sredi 17. stoletja organizirale posebne "prisilne delavnice", ki so imele nalogo nekakšne prevzgoje v smislu navajanja k delu. Ločevanje pravih revežev od navideznih so urejevali tudi s tem, da so skrb zanje povezali z domovinsko pravico. Sistem, ki je prepoznal upravičence do pomoči, je postajal vedno bolj natančen, nazadnje se je uveljavila praksa popisovanja in nadziranja beračev. Tudi v Ljubljani so leta 1651 pregled nad berači skušali dobiti tako, da so jih popisali in jim dali pločevinaste značke. Nastavili so tržne paznike, imenovane "beraški strah", ki so pazili, da se med prave berače zlasti ob tržnih dneh niso vrinili kmetje in postopači s podeželja. Avtorica sklone poglavje z ugotovitvijo, da so bili v tem obdobju ukrepi na področju socialne politike tesno povezani z dogajanjem na ideološkem področju, saj so za ta čas značilne ideološke dileme o revščini in usmiljenju. Prav tako ugotavlja, "da je bila socialna politika predmet zavezništva, kompromisov in sporov med različnimi družbenimi okolji in skupinami, med laičnimi ustanovami in cerkvijo, med mesti in državno administracijo".

Drugo poglavje osvetljuje dogajanje od srede 18. stoletja dalje, ko se za socialno politiko začne inten-

zivneje zanimati država. Začetki segajo v obdobje vlade Marije Terezije in Jožefa II., ko je cesarica leta 1771 ukazala združitve vseh dobredelnih ustanov in zavodov v Ljubljani, Jožef II. pa je leta 1786 v Ljubljani ustanovil civilno bolnišnico, ki se je pozneje razvila v prvo pravo bolnišnico v modernem pomenu besede. Pomembna je bila vzpostavitev glavnega ubožnega sklada leta 1787, ki je spremenil način delitve podpor. Potem ko so prej uboge oskrbovali v špitalih, so jim zdaj podpora izplačevali neposredno – dobivali so tako imenovane *Handportionen*. Posebnega pomena je bila uvedba župnijskih ubožnih inštitutov, ki so jih v osemdesetih letih 18. stoletja ustanavljali v vseh avstrijskih deželah. Urejeni so bili glede na župnijsko razdelitev in popolnoma v duhu cerkvenih bratovščin, vodili pa so jih ubožni očetje, ki so skupaj z župniki razdeljevali darove ubogim. Pomembno prelomnico pomeni ustanovitev enotnega ubožnega inštituta tako imenovanega *Armeninstituta* leta 1820, ki je poleg pomoči revežem skrbel tudi za preprečevanje vzrokov, ki so vodili v revščino. Ravno arhivsko gradivo te institucije, ki ga hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, je avtorico pritegnilo k resnemu preučevanju obravnavane tematike. Po letu 1850 oziroma 1860 je posle ubožnega inštituta v Ljubljani počasi začela prevzemati mestna občina. Po drugi strani pa je na višji ravni kranjski deželni odbor leta 1862 prevzel v upravo deželne dobredelne ustanove in njim pripadajoče premoženje. Domovinski zakon iz leta 1863 je urejal ubožno oskrbo in dolžnosti oskrbovanja v občinah, saj je skrb za uboge razlagal kot zadevo političnih občin – skrb za uboge je postala sestavni del javne uprave. Dolžnost občin do revežev je natančneje urejal zakon iz leta 1883, ki je dokončno razpustil delovanje župnijskih ubožnih inštitutov. Vendar pa je zunaj področja javne uprave cerkvena skrb za uboge delovala še naprej in lajšala tegobe bolnim, ostarelim in odrinjenim. Luknje v mreži javne skrbi so zapolnjevala tudi privatna humanitarna in konfesionalna združenja.

V nadaljevanju avtorica v tretjem poglavju predstavi posamezne ubožne ustanove na Kranjskem in razloži njihovo delovanje. Špitali, ubožne hiše oziroma ubožnice, najdenišnice, sirotišnice, blaznice, prisilne delavnice in kaznilnice, hiralnice, zavodi za gluhe in druge ustanove s področja socialne politike so bile tiste ustanove, ki so skrbele za bolne, uboge, ostarele, obnemogle, za najdenčke in sirote ter iz družbe izolirale prizadete, hendikepirane in drugačne. O tem, kako sta se vloga in namembnost posameznih ustanov sčasoma spreminjali, jasno priča preobrazba špitalov: *"Od preprostih zavetišč, ko so nudili samo streho nad glavo revežem in romarjem, preko večfunkcionalnosti njihove dejavnosti, med katerimi je bila zdravstvena zastopana v vedno večji meri, je potekal njihov razvoj po eni strani v smeri nastanka bolnišnic, kot jih poznamo danes, po drugi strani pa so iz njih nastale hiralnice in domovi za ostarele."*

Študija Sonje Anžič o socialni politiki na Kranjskem v 19. stoletju kljub časovni odmaknjenosti tematike ostaja aktualna tudi za današnji čas, v katerem znova odkrivamo že večkrat dognano dejstvo, da je

družba močna ravno toliko, kolikor je močan njen najšibkejši člen. Razvitost neke družbe oziroma države se namreč še vedno najbolj jasno kaže v skrbi za ljudi z obrobja. Med najbolj številčne skupine sodobnih "ubogih" se dandanes uvrščajo brezposelni in starostniki. Knjiga, ki je kot dvaindvajseta po vrsti izšla v okviru zbirke Gradivo in razprave Zgodovinskega arhiva Ljubljana, pa nam poleg same predstavite in razjasnitve socialne politike na Kranjskem v 19. stoletju ponuja tudi obilo novih nadaljnjih raziskovalnih izhodišč. Čeprav raziskavi uspe zapolniti kar precej belih lis s področja socialne zgodovine v slovenskem zgodovinopisju, pa zato belina nekaterih tematsko sorodnih še toliko bolj bode v oči. Pri tem mislim predvsem na resne historične raziskave razvoja javnega zdravstvenega sistema in zdravstvenih institucij.

Katarina Keber

Splošno žensko društvo 1901-1945, od dobrih deklet do feministk. Urednici Nataša Budna Kodrič in Aleksandra Serše. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2003, 575 strani

Obletnice so primeren povod, da v arhivih pogledamo, kaj se je v njih ohranilo o delovanju posameznika, društva ali podjetja. Leta 2001 je minilo sto let od ustanovitve Splošnega slovenskega ženskega društva in v Zgodovinskem arhivu Ljubljana smo se spomnili na enajst škatel gradiva Splošnega ženskega društva, ki obsega obdobje od 1897 do 1945. Ker tudi v Arhivu Republike Slovenije hranijo osebne in druge fonde, ki dopolnjujejo sliko o delovanju društva, je v jubilejnem letu nastala razstava o društvu; postavljena je bila v prostorih Arhiva Slovenije od novembra 2001 do januarja 2002. Avtorici razstave Aleksandra Serše in Mateja Jeraj sta v petih tematskih sklopih predstavili delovanje društva na izobraževalnem, dobredelnem in političnem področju. Na kratko in informativno so bili predstavljeni tudi članice društva, društveni prostori in sodelovanje z drugimi društvi.

Odmevnost razstave, ohranjenost gradiva in zanimiva tematika so vodili v pripravo obsežnega zbornika. Zbornik nas že s svojo secesijsko dekorativnostjo uvede v obdobje delovanja splošnega ženskega društva in prijetno poudarja "žensko" vsebino zbornika. Urednici zbornika Nataša Budna Kodrič in Aleksandra Serše sta k sodelovanju povabili predvsem arhivistke, da so na podlagi ohranjenega gradiva iz pozabe iztrgale usode aktivnih žensk iz začetka 20. stoletja. K sodelovanju sta povabili tudi avtorje z inštitutov, fakultet in knjižnic, ki so na podlagi časopisnega, literarnega in drugega gradiva pred nas postavili zgodbe ustvarjalnih žensk. Splošno žensko društvo je tako samo nit, ki povezuje zgodbe številnih, med seboj zelo različnih žensk. Zbornik se ne omejuje samo na delovanje Splošnega ženskega društva, pač pa govori

tudi o začetkih ženskega gibanja ter o življenju in delovanju žensk, ki so aktivno vstopile v javno življenje v obdobju delovanja društva. Na temelju ohranjenega arhivskega, časopisnega in literarnega gradiva, pisem in spominov je začela nastajati zgodba o društvu. Zdi se, da so se ob preučevanju gradiva društva kar same začele pojavljati in nastajati zgodbe, biografije žensk, ki so društvo ustanovile, ga vodile, ali pa so bile v njem zgolj članice. Res je, da o ženskah prejšnjega stoletja, ki niso samo gospodinje, ampak so stopile v javno življenje, vemo zelo malo. V šoli o njih nismo slišali prav ničesar.

Uvodni članek Marte Verginelle z naslovom Mesto žensk pod steklenim stropom umesti boj slovenskih žensk v evropski prostor in razglablja o vlogi žensk od francoske revolucije vse do danes. Njen uvod napove, da bo zbornik oživil *"pisano galerijo feministk, prvobork, emancipiranih ali samo v javnosti dejavnih žensk"*, ki pred nas *"stopajo s svojimi življenjskimi izkušnjami in mišljenjem, s svojimi odločnimi, a tudi omuhujočimi prizadevanji za enakopravnost spolov, s svojimi odlikami ali preprosto s svojim delovanjem v poklicnem, ustvarjalnem in političnem okolju"*. Za

uvodnim člankom nas preseneti Uvod, ki v drugih zbornikih sicer stoji na začetku, in nam pojasni zgodbo nastanka zbornika.

Prvi del z naslovom Začetki ženskega gibanja s sedmimi različnimi članki govori o uveljavljanju žensk v javnem življenju v slovenskem prostoru vse od leta 1848 pa do druge svetovne vojne. Članki se med seboj kronološko in vsebinsko prepletajo, zato se včasih nekatera dejstva podvajajo oziroma ponavljajo.

Za tiste, ki jih zanima predvsem delovanje društva, je nekoliko moteče, da se šele s stranjo 74 začne zgodba o društvu. Pod naslovom (Slovensko) splošno žensko društvo je predstavljeno delovanje društva, predavanje Zofke Kveder na ustanovnem večeru, predstavljene so članice, društvena knjižnica in biografija najbolj dejavnih članic Josipine Vidmar, Franje Tavčar, Minke Govekar, Minke Gašperlin in Maše Grom. S stranjo 163 se konča neposredna zgodovina Splošnega ženskega društva in začnejo se zgodbe in usode žensk, ki so bile bolj ali manj povezane z delovanjem društva. Članki nas seznanijo z obsežno in natančno biografijo različnih žensk: feministk, učiteljic in profesorice, zdravnic, pravnice, novinark, pisateljic, glasbenic in uradnic. Zanimive zgodbe nam odkrijejo usode nekaterih znanih in uveljavljenih žensk, na primer Vide Jeraj ali Manice Koman, pa tudi že čisto pozabljene usode žensk, ki so javno delovale v začetku prejšnjega stoletja.

Zbornik nam v članku z naslovom Podporni člani ženskega društva predstavi tudi pogumne moške, ki so si v tistem času upali javno podpreti društvo. Objavljen je tudi seznam predavateljev na javnih predavanjih društva. Ob branju samo moških imen me je nekoliko zmotilo, da nikjer nisem zasledila seznama predavanj, ki so jih imele ženske. Res je v posameznih biografijah zapisano, kdaj in kje je katera gospa predavala, vendar bi bil skupen seznam predavanj v okviru društva prav dobrodošel.

Da si Ljubljankanke ne bi preveč domišljale, sledijo tudi članki o delovanju podružnic društva v drugih slovenskih krajih, natančneje pa o delovanju v Celju in Mariboru. O delu podružnic v Gorici, na Ptuj in v Novem mestu so ohranili premalo gradiva, da bi nas lahko seznanili z njihovim delovanjem.

Zbornik končujeta članka Slovenska krščanska ženska zveza in Vloga žensk v deklaracijskem gibanju, ki sicer nista neposredno povezana z delovanjem Splošnega ženskega društva, vendar dopolnjujeta sliko delovanja ženskih društev tistega časa.

In čisto na koncu je sledilo presenečenje, ko sem prebrala list s popravki, kjer je zapisano: "str. 9. /.../ znalo brati več mož kot žena, pravilno: /.../ znalo brati več žena kot mož. No, kaj je to možno? Takoj sem preverila na strani 9, kjer je Stane Granda ugotovil, *"zdi se, da je v predmarčni dobi znalo brati več"* žensk??? Zanimiva ugotovitev, ki pa me kljub ponovnemu branju članka ni prepričala, saj nikjer ne navaja, zakaj je postavil takšno domnevo. So bile morda bolj vestne in marljive?

Drugo presenečenje pa so bili odmevi in komentarji zbornika v različnih časopisih in revijah, ki niso pisali o vsebini samega zbornika, pač pa več o feminizmu in ženskah na splošno. Očitno aktualna in sporna tema! Pri tem se je pokazalo kot problematično ali vsaj zelo opazno, da so večino zbornika napisale ženske, česar, moram priznati, prej nisem opazila. Morda res lahko očitamo urednicama, da sta k sodelovanju povabili predvsem ženske? Ne vem! Če bi bila urednica zbornika, bi povabila k sodelovanju malo več moških in komentarji o izključno ženskem zborniku bi bili odpravljeni. Možno je sicer, da moj spol določa, da sem z večjim zanimanjem prebirala o usodah izobraženek iz začetka prejšnjega stoletja, o njihovih težavah in bojih, kot če bi bila moški. Zanimivo tudi zato, ker je tudi moja babica doživljala usodo vseh tistih, ki so hotele več kot le dobro gospodinjiti in imeti kopico otrok. Takrat nisem razumela njenih zgodb o mladosti in študiju na dunajski univerzi, kjer je v dvajstih letih minulega stoletja študirala medicino. Spomnim se, da mi je bilo čisto nerazumljivo, da ni smela poslušati predavanja iz ginekologije, ker je bila ženska. Morala se je preobleči v moškega in pot do izobrazbe ji je bila odprta. Prav zbornik mi je predstavil čas, ko so se morale ženske prilagajati moškemu pravilu. Morda je to nauk še za današnji čas, pustimo, da moški komentirajo "žensko" zgodovino in feminizem tako ali drugače, delamo pa po svojem lastnem prepričanju, vesti in znanju.

Če se vrnem na začetek, k uvodu Marte Verginelle, se lahko z njo strinjam, da si je zbornik za nalogo postavil *"širok prikaz ženskega političnega nastopanja na Slovenskem, od njegovih začetkov do druge svetovne vojne, z izjemno bogato dokumentacijo"* in pri tem pripravil veliko zanimivega branja ter prinesel na plan mnogo že pozabljenih usod, pa tudi novih spoznanj in dejstev o boju za emancipacijo žensk na Slovenskem.

Tatjana Šenk

Hacquetov zbornik (Mednarodni simpozij o življenju in delu Balthasarja Hacqueta, Idrija, 9. – 10. oktober 2003), Hacquetia 2/2003, št. 2, 145 strani

Devetega in desetega oktobra je bil v Idriji v gradu Gewerkenegg mednarodni simpozij o življenju in delu Balthasarja Hacqueta. Razprave s simpozija so izšle kot Hacquetov zbornik, ki ga je uredil dr. Janez Šumrada, v posebni številki revije Hacquetia (2003, let. 2, št. 2), ki jo izdaja Založba ZRC. Prispevki so v slovensčini, angleščini, nemščini in francoščini s slovenskimi in angleškimi izvlečki. Hacquet je bil kirurg, naravoslovec, etnolog, profesor in gornik. Hacquet je kot vojaški kirurg sodeloval v sedemletni vojni (1756-1763), verjetno končal študije na dunajski univerzi leta 1764, bil član več kot dvajsetih evropskih znanstvenih akademij in znanstvenih družb, profesor na ljubljanskem liceju (1773-1787), na univerzi v Lvovu (1787-1805) in Krakovu (1805-1810). Pri nas je najbolj znan kot kirurg pri rudniku živega srebra v Idriji (1766-1773). Umrli je na Dunaju leta 1815.

V uvodni besedi je prof. Šumrada poudaril, da je simpozij prikazal širino in precejšnjo uspešnost Hacquetovih znanstvenih dosežkov in opozoril na njegov nemajhen pomen za slovenski in srednje- ter vzhodnoevropski prostor konca 18. in začetka 19. stoletja. V uvodni razpravi dr. Šumrada rešuje problem izvora Balthasarja Hacqueta, ki je zavil v kopreno skrivnostnosti. Predstavi tri možne odgovore na zastavljeno vprašanje, ki jih poimenuje kot bretonska, lorenska in rusko hipotezo. Bretonska je prevladujoča in se na-

Portret Balthasarja Hacqueta, ki ga je naslikal Janez Andrej Herrlein (1738-1817).

slanja na Hacquetov lastni življenjepis. Po njej naj bi se Hacquet rodil leta 1739/40 v kraju Le Conquet v Spodnji Bretaniji. Vendar avtor največ prostora v razpravi nameni lorenski hipotezi. Lorenska hipoteza trdi, da naj bi se Hacquet rodil leta 1739 v lorenskem mestu Metz, kar je del kritične literature prevzel kot glavno ali alternativno možnost. Avtorjeve raziskave v arhivu v Metzu potrjujejo možnost, da bi Hacquet mogel biti rojen v tem mestu ali njegovi okolici.

Koncepte prostora v Hacquetovih delih sistematično obravnava Marianne Klemun. Razlikuje šest vidikov: velike in male prostore – evropsko ekspanzijo in iznajdbo regije. Ta vidik je povezan s Hacquetovimi potovanji, saj so bila potovanja v 18. stoletju eno izmed pomembnih načinov pridobivanja novih znanj. Drugi vidiki so še: delo na terenu, petrografija in njeno razmerje do topografije (novo metodo ponazarjajo instrumenti, kot so rudarsko kladivo, barometer, ledeniška palica in podobno), orientacija v prostoru – lastne steze namesto poštnih in cestnih sistemov (poti, neodvisne od kulturnih prostorov, izbrane subjektivno na podlagi osebne orientacije), fizično geografska izhodišča namesto političnih mej (na primer razvrstitev Alp glede na kamenine: apnenec, dolomit, granit), višino kot novo dimenzijo prostora – od kaosa vrhov k hierarhiji vrhov (v Hacquetovem delu o popotovanju od Triglava do Großglocknerja), raziskovanje neznanih območij (na primer ledenikov). Meščanski razsvetljenec Hacquet, ki se je razglasil za odvetnika rudarjev pri zastupitvah z živim srebrom, je šel tako tudi pri raziskovanju Alp svojo lastno pot.

Jurij Fikfak obravnava Hacqueta in narodopisje, predvsem na temelju dela "Abbildung in Beschreibung" (1801-1808), v katerem Hacquet opisuje narodopisno podobo nekaterih slovenskih, hrvaških in drugih pokrajin. Mykhailo Kril iz inštituta za slovanske študije v Ukrajini obravnava Hacqueta kot zgodovinarja slovanskih ljudstev in navaja tista njegova dela, ki so pomembna za začetek znanstvenega razvoja slovanskih študij. Hacquet je med svojimi popotovanji obiskal vsa slovanska ljudstva v habsburški monarhiji, prav tako pa tudi Ukrajino in Krim ki je bil v tem času v okviru Rusije. Kot poudari avtor, je bil Hacquet prvi avstrijski znanstvenik, ki je raziskoval ozemlja srednje-vzhodne Evrope kot celote. Pri tem se je ukvarjal z etničnim izvorom slovanskih ljudstev in zgodovino posameznih dežel, kultur in odnosov slovanskih ljudstev do drugih. Za sodobnega raziskovalca pomeni Hacquetovo delo prvovrsten vir, izjemen v številnih ozirih.

Tanja Žigon nam predstavi Hacqueta kot časnikarja na temelju malo znanega dejstva, da je Hacquet pri družbi za kmetijstvo in koristne umetnosti v Ljubljani (pozneje Kranjska kmetijska družba) od januarja 1775 do decembra 1776 urejal časopis družbe "Wochentliches Kundschaftsblatt des Herzogthum Krain". Hacquet je bil od leta 1772, ko je postal član družbe, pa vse do leta 1780 njen tajnik. Hacquet je tako urejal prva dva letnika prvega ljubljanskega tednika. Avtorica predstavi priprave na izid tednika, njegovo izhajanje, vsebino, krizo zaradi pre-

majhnega zanimanja in pomanjkanja sodelavcev ter njegov konec.

Janez Šumrada v naslednjem prispevku predstavi in objavi Hacquetovo spomenico iz leta 1784 Pariški kraljevi medicinski družbi o poklicnih boleznih idrijskih rudarjev. Spomenico hrani Nacionalna medicinska akademija v Parizu.

Jože Jurca piše o Baltazarju Hacquetu kot o veterinarju na podlagi štirih njegovih razprav z veterinarsko vsebino, ki jih je v letih 1776-1779 objavil v zborniku Družbe za kmetijstvo in koristne umetnosti v Ljubljani. To so razprave o pljučni kugi pri govedu, o zastrupitvah pri govedu, o driski pri konjih ter o smoliki in smrkavosti. Avtor skuša oceniti njegovo strokovno usmerjenost in veterinarsko znanje ter sklepe, da si Hacquet zagotovo zasluži častno mesto med utemeljitelji veterinarske medicine na slovenskem.

Nada Praprotnik se posveča Hacquetovemu botaničnemu delovanju na Kranjskem. Hacquet je zbral obširen herbarij, ki ga danes hrani Prirodoslovni muzej Slovenije, v katerem pa na žalost manjkajo podatki o nahajališčih in času nabiranja. Njegovo botanično delo je ostalo v senci G. A. Scopolija (1723-1788). Za slovensko botaniko pa je najpomembnejše Hacquetovo delo "Plantae alpinae Carniolicae" (1782), v katerem je opis dvanajstih rastlin, ki rastejo v kranjskih Alpah in v Istri in po njegovem mnenju še niso bile opisane. Avtorica v razpravi predstavi vseh dvanajst.

Janez Kavčič nam predstavi Idrijo, kot jo je videl Hacquet, ki je v njej v letih od 1766 do 1773 deloval kot kirurg pri rudniku živega srebra in jo opisal v delu "Oryctographia carniolica" (1781). Njen drugi del je večinoma posvečen Idriji in idrijskemu rudniku; na 124 straneh opisuje idrijske geološke, rudarske, zgodovinske, metalurške, socialno-zdravstvene in druge tematike. Gre za imenitno knjigo, opremljeno z grafičnimi bakrorezi. Ko je bila knjiga izdana, je močno povečala sloves Idrije v Evropi, posebno znotraj mednarodne znanstvene srenje.

Tisti del v knjigi, ki se posveča posebno idrijskemu rudniku, obravnava v svojem prispevku Jože Čar. Opozarja na nekatere posebnosti in zanimivosti Hacquetovega geološkega opisa rudišča in ozemlja nad njim. Jože Čar v posebni razpravi obravnava tudi Hacquetovo oceno Scopolijevih geoloških del o idrijskem rudišču in Ferberjevem opisu idrijskega rudnika.

Stanislav Južnič piše o Hacquetovem raziskovanju ledenih rož. Ocení njegov prispevek k razvoju kristalografije na Kranjskem in ga primerja z odkritji v tedanji Evropi.

Andrej Kranjc se v svojem prispevku osredotoča na Hacquetove razlage kraških pojavov in oblik. Hacquet je napravil zemljevid Kranjske in severozahodnega Dinarskega gorstva z dogovorjenimi znamenji za geološke pojave – prvo geološko karto.

Marija Valjo iz Ukrajine nam predstavi Hacquetovo "ukrajinsko obdobje". Hacquet je na univerzi v Lvovu, ki jo je leta 1784 ustanovil Jožef II., od leta 1787 do leta 1805 poučeval naravoslovje. Njegova predavanja in številna potovanja po Galiciji, severnem Zakarpatju, južni Ukrajini in Krimskem polotoku so

pomembno prispevala k razvoju regionalnih študij, slavistike, geologije, mineralogije in drugih znanstvenih disciplin v Ukrajini na prelomu iz 18. v 19. stoletje. Simpozij in zbornik sta tako vsestransko osvetlila Hacquetovo znanstveno delovanje ter opozorila na nekatera nova in manj znana dejstva.

Matevž Košir

Klementina Možina: Knjižna tipografija. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo in Naravoslovna fakulteta, Oddelek za tekstilstvo, Ljubljana 2003, 302 strani

Bolj ko ne skromna bibliografija izvornih del s področja bibliologije, ki vključuje zlasti posamezne segmente, kot so na primer preučevanje stških rokopisov oziroma kodeksov in še posebej njihovih vezav, ter zgodovina tiskarstva, knjigotštva, knjižničarstva in založništva na naših tleh, je po izidu razprave Klementine Možina *Knjižna tipografija* pomembno bogatejša. Bogatejša je seveda tudi strokovna zbirka *Bibliothecaria*, ki jo zadnjih osem let izdaja Oddelek za bibliotekarstvo na ljubljanski filozofski fakulteti; pričujoča izdaja v njej ima namreč že zaporedno številko 13! Pred njo so se v novem tisočletju zvrstile *Uvod v znanstveno delo* Franceta M. Dolinarja (priročnik, ki želi študentu, ki pripravlja diplomsko delo oziroma nasploh "začetniku na področju znanstvenega dela pomagati, da ne bi že na začetku krenil po napačni poti, ali se svoje raziskave lotil z napačnimi sredstvi"), *Informacijska tehnologija* Jasne Maver in glede na našo bližnjo vključitev v evropska strokovna združenja in ustanove še posebej aktualen priročnik *English for Librarians I.* Irene Marinko.

Kot v večini primerov gre tudi tukaj za širši javnosti prirejeno objavo doktorske disertacije (in obenem izpopolnitev avtoričinega magistrskega dela *Organizacija proizvodnje knjige in grafični elementi estetske podobe knjige*, 1997), ki jo je Klementina Možina zagovarjala na Oddelku za tekstilstvo na Naravoslovnotehniški fakulteti; ta je s Filozofsko fakulteto tudi soizdajateljica pričujoče knjige. Dr. Martin Žnideršič v uvodnih besedah opozarja na njen pomen – imenuje jo temeljno delo o knjižni tipografiji pri nas. Sama avtorica potem, ko izrazi veselje, da je svoj cilj dosegla, za nepoznavalca razmer presnetljivo in z "veliko grenkobo" izraža obžalovanje, da je "na to področje prišla na Slovenskem, predvsem pa med Slovenci – ki se pogosteje ravnajo po načelu, da je pravzaprav bolje biti *vrag* kot pa *dober mejak*".

Že bežen pregled *Knjižne tipografije* pokaže, da vsebina knjige bistveno presega pričakovanja, ki jih vzbudi naslov. V prvi vrsti seveda zato, ker preučevanja tipografije ni mogoče omejiti zgolj na analiziranje in opisovanje značilnosti posameznih pisav in tehnik ter načinov pisanja in (tiskarskega) grafičnega

oblikovanja. Vsi ti vidiki so namreč vpeti v širše okvire raziskovanja človekove zgodovine, še posebej seveda njegove kulturne ozroma civilizacijske razvojne poti, ki je zlasti na začetni stopnji tesno povezana s pisavo.

Tako se Klementina Možina najprej res posveti zgodovinskemu razvoju pisav – od slikovnih prek pojmovnih in zlogovnih do današnjih črkopisov v njihovih številnih pojavnih oblikah – vendar že v drugem poglavju tako rekoč logično nadaljuje strnjeni pregled zgodovinskega razvoja knjige. Najprej se pomudi pri prvih zapisovalcih in samostanskih prepisovalcih – ustvarjalcih kodeksov, predhodnikov knjig, kakršne poznamo danes. Zatem se posveti začetkom evropskega tiskarstva – predvsem v Nemčiji, Franciji, Italiji, Španiji in Angliji. Bralca postopno vodi do najnovejših tiskarskih in knjigoveških tehnologij v svetu in njihovih odmevih pri nas. V posebnih poglavjih natančneje obravnava tipografske (oblikovne) značilnosti inkunabul, razvoj knjig od 16. do 18. stoletja ter posebej v 19. in 20. stoletju, pri čemer opozarja na napredek pri izdelovanju in uporabi papirja, ulivanju črk, tisku sploh ter vezavi in dodelavi knjig. V zadnjih dveh poglavjih se bolj poglobljeno posveti elektronskim knjigam in zlasti razvoju slovenskih knjig.

Šele nato, v tretjem in četrtem razdelku, avtorica svojo pozornost bolj osredotoči na svojo stroko oziroma temo, poudarjeno v naslovu. Najprej se posveti zgodovinskemu razvoju knjižne tipografije v Zahodni Evropi, ali natančneje, delom in različicam črk, črkovnim slogom oziroma skupinam pisav ter stopnjam in velikosti črk; na koncu se posebej ustavi še pri zgodovinskem razvoju tipografije v Sloveniji; ob večini anonimnih stavec, ki so sprva opravljali tudi delo tipografov, posebej opozori na vlogo slikarjev oziroma knjižnih ilustratorjev in opremljevalcev. Med prvimi so bili predvsem Gvidon Birolla, Saša Šantel, Maksim Gaspari, Ivan Vavpotič, Hinko Smrekar in arhitekt Jože Plečnik, v novejšem času pa Jože Brumen in Bronislav Fajon, Ranko Novak in Miljenko Licul, Janez Suhadolc, Matjaž Vipotnik in zlasti Lucijan Bratuž, ki je med drugim oblikoval in poimenoval več pisav za posebne namene.

Četrty večji razdelek nato govori o tipografijah v različnih sistemih stavljenja, torej pri klasičnem ročnem in strojnem stavljenju, pri fotostavljenju in pri danes že prevladujočem računalniškem stavljenju. Tukaj se je avtorici zdelo umestno na koncu vključiti tudi opis in razlago korekturnih znamenj.

Peti razdelek prinaša zanimiv zgodovinski pregled pomembnejših tipografskih oblikovalcev od 15. stoletja do današnjih dni. Avtorica najprej niza imena in letnice, ki uokvirjajo njihovo življenje, ter območje delovanja najbolj znanih pionirjev "črne umetnosti", kot so bili Gutenberg, Schöffer in Ratdolt na Nemškem, Caxton v Angliji, Manutius v Italiji, Garamond v Franciji ter najznamenitejši nadaljevalci njihovega dela, Italijan Bodoni, trije pripadniki francoske družine Didot, Angleža Austin in Morris ter številni drugi veliki mojstri grafičnega in še posebej knjižnega oblikovanja v 19. stoletju. V nadaljevanju avtorica s

temelnjimi podatki opozori še na nekatere pomembnejše oblikovalce knjig v najnovejšem času.

Dragocenost *Knjižne tipografije* Klementine Možina za raziskovalce naše pisne, knjižne in tiskarske preteklosti poleg številnih ilustracij še povečujejo in aktualizirajo sklepni štirje razdelki. Najprej *Tipografski terminološki slovar*, ki kot doslej najizčrpnejši tematski pregled strokovne terminologije na enem mestu, dopolnjen z angleškimi in nemškimi ustreznici razloženih pojmov, poznavalsko povzema strokovno izrazje in vnaša več reda v dokaj nepregledno stanje na tem področju. Sledijo izčrpne *opombe* – 360 pojasnil na kar 21 straneh – ter za nadaljnje raziskovanje dobrodošla obsežna *seznama literature in virov ter kazalo ilustracij*.

Knjižna tipografija Klementine Možina je, skratka, referenčna knjiga, ki je ne bi smeli spregledati ne le bibliologi in knjižničarji, temveč tudi noben grafični oblikovalec, založnik in knjigotržec, ki da kaj nase. Manjkati pa seveda ne bi smela niti na policah (humanističnih) strokovnih in bolj založenih splošnoizobraževalnih knjižnic in ustanov, v katerih ima preučevanje knjig in skrb za njihovo ohranjanje pomembno mesto.

Iztok Ilich

Dr. Mira Cencič, Moč domoljubja – biografija o tigrovcu Antonu Rutarju, spremna beseda Jožko Šavli in Gorazd Bajc; dodatek Mira Rutar: Spomini na očeta. Koper, Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske, 2002, 276 strani

Društvo za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske skrbi za zgodovinski spomin in si vneto prizadeva gojiti tudi primorska domoljubna čustva. V skoraj desetih letih obstoja je razvilo obširno dejavnost, ki precej odmeva predvsem na Primorskem. Glasove in dejanja vnetih društvenih funkcionarjev in članov je zaznati tudi v širšem prostoru – tja do najvišjih slovenskih političnih vrhov. Velik delež zavzetega društvenega dela je bil v rokah tajnika Karla Kocjančiča, ki je maja 2003 žal prežgodaj tragično preminil.

Eno od pomembnih področij društvenega delovanja je tudi izdajanje publikacij. S tem društvo skuša vsestransko osvetliti dejavnost narodnoobrambne organizacije TIGR (Trst-Istra-Gorica-Reka), njene vidnejše osebnosti in tudi delovanje po posameznih območjih in krajih.

Knjiga, predstavljena v tem zapisu, je najbolj-sežnejše izmed doslej izdanih del.

Dr. Mira Cencič, ki se z veliko vnemo posveča raziskovanju delovanja tigrovske organizacije, je predstavila lik enega vodilnih tigrovcev Antona Rutarja (1901-1996), po rodu iz majhne vasi Čadrg na Tolminkem.

Opisala je njegov rojstni kraj in družinsko okolje, obiskovanje osnovne šole in doživljanje razmer v zaledju soške fronte v prvi svetovni vojni do italijanske zasedbe. Precej prostora je namenjenega njegovemu izobraževanju za učiteljski poklic in služenju vojaščine v letih 1919-1923 ter učiteljskemu službovanju na primorskih podeželskih šolah v letih 1923-1928. Ob ostrejši raznarodovalni politiki italijanskih oblasti je dozorevala njegova narodna zavest, ob zavzetem sodelovanju z drugimi osebami podobnega mišljenja pa sta se krepila narodnoobrambna dejavnost ter upor proti italijanskemu fašističnemu redu. Rezultat tega gibanja so bile tudi tigrovske celice; pri njihovem ustanavljanju in povezovanju je imel Anton Rutar zelo pomembno vlogo. Ta dejavnost ni ostala skrita fašističnim oblastem, ki so ga kazensko premestile in konfinirale v notranjost Italije. V drugem delu prvega tržaškega procesa je bil leta 1931 obsojen na deset let težke ječe, ki jo je prestajal v različnih italijanskih kaznilnicah. Po predčasnem priходу iz zapora (zaradi amnestije) leta 1935 je bil pod strogim policijskim nadzorstvom. Leta 1940 je bil interniran v koncentracijsko taborišče, od tam se je leta 1943 vrnil izčrpan in bolan. Po drugi svetovni vojni se je vrnil v učiteljski poklic, si že nekoliko starejši ustvaril družino in služboval na več primorskih podeželskih osnovnih šolah ter v dijaškem domu v Novi Gorici. Po upokojitvi leta 1964 pa je veliko časa posvetil zbiranju spominskega gradiva za čas protifašističnega odpora na Primorskem in si vztrajno prizadeval za priznanje zaslug organizaciji TIGR. Rutarjevo zbirateljsko prizadevanje je bilo zagotovo njegova srčna zadeva ter ena izmed velikih nalog, ki jih je hotel izpolniti. To mu je v veliki meri tudi uspelo. Omenjeno vztrajno delo zasluži visoko mesto v njegovem življenjepisu, saj je rodilo izjemne rezultate v nelahkih okoliščinah – veliko količino zbranega gradiva, ki je na voljo raziskovalcem. Prav je, da mu je avtorica posvetila veliko pozornost.

Njegova zapuščina je velikega pomena za raziskovanje organizacije TIGR v obdobju njenega boja za narodni obstoj primorskih Slovencev med svetovnima vojnama, kak zanimiv podatek pa je v njej najti tudi, kar zadeva obravnavo njenih privržencev v oblastnih krogih po drugi svetovni vojni. Zbral je veliko zapisov o organizaciji, spominov in življenjepisov tigrovcev in tako ohranil sledi te izjemno pomembne organizacije, za katero se sicer ni ohranilo kaj dosti sočasnih arhivskih dokumentov ali časopisnih virov – kar je razumljivo, ker je organizacija delovala v skrajni konspirativnosti. Zaradi njegovega neutrudnega zbirateljskega dela se je ohranilo ogromno podatkov o ljudeh in načinih njihove narodnoobrambne dejavnosti, čeprav pri tovrstnih virih seveda ne moremo izključiti osebnega vpliva na poznejše vrednotenje in razumevanje dogodkov. O njegovi zapuščini, ki jo je predal Pokrajinskemu arhivu v Novi Gorici, je pisala Ivanka Uršič v glasilu Arhivi (XVI, 1-2, 1993, 128-129). Tam predstavljena zapuščina se je pozneje še nekoliko povečala, iz dodatno prevzetega gradiva pa je treba opozoriti predvsem na dragoceno zbirko

izvirnih fotografij, ki dokumentirajo šolsko, kulturno in društveno delovanje na Primorskem v obdobju med svetovnima vojnama.

Po zaslugi Cencičeve je pred javnost postavljena še ena široko zasnovana študija, ki nam odstira mnogo podrobnosti in neznanih dejstev o narodnoobrambnem delu na Primorskem. Ta so izjemnega pomena predvsem za zgodovinski spomin primorskih Slovencev ter ohranjanje domoljubne in narodne zavesti mlajših rodov. Knjiga je zagotovo tudi še eden izmed pomembnih pripomočkov za ozaveščanje, žal (pre)velikega števila Slovencev, ki ne vedo nič ali premalo o prvakah uporništvu proti fašizmu na zahodnem delu slovenskega narodnega ozemlja, kamor poleg tigrovcev sodijo tudi številni primorski duhovniki in še več drugih zavednih primorskih ljudi. K sreči imamo raziskovalce, ki postopno čedalje bolj odstirajo podobo tega časa na Primorskem, in samo želimo si lahko, da bi nove študije prišle v roke čim večjega števila ljudi, ki bi jih prebrali.

Knjiga je razdeljena na trinajst temeljnih poglavij. Bralca hitro "povleče" v njeno vsebino. Avtorica zasluži pohvalo zaradi sijajne slovenščine, ki jo v naših tiskih redkokje srečamo. Že naslovi posameznih poglavij in podnaslovi za posamezne dele besedila privlačijo z zlahtno sporočilnostjo (na primer: *Planine sončne, ve moj raj; Prisegam, da posvetim svoje moči osvoboditvi Primorske; Za naš boj ni plačila – za nas ne obstaja krivična meja*), toliko bolj še besedilo.

Cencičeva bralcu izrisuje pokončno in zavedno primorsko osebnost, zlahtnega moža slovenstva, pogumnega in vztrajnega, predanega narodnim vrednotam. Veliko je črpala iz obsežne zbirke gradiva, ki ga je zbral že sam Rutar. Besedilo, bogato dokumentirano z objavami pisnih in slikovnih dokumentov, je pogosto podkrepljeno z navajanjem odlomkov iz Rutarjeve zapuščine in beležk avtorice o njenih srečevanjih z njim. Pravzaprav precejšen odstotek celotnega besedila knjige obsega navajanje njegovih zapisov. Tu pa tam se celo zdi, da avtorica vnesene Rutarjeve misli polaga tudi v svoje besedilo, ki je polno domoljubnega naboja. Vsekakor za bralca silno zanimivo branje, ki ga more na mnogih mestih ganiti, da se zamisli nad neizmerno močjo narodne zavesti in ljubezni do domovine.

Knjiga številnih vrednosti, ki ponuja prave bralne užitke, ima pač tudi nekatere pomanjkljivosti, ki se manj nanašajo na vsebino, bolj pa na metodološka načela zgodovinopisja in zlasti navajanja virov in literature.

Seznam pod naslovom "Viri" (str. 249-251) je nekoliko zavajajoč, saj je od vsega navedenega komaj slaba tretjina zgodovinskih virov, vse drugo je literatura. Ponekod na tem seznamu pogrešamo natančnejše podatke o virih, zlasti pa točnejše bibliografske podatke za navedeno literaturo. Način navedbe podatkov za citate med besedilom sicer ni običajen, vendar je uporaben in praktičen, žal pa tudi zanje velja, da so ponekod preveč površni, ponekod pa jih sploh ni. Podobno velja tudi za posamezne opise objavljenih pisnih ali slikovnih dokumentov. Nejasnosti glede

navajanja virov in literature in še kaj manj izrazitega pri vsebini besedila so sicer za zgodovinarje opazne pomanjkljivosti, ki pa gredo morda delno tudi na rovaš premajhne pozornosti pri pregledovanju in popravljanju besedila pred tiskanjem.

Svoj delež h knjigi je prispevala tudi Rutarjeva hči Mira. V kratkem, a občuteno zapisanem prispevku je doživeto opisala svoj pogled na očeta in narodnjaka, kar lepo dopolnjuje njegov lik tudi z družinskega zornega kota.

Knjiga zasluži pomembno mesto pri deležu prizadevanj za okrepitev in ohranjanje zgodovinskega spomina na Primorskem in v Sloveniji. Vsebinsko bogat in tudi oblikovno lep izdelek je vredno imeti na knjižni polici, da bi iz veličine junaka knjige in zares mojstrsko zapisane besede znova in znova obnavljali moči za domoljubje v današnjih časih.

Jurij Rosa

ŠOLSKA KRONIKA, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje, Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana, leto 2002, letnik 11 – XXXV, številka 1, 197 strani, in številka 2, 201 strani

kljub prostorski stiski, ko v muzeju z vso vneto gradijo in preurejajo prostore za obsežno in bogato knjižnično gradivo, smo bili v sicer utesnjenih prostorih konec februarja 2003 priča predstavitvi bogate publicistične bere Slovenskega šolskega muzeja. Plod delovne vneme in zagnanosti je tudi objava serijske publikacije Šolska kronika v uredništvu Marjetke Balkovec Debevec. V zdaj že običajno dveh številkah prebiramo zanimive in za zgodovino šolstva pomembne prispevke avtorjev poznavalcev ter ljubiteljev zgodovine in pedagogike. Tokrat so v prvi številki prispevki razporejeni v ustajene vsebinske sklope, druga številka pa je posvečena spominu na Franceta Ostanka, nekdanjega ravnatelja šolskega muzeja, in ima zato tudi podnaslov "Ostankov zbornik".

Med članki in razpravami *prve številke* so objavljeni štirje prispevki.

Kakšna in kako pomembna je bila vzgoja mladih višjih družbenih slojev v 17. stoletju v naših deželah, izvemo iz članka Maje Žvanut. Pomenljiva je njena ugotovitev, da je bil nekdanji pomen vzgoje prvotnega, izobrazbe pa drugotnega pomena, danes pa je ravno nasprotno. V članku predstavi več vzgojnih del, namenjenih zlasti vzgoji plemiške mladine. Zoran Radonjić primerja in analizira obravnavo in predstavitev druge svetovne vojne v slovenskih in jugoslovanskih učbenikih za osnovne in srednje šole od leta 1948 do leta 1999. Ugotavlja, da je zgodovina v obdobju socializma pisana pristransko, enodimenzionalno in tudi tendenciozno. Tudi sodobni učbeniki se po njegovem mnenju še vedno niso popolnoma otresli starih šablon. Dodatek k članku je pregledna tabela z večstransko

primerjavo učbenikov. O razvoju šolstva na Kočevskem v obdobju nacionalnih bojev od leta 1850 do leta 1918 na tem narodnostno mešanem območju izvemo iz objavljene magistrske naloge Vande Trdan. Stanislav Južnič nam z opisom življenja Rudolfa Južniča in s priloženim seznamom njegovih objavljenih in neobjavljenih del približa lik tega pomembnega slovenskega jezikoslovca in poliglota.

V sklopu Prispevki in gradivo so objavljeni štirje članki. Marija Jasna Kogoj poroča o dejavnostih ob 300 letnici obstoja uršulinskega samostanskega reda v Ljubljani. Nekdaj bogato prosvetno dejavnost so po razpustitvi šol leta 1945 zdaj zopet obudile z odprtjem Angelinega vrtca, ob visokem jubileju pa so organizirale tudi mednarodni znanstveni simpozij in obenem odprle razstavo Uršulinke v Ljubljani 1702-2002, priredile več koncertov in gledališko igro. Ob okroglih jubilejih prvih treh slovenskih pedagoških revij, 150 let od prvega izida Šolskega prijatelja, 130 let Slovenskega učitelja ter 140 let Učiteljskega tovariša, poskuša avtorica razprave Tatjana Hojan ugotoviti podobnosti in skupne sodelavce teh revij. Tudi prispevek z naslovom Kaj je Učiteljski tovariš leta 1876 priporočal šolskim knjižnicam, je napisala Tatjana Hojan. V Učiteljskem tovarišu je izhajala rubrika Šolarska knjižnica, v kateri so obravnavana in analizirana dela, ki so bila primerna za izposojajo učencem. Uredništvo je na ta način pomagalo učiteljem, ki so bili dolžni knjige pred nabavo prebrati in odobriti. Ob selitvi Ekonomske in trgovske šole Brežice v novo stavbo, je Jasna Županič opisala razvoj šole v Brežicah od prvih omemb leta 1241 do leta 2002.

V poglavju Spomini na šolo beremo črtico Zlate Volarič z naslovom Takrat in zdaj, ki govori o njenih izkušnjah iz njenih prvih šolskih let v Prekmurju. V zapisu pisatelja Janeza Švajncerja z naslovom Preizkušnja beremo utrinek iz življenja na šoli za frizersko in oblačilno stroko v Mariboru.

V sklopu Jubileji Slavica Pavlič po že ustaljenem običaju opozarja na številne šole, ki praznujejo visoke obletnice. Janez Kavčič pa obsežneje poroča o 100 letnem jubileju idrijske realke.

V rubriki In memoriam se Stanislav Senekovič spominja pokojnega učitelja, pisatelja, kiparja in slikarja Jožeta Hudalesa.

V poglavju Iz muzejskega dela je obsežno predstavljeno delo, ki ga je v letu 2001 opravil Slovenski šolski muzej. Z veliko natančnostjo pri opisu posameznih del in pozornostjo do njenih izvajalcev, o njem poroča ravnatelj Branko Šuštar. Tatjana Dekleva predstavlja razstavo Univerza v Ljubljani in njeni rektorji. Poživitev glasila prinaša sklop prispevkov z naslovom Drobtinice iz šolske preteklosti in podpoglavje Iz starih pedagoških listov. Tokrat je Tatjana Hojan pripravila duhovit zapis iz Slovenskega učitelja iz leta 1923 o sprejemu učiteljice na slovenskem podeželju.

Uredništvo Šolske kronike se je odločilo v tej reviji predstavljati tudi različna šolska praznovanja. Tokrat je objavljen program proslave ob 100-letnici osnovne šole v Majšperku.

Šolska kronika je tudi revija, ki spremlja izide

različnih publikacij s področja šolstva in vzgoje ter o njih prinaša ocene in poročila.

V drugi številki 11 letnika Šolske kronike so objavljeni skoraj izključno le prispevki in razprave, pripravljene za srečanje ob 100. obletnici rojstva Franceta Ostanka, ki je potekalo 6. junija 2002 v prostorih Slovenskega šolskega muzeja. Vsebina zbornika je podnaslovljena: FRANCE OSTANEK 1902-1989-2002, Srečanje ob 100 letnici rojstva.

Srečanje s poznavalci dela in življenja dolgoletnega prizadevnega ravnatelja šolskega muzeja (1951-1974) so popestrili in obogatili s spremljajočo razstavo, ki jo je pripravila Tatjana Hojan, TV-posnetki z nastopi Franceta Ostanka v sedemdesetih letih ter pripovedmi nekaterih znancev in sodelavcev ter pokojnikove hčere. Prispevki so objavljeni v pričujočem zborniku. Objavljenih prispevkov je v primerjavi s tistimi, ki so bili predstavljeni na srečanju, precej več. Razdeljeni so v dva sklopa, v prvem so strokovni članki in razprave, v drugem pa spomini na ravnatelja Franceta Ostanka.

Ravnatelj muzeja Branko Šuštar je prispeval zapis o srečanju in razstavi ob stoti obletnici rojstva Franceta Ostanka ter razpravo o življenju in delu tega velikega učitelja. Opisal ga je kot narodnoobrambena in sindikalnega delavca, urednika pedagoških glasil, raziskovalca šolske zgodovine, organizatorja muzeja in ravnatelja.

Tatjana Hojan približa razstavo, ki je bila postavljena na ogled v prostorih muzeja in je prikazovala Franceta Ostanka od začetkov njegovega šolanja, službovanja na šolah in delovanja v zunajšolskih dejavnosti vse do obsežnejše predstavitve njegove vloge v šolskem muzeju. Na ogled so bili nekateri njegovi osebni predmeti in fotografije, pa tudi njegova dela, rezultati raziskav zgodovine šolstva. V zborniku je nato ponatis prispevka o Francetu Ostanku izpod peresa Silva Terška, ki je bil prvič objavljen že leta 1980 v Prosvetnem delavcu. Govori predvsem o njegovi vlogi ravnatelja muzeja, vpleta pa tudi druge dejavnosti in tako v bistvu razkriva celostno podobo človeka, ki je, kakor preberemo, živel za muzej.

O njegovem prvem učiteljevanju v Sodražici med letoma 1925 in 1929 je po spominskih pripovedih nekaterih starejših krajanov, ki se Ostanka še spominjajo, pisal današnji ravnatelj šole v Sodražici Jože Košmrlj. Podoben pristop pri predstavitvi Ostanka kot šolskega upravitelja v Vodichah nad Ljubljano med letoma 1930 in 1935 je ubrala tudi učiteljica te šole Francka Rozman. Po Ostankovi zaslugi hrani šolski muzej arhivsko gradivo odbora vodij kmečkonadaljevalnih šol med letoma 1929 in 1936. Iz tega gradiva je pri svojih raziskavah že večkrat črpala Tatjana Hojan, ki o povezanosti Ostanka s tem tipom šol piše v pričujočem zborniku. Razprava Tomaža Pavlina govori o sokolstvu in vlogi Franceta Ostanka kot pripadnika sokolske organizacije že od rane mladosti pa do leta 1935, ko je njegova dejavnost iz še nepojasnjenih razlogov prenehala. Ostanek je v šoli v Zgornji Šiški poučeval Ano Benedetič; ta se ga spominja v zanimivem zapisu, v katerem slikovito pričara okolje, v katerem je živela in

se šolala tik pred drugo svetovno vojno. Poznavalec cirilmetodijskih društev in tudi nekdanji ravnatelj šolskega muzeja Andrej Vovko je predstavil organizacijsko in publicistično delovanje Franceta Ostanka v narodnoobrambni organizaciji Družbi sv. Cirila in Metoda v drugi polovici tridesetih let in drugi polovici štiridesetih let prejšnjega stoletja. Spominsko pripoved o Francetu Ostanku je prispeval tudi Janez Strgar, ki je pri njem našel marsikatero dragoceno informacijo za svoje zgodovinske raziskave. Ob pomoči arhivskega gradiva sindikalne organizacije na republiški ravni, ki se hrani v Arhivu Republike Slovenije, in pedagoškega tiska nam Ljiljana Šuštar v razpravi osvetljuje dejavnost Franceta Ostanka v Sindikatu prosvetnih delavcev v letih od 1945 do 1949, ko je bil nazadnje leto dni tudi predsednik Republiškega odbora prosvetnih delavcev. France Ostanek je opravljal več služb, povezanih z manjšinskim šolstvom, za katero se je vse življenje živo zanimal. Suzana Felicijan Bratož v razpravi predstavlja njegovo vlogo referenta za manjšinsko šolstvo pri Ministrstvu za prosveto Ljudske republike Slovenije in poverjenika za prosveto in kulturo pri Oblastnem ljudskem odboru Ljubljana v prvem petletnem obdobju po drugi svetovni vojni. Poglavitni vir njene raziskave so fondí v Arhivu Republike Slovenije. Nekdanja ravnateljica Slavica Pavlič, ki je pri ravnateljevanju v Slovenskem šolskem muzeju nasledila Franceta Ostanka, v svojem prispevku opisuje predvsem njegovo ustvarjalno delo v vlogi ravnatelja in organizatorja muzeja. Med drugim je zapisala, da je muzej ob njegovem nastopu dobil svojo današnjo vsebinsko in organizacijsko obliko. Pomembno Ostankovo delo je elaborat o slovensko-hrvaški meji v Istri, ki ga je spisal leta 1957, objavo pa je čakal šele po svoji smrti, in sicer v koprski reviji *Annales*. Lilijana Trampuž v razpravi predstavlja in analizira ta elaborat ter nas seznanja z raziskavami o meji, ki so plod dela nekaterih drugih avtorjev. Jože Ciperle, ki je kot muzejski delavec dolga leta sodeloval z Ostankom, v prispevku obravnava Ostankova razmišljanja o metodiki pisanja šolsko-zgodovinskih razprav. Pri tem se opira na razprave o nastanku in razvoju različnih šol, ki jih je spisal Ostanek, in na pogovore z njim o tej problematiki. Da je France Ostanek skrbno evidentiral gradivo za zgodovino šolstva v ustanovah doma in tudi drugod, v arhivih v Avstriji, Italiji in na Hrvaškem, je zapisal v prispevku Stane Okoliš. Z evidentiranim in zbranim gradivom je pomembno prispeval k nastanku Zgodovine šolstva in pedagogike Vlada Schmidta, ki je v treh delih izšla od leta 1963 do leta 1966. Kako je potekalo sodelovanje s šolskim muzejem v Zagrebu v obdobju časa ravnatelja Franceta Ostanka pa govori prispevek Štefke Batinić, bibliotekarke tamkajšnjega šolskega muzeja. Sodelovanje s Pedagoškim muzejem v Beogradu opisuje Branko Šuštar.

V sklopu s podnaslovom Iz spominov na ravnatelja Franceta Ostanka je več krajših prispevkov. Ciril Merčun se učiteljskega kolega Ostanka spominja kot razgledanega in šolstvu predanega človeka. Vasilij Melik se spominja obiskov v muzeju in sodelovanja z

Ostankom med drugim ob pripravi zbornika Osnovna šola na Slovenskem od 1969 do 1969. Gvido Stres pripoveduje o Francetu Ostanku kot o ravnatelju, ki ga je kot mladega zgodovinarja sprejel v službo v muzej in ga spodbudil, da je dokončal študij. Z besedami: "Mene in druge strokovne delavce je vzgajal na 'daljši rok', v razgledane strokovnjake in strokovne pisce"..., sklepa svoj zapis. Več drobnih utrinkov o Francetu Ostanku kot osebnosti so prispevali tudi France Strmčnik, Janez Sagadin, Sergej Vrišer, Boris Lipužič, Tilka Urleb, Pepca Živič in Mila Vlašič Gvozdič. Zadnji je spominski zapis hčere Majde Ostanek, ki priča, da je bil Ostanek ljubeč oče, hkrati pa z vsem srcem predan muzejskemu delu, saj je o njem tudi doma veliko pripovedoval in razmišljal. Njegovo obsežno bibliografijo je zbrala Tatjana Hojan.

Čeprav je zbornik posvečen Francetu Ostanku, pa na nekaj zadnjih straneh najdemo še poglavja, ki niso povezana z osrednjo temo. V poglavju Jubileji je objavljenih še nekaj zapisov jubilejev šol, ki so bili po pomoti izpuščeni v prejšnji številki zbornika. Pripravila jih je Slavica Pavlič.

V poglavju Iz muzejskega dela so v treh poročilih predstavljene: razstava ob 125-letnici Čipkarske šole v Idriji, Otroški muzej Hermanov brlog v Celju ter razstava Otroški vrtci v Hrastniku, Trbovljah in Zagorju.

Med poročili in ocenami se seznanimo z nekaterimi novimi publikacijami s področja šolstva. Posebej pa so našteje tudi nekatere zanimivejše pridobitve knjižnice Šolskega muzeja.

Vlasta Tul

Tuji časopisi in revije

ARHIVSKI VJESNIK – letnik 45/2002, Zagreb 2002

Hrvaški državni arhiv svoj strokovni časopis Arhivski vjesnik izdaja enkrat na leto. Leta 2002 je izšel že petinštirideseti letnik, ki obsega kar 440 strani. Po vsebini je raznovrsten in vsak lahko v njem zase najde kaj zanimivega, koristnega ali poučnega.

Na začetku je rubrika RAZPRAVE IN ČLANKI. V njej so objavljeni referati z osemindesetega posvetovanja Hrvaškega arhivskega društva oktobra 2002 v Vodichah, kjer je bila osrednja tema Standard ISO 15489 – poslovanje z dokumentarnim gradivom. Žal nosilni referat ni objavljen, pač pa so objavljeni štirje drugi, prav tako vredni pozornosti.

Darko Rubčić je v referatu *Stanje in prihodnje naloge v zunanji službi na Hrvaškem*, v katerem je na podlagi ankete, ki jo je poslal vsem javnim arhivom na Hrvaškem in dolgoletnih izkušenj najprej razložil, kaj je zunanja služba in kakšne so njene pglavitne naloge, nato pa navedel več prioriternih nalog, ki jih čakajo. Te naloge so: okrepiti zunanjo službo, tako številčno kot tudi strokovno, ves čas izobraževati in izpopolnjevati arhivske delavce ter spremljati druge arhivske službe, povečati vpliv na dogajanje z dokumentom pri njegovem nastajanju, takoj izboljšati sodelovanje med oddelki za urejanje arhivskega gradiva znotraj arhiva, poenotiti standarde za delo v zunanji službi, izdelati prioriterno listo ustvarjalcev, izdelati popise gradiva, izboljšati kakovost izobraževanja delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, in rešiti nekatere probleme v zvezi z gradivom v zasebni lasti, čeprav so zakonske omejitve na tem področju precejšnje. Toda vse te naloge bo mogoče izvesti le, če bodo bolj dosledno spoštovali zakonske predpise.

Snježana Ivanović v prispevku *Problemi izdelave funkcionalnih klasifikacijskih sistemov* najprej opozori, da ti sistemi niso več predmetno oziroma vsebinsko zasnovani, kot so bili doslej, temveč so oblikovani skladno s sistemom poslovnih procesov, torej je temeljni kriterij poslovna aktivnost. Tako klasifikacija ne bo več pomenila odlaganja spisov v odgovarjajoče serije spisov, temveč v kategorije, ki bodo oblikovane po aktivnosti neke institucije. Tak sistem naj bi edini omogočal, posebno v elektronskem poslovanju, zaščititi ustrezní status dokumentov. Avtorica opozarja na nekatere probleme, ki so se že pokazali pri uveljavljanju nove metodologije v praksi.

V članku *Projekt pisarniškega poslovanja – sprejem in obdelava dokumentov v Mestnem zavodu za avtomatsko obdelavo podatkov* Radmila Dujmović in Krunoslava Čuljat opisujeta dejavnost zavoda, nato pa po fazah predstavita pisarniško poslovanje od spre-

jema dokumenta in njegovega vnosa v bazo podatkov na računalniku, prek obdelave tega dokumenta v tej bazi (tudi navodila za arhiviranje) in dostave dokumenta centralni pisarni oziroma pristojnemu delavcu. Na ta način se vsi podatki o nekem predmetu vodijo na enem mestu. Tako ni potrebno večkratno protokolliranje dokumenta, a zainteresirani lahko takoj dobijo podatke o tem, v kakšni fazi obdelave je. Projekt omogoča vodenje evidence celostno in ažurno in razpolaganje s podatki je bistveno drugačno; na primer preprosta izdelava statistik in podobno. Avtorici po korakih pokazeta obdelavo nekega dokumenta na računalniku.

Vesna Gotovina je na posvetovanju v svojem referatu predstavila sodelovanje Arhiva Republike Slovenije v procesu nastanka dokumentov pri ustvarjalcih v državni upravi in program LOTUS NOTES-Spis. Arhiv že več kot desetletje aktivno sodeluje pri izdelavi predpisov s področja pisarniškega poslovanja ter pri razvoju ustreznih računalniških programov. V državni upravi v Sloveniji se zdaj uporablja program LOTUS NOTES-Spis, ki je sicer v osnovi namenjen samo vodenju evidence dokumentarnega gradiva, se je v zadnjih letih razvil v širok sistem celotnega poslovanja z dokumentarnim gradivom v državni upravi. V prihodnje bo potrebno še interdisciplinarno sodelovanje arhivistov, informatikov, pravníkov in posameznih uporabnikov oziroma delavcev z dokumentarnim gradivom. Arhiv tako z ustvarjalci sodeluje predvsem pri izdelavi klasifikacijskih načrtov, določanju rokov hranjenja ter odbiranju arhivskega gradiva iz dokumentarnega.

Drugi vsebinski del Arhivskega vjesnika sestavljajo ZGODOVINSKI ORISI INSTITUCIJ, v katerih se spoznamo z delovanjem nekaterih hrvaških upravnih organov v letih od 1945 do 1953 in hrvaškega sabora v desetletju od 1953 do 1963.

Prvi pregledni, kar trideset strani obsegajoči članek Rajke Bućina *Uprava 1945-1952. leta: problemi poznavanja organizacije, identifikacije ustvarjalca in oblikovanja fondov*, opozarja najprej na metodološke probleme oblikovanja fondov. V letih takoj po drugi svetovni vojni je državna uprava doživljala številne reorganizacije, številne izmed njih sploh niso bile objavljene v uradnih listih, pristojnosti posameznih organov mnogokrat niso bile točno določene. Avtorica je rekonstruirala razvoj in organizacijo republiških upravnih organov s področja trgovine in preskrbe ter prehranske industrije in generalnih direktij s tega področja. Pokazala je, kako zapletena je slika državne uprave v letih 1945-1952 in kako pomembno je, da je pristojnost posameznega organa določena že ob njegovem nastanku oziroma v obdobju delovanja, ker je

poznejše raziskovanje zgodovine institucij zelo obsežno in zahtevno delo.

Drugi članek govori o organizaciji in delovanju *Sabora Ljudske republike Hrvaške v dveh sklicih od 1953 do 1963*. Marina Štambuk-Škalić je v obširnem strokovnem članku najprej natančno predstavila Ustavni zakon o osnovah družbene in politične ureditve in zveznih organih oblasti, s katerim je bila povečana vloga Sabora. Uvedena sta bila dva zbora, republiški zbor in zbor proizvajalcev. Opisane so volitve v letih 1953 in 1958, konstituiranje obeh skupščin, njuna organizacija (komisije in podobno) število zasedanj, najpomembnejši sprejeti zakoni ter vloga skupščin v tem času.

Vloga republiških ministrstev v upravi Ljudske Republike Hrvaške (1945-1953) je naslov strokovnega članka Ane Holjevac Tuković, v katerem je prikazan nastanek upravnih organov na Hrvaškem v letih po drugi svetovni vojni ter njihov položaj v odnosu do zvezne vlade oziroma organov federacije. Jugoslavija je bila po Ustavi federacija, toda ta federalizem je imel v bistvu le deklarativni pomen. Deli federacije so imeli formalno samostojnost, v praksi pa se je izvajala stroga centralistična oblast na vseh nivojih. Pomembno vlogo pri tem je imela tudi Komunistična partija Hrvaške, ki je imela neposredni vpliv na delo državne uprave, sodstva in nekaterih drugih institucij, ki so bili pod neposrednim vplivom Centralnega komiteja KP Hrvaške. Za prva leta po vojni je značilno administrativno – centralistično upravljanje. Na podlagi vseh teh spoznanj je avtorica ob pomoči predpisov in literature izdelala pregled organizacije državne uprave na republiški ravni, ki pa je bil pravzaprav odslikava organizacije na zvezni ravni. Moč odločanja v republiki je bila omejena le na komunalne in prosvetne službe. Že v teh nekaj letih po vojni so bile izvedene tudi številne reorganizacije, ki arhivistom zelo otežujejo delo pri določanju fondov ter njihovem urejanju in popisovanju.

Za "specialne" arhiviste sta prav gotovo zanimiva članka *Identifikacija filmskega gradiva*, ki ga je pripravil Mato Kukuljica, in *Digitalizacija zbirke fotografij Službe državne varnosti RSNZ Hrvaške* Deana Kovačeca.

Mato Kukuljica pravi, da se v članku prvič obravnava problem identifikacije filmskega gradiva. Filmski arhivist mora, ko začne obdelavo nekega filmskega traku, najprej določiti vrsto traku, njegovo starost, fizično stanje in podobno. Kot ključni podatki za identifikacijo filmskega gradiva so po njegovem: robovi filmskega traku, začetni del traku (blank), perforacija, mednaslovi (zlasti v dobi nemega filma) in formati traku ter črta, ki je ločevala posamezne sličice, filmske kopije, originalni negativ trak, sistem ločevanja barv, previjalni filmski trak in ne nazadnje zvočni zapis. Vse te elemente je Kukuljica zelo natančno obdelal, pri tem pa je uporabil številno literaturo in arhivske vire. Ob tem opozarja, da je taka natančna identifikacija posameznega filmskega gradiva potrebna, obenem pa zelo zahtevna, predvsem v velikih arhivih, v katerih hranijo prek sto milijonov metrov tovrstnega gradiva.

Kot primer navaja Bundesarchiv – Filmarchiv iz Berlina, ki se je sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja odločil, da zaradi visoke starosti svojega lastnega filmskega gradiva na nitratnem filmskem traku ne bo več hranil filmskega gradiva iz drugih držav. To je arhiv želel narediti zelo na hitro, toda tak projekt je težko izvesti, ne da bi nastala velika škoda, brez več let trajajočega raziskovanja in identifikacije gradiva. Velikega dela filmov, posebno manjših držav, ni bilo mogoče identificirati zaradi neznanja jezika teh držav ter temeljnih značilnosti posameznih nacionalnih kinematografij.

Nič manj zanimiv ni strokovni članek o zbirki fotografij službe državne varnosti. Hrvaški državni arhiv je leta 1990 od Ministrstva za notranje zadeve Hrvaške prevzel prek 50 tisoč fotografij, ki jih je zbrala omenjena služba. Zbirka je začela nastajati takoj po drugi svetovni vojni, ko je Oddelek za zaščito naroda (OZNA) zbiral podatke o osebah, ki so na kakršen koli način sodelovale z organi oblasti Nezavisne države Hrvatske, nemškimi in italijanskimi vojaškimi in civilnimi oblastmi ter nekaterimi drugimi institucijami. Tako je OZNA med drugim zaplenila tudi fotografske zbirke raznih državnih in vojnih uradov, tiskovnih agencij, fotografskih ateljejev, posameznih družin in posameznikov, ki so jih sumili, da so sodelovali z okupatorjem. Leta 1946, ko je OZNA prenehala obstajati, je te fotografije prevzela Uprava državne varnosti (UDBA). Fotografije so bile verjetno urejene po posameznih temah in osebah, del pa jih je bil vložen v albume. Hrvaški državni arhiv jih je prevzel v razsutem stanju in brez popisa. Zaradi velike vrednosti te zbirke in velikega interesa uporabnikov je Ministrstvo za kulturo Hrvaške odobrilo poseben projekt digitalizacije teh fotografij. S tem naj bi bila rešena dva problema: problem njihove trajne zaščite in njihove uporabe. Zlasti je pomemben prvi del, ker negativni niso ohranjeni in bi digitalni zapisi tako lahko nadomestili izgubljene negative. Pri tem sicer nastaja vprašanje trajnosti digitalnih zapisov. Zavedajo se, da je treba že sedaj izdelati načrt, kako to zagotoviti. Vsekakor pa bo zelo olajšana uporaba teh fotografij. Delo na projektu digitalizacije poteka v treh korakih. Najprej je bilo pregledano in razvrščeno razsuto gradivo, drugi korak je digitalizacija fotografij, tretji pa digitalna obdelava posamezne fotografije. V članku je v nadaljevanju opisano kako poteka skeniranje in s kakšnimi napravami, sledi opis njihove računalniške obdelave s poudarkom na klasifikaciji in identifikaciji fotografije. Ta obsega dvajset rubrik v računalniku, za uporabo pa so določili enajst računalniških parametrov. Trenutno razmišljajo celo o njihovem prenosu na internet, s čimer želijo doseči dvoje: uporabnikom omogočiti lahek dostop do tega gradiva, nadejajo pa se tudi, da bodo dobili od posameznikov povratne informacije, ki bi jim omogočale identifikacijo številnih še neopredeljenih fotografij. Z objavo na internetu pa nastaja nov problem, problem lastnine oziroma avtorske zaščite. Pri tem za zdaj računajo na to, da bodo uporabniki spoštovali norme oziroma veljavne predpise o uporabi arhivskega gradiva.

S problemom interneta se ukvarja tudi Vlatka Lemić v članku *Arhivi in internet – nove možnosti dostopa in uporabe arhivskega gradiva*. V njem opozarja, da uvajanje novih tehnologij pred arhivsko službo postavlja tudi nove naloge. Da bi lahko opravičili pričakovanja uporabnikov in v resnici postali sestavni del informacijskega sistema, se bodo morali arhivisti tudi ustrezno izobraževati, prevzemati nove naloge, ki jih doslej niso bili vajeni. Nujno bo povezovanje arhivskih ustanov in njihovo vključevanje v nacionalne in mednarodne arhivske mreže, s čimer se bodo preko interneta arhivi odpirali uporabnikom in jim še najprej dajali informacije o arhivih samih in arhivskem gradivu, sčasoma pa tudi dostop do gradiva, ki se postopno digitalizira. V prispevku je opisanih tudi nekaj arhivskih mrež iz posameznih delov sveta, ki jih ima avtorica za zelo pregledne in kjer je zelo lahko priti do arhivskih podatkov. To so CAIN (Canadian Archival Information Network), ARCHON-Archives On Line (britanska arhivska mreža), EAN (European Archival Network), The Archives of Australia network ter najpomembnejši UNESCO Archives Portal (http://www.unesco.org/webworld/portal_archives/pages/index.shtml), ki ponuja tudi pregled večine svetovnih internetnih naslovov arhivskih ustanov, in sicer za 106 nacionalnih arhivov, 600 regionalnih in državnih arhivov ter nekaj tisoč mestnih in univerzitetnih arhivov ter arhivov raziskovalnih ustanov.

V delu publikacije, ki prinaša prispevke iz ARHIVSKE PRAKSE, so predstavljeni še *Arhivski fondiški s področja gospodarstva v Državnem arhivu v Sisku*, ki ga je pripravila Nela Kušanić, nato obsežen (30 strani) *Popis matičnih knjig s področja šibeniško – kninske županije*, ki ga je izdelal Ivan Dovranić. Marinko Vuković pa v *Prispevku k tolmačenju Zakona o arhivskem gradivu in arhivih ter njegovih izvedbenih predpisov* opozarja, da se v praksi pojavljajo nekatera različna tolmačenja tako samega arhivskega zakona, kot tudi posameznih podzakonskih aktov, zlasti v delu, ki govori o zasebnem arhivskem gradivu. Eden večjih problemov je po njegovem nenatančno opredeljena valorizacija gradiva, kar ima v praksi veliko negativnih posledic.

K sodelovanju so povabili tudi makedonskega arhivista Dima Jurkova, ki objavlja prispevek *Sodelovanje in medsebojne dolžnosti ustvarjalcev in Državnega arhiva Republike Makedonije pri zaščiti dokumentarnega in arhivskega gradiva, skladno s pozitivnimi zakonskimi predpisi*, s katerim je nastopil na začetku omenjenem posvetovanju o Standardu ISO 15489. V sistemu zaščite arhivskega gradiva pri ustvarjalcih ima Državni arhiv Makedonije pomembno vlogo. Kot državna institucija deluje na ozemlju cele države ob pomoči svojih služb (naprimer inšpekcija). Zakon o arhivskem gradivu določa pravice in obveznosti Državnega arhiva Makedonije do vseh državnih organov in organizacij, kot tudi do organizacij, ki nimajo javne narave. Voditi mora evidenco ustvarjalcev arhivskega gradiva, jim dajati strokovno pomoč pri pisarniškem poslovanju in navodila za odbiranje arhivskega iz dokumentarnega gradiva ter določati roke hranjenja

in skrbeti za izobraževanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom. V nadaljevanju sta podrobno predstavljena Uredba o pisarniškem poslovanju, ki jo je izdala Vlada Republike Makedonije, ter Navodilo o načinu in tehniki ravnanja z dokumentarnim in arhivskim gradivom v pisarniškem in arhivskem poslovanju, ki ga je izdal Arhiv Republike Makedonije.

Pri proučevanju preteklosti raziskovalci pogosto uporabljajo tudi ustne vire, ki jih običajno imenujemo spomini. S to vrsto arhivskega gradiva se ukvarja Mirjana Cupek Hamill, ki v strokovnem članku *Arhivistika in ustna zgodovina* opozarja, da sodobna hrvaška arhivska služba tej vrsti gradiva ne posveča dovolj pozornosti. Prepričana je, da lahko ob povečanju popularnosti takih zgodovinskih virov, kot tudi ob pocenitvi opreme za njihovo ustvarjanje (diktafoni, kamere ipd.) v 21. stoletju pričakujemo njihov pravi razcvet. Ob tem arhivisti ne bomo smeli stati ob strani, posebno še ker avdio-vizualna tehnologija postaja poglaviti vir za širjenje informacij in znanja.

Josip Dragutin Nagy je bil uslužbenec Kr. Državnega arhiva v Zagrebu (1919-1926), profesor na Ekonomsko-komercialni visoki šoli v Zagrebu (1926-1947) in ravnatelj Državnega arhiva v Zagrebu (1939-1941). Svoj znanstveni interes je usmeril na zgodovino, filologijo, arhivistiko, pomožne zgodovinske vede, zgodovino književnosti in politologijo. V skoraj sto letih svojega življenja (1884-1981) je ustvaril obširen opus znanstvenih, strokovnih in poljudnih del. Tomislav Galović objavlja *Bibliografski pregled o dr. Josipu Nagyu (1884-1981)*, v katerem nam najprej predstavi bogato življenjsko pot tega, velikokrat po krivici zapostavljenega znanstvenika, nato pa sledi bibliografija, ki obsega skoraj tristo bibliografskih enot.

Hrvaški arhivski delavci so v POROČILIH strnili svoje vtise s trinajstih konferenc, sestankov, forumov, posvetovanj in delavnic, ki so se jih udeležili v letu 2002. Med drugim poročajo z delavnice o mednarodnem standardu ISO 15489, ki je potekalo od 15. do 17. oktobra 2002 v Zagrebu in Ljubljani, s posvetovanja o zaupnih podatkih in dostopnosti do informacij, ki je bilo v Zagrebu maja 2002, osme mednarodne konference arhivov srednje in vzhodne Evrope na Poljskem junija 2002, sestankov delovne skupine Konzorcija Partnerstva za mir, ki so bili v Zagrebu, Parizu in Washingtonu, ter drugih.

Na petdesetih straneh sledijo OCENE IN POROČILA o tujih arhivskih revijah in publikacijah, med katerimi je tudi ocena slovenske arhivske revije ARHIVI iz leta 2001, št. 1 in 2 (čeprav je v kazalu navedena samo št. 1). Mirjana Jurić ocenjuje, da sta obe številki zelo zanimivi, polni zanimivih člankov in ilustracij, vredni pohvale uredništva. Publikacijo Natalije Glažar, Organizacijsko komuniciranje arhivov – hraniteljev arhivskega gradiva je prebral in o njej napisal poročilo Mario Stipančević. Napisane so ocene še o arhivskih revijah *American Archivist* (ZDA, 2000 in 2001), *Archival Science* (2001), *Archives* (Velika Britanija, 2001), *Archivaria* (Kanada, 2001), *Archivalische Zeitschrift* (Bavarska, 2001) in *Der Archivar*

(Düsseldorf, 2002). Margaret Procter in Michael Cook sta pripravila tretjo izdajo zelo popularnega priročnika iz arhivistike *Manual of Archival Description*, poročilo o njem pa je napisal Ladislav Dobrica. Boljša dostopnost državljanov do elektronskih informacij ter odnos javne uprave in arhivske službe do elektronskih informacij in ravnanje z dokumentarnim gradivom v državah Evropske unije (Better acces to electronic information for the citizen: The relationship between public administration and archives services concerning electronic documents and records management) je tema petega zvezka INSAR, časopisa EU, obsežno poročilo pa je napisala Vlatka Lemić. V tej rubriki nato najdemo še ocene oziroma poročila o dvanajsti knjigi *Archivi Italiani – Archivio di Stato di Trieste*, ki so jo napisali Ugo Cova, Pierpaolo Dorsi in Garzia Tato (T. Ujčić), o priročniku za hranjenje elektronskih dokumentov (*Les archives électroniques, Manuel pratique*), ki ga je pripravila Catherine Dherent (B. Molnar), publikaciji *Model requirements for management of electronic records*, ki je izšel pri časopisu Evropske unije INSAR (M. Jurić) ter letno poročilo za leto 2001 Svetovne sionistične organizacije *The Central Zionist Archives Report for the Year 2001* (M. Stipančević).

V rubriki, v kateri bi želeli imeti čim manj prispevkov (NEKROLOGI), imajo tokrat kar tri. Posloveli so se od zaslužnih kolegic in kolegov Danice Božič – Bužančić, staroste hrvaške arhivske službe, Davorina Eržišnika, ki je bil sinonim za zunanjo službo v Hrvaškem državnem arhivu, ter Rudolfa Helija, ki je celo delovno dobo preživel v Državnem arhivu v Slavonskem Brodu (33 let, 3 mesece in 13 dni).

Na koncu so objavljeni še nekateri predpisi s področja arhivske dejavnosti na Hrvaškem, in sicer *Pravilnik o valorizaciji ter postopku odbiranja in izločanja arhivskega gradiva* (s prilogama Okvirni seznam gradiva z omejenim rokom hranjenja ter Okvirni seznam gradiva trajne vrednosti), *Pravilnik o evidencah v arhivih* in *Pravilnik o izročanju arhivskega gradiva* arhivom.

Čisto na koncu sledi še *Priporočilo Mednarodnega arhivskega sveta in UNESCO s seminarja o pripravi Svetovne konference o informacijski družbi* (Peking, 30. in 31. maja 2002) o pomenu arhivov in ravnanju z dokumenti v razvoju globalne informacijske družbe ter ohranjanje njenega spomina, kjer so po točkah navedena posamezna načela in aktivnosti.

Zadnja dva lista nam prinašata seznam publikacij, filmov in CD-ROM-ov, ki jih je Hrvaški državni arhiv izdal v letih od 1899 do 2003 (prek 70).

Kot smo rekli že na začetku, je tokratna številka *Arhivskega vjesnika* ne samo obsežna, temveč tudi zelo zanimiva, s precejšnjim številom člankov, ki lahko zaposlenim v arhivih rabijo kot pripomoček pri njihovem vsakdanjem delu, ali pa so jim vir številnih zanimivosti in novih znanj, ki jih vsi še kako potrebujemo.

Darinka Drnovšek

Rassegna degli Archivi di Stato, letnik LXI, Rim 2001, zvezek 1-3, str. 1-374

Zvezek ima osem vsebinskih sklopov. V prvem, najobsežnejšem sklopu je objavljenih osem prispevkov. Orietta Ceiner in Silvia Miscellaneo sta v obsežni raziskavi z naslovom *Notarski registri (protokoli) z Ampezza (1598-1808)* namenili največ pozornosti zgodovinskemu orisu območja okoli Cortine d'Ampezzo, razvoju notariata in značilnostim posameznih notarskih dokumentov ter ureditvi notarskega gradiva znotraj fonda, imenovanega *Livinallongo-Ampezzo*. Na koncu razprave sta objavili inventar notarskega gradiva, pri čemer je gradivo urejeno po abecednem vrstnem redu priimkov notarjev. Objavili sta tudi obsežno bibliografijo o raziskovani temi. Carla Benocci v svojem prispevku razpravlja o predstavnikih dveh pomembnih rimskih družin, ki sta z medsebojno poroko združila ne le premoženje, temveč tudi "slikarsko dediščino" obeh družin. Federico Sforza (1651-1712) in Livia Cesarini (1646-1711) sta s poroko leta 1673 združila svoji družinski (podedovani) pinakoteki v obsežno slikarsko zbirko, ki pomeni eno najbogatejših slikarskih zbirk omenjenega obdobja. V dodatku prispevka je objavljen inventar 311 slik, ki sta jih ob popisu leta 1687 imela v lasti Federico Sforza in Livia Cesarini. Ermanno Orlando predstavlja gradivo samostanov v Trevisu v obdobju od 14. do 15. stoletja. Obravnavano gradivo, ki ga od leta 1970 hrani oddelek Diplomatskega arhiva v Državnem arhivu v Trevisu, sestavlja fond: "Ukinjena cerkvena združenja. Samostani in konventi". Po ukinitvi samostanov leta 1806 naj bi gradivo prepeljali v Milano, vendar je zaradi padca Napoleonovega imperija leta 1813 ostalo v Benetkah. Občini Treviso je bilo vmjeno leta 1882. Za obravnavano obdobje (od drugega desetletja 14. stoletja pa do konca stoletja) je ohranjenih manj kot dvajset registrov, in sicer: pet registrov notarskih imbreviatur iz benediktinskega samostana sv. Marije v Moglianu in sv. Teonesta iz Trevisa (1313-1401), nekaj blagajniških registrov, popis žitnice in popis najemnikov samostana kamalduilov sv. Kristine in sv. Parisia iz Trevisa, dva katastra (1351-1437), popis zakristije in register upravnika dominikanskega samostana sv. Nikolaja v Trevisu, nekaj dokumentov minoritskega samostana sv. Frančiška v Trevisu, seznam spisov iz leta 1390 ter trije popisi premoženja samostana sv. Marije in sv. Hieronima iz Montella. Večji del gradiva samostanov je izgubljen, kar otežkoča raziskovalno delo. Juanita Schiavini Trezzi v svojem prispevku razpravlja o problemih popisa župnijskih arhivov v škofiji Bergamo. Avtorica v uvodnem delu predstavi razvoj cerkvene in državne zakonodaje na področju varstva cerkvenega arhivskega gradiva. Ker ni bilo povezave med civilno zakonodajo in kanonskim pravom, so cerkveni arhivi v 18. in 19. stoletju slabo delovali. Omenjeni zakonodaji sta si bili večkrat nasprotni, kar je vplivalo tudi na delovanje arhivov. Šele z boljšim delovanjem države je le-ta povečala svoj vpliv na ohranjanje in delovanje cerkvenih arhivov. Gradivo ukinjenih samostanov so prevzeli knjiž-

nice, muzeji ali državni arhivi. Po drugi svetovni vojni je država s subvencioniranjem nakupa kovinskih omar in polic povečala skrb za hrambo cerkvenih arhivov, prav tako pa so tudi cerkvene ustanove začele posvečati večjo skrb hranjenju arhivskega gradiva. Leta 1956 so ustanovili zvezo *Cerkvenih arhivov* in dve leti pozneje začeli izdajati revijo *Archiva Ecclesiae*. Leta 1983 je bil sprejet kodeks *Iuris Canonici*, ki je natančno uredil način hrambe arhivskega gradiva. Pri popisovanju župnijskih arhivov se v celotni državi srečujejo z enakimi težavami. Zaradi nepoznavanja arhivske zakonodaje in nezainteresiranosti župnikov se stanje župnijskih arhivov ni izboljševalo. Cerkevni arhivi so bili razdrobljeni. Zaradi tega jih je težko valorizirati, urediti in popisati ter narediti dostopne raziskovalcem. V škofiji Bergamo so od 426 župnijskih arhivov uredili 389 le-teh. Guido Melis razpravlja o razvoju upravnih arhivov v Italiji. Pojem "tekoča in stalna zbirka" je bi prvič uporabljen v 78. členu pravilnika, ki so ga v Kraljestvu Sardinija sprejeli leta 1853 in je urejal delovanje arhiva ministrstev. Postavljeni so bili temelji ureditve in hrambe arhivskega gradiva upravnih organov, ki so močno vplivali tudi na ureditev gradiva po združitvi Italije. Avtor je v članku orisal zakonski okvir hrambe arhivskega gradiva do današnjih dni. Antonio Fiori svojo pozornost posveča problemom svobode tiska. Združena Italija je svobodo tiska nasledila na podlagi zakona, ki je bil sprejet še v Sardinskem kraljestvu 26. marca leta 1848, v resnici pa je nadzor nad tiskom kot tudi nad političnimi strankami in gibanji izvajalo notranje ministrstvo. Avtor svobodo tiska v Italiji primerja s Francijo, v kateri so že leta 1881 sprejeli zelo liberalno zakonodajo. Francosko notranje ministrstvo je od šestdesetih zaposlenih ohranilo le nekaj uslužbencev, v Italiji pa je bilo ravno obratno. Nadzor nad tiskom se je konec 19. stoletja povečal, še močneje pa po prihodu Mussolinija na oblast. Predzadnji prispevek je posvečen študijskemu dnevu z delovnim naslovom *Costanzo Casucci arhivist in zgodovinar*, zadnji pa predstavitvi publikacije *Filippa Valenti: Zapiski in predavanja arhivistike, diplomatike ter zgodovine inštitucij*.

V rubriki Kronike je objavljen prispevek, ki je posvečen študijskemu dnevu *Projekt varovanja in uporabe cerkvenih arhivov*, ki je potekal 23. marca leta 2001 v Bariju.

V rubriki Obvestila in komentarji Rosa Lucia Romano opozarja na del doslej neznanega arhivskega gradiva o Francescu Crispiu. Večino tega gradiva hranijo v Centralnem državnem arhivu ter v Centralnem državnem muzeju risorgimenta v Rimu, avtorica pa je predstavila tudi del gradiva, ki ga hranijo v arhivskem fondu Piera Sraffa v univerzitetni knjižnici (La Wren Library del Trinity College) v Cambridgeu. Piero Sraffa (1898-1983), sprva profesor politične ekonomije na univerzi v Perugi in Cagliariu, je od leta 1927 do leta 1930 predaval na univerzi v Cambridgeu, nato pa je bil knjižničar v Marshall Library. Med njegovim gradivom so v zbirki Korespondenca poleg pisem Giovannina Battiste Vica, Giuseppa Manzzinia, Anto-

nia Labriola, Maffea Panteleona ter Vilfreda Pareta ohranjena tudi pisma Francesca Crispia in Rosolina Piloa. Prvih 28 pisem Rosolina Piloa (iz obdobja med letoma 1850 in 1855) je namenjenih Francescu Crispiu, naslednjih 14 (med leti 1855 in 1857) pa je naslovljenih na Nicolaa Fabrizia. Ohranjenih je tudi 7 pisem, ki jih je Francesco Crispi leta 1853 odposlal Rosolinu Pilou.

Marina Giannetto poroča o razstavi (in spremljajočem katalogu) z naslovom *Druga Italija o Italiji v fašizmu* (Un'altra Italia dell'Italia del fascismo), ki je bila v počastitev 100-letnice rojstva antifašistov Carla in Nella Rosellia v Centralnem državnem arhivu od 26. junija 2002 do 31. maja 2003. V tretjem prispevku Maria Procino predstavlja diplomsko nalogo z naslovom *Eduardo De Filippo: igravec in producent ter njegov arhiv*, ki jo je v Šoli za arhiviste in knjižničarje pri Univerzi v Rimu predstavil prof. Giovanni Paoloni. V članku je predstavljeno življenje in delo Eduarda De Filippa (1900-1984). Nezakonski sin Luise De Filippa in Eduarda Scarpetta (tedaj enega najbolj priznanih avtorjev in igralcev), je bil eden največjih italijanskih gledaliških igralcev. Objavljen je tudi popis arhivskega gradiva, ki ga o Eduardu De Filippu od leta 1994 hranijo v arhivu v Firencah.

V rubriki Urejanje in inventarji je objavljen seznam inventarjev, ki so bili izdelani v Državnem arhivu v Milanu.

Zdenka Bonin

VJESNIK DRŽAVNOG ARHIVA U RIJECI, zvezek 41/42, Reka, december 2000, 516 strani

Pričujoča številka periodične publikacije državnega arhiva na Reki je tokrat nekoliko bolj zajetna, ker je kar približno 200 njenih strani namenjenih objavi prispevkov z znanstvenega posvetovanja na temo *Matične knjige korenine identitet*, ki ga je decembra 1997 organiziral zgodovinski, danes državni arhiv na Reki.

Umestitev prispevkov v Vjesniku sledi ustaljeni navadi. Najprej je na vrsti sklop, posvečen gradivu, v katerem je objavljen le en prispevek; sledijo članki in razprave, med katerimi jih je deset razporejenih po obdobjih obravnave od najstarejšega do najmlajšega, poleg tega pa je sem vključenih tudi dvanajst prispevkov z omenjenega posvetovanja, nato sledijo štiri predstavitve knjižnih izdaj in dva prispevka v sklopu obvestil.

Gradivo

Članek v prvem sklopu je napisala *Dr. Mira Kolar*, ki objavlja petnajst pomembnih dokumentov o političnih dogodkih oktobra in novembra 1918 na Reki, ko

se je odločala državna pripadnost kraja. Avtorica ob pomoči dokumentov iz fonda Narodni svet Hrvaške, ki se hrani v Državnem arhivu v Zagrebu, govori o treh obdobjih iz reške zgodovine. V prvem obdobju od 19. oktobra do 1. novembra 1918 je Reka sodila v državo SHS, v drugem so se po podpisu premirja med Italijo in Avstro-Ogrsko 2. novembra 1918 začela italijanska in srbska prizadevanja za oblast v mestu, tretje obdobje od 17. novembra do 20. decembra 1918 je zaznamoval Mussolinijev govor v reškem gledališču, v katerem je zahteval, da mora biti Reka italijanska, kar se je nato tudi zgodilo.

Članki in prispevki

Dr. Dorđe Milović piše o kazenskem pravu viodolskega zakonika iz leta 1288. Takrat je bilo namreč zapisano in kodificirano dotedanje običajno pravo. Izvirnik ni ohranjen, rokopisni prepis v glagolici pa hranijo v univerzitetni knjižnici v Zagrebu. Skozenj sledimo razvoju kazenskega prava. Najprej se je razvijal del zakonika, ki se nanaša na prekrške in kaznovanja, šele pozneje deli, ki obravnavajo splošne kazenskopravne ustanove. Avtor predstavi splošne določbe zakonika, nato kazni, ki jih vsebuje: smrtna kazen, maščevanje, poravnava, telesna kazen, zaplemba premoženja in izgon. Zaporne kazni zakonik ne pozna, pozna pa 33 prekrškov, ki jih avtor prispevka razvršča v skupine: kazniva dejanja proti življenju in proti telesu, proti imetju, proti varnosti ljudi in imetja, proti časti in ugledu, proti interesom pravosodja, proti knezu in knežjim interesom ter proti veri in interesom religije. *Akademik Lujo Margetić* razčlenjuje vire za zgodovino Klane od 13. do 16. stoletja in gradu Gotnik (Guteneck), čigar oblasti je Klana pripadala, ter jih skuša na novo opredeliti in razložiti. *Dr. Lovorka Čolarić* je s proučevanjem gradiva v beneških arhivih sledila reškim izseljencem na beneškem območju v obdobju od 15. do 17. stoletja. Temeljni vir njenega proučevanja je bil arhiv bratovščine Sv. Jurija in Tripuna, v katerem je odkrila podatke o poteku izseljevanja oziroma priseljevanja na območje Benetk. Ugotovila je, kje so izseljenci prebivali, kakšnih poklicev so bili, kako so živeli, kakšne medsebojne stike so imeli, kakšen je bil njihov odnos do verskih ustanov in koliko so bili vključeni v delovanje omenjene bratovščine. *Dr. Slaven Bertoša* objavlja popis toponimov iz Pulja in okolice iz 17. stoletja, ki jih je našel v pazinskem arhivu v fondu Istrski notarji. Poudarja, da so le-ti tako italijanskega kot tudi hrvaškega izvora in da so se, čeravno so bili uradno zapisani le v italijanščini, ohranili tudi v hrvaški obliki, ali pa skrivajo hrvaški izvor. *Dr. Lajos Horvath* iz Budimpešte piše o Josipu Susaniju, vplivnem reškem zastopniku v madžarskem državnem zboru med letoma 1848 in 1849. V prispevku *dr. Tatjane Blažeković* beremo o bivanju avstrijskega nadvojvode Josipa Karla Ludvika Habsburškega na Reki v letih od 1882 do 1905, ko je tam tudi umrl. Obsežna razprava *Ante Cukrova* nas pelje v obdobje nastajanja šol italijanske irendentistične organizacije, imenovane Lega nazionale, konec 19. in

v začetku 20. stoletja v Istri. Avtor opiše razmere v času Avstro-Ogrske, razloži in predstavi nastanek italijanskih nacionalističnih organizacij, kot so bile: Pro patria, Italia irredenta, Dante Alighieri, Lega Nazinale in po prvi svetovni vojni ustanovljena Opera Nazionale di Assistenza all'Italia Redenta. Namen vseh naštetih organizacij, kot tudi Lega Nazinale, ki ji nameni največ pozornosti, je poitalijančevanje slovenskega prebivalstva, da bi bila tako laže dosežena priključitev Istre in Slovenskega primorja k "veliki" Italiji. Na narodnostno mešanem in tudi na čisto hrvaškem ozemlju je v ta namen ustanovljala šole, vrtce, knjižnice, društva. Na koncu avtor opozori na delovanje takih organizacij v Istri (sicer v drugi preobleki) tudi v današnjem času. Te imajo po njegovem prepričanju iste cilje: italijanizacijo Istre. V prispevku najdemo veliko vzporednic s slovenskim prostorom ob zahodni meji, pa tudi pisec sam navaja veliko primerov iz slovenskega dela Istre in tudi iz Goriške. Ob pomoči dokumentov iz zadrškega arhiva *dr. Ivan Pederin* razkriva velikosrbsko propagando in prevratništvo v Dalmaciji v obdobju od aneksijske krize leta 1908 do balkanskih vojn leta 1912. *Mag. Manon Giron* obravnava ljudsko šolo v Srdočih od njenega nastanka leta 1912 še v habsburški monarhiji in delovanje v obdobju italijanskih oblasti do priključitve v državo SHS leta 1921. Tokrat prvič uporabljene arhivske vire za zgodovino šole hranijo v Državnem arhivu na Reki in v arhivu šole. *Akademik Petar Strčić* piše o vlogi dr. Bernarda Stullija za hrvaško arhivsko službo oziroma arhivistiko. Po izobrazbi pravnik, rojen v Dubrovniku, je bil med drugim tudi direktor Arhiva Hrvaške ter sodelavec Hrvaške akademije znanosti in umetnosti, pisec številnih del s področja arhivistike in zgodovine.

Prispevki z znanstvenega posvetovanja o matičnih knjigah v Zgodovinskem arhivu Reka, 5. decembra 1997

V uvodnem prispevku *dr. Miroslav Bertoša* predstavlja matične knjige kot vire za proučevanje preteklosti z različnih vidikov. Posebej opozori na novo znanstveno disciplino demografsko historiografijo, ki ima svoje začetke prav v proučevanjih in analiziranih matičnih knjig za obdobje demografske eksplozije prebivalstva v predindustrijskem času v Evropi. *Dr. Stella Fatović Ferenčić* je uporabila matične knjige z območja Istre od 16. do 19. stoletja kot vir za zgodovinsko-medicinske raziskave, za različno diagnostično izrazoslovje in medicinsko terminologijo. *Dr. Diana Stolac* je predstavila matične knjige kot vir za filološke (jezikoslovne) raziskave. Ob njihovi pomoči filologi raziskujejo izvore imen in priimkov, migracijske tokove, imena krajev, razvoj narečij in podobno. *Dr. Ante Škrobonja* z analizo krstnih in mrliških knjig župnije Marijinega vnebovzetja na Reki v izbranih letih prve polovice 19. stoletja predstavlja statistične podatke o umrljivosti in vzrokih zanjo. *Dr. Albino Senčić* predstavlja zbirko matičnih knjig, ki jih hrani Državni arhiv na Reki, *Marta Jašo* pa zbirko v

glagolici pisanih matičnih knjig za Kvarnersko primorje in Istro, ki jih hranijo v arhivu Hrvaške akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu. Med temi je tudi matična knjiga iz Doline pri Trstu za leta od 1605 do 1617. *Mag. Darko Deković* piše o usodi hrvaških glagolskih knjig na Reki, ki so jih cerkvene oblasti konec 16. stoletja prepovedale. *Dr. Mile Bogović* predstavlja ohranjene matice za območje nekdanjih škofij Senj in Modruška oziroma Krbava. Ob pomoči starih šematizmov ugotavlja, katere matične knjige naj bi obstajale pa so bile žal v različnih neugodnih zgodovinskih obdobjih uničene. *Slavko Rožov* piše o matičnih knjigah z nekaterih kvarnerskih otokov, ki jih hrani Državni arhiv na Reki. *Mag. Martin Modrušan* predstavlja in komentira zanimive naključne zapiske, ki jih je odkril v matičnih knjigah. Nekoliko daljšo razpravo o beležkah v matičnih knjigah je pripravil *mag. Jakov Jelinić*. Osredotočil se je na vpise v matične knjige istrskih župnij. Razprava *mag. Alojza Štokovića* pojasnjuje okoliščine in načine tako imenovanega vračanja priimkov v prvotno obliko, ki ga je italijanska oblast uradno uvedla od leta 1929 dalje. S spreminjanjem priimkov v Istri (tudi v Slovenskem primorju) je le-ta v obdobju fašizma skušala dokazovati italijanskost vsega s slovanskim prebivalstvom poseljenega ozemlja, ki je pripadal Italiji.

Predstavitve

Tu najdemo recenzijo zbornika ob 600-letnici zakonika mesta Kastav, ki je izšel leta 2000. Napisala jo je dr. Agneze Szabo. Zorica Manjolocić poroča o Virih Arhivskega društva Slovenije iz leta 2000, v katerih je Darinka Drnovšek objavila zapisnike politbiroja CK KPS/ZKS za leta 1945-1954. *Mag. Mladenka Merdžanić* ocenjuje monografijo o mestni knjižnici na Reki, ki je izšla leta 2000. Zrinka Tolić predstavlja knjigo esejev Irvina Lukežića z naslovom Liburnijski torzo iz leta 1999.

Obvestila

Ivica Mataija piše o težavah pri ustanavljanju Državnega arhiva Gospić, ki ga je oblast ustanovila leta 1999, po dolgoletnih prizadevanjih Ličanov. V zadnjem zapisu se je dr. Miroslav Bertoša z nekrologom spomnil januarja 1999 umrlega (preminulega) akademika Branka Fučića.

VJESNIK DRŽAVNOG ARHIVA U RIJECL, zvezek 43/44, Reka, september 2002, 426 strani

Zahvaljujoč pomoči Ministrstva za kulturo republike Hrvaške in nekaterih županstev, mest in občin z območja, ki ga pokriva Državni arhiv na Reki, nas je uredniški odbor glasila z glavnim in odgovornim urednikom Goranom Crnkovićem na čelu razveselil z obsežnim novim zvezkom publikacije. Ustaljena razporeditev prispevkov prinaša pet prispevkov v sklopu Gradivo, osem je člankov in razprav, šest predstavitev knjig in en zapis med obvestili.

Gradivo

Dražen Vlahov v prispevku objavlja transliterirano besedilo iz knjige bratovščine sv. Telesa iz Boljuna v Istri, ki je nastala v letih od 1612 do 1658. Avtor razlaga genezo ohranjene knjige, v kateri manjka prvih 20 strani, v poznejših vpisih pa se v njej omenja starejša knjiga, ki se žal ni ohranila. Obravnavana, v lepi glagolski pisavi pisana knjiga, ki je preživela vse čase pa je le ena izmed podobnih knjig iz Boljuna, ki jih hrani Arhiv Hrvaške akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu. V njej je 48 glagolskih zapisov, ki se nanašajo na letne skupščine bratovščine, v katerih so obravnavali tudi vsakoletno poslovanje in prinašajo podatke o cenah posameznih živil. Veliko zapisov priča o razrešitvi starih in o imenovanju novih starešin. Na koncu so objavljeni priloge s popisom starešin bratovščine, seznam oseb, omenjenih v knjigi, manj znane besede, kratice in okrajšave. Prispevek *dr. Lovorka Čolarić* je namenjen temeljitejšemu poznavanju življenjepisa rabskega škofa Petra Gaudencija, po rodu iz Splita. Zaslužen je bil za prevajanje starih katekizmov v hrvaški jezik. V Državnem arhivu v Zadru hranijo njegovo oporoko iz leta 1660, ki je objavljena v prilogi prispevka. *Mag. Manon Giron* obravnava razvoj šolstva v Senju, zlasti gimnazijo in njene predhodnike. Objavlja in analizira nemško pisano gimnazijsko kroniko iz šolskega leta 1852/53, ki jo je napisal ravnatelj Stjepan Sabljak in jo hrani Hrvaški šolski muzej v Zagrebu. *Boris Zakošek* ob pomoči arhivskih virov predstavlja židovsko družino Aleksander, zlasti njenega predstavnika Božidarja in njegovo ženo. Družina se je sredi 19. stoletja priselila z Gradiščanskega v Avstriji ter postala ena najbogatejših in vplivnih zlasti v industrijskih krogih Hrvaške. *Dr. Antun Giron* objavlja in komentira poročilo dr. Vilima Bačića vladi Neodvisne države Hrvaške o razmerah v Istri in na Reki junija 1944. V njem obravnava tudi dela današnjega slovenskega ozemlja ob naši zahodni meji.

Članki in razprave

Akademik Lujo Margetić ugotavlja, da so bili deli glagoljaškega besedila v zakoniku iz Verpinca iz začetkov 16. stoletja v preteklosti napačno prebrani in zato tudi narobe interpretirani. Avtor skuša popraviti napako z vnovičnim pretresom nekaterih pojmov in datacij. Na novo razlaga tudi nekatere pojme iz občinjskih odlokov v Verpinču. *Dr. Dorde Milović* obravnava kazensko pravo, ki mu je namenjen tudi večji del odlokov trsatskega statuta iz leta 1640. Odloki temeljijo na skoraj dvesto let starejšem vinodolskem zakoniku. Veliko pozornosti je v statutu namenjeno vprašanju kaznivih dejanj. Prav med nastajanjem statuta so se ta začela ločevati na namerna in na tista storjena iz malomarnosti. Statut je poznal smrtno, fizično, denarno in zaporno kazen ter 42 deliktov, ki jih avtor v prispevku natančneje opisuje. *Dr. Slaven Bertoša* je s proučevanjem matičnih knjig mesta Pulja zbral podatke o vojaškem osebju in vojaki, ki so tam

prebivali od začetka 17. do 19. stoletja. Razprava dr. Ivana Pederina obravnava pravnika Marcolaura Ruića z otoka Paga, ki se je ukvarjal z zgodovinopisjem. V njegovih večinoma neobjavljenih delih, ki so nastala konec 18. in v začetku 19. stoletja, je navedel veliko dokumentov, ki se niso ohranili do današnjega dne in so zato njegove omembe dragocene. Zanimivo je tudi, da je v svojih delih razlagal obstoj Hrvaške in Hrvatov kot zgodovinskega naroda. Pomen njegovega dela naj bi bil tudi ta, da je vplival na pisanje lokalne zgodovine ne le domačih ampak tudi tujih avtorjev. Dr. Tatjana Blažeković objavlja raziskavo o življenju reškega doktorja prava Michela Maylenderja, ki je spisal obsežno delo *Storia delle Accademie d'Italia* (Zgodovina italijanskih akademij), v katerem je zajel kar 2750 akademij, med njimi tudi reško, zadarsko, splitsko in dubrovniško. Objavljeno je bilo petnajst let po njegovi smrti, v letih od 1926 do 1930. *Katica Tadić* predstavlja arhivsko in drugo gradivo o narodni čitalnici na Reki, ki je bila ustanovljena leta 1949 in ima naslednico v reški mestni knjižnici. O živahni kinematografski dejavnosti na Reki že od zgodnjih let dvajsetega stoletja do leta 1990 nas seznanja mag. Nana Palinić. Predstavi kinematograf Parigi in njegove naslednike, ki so imeli različna imena. Z uporabo doslej neraziskanih dokumentov italijanskih in ustaških oblasti Ivan Kovačić raziskuje fašistično preganjanje duhovništva v krški škofiji po italijanski okupaciji 15. aprila 1941. Za internirane, konfinirane ali drugače preganjane duhovnike in frančiškane se je zlasti zavzel krški škof Josip Srebrnič, Slovenec, po rodu iz Solkana. Avtor prispevka razlaga tudi njegovo vlogo in usodo.

Predstavitve

Zorica Manojlović poroča o dvojni številki 6-7 Vjesnika istarskega arhiva iz Pazina. Dr. Mira Kolar predstavi jožefinski kataster mesta Reke in njegove bližnje okolice, ki je izšel leta 2000 v posebni izdaji Državnega arhiva na Reki. Dr. Agneza Szabo pohvalno piše o štirih knjižnih delih: o knjigi Albina Senčića z naslovom *Popis prebivalstva župnije Moščenice* iz leta 1801, ki je izšla v Opatiji leta 2000; o delu Petra Runje, ki je izšlo leta 2001 v Zagrebu, in v katerem avtor obravnava uporniško gibanje in frančiškanske tretjerednike – glagoljaše od 13. do 16. stoletja; o zborniku prispevkov, ki ga je leta 2001 izdal reški mestni muzej in katerega osrednja tema je reško pristanišče; o knjigi Andrije Vojka Mardešića, ki piše o viškem arhipelagu, o njegovih naravnih značilnostih in zgodovinskih dogajanjih od 7. stoletja dalje.

Obvestila

Goran Crnković se v zadnjem prispevku poklanja spominu na Lea Košuto, raziskovalca zgodovine hrvaške književnosti, ki je umrl decembra 2001 v Parizu.

Vlasta Tul

Šest številčk časopisa "ARHIVSKA PRAKSA" ob šesti obletnici arhivskih strokovnih posvetovanj v Tuzli

Neposredni povod, da so se v drugi polovici devetdesetih let začele priprave na izvajanje sistematičnega izobraževanja delavcev, ki delajo z arhivskim in dokumentarnim gradivom na pristojnem območju Zgodovinskega arhiva Tuzla (Historijski arhiv Tuzla), so številne zgodovinske danosti, predvsem pa zavest arhivskih strokovnih delavcev, da je treba po štiri leta trajajoči vojni v Bosni in Hercegovini (1992-1995) znova vzpostaviti arhivski strokovni nadzor nad zaščito, obdelavo in uporabo velikih količin arhivskega in dokumentarnega gradiva tako pri ustvarjalcih, kakor tudi v profesionalnih arhivskih institucijah. Po vojni opravljene raziskave stanja arhivskega, pa tudi dokumentarnega gradiva so namreč pokazale, da je vojna povzročila mnogo uničenj ne samo dokumentarnega, ampak tudi arhivskega gradiva. Uničenja dokumentacij so bila tako neposreden rezultat vojaških akcij, še večkrat pa njihov neposredni rezultat zaradi neustrezne materialno tehnične obravnave. V tej zvezi je treba opozoriti še na vidik strokovnega razvoja, ki je bil v vojnem času zaustavljen, v mnogo primerih pa so bili popolnoma izničeni že doseženi rezultati več kot polstoletnega uspešnega razvoja arhivske službe v Bosni in Hercegovini.

Zgoraj omenjenih in drugih negativnih dejavnikov so se ustvarjalci ponovne vzpostavitve arhivske službe na Tuzlanskem dobro zavedali. Saniranje nastalega stanja so se sistematično lotili tako, da so začeli na področju izobraževanja delavcev, ki so kakorkoli povezani z arhivskim in dokumentarnim gradivom. Že na podlagi izkušenj, pridobljenih v preteklosti, so vedeli, da zgolj izobraževanje arhivskih delavcev v obliki seminarjev "ex katedra" ni zadostno, saj kandidati vsega povedanega v kratkem času seminarja ne morejo dojeti, pogosto pa tudi ne ustrezno zapisati ali si zapomniti vseh strokovnih vsebin, ki jih je treba poznati v različnih okoliščinah, ko se je treba ustrezno strokovno odzvati. V tem kontekstu je odločitev za posredovanja potrebnih arhivskih strokovnih znanj v obliki strokovnega posvetovanja pravnih rešitev, še posebej v kombinaciji z izdajanjem "zbornikov referatov" z vsakoletnega posvetovanja.

V Tuzli izvedena rešitev posredovanja arhivskih strokovnih znanj predstavlja obliko racionalne uporabe omejenih finančnih sredstev in človeških virov, ki v praksi dosega dobre rezultate. Tako podatek, da se je prvih šest posvetovanj v poprečju udeležilo od 150 do več kot 250 udeležencev, dovolj zgovorno kaže na resnične potrebe po tovrstnih oblikah izobraževanja in v nekem smislu tudi na popularnost arhivske stroke na pristojnem območju. Sama izvedba posvetovanj pa opozarja tudi na profesionalni pristop organizatorjev. Ti so praviloma poskrbeli za odlično medijsko pokritost dogodka in mu vedno znali dati ustrezno politično pomembno razsežnost, saj so v dogajanja dosledno vključevali najvišje kantonalne uradnike, ki so kakor koli povezani z nastajanjem, ohranjanjem ter varovanjem dokumentacije v kantonu Tuzla.

Ambicioznim arhivistom tuzlanskega arhiva je uspelo vsako leto še pred izvedbo posvetovanja zbrati pripravljena predavanja v razširjeni obliki, jih ustrezno opremiti in te posredovati udeležencem posvetovanja. Temu so dodali še druge vsebine, kot so predstavitev domačih publikacij, pa tudi dogajanj na arhivskem strokovnem področju; ne nazadnje so objavili tudi strokovno zanimive članke iz tujih časopisov. Na koncu celote so dodali še poročila o predhodnih izvedbah posvetovanj. Na ta način pripravljene vsebine prese-gajo klasične oblike zbornikov s posvetovanj, zato so ustvarili časopis z naslovom "Arhivska praksa".

Od leta 1997 do leta 2003 je tako izšlo v serijski publikaciji Arhivska praksa že šest zvezkov. Estetsko oblikovani ovitek publikacije v sivi barvi nas spominja na uporabljeno standardno barvo arhivskih polic, stilizirana črka "a", ki jo razumemo kot začetnico poj-mov "arhiv", "arhivist", "arhivistika", upodobljena kot zamik v rumeni, temno sivi in rdečerrjavi barvi, kaže na različnost strokovno tehničnih vsebin, ki jih morajo bosansko-hercegovski arhivski kolegi strokovno obravnavati, hkrati pa to predstavlja tudi pisano paleto vsebin in oblik arhivskega gradiva, ki ga je treba v arhivih BiH hraniti in ohraniti. Ovitek je standar-diziran od druge številke naprej. Podoba prve številke se od preostalih petih razlikuje v nekaterih podrob-nostih, ki pa so zgolj estetske narave.

Publikacija izhaja v nakladi do tisoč izvodov. Teh-nično jo ureja, pripravlja in tiska podjetje Harfo-graf iz Tuzle. Glavni in odgovorni urednik publikacije je od začetka dr. Azem Kožar, ki tudi predseduje redak-cijskemu odboru. Tega so v prvi številki poleg glav-nega in odgovornega urednika sestavljali še Ešefa Be-gović, Nijaz Brbutović, Nermana Hodžić in Izet Ša-botić. Uredniški odbor so v naslednjih številkah širili z domačimi in tujimi arhivskimi strokovnimi delavci.

Knjižni vložek publikacije poprečno obsega od 160 do skoraj 300 strani. Sestavljen je iz petih zaključnih celot ter kolofona in kazala. Kolofon je izveden v bosanskem in angleškem jeziku, kazalo pa je dostopno samo v bosanskem jeziku.

Prva zaokrožena celota je Uvod, ki ga vedno pri-pravijo izdajateljji in ga prevedejo v angleški jezik. V njem praviloma poudarjajo aktualne arhivske stro-kovne probleme ter hkrati utemeljujejo objavljene vsebine in določajo smernice ter cilje obravnavanja posameznih tematskih sklopov vsakokratne številke.

Drugo sklenjeno celoto obsegajo strokovni pri-spevki avtorjev, ki so pripravljani po enotni metodolo-giji in upoštevajo elemente strokovnega dela, vključe-no z navedeno literaturo in viri ter povzetkom v tujem jeziku. Strokovni prispevki so praviloma predstavljeni na posvetovanju v obliki predavanj, zato je publikacija v nekem smislu tudi zbornik predavanj z vsakoletnih strokovnih srečanj bosansko-hercegovskih arhivskih delavcev. V celoti najdemo tukaj 111 arhivskih stro-kovnih prispevkov. Avtorji 74 člankov prihajajo iz BiH, 27 člankov pa je iz tujine, od teh jih je 17 iz Slovenije, 5 iz Hrvaške, 5 iz Avstrije in 1 iz Turčije.

Tretja zaokrožena celota časopisa Arhivska praksa predstavlja zanimive, aktualne ali poljudne prispevke

iz drugih arhivskih strokovnih časopisov ali publikacij, ki so prevedeni v bosanski jezik. V tem oddelku naj-demo skupaj 9 prispevkov, in sicer 5 iz Hrvaške, 2 iz Slovenije, enega iz BiH in enega s področja medna-rodnih aktivnosti.

Temu sledijo "Prikazi in ocene" publikacij, ki so bile izdane v BiH in se posredno ali neposredno do-tikajo arhivske teorije in prakse. V tem oddelku naj-demo 28 prispevkov, od tega 4 iz tujine, in sicer 2 iz Slovenije, 1 iz Hrvaške in 1 iz Srbije.

Publikacijo pa končuje rubrika "Poročila", v kateri najdemo povzetke s konferenc in srečanj tujih arhiv-skih strokovnih delavcev, ki so se jih udeležili nekateri arhivisti iz BiH ali pa so bile aktivnosti opravljene na območju BiH. Skupaj je objavljenih 30 poročil tovrstnih aktivnosti in 1 in memoriam. Od tega se 14 poročil navezuje na aktivnosti v BiH, 7 na aktivnosti v Sloveniji, 3 v Avstriji, 2 v Nemčiji, 1 v Italiji, 1 v Angliji, 1 v Maleziji in 1 v Hrvaški.

Pregled objavljenih prispevkov, poročil in ocen kaže, da je publikacijo Arhivska praksa v prvih šestih letih obstoja soustvarjalo 51 avtorjev iz Avstrije, BiH, Hrvaške, Slovenije in Turčije.

Dvainštirideset avtorjev se pojavlja z enim objav-ljenim prispevkom; to so Nedžad Aktaš, Saneta Andrović, Kemal Bašić, Sead Čeljo, Nada Čibej, Ma-rija Divčić, Marjan Dobernik, Davorin Eržišnik, Ha-tidža Fetahagić, Devleta Filipović, Marijana Galušić, Milena Gašić, Senaid Hadžić, Nermina Hadžimuha-medović, Smajo Halilović, Jozo Ivanović, Osman Ibrahimagić, Josip Kolanović, Hasan Konjić, Gordana Kos, Matko Kovačević, Slobodan Kristić, Fahrudin Kulenović, Nail Kurtić, Zoran Mačkić, Fikret Midžić, Izet Numanović, Mensur Serdarević, Ljiljana Rado-šević, Galib Šljivo, Anđelko Terzić, Emina Turbić, Roman Zehetmayer in Valter Žižek. Devet avtorjev je pripravilo dva prispevka, in sicer Walter Brunner, Branko Bubenik, Džemila Čekić, Mustafa Dervišević, Vesna Gotovina, Midhat Spahić, Gašper Šmid, Dušan Vržina in Peter Wiesflecker. Pet avtorjev je v publi-kaciji objavilo tri prispevke, in to Salih Jaliman, Marko Landeka, Samia Šarić, Ismet Šemić in Šaban Zahirović. Sejdaliya Gušić, Seada Hadžimehmedagić, Mina Kujović, Miroslav Novak in Sead Selimović so objavili po štiri prispevke. Enver Čengić in Muhamed Musa sta avtorja petih objavljenih prispevkov, Ner-mana Hodžić, Peter Pavel Klasinc in Žarko Štrumbli so jih pripravili in objavili šest. Nijaz Brbutović je avtor sedmih prispevkov, Ešefa Begović devetih, Izet Šabotić pa enajstih. Azem Kožar je avtor sedemnajst objavljenih prispevkov.

Časopis Arhivska praksa prinaša z vsebinskega sta-lišča mnogo aktualnih vsebin, tako z ožjega področja sodobne arhivske teorije in prakse, kakor tudi s pod-ročij, ki so tesneje povezana z žgočimi problemi arhivske stroke. Avtorji v objavljenih prispevkih tako obravnavajo teme iz zgodovine arhivske službe v BiH, iz vedno aktualnega področja nacionalne in medna-rodne zakonodaje ter specialnih strokovnih proble-mov, ki so povezani s posledicami v vojni poško-dovanega arhivskega gradiva. Problemi, povezani s

procesi privatizacije, ali klasični arhivski strokovni problemi, vključno z uvajanjem novih tehnik in tehnologij v procese arhivskega urejevalnega dela, so v nekem smislu stalnica objavljenih arhivskih strokovnih razprav. V tem kontekstu pa nikakor ne moremo mimo strokovnih tehničnih problemov v arhivih ter problemov, ki so povezani s profili arhivskih strokovnih delavcev in oblikami njihovega izobraževanja. Na področju nastajanja arhivskega gradiva najdemo objavljene vsebine s področja obravnavanja ustvarjalcev dokumentarnega gradiva, sistemov pisarniškega poslovanja, oblik standardizacije, odnosov z javnostmi ter vedno aktualnih problemov valorizacije ustvarjalcev arhivskega gradiva in samega gradiva.

S kombinacijo prevodov povzetkov in izvlečkov posameznih prispevkov v tuj jezik, navadno angleščino, skušajo bralcem, ki so nevedčji bosanskega jezika, približati strokovni utrip bosanske arhivske teorije in prakse, na drugi strani pa s prevodi tujejezičnih strokovnih prispevkov približajo zanimive strokovne vsebine bosanski arhivski strokovni javnosti.

Pobudniki projekta so že v Uvodu k prvi številki Arhivske prakse zapisali, da naj bi časopis pripomogel k hitrejšemu razvoju arhivske teorije in prakse na njihovem prostoru in tudi širše. To naj bi imelo tudi neposredne posledice na hitrejši razvoj različnih humanističnih ved, ki svoje raziskave opravljajo na arhivskem gradivu kot zgodovinskem viru. Po petih letih izhajanja Arhivske prakse lahko ugotovimo, da uredniški odbor skupaj z glavnim in odgovornim urednikom uspešno sledi zastavljenim ciljem. Opazni so tudi že konkretni rezultati njihovih prizadevanj v praksi. Izrazito izdelana uredniška politika pri oblikovanju publikacije Arhivska praksa in s tem tudi jasno postavljene smernice vsakoletnega strokovnega posvetovanja ter prizadevanja bosansko hercegovskih arhivskih strokovnih delavcev, da v okviru stvarnih možnosti upoštevajo splošne dosežke razvoja arhivske teorije in prakse, postavljajo serijo publikacij Arhivska praksa med pomembne arhivske strokovne priročnike. Celotna serija pa je v nekem smislu tudi pomemben dokument, ki se ukvarja tako s strateškimi arhivskimi strokovnimi vprašanji, kakor tudi s čisto lokalnimi arhivskimi strokovnimi rešitvami, in opozarja na aktualne arhivske strokovne probleme ne samo na območju BiH, ampak tudi širše.

Miroslav Novak

DER ARCHIVAR, Mitteilungsblatt für deutsches Archivwesen, letnik 55, leto 2002, zvezki št. 1-4

Der Archivar, letnik 55, zvezek št. 1

Prvi zvezek začenja poročilo Dietherja Degreifa, v katerem nam ta poročila o dogajanjih in razpravah, ki so potekale v okviru 72. nemškega arhivskega zboro-

vanja. Prvič v svoji več kot sto let dolgi zgodovini je bilo zborovanje v deželi Brandenburg, in sicer v mestu Cottbus, in to od 18. do 21. septembra. Okoli 650 arhivark in arhivarjev iz Nemčije in številnih sosednjih držav se je v tem času zbralo v tem vzhodnonemškem mestu, ki leži v bližini poljske meje. Osrednja tema zborovanja se je glasila "Arhivi in oblast". Na splošno je šlo za vprašanje, kakšen je medsebojni vpliv med politično oblastjo in arhivskim delom. Referati, ki so se zvrstili na tem zborovanju, so natisnjeni v posebni izdaji Der Archivar-ja (Beiband 7), ki je izšla v letu 2002 in ima istoimenski naslov, kot je bila glavna tema nemškega arhivskega zborovanja: Archive und Herrschaft. Poročilu o poteku zborovanja sledijo natančnejša poročila o sejah štirih sekcij ter referatih in razpravah, ki so potekali v okviru vseh osmih strokovnih skupin, ki delujejo znotraj Zveze nemških arhivark in arhivarjev. V nadaljevanju je objavljen prispevek z naslovom Pomoč zvezne konference komunalnim arhivom pri nemškem zboru mestnih poslancev pri arhiviranju in uporabi digitalnih podlag v komunalnih arhivih. Avtor prispevka je Robert Zink. V referatu so opisana navodila, ki dajejo temeljne napotke za uporabo digitalnih podlag. V nadaljevanju Ingeborg Schelling-Reinicke v sodelovanju z Annette Hennigs in Giselo Fleckenstein objavlja končno poročilo delovne skupine, ki je proučevala model valorizacije (odbiranja) za gradivo nordrhein-vestfalskih okrajnih vlad. Nadalje nam Karsten Kühnel v okviru prispevka z naslovom Splošni rok dostopnosti za arhivsko gradivo, ki se ne navezuje na osebe, posreduje svoje razmišljanje o reformi in predstavi roke dostopnosti gradiva v različnih nemških deželah, vključno s cerkvenimi arhivi. Hans-Jürgen Hötmann pa v svojem prispevku razpravlja o izročanju pri posameznih aktih, ki se navezujejo na osebe; glede na člen 131 temeljnega zakona (pravno razmerje prejšnjih pripadnikov javne službe) v arhivu pokrajinske zveze Westfalen-Lippe.

V okviru rubrike Arhivska teorija in praksa je objavljenih več krajših prispevkov, ki nas seznanijo z *arhivi in arhivskim gradivom* (Nastop novega vodje hesiškega državnega arhiva Marburg, Novo gradivo v mestnem arhivu Dortmund: Stanislaw Toegel (1905-1953) – poljski član odporniškega gibanja – prisilni delavec – karikaturist), nadalje z delom na področju *arhiviranja, vrednotenja in obdelave gradiva* (Arhivsko posredovanje podatkov na internetu, Baden-wirtemberški arhivi po sledeh izseljencev, Arhiv nemškega katoliškega misijonskega sveta odprt on line), z *elektronsko obdelavo podatkov in novimi mediji* (Razširitev internetno-informacijskega sistema arhivov dežele Nordrhein-Westfalen), z *uporabo, stiki z javnostjo in raziskovanjem* (Pogled na originale pomaga pritegniti učence, Arhivski dan v glavnem državnem arhivu in regiji Stuttgart, Potujoča razstava "Cerkev, kristjani, judje v Nordelbienu 1933-1945"), z *dodatnim izobraževanjem in stanovsko poklicnimi zadevami* (46. učni tečaj v Heidelbergu o profesionalnem vedenju arhivarjev) ter *delu strokovnih zvez, odborov in zasedanj*, katerih poročila tudi zaokrožajo to rubriko

(2. bavarski arhivski dan 2001 v Ingolstadt na temo "Arhivi brez zidov", 11. deželni arhivski dan Mecklenburg-Vorpommern v mestu Ludwigslust, 10. saški arhivski dan in volitve v deželni zvezi saških arhivark in arhivarjev, 50. thürinški arhivski dan v Jeni, Letno zasedanje odbora za restavracijo in fototehničnega odbora v zveznem arhivu, Noveliranje plačilnega in taksnega reda, Arhivsko gradivo in zbirke o prisilnem delu v Nemčiji od 1939 do 1945-topografija in strategija predstavitev, Zasedanje "zgodovina okolja in zgodovina dežele v Bavarski" v Eichstättu, Delovna skupnost nordrhein-vestfalskih arhivarjev v mestnih arhivih, 15. arhivsko-pedagoška konferenca v mestu Karlsruhe).

Sledi rubrika Tuja poročila, v kateri lahko preberemo pet prispevkov z mednarodnega področja (Prek mej – 16. schleswig-holsteinski arhivski dan v Flensburgu, 61. južnozahodno nemški arhivski dan v Schaffhausnu, Arhivski simpozij z udeleženci iz Belgije, Nordrhein-Vestfalije in Nizozemske v skupnem državnem arhivu / kraljevi biblioteki, Mesto in njegovi viri na prostoru severnega morja v zgodnjem novem veku, Strokovna ekskurzija saških arhivarjev v komunalnih arhivih, muzealcev, bibliotekarjev in domoznancev po Češki), iz Izraela poročajo o centralnih arhivih za zgodovino judov v Jeruzalemu / Izraelu – ohranitev in skrb arhivskega gradiva diaspore), iz Švice pa o oblikovanju interesne skupnosti za zgodovinske fotografije.

Na naslednjih straneh časopisa je v okviru rubrike Poročilo o literaturi predstavljenih oziroma ocenjenih 27 novih knjig in zvezkov periodike. Sledijo rubrike Osebna obvestila, v okviru katerih so objavljene spremembe imenovanj, premestitev, nastavitve ter upokojitev arhivskih delavcev v arhivih zveze in dežel Nemčije ter počastitve in obletnice rojstnih dni zaposlenih v arhivih, sledi objava nekrologa, napisana v počastitev gospoda Bruna Neundorferja (27. 12. 1926 – 15. 2. 2001), ki je bil dolgoletni direktor arhiva bamberske nadškofije. V rubriki Kratke informacije, razno, so objavljeni novi naslovi in klicne številke ter elektronski in internetni naslovi različnih nemških arhivov, nekaj krajših obvestil, med drugim obvestilo uredništva časopisa Archivalischen Zeitschrift ter pregled prireditev od marca 2000 do srede novembra 2002. S sporočilom Društva nemških arhivarjev: Iz dela predsedstva, se konča prvi zvezek.

Der Archivar, letnik 55, zvezek št. 2

Pričujoči zvezek začenja prispevek, ki so ga napisali Mechthild Black-Veldtrup, Matthias Meusch in Stefan Przigoda, z naslovom: Izboljšati pristopnost. Avtorji predstavljajo tako imenovan projekt DFG, katerega osrednji namen je razviti in preizkusiti program, s katerim bi bilo mogoče strojno napisane in v obliki tekstovnih datotek obstoječe arhivske pripomočke dolgoročno avtomatizirati in konvertirati v okolje podatkovnih bank. Naslednji prispevek, katerega avtor je Ulf Rathje, opisuje tehnični koncept za arhiviranje podatkov v zveznem arhivu. Nove metode popisovanja

oziroma označevanja arhivskega gradiva v mestnem arhivu Nürnberg pa nam na primeru gradiva gradbenih spisov predstavi Michael Diefenbacher. Hermann Schreyer v svojem prispevku razpravlja o reformnem procesu in reševanju preteklosti ter posreduje razmišljanje k zgodovini ruske oziroma sovjetske arhivistike, Kornelia Panek pa s predstavitev virov za zgodovino nemškega izseljevanja v Ameriko zaokroža prvi skop prispevkov v tem zvezku.

V okviru rubrike Arhivska teorija in praksa so objavljena poročila o arhivih in njihovem gradivu, med katerimi lahko preberemo obvestilo o odhodu prof. dr. Ottfrieda Dascherja z mesta vodje glavnega državnega arhiva Düsseldorf. Sledi prispevek na temo arhiviranja, vrednotenja in obdelave gradiva, in sicer o arhiviranju internetnih strani / zrcalni projekt v arhivu socialne demokracije. V okviru teme uporaba, stiki z javnostjo in raziskovanje je predstavljena razstava v centralnem arhivu evangeličanske cerkve v mestu Speyer. S prispevkom o dodatnem izobraževanju in stanovsko poklicnih zadevah, ki govori o konceptu dodatnega izobraževanja za arhive v Schleswig – Holsteinu ter poročilih o delu raznih strokovnih zvez, odborov in zasedanj (28. seja Odbora za elektronsko obdelavo podatkov v okviru konference arhivskih referentov v Saarbrücknu, Obdelava zgodovinskih virov kot osrednja naloga arhivov, Študijska konferenca: k zgodovini malih in srednjih podjetij v Porenju, Srečanje restavradorjev papirja nordrhein-vestfalskega delovnega okrožja v Detmoldu) se konča ta rubrika.

Zvezek nadaljuje rubrika Tuja poročila, v kateri sta objavljena dve poročili z mednarodnega področja. Thekla Kluttig poroča o 7. mednarodni konferenci arhivov iz držav srednje in vzhodne Evrope, ki je potekala od 28. do 29. septembra 2001 v Varšavi, Edeltraud Wolf pa o nemško-poljskem seminarju skupine arhivarjev, muzeologov, bibliotekarjev in domoznancev v mestu Görlitz. Z ozemlja Poljske Jerzy Gaul poroča o arhivalijah, ki zadevajo Poljsko in jih hranijo v zveznem arhivu – vojaškem arhivu v Freiburgu, Robert Thoms pa predstavi nacionalni arhiv ZDA.

Poročilo o literaturi tokrat prinaša predstavitev in ocene triinidesetih knjižnih del, v nadaljevanju pa je po naslovih navedenih še 71 raznih knjig, priročnikov in zvezkov publikacij. Kot navadno sledi v okviru rubrike Osebnih obvestil navedba sprememb glede imenovanj, premestitev, odhodov arhivskih delavcev v zveznih arhivih, arhivih dežel ter mest, cerkvenih arhivih in arhivih parlamenta ter političnih strank in zvez, pa tudi seznanitev s počastitvami in obletnicami rojstnih dni arhivskih delavcev. S kratkimi informacijami, razno, se iztečejo prispevki drugega zvezka. Objavljene so spremenjene telefonske številke raznih arhivov, pa tudi kratke informacije s področja delovanja arhivov, program prireditev do junija 2003 ter zakonska določila in upravni predpisi za državne arhive in arhivsko varstvo v Nemčiji in sporočilo zveze nemških arhivark in arhivarjev o aktualnih informacijah.

Der Archivar, letnik 55, zvezek št. 3

Tretji zvezek tega letnika začenja s prispevek Birgit Salamon, ki nam predstavlja arhive zveznih pooblaščenecov za dokumente Stasi. Že več kot deset let namreč velja zakon o dokumentaciji državne varnosti nekdanje nemške demokratične republike. Sledi prispevek o odškodninskih aktih v spodnjesaškem glavnem državnem arhivu Hannover, ki ga je napisala Aniko Szabo, Barbara Weiter-Matysiak pa nam predstavi in opiše arhive v mestu Trier, in sicer škofijski arhiv, mestni arhiv in arhiv v obnovi: okrožni arhiv Trier-Saarburg. V nadaljevanju so objavljena priporočila za množično konserviranje arhivskega gradiva, ki so bila izdelana po naročilu konference arhivskih referentov. Peter Honigmann nas v svojem prispevku seznanja o judovski arhivistiki v Nemčiji, Carsten Müller-Boysen pa nam posreduje arhivsko poročilo Danske v letih 1995-2000, s katerim se tudi končuje sklop prispevkov v tem zvezku.

Rubrika Arhivska teorija in praksa najprej prinaša prispevke o arhivih in arhivskem gradivu. Seznanjajo nas s pripravljenostjo na selitev parlamentarnega arhiva nemške zvezne skupščine, nadalje s tem, da je vodja nordrhein-vestfalske arhivske uprave dopolnil 65 let, s katalogom produktov kot krmilnem instrumentu v komunalnih arhivih, z arhivom patricijske družine Holzschuher v mestnem arhivu Nürnberg ter s paradigmatično spremembo pri arhiviranju. Podrubrika *uporaba, stiki z javnostjo in raziskovanje* prinaša dva prispevka: Učenci obiskujejo razstave v državnem arhivu Ludwigsburg ter Luxemburgensia iz mestne biblioteke in mestnega arhiva Trier, podrubrika *datno izobraževanje in stanovsko poklicne zadeve* pa nas seznanja z nadaljnimi prireditvami deželne arhivske direkcije za skladiščno službo v arhivih in bibliotekah. S prispevki oziroma poročili o delu *strokovnih zvez, odborov in zasedanj* (Hesiški arhivski dan 2001 v mestu Kassel, 43. zasedanje delovne skupnosti okrožnih arhivov v okrožju Baden-Württemberg v Mosbachu, Evangeličanski arhivi na internetu, Delovni krog "arhivska valorizacija" v zvezi nemških arhivark in arhivarjev, Krajevna zgodovina – pedagoški izziv in arhivska priložnost) se končuje rubrika Arhivska teorija in praksa.

Rubrika Tuja poročila tokrat prinaša samo eno poročilo z mednarodnega področja, in sicer o zasedanju komiteja literarnih arhivov pri mednarodnem arhivskem svetu, ter poročilo iz Švice o ovrednotenju delovnega področja obdelave v državnem arhivu Zürichu.

Predstavitve oziroma ocene knjig in serijskih publikacij v rubriki Poročilo o literaturi tokrat obravnavajo 28 del, ob tem so navedeni tudi katalogi razstav arhivskega gradiva, ki so jih izdali v arhivih posameznih nemških dežel ali pa v mestnih, cerkvenih in univerzitetnih nemških arhivih. Rubriki Osebna obvestila z navedbo novih telefonskih števil, imenovanj in obletnic rojstnih dnevo sledijo Kratke informacije, razno, ki končujejo ta zvezek s pregledom prireditev od junija 2000 do junija 2003.

Der Archivar, letnik 55, zvezek št. 4

Prvi prispevek, objavljen v tem zvezku, je napisala avtorica Bettina Martin-Weber, govori pa o 50 letnici zveznega arhiva v Berlinu. Naslednji prispevek je spisala Marianne Birthler, in sicer o uporabi dokumentov Stasi za raziskovanje in medije glede na noveliranje zakona o dokumentih Stasi. Tabu ali rešitev v stiski? je naslov prispevka, ki ga je spisal Robert Kretzschmar. V njem razpravlja o dokumentacijskih načrtih kot orodju arhivskega izročila. Deželni arhiv Berlin v novi stavbi nam predstavi Jürgen Wetzel in Martin Luchterhandt in med drugim opisujeta tudi potek zidave. Harald Lönnecker nam v naslednjem prispevku z naslovom: Posebni arhivi, posebni uporabniki, posebno gradivo predstavlja arhive akademskih zvez oziroma združenj, Denise Rein pa v nadaljevanju v obširnem prispevku gradivo nekdanje judovske občine Nemčije v "Centralnem arhivu za zgodovino judov" v Jeruzalemu, s pregledom nad usodami različnih občinskih arhivov.

Rubrika Arhivska teorija in praksa najprej prinaša prispevke o arhivih in arhivskem gradivu. Seznanjajo nas s pridobitvijo arhivalij saške arhivske uprave iz germanskega nacionalnega muzeja v Nürnbergu, z odhodom javnega uslužbenca Armina Sieburga iz državnega arhiva Marburg v pokoj, z zapuščino Bernharda Quandta v deželnem arhivu Schwerin, z imenovanjem gospodarskega arhiva leta, ki si ga je pridobil rudniški arhiv Bochum, pišejo o sto letih arhiva za geografijo v okviru inštituta za regionalno geografijo Leipzig: 1902-2002. V okviru teme *arhiviranje, vrednotenje in obdelava* je objavljen prispevek o podpori pri obdelavi gradiva župnijskih arhivov, ki jo je prispevala ustanova dr. Meyer-Struckmann, v okviru *arhivske tehnike* pa krajši prispevek o centru za ohranjanje gradiva v Leipzigu. Podrubrika *uporaba, stiki z javnostjo in raziskovanje* prinaša tri prispevke, in sicer o dnevu arhivov v mestu Karlsruhe, o obisku predsednika zvezne banke Ersta Weltekeja v državnem arhivu Marburg in o predstavitvi kataloga profesorjev in razstavi ob 475-letnem jubileju Philippsove univerze v državnem arhivu Marburg. Tokrat v sklopu podrubrik najdemo tudi podrubriko *arhivsko pravo*, v kateri je razloženo, kaj prinaša nov "Stasi-zakon". S prispevki oziroma *poročili o delu strokovnih zvez, odborov in zasedanj* se končuje rubrika Arhivska teorija in praksa. Poročajo o letnem srečanju odbora za restavriranje in fototehničnega odbora v Münchnu, o 62. južnozahodno nemškem arhivskem dnevu 2002 v mestu Mosbach, o 55. strokovnem srečanju porenkopfalških in posarskih arhivark in arhivarjev v Saarbrücknu, o informatizacijski tehnologiji v upravi, ki so jo obravnavali v sklopu 17. schleswig-holsteinskega arhivskega dne v Pinnebergu, o drugem pomladanskem zasedanju strokovne skupine 1 v okviru društva nemških arhivarjev v Schleswigu, o izmenjavi izkušenj južnozahodnosaskih arhivarjev v komunalnih arhivih, o delovnem zasedanju zveze schleswig-holsteinskih arhivarjev in arhivarjev v komunalnih arhivih, o delovni skupnosti redovnih arhivov, o pomladanskem srečanju

berlinsko-brandenburških arhivark in arhivarjev v gospodarskih arhivih, o pomladanskem zasedanju strokovne skupine 7 v Ravensburgu, o pomladanskem srečanju strokovne skupine 8 v Heidelbergu, o 7. arhivsko znanstvenem kolokviju arhivske šole Marburg, o 16. arhivsko pedagoški konferenci ter o kolokviju k predstavitvi projekta "Codices Electronici Ecclesie Coloniensis – Digitalna rokopisna knjižnica Köln".

Rubrika Tuja poročila tokrat prinaša dve kratki poročili z mednarodnega področja, in sicer o zasedanju mednarodnega arhivskega sveta, sekcije gospodarski arhivi, ki je potekalo v Heidelbergu, ter o centru za ohranjanje gradiva. Sledi poročilo s Švice o študijski knjižnici za zgodovino delavskega gibanja.

V Poročilu o literaturi se lahko seznanimo z izdajo 26 novih in na novo izdanih del. Sledi seznam objavljenih del, predstavljenih samo z naslovi, ter izdanih repertorijev v Nemčiji v letih 2001/2002. Rubriki Osebnosti, v kateri lahko preberemo o novih imenovanjih in zamenjavah arhivskih delavcev v različnih arhivih, sledi zadnja rubrika Kratke informacije, razno, ki nas kot navadno seznanja z novimi naslovi in telefonskimi številkami ter poleg dveh kratkih prispevkov tudi s pregledom prireditev od junija 2000 do novembra 2003. Zvezek končujejo objava zakonskih določil in upravnih predpisov za državne arhive in arhivsko gradivo v Zvezni republiki Nemčiji ter sporočila Zveze društev nemških arhivark in arhivarjev, med katerimi je objavljen zapisnik občnega zbora zveze, ki je bil 19. septembra 2002 v Trieru.

Sonja Anžič

THE AMERICAN ARCHIVIST. Glasilo Združenja ameriških arhivistov, Chicago, Illinois, ZDA

Želja, da bi lahko nadaljevala predstavitev vsebine vseh štirih snopičev posameznega letnika te strokovne revije, se ni uresničila. Popoln je le letnik 59, preostalih letnikov, predstavljenih v tej številki Arhivu Republike Slovenije, kljub prizadevanjem ni uspelo izpopolniti.

Snopiči ohranjajo približno enako razporeditev prispevkov kot v prejšnjih letih.

Leto 1996, letnik 59, snopiči 1-4, obseg 535 strani

Snopič št. 1, Zima 1996

Novi urednik Philip B. Eppard v svojem uvodniku *Archival Diversity and the Engaged Reader* ob mednarodnem arhivskem dnevu poudari, da želi v svojem uredniškem mandatu strokovno revijo in arhivsko stroko z objavljenimi razpravami in članki narediti zanimivo in poučno za najširši krog bralcev.

Zato vabi k sodelovanju avtorje z različnih strokovnih področij, ki bi lahko pripomogli k boljšemu razumevanju arhivske stroke.

Maygene Daniels, nova predsednica Združenja ameriških arhivistov, izvoljena avgusta 1995 na kongresu v Washingtonu, izhaja iz vrst vodij arhivov Narodne galerije umetnosti in predsedniške knjižnice Nacionalnega arhiva, oddelka avdio-vizualnega gradiva, z izkušnjami na raziskovalnem in izobraževalnem področju. Dovolj širok profil strokovnjaka, da v svojem predsedniškem nagovoru *On Being an Archivist* zgodovinsko razmišlja o delu arhivista in osebnostnih lastnostih ljudi, ki opravljajo ta poklic.

Jean-Pierre Wallot iz Kanade, predsednik MAS, v prispevku *Archival Oneness in the Midst of Diversity: A Personal Perspective* ob mednarodnem arhivskem dnevu opozori na raznolikost tradicije arhivske dejavnosti in institucij v različnih delih sveta. Ugotavlja, da je Mednarodni arhivski svet prostor, v katerem se vse te različnosti lahko usklajujejo v prid napredka stroke, znanja in izpolnjevanja kulturnega poslanstva ohranjanja kolektivnega spomina v sedanjosti in za prihodnost.

Judith M. Panitch, dobitnica Peaseove nagrade za leto 1995, poimenovane po prvem uredniku revije Ameriški arhivist, nagrade za najboljše študentsko delo na področju arhivistike z objavljeno analizo *Liberty, Equality, Posterity?: Some Archival Lessons from the Case of the French Revolution*, prikaže svoje videnje francoske revolucije kot prelomno za zgodovino arhivske prakse. Utemeljuje ga z vrednotenjem kulturnih ustanov in njihovega dela pred tem obdobjem in po njem, ko se v družbi spreminjajo pomeni, vrednote in vrednotenja.

Sledi študija skupine avtorjev Cathleen J. M. Haynes, Lynde Lee Kaid in Charlesa E. Randa z naslovom *The Political Commercial Archive: Management of Moving Image and Sound Recordings*. Predstavlja izsledke pilotske študije, prirejene za 55.000 enot filmskega in AV-gradiva ustanove Political Communication Centre, ki je del University of Oklahoma in je največja tovrstna zbirka na svetu, dostopna tako na nivoju arhivskih enot (predstavi tudi popisni list) kot na nivoju zbirk.

Naslednjo pilotsko študijo je prispevala Loretta L. Heffner: *Lawrence Berkeley Laboratory Records: Who Should Collect and Maintain Them?* Obravnava problematiko najstarejšega znanstvenega laboratorija pri ohranjanju in vzdrževanju arhivskega gradiva. Njen osebni pogled se nanaša na številne lokacije, ki zbirajo arhivsko gradivo, ter na problematiko identifikacije in integritete zveznega arhivskega gradiva v praksi. Avtorica priporoča možnost še uspešnejšega sodelovanja vseh posebnih arhivskih zbirk, ki vključujejo zvezno gradivo o znanosti po drugi svetovni vojni.

V rubriki O prihodnosti arhivske stroke se kanadska arhivska svétnica Carolyn Heald sprašuje *Is There Room for Archives in the Postmodern World?* in odgovarja, da je tudi v postmoderni dobi dovolj prostora za arhiviste in arhivsko gradivo, in da arhi-

visti s svojim edinstvenim znanjem lahko iz gradiva dokumentirano pričujejo o razvoju družbe.

Med strokovnimi recenzijami izdaj, ki jih ureja Barbara L. Craig, naj omenim:

- *The First Generation of Electronic Records Archivists in the United States: A Study in Professionalization* avtorja Richarda J. Coxa, ki je izšla leta 1994, ISBN: 1-56024-664-8;

- *Preserving the Present: Toward Viable Electronic Records* avtorjev T. K. Bixona in E. J. Frinkinga. Delo je izšlo leta 1993, ISBN: 90-399-0498-7;

- *The Archival Enterprise: Modern Archival Principles, Practices, and Management Technics*. Avtor Bruce W. Dearstine, delo je izšlo leta 1992, ISBN: 0-8389-0602-8;

- *Archival Science on the Threshold of the Year 2000: Proceedings of the International Conference*, Macerata, 3-8 September 1990. Zbornik, ki je izšel leta 1992, je uredil Oddo Brucci. ISBN: 88-7663122-4.

- Tri nadaljnja dela se nanašajo na nove nosilce informacij – referati z delavnic junija 1993 v Angliji, ISBN: 3-928134-95-7, prispevek, objavljen v glasilu Avstralskega arhivskega društva, zv. 22/1, leta 1994, ISSN: 0157-6895, in delo Davida Bearmana iz Pittsburga, izšlo leta 1994, ISBN: 1-885626-08-8.

- Naslednjima dvema deloma je skupen odnos arhivist – raziskovalec. *User Studies at the NARA* avtorja Paula Conwaya iz Pittsburga; delo je izšlo l. 1994, ISBN: 1-885626-09-6; druga študija pa je zbornik predavanj *Mutual Perceptions and Requirements*, ki sta ga uredili Helen Forde in Rosemary Seton in je izšel leta 1994 v Londonu, ISBN: 0-902886-46-0.

- Knjiga Elizabeth Yakel *Starting An Archive* je priporočljivo branje vsem, ki se lotevajo arhivskega dela. Izšla je leta 1994 v New Jerseyu. ISBN: 0-8108-2864-2.

- Zadnje poročilo je zbornik razprav o odkritjih v španskih in portugalskih arhivih *Quincentenary Essays 1492-1992*. Uredil ga je Lawrence J. McCrank in je izšel leta 1993. Posvečen je Kristofu Kolumbu in njegovim odkritjem.

Snopič št. 2, Pomlad 1996

Celoten snopič je posvečen gradivu stavbne kulturne dediščine.

V uvodniku *Documenting Twentieth-Century Architecture: Crisis and Opportunity* avtor Nicholas Olsberg opozarja na arhivsko gradivo, dediščino, ki jo ustvarja stavbarska stroka, in povzema priporočila kongresa v kanadskem arhitekturnem centru, v katerem so se aprila 1994 na posvetovanju zbrali arhivisti, restavradorji in uporabniki. Obravnavali so problem nedorečenosti vrednotenja in ohranjanja načrtov. Poskusili so dati smernice za prihodnje analize in razvoj modela, kako vrednotiti in ohranjati gradivo, ki je shranjeno v različnih dimenzijah in na različnih nosilcih.

V nadaljevanju Terry Cook v prispevku *Building an Archives: Appraisal Theory for Architectural Records* razmišlja o namenu, načinu in utemeljitvi ohranja

njanja nekaterih načrtov stavbarske kulturne dediščine in o problemih vrednotenja in ohranjanja le-teh.

Tretji je prispevek *The Archival Documentation Strategy and Implications for the Appraisal of Architectural Records* avtorja Richarda Coxa. Po njem je strategija analitski pristop k vrednotenju gradiva stavbarske dediščine v celoti. Omogoča sodelovanje ustvarjalcev, kustosov in uporabnikov pri določanju načina varnega ohranjanja tega gradiva, o katerem so največ razpravljali v kanadski arhivski skupnosti.

V poglavju o Zgodovini in posebnih interesih David G. De Longo gradivo stavbne dediščine dveh arhitektov obravnava kot primer dveh različnih pristopov k ohranjanju gradiva. Njegov prispevek *The Historian's View* razpravlja o osebnih pogledih na določanje, katero gradivo je zgodovinsko pomembno. Priporoča izločitev osebnostnih vrednotenj pri določanju modela o tem, kaj odbrati in kaj ne.

S podobno vsebino je prispevek Christopherja Thomasa *A Historian's Experience of Architectural Collections*, le da ta zajema arhivske zbirke stavbne dediščine. Mnenja je, da bi moralo arhitekturno gradivo ostati v čim bolj neokrnjenih zbirkah.

Allice Carey v nadaljevanju z razpravo *The Importance of Construction Documents to Restoration Architects* opozori, da arhitekti in zgodovinarji nimajo enakih pogledov na ohranjanje dokumentov stavbne dediščine. Zato je dogovor med obema strokama, kaj je gradivo, ki mora biti ohranjeno, nujen.

James N. Nowacki v sestavku *In Search of the Past: A Lawyer's Perspective* osvetli pomen arhitekturne arhivske dediščine s svojega zornega kota. Opozarja, da pravno opravičljivi zahtevki praktično obstajajo, dokler objekt stoji. Zato je najvarneje ohraniti vso dokumentacijo.

V poglavju, namenjenem uporabnikom, so štirje sestavki. Alfred Willes objavlja *The Place of Archives in the Universe of Architectural Documentation*. Pomen arhitekturnega gradiva (knjige, revije, modeli, slike, delovne skice in specifikacije detajlov so le nekateri izmed njih) se je s časom spremenil. Prav tako pomen arhitekturnih risb – načrtov. Meni, da bi delovne skice lahko izločali iz zbirk brez večje škode.

Sledi prispevek Williama J. Michella *Architectural Archives in the Digital Era*. Avtor opozarja, da vedno več gradiva nastaja na digitalnih nosilcih informacij. Čimprej bo treba razviti strategijo, da ohranimo arhitekturno arhivsko dediščino na teh nosilcih.

Nancy Carlson Schrock v članku *Preservation Factors in the Appraisal of Architectural Records* opozarja na raznoterost gradiv arhitekturne dediščine in na problem valorizacije glede na vzdržljivost materiala. Treba bo še ugotoviti, ali računalniško in drugo digitalno oblikovanje poenostavlja, ali le še bolj zapleta varno hrambo in obstojnost gradiva.

V zadnjem sestavku *The Hennebique Archives: Toward a New Corpus for Contemporary Architectural History* Gilles Ragot omenja obsežnost gradiva, ki ga je ta projektantska organizacija ustvarila. Za določitev razvoja okolja, v katerem živimo, je pomembno vse.

V naslednjem poglavju Alan K. Lathrop predstavlja rezultate pilotne študije *Appraisal of Architectural Records in Practice: The Northwest Architectural Archives*. Raziskovalec je restavrator v rokopisnem oddelku Minnesota University Library, ki hrani tudi severozahodno arhitekturno arhivsko dediščino ZDA. Zagovarja načelo lokalne opredelitve o pomenu posameznega gradiva, saj globalno ni mogoče predvideti, kaj ohraniti in česa ne.

V razpravi *Architectural Records Appraisal: Discussion of Problems and Strategies for the Documenting Michigan Architecture Project* avtorica – arhivistka Tawny Ryan Nelb seznanja s problemi valorizacije arhitekturnega gradiva z michiganskega območja. Ugotavlja, da je valorizacija arhitekturnega gradiva kljub vsem razpravam še vedno nerešen problem, odvisen od številnih dejavnikov (prostor, kadri, uporabniki, stroški ohranjanja ...).

Sledi rubrika recenzij knjižnih izdaj. Med njimi sem odbrala:

- knjigo avtorja Donalda A. Ritchieja, N. Y. 1995, z naslovom *Doing Oral History*; v njej je najsplošnejši napotek o tem, kako zapisovati in ohranjati ustne vire;

- medtem ko je prva knjiga namenjena 'vsem', je druga knjiga avtorice Valerie Raleigh Yow iz Kalifornije: *Recording Oral History: A Practical Guide for Social Scientists* namenjena akademskim krogom raziskovalcev družboslovnega področja. Izšla je leta 1994. ISBN: 0-8039-5578-2;

- University of Tennessee Press je leta 1995 izdala delo Edwarda D. Ivesa *The Tape-Recorded Interview: A Manual for Fieldworkers in Folklore & Oral History*. ISBN: 0-87049-878-9. Sledi ji *Oral History Cataloging Manual*, ki ga je izdelala Marion Matters in ga je SAA izdala leta 1995. ISBN: 0-931828-97-X;

- zanimivo je interdisciplinarno delo zbornika *History Outreach: Programs for Museums, Historical Organizations, and Academic History Departments*, ki sta ga uredila Britton in Diane F. Britton. Izšel je na Floridi leta 1994. ISBN: 0-89464-586-2;

- MAS je leta 1994 izdal publikacijo *Les services de communication des archives au public* avtorja Gerarda Ermisseja. V njej obravnava razširjeno delovno področje arhivista tudi na drugih nosilcih informacij. ISBN: 3-598-20281-4;

- Iz petih različnih držav in vrste različnih jezikov je predstavljena izjemna zbirka *Archives of the Holocaust. An International Collection of Selected Documentation*. Predstavitev posameznih del je na straneh 248-254.

Zadnje poglavje se nanaša na delo Zdrženja Ameriških arhivistov, in sicer na zasedanje izvršnega odbora dne 29. avgusta 1995 v Washingtonu. Objavljen je zapisnik.

Snopič št. 3, Poletje 1996

V raziskovalnem delu snopič začenja objava dela Williama E. Browna, Jr., in Elizabeth Yakel na temo

Redefining the Role of College and University Archives in the Information Age. Razvoj tehnologije, potrebe uporabnikov, pomanjkanje finančnih sredstev in potrebe akademske administracije zahtevajo ponovno pretehtanje pomena in obsega akademskih arhivov. Arhivist mora postati sestavni del celotne akademske informacijske mreže.

Rezultati raziskav pilotne študije so strnjeni v le eni objavi Diane E. Kaplan *The Stanley Milgram Papers: A Case Study on Appraisal of and Access to Confidential Data Files*. Odbiranje zaupnega arhivskega gradiva in določanje njegove dostopnosti sta za arhivista najzahtevnejši vprašanji. Članek poskuša opredeliti načine varstva osebnih podatkov in jih usklajevati z možnostjo dostopa raziskovalcev do takih gradiv na konkretnem primeru.

V rubriki Pogledi v prihodnost Frank Boles in Mark A. Green v sestavku *Et Tu Schellenberg? Thoughts on the Dagger of American Appraisal Theory* polemizirata s stališči znane arhivistke Luciane Duranti in njeno teorijo valorizacije razglašata za neprepričljivo in neuporabno za ameriško prakso.

Sledi prispevek Cliforda M. Kuhna *A Historian's Perspective in Archives and the Documentary Process*. Medtem ko filmarji in zagovorniki tiskanih virov ter arhivisti polemizirajo glede uporabe arhivskega gradiva pri izdelavi videoprojektov, ponuja film *The uprising of '34'* model tristranskega dogovarjanja in rešitve problema uporabe gradiva.

Zadnji prispevek iz tega poglavja je *Contemporary Archival Appraisal Methods and Preservation Decision-Making* avtorja Tylerja O. Waltersa. Članek je zanimiv prikaz pregleda po avtorju zelo pomembnih objavljenih del, ki bi arhivistu lahko pomagala pri zahtevnih odločitvah o prioritetah pri odbiranju arhivskega gradiva.

Mednarodno področje je zastopano le z dvema prispevkoma: *The Social Services Department Archives: Peking Union Medical College 1928-1951* avtorice M. Marjorie King. Arhivski fond je zanimiv, ker poleg stanja medicine na Kitajskem v obravnavanem obdobju vsebuje tudi podatke o socialnih in ekonomskih razmerah na Kitajskem, zlasti o vprašanju žensk in družine. William W. Moss v nadaljevanju poroča o težkih razmerah, v katerih je tibetanski arhiv *Tibetan Archives: A Report from China*.

Barbara L. Kraig, urednica pregleda tiska, je za ta snopič odbrala predvsem dela s področja elektronskih nosilcev informacij, stavbne dediščine in upravljanja.

- *Electronic Records in the New Millennium: Managing Documents for Business and Government. A Window to the Future: Papers from a Conference on Managing Electronic Information. 20-24 June 1994*. ISBN: 0-902090-03-8.

- *Playing for Keeps: The proceedings of an Electronic Records Management Conference*. Gostitelj Avstralski arhiv v Canberi, 8.-10. novembra 1994. Zbornik je uredil Stephen Yorke in je izšel leta 1995. ISBN: 0-69222-69-54.

- *Frank Lloyd Wright: Presentation and Conceptual Drawings* predstavlja zbirko petih zgoščen z

vgrajenim programom, napotki za uporabnike in tiskanim uvodnim delom te arhivske zbirke. Izidano leta 1995. ISBN: 0-19-509767-X.

- *Working with Folk Materials in New York*, zbornik, ki ga je uredil John W. Suter in je izšel leta 1994, je del projekta, ki naj bi zajel predstavitev narodopisne dediščine države New York. Namenjen naj bi bil kot vzorec za delo arhivistov na prodročju te kulturne dediščine.

- Že drugič je izšla knjiga v petih delih Tonija Petersena *The Art and Architecture Thesaurus*. ISBN: 0-195081-75-69. V nadaljevanju se je dopolnjeni izdaji *Guide to Indexing and Cataloging with the Art and Architecture Thesaurus* v avtorstvu pridružila še Patricia J. Barnett. Delo je izšlo leta 1995. ISBN: 0-19508-88-08.

- *The Bloomsbury Review Booklove's Guide: A Collection of Tips, Techniques, Anecdotes, Controversies & Suggestions for the Home Library*. Glede na to da bo v prihodnje vse več zbiralcev knjig, delo Particie Jean Wagner, ki je izšlo leta 1996, daje napotke, kako urejati zasebne knjižne zbirke. Glede na vezavo vodnika razpolaga s tremi ISBN: trda vezava ISBN: 0-9631589-3-7, žepna izdaja ISBN: 0-9631589-405, posebna izdaja ISBN: 0-9631589-5-3.

- Sledijo trije vodniki: *The Conservation Assessment Guide* (Jean Dalley, Ottawa 1995), ISBN: 0-929115-11-2, *Conservation Environment Guidelines for Libraries and Archives* (William P. Lull ob pomoči Paula N. Banksa, Ottawa 1995), ISBN: 0-929115-09-00; in *Archival Enclosures: A Guide* (Edward Kulka, Ottawa 1995), ISBN: 0-929115-07-4.

- *Copyright Theft* (John Gurnsey, 1995) ISBN: 0-566-07631-4.

- Zadnje poročilo se navezuje na vodenje arhivov gospodarskih družb in je pomembno branje za vse, ki delajo v gospodarstvu: *Document Management for the Enterprise: Techniques and Applications* (Michael J. D. Sutton, N. Y. 1996), ISBN: 0-471-14719-2.

Snopič št. 4, Jesen 1996

Snopič je namenjen večinoma diplomatiki.

Znova se pojavlja rubrika pisem, naslovljenih na urednika, FORUM. V sestavku Brien Brothman in Richard Brown polemizirata s prispevkom Carolyn Heald na to temo, ki je izšel v AA Zima 1996.

Predsednica SAA je postala Brenda S. Banks, zato v uvodnem poglavju ob šestdesetletnici SAA v prispevku *Seeing the Past as a Guidepost to Our Future* predstavlja bralcem zgodovinski pregled delovanja tega združenja.

Nagrajenka PEASE za leto 1996 Shauna McRanor objavlja nagrajeno razpravo *A Critical Analysis of Intrinsic Value*. Polemizira z zagovorniki dosedanje teorije vrednotenja in odbiranja arhivskega gradiva.

O stroki, ki se doslej še ni pojavila v AA, govori posebno poglavje. Sedem izbranih referatov z interdisciplinarnega seminarja se nanaša na diplomatiko: *Special Section on Diplomats and Modern Records*. V tem delu objavlja skupina avtorjev. Uvodni del

predstavlja gostujoča urednika Francis Blouin in Bruno Delmas. Obrazložita, da je bil prvi namen razprave ugotoviti, ali ima ob hitro razvijajoči se informacijski tehnologiji v moderni dobi 20. stoletja diplomatika, kot je bila razvita pred stoletji (Jean Mabillon), še sploh kakšen pomen. Dajeta tudi pregled doslej objavljenih študij v različnih delih sveta.

Olivier Guyotjeannin, profesor srednjeveške diplomatike na Ecole National des Chartes iz Pariza, v svojem delu *The Expansion of Diplomats as a Discipline* prikaže razvoj diplomatike do 17. stoletja.

Bernard Barbiche, profesor moderne zgodovine in diplomatike na isti šoli v Parizu, v referatu *Diplomatics of Modern Official Documents (16th to 18th Centuries): Evaluation and Perspectives* nadaljuje prikaz razvoja stroke v prihodnjih stoletjih. Decentralizacija javnih arhivov in novi tipi arhivskega gradiva, vključeni v celotni fond, niso pripomogli k jasnejši podobi.

Bruno Delmas, profesor sodobne diplomatike prav tako na isti pariški šoli, z referatom *Manifesto for a Contemporary Diplomats: From Institutional Documents to Organic Information* primerja odnos med tradicionalnimi kategorijami diplomatike in značilnostmi novejših dokumentov. Ponuja nov vidik razvoja stroke.

Elizabeth Yakel, predavateljica v School of Information pri Univerzi Michigan v ZDA, v prispevku *The Way Things Work: Procedures, Processes, and Institutional Records* v delih izbranih avtorjev obravnava različne pristope teoretikov do vprašanja razvoja načel diplomatike.

Sledi razprava Francis Bluin *A Framework for a Consideration of Diplomats in the Electronic Environment*. Arhivske delavce poziva k boljšemu razumevanju novejših tehnologije, ki mora posledično voditi tudi v konceptualne spremembe diplomatike kot vede in tehnike.

Elisabeth Parinet v sestavku *Diplomatics and Institutional Photos* poziva tudi zgodovinarje k enotnemu obravnavanju slikovnega in dokumentnega gradiva.

Tudi zadnji prispevek avtorice Nancy Bartlett *Diplomatics for Photographic Images: Academic Exoticism?* se nanaša na vizualno gradivo, tako na originalno kot tudi na reproducirano.

Tokratni pregled izdaj (na straneh 499-512) združuje dela, ki jih avtor Richard J. Cox objavi s skupnim naslovom *The Archivist and Collecting: A Review Essay* in se navezuje na deset objavljenih del, ki so izšla v devetdesetih letih in obravnavajo zbiranje arhivskega gradiva.

SAA v nadaljevanju objavlja zapisnika sestankov sveta z dne 2. februarja 1996 v Washingtonu, D. C., in 14. junija 1996 v Chicagu, Illinois.

V sklepnem delu sta letno vsebinsko in avtorsko abecedno kazalo prispevkov vseh štirih snopičev.

Letnik 60, leto 1997, snopič 1 in 2, obseg 260 strani**Snopič št. 1, Zima 1997**

Zvezek predstavlja posebno izdajo, namenjeno arhivskemu gradivu podjetništva. Sestavljen je iz uvoda in sedmih strokovnih prispevkov. V njih avtorji iz ZDA, Kanade in Danske predstavljajo izzive, ki jih stroki postavlja splošna globalizacija, in predlagajo tudi nekaj rešitev problemov, s katerimi se v 'mednarodni dobi' srečujejo arhivi in podjetja. Svet, v katerem živimo, je postal vse manjši, zato se moramo drug od drugega še marsičesa naučiti.

V prvem prispevku *An Overview and a Personal Perspectives* se Elizabeth W. Atkins osredotoči na zgodovinski prikaz razvoja podjetniških arhivov v ZDA. V nasprotju z avtorico Atkinsovo Gord Rabchuk v razpravi *Business Archives in an Era of Disorder* obravnava stanje teh arhivov s stališča korporacij. James E. Fogerty pa v delu *Outsourcing and the Records of Corporate America* predstavlja arhivske zbirke štirih ameriških korporacij, ki hranijo gradivo pri Zgodovinskem društvu Minesote. Mnogo polemik je izzvala premestitev arhivov J. Walter Tompsom v prostore Duke University. O tem piše Ellen G. Gartrell v prispevku *"Some Things We Have Learned...": Managing Advertising Archives for Business and Non-Business Users*. Henrik Fode in Jørgen Fink predstavitava danski nacionalni program, izoblikovan v petih desetletjih, s prispevkom *The Business Records of a Nation: The Case of Denmark*. Laura Linard in Brent M. Sverdlhoff v *Not Just Business as Usual: Evolving Trends in Historical Research at Baker Library*, ki je bila sprva namenjena le arhivu Harvard Business School, nato pa je svojo dejavnost razširila tako, da je danes ena najpomembnejših hraniteljic zgodovinskega gradiva o razvoju gospodarskih družb in ekonomike poslovanja na svetu. S področja multinacionalk in bančništva je prispevek Edwina Greena *Multi-National, Multi-Archival: The Business Records of the HSBC Group*, to je hongkonške in šanghajske banke, Midland Bank in britanske banke za srednji vzhod. Razpravlja o tem, kako razviti mednarodno uporabno bazo podatkov.

V sklepnem poglavju pregledov tiska Ronald D. Patkus daje na straneh od 112 do 123 pregled najnovejših izdaj *Religious Archives and the Study of History and Religion: An Essay Review of Recent Titles*.

Snopič št. 2, Pomlad 1997

Ta snopič, ki ga je uredil gostujoči urednik Bruce W. Dearstyne, objavlja prispevke najuglednejših avtorjev, poznavalcev državnih arhivskih programov v ZDA, ki s svojimi neprecenljivimi izkušnjami na vodilnih mestih objavljajo svoje poglede 'od znotraj navzven'. Tako Victoria Irons Walch v prispevku *State Archives in 1997: Diverse Conditions, Common Directions* opiše zgledno sodelovanje med dvema programoma: National Association of Government Archives and Record Administrators (MAGARA) in

National Historical Publications and Records Commission. Howard P. Lowell objavlja svoj predlog modela arhiva v prihodnosti: *Building a Public Archives in Delaware for the Twenty-First Century*. Razvoj uspešnih arhivskih programov v Južni Karolini od srede osemdesetih let prikaže Roy H. Tryon v prispevku *The South Carolina Archives: A Decade of Change and Program Development*. Sledi prispevek Roya C. Turnbaugha *Information Technology, Records, and State Archives*, v katerem avtor razmišlja o odnosu državnih arhivov do pripravljanja programov sprejemanja digitalnih zapisov, najresnejših izzivalcev dosedanje prakse. David Olson pa v zapisu *"Camp Pitt" and the Continuing Education of Government Archives: 1989-1996* razglablja o vplivu programov NAGARA v praksi. Marie Alled doda svoj pogled na medvladne pobude v prispevku *Crossing Boundaries: Intergovernmental Records Cooperation, 1987-1997*. Zadnje razmišljanje je razprava Kathryn Hammond Baker *The Business of Government and the Future of Government Archives*. V njej avtorica na zanimiv način razmišlja o prihodnosti na tem področju.

V zadnji rubriki ni več strokovnih predstavitev objavljenih del; na straneh od 254 do 257 so novejšje publikacije le navedene.

Snopičev št. 3, Poletje 1997, in št. 4, Jesen 1997, ARS nima.

Letnik 61, leto 1998, snopič št. 2, str. 245-500

Revija je dobila novo podobo z obsežnejšim snopičem, a s poglavji uveljavljenimi že v preteklosti. ARS razpolaga le z drugim zvezkom letnika. Predvidevam, da je SAA prešla na izhajanje revije le dvakrat v letu (spomladanska in jesenska številka).

Snopič št. 2, Jesen 1998

V uvodnem FORUMU je znova nekaj pisem uredništvu. Sledi pa nov način predstavitve avtorjev prispevkov z njihovimi fotografijami v GALLERY OF CONTRIBUTORS.

Sledi objava dveh govorov predsednika SAA Williama J. Maherja *Archives, Archivists and Society*. Prebrana sta bila na zborovanju v letih 1997 in 1998.

Poglavje strokovnih člankov začenja James M. O'Toole s prispevkom *"Commendatory Letters": An Archival Reading of the Venerable Bede*. V njem avtor raziskuje pomen, ki ga je za angleško cerkveno zgodovino imelo pisno gradivo, zbrano po častitljivem menihu Bede.

Sledi prispevek Jennifer Davis Heaps *Tracking Intelligence Information: The Office of Strategic Services*. Zanimiva raziskava, ki opiše nastanek in razvoj OSS (prve ameriške centralizirane obveščevalne agencije, ki je nastala med drugo svetovno vojno) ter strukturo arhivskega gradiva in indeksov, ki so raziskovalcem na razpolago v NARA.

Linda J. Henry v članku *Schellenberg in Cyberspace* razmišlja o številnih novih idejah in razlikah med pisci, zagovorniki tradicionalne arhivske prakse,

in tistimi, ki podpirajo novosti, ki jih prinaša elektronika.

Z rezultati nacionalnega projekta *Developing a Strategy for Managing Electronic Records – The Findings of the Indiana University Electronic Records Projekt*, ki ga je koordinirala Indiana University, nas seznanja Philip C. Bantin. Nanaša se na možnost aplikacije modela, ki ga je pred tem izvajala Univerza v Pittsbourgu.

S področja diplomatike je še prispevek Susan E. Storch *Modern Archival Method or Medieval Artifacts*. Utemeljuje, da uporaba specialne diplomatike za vsako ceno ni opravičljiva, vendar pa je znanje splošne diplomatike za sodobnega arhivista zelo koristno.

Z razpravo *Historical Resources in the Local Church: A Field Report on a Largely Gay and Lesbian Congregation* W. Bernard Lukenbill predstavi specifično cerkveno skupnost v Austinu v Texasu, katere arhivsko gradivo je odbrano in urejeno po standardih te skupnosti.

Jane Greenberg v prispevku *The Application of Natural Language Processing (NLP) to Archival Properties and Objectives* uvaja arhiviste v NLP. Ugotavlja, da NLP sicer daje prednosti pri indeksiranju in pri dostopnosti do elektronskega gradiva, vendar ima sposobnost razumevanja in sistemske ureditve gradiva pri arhiviranju precejšnje omejitve. Analizo končuje

izbrana bibliografija NLP, raziskav in računalniške mreže tovrstnih projektov (str. 423-425).

Archival MARC Records and Finding Aids in the Context of End-User Subject Access to Archival Collections je delo Rite L. H. Czech. V njem avtorica na primeru več arhivskih pomagal ugotavlja, katero urejeno strojno berljivo gradivo zbirk kar najbolj zadovolji uporabnikov interes in kako.

Zadnji članek Natashe Lyandres in Olge Leontieve z naslovom *Developing International Cataloging Standards for Archival Holdings: Rosarkhiv – RLG-Hoover Project, 1994-1997* opisuje prvi poskus oblikovanja skupnih mednarodno sprejemljivih standardov za izmenjavo informacij po medbibliotečni informacijski mreži.

Namesto navedbe novih izdaj je esej Jeffreyja Miffлина *"Clothing Facts in Words": Archivist and the Holocaust* namenjen dvanajstim obsežnim študijam na temo holokavsta, objavljenim v devetdesetih letih.

Snopič končuje objava zapisnikov štirih zasedanj Sveta SAA v letih 1997 in 1998 ter letni indeks AA, letnik 61.

Milica Trebše-Štolfa

Razstave

Marko Polenšek: Novo mesto je bilo ..., O letalskih napadih na Novo mesto med drugo svetovno vojno, razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto, Skalického 1, grad Grm; katalog, Novo mesto, 2002, 80 strani

Razstavo in katalog "Novo mesto je bilo...", ki sta posvečeni žrtvam letalskih napadov na Novo mesto med 2. svetovno vojno, označuje jasna, pretehtana zamisel: s prepričevalno govorico dejstev prikazati tragično absurdnost vojnih strahot. Razstava in katalog govorita o konkretnem faktografsko ugotovljivem dogajanju, a hkrati s pomensko interpretacijo presegata časovne okvire in govorita na metaforični ravni o nesmiselnosti vojnih grozot nasploh. Tako pridobivata razstava in katalog avtorja Marka Polenška vznemirljivo nadčasovno konotacijo.

*Petletna Metka Kokovica s svojim petelinom.
Z razstave Novo mesto je bilo...*

*Ruševine na Ljubljanski cesti v Novem mestu
septembra 1943.
Z razstave Novo mesto je bilo...*

Zasnova razstave in kataloga ni naključna: avtor nam najprej predstavi idilično mesto s posebnimi nrammi; skrbno izbran prikaz, ki z nekaj potezami osvetli provincijsko mestece v njegovem značilnem koloritu. V pomirjujoče zatišje udarijo surovi udarci vojne, brezobzirno, nasilno, krvavo. V rezkem kontrastiranju, tako rekoč v antitezi je grozljivost vojne poudarjena, njen nečloveški obraz se vse bolj razkriva v nepotvorjeni podobi. Avtor uporablja zapise, pričevanja, spomine, razgovore s preživelimi, združuje različne elemente v enovito podobo in jih zaokroža v sugestivni prikaz medvojne vihre. Koliko vztrajnega, nepopustljivega filigranskega dela je zakritega v tako razčlenjeno večplastno oživetev medvojnih dni. Marko Polenšek z zanesljivo prodornostjo odkriva splet podatkov, ki odpirajo nove vidike; vstopamo v grozljivo raznih svet s pravim kalejdoskopom pretresljivih tragičnih usod. Kot da se srečujemo s še živimi ljudmi, z njihovimi usodami, z njihovimi pričakovanji in z grozo brezizhodnih situacij. Pretresljiv je vzklík umirajočega dekleta: "Nočem umreti!", pretresljive besede očeta ob mrtvem sinu: "Poglej, kaj so naredili našemu Jožetu", presunljiv zapis v dnevniku, prepojen z neustavljivim obupom ob izgubi žene, grozljiv opis otrok, ko so se jim obrazi v trenutku spačili v obraze osemdesetletnih starčkov in stark.

Kot rečeno: avtor razstave in kataloga Marko Polenšek s smotrnim prikazom dejstev izjemno sugestivno prikazuje medvojno vihro letalskih napadov na Novo mesto in pretresljive človeške tragedije v vrtincu iracionalnih sil. Zdi se, kot da se srečujemo z nevarnim arhetipom slepega uničevanja, ki ni neznan tudi današnjemu času in pravzaprav spremlja človeško dejanje in nehanje skozi čas in zgodovino.

*Koširjeva trgovina na Glavnem trgu v Novem mestu.
Z razstave Novo mesto je bilo...*

Petra Matijević je oblikovala razstavo in katalog. Smotno podčrtuje intencije avtorja. Oblikovanje je zasnovala funkcionalno z mnogimi izvirnimi in domiselnimi likovnimi rešitvami in z uravnoteženo estetsko občutljivostjo. Vhodna veža pred pisarniškimi prostori arhiva na gradu Grm, ki je bila med bombardiranjem leta 1945 resnično poškodovana, pričara tragiko porušenega mesta z ožganimi tramovi, kamnjem, opeko in ostanki bomb, ki spremljajo dokumente ob steni pod razstavnimi vitrinami. Scenografija sledi letom groze; sprva ruševine, ki so jih marljive roke leta 1945 že skrbno zložile ob še podrtih hišah, med temi pa leto 1944 kot majhno zasilno zaklonišče z radiom kot simbolom vere v svobodno bodočnost. Za nenavadni naslov razstave "Novo mesto je bilo ..." si je avtor izposodil besede nekdanjega novomeškega prošta Čerina, ki jih je ta izrekel, ko je s Kapitlja opazoval porušeno mesto pod seboj. Zanj idiličnega, malega, harmoničnega podeželskega mesteca ni bilo več. Današnje Novo mesto, ki ga simbolizira kapitljski zvonik na ovitku kataloga, pa je bilo pred pol stoletja takšno, kakršnega nam pokaže fotografija na njegovi prvi strani. Za vse, ki tega niso doživeli, groza in opomin.

Na razstavi je predstavljenih prek sto fotografij, v katalogu pa jih je objavljenih 49, kar je le del tega, kar je bilo zbrano v času pripravljavanja razstave. Avtor je tedaj govoril z več kot stotimi pričami, preživeliimi žrtvami, sorodniki in znanci žrtev in vsi so bili pripravljani pripovedovati, nekateri celo s solzami v očeh o najbolj žalostnih trenutkih svojega življenja. Veliko jih je posodilo svoje stare, obledele fotografije. Med dragocenim in na novo odkritim gradivom so tudi štirje družinski dnevnik novomeških družin. Avtor je dokumente za razstavo izbral iz fondov novomeške enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Knjižnice Mirana Jarca in Dolenjskega muzeja Novo mesto, Javnega zavoda RS za varstvo kulturne dediščine, območne enote Novo mesto, Osnovne šole Center, Arhiva RS in drugih ustanov.

Razstava in katalog sta razdeljena na pet vsebinskih sklopov: čas pred drugo svetovno vojno, nemški bombni napad na mesto leta 1941, nemška bombardiranja mesta leta 1943, zavezniška letalska napada na

mesto leta 1944 in partizanski letalski napadi na mesto leta 1945. V vseh teh sklopih prevladujejo žalost, sivina in smrt. Pravzaprav je samo na koncu razstave, čisto na zadnjem panoju nekaj svetlobe in upanja v besedah ene izmed preživelih žrtev: "Življenje ni lepo, je pa kljub vsemu lušno."

Otvoritev razstave je bila 20. decembra 2002, v počastitev državnega praznika dneva samostojnosti. Že samo vabilo je zaradi svoje vsebinske in oblikovne privlačnosti pritegnilo na otvoritev veliko število Novomeščanov. Matjaž Turk, ki je kot otrok v teh grozotah izgubil mater in babico, je prebral odlomek iz pretresljivega očetovega pisma in marsikoga ganil. Nekateri med njimi so se po dolgih letih spet srečali in po koncu otvoritve obujali spomine na te dogodke.

Razstava bo odprta do postavitve nove, kajti prej neugledna in majhna veža ob vhodu v pisarniške prostore je postala prijeten in stalni razstaveni prostor dolenjske enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana na gradu Grm.

Marjan Brezovar

Katalogi k razstavam v Pokrajinskem arhivu Maribor, zvezki 13, 14, 15 in 16

V Pokrajinskem arhivu Maribor že več let ob vsaki razstavi, ki jo pripravijo v svojem razstavišču Archivum, izdajo tudi katalog. V letu 2003, ki je bilo za mariborski arhiv jubilejno, so izšli katalogi k razstavam, in sicer zvezki 13, 14, 15 in 16. Uvodnike je v vseh zvezkih napisala direktorica Pokrajinskega arhiva Maribor, mag. Slavica Tovšak, publikacije so natisnili v tiskarni vb Rogina d.o.o., Radizel.

Zvezek 13 priča o razstavi z naslovom Hugo Wolf (1860-1903), ob 100. obletnici smrti skladatelja in njegovem prihodu v Maribor. Prispevek z naslovom *Ob stoletnici Huga Wolfa* je napisala dr. Manica Špendal, ki je ob pomoči arhivista Jureta Mačka tudi pripravila gradivo za razstavo. Natančno je obdelala predvsem skladateljeva mladostna leta, ki jih je preživel v Mariboru. V katalogu je izšlo tudi 28 reprodukcij razstavnih eksponatov: not, zapiskov, pisem in fotografij skladatelja Huga Wolfa.

Naslednji, 14 zvezek, je prav tako posvečen jubileju – Zgodovinsko društvo v Mariboru 1903-2003. Prispevek *Sto let Zgodovinskega društva v Mariboru* je napisal Viktor Vrbnjak. V katalogu so izšle tudi legende za razstavo arhivskega gradiva, ki ga je pripravil Jure Maček, in 27 reprodukcij pisem, pravil zgodovinskega društva, fotografij članov, vabil in podobnih dokumentov.

15. zvezek katalogov ima naslov *Mariborski fotografiji 1848-1941*. V njem so prispevek mag. Jerneje Ferlež *Fotografski kronisti Maribora in njihovi sledniki*, ki govori o fotografski dejavnosti v Mariboru,

prispevek Sabine Lešnik *Poklicni fotografi v Mariboru 1848-1941*, v katerem je pregledno naštetih in opisanih 69 mariborskih fotografov, in prispevek Dragiša Modrinjaka *O fotografski dejavnosti in o zbiranju starin s tega področja v Mariboru*. Razstava, ki je potekala v treh razstaviščih hkrati, je poleg fotografij prikazala tudi staro fotografsko opremo, za katero je v katalogu narejen podroben popis. Prav tako je v katalogu 19 reprodukcij starih fotografij in fotografske opreme.

16. zvezek katalogov Hraniti in ohraniti – najlistine Pokrajinskega arhiva Maribor prinaša reprodukcijo šestnajstih listin, ki jih hrani Pokrajinski arhiv Maribor in jih je avtor razstave, arhivist Ivan Fras, izbral zaradi različnih posebnosti, ki jih imajo in zaradi katerih lahko rečemo, da so "naj": najstarejša, največja, najmanjša, prva v slovenskem jeziku in podobno. Poleg vsake listine so natisnjeni osnovni podatki, v katalogu pa je izšel tudi prispevek Ivana Frasa: *Razstava najlistin v Pokrajinskem arhivu Maribor*.

Mojca Horvat

Letos 195 let, kmalu 200-letnica I. gimnazije Celje

Zloženka: I. gimnazija Celje in njenih 195 let
Avtorica: Ivanka Zajc-Cizelj

Oktober 2003 je bila v Muzeju novejše zgodovine Celje odprta razstava ob 195-letnici I. gimnazije v Celju, znane tudi kot Kajuhove gimnazije, ki jo je pripravila arhivska svetovalka Ivanka Zajc-Cizelj iz Zgodovinskega arhiva Celje. Ob razstavi je izšla tudi priložnostna zloženka iste avtorice, ki jo je izdal Zgodovinski arhiv Celje.

Ustanova je bila dolga leta edina srednja šola na širšem celjskem območju. Prvi poskus ustanovitve gimnazije v Celju sega v leto 1726. Poskus mariborskih jezuitov je zaradi pomanjkanja materialnih sredstev propadel. Cesar Franc I. je z dopisom deželne vlade 10. septembra 1808 odobril ustanovitev gimnazije v Celju pod pogojem, da ustanova z odprtjem šestega razreda dobi ustrezno poslopje. Prvi razred je začel pouk novembra 1808, v današnji Prešernovi ulici, v naslednjih letih pa se je pouk selil na Glavni trg ter zaradi prostorske stiske tudi v kapucinski samostan. Učni jezik je bil latinski, pozneje nemški, šele leta 1895 je bila ustanovljena samostojna slovenska nižja gimnazija, ki pa je bila zaradi nemškega pritiska čez dve leti razpuščena in priključena k višji gimnaziji v obliki samostojnih nemško-slovenskih gimnazijskih razredov. Šolanje so morali dijaki zatem nadaljevati v višjih nemških razredih, zato so se marsikateri slovenski starši odločili, da otroke vpišejo kar na nemško gimnazijo. Konec leta 1913 so predstavniki slovenskih občin in strank v imenu slovenskega prebivalstva naslovili na Dunaj memorandum z zahtevo po usta-

novitvi popolne slovenske gimnazije v Celju, temu pa se je uprl občinski odbor. Popolna slovenska gimnazija je bila tako ustanovljena po prvi svetovni vojni. Prvo leto je bil pouk še v starem poslopju, saj je novo, zgrajeno med vojno, rabilo kot vojaška bolnišnica. Že leta 1919 je bila ustanovljena dijaška družina "Sloga", ki je imela čitalnico, knjižnico ter športne in kulturne odseke, ukvarjanje s politiko pa je bilo dijakom strogo prepovedano. Okupacija leta 1941 je grobo posegla v gimnazijsko življenje; slovenski jezik je bil prepovedan, kot učni kader pa so nastopili učitelji, ki so se izkazali z nemškim poreklom.

Po končani vojni je bil sprejet Temeljni zakon o obveznem sedemletnem šolanju, ki je zadeval tudi organizacijo gimnazij. V osnovne šole so bili uvedeni štirje nižji in trije višji razredi – učenci so lahko namesto višjih razredov obiskovali nižjo gimnazijo. Gimnazija je v tem času imela tri nižje in pet višjih razredov, učni načrt in predmetnik pa sta bila enaka. Z uzakonitvijo osemletke leta 1950 so višje štiri razrede oblikovali kot nižje gimnazije, postale so obvezne in niso več imele značaja izbirne šole, višje gimnazije pa so postale štiriletne.

Zaradi prizadevanj po poenotenju srednjega šolstva je bilo v začetku osemdesetih let uvedeno usmerjeno izobraževanje. V šolskem letu 1983/84 je končala šolanje zadnja generacija gimnazijskih maturantov. Usmerjeno izobraževanje se je izvajalo vse do šolskega leta 1989/90, prva generacija dijakov splošne gimnazije pa je začela pouk v šolskem letu 1990/91.

Pot po razstavi se začne z zgodovino gimnazije – predstavljeni sta obe stavbi in neuresničena nadgradnja, ki jih smiselno povezujejo dokumenti o profesorjih in učencih. Med imeni dijakov srečamo znana imena, kot so Anton Martin Slomšek, Fran Roš, Srečko Puncer, Matija Vodusek. Nekaj več pozornosti je namenjene prelomnim dogodkom – boju za slovensko gimnazijo, prvi in drugi svetovni vojni. Drugi del razstave zajema obdobje po drugi svetovni vojni in predstavlja gimnazijo kot ustanovo s širokim izborom dejavnosti, ki vsakemu posameznemu dijaku omogoča, da raste in se razvija v celostno osebnost s širokim obzorjem znanj. Razstavljenih je bilo kar nekaj eksponatov, zlasti iz povojnega obdobja; šolskemu zvoncu so delali družbo učni pripomočki za matematiko, predvojaško vzgojo in kopica osvojenih pokalov na športnem področju. Panoje so krasile fotografije različnih krožkov in sekcij iz zadnjega obdobja, najbolj pa so pritegnile priljubljene "osmrtnice", ki so jih pisali dijaki ob zaključku šolanja in so se hudomušno pošalile iz profesorjev.

Razstava je že ob odprtju pritegnila poleg sedanjega ravnatelja in profesorjev tudi starejšo generacijo Celjanov, zlasti tiste, ki so bili z njo tesneje povezani. Marsikdo se je lahko spoznal na kateri izmed starejših fotografij in se po dolgem času srečal s kolegi. Kot je razvidno iz knjige vtisov, so veliko zanimanja za razstavo pokazali tudi sedanji celjski gimnazijci, ki so ob odprtju pripravili kratek kulturni program.

Gorazd Babič in Jure Zupanc

Slovenska mesta v kitajskih dimenzijah. Razstava Arhiva Republike Slovenije v Pekingu

Če odmislimo bolj posredno sodelovanje iz obdobja skupne jugoslovanske države,¹ so se strokovni stiki med slovenskimi in kitajskimi arhivi(sti) začeli razvijati po kongresu Mednarodnega arhivskega sveta v Pekingu leta 1996. Leta 1999 je na pobudo Veleposlaništva Ljudske Republike (LR) Kitajske v okviru Sporazuma o kulturnem sodelovanju med Republiko Slovenijo in LR Kitajsko Arhiv Republike Slovenije (ARS) obiskala kitajska arhivska delegacija, ki jo je vodil namestnik direktorja Državne arhivske uprave Kitajske gospod Feng Hewang. Leta 2000 je sledil obisk slovenske arhivske delegacije na Kitajskem, poleg tega pa je večja skupina slovenskih arhivskih delavcev v organizaciji Arhivskega društva Slovenije obiskala Peking in si med drugim ogledala Prvi zgodovinski arhiv Kitajske, ki stoji na obrobju Prepovedanega mesta.

Ob vnovičnem obisku junija 2001 (poleg ARS so obiskali še Pokrajinski arhiv v Kopru) so kitajski kolegi predlagali, da bi ARS že naslednje leto z arhivsko razstavo o Sloveniji gostoval v Pekingu. Poznejši dogovori med arhivom in kitajsko arhivsko upravo so namero utrdili, le termin smo sporazumno premaknili na sredino leta 2003.

Koncept in vsebino razstave so v prvi vrsti narekovalé jezikovne in pismenske bariere, saj bi bilo Slovenijo in slovensko zgodovino kitajski publiki nesmiselno približevati na klasičen arhivski način, to je z razstavljanjem pisanega arhivskega gradiva in izčrpnimi spremnimi besedili. Samoumevno je tudi bilo, da ne predstavljamo izvornih dokumentov, temveč skušamo narediti čim boljše reprodukcije. Miselni spopadi so nas privedli do sklepa, da razstavo koncipiramo kot predstavitev zgodovinskega razvoja izbranih slovenskih mest od srednjega veka do zadnjih let 20. stoletja. Glavno besedo smo pri tem prepustili najrazličnejšim upodobitvam: vedutam mest v različnih grafičnih in risarskih oziroma slikarskih tehnikah (bakrorez, jedkanica, litografija, ksilografija, risba, gvaš, olje, akvarel) od začetka 16. do konca 19. stoletja, (katastrskim) načrtom, starejšim razglednicam in fotografijam. Najstarejšo zgodovino so pomagali približati mestni in trški pečati oziroma grbi, da pa bi bili Kitajci vendarle seznanjeni z latinščino in veselo gotico, smo za vsako mesto izbrali tudi reprezentativno starejšo listino z (naj)starejšo omembo trga, mesta ali mestnega sodnika, podelitvijo oziroma potrditvijo mestnih privilegijev in podobno. Časovni lok sta pri vsakem mestu sklenila sodobni mestni načrt in novejši panoramski (navadno letalski) posnetek mesta.

¹ Tu mislimo predvsem na razstavo "Tito – misel, beseda in delo", ki jo je Arhiv Jugoslavije leta 1982 predstavil v Muzeju revolucije LR Kitajske in je obiskala tudi Slovenijo, ter razstavo "Zhou Enlai – življenje in delo", ki jo je ob 35-letnici LR Kitajske isti muzej (s posredovanjem Arhiva Jugoslavije) leta 1985 predstavil v Ljubljani.

Lok slovenskih mest na večer pred otvoritvijo

Pri izbiri mest sva avtorja razstave Vladimir Kološa in Andrej Nared upoštevala tri glavne kriterije: velikost in zgodovinski pomen mesta, ohranjenost (obstoj) za razstavo primerne gradiva in teritorialno uravnoteženost. Ti kriteriji so v teku evidentiranja eventualnih razstavnih eksponatov (motivov) do konca leta 2002 izluščili mesta Brežice, Celje, Črnomelj, Idrija, Kočevje, Koper, Kranj, Krško, Ljubljana, Maribor, Novo mesto, Postojna, Ptuj, Slovenj Gradec, Slovenska Bistrica in Škofja Loka. Razstavo smo naslovili Slovenska mesta skozi čas, dogovorjeno pa je bilo še, da bodo besedila na panojih v angleščini, saj bi z razstavo radi gostovali še v drugih državah.

Vladimir Žumer in Mao Fumin odpirata razstavo Siluowenniya chengshi de bianqian

Skoraj polovico od 256 razstavnih eksponatov smo našli v fondih in zbirkah domače hiše (fonda franciscejskega katastra za Kranjsko in Štajersko, zbirka listin, zbirka pečatov, zbirka likovnih del, zbirka načrtov, zbirka razglednic in fotografij ...). Z večjim številom eksponatov so nam priskočili na pomoč Grafični kabinet Narodnega muzeja Slovenije (70), Zgodovinski arhiv Ljubljana (16) in fotograf Marjan Garbajs (11), s posameznimi eksponati pa še te ustanove: Arhiv Enciklopedije Slovenije, Državni arhiv v Trstu,

用档案表现历史文化

“斯洛文尼亚城市的变迁”将在北京展出

本报讯 由中国国家档案局举办、斯洛文尼亚共和国国家档案局筹备的“斯洛文尼亚城市的变迁”展览,将于10月30日至11月5日在北京中华世纪坛展出。展览将通过中世纪的“复制品”、档案材料、印章、徽章、地图、风景画、照片、明信片以及其它展品,向中国朋友介绍斯洛文尼亚16个城市的历史变迁过程。展览过程中,还将放映短片和老电影,介绍斯洛文尼亚国家档案馆以及20世纪斯洛文尼亚的城市。

斯洛文尼亚共和国位于欧洲中部,面积20256平方公里,人口199万,首都卢布尔雅那,是一个美丽而恬静的国家,被喻为“中欧的绿宝石”。第二次世界大战后,斯洛文尼亚于1945年成为南斯拉夫联邦共和国的一个成员国,1991年宣布独立,1992年与我国建交。

斯洛文尼亚人的祖先自7世纪以来就在这一地区落户定居,他们有自己的历史、文字和文化。18世纪的时候,虽然这里还是奥匈帝国的一部分,但是斯洛文尼亚人已经形成自己独特的民族特征。1000多年来,斯洛文尼亚民族在极为复杂的政治、经济和社会环境中顽强地生存、繁衍和发展。 (赵丛)

左为克拉尼市的变迁图。

Najava razstave v osrednjem kitajskem časopisu Renmin Ribao, 22. 10. 2003

Dolenjski muzej Novo mesto, Hišni, dvorni in državni arhiv Dunaj, Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, Koroški deželni arhiv Celovec, Loški muzej Škofja Loka, Nadškofjski arhiv Ljubljana, Pokrajinski arhiv Maribor, Pokrajinski muzeji v Celju, Kočevju, Kopru, Mariboru in Ptuj, Štajerski deželni arhiv Gradec in Zgodovinski arhiv Ptuj. Dokumente za razstavo je torej prispevalo kar dvajset ustanov, kar je lahko med drugim tudi zgled uspešnega sodelovanja med arhivi, knjižnicami in muzeji. Nekaj motivov smo si bili kljub temu primorani izposoditi iz objavljenih knjig.

Zbrane reprodukcije smo z oblikovalcem razstave Danetom Petkom (GALdesign) razmestili na 53 panojev dimenzije 100 x 70 cm. Na panojih je povprečno po pet eksponatov, tako da sta Črnopolje in Slovenj

Gradec s po desetimi eksponati dobila dva panoja, Kranj in Novo mesto na primer tri, Maribor in Ptuj štiri ter prestolnična Ljubljana osem panojev (39 eksponatov). Uvodna dva panoja sta namenjena geografski in zgodovinski predstavitvi Slovenije.

Na vrhu vsakega panoja je plastično prikazana lega Slovenije v Evropi in lega izbranega mesta v Sloveniji. Sledi ime mesta, ujeto med današnji in historični grb (pečat). Besedilo na prvem panoju vsakega mesta daje lapidaren pregled zgodovine ter pokaže na najpomembnejše geografske, gospodarske in družbene značilnosti mesta. Preostale reprodukcije si sledijo v kronološkem redu in so opremljene z osnovnimi legendami (naslov motiva, vrsta gradiva oziroma tehnika izdelave, čas nastanka, nahajališče originala).

Besedila na panojih so v angleščini, za postavitev v Pekingu pa smo pripravili še prevode v kitajščini, ki so bili pritrjeni ob strani vsakega panoja. Za prevode so poskrbeli Marija Vera Erjavec (angleščina) ter Mitja Saje in Wang Huiqin (kitajščina). Razstavo v Pekingu je spremljal živahno barvit katalog, ki na 44 straneh poleg besedil (predstavitev mest in seznamov reprodukcij) v kitajščini ponuja še izbrano slikovno gradivo. Gotovo ni odveč spomniti, da je ta za slovenski prostor resnično posebni katalog v celoti nastal v Ljubljani, kar tehnično sploh ni tako samoumevno; Danetu in njegovi ekipi sprožamo roke v aplavz.

Poleg panojev in kataloga smo za razstavo pripravili tudi dobre pol ure dolg filmski kolaž iz starejših dokumentarnih filmov za dvanajst izbranih mest z naslovom Filmski utrinki iz slovenskih mest (1905-1979), ki ga je iz gradiva Slovenskega filmskega arhiva pri ARS posrečeno stelekiniral Borko Radešček (KUD Cineast). Za promocijo dejavnosti in gradiva ARS smo v kitajščino sinhronizirali tudi predstavitveni film o arhivu.

Kot smo že omenili, je bilo odprtje razstave prvotno načrtovano za sredino junija 2003, a je bilo nato konec aprila, zaradi razmaha znanega sindroma akutnega oteženega dihanja (SARS), preloženo za nedoločen čas; pokazalo se je, da bo to konec oktobra. Prve dni tega meseca smo tako z materiali za razstavo (med drugim z 900 izvodi kataloga) do vrha napolnili tri velike aluminijaste zaboje in jih odposlali proti soncu.

Razstavo smo člani slovenske odprave (poleg že omenjenih – Wang, Saje, Petek, Kološa, Nared – jo je sestavljal in vodil direktor ARS Vladimir Žumer) 29. oktobra ob pomoči kitajskih kolegov lastnoročno postavili (obesili) v dveh dvoranah (skupaj okoli 1300 m²) Multi-Media Digital Art Gallery, ki je v podzemni etaži največjega pekinškega razstavišnega centra China Millennium Monument (na portalu je letnica 2000). V opombo: dve etaži višje je bila približno v istem času na ogled tudi razstava o (zadnjih) kitajskih vesoljskih dosežkih.

Naslednji dan sta generalni direktor Državne arhivske uprave Kitajske Mao Fumin in direktor ARS Vladimir Žumer po slavnostnih nagovorih v navzočnosti visokih predstavnikov kitajskih arhivov in kitajske države, veleposlanika RS v Pekingu Vladimirja Gašpariča ter – ne nazadnje – množico obiskovalcev

in novinarjev (toliko kamer in fotografskih bliskavic gotovo še ni osvetlilo slovenske razstave) z lepimi škarjami odprla razstavo Siluowenniya chengshi de bianqian / Slovenska mesta skozi čas / Slovene Towns Through Time.

Predstavitev zgodovinskega razvoja šestnajstih slovenskih mest je bila kitajski publiki očitno všeč, saj si jo je v tednu dni po podatkih naših gostiteljev ogledalo več kot šest tisoč ljudi, katalogi in propagandni prospekti Slovenske turistične organizacije, ki je sodelovala s promocijo Slovenije, pa so pošli že v nekaj dneh. Veliko zanimanje za razstavo je brez dvoma tudi zasluga kitajskih kolegov, ki so projekt sodelovanja vzeli zelo resno in poskrbeli, da so kitajski mediji o razstavi poročali že pred odprtjem. O razstavi so tako poročali kitajska centralna državna televizija in pekinška televizija, pekinški radio in vsi najpomembnejši tiskani mediji. V decembrski izdaji prestižne revije City Today, ki je namenjena pekinškim kulturnim krogom, je bila na kar osemindvajsetih straneh objavljena bogato ilustrirana reportaža o razstavi in Sloveniji. Gotovo gre zato pritrčiti oceni slovenskega veleposlanika, ki je (ne)pričakovano odmevno razstavo označil za uspešen prispevek k promociji Slovenije na Kitajskem.

Kitajski gostitelji so poskrbeli, da smo med svojim obiskom spoznali arhive v Pekingu (Prvi zgodovinski arhiv Kitajske, Arhiv mesta Peking, Arhiv pekinškega distrikta Xuanwu) in v Xi'anu (Mestni arhiv Xi'ana, Arhivska uprava in arhivski inštitut province Shaanxi), poleg tega pa še številne druge kulturne znamenitosti, ki jih deželi s tako bogato zgodovino in zavestjo res ne primanjkuje.

Razstavo smo 5. novembra podrli in jo pospremili na pot domov, saj jo v prihodnjih letih čaka še več gostovanj v tujini.

Na koncu naj se zahvalimo oblikovalcu, prevajalcem, fotografom, sodelavcem iz ARS, ki so pri pravi razstave veliko pomagali, posodnikom gradiva ... Največja zahvala za pomoč in odlično sodelovanje pa gre seveda Državni arhivski upravi Kitajske ter veleposlaništvoma RS na Kitajskem in LR Kitajske v Sloveniji, ki sta projekt arhivske razstave na Kitajskem od vsega začetka podpirala.

Andrej Nared

Osebnosti

Pavel Miklič – šestdesetletnik

Kdo v slovenski arhivski srenji ga ne pozna!? Arhivski strokovni sodelavec Pavel Miklič je 28. oktobra 2003 dopolnil šestdeset let.

V Arhivu Slovenije, kot se je nekoč imenovala naša ustanova, je zaposlen vse od 1. marca 1969, skoraj 35 let. Od 1. januarja 2004 pa je najstarejši arhivski strokovni delavec v vseh slovenskih državnih arhivih, tako po starosti kot tudi po dolžini delovne dobe.

Spominjam se ga od leta 1973, ko sem postal njegov sodelavec; takrat je bil edini član delovnega kolektiva približno mojih let in zato prva leta tudi moja skoraj edina družba; vsi moji današnji kolegi so se začeli zaposlovati v arhivu šele pozneje. Pavle je veliko pripomogel k temu, da sem se kot začetnik sčasoma prilagodil novemu okolju.

Moj prvi vtis je bil, da je Pavle mladenič (svojih trideset let je dobro skrival) prikupnega vedenja, uglašen pri občevarju s sodelavci, še zlasti pa z uporabniki arhivskega gradiva. To je bilo zelo pomembno, saj je bilo težišče njegovega dela od vsega začetka v arhivski čitalnici in tako je še danes. Zato ni znan le v arhivskih vrstah, ampak tudi med stotinami poklicnih in ljubiteljskih raziskovalcev zgodovine in drugih ved. Številnim je prinašal arhivsko gradivo, ko so bili še dijaki ali študenti; marsikdo od teh danes že uživa zasluženi pokoj. Pozna ga tudi veliko drugih občanov, saj jim je pogosto pomagal najti podatke, ki so jih potrebovali v upravne ali poslovne namene.

Tudi sam sem prva leta precej delal v čitalnici, saj je veljalo, da se začetnik na ta način najhitreje spozna z bogastvom arhivskega gradiva, ki ga ustanova hrani. Tako sem se prav od Pavleta naučil temeljnih načel občevarja z uporabniki ter se hkrati seznanjal z osnovnimi podatki o arhivskih fondih in zbirkah. Velik del le-teh takrat še ni bil tako urejen in razvrščen na arhivskih policah, kot je danes. V nekatera skladišča je bilo treba iti s plinsko svetilko, pozimi v plašču, in prelagati arhivsko gradivo s kupa na kup. Takrat še ni bilo posebne skladiščne službe (delovne skupine, ki skrbi samo za red in razporeditev gradiva v skladiščih). Prvo znanje, ki ga je bilo treba osvojiti, je bilo zapomniti si, v katerem prostoru, na kateri polici ali v katerem kupu je kakšen fond ali zbirka. Pavle je imel vedno odličen spomin in še danes, po neštetihih premetitvah in selitvah arhivskega gradiva, natančno pozna nahajališče skoraj slehernega fascikla. Tega svojega znanja ni porabljal le meni, ampak tudi drugim mlajšim kolegom.

Danes skladiščno evidenco in evidenco uporabe arhivskega gradiva vodimo računalniško. Čeprav Pavle ni več mlad, se je zlahka priučil uporabi obeh in gre povsem v korak s tehnološkim napredkom.

Zaradi dolgoletnih izkušenj je, vsaj glede starejšega arhivskega gradiva, še vedno izvrsten svetovalec uporabnikom, tudi strokovnjakom, ki marsikdaj ne vedo natančno, kje bi lahko našli podatke, za katere se zanimajo. Pri svetovanju največkrat ne potrebuje pomoči mlajših kolegov – specialistov za posamezne fonde in zbirke.

Konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih let je študiral zgodovino na Pedagoški akademiji v Ljubljani. Opravil je precej izpitov, vse z dobrimi ocenami. Žal ni bil dovolj vztrajen, da bi študij dokončal. Kljub temu nekatera področja arhivskega strokovnega dela obvlada bolje, kot marsikateri diplomirani arhivist. Zlasti jih presega v poznavanju starejše nemščine in v branju gotice, predvsem gotice 19. stoletja, v kateri je napisanih največ starejših dokumentov.

Pavle nima objavljenih del – vsaj pod svojim imenom ne. Marsikateremu dijaku, študentu, a tudi magistru ali doktorju znanosti pa je prebral, prevedel ali prečrkoval nemška besedila, pisana v gotici, tako da je njegovo intelektualno delo skrito v številnih strokovnih ali znanstvenih prispevkih drugih avtorjev. Toda le redki so se mu v svojih objavljenih delih za pomoč tudi pisno zahvalili.

Pavleta cenimo še po nekem drugem znanju, ki je v arhivskih vrstah redko. Je namreč dober tehnični risar in lepopisec, spreten pri ravnanju s šestilom in ravnilom, z rezilom in lepilom. Danes to znanje sicer ni tako pomembno, nekoč pa je bilo nepogrešljivo pri pripravljanju arhivskih razstav. Do konca osemdesetih let smo namreč vse razstave (manjše pa še tudi pozneje) delali "ročno", kar pomeni, da smo vsa dela, od zasnove do postavitve, opravili arhivski delavci sami. Pri tem je Pavle vedno opravil levji delež "tehničnih del".

Med kolegi je znan še po nečem. Odkar pomnim, je bil vir hudomušnih anekdot, prek katerih smo mlajši kolegi na svoj način marsikaj izvedeli o starih časih v arhivu, o dogodkih, v katerih je sodeloval tudi sam, ali pa je o njih le slišal od svojih starejših sodelavcev.

Pri šestdesetih letih marsikdo že kaže prve znake staranja. Za Pavleta pa bi človek, ki ga ne pozna, rekel, da je živahen možak v najboljših letih, vedno v gibanju in dobre volje. Želimo mu, da bi tak še dolgo ostal.

Vladimir Kološa

In memoriam dr. Tone Ferenc (1927-2003)

V sivem, deževnem popoldnevu dne 26. oktobra 2003 smo se na ljubljanskih Žalah poslovili od dr. Toneta Ferenca, našega kolega, sodelavca in prijatelja. Odšel je nepričakovano, sredi dela in načrtov, čeprav se je zdelo, da njegova ustvarjalna kondicija nima meja.

Zgodovinar dr. Tone Ferenc je bil raziskovalec, za katerega je bilo arhivsko gradivo najpomembnejši in neizčrpen vir za njegovo znanstveno delo. Tak odnos do arhivskih virov si je izoblikoval že zelo zgodaj, ko si je še kot študent 3. letnika zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani poiskal delo v ljubljanskem oddelku Vojnozgodovinskega inštituta JLA pri pripravi slovenskega dela Zbornika dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilnem boju jugoslovanskih narodov 1941-1945. Tu se je prvič srečal z arhivskimi dokumenti iz obdobja druge svetovne vojne, predvsem z dokumenti narodnoosvobodilnega boja, italijanskega in nemškega okupatorja. Njihovemu zbiranju in preučevanju je ostal zvest do konca.

Tudi njegova prva zaposlitev po diplomi leta 1956 je bila mesto arhivista v Muzeju narodne osvoboditve. Z veliko vnemo je začel z urejanjem, razvrščanjem in popisovanjem arhivskega gradiva. Kmalu mu je vodstvo muzeja zaupalo zahtevno in odgovorno nalogo pri pripravi gradiva za obrambo v sodnem procesu proti beneškimi partizanom v Italiji. Vodenje te naloge mu je, kot je sam večkrat dejal, odprlo širok vpogled v arhivsko gradivo in njegovo uporabnost. Leta 1958 je opravil arhivski strokovni izpit. Leta 1959 je skupaj z arhivskim oddelkom Muzeja narodne osvoboditve prešel kot arhivist v na novo ustanovljeni Inštitut za zgodovino delavskega gibanja. Že naslednje leto je vstopil

med raziskovalce Zgodovinskega oddelka tega Inštituta. Po doktoratu leta 1965 je pridobil vse znanstvene nazive do redne profesure na univerzi, vendar je ob raziskovalnem delu nadaljeval tudi arhivistično strokovno pot. Leta 1969 je postal arhivski svetovalec za delo na gradivu politične zgodovine novejšje dobe, leta 1974 višji arhivar in leta 1976 arhivski svetnik. Od leta 1968 do leta 1975 je bil tudi vodja arhivskega oddelka na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja. Ves čas je dejavno sodeloval v Skupnosti arhivov Slovenije in Arhivskem društvu Slovenije, kjer je bil dolga leta odbornik in v letih od 1988 do 1994 tudi društveni podpredsednik. Bil je član izdajateljskega sveta društvenega glasila Arhivi od začetka njegovega izhajanja leta 1978. Z referati je sodeloval na društvenih zbornikih in objavljal svoje prispevke v Arhivih.

Vsa leta je neutrudno iskal, zbiral in raziskoval arhivske vire iz obdobja druge svetovne vojne, ne samo v arhivih v Sloveniji in Jugoslaviji, ampak tudi v tujini, v Rimu, Bonnu, Koblenzu, Berlinu, Londonu, Washingtonu, Moskvi. Žal mu ni bilo ne časa, ne napora, ni se ustrašil ne količine gradiva, ne zamudnega prepisovanja dokumentov s svinčnikom, oziroma pozneje kopiranja. Izpiske in kopije si je vestno urejal ter tematsko razvrščal in si iz njih v svojem več kot 45-letnem raziskovanju druge svetovne vojne na Slovenskem ustvaril svoj pravi mali arhiv.

Bibliografija dr. Ferenca je tako obširna, da ga upravičeno štejemo za eno izmed osrednjih osebnosti slovenskega zgodovinarstva za obdobje 1941-1945. Med njegovimi deli zavzemajo pomembno mesto tematsko urejene zbirke virov, objave posameznih dokumentov v strokovnih revijah in tudi sodelovanje pri pripravah večjih serij virov od Zbornika dokumentov NOV, Dokumentov ljudske revolucije, Jeseni 1942 do zbornikov del Josipa Broza Tita, Borisa Kidriča, Edvarda Kardelja. Zadnji je žal ostal v rokopisu.

Objavljanje virov je imel za pomembno dejavnost. Zagovarjal je objavljanje virov z avtentično vsebino v izvorni obliki in jeziku. Zlasti z objavljanjem okupatorjevih virov v izvirnem jeziku je hotel seznaniti neposredno tudi tujo javnost z dogajanjem na Slovenskem med drugo svetovno vojno. Tako je leta 1980 objavil zbirko nemških dokumentov o raznarodovalni nacistični politiki v Sloveniji (Quellen zur nationalsozialistischen Entnationalisierungspolitik in Slowenien 1941-1945). Leta 1987 je izšla zbirka dokumentov italijanskih vojaških poveljstev in civilnih funkcionarjev o odnosu do Slovencev, slovenskega naroda in njegovega osvobodilnega boja v Ljubljanski pokrajini 1941-1942, z naslovom Fašisti brez krinke (leta 1994 je izšla tudi v italijanščini pod naslovom La provincia "italiana" di Lubiana).

Objavljanju virov se je še intenzivneje posvetil po upokojitvi, zlasti dokumentov italijanskega okupatorja v Sloveniji. Leta 1999 je objavil prvi zvezek iz zbirke virov o zločinih italijanskega okupatorja v Ljubljanski pokrajini Ubija se premalo, o obsojenih na smrt, talcih in ustreljenih v Ljubljanski pokrajini 1941-1943. Za naslov je uporabil grozovito pripombo poveljnika XI. armadnega zbora generala Maria Robottija, ki jo je

avgusta 1942 pripisal na rob dnevnega poročila poveljstva divizije Alpskih lovcev, o ravnanju s prijetimi vaščani v italijanski ofenzivi na območju Ledineka in v Rakitnici. Že naslednje leto je objavil drugi zvezek te zbirke Rab – Arbe – Arbissima, o racijah, konfinacijah in internacijah v Ljubljanski pokrajini 1941-1943. Za naslov je tudi tokrat vzel pripombo generala Robottija, ki jo je pripisal na rob k predlogu za interniranje nekaj Slovencev na Rab in je s to pripombo ocenil taborišče na Rabu kot najhujše med italijanskimi koncentracijskimi taborišči. Tretji zvezek, ki obravnava zločine italijanskega okupatorja na Primorskem, je že oddal v tiskarno, vendar njegovega izida ni dočkal. Motiv za objavo teh italijanskih virov je razložil na predstavitvi prvih dveh zvezkov. Dejal je, da kot Slovenec ne more mirno prenašati, da bi nam izstavljali račune tisti, bodisi s severa bodisi z zahoda ali vzhoda, ki so na naša slovenska tla prinesli vojno in so glavni krivci za naš bratomorni boj. Vedno je bil prepričan, da so najboljši odgovor na vse različne manipulacije verodostojni arhivski dokumenti.

Leta 2001 je ob 60. obletnici italijanske okupacije, ustanovitve Ljubljanske pokrajine in njenega sosveta (konzulte), sestavljenega iz slovenskih predstavnikov političnega, kulturnega in gospodarskega življenja, objavil dokumente o delovanju tega sosveta (Gospod Visoki komisar prosi ...)

Še v letošnjem letu je ob 60. obletnici Zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju (1.-3. oktobra 1943) izšel zbornik, v katerem je objavil vse vire o zboru, od prvih zamisli o njem do odmevov nanj.

Kolegi, sodelavci in prijatelji, ki smo se skoraj vsak dan srečevali z njim, smo občudovali njegovo široko znanje, poznavanje virov in literature, predvsem pa njegov izjemni spomin. Izjemno je bilo tudi to, da je bil to svoje znanje pripravljen deliti z vsakomer, ki se je obrnil nanj. In teh je bilo mnogo. Pri tem smo imeli prednost arhivisti, saj je imel delovno sobo v istem krilu stare Kazine, kot II. oddelek Arhiva Republike Slovenije. Ob njegovi pomoči smo zadnja leta pogosto reševali zlasti problematiko, povezano s pravicami žrtev okupatorjevega nasilja na naših tleh – izgnancev, taboriščnikov, internirancev, ukradenih otrok, beguncev, mobilizirancev. Njegove razlage in mnenja, ki so temeljila na poznavanju vseh odločilnih virov, so večkrat odprli nove poglede na medvojne dogodke in pomagali do moralnega in materialnega priznanja številnim. Vedno si je vzel čas in obširno analiziral in razložil vprašanja. Navadno so se njegove strokovne razlage končale v prijetnem pogovoru.

Tudi sicer je bil prijeten, duhovit in zanimiv sogovornik. V družbi prijateljev je rad obujal spomine, zlasti na rodno Prlekijo, na svoj dom. Ko je bil razpoložen, so se mu besede včasih kar same ubrale v verze, v pesem. Tudi zapisal je pesmi. Posvetil jih je svoji družini, prijateljem, očetovi domačiji, vinskim goricam. Verz "Do poslednjega slovesa se oklepal bo peresa" je zapisal zase. Pogrešali ga bomo.

Marjeta Adamič
Marija Oblak Čarni

In memoriam dr. Marija Verbič (1914-2003)

Dne 27. februarja 2003 smo se na ljubljanskih Žalah poslovili od dr. Marije Verbič, zgodovinarke in arhivske svetnice v pokoju, dolgoletne delavke Arhiva Republike Slovenije.

Marija Verbič je bila rojena v trdni in ugledni kmečki družini v trnovskem predmestju v Ljubljani. Šolala se je v Ljubljani. Že med študijem zgodovine je pokazala smisel za raziskovanje arhivskih dokumentov. Za seminarsko nalogo o kronanju Štefana Prvočenčanega je dobila Svetosavsko nagrado. Že kot študentka je objavila obdelavo najstarejšega urbarja iz Velesovega (iz leta 1458). Po diplomi leta 1938 je po dveh letih brezposelnosti službovala kot profesorica zgodovine na meščanski šoli v Lenartu v Slovenskih goricah, odkoder se je po nemški okupaciji leta 1941 umaknila v Ljubljano. Med vojno je delala na očetovi kmetiji. Po osvoboditvi se je za krajši čas vrnila na meščansko šolo v Lenartu, nato pa je do konca šolskega leta 1946 učila na nižji gimnaziji v Zagorju ob Savi. Konec leta 1946 se je na povabilo ravnatelja Osrednjega državnega arhiva v Ljubljani zaposlila v arhivu.

V arhivu je bila poleg ravnatelja edina arhivistka. Arhivski službi pri nas je bilo treba tedaj še postaviti temelje. Osrednji državni arhiv, ki je bil še v prostorih Narodnega muzeja, kjer ni imel niti pogojev za razvoj, je bil brez kadrovske kontinuitete. Edini predvojni arhivar je umrl v nemškem koncentracijskem taborišču. Treba pa je bilo zaščititi tudi gradivo na terenu. Marija Verbič je v prvih letih delala predvsem na zavarovanju

tega gradiva. To je bil čas, ko ni bilo zakonske podlage za njegovo zaščito. Ko pa so leta 1948 z uredbo o začasnem zavarovanju arhivov ljudski odbori postali zakoniti varuhi vseh zgodovinskih arhivov na svojem območju, so jih morali registrirati in zavarovati. To so morali opraviti sporazumno z Osrednjim državnim arhivom, tedaj edino pristojno ustanovo za arhive v Sloveniji. Osrednji državni arhiv je od ljudskih odborov zbral podatke o arhivih in jim izdajal začasna navodila za ravnanje z njimi. V arhivu sta bila takrat samo dva arhivista, ki sta v naslednjih letih obiskala okrajne ljudske odbore. Mariji Verbič so bila zaupana območja Dolenjske, Štajerske in Koroške ter Ljubljana. Evidentirala je arhivsko gradivo, reševala in dajala navodila o njegovi zaščiti. Nemalokrat je nemočna ugotovila, da ni več kaj ohraniti. Neozaveščeni uradniki so izročili odpadku dragocene arhivske fonde in siromašili našo kulturno dediščino.

Delala je tudi na gradivu, ki je že bilo v arhivu. Opravila je veliko delo pri identificiranju gradiva, ki je bilo med vojno zaradi zavarovanja pred letalskimi napadi preneseno v muzejske kleti. Sodelovala je pri njegovem preseljevanju iz Narodnega muzeja v Kazino (1953) in odtod še isto leto v Virantovo hišo na Levstikovem trgu. Prevezemala je gradivo s terena ter gradivo, ki ga je nemški okupator med vojno odpeljal z našega ozemlja in je bilo po vojni restituirano iz Avstrije. Sodelovala je pri pripravi elaborata o gradivu, ki bi ga Avstrija morala na podlagi meddržavne pogodbe iz leta 1923 in Protokola iz leta 1958 izročiti Sloveniji (Jugoslaviji). Leta 1961 je bil na podlagi mirovne pogodbe iz leta 1947 z Italijo podpisan sporazum o restituciji kulturnih dobrin in zgodovinskih arhivov. Marija Verbič je s tem v zvezi v Državnem arhivu v Trstu evidentirala arhivsko gradivo, ki je zadevalo ozemlje obeh držav in za katerega smo dobili mikrofilme.

Kot arhivistka z veliko prakse je tedaj sodelovala pri razreševanju strokovnih arhivskih vprašanj tudi v drugih arhivih, tako v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, svetovala pa je tudi arhivskim delavcem v Zgodovinskem arhivu Centralnega komiteja ZKS, ki je začel delovati leta 1949. To leto je sodelovala tudi pri pripravah za zvezni arhivski zakon.

Z leti, ko so v arhiv prišli novi delavci, se je posvetila starejšemu gradivu, do katerega je imela večje nagnjenje še iz študentskih let. Urejala je starejše upravne fonde, katastrofe in graščinske arhive. Posebej pa se je posvetila zbirki rokopisov in urbarjev. Sodelovala je pri postavitvah arhivskih razstav. Pripravila je prvi sumarni pregled arhivskih fondov in zbirke Državnega arhiva, ki je bil objavljen v Arhivistu. V njem je v poglobljenih potezah že podala strukturo

gradiva v arhivu. Pozneje je sodelovala pri pripravi vodnikov, kot sta Splošni pregled fondov državnega arhiva LRS (1960) in Vodnik po arhivih Slovenije (1965).

Z veliko vnemo se je posvečala zgodovinskim raziskavam. Proučevala je gospodarsko zgodovino od 16. do 18. stoletja, zlasti zgodovino idrijskega rudnika. Iz te tematike je leta 1966 doktorirala. Njeno najpomembnejše delo je obdelava najstarejšega dela spisov kranjskih deželnih stanov iz časov vladanja cesarja Maksimilijana I. (1499-1519), ki jih je pripravila za objavo. Izšli so v dveh knjigah. Pri pripravi rokopisa za tisk je sodelovala še po upokojitvi.

Bila je tudi strokovna sodelavka Zgodovinskega inštituta Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani ji je leta 1975 podelila naziv znanstvene sodelavke.

Bila je aktivna članica Arhivskega društva Slovenije in ob ustanovitvi leta 1954 njegova prva tajnica. Pripravljala je prispevke iz arhivistike in zgodovine za članske sestanke in zborovanja. Sodelovala je tudi v Zgodovinskem društvu Slovenije.

Svoje razprave, članke in druge prispevke je objavljala v Zgodovinskem časopisu, Kroniki, Idrijskih razgledih, Tolminskem zborniku, Loških razgledih, Varstvu spomenikov, Enciklopediji Jugoslavije, Arhivih, Ljudski upravi, Tovarišu.

Svoje bogato znanje je rada posredovala mlajšim kolegom, študentom, dijakom, raziskovalcem. Dosti je delala v arhivski čitalnici, kjer je s svojim poznavanjem arhivskega gradiva raziskovalcem in drugim uporabnikom znala svetovati, kje in kako naj iščejo podatke, ki si jih želijo. Pomagala jim je pri reševanju težko berljivih besedil, napisanih v stari gotici. Zlasti mlajše kolege je uvajala v branje gotskih tekstov. Pripravila je tudi predavanja o svojih izkušnjah pri transliteraciji starih nemških tekstov. V arhivu je dolga leta vodila ure spoznavanja z arhivom za srednješolske skupine in za študente zgodovine.

Mariji Verbič je bil arhiv drugi dom. Arhivom in raziskavam arhivskih dokumentov je posvetila svojo življenjsko energijo in ves svoj čas. Z leti se je vse bolj umikala in zapirala vase, čemur je bila najbrž vzrok njena osebna usoda in morda tudi njen značaj. Kot bi bila utrujena od ogromnega, vsestranskega pionirskega dela, ki ga je morala opraviti kot arhivistka v prvih letih, se je zadnje čase povsem posvetila tihemu raziskovalnemu delu.

S hvaležnostjo se je bomo spominjali, saj je soustvarjala temelje naše arhivske službe in slovenskega republiškega arhiva.

Marija Oblak-Čarni

Nove pridobitve arhivov v letu 2002

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

- AS 442 Združenje komunalnih bank Socialistične republike Slovenije, 1973-1995, 65 š, 7,2 tm
 AS 710 Republiški komite za varstvo okolja in urejanje prostora Socialistične republike Slovenije, 1970-1990, 400 š, 44,4 tm
 AS 1116 Ministrstvo za finance Republike Slovenije, 1969-1991, 26 š, 2,8 tm
 AS 1134 Republiški komite za mednarodno sodelovanje Socialistične Republike Slovenije, 1980-1990, 292 š, 33,1 tm
 AS 1214 Služba družbenega knjigovodstva Republike Slovenije, 1959-1994, 467 š, 51,2 tm
 AS 1944 Predsedstvo Socialistične Republike Slovenije, 1974-1992, 308 š, 34,2 tm
 AS 1205 Sklad Prešernovih nagrad, 1962-1997, 8 š, 1 tm
 AS 1166 Viba film, 1956-1994, 56 š, 5,6 tm
 AS 423 Filmski sklad Republike Slovenije, 1990-1998, 7 š, 0,7 tm
 AS 1589 Centralni komite Zveze komunistov Slovenije, 1986-1989, 5 š, 0,5 tm
 AS 1940 Polanc Joahim, 1812-1814, 1 f, 0,1 tm; odbrano iz fonda AS 155 Trg Mokronog
 AS 1950 Telovadno društvo Sokol I v Ljubljani, 1908-1933, 1 knjiga, 1 mapa, 0,1 tm

Darila, odkupi, depoziti:

- AS 1945 Zbirka "Srbski liberalizem 1969-1972", 1944-1972, 35 š, 3,8 tm
 AS 1946 Kučan Milan, 1974-1986, 14 š, 1,4 tm
 AS 1947 Zveza združenj borcev in udeležencev NOB Slovenije pri Slovenskih železnicah, 1918-1946, 35 š, 3,5 tm, (dva prevzema)
 AS 1948 Zbirka odbora Slovenskega bataljona prve krajiške proletarske brigade Ljubljana, 1941-1997, 28 š, 2,5 tm
 AS 1949 Zbirka Koncentracijska taborišča Terezin, Flossenberga, Litmeritz in gradivo poveljnih komemoracij, 1944-2002, 8 š, 0,8 tm
 AS 1951 Zbirka Ravnikarja Antona, 20. stoletje, 9 š, 0,9 tm
 AS 1952 Zbirka Podbevšek Štefanije, 1960-1970, 25 š, 2,5 tm
 AS 1953 Zbirka Slovenke v narodnoosvobodilnem boju, 1960-1970, 80 š, 8 tm
 AS 1954 Zbirka Čepe Marice, 1959-1970, 40 š, 4,5 tm
 AS 1955 Oktet Gallus, 1959-1959, 13 š, 1,3 tm
 AS 418 Čurkina Iskra Vasiljevna, 1961-1986, 1 mapa, 0 tm
 AS 1413 Tomšič Vida, 1935-1994, 242 š, 27 tm

- AS 1187 Lamut Mara roj. Bučar, 1898-1967, 1 mapa, 0 tm
 AS 1408 Zbirka gradiva Slovencev v Kanadi, 1937-2002, 4 š, 0,4 tm
 AS 653 Klub koroških Slovencev, 1928-1999, 4 š, 0,4 tm
 AS 1539 Šentjurec Lidija, 1945-1992, 21 š, 2,3 tm
 AS 99 Vipotnik Janez, 1941-1998, 15 š, 1,5 tm
 AS 1276 Kraigher Sergej, 1986-1989, 30 f, 3,2 tm
 AS 1073 Zbirka rokopisov, 1 rokopis
 AS 1074 Zbirka urbarjev, 2 urbarja
 AS 721 Gospostvo Bled, 1 urbar
 AS 1201 Splošna zbirka fotografij Arhiva Republike Slovenije, 726 kosov
 AS 1085 Zbirka razglednic, voščilnic in fotografij starejšega izvora, 131 kosov
 AS 135 Zbirka fotografij o Arhivu Republike Slovenije in Arhivskem društvu Slovenije, 6 kosov
 AS 1064 Zbirka plemiških diplom, 3 kosi
 AS 1071 Zbirka grbov, 5 kosov
 AS 1088 Zbirka fotokopij, 2 kosa
 AS 1194 Zbirka plakatov, letakov in koledarjev, 93 kosov
 AS 1287 Zbirka videokaset, 210 kosov
 AS 1086 Zbirka filmov, 1905-2002, 175 naslovov (1092 kolotov); odkupljenih 51 naslovov (571 kolotov), podarjena 2 naslova (2 koluta), sprejetih v depozit 122 naslovov (519 kolotov)
 AS 1941 Zbirka drobnih tiskov slovenskih izseljencev v Argentini, 1952-1992, 1 mapa, 0 tm
 AS 1942 Študentsko kulturno društvo Forum, 1959-1984, 21 š, 2 tm
 AS 1943 Zavod za farmacijo in za preizkušanje zdravil, 1947-1977, 5 š, 0,5 tm
 Odkup 20 dosjejev občinskih javnih simbolov, ki jih je izdelala Heraldica Slovenica oziroma Valt Jurečič

Pridobivanje filmov v letu 2002:

- AS 1086 Zbirka filmov, 1905-2002, 178 naslovov (1098 kolotov)

Odkupljeno filmsko arhivsko gradivo po zakonu:

- 54 naslovov (577 kolotov)
 Krstevski Lilijana, 1 film, 1 kolot
 Janko Močilnik, 40 filmov, 493 kolotov
 Emotion film, 3 filmi, 20 kolotov
 Arkadena 1, film, 2 koluta
 En knap, 1 film, 2 koluta
 Infomedia 3 filming, 1 film, 2 koluta
 Megaklik, 1 film, 12 kolotov (odkupljeno 2002, v hrambi od 2001)
 Astral, 1 film, 5 kolotov

Bela film, 1 film, 2 koluta
 Bindweed, 1 film, 10 kolutov
 Arsmedia, 2 filma, 18 kolutov
 Novi val, 1 film, 10 kolutov

Darovano filmsko arhivsko gradivo:

2 naslova (2 koluta)
 Kek Franci, 1 film, 1 kolut
 Voglar Viki, 1 film, 1 kolut

Filmsko gradivo izročeno v hrambo (depozit):

122 naslovov (519 kolutov)
 Valenčič Joseph, 2 filma, 2 koluta
 Arkadena, 1 film, 10 kolutov
 Direkcija za ceste, 6 filmov, 135 kolutov
 Arsmedia, 3 filmi, 65 kolutov
 Kunaver Dušica, 1 film, 3 koluti
 Mestna občina Ljubljana, 5 filmov, 6 kolutov
 Zavod za slepo mladino, 2 filma, 3 koluti
 AGRFT, 23 filmov, 59 kolutov
 Gozdno gospodarstvo Bled, 1 film, 1 kolut
 Žajdela Ivo, 3 filmi, 3 koluti
 Zgodovinski arhiv Celje, 1 film, 1 kolut
 Bela film, 1 film, 2 koluta
 Casablanca, 1 film, 6 kolutov
 Viba film, 20 filmov, 81 kolutov
 Viba film, 47 filmov, 137 kolutov mixov

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

Skupščina občine Celje, 1966-1981, 184 tm
 SIS za področje Skupščine občine Mozirje, 1967-1990, 2,7 tm
 Skupščina občine Mozirje, 1967-1979, 10 tm
 Agencija RS za plačilni promet Celje, 1952-1998, 95,1 tm
 Agencija RS za plačilni promet Velenje, 1974-1997, 42,2 tm
 Agencija RS za plačilni promet Krško, 1956-2002, 53,5 tm
 Agencija RS za plačilni promet Trbovlje, 1949-2001, 34,7 tm
 Trg Šentjur, 1583-1867, 0,3 tm
 OK SZDL Celje, 1962-1990, 70 tm
 OS ZSS Celje 1962-1990, 20 tm
 OS ZSS Slovenske Konjice, 1962-1991, 1,5 tm
 OK SZDL Šmarje pri Jelšah, 1960-1990, 35 tm
 OKZSMS Šmarje pri Jelšah, 1960-1990, cca 35 tm
 ZSMS Šentjur, 1960-1990, 12 tm
 Okrožno sodišče Celje, 1951-1978, 100 tm
 Okrajno sodišče Celje, 1898-1955, 1945-1978, 11,7 tm
 Sodnik za prekrške Celje, 1963-1980, 2,2 tm
 Okrožno državno tožilstvo Celje, 1953-1993, 47,1 tm
 Delovno sodišče Celje, 1974-1984, 30 tm
 Cehovska privilegija čevljarjev Celje 1706, 1775
 Celjske mesnine, 1954-1990, 5 tm
 Elektro Celje, d.d., 1911-1961, 1 tm
 EMO Celje, 1945-2000, 40 tm
 Fotolik Celje, 1962-1995, razglednice in voščilnice 30000 kosov in diapozitivi 34620 kosov

Konus Slovenske Konjice, 1945-1994, 40 tm
 Kovinotehna, 1952-2001, 20 tm
 Tovarna celuloze in papirja Videm Krško, 1938-1994, 6 tm
 Trgovsko podjetje Franc Strupi, Celje, 1935-1948, 2 tm
 Celjski kinematografi, 1956-1990, 2,8 tm
 Meščanska šola Krško, 1898-1939, 0,6 tm
 Osnovna šola Jurija Dalmatina Krško, 1870-1965, 3,4 tm
 Otroški vrtec Krško, 1954-1957, 0,1 tm
 Slovensko ljudsko gledališče Celje, 1985-1995, 5 tm
 Večerna osnovna šola Krško, 1962-1969, 0,2 tm
 Večerna delavska gimnazija Krško, 1946-1953, 0,9 tm
 Nižja gimnazija Krško, 1945-1961, 0,9 tm
 Zbirka družine Žgank, Žalec, 1839-1946, 0,1 tm
 Odtisi pečatov iz restitucije, 9 kosov
 Urbarji-fotokopije (16., 18. st.)
 Žička knjiga listin – fotokopije, 74 listov

Darila, odkupi, depoziti:

Originalni dokumenti različne provenience 1839-1946, 0,1 tm
 Listine: listina s pečatom, fevdno pismo 1765, 1 kos, učno pismo, 1823, 1 kos
 Grafični listi: Kaiser – Gornji Grad, Laško, Ojstrica, Konjice, Braslovče, Brestanica, po 1 kos
 Grafični listi: Visher – Ojstrica, Novi Klošter, Zbelovo, Prebold, Blagovna, Žovnek, Nazarje, Podgrad, po 1 kos
 Grafični listi: Celje 1839 – Schmidl, 1 kos
 Grafični listi: Sevnica 1870 – Schmidl, 1 kos
 Grafični listi: slike iz celjske okolice, 1 kos
 Karte: Pannoniae et illyrici veteri, 1 kos
 Karte: Mariborska in celjska četrt, 1789-1806, 1 kos
 Karte: Celjsko okrožje 1807 – Kindermann, 1 kos
 Razglednice: različnih krajev, 91 kosov

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

Agencija RS za plačilni promet Koper, 1951-2002, 92, 2 tm
 Agencija za plačilni promet, podružnica Postojna, 1947-2002, 38,8 tm
 Občinski ljudski odbor Koper, 1952-1959, 34 tm
 Skupščina občine Koper, 1963-1967, 0,5 tm
 Osnovna šola Oskarja Kovačiča Škofije, 1952-1989, 1 tm
 KIO Šmarje, 1996-2001, 0,3 tm
 Stanovanjsko podjetje Dom Koper, 1955-1991, 31 tm
 Cimos d.d. Koper, 1964-1999, 11,9 tm
 Hoteli Palace, d.d., Portorož, 1947-1998, 40 tm

Darila, odkupi, depoziti:

Osebni fond Rudolf Bernetič, 1929-1997, 5 š, 0,5 tm, depozit
 Ing. dr. Pietro Mercù, Bonhoefferveg 15, 1 š, 11 knjig, 0,4 tm, odkup
 Osebni fond Danilo Petrinja, 1946-2000, 30 š, 40 knjig, 670 fotografij, 3 tm, odkup
 Prefotografirali smo 64 fotografij, depozit

Ivančič Nevio, Gabrovica 19, Priznanje za pomoč narodno osvobodilni vojski argentinskemu Slovincu Mariu Ivančiču, 1946, darilo
 Pucer Alberto, Padna, vojaški zemljevid Julijske krajine, 1914, darilo
 Kozak Krištof, reprodukcije rokopisne knjige Istoria del governo di Venezia, 16 st., 5 CD

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

Agencija RS za plačilni promet – podružnica Murska Sobota, 1959-1999, 99,2 tm
 BIS-MARK, 1996-2001, 2,1 tm
 Čučko Marjan FOTO STUDIO Maribor, 1996-2001, 0,7 tm
 Društvo prijateljev HNK "Hajduka" Split – Maribor, 1968-2001, 0,5 tm
 Društvo rezbarjev Slovenije Maribor, 1999-2001, 0,1 tm
 Društvo za telesno vzgojo "Partizan" Korena, 1997-2000, 0,1 tm
 DURS – Davčni urad Maribor, izpostava Slovenj Gradec, 1973-1980, 5,1 tm
 Gerenčer Jože, 1911-1942, 2,5 tm (66 knjig) – dar
 GRANIT Slovenska Bistrica, 1980-1997, 4,7 tm
 STAVBAR Maribor, 1973-1992, 22,5 tm
 HROŠČ Maribor, 1998-2002, 0,1 tm
 Hrzanjak Milan, knjige, 20 kom, odkup
 Hrzenjak Milan, pisma Franca Lastovca, 274 kom, odkup
 Ivan Kos, 1934-1964, 0,1 tm, dopolnitev
 Elektrogospodarstvo Slovenije – razvoj in inženiring d.d. Maribor, 1958-2001, 75 tm in 34,6 tm, dopolnitev
 Jeklotehna trgovina, 1996-2002, 1,2 tm, dopolnitev
 Jeklotehna trgovina, Maribor, 1978-2002, 2,7 tm
 Klub demokratov Slovenije Maribor, 1999-2002, 0,01 tm
 Klub gorskih kolesarjev MTB TEAM Štajerska, 1993-2002, 0,1 tm
 Lastavec Franc, 1895-1939, 8,1 tm (odkup za 0,3 tm)
 Lokostrelski klub ARTEMIS Maribor, 1998, 0,1 tm
 Mariborski sejem, 1949-2002, 4 tm
 Metalna Maribor, približno 100 tm
 Modrinjak Dragiša, 1970-1990, 0,1 tm
 MTT Tkanine, 1999-2000, 2 tm
 Okrajno sodišče Maribor, 1855-1966, 120 tm, dopolnitev
 Okrajno sodišče Maribor, 1931-1945, 10 tm, dopolnitev
 Okrožno gospodarsko sodišče Maribor, 1945-1955, 1,6 tm, dopolnitev
 Skupščina občine Maribor, 1967-1982, 50,5 tm, dopolnitev
 Slovensko narodno gledališče Maribor, 1945, 1 dokument
 Športno društvo za šolski šport Maribor, 1997-2001, 0,1 tm
 Srednja elektro, računalniška šola Maribor, 1948-1986, 8 tm, dopolnitev

Tovarna avtomobilov Maribor, 1952-1995, 6,2 tm, dopolnitev
 Trgovsko podjetje "KVIK" Maribor, 1941-1998, 17,3 tm
 Upravna enota Maribor – oddelek za okolje in prostor, 1966-1982, 25,5 tm
 Zavod RS za zaposlovanje – Območna enota Maribor, 1992, 3,3 tm, dopolnitev

Darila, odkupi, depoziti:

Hrzenjak Milan, Pisma Franca Lastovca, 274 kom, odkup
 Modrinjak Dragiša, 1970-1990, 0,1 tm, odkup
 Čučko Marjan FOTO STUDIO Maribor, 1996-2001, 2,1 tm, darilo
 Gerenčer Jože, 1911-1942, 2,5 tm, darilo
 Ivan Kos, 1934-1964, dopolnitev, 0,1 tm, darilo

POKRAJINSKI ARHIV NOVA GORICA

Občina Solkan, 1901-1923, 2 ovoja, 0,06 tm (2x prevzeto)
 Občina Kobarid, 1931, 1 k, 1 m, 0,15 tm
 Skupščina občine Ajdovščina, 1959-1990, 297 š, 30 tm
 Skupščina občine Tolmin, 1963, 1 m, 0 tm
 Krajevni ljudski odbor Breginj, 1 knjiga, 0 tm
 Krajevni ljudski odbor Sedlo, 1949, 1 knjiga, 0 tm
 Krajevna skupnost Kobarid, 1971-1989, 6 š, 0,6 tm, dopolnitev
 Krajevna skupnost Log pod Mangartom, 1964-1992, 3 š, 0,3 tm, dopolnitev
 Krajevna skupnost Podbrdo, 1965-1989, 3 š, 0,3 tm, dopolnitev
 Krajevna skupnost Vipava, 1964-1991, 7 š, 0,7 tm
 Služba družbenega knjigovodstva-Podružnica Nova Gorica, 1951-2002, 1039 š, 104 tm, dopolnitev
 Sodnik za prekrške Ajdovščina, 1955-1985, 43 k, 5 m, 1,4 tm, dopolnitev
 Slovenska čebelarstva zadruga v Gorici, 1903-1947, 3 š, 0,3 tm
 Gospodarska zadruga v Selu, 1909-1948, 1 š, 9 k, 0,4 tm, dopolnitev
 Zavarovalnica Triglav-Območna enota Nova Gorica, 1953-1972, 2 š, 0,2 tm, dopolnitev
 Posojilnica v Selu, 1899-1948, 3 š, 14 k, 0,7 tm, dopolnitev
 Bača Podbrdo, 1984-2002, 6 š, 3 k, 0,6 tm
 Metalflex Tolmin, 1960-1991, 16 š, 1,6 tm, dopolnitev
 Tovarna povišstva Čepovan, 1947-2001, 29 š, 2,9 tm, dopolnitev
 Primorje export Nova Gorica, 1962-2000, 17 š, 1,7 tm
 Otroški vrtec Tolmin, 1903-1993, 1 k, 1 m, 0,03 tm
 Tehniški šolski center Nova Gorica, 1950-1983, 31 š, 3,1 tm (3 x prevzeto)
 Agencija Tolminska-izobraževalno središče, 1993-2002, 4,6 tm
 Združeni zdravstveni dom Nova Gorica, 1974-1991, 16 š, 1,6 tm (3 x prevzeto)
 Krajevna organizacija Zveze borcev NOV Vipava, 1956-1992, 4 š, 0,4 tm, dopolnitev

Zveza primorskih prostovoljcev – borcev za severno mejo 1918-1919, Nova Gorica, 1966-1980, 2 š, 0,2 tm
 Zveza kulturnih organizacij Nova Gorica, 1967-1975, 5 š, 0,5 tm
 Katoliško fiskovno društvo v Gorici, 1925-1932, 1957-1984, 1 š, 0,1 tm, dopolnitev
 Občinska zveza telesnokulturnih organizacij Nova Gorica, 1952-1990, 102 š, 10,2 tm
 Zbirka fotografij, 2002, 46 kosov
 Zbirka mikrofilmov, 1713-1847, 8 kolutov
 Zbirka fotokopij, 1885-1993, 1255 fotokopij, 0,15 tm
 Zbirka videofilmov, 2001-2002, 4 videokasete
 Zbirka načrtov, zemljevidov in skic, 1952-1979, 2 kosa
 Zbirka razglednic krajev, 1922-2001, 3 kosi
 Zbirka pečatnikov, s.d., 12 kosov

Darila, odkupi, depoziti:

Dr. Branko Marušič, 1971-2002, 4 š, 0,4 tm, darilo
 Ludvik Zorzut, 1917-1976, 2 š, 0,2 tm, (2x prevzeto), darilo
 Hubert Bergant, 1973-1999, 4 š, 0,4 tm, darilo
 Srečko Kumar, 1910-1974, 1 š, 0,1 tm, odkup
 Zapuščina družin Pahor, Zupan in Tušar, 1899-1953, 2 m, 0 tm, darilo
 Družina Fon, 1821-1977, 2 š, 0,2 tm, (2x prevzeto), odkup
 Zbirka razglednic krajev, 1900-2001, 323 kosov
 Zbirka fotografij, 1900-1976, 50 kosov
 Zbirka filmov, 1970-1974, 2 koluta, darilo
 Zbirka videofilmov, 1971-2002, 7 videokaset, darilo
 Državne železnice, 1901-1980, 1 š, 0,1 tm, odkup

ZGODOVINSKI ARHIV PTUJ

Planinsko društvo Ptuj, 1962-2000, 7 š, 0,7 tm
 Agencija za plačilni promet Podružnica Ptuj, 1981-1997, 220 š, 22 tm
 Kmetijsko gospodarstvo Kidričevo, 1949-1967, 3 š, 0,3 tm
 Vinarska zadruga Ptuj, 1955-1959, 1 š, 0,1 tm
 Kobilarna Turnišče, 1875-1959, 1 š, 0,1 tm
 Kmetijski kombinat Ptuj, 1949-1994, 187 š, in 1 ovojnica, 19 tm
 Gradbeni remont Ptuj, 1966-1990, 10 š, 1 tm
 Terme Ptuj, 1977-1993, 15 š, 1,5 tm
 Dravsko polje Kidričevo Enota Pragersko, 1981-1984, 3 š in 1 rola
 Dravsko polje Kidričevo, 1980-1993, 10 š, 1 tm
 Tovarna močnih krmil, 1967-1988, 7 š, 0,7 tm
 Farma prašičev Draženci, 1961-1990, 35 š, 3,5 tm
 Slovenske gorice, 1952-1993, 28 š, 3 tm

Darila, odkupi, depoziti:

Razglednice Ptujja in okolice, 70 kom, odkup
 Gledališče Ptuj, 1991-2000, 1,2 tm, depozit
 Slavko Petek, 1705-1903, 0,1 tm, depozit

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

Služba družbenega knjigovodstva Kočevje, 1948-2001, 324 š, 32,4 tm
 Služba družbenega knjigovodstva Vrhnika, 1968-2000, 57 š, 5,7 tm
 Služba družbenega knjigovodstva Cerknica, 1959-2000, 42 š, 4,2 tm
 Služba družbenega knjigovodstva Logatec, 1991-1998, 9 š, 0,9 tm
 Služba družbenega knjigovodstva Kamnik, 1965-2000, 92 š, 9,2 tm
 Služba družbenega knjigovodstva Litija, 1969-2000, 28 š, 2,8 tm
 Služba družbenega knjigovodstva Domžale, 1974-2000, 89 š, 8,9 tm
 Služba družbenega knjigovodstva Grosuplje, 1966-2000, 57 š, 5,7 tm
 Služba družbenega knjigovodstva Ljubljana: serija 1, 1963-2000, 199 š, 19,9 tm; serija 2, 1986-2000, 184 š, 6,2 tm; serija 3, 1991-2000, 156 š, 15,5 tm; serija 4, 1968-2000, 270 š, 27 tm; serija 5, 1979-1997, 71 š, 7,1 tm; serija 6, 1994-2000, 111 š, 11,1 tm
 Skupščina mesta Ljubljana, protokol, 1969-1986, 28 š, 2,8 tm
 Krajevna skupnost Ribnica, 1967-1994, 14 š, 1,4 tm
 Občinski odbor Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojne Ljubljana Moste Polje, 1962-1990, 2 fascikli, 0,4 tm
 Občinski odbor Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojne Ljubljana Šiška, 1958-1991, 35 š, 3,5 tm
 Osnovna šola Borovnica, 1934-2001, 22 š, 2,2 tm
 KOT, Tovarna kovinskega okovja Ljubljana, 1935-1999, 0,5 tm
 Avtomontaža Ljubljana, 1934-2000, 9,4 tm
 Tekstil – Tkalnica Vižmarje, 1945-1995, 0,1 tm
 Komunalno podjetje Žale, 1908-1993, 1,8 tm
 Plutal Ljubljana, 1928-2000, 7,9 tm
 Pivovarna Union Ljubljana, 1895-1954, 0,1 tm
 Vodovod – Kanalizacija Ljubljana, 1818-1992, 25 tm
 Kolinska tovarna Ljubljana, 1950-1990, 4,4 tm
 Hotel Turist Ljubljana, 1961-1995, 6,5 tm
 Tekstilana Kočevje, 1939-1996, 0,4 tm
 Tekstilana Kočevje, 1929-1995, 3,7 tm
 Kovinoplastika Lož, 1953-1995, 17,6 tm
 Okrožno državno tožilstvo v Novem mestu, 1946-1973, 8 š, 29 fas, 4 tm
 Agencija za plačilni promet Novo mesto, 1968-1996, 631 š, 63,1 tm
 Osnovna šola Šmarjeta, 1871-1969, 15 š, 1,5 tm
 Center za socialno delo Novo mesto, 1962-1997, 5 š, 0,5 tm
 Skupščina občine Trzič, 1970-1980, 170 š, 17 tm
 Krajevna skupnost Kranj-center, 1962-1990, 4 š, 12 reg, 1,8 tm
 Služba družbenega knjigovodstva Kranj, 1947-1995, 1549 š, 155 tm
 Okrožno državno tožilstvo v Kranju, Zunanji oddelek v Radovljici, 1946-1985, 30 š, 20 fas, 7 tm
 Mestna hranilnica Kranj, 1890-1951, 2 š, 0,2 tm

Zadružna hranilnica in posojilnica v Kranju, 1954-1961, 2 š, 1 fas, 0,3 tm
 Hranilnica in posojilnica Cerklje, 1936-1947, 1 fas, 0,2 tm
 Posojilnica in hranilnica Srednja vas, 1905-1944, 1 š, 1 fas, 0,2 tm
 Hranilnica in posojilnica na Jesenicah, 1904-1913, 1 fas, 0,1 tm
 Sitarstvo žimarska zadruga Stražišče, 1908-1964, 2 š, 0,2 tm
 Puškarna Kranj, 1961-1975, 2 š, 0,2 tm
 Železarna Jesenice, 1930-1990, 15000 kosov načrtov
 Kmetijsko živilski kombinat Kranj, 1954-1996, 83 š, 9,2 tm
 Iskra Telematika Kranj, 1955-1993, 10 tm
 Skupščina občine Škofja Loka – redna registratura, 1985, 73 š, 7,7 tm
 Mesoizdelki Škofja Loka, 1964-1995, 30 š, 3 tm
 Osnovna šola Poljane, 1909-1979, 10 š, 1 tm
 Nižja gimnazija Poljane, 1950-1957, 2 š, 0,2 tm
 Sodne evidence iz 2. pol. 19. stol., 90 knjig, 6,1 tm
 Krajevni šolski odbor Javorje, 1890-1908, 1 š, 0,1 tm
 Krajevni šolski odbor Selca, 1877-1936, 1 š, 0,1 tm
 Krajevni šolski odbor Malenski vrh, 1904-1940, 1 š, 0,1 tm
 Služba družbenega knjigovodstva SR Slovenije, ekspozitura Idrija, 1957-2002, 132 š, 15,2 tm
 Športna zveza Idrija, 1958-1977, 1 š, 0,1 tm
 Rudnik bakra Planina pri Cerknem, 1947-1948, 1 mapa
 Občinski ljudski odbor Idrija, 1960, 1 mapa
 Čipkarska šola Idrija, 1949-1990, 7 š, 0,7 tm

Darila, odkupi, depoziti:
 Zbirka mikrofilmov: Arhiv uršulinskega samostana Škofja Loka (AUŠ), Kronike, Kronika 1683-1860: Klarise in uršulinke, 1 knjiga
 Zbirka mikrofilmov: Arhiv uršulinskega samostana Škofja Loka, Redovne zadeve, Ceremonial klaris in uršulink v Škofji Loki, 1771, 1 knjiga
 Slovensko zdravniško društvo, Ljubljana, 1936-1999, 10,1 tm
 Kranjska zdravniška zbornica, Ljubljana, 1896-1902, 2 š, 0,2 tm
 Podporni sklad za zdravniške vdove (vdovce) in sirote, 1906-1950, 1 š, 0,1 tm
 Šlajmer Edo, Ljubljana, 1874-1934, 2 š, 0,2 tm
 Zdravniška zbornica za Dravsko banovino, 1931-1945, 2 š, 0,2 tm
 Zmajev odred, 1951-1996, 9 š, 0,9 m
 Folkorna skupina Tine Rožanc, Ljubljana, 1974-2002, 1 š, 0,1 tm
 Zveza kulturnih organizacij občine Vrhnika, 1974-2000, 32 š, 3,2 tm
 Agrostroj Ljubljana, 1970-1983, 0,8 tm
 Plakati in letaki, 1929-2000, 52 kosov, 1915-1960, 30 kosov
 Ríše, slike in grafike, 1929-1931, 1 kos, o. 1915 – o. 1955, 24 kosov
 Fototeka, o. 1900-1960, 15 kosov, odkup
 Zemljevidi in karte, 1948, 1 kos, darilo

Fototeka, 1894, 1 kos, odkup
 Fototeka, 1898-1939, 61 kosov, odkup
 Fototeka, o. 1925-2001, 159 kosov, darilo
 Družina Jenčič, Mengeš, 1902-1948, 15 š, 1,5 tm, darilo
 Delniška družba Dolenjske železnice, 1885-1918, 1 š, 0,1 tm
 Anton Globočnik, Tovarna žimnatih sit in žimopreja Stražišče, 1835-1929, 3 š, 5 fas, 1 tm, darilo
 Razglednice in voščilnice, 1960-1988, 23 kosov, odkup
 Mestna hranilnica Radovljica, 2 š, 0,2 tm, odkup
 Loški oder Škofja Loka, 1989-2002, 1 mapa
 Plakati gledaliških predstav, 1989-2002, 21 kosov
 Košarkarski klub Škofja Loka, 1973-1987, 2 š, 0,2 tm
 Kandidatna lista za občinske volitve v občini Poljane, 1921, 1 mapa
 Fotokopije kronike škofjeloških klaris, 1683-1782, 1 mapa
 Zbirka načrtov in kart pri fondu RŽS, načrti železniške proge Logatec – Črni Vrh, 1917, 0,1 tm, odkup

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

Župnijski arhiv Ljubljana Marijino oznanjenje, 1892-1901, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Sv. Jakob ob Savi, 1892-1902, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Ljubljana Trnovo, 1887-1901, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Semič, 1878-1901, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Stari trg ob Kolpi, 1877-1901, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Šentjernej, 1883-1899, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Novo mesto Šmihel, 1869-1901, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Toplice, 1838-1901, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Brusnice, 1875-1901, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Sv. Duh – Veliki Trn, 1860-1901, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Šentrupert, 1887-1901, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Sodražica, 1881-1901, 2 knjigi, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Škocjan pri Turjaku, 1835-1899, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Šentvid pri Stični, 1882-1901, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Turjak, 1790-1901, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Mavčiče, 1851-1901, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Selca, 1875-1901, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Kropa, 1834-1899, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Mošnje, 1853-1901, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Želimlje, 1850-1882, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Kočevje, 1863-1901, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Spodnji Log, 1813-1901, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Kranjska Gora, 1785-1809, 2 knjigi, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Rateče – Planica, 1787-1846, 4 knjige, 0,2 tm

Župnijski arhiv Radeče, prva polovica 20. stol., 2 knjigi, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Šmarje, 1944, 2 dokumenta, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Špitalič, 1886-1946, 1 knjiga, 0,1 tm
 Župnijski arhiv Nevlje, 1729-1891, 0,1 tm
 ŠAL, Nadškofijski ordinariat, 1940-1970, 4 knjige 0,2 tm
 ŠAL, Beatifikacije, 1995-2002, 0,1 tm
 Fotografska zbirka, 20. stoletje, 49 kosov
 Misijoni, 1924-1990, 1 tm
 Zapuščine škofov, Anton Vovk, 1953-1957, 0,1 tm
 Zapuščine duhovnikov in drugih, Ciril Lavrič, 1918-1996, 3 tm
 Zapuščine duhovnikov in drugih, Karel Ozvald, 1887-1945, 0,3 tm
 Zbirka videokaset, 1985-2002, 291 kosov

ŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

Zbirka prepisov matičnih knjig: novejši prepisi matičnih knjig, 0,85 tm
 ŠAM 0030 Župnija Dobrna, originalna matična knjiga župnije Dobrna RMK, 1867-1888, 1 knjiga
 ŠAM 0046 Župnija Gornja Sv. Kungota, pogrebni zapisnik 1837-1877, zapisnik duš 20. st., zapisnik duš 1860-1871, 3 knjige, 0,15 tm
 ŠAM 0012 Župnija Brežice, originalne rojstne matične knjige 1641-1664, 1666-1694, 1694-1709, 3 knjige

Mikrofilmi kodeksov: Catalogus summorum Pontificum et nomina omnium episcopatum universalis ecclesiae, Kos št. 108, Govori, Incipit speculus peccatoris beati Augustini episcopi, Kos št. 116, Sermones variorum doctorum, Kos št. 133, Sermones, Kos št. 139, Ordo in cena Domini (obrednik za posvečevanje krizme), Kos št. 153, Ordines sabbato sancto pasce dicte per dominum episcopum, Kos št. 144, Koledar (svetniški prazniki); tabela "septimane a nativitate Domini usque ad quadragesima"; Gracioso et felici militi Raymundo ...; scutum canonicorum; constituciones a sanctis patribus ordinis sancti Augustini per Salzburgensem provinciam constitutis...; f. 32-88 Liber consuetudinum in regulam et ordinem sancti Augustini episcopi, Kos št. 115. Summa fratris Reimund, Kos št. 112, Raimundus de Pennafort, Summa de casibus, Kos 117, Gragorij Decretalium, Kos 111, Tractatus Iurisciullis & Canonici, Kos 125, De ordine predicatorum, Kos 138, In Cena Domini, Kos 150, *Liber de Consecratione Ecclesiae, altaris, cemiterii*, Kos 151.

Skenirane matične knjige fond Župnija Laško 1640-1850, 18 zgoščenk

Zbirka Press Clipping, 1998-2001, 0,4 tm

Privatna zbirka Cirila Turka: Slovenski delavci v Nemčiji 1967-1980, 1 video

Bibliografija arhivskih delavcev v letu 2002

Blanka AMBRUŽ

Ženska v Katoliški cerkvi danes in jutri. V: Tretji dan. – 31, št. 6/7 (2002), str. 54-60.

Kapela srce Bratonec. V: Božji dar (Bilten ob posvetitvi nove cerkve M. Pomočnice v Bratoncih), Bratanci 2002, str. 24-26.

Sonja ANŽIČ

Skrb za uboge v deželi Kranjski. Socialna politika na Kranjskem od srede 18. stoletja do leta 1918, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 22, Ljubljana 2002, 108 strani.

Postlana je postelja kranjskim lenuhom in potepuhom! Prisilna delavnica v Ljubljani. V: Kronika. – 50, št. 3 (2002), str. 313-326.

73. nemško arhivsko zborovanje, Trier. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 125-127 (soavtorja Nada Jurkovič, Matevž Košir).

Der Archivar. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 189-191.

Bojana ARISTOVNIK

38. posvetovanje Hrvaškega arhivističnega društva, Vodice. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 127-129 (soavtorica Aleksandra Pavšič Milost).

Žare BIZJAK

Uporaba InfoArh-a pri ustvarjalcih in imetnikih dokumentarnega gradiva. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 341-347 (soavtorji Nada Čibej, Vesna Gotovina, Hedvika Zdovc).

Zdenka BONIN

Oris razvoja koprskih bratovščin v času Beneške republike, s posebnim poudarkom na bratovščini svetega Antona opata puščavnika. V: Acta Histriae. – 9 (2001/2), str. 357-388.

Koprski samostan sv. Klare. V: Primorska srečanja. – 26, št. 252 (2002), str. 33-43.

Transkribiranje listin (a.e. 39, 49 in 50) v Starec, R. (2002): Speljati vodo na svoj mlin: vodni mlini v Istri / Portare acqua al proprio mulino: i mulini idraulici in Istria, Koper – Capodistria, str. 179-180.

Mirjana Konstetabile Rovis, Urad domen Koper 1807-1878. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 156-157.

Nataša BUDNA KODRIČ

Popotništvo in popotniki v Ljubljani od 16. do 19. stoletja. V: Kronika. – 50, št. 3 (2002), str. 259-275.

Ljubljanski hoteli do druge svetovne vojne. V: Kronika. – 50, št. 3 (2002), str. 343-361 (soavtorica Barbara Pešak Mikec).

Italijanska zasedba Sorice (I.) : (odlomki iz župnijske kronike, ki jo je pisal župnik Janez Mikuž). V: Loški razgledi. – 49 (2002), str. 113-142.

Jože CIPERLE

Trinajsti in sedemnajsti rektor Univerze v Ljubljani: Matija Slavič, 1932-1934, 1939-1941. V: Vestnik. – 33, št. 5/6 (2002), str. 21.

Štirinajsti rektor Univerze v Ljubljani : dr. Fran Ramovš, 1934-1935. V: Vestnik. – 33, št. 7/8 (2002), str. 27.

Petnajsti rektor Univerze v Ljubljani : Maks Samec, 1935-1937. V: Vestnik. – 33, št. 9 (2002), str. 23.

France Ostanek in metodološka razmišljanja o pisanju zgodovine osnovnega šolstva. V: Šolska kronika. – 11 (35), št. 2 (2002), str. 295-299.

Die Entwicklung des Fremdsprachenunterrichts in Slowenien. V: Formen und Funktionen des fremdsprachenunterrichts im Europa des 20. Jahrhunderts, Frankfurt am Main 2002, (Bildungsgeschichte und europäische Identität ; 3), str. 91-113.

Das Lyzeum zu Laibach 1800-1848. V: Kirche, Staat und Gesellschaft im pannonischen Raum – Volksfrömmigkeit, Bildungs- und Sozialwesen, Eisenstadt 2002, (Internationales Kulturhistorisches Symposium Mengersdorf ; 30), str. 59-77.

Bojan CVELFAR

Knjiga gostov zdravilišča Rogaška Slatina 1823-1850. Zgodovinski arhiv Celje, Pričevanja arhivskih dokumentov 1, Celje 2002, 502 strani.

Iz Protasijevega dvorca v novodobno "arhivsko palačo". V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 136-137.

Zgodovinski arhiv Celje, kratka predstavitev javnega zavoda z osnovnimi podatki. V: Letopis 2002, Mestna občina Celje, Občina Dobrna, Občina Štore, Občina Vojnik, str. 312.

Uvod k razstavnemu katalogu. V: Hedvika Zdovc: Od načrta do stavbe, arhitektura Kozjanskega v načrtih in dokumentih iz srede 19. stoletja, razstavniki katalog, Zgodovinski arhiv Celje in Kozjanski park, Celje in Podsreda 2002, str. 4.

Nada ČIBEJ

- Uporaba InfoArh-a pri ustvarjalcih in imetnikih dokumentarnega gradiva. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 341-347 (soavtorji Žare Bizjak, Vesna Gotovina, Hedvika Zdovc).
- Poročilo komisije za podeljevanje Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj v letu 2002. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 118-120.
- Prvi koraki samostojnega Društva arhivskih delavcev v Tuzli. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 130-131.
- Milica Trebše Štolfa, Lipa park, Canada 1967-2002. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 176-177.
- Slovensko izseljenstvo, Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 177-178.

Tatjana DEKLEVA

- Ob osemdesetletnici kemijskih študijev na Univerzi v Ljubljani. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 178-179.
- Razstava "Univerza v Ljubljani in njeni rektorji". V: Šolska kronika 11 (35), št. 1 (2002), str. 165-168.
- Univerza v Ljubljani in njeni rektorji – projekt Zgodovinskega arhiva in muzeja Univerze v Ljubljani. V: Kronika. – 50, št. 2 (2002), str. 215-216.

Marjan DOBERNIK

- Reproduciranje franciscejskega katastra. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 65-76.

France Martin DOLINAR

- Katoliška cerkev na Slovenskem med politiko in versko prakso. V: Slovenci v XX. stoletju / Simpozij Slovenske matice, 4. in 5. decembra 2001, Ljubljana 2001, str. 100-105.
- Cerkvenoupravna podoba Slovenije. V: Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju, Ljubljana 2002, str. 7-24.
- Der Josephinismus und die neue Rolle des höheren Klerus mit besonderer Berücksichtigung des Laibacher Bischofs Johann Karl von Herbestein. V: Staat – Land – Nation – Region, Celovec, Ljubljana, Dunaj 2002, str. 55-66.
- Družbenopolitične in cerkvene razmere v cesarstvu na prelomu iz 17. v 18. stoletje. V: Tristo let ljubljanskih uršulink, Ljubljana 2002, str. 11-20.
- Spremna beseda. V: Zgodovina Cerkve. 6, Cerkev svetovnih razsežnosti, Družina, Ljubljana 2002, str. 9-10 in urednik slovenske izdaje.
- Ober(n)burg (Gornji Grad). V: Die benediktinischen Mönchs- und Nonnenklöster in Österreich und Südtirol, St. Ottilien 2002. – (Germania benedictina; Bd. III/3), str. 9-37.
- Spremna beseda. V: Loška dolina z Babnim Poljem. 2, Družbena in župnijska zgodovina, Družina, Ljubljana 2002, str. 5.

- Spremna beseda = Prooemium. V: Historia Annua Collegii Societatis Jesu Labacensis : (1569-1691), Družina, Ljubljana 2002.
- Christophus von Raubar (Rauber): (um 1476-1536). V: Lebensbilder steirischer Bischöfe, Graz 2002, str. 66-69.
- Philipp Renner. V: Lebensbilder steirischer Bischöfe, Graz 2002, str. 75-77.
- Pij XII. in druga svetovna vojna, Družina, 2001. V: Ampak. – 3, št. 2 (februar 2002), str. 68.
- Goriški nadškof Frančišek Borgia Sedej in ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič. V: L'arcidiocesi di Gorizia dall'istituzione alla fine dell'Impero asburgico (1751-1918), Udine 2002, str. 429-437.

Ljuba DORNIK ŠUBELJ

- Razprava. V: Slovenska osamosvojitve 1991: pričevanja in analize : simpozij, Brežice, 21. in 22. junij 2001, Ljubljana 2002, str. 357-373 (razpravljalca).

Darinka DRNOVŠEK

- Arhivski Vjesnik, 44/2001, Zagreb 2001. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 185-188.

Vladimir DROBNJAK

- Zasnova in strateške usmeritve slovenskega vzajemnega arhivskega informacijskega sistema. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 322-333 (soavtor Miroslav Novak).
- Slovenski arhivski informacijski sistem "AERISS" in "InfoArh" kot orodje za njegovo podporo. V: Sistemi za upravljanje z dokumenti / Posvetovanje DOK SIS 2002, Portorož 2002, str. III-67-73 (soavtor Jože Škofljanec).

Suzana FELICIJAN BRATOŽ

- France Ostanek kot referent za manjšinsko šolstvo pri Ministrstvu za prosveto LRS in kot poverjenik za prosveto in kulturo pri Oblastnem ljudskem odboru Ljubljana. V: Šolska kronika. – 11 (35), št. 2 (2002), str. 270-281.

Ivan FRAS

- Jakob Gomilšak in zgodovinopisje. V: Zbornik razprav, Trnovska vas 2002, str. 111-123.
- Gostilna Repenšek in Karolina – Videm. V: Trgovine in gostilne v občini Sv. Jurij ob Ščavnici, Gornja Radgona 2002, str. 37-38.
- Gostilna Edi in Katica Hojs v Vidmu – Sv. Juriju ob Ščavnici. V: Trgovine in gostilne v občini Sv. Jurij ob Ščavnici, Gornja Radgona 2002, str. 39.
- Gostilna – okrepčevalnica Katica Hojs v Biserjanah. V: Trgovine in gostilne v občini Sv. Jurij ob Ščavnici, Gornja Radgona 2002, str. 39-41.

Mesarski obrat Hojs Edi pri Sv. Juriju ob Ščavnici in Biserjanah. V: Trgovine in gostilne v občini Sv. Jurij ob Ščavnici, Gornja Radgona 2002, str. 41-42.

Zgodovina negovske gosposčine. V: Glasilo. – 9, št. 1-2 (2002), str. 30-37.

Ivan Rihtarič – doktor filozofije. V: Glasilo. – 9, št. 1-2 (2002), str. 48.

30. avstrijsko arhivsko zborovanje in 23. zborovanje avstrijskih zgodovinarjev, Salzburg. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 124-125.

Natalija GLAŽAR

Organizacijsko komuniciranje arhivov – hraniteljev arhivskega gradiva. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2002, 190 strani.

Forum DLM Barcelona 2002. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 141-146.

Comma 2001. V: Arhivi – 25, št. 2 (2002), str. 181-185.

Maja GOMBAČ

Privatna korespondenca iz osebne fonda dr. Antona Slodnjaka (1899-1983). V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 109-112.

Metka GOMBAČ

Kristina Šamperl Purg, Razmerje med mestom in vasjo kot problem slovenskega narodnega gibanja na primeru Ptuja in okolice pred prvo svetovno vojno, Ptuj 2001. V: Kronika. – 50, št. 2 (2002), str. 222-224.

Slovenska osamosvojitve 1991 : pričevanja in analize : simpozij, Brežice, 21. in 22. junij 2001: zbornik. V: Prispevki za novejšo zgodovino. – 42, št. 3 (2002), str. 118-122.

Vesna GOTOVINA

Uporaba InfoArh-a pri ustvarjalcih in imetnikih dokumentarnega gradiva. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega. – 1, Maribor 2002, str. 341-347 (soavtorji Žarko Bizjak, Nada Čibej, Hedvika Zdovc).

Standardizacija pisarniškega poslovanja v svetu in pri nas. V: Sistemi za upravljanje z dokumenti / Posvetovanja DOK SIS 2002, Portorož 2002, str. III-31-34 (soavtor Žarko Štrumbl).

Standardizacija kancelarijskega poslovanja u svijetu i Sloveniji. V: Arhivska praksa. – 5, Tuzla (2002), str. 139-154 (soavtor Žarko Štrumbl).

Arhiv Republike Slovenije i Lotus Notes-Spis. V: Arhivski vjesnik. – 45 (2002), str. 43-49.

The role of the Archive of the Republic of Slovenia in the state administration. V: Archives in the information society, Varšava 2002, str. 66-72 (Colloquia Jerzy Skowronek dedicata).

Stanka GRKMAN

Conservation of extremely damaged archival material by optimizing the cellulose fibre composition during the leaf casting technique. V: Works of art on paper books, documents and photographs: techniques and conservation, London 2002, str. 22 (summaries of the posters at the Baltimore Congress), (soavtorici Jedert Vodopivec, Meta Černič Letnar).

Damjan HANČIČ

Pokopi v mekinjski samostanski cerkvi. V: Kamniški zbornik. – 16 (2002), str. 147-155.

Komedsko območje od začetka 16. do sredine 19. stoletja. V: Občina Komenda: Življenje od kamene dobe do danes, Komenda 2002, str. 57-64.

Uršulinski samostan v Mekinjah do leta 1941. V: Tristo let ljubljanskih uršulink, Ljubljana 2002, str. 93-114.

Samostan klaris v Ljubljani. V: Kronika. – 50, št. 3 (2002), str. 277-290.

Priprave na samostansko življenje in spoštovanje redovnega uboštva v ženskih samostanih na Kranjskem v 18. stoletju. V: Tretji dan. – 31, št. 9/10 (2002), str. 136-146 (soavtor Jure Volčjak)

Razstava "Stara Ljubljana – mesto trgov". V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 197.

Marija HERNJA MASTEN

Jakob Gomilšak, potopisec. V: Zbornik razprav, Ptuj 2002.

Narodni dom na Ptuj in njegovi lastniki do druge svetovne vojne. V: Časopis za zgodovino in narodopisje. – 73, št. 1 (2002), str. 13-27.

Ptuj je imel tolerančno hišo. V: Ptujčan, 25. 4. 2002 in 10. 6. 2002.

In memoriam Kristina Šamperl Purg. V: Ptujčan, 26. 10. 2002.

In memoriam Kristina Šamperl-Purg. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 204-205 (soavtor Ivan Lovrenčič).

Mateja JERAJ

Nekaj misli o vlogi ženske v spisih apostola Pavla. V: Tretji dan 31, št. 6/7 (2002), str. 18-21.

Tudi Dolenjska je dala pomembne ženske: spomini na Minko Govekar (1874-1950), pisateljico, prevajalko, novinarko, eno najpomembnejših osebnosti slovenskega ženskega gibanja v prvi polovici preteklega stoletja. V: Rast. – 13, št. 1 (79) (2002), str. 30-35.

Daniela JURČIČ ČARGO

Potovanje Franceta Antona Breckerfelda v Istro leta 1803. V: Kronika. – 50, št. 2 (2002), str. 171-184.

Nada JURKOVIČ

73. nemško arhivsko zborovanje, Trier. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 125-127 (soavtorja Sonja Anžič, Matevž Košir).
Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs, Graz 2001. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), št. 191-193.
V spomin Kristini Šamperl Purg. V: Tednik. – 55, št. 39, str. 6.

Katarina KEBER

- Gaj Julij Cezar. V: Gea 12, št. 2 (2002), str. 54-57.
Ludvik XIV. sončni kralj. V: Gea. – 12, št. 4 (2002), str. 54-57.
Atila (ok. 406-453). V: Gea. – 12, št. 6 (2002), str. 54-57.
Peter Veliki. V: Gea 12, št. 8 (2002), str. 52-55.
Napoleon Bonaparte. V: Gea. – 12, št. 10 (2002), str. 52-55.
Marija Terezija (1717-1780). V: Gea. – 12, št. 12 (2002), str. 56-59.

Peter Pavel KLASINC

- Elementi projekta Ureditev poslovanja z dokumentacijo in njeno arhiviranje. V: Sodobni arhivi (2002): Poslovanje z dokumentacijo, str. 63-76.
Hramba in varovanje dokumentacije. V: Sodobni arhivi (2002): Poslovanje z dokumentacijo, str. 88-105.
Elementi savremenoga projektne pristupa ka uređenju dokumentacije i njeno arhiviranje. V: Arhivska praksa. – 5, Tuzla (2002), str. 118-138.
The protection of archival records from environmental effects. V: Atlanti. – 12, št. 1 (2002), str. 22-27.
Preface = Vorwort = Uvod. V: Atlanti. – 12, št. 1 (2002), str. 7-9.

Janez KOPAČ

- Dr. Jože Žontar, direktor Zgodovinskega arhiva Ljubljana (1972-1992). V: Arhivi. – 25, št. 1 (2002), str. 11-17.
Dokumentarno in arhivsko gradivo ter ustvarjalci. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 27-37.
Stražišče skozi upravni razvoj. V: Stražišče in Strašan. Zbornik ob 1000 letnici prve pisne omembe naselja Stražišče pri Kranju, Gorenjski kraji in ljudje. – 20, Gorenjski muzej Kranj 2002, str. 11-30.
Dr. France Štukl – šestdesetletnik. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 199-200.
Dr. France Štukl – Bibliografija. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 201-204.

Marija KOS

- Trgovski povzpetnik iz Bohinjske Bistrice. V: Kronika. – 50, št. 1 (2002), str. 45-54.

Matevž KOŠIR

- Arhivi in zgodovinopisje: okrogla miza, Ptuj, 17. oktober 2001. V: Arhivi. – 24, št. 2 (2001), str. 67-81 (razpravljalec).
Dr. Jožetu Žonatarju ob življenskem jubileju. V: Arhivi. – 25, št. 1 (2002), str. 1-4 (soavtorica Ema Umek).
Bibliografija profesorja dr. Jožeta Žontarja : 1954-2002. V: Arhivi. – 25, št. 1 (2002), str. 5-10 (soavtorica Ema Umek).
Arhivistika : pot do samostojne znanstvene discipline. V: Arhivi. – 25, št. 1 (2002), str. 295-301.
Vegov teden bi imel le šest dni : ob 200-letnici smrti Jurija Vege. V: Delo. – 44, št. 219 (23. september 2002), str. 14 (soavtorja Tomaž Pisanski, Marko Razpet).
Pripoved o odhodu iz Egipta = Hagada šel pesah, Ljubljana: Judovska skupnost Slovenije, 2002 (prevajalec).
73. nemško arhivsko zborovanje, Trier. V: Arhivi 25, št. 2 (2002), str. 125-127 (soavtorja Sonja Anžič, Nada Jurkovič).
Boj krvavi zoper čarovniško zalego: Muzej Miklova hiša, Ljubljana 2002, zgibanka, 12 strani.
Baron Jurij Vega in kranjski deželni stanovi. V: Program in povzetki predavanj / Vegovi dnevi, Ljubljana, 17.-24. septembra 2002, Ljubljana 2002, str. 18.
Prostozidar Jurij Vega. V: Program in povzetki predavanj / Vegovi dnevi, Ljubljana, 17.-24. septembra 2002, Ljubljana 2002, str. 16-17.
Brat Vega, prostozidar : baron Jurij Vega, prostozidar : ob 200. obletnici smrti. V: Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike. – 15/16 (2002), str. 75-111.

Brane KOZINA

- Tudi v Loškem potoku smo pisali šolsko kroniko. V: Odmevi, podlistek, 6 številčk.
Nekdaj bil je takšen ribniški vsakdan. V: Rešeto, podlistek, 5 številčk.
Razvoj šolstva v Ribnici v letih 1940-1974. V: Rešeto, podlistek, 6 številčk.
Selitev gradiva Zgodovinskega arhiva Ljubljana v letu 2001. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 137-139.

Tone KRAMPAČ

- Cerkvena organizacija na Ižanskem. V: Krim odmev bo dal. Zbornik občine Ig, Ig 2002, str. 67-72.

Duša KRNEL-UMEK

- Pregled teritorialnega obsega in upravne razdelitve občine Piran v preteklosti. V: Primorske novice. – 56, št. 70-78, od 3. 9. do 28. 9. 2002.

Sabina LEŠNIK

Fototeka v Pokrajinskem arhivu Maribor. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 218-226.

Ivan LOVRENCIČ

Slovenija v drugi polovici XIX. stoletja, Zbornik, Ptuj 2002.

In memoriam Kristina Šamperl-Purg. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 204-205 (soavtorica Marija Heranja-Masten).

Jure MAČEK

Razvoj nižjega strokovnega šolstva – na primeru oblačilne stroke v Mariboru po drugi svetovni vojni. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 43-60.

Šolstvo v Mariboru med prvo in drugo svetovno vojno, razstavní katalog. Pokrajinski arhiv Maribor, Katalogi 11, Maribor 2002, str. 5-20.

Nataša MAJERIČ KEKEC

Obrt nekoč. V: Ptujčan, 16. 12. 2002.

Jelka MELIK

Družbeni pravobranilec Republike Slovenije, pomemben ustvarjalec arhivskega gradiva. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 15-18.

Arhivi, družbene spremembe in pravosodje. V: Arhivi. – 25, št. 1 (2002), str. 235-240.

Slovenke na pragu druge svetovne vojne. V: Tretji dan. – 31, št. 6/7 (2002), str. 47-53.

Leopold MIKEC AVBERŠEK

Računalniška evidenca uporabe arhivskega gradiva podprta s programsko opremo Cobiss/Izposoja. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 309-316.

Zdravilstvo v izdajah Mohorjeve in Prešernove družbe. V: Slovenski farmacevti v naravoslovju : zbornik referatov s simpozija ob 200 letnici rojstva Henrika Freyerja (1802-1866). Maribor: Mariborske lekarne, 2002, str. 321-349.

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 166-169.

Milko MIKOLA

Delo kot kazen, Izrekanje in izvrševanje kazni prisilnega, poboljševalnega in družbeno koristnega dela v Sloveniji v obdobju 1945-1951, Celje 2002, 100 strani (Publikacije Zgodovinskega arhiva Celje, Študije 7).

O zločinih, ki so se med vojno zgodili v okolici Ponikve, Da ne pozabimo. V: Šentjurske novice, feljton od junija do decembra 2002.

Polona MLAKAR

La Gazette des Archives, 1995. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 195-196.

Mija MRAVLJA

Vojna škoda v Stražišču 1945-1946. V: Stražiše pa Strašan. Zbornik ob 1000. obletnici prve pisne omembe naselja Stražišče pri Kranju, Gorenjski kraji in ljudje. – 20, Gorenjski muzej Kranj 2002, str. 93-124.

Aleksandra MRDAVŠIČ

Podoba strokovnega izobraževanja v Idriji do prve svetovne vojne. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002) str. 61-64.

Andrej NARED

Sigismund Herberstein, Moskovski zapiski. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 172-174.

Seznam "deželnih sovražnikov" iz okoli 1440 ali podoba fajde iz prve roke. V: Zgodovinski časopis. – 56, št. 3-4 (2002), str. 327-344.

Miroslav NOVAK

O arhiviranju spletnih strani ter problemih njihovega varovanja, ohranjanja in uporabe. V: Knjižnica. – 46, št. 1/2 (2002), str. 61-76.

Arhivska stroka in e-dokumenti. V: Sistemi za upravljanje z dokumenti / Posvetovanja DOK_SIS 2002, Portorož 2002, str. 1-10/III.

Dokumenti kot izziv sodobnega poslovanja. V: Sistemi za upravljanje z dokumenti / Posvetovanja DOK_SIS 2002, Portorož 2002, str. 56-66/III.

Zasnova in strateške usmeritve slovenskega vzajemnega arhivskega informacijskega sistema. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 322-333 (soavtor Vladimir Drobnjak).

Vrednovanje digitalnih dokumenata. V: Arhivska Praksa. – 5, Tuzla (2002), str. 100-117.

Arhivsko in dokumentarno gradivo ter sistemi zagotavljanja kakovosti. V: Sodobni arhivi (2002): Poslovanje z dokumentacijo, str. 32-45.

Transformation of data structures in archival material and its finding aids. V: Atlanti. – 12, št. 2 (2002), str. 146-151.

Minařikova zbrana dela II. V: Kronika. – 50, št. 1 (2002), str. 107-108.

Iz arhivarjeve skrinje: oddaje na RTS, januar-november 2002.

Metka NUSDORFER VUKSANOVIĆ

"Ko so na solkanskem polju še orali. Kje je zrasla Nova Gorica?" V: Zbornik Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici: ob 30. obletnici ustanovitve, Nova Gorica 2002, str. 219-244.

Emica OGRIZEK

Komunikacija med arhivi in ustvarjalci na področju pravosodja – nerešeni problemi in poti do njihove premostitve. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 55-63.

Državni tožilec v Mariboru, tisk in cenzura 1898-1941, razstavni katalog. Pokrajinski arhiv Maribor, Katalog 12, Maribor 2000, 243 strani.

Blaž OTRIN

Lambert Ehrlich – veroslovec. V: Tretji dan. – 31, št. 8 (2002), str. 28-31.

Peter G. Tropper: Nationalitätenkonflikt, Kulturkampf, Heimatkrieg. Dokumente zur Situation des slowenischen Klerus in Kärnten von 1914 bis 1921. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 170-171.

Ehrlichov simpozij v Rimu. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 174-176.

Aleksandra PAVŠIČ MILOST

Naših 30 let. V: Zbornik Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici: ob 30. obletnici ustanovitve, Nova Gorica 2002, str. 49-64.

Kruh in mleko na karte (Trgovina in preskrba v obdobju racionirane preskrbe 1945-1948). V: Zbornik Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici: ob 30. obletnici ustanovitve, Nova Gorica 2002, str. 160-186.

Naših 30 let, razstavni katalog. Nova Gorica 2002, 19 strani.

Poročilo o delu Arhivskega društva Slovenije od marca do oktobra 2002. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 117-118.

38. posvetovanje Hrvaškega arhivističnega društva, Vodice. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 127-129 (soavtorica Bojana Aristovnik).

Barbara PEŠAK MIKEC

Ljubljanski hoteli do druge svetovne vojne. V: Kronika. – 50, št. 3 (2002), str. 343-362 (soavtorica Nataša Budna Kodrič).

Janez PIRC

250 let župnije Idrija, Župnijski urad Idrija, Idrija 2002, zgibanka, 2 strani.

Olga PIVK

Življenje žensk v Evropi : 1500-1800 / Olwen Hufton. V: Tretji dan. – 31, št. 6/7 (2002), str. 34-39 (prevajalka).

Razvoj usjarstva na Vrhniki. V: Naš časopis. – 29, št. 289, str. 35.

Darija PLEVEL

Zasnova InfoArh-a. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 334-340 (soavtor Jože Škofljanec).

Marko POLENŠEK

Novo mesto je bilo..., O letalskih napadih na Novo mesto med drugo svetovno vojno, razstavni katalog. Novo mesto 2002, 79 strani.

Alberto PUCER

Petletni spor med Piranom in Koproj zaradi olja (1201-1206) / najstarejša omemba torkle v starih listinah. V: Oljka. – 10, št. 2, 2002, str. 16.

Branko RADULOVIČ

Archivmaterial über die Kärntner Volksabstimmung in den slowenischen Archiven. V: Die Kärntner Volksabstimmung 1920 und die Geschichtsforschung, Klagenfurt 2002, str. 59-78.

Marta RAU SELIČ

Arhivi in zgodovinopisje : okrogla miza, Ptuj, 17. oktober 2001. V: Arhivi. – 24, št. 2 (2001), str. 67-81 (razpravljalka)

Čim bolj se cilji bližajo, tem bolj se pota križajo. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 121-130.

Tatjana REZEC STIBILJ

Filmsko gradivo Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2002, 322 strani (soavtorja Vladimir Sunčič, Lojz Tršan).

Jurij ROSA

"Reakcionarni elementi rovarijo proti ljudski oblasti" (o nasprotovanjih novi oblasti v vipavskem okraju 1945-1947). V: Zbornik Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici: ob 30. obletnici ustanovitve, Nova Gorica 2002, str. 187-218.

Slovenski časopisi na Goriškem o verskih in cerkvenih zadevah v goriški nadškofiji. V: L'arcidiocesi di Gorizia – Goriška nadškofija – Die Erzdiocese von Gorz (1751-1918), Gorica 2002, str. 475-483.

Zdenka SEMLIČ-RAJH

Arhivi in avtorsko pravo. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 106-114.

Selitev arhivskega gradiva – nočna mora ali skrbno načrtovana akcija. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002) str. 77-84.

Aleksandra SERŠE

Pred sto leti je bilo ustanovljeno Splošno slovensko žensko društvo, razstava v Arhivu Republike Slovenije. V: Šolska kronika. – 10(34), št. 2 (2001), str. 313-320.

Okrajni cestni odbori na Kranjskem. V: Arhivi. – 25, št. 1 (2002), str. 113-117.

Nekaj misli ob stoprvi obletnici Splošnega ženskega društva. V: Tretji dan. – 31, št. 6/7 (2002), str. 43-46.

Zorka SKRABL

Trg Žužemberk po letu 1849. V: Rast. – 13, št. 3-4 (2002), str. 290-297.

Gorazd STARIHA

Začetek ustavnega življenja in ljubljanska policija. V: Kronika. – 50, št. 3, Ljubljana 2002, str. 327-343.

Stražiški župan Janez Hafner. V: Stražiše pa Strašan. Zbornik ob 1000. obletnici prve pisne omembe naselja Stražišče pri Kranju, Gorenjski kraji in ljudje. – 20, Gorenjski muzej Kranj, 2002, str. 57-68.

Jože SUHADOLNIK

Predgovor. V: Stare razglednice Zgodovinskega arhiva Ljubljana, izbor 1897-1950, Ljubljana 2002.

Vladimir SUNČIČ

Komisije za agrarne operacije 1885-1918 in komisar za odpravo občih užitkov v Trstu 1924-1954. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2002 (Inventarji. Serija Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev, zv. 5/4), 372 strani.

Filmsko gradivo Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2002, 322 strani (soavtorja Tatjana Rezac-Stibilj, Lojz Tršan).

Kristina ŠAMPERL PURG

Dr. Alojzij Remec – ptujski župan med leti 1935-1941. V: Ptujčan, 7. 2. 2002 in 27. 3. 2003.

Judita ŠEGA

Štiri generacije škofjeloških Krennerjev, 2. del. V: Loški razgledi. – 48 (2001), str. 51-66.

Tatjana ŠENK

Stara Ljubljana – mesto trgov, razstavni katalog. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana 2002, 24 strani.

Jože ŠKOFLJANEC

Arhivi in zgodovinopisje : okrogla miza, Ptuj, 17. oktober 2001. V: Arhivi. – 24, št. 2 (2001), str. 67-81 (razpravljalec)

Novi arhivski računalniški program?!! – Kaj pa zdaj? V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002) str. 85-87.

Slovenski arhivski informacijski sistem "AERISS" in "InfoArh" kot orodje za njegovo podporo. V: Sistemi za upravljanje z dokumenti / Posvetovanja DOK SIS 2002, Portorož, 2002, str. III-67-III-73 (soavtor Vladimir Drobnjak).

Zasnova InfoArh-a. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 334-340 (soavtorica Darija Plevel).

Večji prevzemi in selitve arhivskega gradiva v Arhivu Republike Slovenije v obdobju od leta 1985 do 2002. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 139-141 (soavtor Gašper Šmid).

Gašper ŠMID

Upotreba arhivske građe u Arhivu Republike Slovenije. V: Arhivska praksa. – 5, Tuzla (2002), str. 155-164.

15. posvetovanje arhivskih delavcev Bosne in Hercegovine – Arhivska praksa 2002. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 129-130.

Večji prevzemi in selitve arhivskega gradiva v Arhivu Republike Slovenije v obdobju od leta 1985 do 2002. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 139-141 (soavtor Jože Škofljanec).

Gordana ŠOVEGEŠ

XII. mednarodni arhivski raziskovalni tabor. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 146.

Žarko ŠTRUMBL

Standardizacija pisarniškega poslovanja v svetu in pri nas. V: Sistemi za upravljanje z dokumenti / Posvetovanja DOK SIS 2002, Portorož 2002, str. III-31-III-34 (soavtorica Vesna Gotovina).

Standardizacija kancelarijskog poslovanja u svijetu i Sloveniji. V: Arhivska praksa. – 5, Tuzla (2002), str. 139-154 (soavtorica Vesna Gotovina).

France ŠTUKL

Zapuščina barvarja Jurija Pokorna. V: Loški razgledi. – 48 (2001), str. 161-164.

Donator Wolfgang Schwartz in njegova zapuščina do danes. V: Arhivi. – 25, št. 1 (2002), str. 23-28.

Pravila loških klaris. V: Loški razgledi. – 49 (2002), str. 19-26.

Krvavo znamenje. V: Loški razgledi. – 49 (2002), str. 195-197.

Ljiljana ŠUŠTAR

Nekaj drobcev o združništvu iz gradiva fonda Okrajni komite ZKS Ljubljana okolica, Arhivi. – 25, št. 1 (2002), str. 173-178.

Dejavnost Franceta Ostanaka v Sindikatu prosvetnih delavcev med letoma 1945-1949. V: Šolska kronika. – 11 (35), št. 2 (2002), str. 261-269.

Slavica TOVŠAK

Razstavi na pot. V: Šolstvo v Mariboru med prvo in drugo svetovno vojno, Pokrajinski arhiv Maribor, Katalogi 11, Maribor 2002, str. 3-4.

Razstavi na pot. V: Emica Ogrizek, Državni tožilec v Mariboru, tisk in cenzura 1898-1941, Pokrajinski arhiv Maribor, Katalogi 12, Maribor 2002, str. 3-4.

Uvod. V: Viri za gradbeno zgodovino po 1850, št. 2/13 in 2/14 (2002), str. 3-4.

Preselitev arhivskega gradiva v Pokrajinskem arhivu Maribor. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 133-135.

Budno oko nad zapisi zgodovine. V: Sintalček, 2002, št. 18, str. 4-5. (intervju)

Drago TRPIN

Nekaj o naših najstarejših dokumentih. V: Zbornik Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici: ob 30. obletnici ustanovitve, Nova Gorica 2002, str. 81-87.

Trideset let Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 133.

Lojz TRŠAN

Filmsko gradivo Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2002, 322 strani (soavtorja Tatjana Rezec-Stibilj, Vladimir Sunčič).

Škofjeloške filmske freske. V: Loški razgledi. – 48 (2001), str. 291-292.

Filmska svetloba v potrošniškem mraku. V: Kinotečnik. – 2, št. 5 (2002), str. 14.

Filmsko plesne sredi Krsta pri Savici. V: Kinotečnik. – 2, št. 6 (2002), str. 10.

Pomlad. V: Kinotečnik. – 2, št. 7 (2002), str. 12.

Knjižici na pot in nekaj besed o našem zgodovinskem društvu. V: Življenje ob Savi pred in po dograditvi hidroelektrarne v Medvodah, Zgodovinsko društvo Medvode 2002, str. 4-5.

Življenje ob Savi pred in po dograditvi hidroelektrarne v Medvodah. V: Življenje ob Savi pred in po dograditvi hidroelektrarne v Medvodah, Zgodovinsko društvo Medvode 2002, str. 6-7.

Vlasta TUL

"Človekoljubno in koristno podjetje" Vrtec v Tolminu 1901-1943. V: Vzgojnovarstveni zavod Ilke Devetak Bignami Tolmin 1901/02-2001/02, Tolmin 2002, str. 9-42 in uredniško delo.

Spominski utrinek o Pavli Anderlič Bizjak. V: Vzgojnovarstveni zavod Ilke Devetak Bignami Tolmin 1901/02-2001/02, Tolmin 2002, str. 66

"Na Mostu se vse zve, če prej pa..." (Komentirana objava zapisnika seje krajevne organizacije Socialistične zveze delovnega ljudstva Most na Soči z dne 15. julija 1953). V: Zbornik Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici: ob 30. obletnici ustanovitve, Nova Gorica 2002, str. 132-159.

Vjesnik Istarskog arhiva. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 193-195.

Ivanka URŠIČ

Stanko Murovec – prvi strokovni delavec v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici. V: Zbornik Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici: ob 30. obletnici ustanovitve, Nova Gorica 2002, str. 40-43.

Vstopanje dr. Karla Podgornika v politično življenje pred prvo svetovno vojno. V: Zbornik Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici: ob 30. obletnici ustanovitve, Nova Gorica 2002, str. 110-131.

Zapuščina Srečka Kumarja. V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 113-115.

Simona VELUNŠEK

Varovanje in vrednotenje arhivskega gradiva v osnovnih šolah, za katere je pristojen Pokrajinski arhiv Maribor. V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 211-217.

Šolstvo v Mariboru med prvo in drugo svetovno vojno, razstavni katalog. Pokrajinski arhiv Maribor, Katalogi 11, Maribor 2002, 28 strani (soavtor Jure Maček).

Lilijana VIDRIH LAVRENČIČ

"V dokaz temu moj podpis in pečat" (Notar Artur Lokat in njegovo službovanje v Ajdovščini). V: Zbornik Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici: ob 30. obletnici ustanovitve, Nova Gorica 2002, str. 88-109.

Jedert VODOPIVEC

Analiza tint z metodo PIXE. V: Arhivi 25, št. 1 (2002), str. 263-272 (soavtor Miloš Budnar).

Conservation of extremely damaged archival material by optimizing the cellulose fibre composition during the leaf casting technique. V: Works of art on paper books, documents and photographs, London 2002, (summaries of the posters at the Baltimore Congress) str. 22 (soavtorici Grkman Stan-ka, Meta Černič Letnar).

- Stare knjige so nedosegljiv zgled današnjim. V: Revija o knjigi. – Št. 20 (2002), str. 4-7 (intervju)
- Konserviranje i restauriranje vrlo oštećenih arhivskih knjiga.** V: Konservatorsko-restauratorski radovi na papiru, Ludberg 2002 (povzetek predavanja).
- Kakovost lepenke in zaščita arhivskega gradiva.** V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 147-160 (soavtorica Meta Černič Letnar).
- Coppov piranski kodeks : struktura in stanje.** V: Knjižnica 46, št. 1/2 (2002), str. 7-27.
- The ink composition study of the Piran ledger codices.** V: Proceedings [Elektronski vir] : art 2002 / 7th International Conference on Non-destructive testing and Microanalysis for the Diagnostics and Conservation of the Cultural and Environmental Heritage, Antwerpen 2002, 7 strani.
- Jure VOLČJAK**
- Priprave na samostansko življenje in spoštovanje redovnega uboštva v ženskih samostanih na Kranjskem v 18. stoletju.** V: Tretji dan. – 31, št. 9/10 (2002), str. 136-146 (soavtor Damjan Hančič).
- Ivanka ZAJC CIZELJ**
- Novi predpisi in arhivsko gradivo v osnovnih šolah.** V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 89-91.
- Vladimir Žumer, Arhiviranje zapisov.** V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 152-156.
- Hedvika ZDOVC**
- Od načrta do stavbe, Arhitektura Kozjanskega v načrtih in dokumentih iz srede 19. stoletja, razstavni katalog.** Zgodovinski arhiv Celje in Kozjanski park, Celje in Podsreda, 2002, 60 strani (soavtorica: Živa Deu).
- Zgodovinski arhiv Celje, Kratka predstavitev javnega zavoda z osnovnimi podatki, zloženka Zgodovinski arhiv Celje, Celje 2002.**
- Uporaba InfoArh-a pri ustvarjalcih in imetnikih dokumentarnega gradiva.** V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 341-347 (soavtorji Žare Bizjak, Nada Čibej, Vesna Gotovina).
- Marjan ZUPANČIČ**
- Uredba o poslovanju organov javne uprave z dokumentarnim gradivom.** V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 89-96.
- Nina ZUPANČIČ PUŠAVEC**
- Poročilo o delu arhivov v letu 2001. Javni arhivi.** V: Obvestila ARS. – 18, št. 1 (2002), 211 strani.
- Analiza stanja na področju varstva arhivskega gradiva.** V: Analiza stanja na področju kulture in predlog prednostnih ciljev. Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Ljubljana 2002, str. 368-392.
- Katja ZUPANIČ**
- Kako smo volili nekoč.** V: Ptujčan, 26. 10. 2002.
- Aleksander ŽIŽEK**
- Srečanje štajerskih arhivov.** V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 146-148.
- Od načrta do stavbe.** V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 197-199.
- Pitanca za vedoželjne sladokusce, Boris Kuhar, Jože Mlinarič: Samostanska kuhinja, Prehrana kartuzijanov in jedilniki žičkih menihov v prvi polovici 18. stoletja, Ljubljana 2002.** V: Zgodovina za vse. – 9, št. 1 (2002), str. 107-108.
- Cele, Cele, Branko Goropevšek: Stoletje v Celju, Celje 2001.** V: Zgodovina za vse. – 9, št. 1 (2002), str. 109-110.
- Oj, politika slovenska ..., Damir Globočnik: Afera Theimer, 2001.** V: Zgodovina za vse. – 9, št. 1 (2002), str. 110-112.
- Studen Andrej, Enciklopedija Slovenije, zvezek 16, Dodatek, A-Ž, Kazalo, Ljubljana 2002, str. 191-192.**
- Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC**
- Ženska med leporečjem, idealiziranjem in posnemanjem.** V: Tretji dan. – 31, št. 6/7 (2002), str. 1.
- Meščani in cerkvene ustanove v Ljubljani do konca 16. stoletja.** V: Kronika. – 50, št. 3 (2002), str. 241-258.
- Vladimir ŽUMER**
- Arhivi in zgodovinopisje : okrogla miza, Ptuj, 17. oktober 2001.** V: Arhivi. – 24, št. 2 (2001), str. 67-81 (razpravljalec).
- Od nastanka zapisov do izročitve arhivskega gradiva v slovenski javni upravi.** V: Arhivi. – 25, št. 2 (2002), str. 1-14.
- Informatizacija državnih arhivov v Sloveniji.** V: Arhivi. – 25, št. 1 (2002), str. 287-294.
- Computerization of the state archival institutions in the Republic of Slovenia.** V: Archives in the new age, Varšava 2002, str. 117-127.
- Izobraževanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, s poudarkom na elektronskem arhiviranju.** V: Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. – 1, Maribor 2002, str. 173-186.
- Arhiviranje zapisov. 1, Nepogrešljive tajnice.** V: Tajnica. – 9, št. 2 (2002), str. 15-16.
- Arhiviranje zapisov. 2, Osnovni pojmi arhiviranja.** V: Tajnica. – 9, št. 4 (2002), str. 16-18.

- Arhiviranje zapisov. 3, Na papirju. V: Tajnica. – 9, št. 5/6 (2002), str. 14-15.
- Arhiviranje zapisov. 4, Elektronsko arhiviranje. V: Tajnica. – 9, št. 7 (2002), str. 12-13.
- Arhiviranje zapisov. 5, Kaj in do kdaj hraniti? V: Tajnica. – 9, št. 8/9 (2002), str. 15-16.
- Arhiviranje zapisov. 6, Kaj ohraniti za zgodovino? V: Tajnica. – 9, št. 10 (2002), str. 10-12.
- Gromadzenie materialow archiwalnych i kryteria ich oceny. V: Archeion. – 103 (2001), str. 37-62.
- Arhivsko gradivo je osebna izkaznica naroda. V: Gorenjski glas. – 97 (2002), str. 14 (intervju).

ARHIVSKO DRUŠTVO SLOVENIJE

1000 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1
telefon: (01) 241 42 00
e-pošta: andrej.nared@gov.si
domača stran: www.arhivsko-drustvo.si

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

3000 Celje, Teharska cesta 1
telefon: (03) 428 76 40
telefaks: (03) 428 76 60
e-pošta: zg.arhiv-celje@guest.arnes.si
domača stran: www.zgarhiv.celje.si

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

6000 Koper, Kapodistrijsov trg 1
telefon: (05) 627 18 24
telefaks: (05) 627 24 41
e-pošta: arhiv.koper@guest.arnes.si
domača stran: www.arhiv-koper.si

Enota Piran

6330 Piran, Župančičeva 4
telefon: (05) 673 28 41

ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER

6000 Koper, Trg Brolo 11
telefon: (05) 611 72 04
telefaks: (05) 627 10 59
e-pošta: arhiv.kp@rkc.si

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

1000 Ljubljana, Mesni trg 27, p.p. 373
telefon: (01) 306 13 06, 306 13 03
telefaks: (01) 426 43 03
e-pošta: zal@zal-lj.si
domača stran: www.zal-lj.si

Enota za Gorenjsko

4000 Kranj, Savska cesta 8
telefon: (04) 280 59 00
telefaks: (04) 202 44 48

Enota za Dolenjsko in Belo krajino

8000 Novo mesto, Skalickega 1
telefon: (07) 394 22 40
telefaks: (07) 394 22 48

Enota v Škofji Loki

4220 Škofja Loka, Partizanska c. 1c
telefon: (04) 506 07 00
telefaks: (04) 506 07 08

Enota v Idriji

5280 Idrija, Prelovčeva ulica 2
telefon: (05) 372 22 70
telefaks: (05) 372 22 71

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

1000 Ljubljana, Krekov trg 1
telefon: (01) 433 70 44
telefaks: (01) 439 64 35

ZGODOVINSKI ARHIV IN MUZEJ

UNIVERZE V LJUBLJANI
1000 Ljubljana, Kongresni trg 12
telefon: (01) 241 85 80
telefaks: (01) 241 86 60

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

2000 Maribor, Glavni trg 7
telefon: (02) 228 50 11
telefaks: (02) 252 25 64
e-pošta: web@pamb.pokarh-mb.si
domača stran: www.pokarh-mb.si

Enota za koroško območje

2390 Ravne na Koroškem, Na gradu 1
telefon: (02) 822 05 29

Enota za pomursko območje

9220 Lendava, Kovačeva ulica 28
telefon: (02) 575 18 44

ŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

2000 Maribor, Koroška cesta 1
telefon: (02) 251 76 90
telefaks: (02) 252 30 92

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

5000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 3
telefon: (05) 302 77 37
telefaks: (05) 302 77 38
e-pošta: pang@guest.neticom.si
domača stran: www.pa-ng.si

ZGODOVINSKI ARHIV PTUJ

2250 Ptuj, Muzejski trg 1
telefon: (02) 787 97 30
telefaks: (02) 787 97 40
e-pošta: zgod.arhiv-ptuj@guest.arnes.si
domača stran: www.poetovio.net/portal

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

1127 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1, p.p. 21
telefon: (01) 241 42 00
telefaks: (01) 241 42 69
e-pošta: Ars@gov.si
e-pošta: Vladimir.Zumer@gov.si
domača stran: www.gov.si/ars/index.html

Oddelek za dislocirano arhivsko gradivo I

1000 Ljubljana, Linhartova 3a
telefon in telefaks: (01) 232 24 90

Oddelek za dislocirano arhivsko gradivo II

1000 Ljubljana, Kongresni trg 1
telefon: (01) 200 31 52

Oddelek za dislocirano arhivsko gradivo III

1000 Ljubljana, Linhartova 3a
telefon: (01) 432 81 08

Arhivski center za strokovni razvoj

1000 Ljubljana, Zvezdarska 1
telefon: (01) 241 42 14
telefaks: (01) 241 42 69
e-pošta: matevz.kosir@gov.si

**INŠPEKTORAT ZA PODROČJE
KULTURNE DEDIŠČINE**

1000 Ljubljana, Slovenska cesta 27
telefon: (01) 478 25 17
telefaks: (01) 478 25 20